

Jókai Mór

Kárpáthy Zoltán

TARTALOM

- I. Egy nemzeti ünnep
- II. Uri mulatság
- III. A kedves barátom uram
- IV. Ézsau lencséje
- V. Egy filozóf nő
- VI. Szentirmán
- VII. Az örömnapi
- VIII. A befalazott ajtó
- IX. Az emancipált család
- X. Gyásznapiok
- XI. A cenki szenvedő
- XII. A hétszemélynök levelei
- XIII. Az élet mártírja
- XIV. A titok
- XV. Egy férfiszó
- XVI. Alku egy veszendő lélekre
- XVII. A lemondás
- XVIII. Rossz diadal
- XIX. Jellemek
- XX. A nő védelme
- XXI. A spadassin
- XXII. A kemény szívek
- XXIII. Csendesen
- XXIV. Fény és árny
- XXV. Régi jó barátok
- XXVI. A látnok és a világtalan
- Végszó

I. Egy nemzeti ünnep

Láttatok-e már új gazdát, ki az őseitől elhanyagolt örököt átvéve, erős akarattal, kedvvel, szorgalommal hozzáfog ismét elpusztult ősi telke helyreállításához, épületet rak, cserjét irt, fákat ültet? Mint örül aztán, ha szorgalma, buzgó fáradsága nyomain meglátszanak az Isten áldó kezei, milyen örömmel mutogatja felépült kunyhóját, üres pincécskéjét, melyhez a bor-termő vesszőt még most ültetgeti; hogy dicsekszik kertje első virágával, fája első gyümölcsével; milyen boldog, ha akad valakire, aki meghallgatja ártatlan büszkeségét, s megdicséri csírájában a vetést.

Emeletes házak, paloták urai szánó mosolygással tekintenek reá: „Mit mutogatsz te nekünk, szegény bohó, nyomorult viskódon, elültetett seprűnyeiden, miket kertnek nevezsz; mi lesz tebelőled? Előbb-utóbb meg kell szakadnod a munkában, le kell roskadnod a teher alatt, úgysem éred végit; jobb volna, ha hozzá sem fognál, *szegény bohó!*”

Az pedig fárad, törekszik, szent türelemmel küzd az utókorért, Istennel szívében ülteti el a jobb jövő reményét, minden pillanatját munkára fordítja, s midőn hasztalan fáradt, midőn csalódás, tapasztalatlanság, rossz idők, istencsapási hiúvá tették munkáját – ismét újrakezdi.

Az ezernyolcszázharminchetedik esztendőben, augusztus hó vége felé sajátyszerű nemzeti ünnepélynek volt tanúja Pest.

Nevezhetnők azt inkább családi ünnepnek. Hiszen oly keveseket érdekelt ez akkor, és e kevesek mind úgy beillettek egy család tagjainak, kiket közös szeretet, közös bánat, közös áldozatok rokonokká tőnek, s kik most összejöttek megünnepelni egy igen egyszerű kis házuk felépítésének örömét, melynél szebb és nagyobb háza van akárkinek, de ez *a mienk*, és mi örülünk neki; bár azt mondják, hogy kicsiny és nemigen fényes.

Ez a ház: a pesti nemzeti színház.

Régóta emlegették már buzgó hazafiak, hogy a nemzeti míveltség oltárának mi is építsünk egy gunyhót, hol menedéke, bölcsője, emléke legyen a hazai művészetnek, hogy ne jusson az is annyi szépnek, jónak meg nem érdemlett sorsára: az elenyészésére.

Beszéltek róla, hogy a művészet, az irodalom szerzi meg a nyelv értékét, méltóságát, s a nyelvben él a nemzet. Másutt régen tudják már ezeket a dolgokat, míg itt mondogatni kellett, és sokszor mondani! – az az ifjú, aki elkezdett erről legelőbb beszélni, ősz, meglett férfi volt már, amidőn a sikert megérte. De mégis megérte.

Voltak, akik nem hallgattak reá. Egyéb sincs, hát ez minek? Apáink ellehettek, mi is ellehetünk nála nélkül.

Voltak, akik nem értették. Kinek az? Minek az? Mi haszon lesz abból?

Voltak, akik kinevették. Művészet, és magyar? Jó az a falukon, ahol nincs. De ide Pestre, világ csúfjára? Hagyjátok el! A kételkedők fejüket rázták; nem volna rossz, de lehetetlen; más időben kellett volna azt kezdeni; az önző szűkkeblűség talált okokat, mikbe az áldozatoktól iszonyát eltakargassa: Ki ad rá pénzt? Sok kell reá, másra sem telik.

És midőn a fillérek lassan összegyűltek, akkor elszabadultak az ellenvetések: Hová építitek? Nem készül az el soha; a pénz egyéb, sok kézen forgó összegek sorsára jut. Ha készen lesz is, mit mutogattok benne? És ha lesz mit mutogatni, ki nézi meg?...

Bocsássatok meg nekünk nálunknál jobb, okosabb és gazdagabb urak, nem akarunk mi veletek versenyt támasztani; mutassatok nekünk egy kicsiny kis helyecskét ebben a nagy kevert városban, ahova letehessük házi oltárunkat, valahol valami külváros szegletében, ahol nem fogja szegénységünk szemeiteket sérteni, ahol nem esünk útjába senkinek; majd építünk mi ott valami szerény házacskát, elég szépnek fogjuk mi azt majd találni; szerzünk bele játékosokat, kiket nem vakmerősködünk művészeknek nevezni, nem igénylünk tőlök sokat, ők is kevéssel be fogják érni, és kedvünkért szorgalmasak, iparkodók lesznek, tán idővel még előre is haladnak. Hagyjátok meg nekünk ezt az örömünket.

A József-külvárosban, a Kerepesi úton lőn kimérve egy szerény telkecske a hazai művészet leendő lakhelyéül. Midőn néha egy-egy elegáns úri fogat arra tévedt a belvárosból, csodálkozva tekintének a benn ülők a szerteszét felrakott kő- és téglahalmazokra; senki sem hitte, hogy ebből legyen valami. „Egy félben maradt ruina a városszélen!” – szóltak nevetve, akiknek könnyű volt nevetni. „De bizony jó lesz az magtárnak, ha elkészül” – tréfálódzék a praktikusabb elme, míg a hozzáértők előre elhatározzák, hogy össze kell annak dőlni, mert a falak nem bírhatják meg a tetőt.

És íme, mégis felépültek a falak, a tetőt is feltették rájuk, anélkül, hogy összedőltek volna; az épület készen állott. „De sohasem fog megnyílni!” – mondának a clairvoyant-ok. Határidő lőn kitűzve; az elmúlt, nem tartatott meg. Lett hahota és gúnykiáltás! A lustaság, a részvétlenség szeret mindig pesszimista lenni, hogy ne legyen kénytelen valamiben segíteni, inkább előre kimondja rá, hogy nem lesz belőle semmi.

Végre a mondott év augusztus 22-ére lőn kitűzve a végső határidő, melyben a honi művészet templomának meg kelle nyitvatatni a közönség előtt.

A vállalat élén vasakaratú férfiak álltak; a kimondott szónak meg kelle tartatni. A kételkedők mosolyogva csoportosultak a Kerepesi úton azon nap reggelén, melynek estéje az ígért ünnepélyre volt kitűzve. Volt is miért mosolyogniok. Egy otromba, négyszegletű épület állt előttük, még be sem vakolva, nemhogy kimeszelve; körül az udvaron építőállványok, kő- és téglahalmok, meszes vermek, homokkupacok, deszka-, léctördelék. Aki keze-lába kockáztatásával betekintett az épületbe, gyönyörű hangversenyhez jutott; fűrész és kalapács, gyalu és szekerce dolgozott a világot ábrázoló deszkákon, a fűrő-faragó emberek jobbra-balra taszigáltak egy-egy fantasztikus alakot, ki papírköteggel kezében a színpadra tévedt. Talán Thalia papja? Szegény! Ez ma játszani akar itt! Boldog kívánság. Csak legyen kinek. Ugyan, ki fogja őket nézni? A polgárság nem tud magyarul, az nem jön ide, az elegáns világ ma délutánra éppen nagyságos Köcserepy tanácsos úrhoz van híva, ki Budán, a Svábhegyen pompás szőlejében nagyszerű mulatságot rendezett e napra, s minden tekintélyt meghívott magához, ezek tehát nem lesznek a színház megnyitásán; a jurátusoknak nincs pénzök; hátra volna még a mesterlegény és az alsó osztályok, de valami kósza hír, melynek forrását senki sem ismeri, már több napok óta el van terjedve a városban, miszerint a páholyok oly gyengén vannak építve, hogy ha a karzat véletlenül megtelik, mind rájuk fog szakadni az egész népség.

Szegény színészek! Bizony nem lesz csoda, ha üres falak előtt fogják eljátszani *Árpád ébredését*.

Eljött végre az est, ütött a sok szívdobogással várt óra, megnyíltak a magyar művészet templomának kapui, és íme, minden téreiben megtelt a ház, és nem szakadt le, pedig volt mit viselnie örömének túlsúlyában; ott voltak a főnemesek bársonyos páholyaikban, a deli úrnők, kiknek hattyúkeblében eddig nem érzett öröm dobogott; ott voltak az együgyű emberek a tömött karzaton, kik hat napon át dolgoznak, hogy a hetediket megünnepelhessék; ott volt az ősz nemes, ki ifjúkorának kedvenc gondolatját látta felépülve, és az ősz napszámos, ki *ingyen* dolgozott a nemzeti színház felépítésében; és mindenki örült annak, hogy a másikat ott látja, a főúr a szegénynek, a pór a nemesnek, és a szentelt öröm rózsavilágán át minden olyan

szépnek, olyan nagynak tetszett. – Minő pompás épület, mily büszke csarnokok, ragyogó és díszes minden; és ah, most fellebben a függöny, elhangzik az első mondat, óh, mi szépen hangzik! Óh, mi szépen hangzik! Nézzetek, nézzetek körül; mi csillog az emberek szemeiben mindenütt? Drága gyöngy, drága gyémánt az; szép hölgyeink, hagyjátok azt ragyogni. Az előadott mű tele van szépségekkel, óh, bizonyára remekmű az. Ne mondjátok, hogy másutt jobbak vannak, mi a magunkéről beszélünk.

Milyen szépek a díszítmények, milyen célszerű a gépezet, az egész elrendezés mily ízletes; minden meglepő. Ami még hiányzik, majd az is mind megjön, költő és művész szorgalommal, tanulmánnyal fogja emelni a szellemet, a közönség kegyes, elnéző lesz irántuk, s tudva, hogy azok úgyis törekeshnek a tökély felé, elfogadják a jó tanácsadást; hisz akik e közös házban megjelentek, olyanok mind, miként egy nagy család tagjai, s ez a csecsemő művészet, mely most legelőször nyitja meg itt ajkait beszédre, mintha mindenkinek tulajdon gyermeke volna, kit közösen nevelünk, ruházunk, ápolunk, s ha dorgáljuk is néha, csak azért történik, mivel oly nagyon szeretjük.

E csendes örömben folyt le az est. Kinek jutott volna eszébe az ítéletozás? A fitymálás, a részvétlenség, a közöny a kapukon kívül maradt. Itt benn csak a szeretet és a néma gyönyör volt, és öröm volt látni, hogy az új ház *kicsiny*, amennyire megtelt szeretettel; néhány óra *előtt* még attól remegtek, hogy elég *széles és tág* lesz az – a részvétlenségnek.

Mindenki el volt merülve hallgató örömeiben, az egész közönségben fent és alant – mintha egy szív verne.

„De e zajtalanságban ámulat, mély érzelem s egy magát becsülő népnek méltósága volt!” – mond a költő.

S midőn az utolsó szózat is elhangzott az előadott magasztos műből, jóltevő sóhaj látszott megingatni a lehulló függönyt; és midőn elhagyták a házat, senki sem volt, aki vissza ne tekintett volna rá még egyszer; bizonyára kívülről is szép az, tán a hold és a csillagok világa tette szebbé néhány óra alatt. És mily nagyszerű, mintha felmagasult volna tegnap óta.

Csillag és holdsugár kísérté haza az örvendő népet, még az ég is világosabbnak tetszett, mint egyébkor; ki állhatná meg, hogy midőn hold és csillagok ragyognak, fel ne nézzen az égre?

Néha a szelíd fehér csillagok közé egy-egy veres röppentyű tolakodott fel a távoli Svábhegy ormairól, mintha zavarni akarná az égiek ragyogását, zajosan pattanva szét kék-zöld színű szikrákba.

Vajon ki mulat ott?

II. Úri mulatság

Most jerünk önegysága Kőcserepy Dániel tanácsos úr nyári lakába.

Az valóban különös, mondhatni botrányos dolog, hogy a költői képzeletnek szabad mindenféle úri lakásokba hívatlanul belépni; az ember hiába állítja oda a kapust, hiába írja fel nagy táblára: „idegeneknek tilos a bejárás”, hiába oszt ki meghívójegyeket, melyek csupán a meghívottak személyére szólnak; egy ilyen poéta ember nekiindul, se kérd, se hall, keresztül-kasul járja az egész salva guardiát, s még nem elég, hogy maga odatolakodik, hanem magával viszi egész olvasóközönségét, akik között közrendben levő nemesek, sőt tán polgárok és adófizető közemberek is találkozhatnak, s anélkül, hogy a háziúrnak, asszonyságnak köszönne valaki, összejárák a pompás termeket – pedig tán kesztyű sincs minden olvasó kezén –, benézegetnek minden ajtón, kihallgatják a legtitkosabb beszélgetéseket, kritizálnak, jegyzeteket tesznek látottakról és hallottakról!! Ez ellen valóban valami dekrétumot kellene hozni.

Önegysága Kőcserepy Dániel úr, vagy mint ő maga szokta írni nevét: Keőcherepy Dániel, ifjabb éveiben éppen nem volt a fényűzéshez szoktatva. Akik mernek rá emlékezni, nagyon jól tudják, hogy fiatal korában nevelő volt Pesten valamely polgári háznál, s akkor még csak egyszerűen Cserép Dániel úrnak hítták. A ház asszonya éltes matróna volt, s a fiatal nevelő nem restelt kedvében járni; az asszonyság nőül ment hozzá, és végrendeletében saját gyermekei kizárásával őt tette általános örökösévé. Az asszonyság azután meghalt; hogyan, mi által, arra senkinek semmi gondja, a gyermekek iparkodtak megélni, ki hogy tudott, a gazdag örökös pedig hozzáfogott pályája egyengetéséhez.

Mint jutott azután azon polcra, ahol jelenleg áll, azt hosszú volna elmondani. Mondják, hogy fiatal korában deli legény volt a tanácsos úr, a hölgyeknél nagy kegyben állott; midőn X. megyében nemsokára tiszteletbeli aljegyzőnek kineveztetett, egész viszálykodást támasztott az ottani szépek közt. Az első alispánnak volt két leánya, a másodiknak volt három; Dániel udvarolt mind az ötnek. Mind a két alispán segíté emelkedni a reményteljes ifjút. Nemsokára aljegyzőből lett főjegyző. A legközelebbi tisztújításon a második alispán meg akará buktatni az első, ő maga kívánt helyébe ülni; mindkettő Kőcserepyre bízta ügyét, s Kőcserepy megbuktatta mind a kettőt. Őt kandidálták harmadiknak; azok kimaradtak mind a ketten, s ő lett az első alispán. Innen már csak egy lépés volt a tanácsosság. Nemsokára újra megházasodott, természetesen sem a két, sem a három exalispán-kisasszonyok közül nem választott, hanem elvett egy excellenciás úrhölgyet, szépet; gazdagot és büszkét, és jelenleg az első házak egyikét ő tartja Pesten.

Mind e mendemondákhoz részünkről egész részrehajlatlansággal hozzá kell tennünk azt, miként Kőcserepy úr kitűnő ésszel bír, melyhez oly erős akarat járulván, mint az övé, éppen nincs mit csodálkoznunk azon szerencsén, mely őt életútjain kísérte.

A körülmények ügyes felfogása, az alkalmakat felhasználni tudás, ügyesség mások érdekeit a magunkéival összekötni, s elég higgadt vér a legszorosabban összefűzött viszonyok kötelékeit is szétvagdalni, mihelyt észrevesszük, hogy mi húzzuk azokat, nem azok minket, és más egyéb fel nem számítható értelmi eszközök nemegyszer mutatták már csodáit a gyors emelkedésnek, s nem kell hinni, hogy az ily hirtelen felemelt alakokat a magasokban lenézik, sőt félnek tőlük, mert nem tudják, hogy meddig fognak még haladhatni. A fensőbb körökben éppen a parvenük imponálnak legjobban; mindenki megdöbbenve gondol rá, hogy ez az ember önmagát vezette fel oda, hová más embert a jó isten helyezett.

Kőcserepy úr háza egyike a leglátogatottabbaknak, az ő termei a divatvilág orákuluma. Amíg ő meg nem kezdi estélyeit, addig botrány volna másnak elkezdeni a szezont; aki fényes

táncvigalmairól kimaradna, azt a karnevál minden gyönyörei nem lennének képesek megvigasztalni; ami Kőcserepy úrnak és excellenciás úrnőjének tetszik, az divattá lesz, és azt mindenki utánozza, szépnek, nagyszerűnek találja.

Hanem egy gyöngéje van a nagyságos úrnak; azért mondjuk ily egyenesen gyöngéjének, mert ő maga büszkeségét helyezi abban. Első neje pesti polgárnő volt, kereskedő özvegye. Nevelő korából sok kellemetlen emlékei maradtak ezen circumspectus urak irányában, kik megboldogult első neje házához jártak, s az asszonyt bölcs beszédekkel iparkodtak azon lépéstől visszatartani, hogy gyermekei nevelőjéhez nőül menjen, s később sok bajt okoztak neki a végrendelet végrehajtásánál a kitagadott gyermekek javára tanúskodva, pörlekedve, amikor is sok kellemetlen igazságot szemébe mondogattak a fiatalúrnak.

Azóta a szerencse igen felvitte a derék úr dolgát, s midőn másodszor visszatért Pestre, már akkor éktelen magasságban állt valamennyi fűszerszámos, építész, kalmár és borkereskedő felett; de sohasem bírta nekik elfeledni még most is a régi megbántásokat, az akkori dölyföt, s jó alkalma volt azt minden lépten visszafizethetni.

Palotáját oda építteté az ő házaik sorába, s az pompásabb volt valamennyinél; a jó sógorok mindennap láhatták őt pompás fogatú hintájában elmenni és megjönni. Hátnál aranyos hajdú állt a bakon. Az egykori nevelőnek jólesett arra gondolni, hogy az atyafiak mennyire irigykedjenek most rá.

Többen a jámbor polgárok közül szorgalmuk és szerencsájök után nem megvetendő vagyonnal bírtak, s bár ha a közrendű ember nem ért is ahhoz, hogy gazdagságát feltűnő módon tudja felhasználni, de a jólét és kényelem előtte sem ismeretlen.

Már néhány évtizedtől fogva, amióta Pest élénkebb iparral és kereskedelemmel bírt, szokásuk volt a tehetősebb pesti polgároknak a budai hegyeken telkeket vásárolni, azokra kerteket, mulatólakokat építeni. Kiknek keresetök módot nyújt szerzeményök fölöslegét élvezetekre fordíthatni, de éppen e keresetmód nem engedi őket lakhelyüktől hosszabb időre eltávozni, azokra nézve nagyon célszerűen vannak kigondolva e nyári mulatókák. Senkitől nem függő urak nyáron jószágaikra vagy fürdőkre mennek; más ember, kinek urodalma egy bolt vagy néha csak egy toll, ott keres zöldtet, ahol közelebb találja, s ahonnan, úgyszólván, hazaláthat.

A pesti polgárság tehát régóta, mint az ígérlet földét ismeri a budai svábhegyeket, s közelgető tavaszkor valódi lelkesüléssel beszél a már lombosuló fákról, a friss forrásvizekről, mikre gondolni is gyönyörűség a pesti kutak kénköves és salétromos vize után, a zengő fülemüléről, a szép kilátásokról és a fölséges levegőről, mely minden betegséget meggyógyít, melytől úgy nő az ember jó kedélye, mint a fű, melytől a gond, hipochondria, hemorrhoid eloszlik, mint a köd; még a szegényebb is félmér földes utat tesz odáig esztendőben legalább egypárszor, hogy puha fűben fekve költhesse el szerény vendégségét.

Mihelyt néhány vonást ismerünk Kőcserepy úr önagysága jelleméből, mindjárt könnyen kimagyarázhatjuk, miért volt őneki kedve éppen ez igénytelen hegyek közé pompás villát építtetni.

Hadd lássák azok, kik egykor úgy hatalmaskodtak fölötté, irigyelt uraságát, legyenek nyomasztva az úri fény által, mellyel nyomorú svájci házaikat háttérbe szorítandja, ne járassanak mezei pongyolájokban, ne merjenek öszvéreikre ülni, attól tartva, hogy az ő látogatóival találkoznak; legyenek megfosztva attól a büszke érzettől, hogy ott a hegyek között ők a legnagyobb urak, s legyenek kénytetve őt még ott is vagy kerülni, vagy süvegelni.

E szándéka kivitelében sok nehézséggel kellett találkoznia. A jámbor atyafiak, amint észrevették, hogy közibök akar letelepedni, mindenütt meghiúsíták vásárlásait, elsőbbség jogán kettős-hármas árát adva, elütötték kezéről az alkudott földet. Végre egy nagy darab kopár telket sikerült megvásárolnia, melynek úgy felverte az árát, hogy akinek éppenséggel nem az

ablakon repül be a pénze, nem ígérhetett rajta túl. Rajta hagyták a jó atyafiak, elvárva, hogy mit fog azzal kezdeni.

Az egész földdarab száraz, apró kővel volt terítve, melyet vadzsálya és lapu nőtt be itt-ott, s mentül tovább ásták, annál keményebb kőre akadtak, mind a két oldalát vízmosás rongálta, s fű sem termett azon ember emlékezetére.

A tanácsos úr egypár év alatt paradicsommá alakítá e boszorkányszombatokra való helyet. Pénzzel mindent meg lehet nyerni, még a természetet is. Száz meg száz munkás fogott a dologhoz, a köves réteget szekerekre rakták, azzal betölték a mély vízmosásokat, ezernyi ezer szekérrel friss erdei földet hordtak a sovány telepre, az omladékos helyeket kőfallal kerítették, az ország minden részeiből nagy termő gyümölcsfákat szállítottak nagy gonddal és költséggel a kertbe, melynek közepén pompás, keleti idomú kastély emelkedett, s néhány év alatt a pusztá, kopár helyen virágos ligetek, gyümölcsös facsoportok, pázsitos szakaszok, nemes szőlő-lugasok támadtak mindenfelé; egy valódi paradicsom, melynek látása önkénytelen sóhajra fakaszt mindenkit, kinek hasonló nincsen.

A szomszéd villák és kertek természetesen el voltak e pazar szépségek által homályosítva, hanem a jó atyafiak vigasztalták magokat azzal, hogy amíg a tanácsos úr itt tizenkét holdból álló kőbányát narancsligetté alakít, addig excellenciás nejének Szatmár megyei jószágát félmillió adóssággal terheli, s az uradalmaiból előállítandó gyapjút már hat évre előre elvesztegette; aminél okosabb lett volna otthagyni vadzsályának és lapunak a kietlen földet, mint hiú pompával telepíteni meg, aminél még Semiramis függőkertjei sem kerülhettek nagyobb fáradságba. A tanácsos úr, valahányszor egy saját kertjében termett almába harap, elmondhatja, hogy aranyalmát eszik és ezüsthomokon jár.

Ilyenfélékkel vigasztalta magát a jámbor irigység...

Az 1837-dik év nyarán különösen nehéz okai voltak a környékben lakó szomszédoknak mindenféle keserűséggel nézni a szomszéd pompás kertre.

Ezen év tavaszán, midőn minden gyümölcs szépen növésnek indult már, május derekán nekijött három éjszakai fagy, s a gyümölcsfák mintha le lettek volna forrázva, elfagytak mindenütt, a gyümölcs lehullott, szomorú szürettel terítve a földet, a levél összezsugorodott, minden gyöngébb, kényesebb fa lehervadt lombbal állt, megfakulva, elpusztulva.

Csak a nagyságos úr kertje maradt zölden, ő ama kegyetlen, fagyos éjszakákon fogadott embereket küldött ki kertjébe, kik minden fa alatt nyers szalmakötegeket gyújtottak meg, amikből felszálló sűrű füst nem engedé odatapadni a vészes zúzmarát. Ezerekbe került e fáradságos munka; de midőn az általános romlás szomorú képe a lehervadt környéken meglátszott, Kőcserepy parkja, kertje zöld volt, mint a paradicsom, s midőn az egész vidéken egy gyümölcsöt nem lehet látni a fán, augusztus vége felé az ő fái meghajoltak a sárga-piros gyümölcs terhe alatt, s a gyönyörű lugasokon ezerszemű mosolygással ragyogott az érett szőlő.

Híre volt messze vidéken a boldog kertnek, senki sem dicsekedhetett hasonlóval, az emberek messze földről eljöttek engedelmet kérni, hogy megtekinthessék ezt a rendkívüli tüneményt, úgyhogy alig lehet kétségeskedni a siker felől, midőn augusztus huszonkettedikén, a nemzeti színház megnyitása napján a tanácsos úr az egész pesti úri világot meghívta kertjébe vidám mulatságra, miszerint azok közül senki sem marad el, s amaz ünnepélyen mentül kevesebben fognak jelen lenni.

Mire mi megérkezünk, már akkorra igen szép számú társaságot találunk összegyűlve s szétoszolva a Kőcserepy-mulató kertben; mint az illedelem hozza magával, először is a mulatólak csarnokaiba lépünk, csak azután keressük fel a labirint-parkokban, gloriette-ekben és remeteségekben tanyázó csoportokat.

Az előtornácban, melyről kifeszített nagy kínai csíkos ernyő tartja vissza a nyári napsugárt, egy csoport ácsorgó inason kell keresztültörtetnünk, kiknek változatos egyenruhái, ha érdekelnek valakit, azokról igen helyes fogalmakat szerezhet magának, hogyha egy kolibrigyűjtéményt meglátogat.

Uraságok jöttére hirtelen rendbe szedik magokat, és illendő orcákat öltenek, s ha azokat bekomplimentozták az ajtón, ismét összeállnak nevetgélni, beszélgetni; kinek milyen ura, asszonya van, hányszor főznek itt és itt a cselédek számára darapépet, melyik kisasszonynak hogy kézbesítik a szerelmes levelet, mit szoktak beszélni az elutasított hitelezők ennél meg amannál. Ebből meg amabból az úri házasságból miért nem lett semmi? Gróf így és így mennyivel adós a szabójának? Báró ez amaz mivel mosdik, miben fürdik, s több efféle. Szakácsnéról, szobalányról nem fordul elő szó; ez uraknak való téma, inasoknak derogál.

Mi azonban menjünk beljebb.

A nagy teremben, melybe innen belépünk, meglepne bennünket a pazar pompa, mely a függönyök arabeszkjeitől a padozat hímzett szőnyegéig a legválasztékosabb ízléssel van felhalmozva (mert nem elég a pompát megvenni, annak elrendezésében rejlik az uraság büvésze, és azt eltanulni nem lehet, ugyanezen díszkelléket egy épicier úgy rakná sorba, hogy tereme hasonlítana valami műkirakathoz, míg az excellenciás címben nevelkedett úrhölgy ízlése után úgy tűnik az fel, mint egy tündérpalota, minőt csak ama légi tündérek tudnak összeszőni, fonni aranyból, ezüstből és selyemvirágokból, s nem engedik e titkot eltanulni senkinek). Minden meglepne bennünket, ha szemeink világát más, előbb ragyogvány el nem vette volna. Mennyi báj, mennyi kellem! Akárhová tekint a szem, elragadó szépségekkel találkozik. Óh, az úri körök delnőinek szépsége, bájai előtt meg kell hajolnunk. E nemes mozdulatok, e biztos, könnyűded társalgás, e hódító fensőség egyedül az ő sajátjuk. Az ő arcaik gyöngéd vonalmaid nem hatja meg az ártó napsugár; sem az aggasztó életgondok; ifjú éveiknek nincs egyéb feladata, mint a lélek nemesítése, s annak meg kell látszani az arcon; az ő körükbe nem viszik át ifjú lovagjaink azt a csintalan társalgási modort, mellyel alsóbb osztályainkat megtisztelik; ők egy ideáléletben élnek, nem csoda tehát, ha ideállá válnak magok is, annyira, hogy még a feketevérű momusz-ivadék is elveszti láttokra kritikája fegyvereit, s elfelejti, hogy olvasói még nincsenek bemutatva a díszes társaság előtt, és viszont.

Szerencsénkre a komornyik kisegít bennünket e zavarból, ünnepélyes jelentés hangján hirdetve egy újon érkezett vendéget:

– Báró *Berzy Tivadar* úr öméltósága.

S belép ezzel egy mindenkitől ismert és mindenkitől szeretett egyéniség, tornyos hajbodrozattal, zseniális arcvonalmakkal, miket tökéletesen egzotikussá tesz szétfésült, fölfelé álló bajusza és csupán alsó ajka alatt meghagyott szakállá, mintha három festőecsetet ragasztottak volna oda háromszögbe; különben en profil is meg lehet ismerni a minden fantázia határain túl magas inggallérokról, hanem ilyenkor tulajdonképpen arcából nagyon keveset lehet látni; növelni látszik érdekes feltűnését az is, hogy ő soha sincs úgy öltözve, mint más földi ember. Jelenleg sötétké frakkot visel, szűk, kézcsuklóig érő ujjakkal s hátul egymáson keresztbe hajló szárnyakkal, nyaka körül a roppant hőség dacára pompás fehér selyemsál van tekerve, mely festői ráncolatokban vész el fehér mellénye hajtókái alatt, elől egy roppant melltüvel levén keresztülszúrva, mely Atlaszt ábrázolja, hátán a földtekével. A feszes, bokáig érő fekete kamáslik rózsaszínű kockás selyemharisnyákat engednek láttatni a ragyogó cipők körületéig, s ami legkülönösebbnek fog előttünk tetszeni, az, hogy füleiben függőket visel, mégpedig nem apró aranykarikákat, minőket férfiak szoktak egészségi szempontból viselni, hanem hosszú, gyémántos csüngőket, amik bizonyos indu kacikai jelleget kölcsönöznek az ifjú lovag külsejének.

Egy pillanat, és ő otthon van a teremben. Őelőtte senki sem ismeretlen, mert akit ő nem ismer, az előtte nem létezik. Mármost csak tartuk magunkat mellette, ő mindenüvé el fog bennünket hordani, ahol csak egy érdekes személy van, s ilyenformán a legkényelmesebben eligazodunk ez előttünk ismeretlen világban.

Legelső a háziasszonyság és háziúr, kiket a zseniális báró üdvözlétével megtisztel.

Eveline – ez a méltóságos asszony neve – kegyesen leereszkedő pillanattal fogadá az ifjú lovagot, ki utánozhatlan fő- és derékhajlással mutatá be tiszteletét. Kőcserepy úr két lépésnyire eléje ment, s megszorítá az érkező kezét, először egy kézzel, azután kettővel, s kedves barátjának címezte őt.

Kőcserepy úr élte virágában levő férfinak látszik, noha már valóban meghaladta az ötven évet, hanem az igen ügyesen szerkezett gesztenyeszín hajzat, a simára borotvált arc s a hibátlanul kipótolt fogak sok évvel fiatalabbnak mutatják, s első tekintetre feledtetik a természet alsóbb körületének palástolhatatlan domborodását. Emellett amaz örökös édes mosoly az arcán, mintha ő volna arra hivatva, hogy mikor a nap nem süt, arcmosolygásával világítsa a földet. Határtalanul örvend, hogy kedves vendégei nem vetették meg szerény meghívását; de amilyen mélyen meg tudja hajtani fejét, olyan magasra is tudja azután emelni, s minden bók után visszavárja a viszonzást.

Engedjük őt most másfelé mosolyogni, újabb érkezőket boldogítva édes szavaival, édes tekintetével, mi pedig folytassuk körutunkat a báró kalauzolásával mellett.

A méltóságos asszony egy negyven évet meghaladt delnő, ki korának dacára még mindig tökéletes szépség, legrégebb ismerője sem találhat rajta egyéb változást, mint hogy idomai jobban megteltek. Szabályos arcvonásain mindig ugyanazon kifejezés, melyet ő maga kíván annak adni, nagy, fekete szemei úgy tudnak az ember beljébe nézni, s úgy tudják őrizni, hogy rajtok keresztül ne nézhessen az ő lelkébe senki.

A bárót egy mosoly illeti e szép hideg arcáról. E mosoly rá nézve is oly keveset jelent, mint másokra, de ő túl boldognak érzi magát általa.

– Méltóságos asszonyom, csak egyet sajnállok e mai szép napon, és ez az, hogy miért nem kereszteltek engemet Ádámnak.

A delnő kérdőleg tekint a furcsa lovagra, míg a többi közel állók kíváncsian fordíták oda fejeiket, várva, hogy mi baja neki a keresztnevével.

– Mert akkor elmondhatnám, midőn nagysád kertjébe lépek, hogy e napon fogadtatott vissza Ádám a paradicsomba!

– Valódi byroni gondolat! – kiálta fel Kőcserepy úr, ki tudott máshova beszélni, s máshova hallgatni. – Byroni ötlet. (Hogy miért byroni ötlet, arról aligha tudott volna számot adni, mert Byronról mindössze is annyit tudott, hogy átúsztatta a dardanellai szorost, s hihetőleg olyanforma különöc lehetett, mint báró Berzy; a tanácsos úr átaljában semmiféle, sem kül-, sem belföldi tudóssal nem sokat törődött, de azért szerette mutatni, mintha mindannyit ismerné.)

A tanácsosné asszonyság mellett ült egy karikás karszékben egy élemedett matróna, ki már végképpen lemondani látszott minden igényekről a női szépség iránt, mert még csak a divattal sem kívánt előrehaladni, ugyanazon levendulaszín selyemöltönyt viselvén most is, melyben a bécsi kongresszuson jelen volt; alig bírja már magát tartani karszékében, s ember segítsége nélkül semmi mozdulatot nem bír tenni; de azért most is vágyik a népes társaságok után, s úgy örül, ha az ezüstkürtön keresztül, melyet szüntelen kezében tart, egy-egy szócskát meg bír hallani a vidám fecsegésekből, melyek körül történnek.

– Mit mondott, Alfréd? – kiálta fel, látva, hogy valamin nevetnek. – Elméncséget mondott, Alfréd, megint? – S emellett sikerült a báró frakkjának egyik szárnyát elkaphatni s annál fogva magához húzni, míg a hallótülköt füléhez illeszté.

A megfogott lovag belekiáltott a hallócsőbe:

– Legalázatosabb szolgája vagyok, madame!

– Ah, ön igazán elmés ember – viszonz az éltel delnő, olyan szívesen kacagva, mintha már most értené, hogy a többiek min nevetnek. – Tehát ön a kaszinóból jön?

(Azt értette, hogy a báró a kaszinóból jött.)

– Én nem, hanem Misztizláv jön onnan – viszonz a kelepcebe jutott lovag, s igen ügyesen martalékul vetett a mindent kérdező és semmit nem halló asszonyságnak egy ott lábatlankodó fiatalembert, akin a világon semmi egyéb nevezetes nincsen, mint hogy a bajusza befelé van kunkorítva, és hogy szembe Misztizlávnak híják (minthogy keresztszülei a magyar naptárban nem találtak számára nevet), háta mögött azonban csak nevének első öt betűjével címezik. Jó kontratáncos, és táncol akárkivel, csak mondani kell neki; igen kellemes társalgó, minthogy ő maga keveset szól, hanem enged mást beszélni; országgyűléseken távollevők követe.

Ezzel cserélte ki magát a báró igen ügyesen, s ő maga visszafordult a tanácsosnéhoz, könnyeden annak széktámlájára téve kezét.

Az úrnő szemein meg lehet látni, hogy azok valamely kedves tárgyat kísérnek sugáraikkal. Két lyánka sétált végig a termen, karját egymáséba öltve. Az egyik Ilvay Laura, amaz öreg asszonyság unokája, magas, délceg alak, szájalomra méltó szépség! Aki ez arc szokatlan piros tűzére, e nyíló korallszín ajkakra tekint, aki ez alaktalanságig összefűzött derekat tánc közben átkarolja, s érzi ujjain keresztül azt a lázas, fuldokló lihegést, lehetetlen, hogy meg ne szánja őt, kiről bizonyosan tudja, hogy meg fog halni, mielőtt élt volna. Minden táncvigalom után vér szokott jönni ajkaira, s hosszú fűzértáncok közben hallhatják táncosai azt a veszélyes száraz köhintést, ami a koporsókra emlékeztet; de ki gondolna ilyenkor arra?

A másik lyánka még alig több, mint gyermek, legfeljebb tizenkét éves, de magasra felnyúlt alak, s gyors növése miatt rendkívül gyenge, hajlékony. Arca hosszúkas, halavány, a titoktartás és érzékenység két félreismerhetlen jellegével, vékony, szép metszetű ajkain gyermeki búskomolyság van kifejezve, alabástrom homloka, keskeny, finom szemöldei összhangzó széppé emelik többi vonásait.

Ez az excellenciás asszony leánya, második férjétől, a tanácsos úrtól.

Wilhelmine és Laura közt legalább tizenkét év különbsége fekszik, és ők mégis együtt járnak, s úgy beszélgetnek, mint a legjobb barátnék. Vilma koránál idősebbnek akar látszani, a gyermeki társaságokat kerüli, sohasem társalgott a magával egykorúakkal, mindig az idősebbekhez volt ragaszkodása. Lauránál az eset meg van fordítva, s így a két lyánka a legjobb barátné együtt, ahogy mondani szokás.

A báró észrevette a tanácsosnő arcán azon gyöngédséget, mely leánya láttára e márványtekintet hidegét szelídíté, s felmagasztaltan mondá az anyához fordulva:

– Mily ideál gyermek! Ez a komoly, magasztos arc egészen hasonlít Anjoui Hedvighez, kinek arcképét a krakkói székesegyházban láttam.

Az anya elmosolyodék e hízelgő szóra, tanácsos úr is kezeit dörzsölé örömében; csak azt szerette volna tudni, hogy ki lehetett az az Anjoui Hedvig.

– Egy szent és egy királynő! – monda báró Berzy, mintha Kőcserepy úr gondolatjára felelne, s fél szemüvegét szemölde alá szorítá, hogy annál tökéletesebb élvezettel bámulhassa e ritka tőkélyét a szépségnek.

A két lyánka figyelmét nem kerülheté el, hogy rólok beszélnek, hogy őket nézik, ilyenkor nagyon alkalmas gondolat úgy tenni, mintha azt hinnék, hogy híva vannak, és odasietni, s megkérdeni, hogy mit parancsolnak rokonaik. A tanácsosnő arcára komolyságot erőtetett vissza, mert a leánynak nem jó észrevenni, hogy anyja kényezteti. Ilvayné néhány szalagot, csokrot megigazít Laura öltözetén, a báró hóna alá csapja chapeau bas-ját, s azzal a kis szilfiddel együtt tovább lejt.

Misztizláv ezalatt belemelegedett a kiabálásba, s szép szónoki tűzzel mondá el a hallótülökbe ordítva, amik egy hét óta történnek a kaszinóban, saját véleményét rendesen azáltal téve érvényessé, hogy a hozzá legközelebb állót szólította fel tanúbizonyságul: „Nemde, nagysád?”, mintha maga sem bíznék egészen abban, hogy amiket mondott, azok mind igazak, s tán felét szívesen el engedné magától disputálni.

Az a mulatságos törekvés, miszerint szavait hallhatókká bírja tenni a derék asszonyságra nézve, lassankint odavonta a társaság nagy részét, mi nem kevésbé növelte az ifjú absentium ablegatus kényelmetlenségét.

– Apropó! – kiálta beszédébe egy új hang. – Apropó! Mai nap Pesten valami magyar teátrumnak kellene megnyílni, vagy mi?

Misztizláv zavarba jött e kérdésre, nem tudva, hogy illendő-e neki afelől értesülve lenni vagy sem, s nem lenne-e erre a legtöbb tetszéssel találkozó felelet, ha azt mondaná, hogy nem tud semmit róla.

Míg ő levegőhöz és jó tanácshoz kapkod, nekünk időnk marad végignézni a kérdezőt.

Ez tekintetes Maszlaczky Gábor úr. Ne tessék megbotránkozni azon, hogy ő csak „tekintetes”, mert amellett egyike a legnevezetesebb férfiaknak, híres ügyvéd, hatalmas cselszövő, kinek nem egy a jelenlevők közül köszönhet sokat; több főúri családok megbízottja, és amellett merész, vállalkozó szellem, ki könyökkel küzd fel magát a társadalomba.

Az egész ember egy miniatűr kép; kicsiny keze, lába, egész becses személye, még hanga is gyermeki, csakhogy éles és visító, ha disputálni kezd; ilyenkor egyik kezét frakkja szárnya alá dugja, a másikkal hatalmasan gesztikulál, arca nekihevül, és a füle hegyéig piros lesz; nagy indulatrohamokban a lába hegyére emelkedik, s általában úgy szokott minden emberrel beszélni, mint a kriminális rabbal.

– Nos, nos? Nem hallott ön róla semmit? – vallatá a szorongatott ifjút, fel-felemelkedve sarkairól. – Az lehetetlen! Hisz ön kaszinóból jön, a kaszinóban pedig nagy viták folynak már napok óta e tárgyról. Mint hallik, gróf Szentirmay Rudolf azt mondta volna ugyanott, hogy amely magyar főúrbán csak egy csepp önérzet van, annak jelen kell lenni a megnyitáson. De mi lelte ezt a Szentirmayt? Hát mit ért ez önérzet alatt? Mi köze az önérzetnek a teátrális-tákhöz? Még megérem, hogy hazafisági aktust csinálnak ebből is!

A tanácsos úr, mint finom ember, restellette, hogy a tekintetes úr úgy lármázik e finom társaságban, s evégett mosolyogva monda neki:

– Éspedig én fogadni mernék, hogy Szentirmay úr maga is itt fog lenni ez estén közöttünk.

Maszlaczky ahelyett, hogy ez állítás valódi élet felfogta volna, azt hitte, hogy ez az ő megijesztésére van mondva, s még magasabban kezdett beszélni.

– Annál jobb. Én meg merem neki szemébe is mondani, hogy amidőn önérzetről beszélt, akkor elfeledett gondolkozni.

– Fiskális úr – szólt báró Berzy, kit az eleven társalgás érdeke odavont –, Szentirmayról nem jó fennhangon beszélni.

A tekintetes úr erre mellényébe dugva kezét, magas pátosszal felelt:

– Uram, nagyságos báró úr; én nem félek senkitől, s amit kimondtam, azt megállom! Szentirmay úr jól tud lőni, vágni; én pedig jól tudom, hogy arra valók a törvények s azoknak végrehajtói, a dikasztériumok, hogy a honpolgárokat védelmezzék, s engem fegyverrel meg nem ijeszt senki.

S ezzel, mintha észrevenné, hogy a delnöket ily replikák kevéssé érdekelhetik, feléjük fordulva monda:

– Amidőn e helyen ily szép, ily ragyogó társaság van együtt, hol finom társalgás és vonzó arcok várnak reánk, ott valóban nem nehéz a választás jól nevelt emberre nézve, ha vajon a nagyságos tanácsos úr és excellenciás úr neje meghívását kövesse-e a legélvezetesebb ünnepélyre, vagy Szentirmay úrét egy oly fád mulatságba.

Ez bók akart lenni a társaságnak, de nagyon sok felelősséget hárított Kőcserepy úr vállaira, ki sietett is magát az alól kitisztogatni.

– Óh, kérem, én is barátja vagyok minden nemzeti törekvésnek, és ámbátor helyesebbnek tartanám anyagi haladásban keresni előbb a nemzet jólétét, de azért a világért sem állanék útjába ellenkező nézeteknek, s ha tudhatám, hogy ez ünnepély csekély mulatságunkkal összeüt, inkább más napra halasztottam volna azt.

– Óh, emiatt ne csináljon magának nagyságod szemrehányásokat – sietett közbevágni a fiskális úr –, én biztosíthatom, hogy ha tollfosztás közt kellene is választanom, nem mennék oda soha.

A tanácsos úr újólág bizonyította, hogy minden más egyéb hazafiúi vállalatot kész volna pártolni, csak hogy nem jól kezdik. Ugyanezen úr, midőn aztán anyagi érdekű vállalatokat kell előmozdítani, azt szokta felelni, hogy ő ugyan minden hazai előrehaladásnak nagy barátja, hanem azt előbb a szellemi téren kellene megkísérteni.

Most újabb vendégek érkezése vonta egyszerre másfelé a figyelmet; künn kocsizörgés, ostor-pattogás; négylovas hintóval jó vágatva a teraszra Tarnaváry főispán úr, ki a nyarat családjával együtt Budán a Császár fürdőben tölti már több mint húsz esztendő óta, és semmi más fürdőre nem jár.

A hátsó ülésben ült a főispán úr, vele szemközt az elsőben a jurátus, ámbár csak ők ketten ültek a hintóban, de azt az illendőség meg nem engedheté, hogy a jurátus főnöke mellett foglaljon helyet.

Amint a hintó megállt – a jurátus kipattant az üléséből, s lesegíté principálisát.

A főispán úr rövid, zömök férfiú volt, rendkívül kurta nyakkal és széles vállakkal, kövér, izmos ábrázata szép barna volt, és ripacsos, mint a kordován, melyből hatalmasan villogott elő két tökéletes tatár idomú szem, tüzes, fekete, vad; kurta bajusza minden kenőcs mellett mind a kétfelől három-négy ágra válik, és sűrű sertekemény haját semmi fodrászi tudomány sem bírja rávenni, hogy előre ne álljon, mint egy sisakellenző. Midőn lép, magasra tartja fejét, s úgy teszi lábát a földre, mintha éreztetni akarná vele lépéseit; szava rendesen úgy hangzik, mint aki a sok mérgelődésben el van rekedve, éles és darabos; nemigen sokat törődik az emberekkel, mindenkivel nagyon kurtán szokott bánni, s nem válogatja a szót; írása olyan, mint az egyiptomi hieroglif, csak az tudja olvasni, aki már beletanult, igen helyesen okoskodván, hogy sokkal illendőbb, miszerint ne ő tanuljon írni, tanuljanak mások olvasni; viseleté-

ben sem igen szokott figyelmes lenni, íme, most is egy nyári jött el a fényes mulatságra; ő bizony ilyen melegben senki kedvéért sem öltözik.

A jurátusnak azonban feszes topányt és nadrágot kelle húzni, atillát öltetni, s úgy kardosan követni főnökét, kétlépésnyi távolban egész az előszobáig.

– Audiát! – kiálta itt hátrafordítva kurta nyakát a principális – audiát, itt marad az előszobában. Várakozik, amíg parancsolok.

A fiatal joggyakornok meghajtá magát, s kardját lecsörrentve maga elé, ott állt meg, ahol mondván volt neki, a tarka-barka cselédek között, kik ihogva-vihogva gyűltek a háta mögé s nemigen iparkodtak halkán tenni megjegyzéseiket!

– Be furcsa hajdúja van a főispán úrnak – szólt báró Berzy kurta groomja, combszárig érő, veres mellénye zsebeibe dugva két kezét.

– Nem hajdú ez, hanem jurátus – igazítá ki egy vén urasági huszár.

– Mi az a jurátus? – kérdezősködék egy hórihorgas vadász, kit példányul tartott valami magyar lord.

– A méltóságos urak fő pipahordozója – felelt egy fürgőnc komornyik, kit szép gyerekek tartottak az úri körökben. Erre kacagni is kellett egy kicsinyt.

A jámbor jurátus csak hallgatott, és pirult. Hol a jobb lábára, hol a balra állította magát, s filozóf kedéllyel pödörgeté azt a kicsi bajuszt, mely ajka fölött serkedezni kezdett.

A főispán úr pedig a teremajtó felé sietett, hol őt már elfogadáskészen várta a tanácsos úr, oly nyájasan hajtva meg magát előtte, hogy a főispánnál fél fejjel kisebb alakot mutatott, amidőn nagy tekintetű vendége kezét megszorítá, s csak akkor emelé fel ismét fejét még egyszer oly magasra, midőn a terembe bevezeté őt, mintha mondaná a jelenlevőknek: „Látjátok, ez is az én vendégem”!

Mert jegyezzük meg azt, hogy nem minden ember keresi hiúsága kielégítését a piperében, míg egyik gyémántokat és cifra gombokat aggat magára, addig a másik fényes vendégekkel ékesíti fel magát, s ezek a válogatott delnők és hazafiak ugyanazon célra vannak összegyűjtve, mire a ritka szépségű rododendronok, muzsikáló órák s más afféle csecsebecsék.

A főispán úr nem szokta magát nyomasztva érezni semmi társaságban, amit most is bizonyít azáltal, hogy senkinek a köszönését sem fogadja el. Amint a háziúr által a méltóságos asszony elé vezetetik, ott egy kissé meghajtja magát, amennyire tőle telik, s mormog magában valamit, ami hasonlít egy „Alázatos szolgájá”-hoz. A tanácsos úr hátralép, szabad tért engedve a főispán és neje közti társalgásnak, melyet az előbbi meg is kezd e szavakkal:

– Disznó meleg van, méltóságos asszonyom!

S ezzel kiránt egy zsebkendőt kabátjából, körülborzolva vele izzadt üstökét, s nem sokat törődve vele, hogy az a zsebje kifordulva maradt, amelyikből kihúzta.

Misztizláv és a báró sietnek őt üdvözölni. Misztizláv elég együgyű az első szavak után mindjárt azt kérdezni a főispántól, hogy reményli, miszerint a nagyságos asszonyhoz is leend szerencséje a társaságnak, mire Tarnaváry olyan hegyes szemeket fúr bele, hogy a fiatal dandy szinte elsápad bele.

– Bolondul kérdezősködöl, Miszti! – súgá fülébe a báró. – A főispán papucs alatt van odahaza, és semmi sem zsenírozza annyira, mint ha neje felől tudakozódnak, miután az teljesen saját akaratja után jár.

A főispán egy ideig gondolkozni látszott, hogy mint felelhessen méltó haraggal e kompromittáló kérdésre, azután ki is tört:

– A feleségemhez nem lesz szerencsájök. Annak más dolga van. Neki okvetlenül az újan megnyílt komédiaházba kell menni. Tessék, én nem megyek utána! – S azzal két ujjal megfogva háromfelé vált bajuszát, egyet sodorintott rajta nagy mérgesen. – Én életemben még nem voltam, nem is leszek komédiában soha – soha! – És mintha nem tartaná kétszeri állítását elégnek, harmadszor is elkiáltá: – Soha! – s egyet ütött utána az öklével – nagyot.

A komornyik jelentése hangzott közbe.

– Nagyságos gróf Szentirmay Rudolf úr és családja!

E szókra élénkebb mozgás kezdett észrevehető lenni a társaságban; sokan meglepetteknek látszottak: Szentirmay nem tartozott azok közé, kik e társaság tagjait jó barátjaiknak nevezik; hogy történik az, hogy ama nagy készülétű ünnepély elől ő maga is ájtön Pestről a tanácsos meghívására, mégpedig egész családjával, nejével, leányával, sőt gyámfia, a fiatal Kárpáthy Zoltán is ott lovagol a hintó mellett. Ezt senki sem foghatja meg. Arra a gondolatra ki merne jönni, hogy hiszen még most csak délutáni öt óra van, hét órára ismét Pesten lehet teremni; ezt senki sem tartaná valószínűnek. Akkor minek is jött volna ide, minek fogadta volna el a meghívást? Márpedig megfoghatatlan marad, hogy amire ő maga annyi szenvedéllyel biztatott, toborzott másokat, onnan éppen ő maga maradjon el.

Kőcserepy nem látott Szentirmayék megérkeztében egyebet, mint kivívott diadalát, és sietett eléjük, őket elfogadni. Mindenki, még aki nem mutatta is, érdekléssel tekintte az érkező gróf elé, s kíváncsi volt látni az országgyűlési ellenzék egyik vezérét, a nemzeti vállalatok hatalmas bajnokát ezen a helyen, ahol legkevésbé volt feltehető dolog, hogy elvbarátaira találjon.

Az érkező gróf magas, élte férfikorában levő alak, kissé hideg, de bizalomra gerjesztő arcvonásokkal, magas homlokán csak egyetlen redő vont maga után nyomot, középen a két szemöldök között a gondolkodás, a mély szemlélődés redője, megvastagítva a szemöldök feletti izmokat, ami férfinak olyan jól illik, körszakálla, melyet még azon időben nemigen viseltek, némi egzotikus tünemény volt e simára borotvált társaságban, s ez is valami ellenzéki jegynek tekinteték.

Neje, Flóra grófné harmincéves lehet ez időben, szép nemes arca csak annyiban változott, hogy egy új kifejezés, az anyai érzet vonalma hagyott jellemet rajta. Különben most is azon vidám, kedélyes delnő, minőnek ifjúkori ismerői látták, arca és szép álla gödröcskéi nem is engednék, hogy szigorúvá legyen, ha akarna is.

Leánya, a tízéves Katinka sokban hasonlít hozzá, akik Flóra ifjúkori vonásait keresik, sokat meg fognak találni abból leánya arcán; azt a gyermeteg szendéséget, a szemek ártatlan, tiszta tekintetét, s azt a nyugodt, szeretetre méltó ajkmetszést. A lyánka egyszerű perkálruhába volt öltözve, mert jobb ízlésű nagyaink, bármily gazdagok is, leányaikkal férjhezmenetők előtt nem ismertetik meg a selyemviselést.

Abból egyébiránt, hogy a grófné nem hozta el leányával együtt annak nevelőnéjét, észrevehetjük, mennyire nem iparkodik szenvedő szigorúságot mutatni a világ előtt, és nem bízza az anyai gondokat egészen másra.

A család negyedik tagja a mi Kárpáthy Zoltánunk.

Valóban van oka rá a kíváncsiságnak, hogy őt közelebbről megtekintse.

A férfigyermekek rendesen legkevésbé szépek, legügyetlenebbek az úgynevezett kamaszévekben, midőn már elveszték a gyermeteg naivságot, és még nem nyerték meg az ifjúkor deliségét.

A fiatal Kárpáthy e tekintetben kivétel.

Egész alakja meglep szépsége által, idomaiban erő, idegesség látszik, minden mozdulata ügyes, bátor és illedelmes; arca leggyönyörűbb vetülete a napsütötte barna férfiszínek s a gyermeki rózsapírnak, arcvonásaiban nemesség, okosság tükrözi magát, ajkainak metszése finom, csaknem nőies, de szemeinek nagy lángoló csillagai hirdetik a férfilelket.

– Szép gyermek! Gyönyörű fiú! – mondogatják körül, akik látják. – Lehetetlen, hogy ez... – a többi ságva mondják egymás fülébe. Különösen egyet észrevesz rajta mindenki: azt, hogy mozdulataiban, arckifejezésében, fejhordozásában mennyire utánozza gyámatyját. Az emberek ismét sugdosnak valamit egymás fülébe. Pedig bizony ez természetes és egyszerű dolog; a gyermeki kedély, mint a lány viasz, úgy idomul ideálja mintájába, s én emlékezem reá, hogy midőn egy kedvenc oktatóknak az a szokása volt, hogy orrhangokon beszélt, ami neki jól illett, tanítványai nagy része elsajátítá tőle ez orrhangokat; sőt a figyelmesebb szemlélő képes felismerni a középosztály növendék ifjain csupa tagjartatásaikból, hogy mely főiskola neveltjei, annyira magukon hordják nevelőik helyes és helytelen modorait; mennyivel valószínűbb ez átalakulás, midőn egy gyermeknek oly mintaképe van, minő Szentirmay gróf, ki nemcsak neki, hanem az egész országnak ideálja, s akit annyira szeret, bámul, imád, hogy már hatéves gyermek korában eltanulta megyegyűlésen tartott beszédeit, s otthon elszavalta azokat Rudolf gyermekei előtt.

A bemutatások, elfogadások kölcsönös, általános mondatok után elvégződnek; Flóra a tanácsosné mellett foglal helyet, Rudolfot a báró, a főispán és a háziúr fogják körül, Katinka rögtön barátnéjára talál Vilmában, ki már régóta egyedül sétál a teremben, nem találva hirtelen eltűnt társnéját; Zoltánt pedig a nagyothalló asszonyság foglalja el.

– Óh, be kedves gyermek; ha az én unokáim közül valamelyik ilyen szép, ilyen deli volna! – szól az őszinte asszonyság, gyöngéden megsimogatva Zoltán sötét hajfürtjeit, mik természetes csigákban omlanak fehér halántékaira. – Mi hír Szentirmán, mi hír Kárpátfalván? Hallom, hogy utazni voltak Londonban, Párizsban. Rossz újak voltak, ugye? Zivataruk is volt a tengeren. Hallom, hogy maga igen derék fiú.

Zoltán azzal igazolja e dicséretet, hogy híven felel minden kérdésére a jó öreg asszonyságnak, s a tengeri zivatart oly élénk arcjátékkal festi le előtte, hogy a jó néne siketsége dacára is megérti azt, s elhallgatná ezt a fiút napestig, ki oly komolyan, oly tisztelettudón beszélget vele, s nem nevet háta mögé vagy éppen szemébe, mint a többiek; úgy el tudná nézni beszélő ajkait, villogó szemeit, s csak néha sóhajtana egyet: „Miért az ő unokái is nem ilyenek?”

– Ejh, Zoltán, Zoltán! Hagyd ott már az öreg, s gyere a kisasszonyokhoz! – kiált egy idétlen kappanhang a háta mögött, s egyike az öreg asszonyság unokáinak, Czirányi Emánuel lép oda Zoltánhoz nagy szelesen; pár évvel idősebb fiú nálánál, tökéletes kis dandy, csak hogy vékonyabb, mint a többi, aki, úgy látszik, hogy egy csomó szeleburdit választott ideáljának, s amit azoktól eltanult, azon alaktalanságokban rendkívül tetszik magának.

Zoltán komoly arccal intett neki, hogy engedje beszédét bevégezni az öreg asszonysággal.

– Eh, mit beszélsz annak, hiszen úgysem hallja! – kiálta az ifjú fád, nem iparkodva lassan beszélni, sőt azt várva, mások e szavait elméncségnek tartsák, s midőn nagyanyja megfogá Zoltán kezét, odalépett hozzá szelesen, s kirántá azt az agg nő kezéből. – Ugyan, grózmama, ne fogd el Zoltánt, fogj magadnak magadhoz való öregurat.

Zoltán megcsókolá az öreg kezét, s úgy távozott el, Emánuelről vontatva.

– Tisztelni kell az öregeket és a gyöngéket, Emánuel – monda a fiatal bölcs gyermektársának; az nagyot nevetett rá, azt hitte, hogy ez is élc volt.

Emánuel barátunk tökéletes gavallér. Még ugyan nem több tizenhárom évesnél, hanem azért dicsekedhetik vele, hogy kiképzett dandy. E dicsekedést nem is mulasztja el, s ha két-három kortársára akad, azoknak van mit hallgatni afelől, hogy minő vignette alatt lelhető a legfőlésegebb pezsgő, hol és mikor szokás találkozni szép varrólányokkal, hány hódítást követett el itt-amott táncpróbákon és gyermekkoncerteken, s mily önálló beszédeket szokott tartani szüléi ellenében. Némely főrangú ifjú sohasem volt gyermek, mert kicsiny korától fogva gavallérnak nevelték.

A kis gavallér úrias szelességgel ragadá magával a karjára öltött Zoltánt, s letaposva néhány komolyabb hazafi tyúkszezeit, sietett őt bemutatni az ifjú társaság bálványainak, Vilmának és Katinkának, kik fiatal leányok szokásaként nagy hirtelen ismerőssékké tudtak lenni.

Zoltán elpirult, midőn a még soha nem látott lyánka előtt meghajtotta magát. Óh, higgyétek el, hogy az ifjak elpirulása legszebb színe a lélek épségének. Vilma büszke főhajtással fogadá a gyermeket, s nagy, okos szemeivel figyelmesen tekintte rajta végig. Zoltánt zavarba látszott hozni az, hogy valahányszor Vilmára nézett, mindig annak szemeivel találkozott; ilyenkor aztán mintegy pihenésül mindannyiszor Katinka arcát keresé fel, ki vígan nevetve, kacagva beszélgetett Emánuellel, gyermekesen, könnyelműen, ahogy életkorához illett.

Zoltán alig tudott mit szólni a lyánkához, kit mulattatnia kellett volna, míg Emánuel alig talált elég kezeket és lábakat rendelkezésére, mikkel szavait kísérje.

– Jerünk ki innen a szabadba! – szólta Katinka, kedves szökelléssel ölelve át társnáját, s ragadva magával kifelé. – Én nem szeretek a szobában lenni, mikor odakünn oly szép idő van.

Emánuel törte magát a kisasszonyok napernyőieért, Zoltánt odáig is magával ragadta.

– Látod – oktató fiatal társát –, te olyan félénk vagy. Nem ér semmit leányok körül szemérmesnek lenni. A leány mind egyforma, csak hogy ráartja magát. Majd csak vigyázz énreám, meglátod, hogy egy óra alatt mind a két leánynak elcsavarom a fejét.

Zoltánnak sehogy sem tetszett ez a beszéd, sőt azt nyílt kihívásnak kezdte tekinteni. Neki a nőkről általában és különösen az *ő kicsikéjéről* – ahogy nevezni szokta – egészen más fogalmi voltak. Ő is gondolkodott és ábrándozott azon szép gyermekről, ki vele együtt nőtt fel, kit ő tanított járni, ő tanított beszélni, kinek számára megtartogató még kisgyermek korában legízletesebb falatját, legkedvesebb játékszereit, kinek kedvéért lemondott kedvenc mulatságairól, kinek szeszélyeit megtanulta tűrni, s kit ha karjára fűzve vezethetett Pest utcáin, olyan édes valamit érzett szívében; de a gondolatnak előtte szentségei voltak. Tudta, hogy az messze van még, a boldogság; odáig sokat kell fáradni, tanulni, küzdeni; azt meg kell előbb érdemelni, és azt meg kell becsülni, s azért olyanformán érezte magát Emánuel hetyke kérdéseinél, mintha valaki ablaküveget kaparna körmeivel.

Katinka víg kedvű gyermek volt, szeretett nevetni, őt nagyon mulattaták Emánul bohóságai; képes volt előre elszaladni a kertben egy lepkét kergetve, s szívéből kacagott, midőn Emánuel, ki el akarta fogni a lepkét, kérésztülbukott egy baracksövényen, zöld foltot ejtve fehér pantallója térdén. „Úgy kell neki!” – monda magában Zoltán, ki míg az andalgó Vilmát kísérte, szemeivel féltékenyen követé Katinkát és a fiatal szeleburdit.

Emánuel úgy hozta helyre balesetét, hogy egy tearózsát leszakítva, azt ajándékuul nyújtá Katinkának, mit a lyánka könnyelműen fűzött hajfürtei közé. Ez rosszul esett Zoltánnak. Alig bírta kedvetlenségét eltitkolni. Katinka megpillanta egy hintát, s pajkos örömmel szökellt fel belé, aztán Vilmát is biztatá, hogy üljön mellé, és hintázzanak együtt. Vilma eközben észrevette – mert mindenre úgy tudott figyelni –, hogy Zoltán szemeit le nem veszi azon rózsáról,

mit Katinka hajfürtei közé tűzött, s ugyanazon ágról leszakítva egy másikat, a fiúnak nyújtá azt.

– Önnek tetszik e rózsza, ugyebár? Van még rajta több is.

Zoltán gomblyukába fűzte a virágot, s még egyszer oly rosszkedvű lesz, látva, hogy Katinka mégsem akarja azt észrevenni.

A két lyány azonban nem tudta elindítani a nehéz hintát. Emánuel mint igazi gavallér, hirtelen sietett rajtok segíteni, s megragadta a hinta kötelét, amivel azt nyerte, hogy szép barna svéd kesztyűje keresztülrepedt, s a hinta mégsem lebegett. Nagyon nehéz volt neki.

– Ugyan, Zoltán – kiálta türelmetlenül Katinka a gyermekre, ki összefont karokkal nézte hasztalan törekvéseiket, gúnyos elégteliséggel –, mit nézed a nyomorúságunkat, és nem segítesz? – Aztán mintegy édesítőül mondá: – Ugyan, kedves Zoltán, légy olyan jó, hintázz bennünket...

Ekkor mosolyogva lépett oda az ifjanc, s megragadva izmos kezeivel a csónakot, olyat lódított rajta, hogy az felrepült a légbe. A két lyány sikoltott, mintha félne, s aztán mégis biztaták Zoltánt, hogy lódítsa meg erősebben a hintát. A diadal ezúttal az övé volt.

Mikor aztán a fiú elégnék találta a hintázást, akkor megragadá a csónak szélét, s egy perc alatt megállítá azt; azután kezét nyújtá a lyánkáknak a kiszállásra. Vilma figyelmét nem kerülte el, hogy mily bizalmasan dűl Katinka Zoltán vállára a kiszállás közben, s engedi karcsú derekát körülöleltetni segítség fejében. Ő hirtelen a túlsó oldalon szállt le, mielőtt a két fiatal udvarló segélyére lehetett volna. Emánuelnek kellett megszenvedni érte, őt illeté gúnyos szemrehányásokkal, hogy nem volt kéz alatt, midőn szükség lett volna rá.

Azzal a két lyány előrefutott. Emánuel kedvetlenül kezdé el magát azzal mulatni, hogy lovagkorbácsával az őszirózsák fejeit csapkodá el, s *blazírt* kedéllyel sipogá:

– Ejh, milyen fád az olyan mulatság, ahol tánc nincs; csak már ozsonnához hívnának. Parbleu, ne menjünk oda, ahol nők is vannak, ott az ember még csak kedvére nem is pezsgőzhet.

A két lyánka pedig, amint annyira elhaladt, hogy szavaikat az ifjak nem hallhaták többé, elkezdé bizalmasan beszélgetni:

– Te Katinka – kérdé Vilma –, rokonod neked ez a Kárpáthy?

– Nem éppen – szólt Katinka mosolyogva.

– Akkor hát kedvesed.

– Ah, te bohó! – szólt Katinka, szeme fehéreig elpirulva – hiszen *rokonom*...

Látva, hogy Zoltán utánuk siet, hirtelen eltűntek a verandába. Mire Zoltán az előszobába ért, már akkor nem látta őket, s amint széttekinte utánok, megpillantá maga előtt Tarnaváry jurátusát.

A szegény fiú meg volt már főve a kánikulai melegben, a feszes atillában és a cselédek elménckedéseiben, s nem tudta, hogy hová nézzon, ahol senkit se lásson.

Zoltán egyszerre örvendő lépett hozzá, s megragadá kezét.

– Kovács, kegyed itt van? Nem ismer rám, ugye? Én vagyok Kárpáthy Zoltán. Nem emlékezik rám?

A jó fiú egészen meg volt lepetve e megszólítás által, s alig tudta magát feltalálni, hogy mint fogadja azt.

– Nem emlékszik ön, mikor Szentirmán volt, ünnepi szónoklatokra, mennyi minden szép dalra és versre tanított engem?

– Óh, igen, igen – monda az ifjú –, de az olyan régen volt.

– És lássa, én mindjárt ráismertem önre, pedig most egészen más öltözetben van, mint akkor. Milyen jól néz ki e magyar ruhában; úgy szeretném már, ha én is jurátus lennék; ugyebár, ön királyi táblai jegyző?

– Igen. Méltóságos Tarnaváry főispán úr oldala mellett.

– No, akkor nem csodálom hát, hogy önt az előszobában hagyták; azt mondják, hogy a főispán úr az alispánok fiaival is, kiket hozzá adtak, úgy bánik, mint cselédjeivel.

(Csodálkozhatnánk, hogy Zoltán egyszerre ily fecsegő lett. E beszédek által ő némi elégtételt akart nyújtani az ifjú ismerősnek, kit főnöke egyoldalú bornírtsága cselédek, inasok gúnyjának tett ki, s e törekvés ifjú szívének becsületére válik.)

– Önnek meg kell bennünket sokszor látogatni – folytatá Zoltán –, gyámatyám nagyon szereti önt, sokszor emlegettük. Addig is jöjjön, beszélgessünk együtt, én önt régebben is olyan örömet hallgattam.

A szájtató cselédhad vihogása egészen elnémult arra, hogy e gazdag méltóságos úrfi nem tartá egyetlen dolognak a jurátussal barátságosan bánni, őt karon fogni, látásának örülni; ami annyival feltűnőbb, minthogy főrangú született gyermekeknél sokkal kifejtettebb a büszkeség, mint az éltesebbeknél, s ők sokkal kevésbé szokták szegényebb sorsú ismerőiket meglátni emberek előtt.

Zoltán *valóban* örült, hogy ez ifjút, kinek komoly, eszes arcát még évek előtt annyira megszerette, most véletlenül viszontláthatá, s az a kétség, az a mosoly, az a melegség a szavakban nem volt kiszámított szenvedés, népszerűség kedvéérti leereszkedés; egy gyermekszív őszinte örömyilatkozata volt az, mely még nem azt válogatja, hogy mi magas, mi alacsony, hanem azt, ami kedves, vagy nem az. És mégis jól tudá e percben azt átgondolni, hogy ezáltal ő a szegény ifjúnak, ki órák óta gonoszabb kánpadon áll, mintha hangyafészekbe volna kikötve, kinek esze, míveltsége előtt elpirulhatnának sokan, kik odabenn a termekben ölik az időt, s ki maga pirulni kénytelen az uraságok inasai előtt, kikkel egy sorba állíták, kellemes érzést okoz.

Mindez ugyan sokkal csekélyebb dolognak látszik, semhogy érdemes legyen róla beszélni; de ha megkérdezzük öregeinket, kik hasonló pályát hasonló úton futottak meg, mindegyik emlékezni fog közölök ilyen apró megaláztatásokra, mikén most már nagyot kacagnak ők magok is; de hogy még most is emlékeznek rájuk, az mutatja, hogy igen mélyen kellett azoknak gyökeret verni a szívben, s a mély gyökér ágya mély seb.

Zoltán széttekintett az inasok között, kikereste magának közölök a legimpertinensebb arcot; a „szép” melléknévvel ismert lakáj volt az.

– Jancsi vagy Peti, vagy hogy hínak; hozz ki gyorsan két széket a veranda alá számunkra.

Azt ugyan nem hítták sem Jancsinak, sem Petinek, hanem Adolfnak; egy percig tévővázni is látszott, hogy tegye-e, ami parancsolva van, de nem volt bizonyos felőle, ha vajon nincs-e *hirtelen keze* az úrfinak, aminek a szennyét azután semmi pártfogolás sem mosná le róla, s jónak látta inkább nagy durcásan engedelmeskedni.

Ha saját házánál találta volna Zoltán hajdani ismerősét, bizonyosan minden előítélet dacára legkisebb tévővázás nélkül karon fogta és a termekbe vezette volna; de itt ő is csak vendég volt; e helyen a jószívűség hasonló nyilatkozata szelesség lett volna, s jámbor ismerősét százféle zavarba ejtendő. – Jerünk a kertbe – monda neki –, ott beszélgethetünk, úgyis nagyon idesüt a nap a veranda alá.

Adolf éppen akkor ért oda a székekkel.

– Köszönöm, visszaviheted – monda Zoltán, s mellénye zsebéből egy fél ázsiást vett ki, kezébe nyomva az inasnak, s azzal továbbment, karjára öltve a jurátust.

Később, midőn szerencsénk leend ezzel a derék Adolffal megismerkedhetni, akkor megértendjük, hogy miért bánt vele oly elvető modorban Zoltán, ki különben maga volt a jóság, türelem és emberiség alárendeltjei iránt. A libériás Adonisznak igen sok és igen különös híre járt azon szédelgős körökben, mikért az őstiszta lelkű ifjú valami természetszerű gyűlölettel találkozott vele mindannyiszor, s szerette megalázní.

A két ifjú elbolyongott a kert tekervényein. Zoltánnak annyi kérdeznivalója volt, mikre a fiatal joggyakorló igen közönséges feleleteket adhatott.

– Régóta van Pesten?

– Közel egy esztendeje.

– Mégsem látogatott meg bennünket, pedig sokszor itt vagyunk.

– Ezért bocsánatot kell kérnem. Törvényszünetek alatt rendesen utazunk, egyébkor pedig nagyon el vagyok foglaltva.

– A főispán igen sok munkával terheli joggyakorlóit.

– Aki a jurátusi éveket mulatságnak nézi, az bizony ne menjen hozzá; de aki komolyan készül az ügyvédi pályára, arra nézve megbecsülhetlen az oldala melletti foglalkozás; sehol sem lehet annyi gyakorlati ismerethez jutni, mint nála.

– De ő megalázó munkával is terheli az oldala mellé esküdteket. Sokszor hallottam ebédek felett tréfákat mondatni afelől, hogy bánik jurátusaival, s nagyon szántam azon szegény ifjakat, pedig nem is tudtam, hogy ön is azok között van. De talán nem is igaz az mind.

– Igaz biz az – szolt Kovács könnyű kedéllyel –, hajdúja jelen nem léteben kitisztíttatja velünk csizmáit, testgyakorlat kedvéért fát is vágat, s fűtésre alkalmaz; éjszakán, ha nagy sár van az úton, leszállít a hintóból, hogy vigyük a lámpást a lovak előtt; de mindezek sokkal mulatságosabb dolgok, mintsem megszoríthatnának, s később jó hatással vannak; korunkban könnyen elkapja a világ a fiatalembert, a nagyságos úr minden órában eszünkbe hozza, hogy semmik vagyunk. S ilyenkor, midőn az emberrel annyira éreztetve van semmisége, oly erős vágyai támadnak valamivé lehetni. Óh, én bizonyára sokat fogok egykor köszönhetni a főispán úrnak.

Zoltán keble úgy emelkedett e szavaknál; sohasem feledte azokat el: *semmiből lenni valamivé*; önsorsát teremteni az embernek; becsülettel, önérzettel jutni el oda, hova másokat megnevezhetlen utak vezettek, vagy ahova mást születése helyezett. Érzé tán magában, hogy ő is képes volna arra, s szinte szégyenlő, hogy oly gazdag, mert sohasem fogja tudhatni, hogy mi annak az értéke, ami a szíven belül van.

A teremben ezalatt megszólalt a zene, természetesen nem cigány húzta, mert azt csak parasztmulatságokban használták; a nemzeti táncoknak, körnek, csárdásnak, még akkor híre sem volt, keringő és francia négyes uralkodott az előkelők termeiben. A báró úr igen jó táncos volt, a keringőt különösen remekül tudta járni, oly messze tartá magától táncosnőjét, egész testét hátravetve, hogy ha ilyenkor egymást hirtelen eleresztik, a terem két különböző részébe fognak esni. Erről bizonyosságot tehetne Emánuel barátunk, ki dicső mintaképét utánozva, próbálta már egypárszor az ilyen hanyatt esést.

Jelenleg éppen valami lármás francia négyest járnak. A szemközti párok báró Berzy Vilmával és Emánuel barátunk Katinkával. Katinka váltig keresi szemeivel Zoltánt, hogy merre lehet, de nem találja, s kénytelen beérni táncosával. A szövevényes quadrille nem megy végbe minden zavar és előleges értekezések nélkül, melyet az ifjú hazafiak oly komoly arcokkal

végeznek el egymás között, mintha valami vitézi bajról volna szó. Báró Berzy a francia négyesben csak egyszerűen lépni szokott, melyet Emánuel barátunk rögtön utánoz, félreismerhetlen kinyomatával arcán azon öntudatnak, miszerint ő okvetlenül bámultatik.

A körülülő éltess asszonyságok gyönyörködve nézik az ifjak mulatságát; köztük ül a tanácsosné és Szentirmayné is. Mindkettő elég fiatal és elég keresett volna ugyan még, hogy a mulatságban részt vegyen, de az anyáknak az a véleményük, hogy ha leányaik megnőttek, akkor már nekik nem illik táncolni.

A város felé nyíló erkélyen voltak a férfiak élteesebbjei, kik a könnyebbvérűek vigalmaihoz nem tartanak többé igényeket, s szokás szerint vitatkoztak a nap érdekeiről.

Nem azok az emberek éltek akkor, akik most. Mai nap alig van ember a hazában, aki előre-menni ne akarjon, s legfeljebb a haladás útjai tesznek a nézetek között különbséget; akkor még egy nagy, mozdíthatlan tömeg ült a nemzet lelkén, melynek nem volt egyéb elve, mint onnan meg nem mozdulni, nem hagyni nőni maga körül a fűvet, a nemértés bámulatával fogadni minden új eszmét, húzni ösztönszerűleg hátrafelé mindent, mi előre akar menni, minden új vállalatnál a bíráló hálados szerepét játszani, s bontani ott, ahol más épít. Miért? Mert jól érezték, hogy ha egy új eszmevilág új életforgást hoz a közéletbe, az eddig *nem létezett* elemek túl fognak rajtuk nőni, s ha a két lefolyt évtized után végignézzük a közéleten, el kell ismernünk, miszerint félelmük nem volt alaptalan, a világ növése eltakarta őket, s az újabb ivadék, midőn a „maradók”-ról hall beszélni, bátran azt hiheti, hogy azok csak a költő képzeletében éltek; úgy elvesztek, úgy elenyésztek.

Még – harminchétben milyen szép sokasággal voltak!

Rudolf akárhova tekintett e társaságban, egy elvbarátot nem talált. Akik körül voltak, iparkodtak szaloni, általános udvariasság szavaival, sztereotip szívésséggel palástolni afölötti örömeiket, hogy őt itt láthatják a tanácsos villájában, kinek arcáról lehetett olvasni, hogy Rudolfot maga iránt bizonyos tekintetek miatt lekötve érzi, úgyszólván kezei közt tartja. Mik lehetnek ez igen erős kötelékek, mikkel a tanácsosnak sikerült a lélekerős férfit akaratahoz bilincselni, azt senki sem gyaníthatja, de hogy vannak, azt éppen úgy lehet sejteni Kőcserepy diadalából, mint Szentirmay feszült, csaknem aggályos magaviseletéből. Óráját gyakran nézi.

– Mit nézi annyit azt az órát a gróf? – riad rá Tarnaváry, ki sohasem engedi senkinek kibeszélni magát. – Tán csak nem akar bennünket idehagyni?

– Valóban kénytelen vagyok – válaszol Rudolf hidegen.

– Tán csak nem akar a komédiához megnyitását ott lenni? – monda a főispán, homéri kacagással fogadva e szép ötletét.

– Sőt igen.

E szóra a tanácsos úr közbefurakodott, nagy mosolyogva s felfelé fordított ravasz-édes szemekkel tekintve Rudolfra.

– Ah, az nem volna szép méltóságodtól, ha megfosztana bennünket azon élvezettől, hogy itt tisztelhezzük.

– Magam is sajnálom, hogy kötelességeim így összeütnek, de megígértem valakinek, hogy el fogom kísélni odáig.

– Mit, kísélni? – pattant fel Tarnaváry. – Odatálhat akárki is egymagában; mintha bizony olyan nehéz volna eltéveszteni Pesten a Kerepesi utat. Aki kísértetni akarja magát, fogadjon lámpásos gyereket.

Rudolf csendesen mosolygott.

– Aki kíséretemet igényli, az egy közhódotban részesülő személy.

– Kicsoda az? – kérdeék egyszerre mind a körülállók.

– Ki az, ki az? – sürgeté aggodalommal a tanácsos úr. Rudolf benső gyönyörűséggel legelteté szemeit a két férfi arcán – Nem akarom fennhangon mondani, mert félek, hogy kárt okozok ebben a szép társaságban.

A tanácsos úr és a főispán közelebb hajoltak hozzá, mire Rudolf csendesen odasúgta nekik:

– A nádor...¹

A tanácsos úr hűledezve tekintte szét, ha nem hallotta-e még meg valaki.

– Méltóztatik átlátni – szólt Rudolf –, hogy a kíséret tiszteletét ezúttal elmulasztanom nem szabad.

– De nem ám, teringettét! – kiálta füttyöt vetve a főispán, s jobbra-balra taszítva, akik előtte álltak, rohant ki a teremén keresztül az előszobába. – Audiát, audiát! Hol van? Merre van? Hol a pokol fenekében jár?

A jurátus hallva főnöke szavát, sietett Zoltánnal a kertből vissza.

– Miért nincs kéz alatt, mikor azt mondtam, hogy itt maradjon? – rivall rá a főnök, tatár szemeit végigvillogtatva rajta a sok kukta és groom újabb örömére.

– Bocsánatot kérek – szól közbe Zoltán szerényen –, én voltam oly bátor barátomat néhány percre elfoglalni. Régi ismerősök vagyunk.

Tarnaváry szómondás nélkül nézi végig az ifjoncot. Nem sokra szokta becsülni a fiatalembereket. Ennek ugyan fél millió jövedelme van, de az meg nem őrizné a lehordatástól, csak oly bátor és okos képe ne volna, s lehetne valahogy beleakadni abba, amit mondott.

Miután eléggé megnézte a fiút, ismét jurátusához fordult, kemény, durva hangon éreztetve parancsát.

– Audiát! Fogja be a fakóit (értsd a saját lábait) menten, s kutyagoljon (műszó a gyalogolás kifejezésére) le Budára szaporán a szállásomra; mondja meg a kocsisomnak, hogy fogjon be rögtön, s ne 10 órakor jöjjön vissza, hanem azonnal. A befogásnál maga is segítsen neki, hogy hamarabb készen legyenek. Értettük?

Kovács meghajtotta magát készséggel, s indulni készült.

– Egyebet nem parancsol nagyságod?

– Punktum. Elmondtam, ami volt. Úgy siessen, hogy hét óra előtt ismét Budán kell lennem; mármost csak nyargalándum. Kettőt lépjen egy helyett.

Buda onnan jó fél mérföld gyalog.

A cselédhad vihogva tekintgetett a gyalogpostának alkalmazott jurátusra.

Zoltán meglátta közöttük lovászát, s odainté szelíden, nyájasan mondva neki:

– Kérlek, Mihály, nyergeld fel paripámat, légy szíves sietni vele; megengedi főispán úr, hogy lovamat átengedjem barátomnak, így sokkal gyorsabban megjárhatja az utat.

¹ Ez tény. Őfensége az üdvözült főherceg-nádor személyesen jelen kívánt lenni a színház megnyitásán, s e szándékában történt változást egyedül az akkori rendezőség elhamarkodása idézte elő.

Tarnaváry, kit bosszantani kezdett az, hogy ez a fiú olyan szelíden beszél a lovászával, mintha mellékletet szándékoznék állítani az ő modorához, mellyel joggyakornokát traktálja, nagyon szeretett volna ez ajánlatnak ellene mondani, de az oly logice volt föltéve, hogy el nem fogadása lehetetlenné vált, miután ő saját maga ajánlotta a lehető legnagyobb sietséget.

A lovasz elővezette a gyönyörű angol paripát és saját vezetéket, s Zoltán maga segíté felülni az ifjút, halkan tudtára adva, hogy mint szorítsa azt meg térdeivel, ha azt akarja, hogy lépést menjen, s mennyire húzza össze a kantárszárát.

A jó fiú bizony nem sokat ült lovon, nem is igen ügyesen tudott vele bánni. Az urasági lovások vinnyogni kezdtek a főispán úr körül.

– Ki röhög itt? – ordíta az hirtelen, széttekintve közöttük. – Takarodjatok innen, eb az inge léhűtői!

Azzal megfordult sarkán, s visszament a terembe, kiirtva minden mosolygást a vele szembejövők arcáról haragos tekintetével.

Zoltán jól szívére kötö lovászának, hogy vigyázzon az úton barátjára, s azután a vezetékeket vigye egyenesen haza, mert ő a gróf kocsiján fog visszatérni, s azzal kezét szorítva barátságosan az ifjúval, útnak bocsátá őt, sokáig utána nézve.

Ezen ifjú sokáig fog emlékezni őreá, s az a kicsiny mag, mit gyermektegy ragaszkodása a hű szívbe ültetett, lombos fája lesz egykor a hálának, melynek baráti árnya alatt jó lesz megpihenni a most mindenkitől irigyelt főrangú ifjúnak.

Midőn Zoltán a terembe ért, már vége volt a táncnak. Katinka reá támadt.

– Szép dolog ez, Zoltán, az egész tánc alatt elmaradni.

– Úgysem akadt volna párom – szólt az ifjone féltréfásan.

– Tán nekünk kellett volna önt felkérnünk? – kérde Vilma, és Zoltán igen megzavarodott, midőn odatekintve ismét nem bírta kiállani e leány szemeit.

„Miért néz ez a leány minduntalan reám?– kérdező magában. – Talán haragszik reám? Isten neki. Inkább nem is közelítek hozzá soha, csak ne haragudjék. Csak tudnám, mivel bántottam meg?”

– De valóban, Zoltán barátom – szólt közbe Emánuel barátunk –, ez nem gentlemanhez illő dolog. Ez nem lovagiasság. Ezért, ha oly jó barátok nem volnánk, párbajt kellene velem vínod, parbleu! életre-halálra. Nekem átellenesemnek kellett volna lenned. Így kénytelen voltam báró Berzyt választani. Apopó: láttad-e már báró Berzyt táncolni a cancanont? Fameuse táncolja a cancanont és a chahut-t is; ma foi.

– Sz – sz! – hangoztatá Zoltán, ki jól tudta, hogy e derék táncnemek még a párizsi közhelyekről is el vannak tiltva dísztelen mozdulataik miatt, de Emánuel barátunk oly nyugodt ostobasággal beszélt felőlök, hogy nem lehetett elcsitítani.

– Én nem is tudom, hogy miért nem táncolják azokat a mi szalonjainkban? Báró Berzy azt mondja, hogy azok sokkal szebbek, mint a magyar csárdások, amiket a parasztlakodalmakban táncolnak.²

² Hogy ezt nemcsak báró Berzy mondja, arról meggyőződhetik, aki nem restelli felkeresni a lipcsei képes újság tavalyi folyamát, melyben egy bölcs utazó szép és gyöngéd nemzeti táncunkat a francia kocsimák erkölcstelen buja botránytáncaihoz hasonlítja.

Szerencsére az inasok fagylaltat hordtak körül, s ezzel megzavarták a fiatal táncreformátor eszmejárását; azt azonban meg nem gátolá semmi körülmény, hogy ezért Emánuel barátunk, kanállal és csészével kezében, kifogyhatatlan elméncségeket ne hordjon fel a kisasszonyok mulattatására, miket mind báró Berzytól gazdálkodott el.

– Ez a fagylalt olyan édes, mint a kisasszony – monda Vilmához fordulva –, azért nem szeretném, ha a kisasszony fagylalt volna, mert attól félnék, hogy megenném.

Ezt az elméncséget báró Berzytól hallotta Emánuel barátunk, ki azzal egy szép cukrászleányt tisztelt meg, s ami annak elég jó volt, de Kőcserepy tanácsos úr kisasszonyára kissé illetlen volt az alkalmazás, melyet Vilma megvető arckifejezéssel eléggé is iparkodott tudtul adni.

Ezalatt mint a futótűz terjedt el a társaságban, hogy nemcsak Szentirmay készül eltávozni, hanem még a ispán is, ki intézkedéseit mindig oly nagy zajjal szokta megtenni, hogy lehetetlen volt titokban maradniok. Az emberek kérdezősködtek: „Miért? Mi baj van?” Megtudták az okát, hosszú képök lett, elkezdtek sugdosni, szörnyűködni: „Még a főispán is elmegy a színházba!” Ki-ki fészkelődni kezdett a helyén, többen példálózni kezdtek a háziúr előtt, hogy talán már terhére is vannak, hogy nem jó későre maradniok, mert a hegyen nyaktörők az utak stb.; úgyhogy midőn a gróf neje vállára segíté a bajadérfátyolt, a tanácsos úr azon vevé észre, hogy a társaságnak fele talpra kerekedik, s készülni kezd hazafelé.

A tanácsos úr iparkodott mosolyogni. Magában pedig ezt gondolta: „Ez a Szentirmay úgy tett, mintha magát megalázta volna hozzám, pedig csak azért jött ide, hogy megszegyenítsen, hogy vendégeim szépét, javát elcsábítsa tőlem, s az én fényes multságomra ne maradjon itten más, mint akikre magam sem adok semmit.”

Az előkelő urakat, asszonyságokat lehetetlen volt marasztani többé.

– Oda kell mennünk – mondák mindnyájan –, nemzeti vállalat, nem szabad pártfogásunkat megvonni tőle. Mit mondana a közönség, ha a páholyokat üresen látná? Itt eleget tettünk a barátságunk, s oda most a kötelesség hí.

Egyszóval, amire gondolni egy óra előtt még nevetség és botrány volt, az egyszerre szent kötelesség, polgári érdem lett; az ifjak megszűntek elménckedni fölötte, az öregek félbenhagyták a fitymálást; a főispán úr, kinek kocsiját Kovács még az úton kapta, maga sürgetett legjobban mindenkit, hogy „Menjünk már, menjünk már!”.

Az volt a legnagyobb bosszúság, hogy még csak marasztani sem lehetett a távozni készülőket; Rudolffal együtt egy egész sora a hintóknak hagyta el a kéjlakot.

Szentirmay bírt annyi önuralkodással, hogy arcán nem mutatta diadalát, de még többel kellett bírnia Kőcserepynek, hogy eltitkolja mély bosszúságát, midőn a távozókkal kezét szorít.

– Tehát nem tartóztathatom méltóságodat. De a grófnét talán mégis itt hagyhatná.

– Óh, kérem, én féltékeny vagyok Rudolfot egyedül bocsátani – szólt Flóra, tréfával kerülve ki az egyenes választ.

– Legalább a fiatalokat hagyják itt nőm védelme alatt; még csak most kezdtek mulatni. Kárpáthy úr úgyis látott annál szebbet is, jobbat is.

Zoltán megköszönte a szívésséget.

– Nekem ez ünnep, nagyságos uram.

A hintó a teraszra járatott, Zoltán segíté felülni gyámányját és Katinkát; neki szembe jutott az ülés a lyáncával.

Midőn búcsút vett a Kőcserepy-családtól, s Vilmára tekintett, ismét annak nagy, feddő szemeivel találkoztak.

„Miért haragszik ez a lány rám? Hiszen oly távol tartom magamat tőle.”

Úgy sietett mellőle, s olyan könnyűten érzé magát, midőn végre *kicsikéjével* szemközt ülhetett, s a kéjlakot nem látta többé szemei előtt.

Csak egy zavarta még; az a rózsabimbó, melyet Emánuel szakított Katinka számára. Mi szükség volt neki azt a hajába tűzni? Föltette magában, hogy nem fog odanézni, de tekintete megint csak odatévedt.

Végre Katinka is észrevette. Eleinte el nem tudta gondolni, hogy Zoltán miért duzzog. Tán csak mutatni akarja mások előtt, hogy rajta hatalma van. „Ah, a rózsza!” – végre rájött. Lassan kihúzta azt kontyából, hogy csak alig állt benne, akkor kihajolt a hintóból, mintha valamit nézne, s a rózsza a legelső zökkenőnél kihullott hajából.

Anyja észrevette.

– Elvesztetted virágodat.

– Nem tesz semmit – monda Katinka –, kapok másikat; s elkérte azt, mely Zoltán gomblyukába volt fűzve, s azt tűzte hajába.

A két gyermek azután oly jókedvű volt az egész úton, mintha a mítoszi istenek itala cserélte volna ki kedélyeiket.

Katinka egész a színházig tartotta vidám fecsegéssel az egész társaságot, Zoltán pedig olyan jóízűen kacagott azokon, mint aki soha vígabb dolgokat nem hallott.

Hét órakor tömve volt a színház, díszes, ünnepélyes néppel; tele minden páholy a főúri renddel, és senki sem bánta meg, hogy ide eljött.

Kőcserepy úr kéjlakában pedig érintetlen maradtak a zselék és torták, a pompás multság leszállított értéke csak azok számára maradt meg, akiknek jelenléte senkit sem érdekelt. Emánuel barátunkon kívül, ki agyontáncolhatta és pezsgőzhette magát, senki sem vivázott a ragyogó röppentyűknek, mik az esti órákban hirdetésként fennnyillogó tűzgolyóikkal a távol nézőknek, hogy ez órájában a nemzeti lelkesülésnek egy magyar főúr vigad ott – bosszúval és elnyelt keserőséggel szívében.

III. A kedves barátom uram

Valaki által „kedves barátom uramnak”, „kedves ennek meg amannak az úrnak” címeztetni, csak valamivel kedvesebb, de igen kevés, egy pohár víznél, amit az embernek, mikor nem szomjas, meg kell inni. Mert vagy megtisztelő a cím, s akkor minek oda a „kedves”, vagy bizalmas, s akkor minek oda az „uram”.

Akinek hírhedett szokása volt minden embert kedves ilyen és amolyan címekkel szólítani, az tekintetes Maszlaczký Gábor úr, ki előtt már van szerencsénk bemutatva lenni, s ki, mint tudjuk, királyi táblai ügyvéd. Ennek annyira bevett szokása minden embert kedvesen fogadni, hogy egyszer így kezdte egy mandatum fulminatoriumért beadott folyamodását: „Kedves királyi tábla”. Ezt, meglehet, hogy csak ráfogták.

Miután már volt szerencsénk vele találkozni, mármost légy szíves, „kedves olvasóm uram”, visszaadni neki a látogatást saját becses szállásán.

Pesten nem szokás három emeletnél magasabb házakat építeni, ami sokat tesz a város szépségére; az egész városban egyetlenegy ház van négy emeletű az Országúton, ezen ház az, mely minden órára *egy aranyat* jövedelmez a tulajdonosának; aki tekintetes Maszlaczký urat keresi, az őt ebben a házban fogja találhatni, természetesen a negyedik emeleten, minthogy ötödik emelet már nem adódik.

Itt lakik ő már minden emlékezetet meghaladó idők óta, azon módon, ahogy fiatal ügyvéd korában behelyezte magát két szobába egy előtornáccal; minden bútor, szekrény, pörtár a tompa és hegyes szegletekhez szabva, úgyhogy azokat más lakáson használni sem lehetne.

Az előszobában, mely minden türelmet megpróbáló csengetésekre szokott csak megnyílni, találunk minden időben egy vén jubilátus huszárt mint fiskális úr mindenését, ki reggeltől délig elkefél egy pár csizmát meg egy köpönyeget, vagy pedig takarít nagy buzgósággal, de aminek semmi láttatja nincs.

Egy szalmaágy-, egy porolófa- és egy faládából áll az előszoba minden bútorzata, de úgy összeviszva van az hányva mégis minden időben, hogy a gyakori látogató csak azon bír csodálkozni, hogy mint lehet e három bútordarabbal annyi változatosságot előidézni a rendetlenségben.

Innen a velünk szemközt levő ajtón bekopogtatván, az úgynevezett „kancellária” táru fel előttünk, melynek trapeziumában két roppant szekrény foglalja el a főhelyet; az egyik barnára van festve, a másik szürkére; amelyiknek félig nyitva az ajtaja, az tanúbizonytságot tesz arról, hogy tele van pörccsomagokkal és protokollumok foliantjaival; a másiknak zárja van kettő, abban féltettebb irományok lehetnek.

A fal mellett vásott bőrszékek terpeszkednek; némelyiknek nagyon jólesik, hogy a hátát a falnak vetheti, mert bizony széjjelmenne, ha kiszólitának a középbe; valamennyinek inogbinog minden porcikája, ámbár vas „S”-ek tartják megpántolva, s a kikopott bőrből szabad után vágyik a lószőr töltelék. Régen milliomos lehet már az a zsibárus, kitől ezeket a fiskális úr még ifjú korában perköltség fejében elkótyavetyélte, s azóta nem jutott eszébe megújíttatni; szokott ugyan híre járni úgy minden második, harmadik esztendőben, mint a cserebogárnak, hogy a fiskális úr újra bútoroztatja szállását, sőt újat fogad, mert házasodik; hanem azután csak elmúlik az ismét, s marad minden a régienél.

Középen áll egy hosszú, zöld asztal, rézszegekkel oldalvást kiverve, s leöntögetve itt-amott tintával. Azon fekszik néhány óriási terjedelmű könyv, hihetőleg corpus juris, és egy öblös ólom tintatartó, szárig belevert író tollakkal, melyek igen szépen cikcákosra vannak faragva,

némelyik szarvasbog formára metélve, mi arra mutat, hogy az íródiák még a hasznosban is szereti a szépet.

Ott ül pedig a megvetemedett székek egyikén a vén jurátus, Bogozy, és másolja az eléje rakott iratokat. Igen szépen ír, és hibát nem ejt, el nem hagy semmit, hozzátenni pedig, ha akarna sem tudna.

Húsz esztendeje már annak, hogy a „juratus tabulae regiae notarius” hangzatos címét viseli a vén sas, anélkül, hogy attól meg bírt volna vedleni valaha; minden évben megkísérté párszor, hogy keresztülessék, de oly fonák feleleteket ad a jámbor a vizsgáló bizottmány előtt, s annyira nincs ideája a törvénytudományról, hogy mindig visszakapja az aranyát; tudniillik hogy egy aranyat szokás a diplomáért fizetni, s ezt az aranyat kapja vissza.

Ami anekdota csak közforgalomba jött Verbőczy ideje óta a jurátusokról, az mind a jámbor Bogozyra vitetődik vissza; még azt is ráfogták, hogy ő volt az, kitől midőn a Rákóczi-féle notáról (hűtlenségi bélyeg) tudakozódott az illető cenzor, azt felelte rá, hogy a verseire nem emlékezik, de elfütyöli, ha kívánják; pedig ez már csak régi anekdota.

Ő a bűnbakja és mulatságtárgya húsz éven át a megújuló ifjabb ivadéknak, kik őt nem mulasztják el köreikbe vonni, s tréfát űznek a jámbor fiúból, ki egynémelyiknek közölök nagybátyja lehetne.

Néha egy éjszakáról a másokra eltivornyázik az ifjú kollégákkal, de azért reggel kilenc órakor pontosan ott ül a kancelláriában, hol húsz év óta másolja a diák és magyar replikákat, anélkül, hogy valaha más, fiatalabb által felváltatott volna; az a sok tintafeccs ott körül a padlón, mind az ő sokévi fáradságának tanújele, nemkülönben annak, hogy ezt a szobát sohasem szokták felsikálni.

Ez éppen Maszlaczky úrnak való ember. Leír mindent, amit eléje adnak, mint a gép, mint a rajzoló golyaorr, s mikor leírta, ha a fejét leütnék, sem tudna egy sort is elmondani abból, amit leírt; azt sem tudja, halálítélet volt-e az vagy örökfelvallás. Fizetése harminc váltó forint; annyi volt húsz esztendő előtt is. Sohasem kért többet. Nem disputál, nem akar okos lenni, a kíváncsiság nem gyötri, hogy a processzusok titkaiban fürkésszen s még ha ittas is, zárt kapu az ő ajka, melyen szó ki nem jön. Mintha csak a fiskális úr számára volna teremtvé.

Most kocogtassunk a benyíló ajtaján. „Szabad!” Nem egészen pókhálómentes hálószoza tárul fel előttünk, mely oly hosszú és keskeny, hogy a középén álló fénymázás, gömbölyű asztalt mindig jobbra vagy balra kell taszítani, ha valaki az egyik végéről a másakra akar menni, hogy elférjen mellette.

Az ablaknál van egy írószekrény, gondosan bezárva. Abban, senki sem tudhatja, hogy mi lehet! Előtte támlátlan vasszék, gömbölyű szélvánkossal. Az asztalon túl hosszú bőrpamlag, de melyhez lehetetlen hozzáférni, mert az asztal előtte áll; nem is azért van ott, hogy ráüljenek, hanem azért, hogy legyen mire lerakni a sok patvar pörös ügyet és ügyes perpatvart, mikkel azonfelül az egész szoba minden bútorzata úgy teli van halmozva, hogy a látogatónak nem marad hova letelepedni.

Körül a szoba falain szép hölgyek arcképei láthatók különféle kiadásokban, acélmetszetek, olaj- és vízfestmények, könyvomatok, pasztellrajzok és sziluettek; ezek mind évről évre válogatott imádottai voltak a fiskális úrnak, kiknek udvarolgatott, mikor ráért, kiket szándékozott elvenni, kiket sokáig kerülgettet, s kik azután mind máshoz mentek nőül, s azóta mind családos anyák, boldog nők és a többi...

Egy tükör nincs az egész szálláson, ami azt bizonyítja, hogy a fiskális úr nem hiú ember. Az ágya fölött ketyeg egy falióra, s előtte hever egy pár hímzett papucs, valami hűtlen emléke. Ebből áll minden fényűzése.

Maszlaczký úr odahaza nem sokat törődik a világgal, aki őt látogatni megy, az okvetlenül azért megy oda, mert rá van szorulva, mert eszéhez kénytelen folyamodni, s az fogadjon úgy mindent, ahogy talál. Nők nem járnak őhozzá, semmi ürügy alatt; a fiskális úr otthon legkevésbé galant ember. Másutt egészen más a dolog; ott az ember nem saját ura, de otthon érezze mindenki, hogy ő az úr, s akinek nem tetszik a poros székre leülni, maradjon állva.

Azon helyzet, melyben őt belépésünkör találjuk, legkevésbé alkalmas arra, hogy bennünk valami különös tiszteletet gerjesszen. Éppen ülőfürdőben ül, egy alacsony spanyolfal mellett, melyből csak a feje látszik ki.

Ha észrevenné, hogy itt vagyunk, egy cseppet sem zsenírozna magát, amiről rögtön meggyőződhetünk, amidőn a vén huszár belép az ajtón, s jelenti hangosan, mintha a gazdája is süket volna:

– Önagysága báró Kárpáthy Béla úr kíván tisztelkedni.

– Hát csak jöjjön be! – ordít rá Maszlaczký anélkül, hogy helyzetén változtatna. – Eressze kend be!

– Alázatos szolgája – alázatos szolgája, á-szolgája!

A jövevény köszön jobbra-balra mindenkinek, még a zárt almáriomoknak is. Azt képzei, hogy ahová ő lép, ott mindenütt excellenciás és méltóságos urak ülnek körös-körül, pedig nincs a teremben senki más, mint fráter Bogozy, az pedig fel nem pillantana írásából egy lóért.

Kárpáthy Abellino úr önagysága, dacára előrehaladt éveinek, most is tökéletes gavallér; kár ugyan, hogy nem járhat többé hintóban, ami kivált ily erős időben nagy biztosság volna; de pótolja e hiányt esernyővel és sárcipőkkel, mely utóbbiakat még az előszobában lerakott, s előttünk már úgy áll, mintha skatulyából vették volna ki.

Nagy kín lehet rá nézve az élet. Minden mozdulata arra van számítva, hogy testi fogyatkozásait elrejtse átalok; mikor lép, úgy húzza bal lábát, mintha negédesen lejtene, miáltal alkalmatlan köszvényétől származó biccenését palástolja; mikor leül, velőig hasgató fájdalmat érez térdében, s olyankor mosollyal álarcozza kínos szisszenését; ha valakivel beszél, fejét úriasan hátraveti, s a lefüggő hajbodor eltakarja a fülébe alkalmazott hallócsigát, mely elárulhatná, hogy büszke fejtartása onnan ered, mivel nagyothall. Mosolygásában mértéket kell tartania, mert különben az aransodronyok helyei meglátszanának fogain. Éspedig ő még folyvást szereti a vidám társaságokat, ahol beszélni, fecsegni, fürgenckedni, nevetni lehet, s azt hiszi, miszerint senki sem veszi észre, hogy ő nyomorék. Nyomorék kívül úgy, mint belül, szájalomra méltó nyomorék. Olyan szájalomra méltó ember, kiből minden tehetség kiveszett valami rosszat elkövethetni, csak az akarat, csak az ösztön maradt meg rá.

Még egyszer meghajtja magát a szobában, roppant nádpálcájával oly módon lendítve, mintha azt nem is azért viselné, hogy rátámaszkodjék, s azzal benyit a tekintetes úrhoz.

Első pillanatban nem látja meg, hogy merre van, s csak úgy vaktában bocsát előre egypár alászolgáját, hanem egyszerre kinyúlik a spanyolfal mellől Maszlaczký úr kurta keze, s hangzik éles, fülbefúró szava.

– Ah, kedves báró úr! Csak tessék leülni addig, kedves báró úr. Mindjárt egyszeribe. Csak még három percig kell a vízben ülnöm. Ne oda tessék ülni a papirosokra, inkább amoda; no, ott is papiros van, majd mindjárt; audiát Bogozy, mondja meg a Tamásnak, hogy hozzon be egy széket a nagyságos úrnak.

Minthogy pedig Bogozy éppen a sor közepén van, s ki akarja a tintát írni a tollából, s mint-hogy Tamás oly süket, hogy fráter Bogozy rapportját arra érti, miszerint menjen el zsemlyéért

a pékhez, s azt meg is cselekszi, a jurátusnak pedig nem kötelessége széket hordani a kliensek után; tehát a nagyságos úrnak módjában van addig a három percig állva maradni, amíg Maszlaczky úr elvégzi fürdését, s számára egy széket kiszabadít a papírsomagokból, amire leülhessen.

– Ebben a pillanatban szolgálatjára állok, csak egy kevéssé meg akarok mosdani. Megengedi a nagyságos báró.

Vagy engedi, vagy sem, Maszlaczky úr nekigyürkőzik, s egy tál víz előtt oly kegyetlen mosdást visz véghez, amelyet megirigyelhetne akármelyik török dervis; úgy megdörzsöli, megmarkolássza saját ábrázatját, mintha az egy idegen emberé volna, akinek fogadásból képére mászik, azután pedig erős, durva kendővel megsúrolja mosdott részét, hogy attól lehet tartani, miként ledörzsöli róla a régi bőrt, s új ábrázattal fog előállani.

Abellino kénytelen addig magát azzal mulattatni, hogy pálcája nagy, aranyos gombját a szájába fúrja, s titkos bosszankodással tekint a fiskális úr szürke fejére, ki nem szűnik meg apróra vágott haját egyre-másra zsúrolni.

Ahogy először láttuk a fiskális urat, akkor szép barna haját viselt, elől magasra viaszolt üstökkel, hanem vendéghaját ő otthon nem szokta koptatni, s éjszakára rendesen leteszi, s bizalmas emberei előtt szürke fővel mutatkozik.

Mint bántja az Abellinót, hogy ez a lateiner, ez a diákból lett nevezetesség őt bizalmas emberei közé számítja!

Végre elkészül füleivel és fogaival Maszlaczky úr, s egy tarka virágú hálókabátot felöltve, szolgálatjára áll a nagyságos úrnak, kinek, mikor még Párizsban lakott, még a látogatójegyt átvenni is megbántás lett volna hálókabátban.

– Hát, hogy mint van a kedves nagyságos úr? Mivel szolgálhatok a kedves nagyságos úrnak? Minek köszönjem ezt a szerencsét? Javul-e a köszvénye a kedves nagyságos úrnak?

A kedves nagyságos úr nem tartotta érdemesnek erre a sok haszontalan csiribiri kérdésre felelni, hanem ő kérdezett:

– Hogy áll a pörünk, uram?

A fiskális úr felhúzta az egyik vállát meg az egyik szemöldökét, s igen száraz hangon válaszolt:

– Bizony nem a legjobban, kedves nagyságos úr; mondhatnám, elég rosszul.

Abellino meghökkent.

– Hogyan értsem ezt?

– Igen olyanformán, hogy a pörünket aligha újra nem kell kezdenünk.

– Ah, pardieu, fiskális úr, ez rossz tréfa, ilyen tréfákhoz én ma nem vagyok diszponálva.

Az ügyvéd caligulai hidegvérrel folytatá a kínozást.

– Valóban, ezt komolyan mondtam; ott állunk, ahol ezelőtt tizenhárom esztendővel. Újból kell kezdenünk.

– Én nem kezdek semmit! – kiálta türelmetlenül Abellino. – Én nem várok tovább! Én ítéletet akarok látni. Nem bánom, düljön jobbra vagy balra a pör; én ítélet alá akarom bocsátani.

– De nem akarom én! – süvölte Maszlaczky úr, túlkiabálva tűzbe jött kliensét; a pör éppen úgy az én érdekem, mint nagyságodé. Ha én elvesztem a pert, költségemet, fáradságomat senki sem téríti meg, mert nagyságod apanagiuma magának is kevés; azért hagyjon engemet a nagyságos úr a magam útján menni, s ne elegyedjék olyan dologba, amihez nem ért.

Abellino átlátta, hogy sem gorombasággal, sem hangerővel e férfiút felyül nem múlja, s csendesebb akkordot kezdett.

– Barátom uram! Azt csak megengedi talán, hogy a saját ügyem mibenállását tudni akarom?

Maszlaczky úr felugrott székéről, s elkezdett alá s fel járkálni apránként pattogva.

– Tudni akarja! Nem olyan gyerekség az. Azt a leggyakorlottabb prókátornak is dolgot ad megérteni. Furcsa. Mintha azzal jobb lenne a dolog, ha nagyságodnak elmondom. Ha én nem tudok tanácsot adni, akkor az egész országban senki sem tud. Az egész idea éntőlem jött; azt tudhatja nagyságod, hogy ahány ügyvédet felszólított, hozzá sem mert fogni egy is. Egyedül én mertem belevágni; hát ki tud énnekem még tanácsot adni?

– Kérem, édes fiskális úr – könyörge Abellino szelíden –, nem akartam én megbántani, csak lássa, nyugtalan vagyok, szeretném tudni ügyem mibenlétét.

– Jól van, elmondom – szólt Maszlaczky, megnyerve Abellino szelídsége által. – De azután közbe ne vágjon, kedves nagyságos úr, mert én tudom, hogy mit beszélek, s értek az informáláshoz, tehát tessék hozzám közelebb húzni a székét!

Ezzel zárt szekrényét kinyitva, annak egyik fiókjából egy összekötött pörnyalábot húzott elő, melynek borítékjára nagy betűkkel volt felírva:

„Kárpáthy contra Kárpáthy.”

Ez tehát az emlékezetes pör.

Abellino kényelembe iparkodott magát tenni kényelmetlen ülőhelyén, s kezét feje alá tette, tenyerét füléhez tartva titkosan, nehogy egy szót elszalasszon a mondandókból.

– Mielőtt az ügyállás leírásához fognék, jó lesz kedves nagyságodnak emlékezetébe hoznom a pör alapját, mindenekelőtt pedig megengedi kedves nagyságod, hogy pipára gyújtsak.

– Csak tessék.

A pipa füstölt; az ügyvéd elkezdé a Kárpáthy-pör körülményeinek összeállítását, mely valóban hasonlított egy kisregényhez.

– Látja, kedves nagyságod, mily zárva tartom ezen pört, ember szeme ezt nem látja soha, kivéve a bírakat és az ügyfelek prókátorait; még maga az alpörös személy, Kárpáthy Zoltán sem tud felőle, gyámnoka ügyködvén helyette. Minden betűt magok az illető felek írnak bele, s valahányszor előveszik az ítélszékeken, még a jurátusokat is kiküldik a teremből. Ebből láthatja nagyságod, mily fontos és rendkívüli per a Kárpáthy contra Kárpáthy.

Abellino ez unalmas bevezetés alatt azzal mulatta magát, hogy ujjával nagy betűket írkált ama gömbölyű asztalra, mire azt poros voltánál fogva igen alkalmasnak találta.

Maszlaczky úr nagy lélegzetet vett a pipából, s folytató:

– Kedves nagyságod, a dolog így áll. Kedves nagyságod még jó fiatal korában méltóztatott elpazarolni atyai örökét...

– Ugyan, ne kezdje hát Ádámnál, Évánál!

– Instálom! Én nem vagyok kedves nagyságának panegiristája, aki csak olyan dolgokat mondjon el, amik kedves nagyságának életében dicséretre méltók, sem pedig anekdoták

gyűjteményének írója, amit hátulról is lehet előre olvasni; hanem én ügyvéd vagyok, ki ha valamit előad, annak logikai összeállításban kell megtörténni. Azért semmire se felelje azt kedves nagyságod: „Ezt már tudom, ezt már nem akarom hallani”. Rekapituláljuk.

Abellino kénytelen volt figyelmezni, nehogy olyasmit szalasszon el, amit még nem tud.

– Miután saját vagyonát elverte kedves nagyságod, igen természetes óhajással fordult nagybátyja, s nagyságos Kárpáthy János úr felé, kinek félmilliót jövedelmező birtoka szintén nagyságodra volt szállandó. Ezt nagyságod már gyermekkorában tudta, mert midőn édesatyja meghalt, János úr már akkor is túl volt az ötven éven, s oly életmód mellett, amelyet ő viselt, lehetetlen volt attól tartani, hogy családot hagyjon maga után. Azonban az évek haladtak, s a gazdag nagybátyja mégsem akart meghalni, mi kedves nagyságodra nézve a körülmények nyomasztósága mellett majdan tűrhetlenné kezdett válni, s kedves nagyságod nem vala rest a késedelmes halál siettetésére mindent elkövetni, amit alkalmasnak talált.

Abellino indulatosan közbe akart vágni.

– Csak ne szakítson félbe – rikácsola Maszlaczky úr –, ez úgy van, ahogy mondom, ezt a törvényszék előtt sem lehet eltagadni; koporsót küldött nagyságod nagybátyja neve napjára, mire azt szinte halálosan megütötte a guta. No, jól van; tréfa volt, azt mondja nagyságod. Hanem ami azután következett, az többé nem lett tréfa. Az öregúr efölötti bosszújában megházasodott, elvett egy nagyon rossz hírű családból való leányt. No, itt tessék megfogni a történetek csomóját, mert ezen fordul meg minden. Nemde azért vette el a leányt, hogy nagyságod bosszújára örököst hagyjon maga után. Ez világos. És éppen ezért vett egy oly kétértelmű családból való leányt, hogy ez a föltétel annál valószínűbb legyen. Ő maga ekkor már hetvenesztendő volt. És íme, amitől félni lehetett, az kedves nagyságod vesztére megtörtént; a nő anya lett, s midőn kedves nagyságodnak kellett volna a megürült kárpátfalvi jószágba bevonulni, ugyanakkor egy kis fiúcskát kereszteltek a kastély templomában Kárpáthy Zoltánnak, aki nagyságod boldog álmait a legelső sírásával, mellyel a világra jött, semmivé tette.

– Tovább már! – nyüzsgött Abellino nyughatatlanul.

– Csak rendén. Nagyságod kegyetlenül meg volt csalva; a dolus malum világos; ez több mint csalárdság, ez stellionatus! Valakit törvényes örökétől ily nyilvánosságos módon megfosztani. Hiszen vannak rá esetek a bibliában meg a krónikákban, hogy hetvenéves férfiaknak még fiaik születtek, de azok mind nem oly kicsapongó életmódot követtek, mint nagyságod urabátyja; tehát nem égre kiáltó-e ez?

– Jól van, jól van. Mit ér, ha én helybenhagyom?

– Én csak logikai következtetésem elismerését kívántam. Kedves nagyságod meg volt csalva, semmivé téve; futott ügyvédekhez, törvénytudókhoz. Senki sem nyújtott biztatást. Ne tessék hinni, hogy azért, mintha nem tudtak volna; hanem mivel nagyon kockáztatott vállalatnak tekinték oly ügyet megkezdeni, hol az alpörös egy oly nagy befolyású, oly – érdemei szerint-e vagy nem, az más kérdés – köztiszteletben álló férfi, mint az ifjú Kárpáthy örökös gyámatyja, gróf Szentirmay úr, kinek emellett még felszámíthatlan gazdagsági források is állanak rendelkezésére, míg a felperesi ügyvéd – megbocsát kedves nagyságod e kitételért – a pör bevégeztéig még a költségeket is maga kénytelen fedezni, amint cselekszem én már tizenkét esztendő óta.

Itt megállt Maszlaczky úr, mintha időt akarna engedni a bárónak, hogy e szívésségeérti hálaérzeteit szavakba foglalhassa, de ami annak eszében sem volt, s így folytatá tovább:

– Végre hozzám vetődött kedves nagyságod e panaszával, s én felvállaltam azt. Megvallom, nem az ígért összeg, mely úgyis nagyon bizonytalan, készítetett rá, mint inkább tulajdon szenvedélyem. Nekem szenvedélyem a szép per. És ez szép per fog lenni. Még csak ezután

lesz az. Amilyen egy században fordul elő egy. Uram, egy szépen kiszámított, keresztülvitt ügy gyönyörűbb a legnagyobbyszerű ütközetnél. Itt egy nyugodt kombináció, ott egy fortélyos csavarulat, majd egy döntő oklevél közbehajított Brennus-kardja, a pszichológiai hálózat, mely az ellenfelet megkötözi, a figyelem félrevonása a veszélyes helyekről s élénk ostromlása a talált gyöngéknek; az igazság meggyőző kiderítése ott, hol egy írott betű nincs, melyből kiindulni lehessen – ezek az igazi ügyvéd élményei; aki ezekhez nem ért, aki csak azt tudja, azt látja, ami előtte van, aki nem képes magát beleélni a pörébe, s csak a tripartitumból puskázik, az maradjon a falujában tyúkprókátornak...

– Éspedig, íme, ön is elveszti a pörömet! – szólt közbe Abellino, kit bosszantani kezdett ez a felszított dicsekvési tűz.

– Csak lassan, kedves nagyságos úr; azt még nem mondtam, hogy elveszítjük a pert. Megverték, de le nem győztek bennünket. Visszavetettek, de el nem űztek. Az első kiindulási pont gyenge volt, másikat kell keresnünk. Első vázlatunk az volt bebizonyítani, miszerint Kárpáthy Zoltán *nem lehet* Kárpáthy János fia. Itt két dolog volt kiderítendő: az egyik néhai Kárpáthy Jánost illeti, a másik meghalt nejét. Az első pontra számtalan bizonyítványunk van, és azok kielégítők. Az az előnyünk van, hogy a fővádlottak meghaltak, és nem védhetik magokat többé. Megeskettük Kárpáthy János orvosait, egykori cimboráit, a parasztleányokat, kiket udvaránál tartott. E részben több bizonyítványunk van az elégnél.

– Reményilem, hogy ez a per nemigen fog nyomtatásban napvilágot látni – szólt Abellino kacagva, kinek e percben is leginkább a helyzetek frivolitása tűnt fel.

– Nem is arra való. Az ilyen titkok csak azért idéztetnek elő, hogy az igazságot segítsenek kideríteni, s miután megtevék szolgálataikat, ismét az örök hallgatásnak adatnak által. Senki sem tekint azokba, mint csupán olyan emberek, kiket esküvés kötelez a hallottakból semmit ki nem mondani. A közönségre nézve mindez mély titok marad.

– De a végeredmény? Ez mégsem maradhat titok.

– Igen. Átlátandja kedves nagysád, ha végighallgat, miszerint én tudom, mit cselekszem. A néhai Kárpáthy Jánost érdeklő ponton kívül még egy másik is volt, amit fel kelle derítenünk, Kárpáthy Jánosné néhai Mayer Fanny föltételezett hűtlensége. És ez volt a fő pont, ez volt az Achilles-sark. A megholt úrnőre senki sem bírt semmi gyanút okozó tény felhozni. A világ szemei előtt feddhetetlen életet élt. Mi iparkodtunk gyanúinknak családja hírnevében alapot keresni; felhoztunk égre kiáltó dolgokat, mik a Mayerék házában történtek, nénei életmódját, piaci hírré vált botrányokat; mindezeket megcáfolá ellenfelünk azon egyszerű ténnyel, miszerint Mayer Fanny gyermekévei óta idegen háznál neveltetett, rokonai romlott körétől távol, szigorú, erényes emberek között. Csupán egy szalmaszálunk volt még, amihez ragaszkodnunk lehet: azon eset, ami egykor méltóságod és Mayer Fanny között történt.

– Uram! – kiálta felkelve helyéből Abellino, a felháborodás teljes indulatosságával.

– Ne tessék indulatba jönni, kedves nagyságos úr. Én tudom, hogy erről kedves nagyságod nem örömet hall beszélni. Egy nő által megcsalatni. Ez olyan kényes dolog, amire senki sem szívesen emlékezik. Megengedem. Azonban nekünk szükségünk volt erre a perben. Ha bebizonyíthattuk azt, hogy Mayer Fanny egykor elfogadta nagyságod ajánlatát, mely őt nemigen törvényes állással kínálta meg, akkor megsemmisítők annak erkölcsi értékét. És az öreg Mayerné már kész is volt rá, hogy ez alkudozások folyama iránt tanúskodjék. Csodálkozni méltóztatik. Óh, ez az asszonyosság, aki képes volt eladni leányát, eladja az unokáját is, kivált miután ez mit sem akar róla tudni. Az ígért jutalomért letette volna az esküt, melyre szükségünk volt.

– Ön igazán ördögös egy fiú, Maszlaczky.

– Dehogyan vagyok az, kedves nagyságos úr. Egész számításom dugába dőlt egy igen egyszerű körülmény miatt: a tekintetes királyi tábla megtagadta Mayernétől az esküt; juramentum contra pudicitiam!

Abellino a bosszú és csalatkozás keservével sóhajta fel:

– Eszerint perünknek vége van.

– De nincs! – kiálta felugorva élénken a fiskális, mint egy kis bodzabélbáb. – Éppen most jövünk az igazi útra. Tizenkét évig kutattam, fürkésztem e perben; családok mélységes titkait lestem el, elvetett szavakat hordtam rakásra, s itthon összeállítottam azokat, és most, midőn ellenfeleink azt gondolják, hogy levertek bennünket, éppen most kerülünk felül, s amidőn ők bennünket megcáfolni iparkodva regényes nimbusszal vették körül Kárpáthyét, éppen azáltal adták kezembe a kulcsot, mellyel én e rejtély zárait fel fogom nyitni.

Az ügyvéd arcának ragyogásán látszott, mennyire meg van elégedve dialektikájával önmagában.

– Ez ideig csak igen általános pontok felett civakodtunk; én engedtem embereimet belehevülni a munkába. Most következik majd a specifikus támadás, az eddigi csak megszállás, csak hadkészület volt; most következik a réslövés, az ostrom.

– Valóban, hosszú megszállás volt; tovább tartott a trójainál.

– Csendesen, kedves nagyság. Nekem szükségem volt erre a tizenkét esztendőre, okvetetlen szükségem. Majd meg fogja kedves nagyság azonnal érteni, hogy ez elmúlt tizenkét év és még néhány lefolyandó év eredménytelensége nagyszerű eredmény reánk nézve.

Az ügyvéd benső örömmel mosolygott, mutatóujjával orrcimpáját pirosra dörzsölve.

Abellino egész lelkével rajta függött.

– Nekem régóta megvan az emberem, aki ellen egyenesen fogom intézni támadásomat – folytatá az ügyész. – Nem a megholt Kárpáthy, nem annak neje, nem fia áll többé velünk szemközt, hanem valaki más, ki önmagát észrevétlenül adta kezembe; évek lefolyta alatt lassan körülhálózta, s nem is gyanítva, hogy minden elejtett szavából egy göcs támadt, mely őt törben tartja, mint az ostoba fűrt.

– Ki az?

Maszlaczky sügni akarta a nevet, azonban eszébe vevé, hogy ezt Abellino nem fogja meghallani, azzal kinyitá a kancellária ajtaját, s rákiálta Bogozyra:

– Nézze meg, fráter: be van-e zárva az előszoba ajtaja?

Míg ez künn járt, azalatt odasietett Abellinóhoz, s tölcserül idomított markán keresztül fülébe kiáltá:

– Ez gróf Szentirmay Rudolf!

– Valóban! – kiálta fel Abellino örvendő arccal, mely azonban hirtelen ismét előbbi feszültségbe tért vissza. – Nem értem.

– Majd mindjárt megmagyarázom – szólt Maszlaczky úr, felülve kerek székére.

E pillanatban csengettek. Bogozy morogva ment az ajtót kinyitni. Ezalatt Maszlaczky sebtében összeköté a percsomagot, elzárta szekrényébe, várva, hogy ki jő most.

Csak az öreg Tamás volt. Hozott egypár vajasszarvast a péktől, s azokat letette az asztalra.

Maszlaczky úr elvette a szarvasokat a tányérról, megropogtatá, egyet kettétört, és a szájába dugá:

– Felséges szarvasokat sütnek itt Pesten. Nem tetszik, kedves báró? Én minden reggel ilyet eszem kettőt, ez az én reggelim. A kávé nekem nem jót tesz. Ellenben ezeket a szarvasokat igen jól tudják sütni. Csak az az egy hibájuk, hogy napról napra kisebbek lesznek. Jurátus korunkban éppen kétekkorák voltak. Nem parancsol egyet, kedves báró?

A becsületes férfiúnak igen jó életműszerei lehetnek. Legkevésbé sem látszott étvágyára hatni azon körülmény, miszerint ő e percben éppen egy egész család lételének megmérgezésén jártatja elméjét, oly nyugodt lélekkel ropogtatta a vajasszarvasokat, teljesen átengedé magát a szibaritai élvezetnek. Abellino már bánni kezdé, hogy az egyik szarvast el nem fogadta; legalább úgy hamarabb készen lettek volna vele.

Végre elgyűrte az utolsó falatot is, s leütve tenyereiről a morzsákat, folytatá magyarázatát:

– Én egyenesen Szentirmay grófot vádolom házasságtöréssel.

Abellino maga is összeborzadt e szavakra.

– Ez veszélyes játék.

– Ez nem játék. Bizonyítványok vannak kezeim között; óh, annyi éveken keresztül nem hiába jártam én ezen gögös nagyurak között – bocsánat, nagyságod is közölök való –, ők azt hitték, hogy én vagyok az ő bolondjuk... Bizonyítványok vannak kezemben!

S ezt mondva diadalmasan ütött bezárt szekrénye írólapjára rövid tenyerével.

– Azon buzgóság, melyet a gróf gyámfia ügyében tanúsított, alkalmat nyújtott nekem a közte és a fiú szülői közt létezett viszony kifürkészésére. Kutatásaim célhoz vezettek. Világos, hogy Szentirmay egy egész hetet töltött a Kárpáthyak madarasi kastélyában, amidőn az öreg Kárpáthy, nem törődve nejével, engedé őket mulatni egyedül, a grófnő egy akkori szobalánya bizonyítja, miszerint ugyanez időben oly éles családi viszály támadt a gróf és neje között, hogy a grófnő több napokon át bezárta szobáját férje előtt. Ez fontos körülmény. Rövid idő múlva egy társaságban férfiak tréfás célzatokat mondanak Kárpáthy né felől, amidőn Szentirmay gróf közbelépett, s mindenkit párbajjal fenyegetett, aki e nő felől tiszteletlenül szól; a haldokló nő halálos ágyán azt kívánta, hogy gyermeke Szentirmay gyámsága alá adassék; mit a halál révén levő férje meg is erősített; a gróf éltes nőrokona, Marion kisasszony többször említé kötekedve, hogy az ifjú Kárpáthy Zoltán arca mennyire hasonlít Rudolf gróféhoz; azontúl a gróf gyöngéd, valóban atyai szeretetének nyilatkozványai mind megannyi tanúbizonyságok, melyek őt kompromittálják. Ha megvan a kezdet, önként jön a folytatás; egy pont, egy adat tízet húz maga után. A grófnak vannak ellenségei, pártviszályosai, elkergetett cselédei, sértett hivatalnokai, azok mind sietendnek, ki bosszúból, ki jó remény fejében ellene adatokat szolgáltatni, apró eseményeket kigömbölyített tényekül adni elő, miknek összegéből én, mint a napvilágot fogom kideríteni a súlyos vád eltagadhatlan alakját; ily módon, uram, gyilkosságokat is hoztak már napfényre; rémséges bűnöket, mik az emberi szívek fenekére voltak elásva, sikerült a törvénytudóknak lélektan és bölcséleti eljárás útján napfényre hozni, s ez nem csekélyebb büntett bármelyiknél azok közül, miket Pitával velünk megismertet.

Abellino egészen megittasodott az ügyész ékesen szólásától. Felkelt, nyakába borult, és megölelé:

– Uram, ön nagy ember!

Azután visszaült székére, még egyszer elmondva:

– Ön nagy ember.

Maszlaczký nem szerette, ha dicsérték; ő nagyobb arisztokrata volt, mint azok, kik inasai gombjaira is címereiket veretik; ő észére volt dölyfös, s még az is bántotta, ha valaki dicséri, mert hisz azt, hogy ő okos ember, éppen oly megszokott eszmének lehet tekinteni, mint hogy egy grófot méltóságos úrnak híják. Abellino pedig magánkívül volt örömeiben.

– Ah, az öröm elfojt annál a gondolatnál, hogy ezt az embert, ezt az örökké gyűlöletes embert összetörjük. Nem a vagyon, nem a gazdagság reménye éleszt föl, hanem az, hogy őt megaláztatva, megbecstelenítve lássam, botránykőre állítva ostoba imádói előtt. Ennek örülök, ez jólesik.

– No, ebben a gyönyörűségben aligha fog részesülni, kedves nagyságod – szólt közbe szárazon Maszlaczký.

– Mit beszél ön ismét? – kérde Abellino elbámulva. – Hát bolonddá tart-e engem, vagy gyermek vagyok én, hogy egy percben felbuzgat, másikon lehűt?

– Én csak annyit ígértem, amennyit teljesíteni fogok: a Kárpáthy-uradalmakat mostani tulajdonosától visszavenni. Amit kedves nagyság oly örömmel vár, Szentirmay gróf botránykőre állítását, erre nekem egy csepp szükségem sincs.

– Ön fél!

– Nem félek. Senkitől sem félek. Párbajt nem vívok, ezt már régen kimondtam, ahol pedig tollal kell harcolni, ott helytálok magamért akárki ellenében. Én Szentirmay gróf ellen odáig vihetem a dolgot, ameddig nekem tetszik; de nekem szubsztrátum kell, és nem skandalum.

– Folyvást nem értem, amit ön beszél.

– Azt elhiszem – szólt az ügyvéd nyugodt büszkeséggel. – Az nem is oly egyszerű. Ha értené a törvénykezések folyamatát, belátná a bizonyítékok súlyát kedves nagyságod, akkor meg tudná különböztetni azt, miszerint az általam felhozott vádterv által annyit elérhetünk ugyan, hogy ha nyilvánosság elé kerül a pör, ami végítélet folytán megtörténik, akár ellenünk, akár mellettünk szóljon az, ezáltal gróf Szentirmay a világ szemei előtt meg van bélyegezve, családja előtt gyanúba hozva, közte és az ifjú Kárpáthy között kiegyenlíthetetlen szakadás előidézőve.

– Én éppen ezt akarom elérni.

– Én pedig éppen ezt akarom kikerülni. Kedves nagyságod úgy cselekednék, mint egy regényíró, ki halomra öl, akiket nem szeret, én pedig úgy cselekszem, mint filozóf és fiskális, ki élni hagyja ellenfeleit, de tartozásaikat kérlelhetlenül egzekválja.

– Ez a Zoltán úrfi jelenleg mintegy tizenhárom vagy tizennégy éves. Én hagytam őt nőni szép csendesen, s nem siettem vele, míg ekkora nem lett. Valóban derék, szép ifjú. Oly kifejlett, mint más tizenhat éves korában; gyönyörű alak, arc és termet. És amelletty oly nemes szívű, oly gyöngéd, teli jó érzélemmel. Meglátszik rajta Szentirmay nevelése; lelke, teste viharokhoz edzett, tettekre, küzdelmekre kész; kész a legnagyobb áldozatra azért, akit szeret, és szeretni tud egész lelkével. Gyámatyját és annak nejét imádja, bálványozza, és azok valóban meg is érdemlik azt...

– De uram, mi lelte őnt e dicséretekkal? Engem akar-e próbára tenni?

– Csak türelem, kedves nagyságos úr. Ez mind a dolog érdemére tartozik. Még az is valószínű, hogy az ifjú Kárpáthy sokkal szorosabban van fűzve a Szentirmay-családhoz. Én láttam a minap, minő gyöngéd féltékenységgel viseltetett a gróf lyánkájára irányában; az ilyen gyermekkori viszonyok erősek szoktak lenni.

– Csak nem gondol ön erre komolyan?

– Sőt igen helyesnek találom azt, mert köztünk mondván, én legkevésbé sem hiszem azt, hogy Szentirmay gróf legkisebb tilos viszonyban is állt volna Zoltán anyjával, és így semmi megróni valót nem találok a fentebbi eszmében. Ezt csak kettőnk közt mondom.

Abellino a szobát érzé magá körül forogni e szavakra.

– Én oly ártatlannak tartom ebben a grófot, mint saját magamat; hanem ez nem tartozik a dologra. Kárpáthy Zoltán bizonyosan ábrándozott már gyermekésszel a kis Katinka szép szemeiről, s több efféle. No, iszen ezt nem szükség magyarázni, mindnyájan voltunk fiatalok.

Abellino fölkelt, s félretolta a széket.

– Alászolgája, uram. Ön úgy látszik, mulattatni akarja magát velem; köszönöm. Ha regényt akarok olvasni, megyek a kölcsönző könyvtárba.

Maszlaczky megfogta a báró kezét, s kényszeríté ismét helyre ülni.

– Én egész komolyan *a tárgyról* beszélek, és én nem szoktam haszontalanul fecsegni soha. Kedves nagyságod, jól tudom, hogy nincs szoktatva a hosszas figyelmezéshez; hanem ezúttal éppen kíváncsi volt pere felől tudakozódni, tehát legyen szíves azt végighallgatni is.

– De mit tartoznak e magasztalások ügyemhez?

– Nagyon sokat. Az ránk nézve igen fontos és sarkalatos körülmény, hogy az ifjú Kárpáthy nemes szívű, ábrándos, heves és érzékeny jellem legyen, és hogy a Szentirmay-család magas tekintélye, világi állása, családi viszonya előtt szent, törhetlen bálványul álljon; mert győzelmünk alapja ez. Az ifjú mindekkorig semmit sem tud az őt fenyegető perről. Természetes. Ebben oly botrányos helyzetek, oly sikamlós kitételek fordulnak elő, hogy azoknak sejtelve elől is zárni kell minden ifjú szívét. Míg teljes korúvá nem leend, addig a növelési rendszer ellen elkövetett bűn volna e pert vele megismertetni.

– Tehát reményli ön, hogy perünk még *odáig* elhúzódik.

– Előbb a kérdés meritumára azt felelem, hogy „nem”; azután pedig az ebben foglaltatott szarkazmusra bátor vagyok viszonzni, miszerint húzódjék bármédig ez a per, azért rám nézve nem leend az „bona vacca” (jó fejőstehén), miután a perköltségeket is saját erszényemből előlegezem. De nem fog sokáig húzódni. Én megindítom az új akciót, mely súlyosítani fogja a pert, s iparkodom ezalatt úgy bebonyolítani azt, hogy ha Szentirmay gróf az angyalok köntösét venné is magára, a pusztá érintkezés által oly tarkává legyen, mint a gyöngytyúk. (A fiskális úr nem állhatá meg, hogy ez ötletének ne kacagjon.) Én valóban sajnálom a nemes grófot, neki ez sok szenvedést fog okozni, de azon reményben vagyok, hogy mindez a legjobbra forduland, s végtére mégsem fog kárára szolgálni. Az ifjú Kárpáthy még egy betűt sem ismer e perből.

– De, mon Dieu! Ezt már tizenkilencedszer hallom.

– Jupiter tonans! Kedves nagysád olyan türelmetlen. Miért mondom el annyiszor? Quoniam in hoc signo vinces (mert e jegyben győzünk). Midőn eljövend az idő, hogy az ifjú Kárpáthy azon korba lép, melyben az ifjú érzelmek teljes forrásukban vannak, amidőn a fiatal szív oly hirtelen kész gyors, heves elhatározásokra, akkor gondunk leend rá e per iránti kíváncsiságát felgerjeszteni, alkalmat szolgáltatunk neki, hogy e pert végtől végig elolvashassa.

Itt nagy lélegzetet vett az ügyész, mintha valami láthatatlant, ami mellére súlyosodik akarata ellen, le akarna vetni onnan.

– Nos, kedves nagyságos úr, kezdi-e ön érteni a többit? Ha e romlatlan kedélyű, nemes szívű ifjú végigolvasandja azon borzasztó iratokat, mikből ha egyet szélnek bocsátanak, be van fertőzve atyjának, anyjának emléke, feldúlva gyámatyja családjának boldogsága, széttépve

erőszakosan minden kötelék közte és annak gyermekei között; mit fog akkor ez ifjú cselekedni? Engedni fogja talán, hogy a per tovább folyjon, hogy gyalázatra hurcolják azon ősz férfiúnak nevét, kit ő csak tiszteletreméltó arcképében tanult atyjául ismerni, s azon nő ártatlanságát, kinek anyai szende vonásai most is ágyával szemben mosolyognak reá? Engedi-e, hogy azon férfi, ki neki atyja után atyja lett, családjá előtt, a világ előtt gyanúsítva, megbélyegezve álljon, hogy a féreg bevegye magát azon boldogság gyökereibe, mely vele is oly soká közös volt? Hogy a világi balítélet kitiltsa őt azon család tagjai közül, melyhez őt az ifjúkori ábrándok helyett undorító, szégyenlendő testvéri szeretet bűnös bilincsei kötik? Nem inkább tűzbe hajítandja-e a pert, nem várva be a kétségbeejtő végítéletet, s beleegyeznek föltételeinkbe, amiket mi fogunk eléje szabni, csak hogy megmentse holt szülői tiszta hírnevét, gyámja boldogságát és azt az ifjúkori ábrándot, mely ép lelkek előtt annyira becses, s lemond inkább kincseiről, csak hogy azt mondhassa: „Mindez nem volt igaz, el van feledve, el van törölve örökké. Senki sem tudja, való volt-e, nem-e”.

Abellino lélegzetvétel nélkül bámult a beszélőre. Oly borzasztó volt az mind, amiket ez mondott, hogy az elfásult szív idegei is érzették a nyomást, amit rájuk gyakorolt.

Az ügyvéd úr kiverte pipájából a hamut. Őt magát nem hatotta az meg. Nála csak dialektikai gyakorlat volt az előadás. Meg volt elégedve a hatással, mely védenca arcvonásaiban tükröződött.

Újra pipára gyújtott, s füstölt maga körül, mintha méheket irtana, s időközben dicsérte a dohányját; elmondta, hogy kitől kapta azt ajándékba, és hogy ki által szokta megvágatni.

Abellinónak pihenés kellett, míg eszméit rendbe szedheti. Kezeit lassankint zsebeibe mélyeszté, s a magasba tévedező tekintetén úgy meglátszott, hogy képzeletében már Kárpátfalva urának látja magát ismét.

Egyszerre térdeire csapott kezeivel, s szakadatból (ex abrupto) felkiálta:

– S valószínűnek tartja ön ezt?

A fiskális elébb egyet-kettőt billentett a fején, s olyakat szítt a csibukból, hogy az orcája kétfelől behorpadt bele; csak azután tartá helyesnek felelni, be-bedugva száját a borostyánkő szipával, mikor több ige jött ki rajta a szükségesnél.

– Csalhatatlanul. A filozófia nem csal. Amely ügyvéd a pszichológiához nem ért, az menjen kukoricát kapálni. Azonban mindez nem elég.

Abellino újra meghökkent:

– Mégsem elég.

A pipa rosszul kezdett égni; Maszlaczky úr kénytelen volt egy akkor divatba jött fortélyos tűzi műszert munkálatba hozni, mely abból állott, hogy apró piros végű fácskákat egy kis üvegbe kellett ütögetni, melyben vitriolos holmi volt, azt azután hirtelen kirántani. Tizedik, huszadik meggyúlt. Addig ideje volt Abellinónak nyugtalanul ismételni: mi nem elég, hogyan nem elég?

Végre elsült egy gyufa. A pipa újra füstölt, de ki kellett tölteni a fejéből a narkotikus nedvet: csak a padlóra.

– Az a fő-fő baj, kedves nagyságos úr, ami mind ez ideig gátolta előrehaladásunkat, hogy nincsenek hatalmas pártfogóink.

– Én bámulok. Ön azt állítja, hogy legjobb ismeretségben van a főtörvényszékek minden tagjaival.

– Az igaz. Ők engemet szeretnek és becsülnek, de ez kevés; nekünk valaki kellene, aki magát kitegye érettünk; aki sürgesse, hajtsa a pört, aki mindennel megküzdjön, ami ellenünk áll; egyszóval: aki egészen sajátjának tekintse ez ügyet; ilyen emberre van nekünk szükségünk.

– Hát szerezzen ön olyat. Ez az ön dolga. Én keressek?

– Nem szükség. Már én találtam. Van egy kifáradhatlan férfiú, ki már azáltal is, hogy a semmiből küzdötte fel magát a magasra, tanúsítá azon erélyt, melyre minekünk okvetlen szükségünk van. Nagyságos Kőcserepy úr, ha méltóztatik ismerni. – Van szerencsém.

– Ezt meg kell nagyságodnak nyerni minden áron. De egészen megnyerni, hogy ez ügyet tökéletesen magáévá tegye. Érti, kedves nagysád?

Abellino iparkodott utolérni az ügyvéd gondolatait.

– Hát hogyan nyerjem meg, mondja ön. Eljárjak pikétpartikra a nagyságos úrhoz, vagy udvaroljak a nagyságos asszonynak? Nőül vegyem a leányát, vagy mi?

Maszlaczký úr nagyot kacagott.

– Nem úgy, kedves nagysád; dehogy. A tanácsos úr nem kártyázik soha; a nagyságos asszony nincs imádókban megszorulva, s nemigen törődik velők. Ami pedig a kisasszony nőül vételét illeti, azt már csak nem tartja nagyságod valami lekötelező csaléteknek?

Abellino szétnézett a levegőben, mintha azon gondolkoznék, hogy vajon nem volt-e ez gorombaság, amit most Maszlaczký mondott. Nagyon cifrán volt kitéve; nem értette egészen.

A fiskális most tökéletesen komoly arcot öltött, s még a pipát is letéve, egész szelíd hangoztatással monda a bárónak:

– Nem úgy, kedves nagyságos úr; nem úgy. Hanem én megmondom, hogyan. – Ajánljon kedves nagyságod „cessziót” Kőcserepy úrnak.

Abellino rábámult:

– Qu'est que diable que cela ez a „cessio”? Mi az?

– A cesszió olyan törvényes *aktus*, minél fogva valaki valamely birtokhozi jogait egy más idegenre ruházza át.

– És miért tegyem én azt?

– Mert ezáltal a per sikerét csálhatatlanul biztosítjuk.

– De mit használ nekem a siker, ha másnak engedtem a jogokat?

– No, az természetes, amit mondanom sem kell kedves nagyságodnak, hogy Kőcserepy a kedvező eredmény esetére kedves nagyságod *bonifkációjáról* gondoskodnék.

– Ne beszéljen énelöttem diákul. – Mi a hét mennykőrül gondoskodik?

– Rendes évi jövedelmet fog kedves nagyságodnak határozni, és adósságait kifizeti.

– A saját birtokomból?! – kiálta fel Abellino dölyfös akcentussal. – Ez már mulatságos. Ez furcsa. Nagyon furcsa.

– Semmi furcsa sincs benne; először azért, mert az a birtok kedves nagyságodnak még nem sajátja, és nagyon kétséges, hogy a mondott föltétel nélkül fog-e valaha azzá válni; másodszor, nagyon jól tudja azt kedves nagyságod is, más is, miszerint kedves nagyságod annyira el van halmozva adósságokkal, hogy a Kárpáthy-uradalmak minden folyó jövedelmeiből nem volna képes azoknak tizedrészét kielégíteni; emellett kedves nagyságod gazdálkodási módszere is sokkal ismeretesebb, mintsem kételkedni lehetne felőle, miszerint pár év múlva

az egész Kárpáthy-örökség ugyanazon az úton fog menni, melyen az édesatyjáról örökölt vagyon elment, s a kárpátfalvi kastély előtt éppen úgy megütik a dobot, miként megütötték a madarasi kastély előtt, s többé nem lesz egy jó bolond nábob, ki azt a család számára megvásárolja, hanem szét fog diribdaraboltatni a gyönyörű ősi telek, és soha nem hallott nevek statuálják magokat benne. Azért én éppen nem látok okot kedves nagyságod érzékenykedésére, ki egy időben nem irtózott egy francia pástétomsütőből lett bankárnak lekötni úri jószágát, virtualitását, hogy miért retten most vissza azon gondolattól, miszerint az egy becsületes, tekintélyes magyar nemes kezére jusson; imprimis, midőn jelenleg sokkal távolabb van kedves nagyságod annak birtokától, mint volt akkor, és amidőn semmi kilátása többé, hogy utódokat hagyjon maga után.

– Kérem!

– Úgy, igaz. Az öreg Kárpáthy Jánosnak hetvenéves korában született fia.

A fiskális nagyon jóízűen kacagott ez ötletnek, melyet Abellino nem tartott olyan igen jónak.

Néhány perc múlva elpárolgott haragja. Kezdé sejteti, hogy az ügyvédnek igaza van.

– Tehát mit gondol ön, minő föltételei lehetnének Kőcserepy úrnak?

– Én nem gondolok semmit. Nyilatkozzék, kedves nagysád.

– Én nem nyilatkozom. Mondják önök, mit ígérhetnek.

Maszlaczky úr egyet-kettőt rántott a vállán és a szemöldein, egyik lábát a kezébe vette, fejét feltartva egy hosszú füstkötelet fújt a padlásig, s kirozott a felelettel.

– Úgy hiszem, fog adhatni kedves nagyságodnak évenként... évenként... (itt ismét meg kellett kisujjával nyomkodnia a pipa tüzeit) évenként huszonnégyezer forintot.

– Uram, ön tréfálni látszik – szólt Abellino sértetten. – Huszonnégyezer pengőt, midőn én félmillió jövedelmet engedek által. Ah, uram, ez csúfondároskodás. Hiszen, ha meg akarom magamat alázni, odamegyek unokaöcsémhez, megkérem szépen, s ő maga jószántából adni fog ennyit.

– Tessék meggondolni, kedves nagysád, hogy a kifizetendő adósságok mennyisége légió; pedig míg azok törlesztve nincsenek, addig a csekély apanagiumon kívül kedves nagyságodnak semmije sincs. Ezeket tehát le kell róni elébb a jószág jövedelméből. És azután ez a jövedelem csak név szerint félmillió, mert annyi ugyan a bevétel, de a kiadás felemészti kétharmadát. Nekem Kőcserepy úr sem ingem, sem gallérom, én őerte nem beszélek, én nagysád javát akarom előmozdítani.

– Nem, nem tudok azon gondolattal kibékülni, megbarátkozni, hogy én, mint Ézsau egy tál lencséért, eladjam potom díjért ősi birtokomat.

– Birtokát? A holdban! Hát hol van nagyságod birtoka? – förmedt fel a kis ember, ki nagyon hamar tűzbe tudott jönni, s ilyenkor goromba volt, mint a pokróc.

Abellino mindjárt megjuhászodott, mihelyt valaki még magasabb hangon beszélt, mint ő.

– De mikor az ajánlott összeg oly csúfondárosan csekély ahhoz képest, amit átengedek érte. Gondolja meg ön, uram. – E szavakat csaknem alázatosan könyörögve mondá el, s annyira elfeledkezék világi méltóságáról, hogy fájdalmas térdeit sziszegve dörzsölgeté végig.

– Édes, kedves nagyságos úr, még egyet mondok, de legyen szíves azt meghallgatni. Fordulnak az idő kerekai, és nem tudjuk, mit hoz a holnap. Új eszmék kezdenek csírázni az ifjabb ivadék szívében, amikről minekünk még csak sejtelmünk sem volt, amidőn betűket tanultunk ismerni. Hallotta-e kedves nagyságod valaha hírét a reformereknek?

– Mi közöm nekem hozzájuk? Én már évek óta nem foglalkozom a politikával; miattam széttephetik egymást. Én nem tartozom sem ide, sem oda, én indifferens vagyok, én gyűlölöm mind valamennyit; énrajtam egyik sem segít. Én nem avatkozom ügyeikbe.

– De beavatkoznak ők a nagyságod ügyeibe. Ezek a reformerek egy idő óta két nagy eszmét kezdenek pengetni, amiknek a nevei eddigelé nem voltak forgalomban, és ezek: a *közteher-viselés* és az *örökváltság*.

– Mit jelentenek azok?

– Ezek azt jelentik, hogy megtörténhetik, miszerint a Kárpáthy-uradalmak birtokosa egy szép napon azon hírre ébred, hogy jövedelmeinek felét az ország határozata elengedé azoknak, akiktől azt addigelé szokás volt behajtani, a másik felére pedig ráróttá egy részét azon terheknek, miket ez ideig mások szoktak viselni, hogy a Kárpáthy bárók többé nem szednek sem dézsmát, sem füstpénzt, földjeiket nem szántja többé senki robotba, hanem ehelyett megismerkednek az adóval; s miután ez uradalmak legnagyobb jövedelme a jobbágyok tartozásaiból áll, úgyhogy egynémely része azoknak csak név szerint marad a Kárpáthyaké; kérdem, mi kilátása lesz akkor egy új birtokosnak?

– Csakhogy ez, amit ön mond, lehetetlen.

– Semmi sem az a nap alatt.

– Ah! uram, ön engemet mesékkal hisz traktálhatni. Túl vagyunk már azon! – kiálta közbe Abellino, okosságot tettetve. – Én is eszemen vagyok.

Maszlaczký úr sértett önérzettel kelt föl helyéből; egy szót sem válaszolt, összeköté a pörcsomagot szépen, és betakarta, és azzal Abellino felé fordult.

– Kedves nagyságos úr, amint látom, bizalmát nem vagyok szerencsés bírhatni. Erről nem tehetünk. Tessék más ügyvédet választani, én leveszem kezemet e perről.

Azzal kikiáltott a fráternek.

– Fráter Bogozý, fogja ezt a nyalábot, vigye vissza a pertárnok úrhoz! Ott megkaphatja nagyságod. Gondoskodják ügyvédi kinevezésről.

Abellino bámulva állt ott egy ideig, nem tudva, hogy mit cselekedjék. Maszlaczký úr rá sem nézett többet.

– Kik várnak odakinn? – kérdé hivatalos gondossággal a jurátustól.

– Két vidéki parasztember – volt a felelet.

– Hadd jöjjenek be.

Abellino látva, hogy Maszlaczký egy cseppet sem szándékozik vele többet foglalkozni, hanem a két zsíros szagú atyafit hívja maga elé, felcsapta a kalapját, bosszúsan távozott, vágva maga után az ajtót, hogy az öreg Tamás körmét szintén odacsapta.

Délután mégis kíváncsi volt megtudni, ha vajon teljesíté-e az ügyvéd fenyegetését, s felballagott a kúriára. Kérdezősködésére a levéltárnok azt felelte, hogy Maszlaczký úr csakugyan visszaküldé a Kárpáthy contra Kárpáthy-percsomót.

IV. Ézsau lencsége

Maszlaczký úr azon nyugodt tudattal hajthatá le fejét, hogy ingatag védencét úgyis kezei közt tartja.

Egy este a pesti nemzeti kaszinó termeiben szokatlanul élénk sürgés-forgás volt észrevehető; az olvasóteremekben, a kártyaszobákban, a tekeasztalok mellett, minden helyiségben egymást beszédhez jutni nem engedő csoportozatokat lehet látni, mikén nagy lelkesüléssel tört magának olykor utat egy-egy buzgó hazafi, új tudósítások titkaival vonva maga után a tudni vágyókat.

Vajon mi támasztá e mozgalmat? Tán az országház építése jött ma indítványba, s arra adakoznak a magas hazafiak? Vagy a lánchíd részvényeit kapkodják egymás kezeiből? A Mátyásemlék foglalkoztatja tán ily elevenen a kedélyeket, vagy Vörösmartynak egy újabb lelkesítő költeménye jár kézről kézre?

Itt jön Maszlaczký úr, ötöle mindjárt megtudjuk, mi történt. A parány kiadású nagy férfiú el van fulladva a buzgalomtól, s csak kezével mutatja, hogy mindent megtudott. Körülfogják, nem eresztik tovább, el kell neki mondani, amit hozott.

– Úgy van! Megérkezik. Holnap lesz itt. Magam beszéltem *-yval. A Magyar Király vendéglőbe fog szállni. Nro 1. 2. 3. alatt. Háromszor énekel...

– Ki énekel? Mit énekel? – kérdé egy most érkezett laikus hangja.

– Kicsoda? – sipított Maszlaczký úr az elszörnyedés éles hangján. – Hát Carl! Az isteni Carl! A minden csalogányok királynéja, ki mellett elülhetnek minden szirének és haldokló hatyúk s egyéb klasszikus énekesei a költői világnak; itt lesz, fel fog lépni, háromszor egymás után. Már bizonyos. Már útban van. Én már előre páholyt is foglaltam mind a három estére. Ah, ha félholt volnék, sem maradnék el!

A lelkesülés ragadás; Maszlaczký úr szavai valódi entuziazmust idéztek elő; alig jutott eszébe néhány spleenes sakkozónak untából megjegyezhetni azon különösséget, hogy ez a száraz, semmitől nem érdekelt ügyvéd ily költői felmagasztaltságra képes, s míg otthon a reggelit is sajnálja magától, drága páholyokra szórja ki a pénzét. A legtöbbek előtt ez igen természetes tüneménynek látszott; a művészet hatalmas fáat és köveket megmozdít, miért ne mozdíthatná meg Maszlaczký úr szívét is?

Maszlaczký úr nem hagyott békét a társaságnak. Ezer indítvány származott tőle: tisztelgő küldöttség a gőzhajónál, virágokkal díszített szobák, hintóból kifogott lovak s helyette befogott lelkes állatok, koszorúözön, díszajándék s több efféle, melynek mind akadt külön pártolója. Maszlaczký úr nem engedte magát felülmúlni nagylelkűségben senki által.

Csupán egy alakot lehet látni nagy búslakodva annyi lelkesült nép között, ez volt Kárpáthy Abellino. Búsan járt az elhagyottabb teremekbe, s kidugta fejét az ablakon, hogy ne is hallja, amit odabenn beszélnek.

Hajh, évek előtt, midőn még százezrek ura volt, ily alkalmakkor ő lett volna a szóvivő, most pedig hallgatnia kell; lelke előtt bús kecségetéssel vonultak el a hajdankor szép tüneményei, a párizsi operaház virágzó korszaka, a loge infernale uralkodási évei, a pompás kalandok, miknek hőseül városszerte őt ismerék el; óh, ki előtt nem voltak zárva a legelső művésznők budoárjai, a színházak foyér-i, kinek ízléséről, fényűzéséről még a lapok is beszéltek, kinek véleménye tekintély és vezérszó volt a finom világ előtt, és ki most hallgatni és félrevonulni kénytelen, midőn egy utazó európai művésznő megtiszteltetéséről van szó; azon egyszerű ok

miatt, hogy pénze nincs! Ah, ez keserűbb volt, mint ahogy szavakkal le lehetne írni! Nem tűrheté tovább e kínzó helyzetet, minden tekintet egy törszúrás volt szívének, el kellett hagynia a kaszinót; futott onnan, mint a lőtt vad, ki a Dunaparra, alá s fel két óra hosszat, onnan haza, lefeküdt, reggelig hánykódott ágyában álmatlanul; alig várta, hogy megvirradjon, akkor nyakába ölté a várost, bezörgetett valamennyi ismerős uzsorásnál, pénzkalmárnál, hogy csak száz pengőt adjanak neki, ne többet, mint száz nyomorú forintot, amiért ő testétlelkét lekötelezi, ezeret, kétezeret ír helyette, megfizeti ekkor meg ekkor.

Mind hasztalan. Mindenkitől pénzt kérni, annyit tesz, mint senkitől sem kapni, s azonfelül a rossz adós homlokára van valami átkos kifejezés sütve, egy neme a Kain-bélyegnek, amit ezek a hitelezők rögtön észrevesznek. Óh, a hitelezők nagy pszichológok.

Abellino nem kapott pénzt, késő estig nem tudott száz ezüst forintot kiteremteni. Kérte a Kárpáthy-család illető ügynökét is, hogy előlegezze neki napidíjait. Nem cselekvé. Nem hajtott könyörgéseire, esküvései nem hatották meg. Óh, az egy Cerberus!

Csüggedten, leverve érkezett meg estefelé a kaszinóba. Nem akart ugyan oda menni, de lábai csak oda vitték. Szegény ember, minden tagjai nagyon rosszul szolgálták.

A kaszinóban még nagyobb volt a lelkesülés, mint tegnap. Carl már meg is érkezett; több előkelő urak, köztük Maszlaczký is, szerencsések voltak nála tisztelkedhetni, kedvökért egy áriát énekelt, mindenki el volt ragadtatva.

És Abellino nem lehetett ott, neki el kelle maradnia mindezen tisztelgésekből. Láta kitéve az asztalra az aláírási ívet, s tapasztalnia kellett azt a keserves kíméletet, mellyel őt ismerői illeték, midőn fel sem szólíták a részvételre, s szánakozva kikerülék; ez a kín egy pokolbeli specifikum, melyet csak az bír megérteni, aki azt minden részleteiben ismeri. Éhezni, szomjazni, börtönben lenni kisebb rossz lenne rá nézve ennél.

Maszlaczký most is nagy urat játszott; neve szép összeg mellett áll az aláírások között. Abellino egész este őt kísérte szemeivel, s amint meglátta, hogy eltávozik, ő is vette kalapját, utána sietett, a lépcsőkön utolérte, s nyájasan megszólította:

– Jó estét, édes barátom, kedves Maszlaczký úr.

– Alázatos szolgálja, kedves nagyságodnak.

– Megálljon, ne szaladjon el előlem! Hát haragszik-e még rám?

– Én? Semmi okom sincs haragra. Sőt ellenkezőleg, nagy tisztelője vagyok kedves nagyságodnak.

– Ne nagyságoljon engem! Ön oly derék férfiú, ön megérdemli, hogy bárki is barátságában részesítse. Nevezzen engem barátjának. No, mondja nekem „kedves barátom”!

– Tehát, „kedves barátom uram”, lehetek valamiben szolgálatjára, kedves nagyságodnak?

– Igen; menjünk innen a kapu alól, mert itt szélhuzam jár. Egy igen sürgős kérésem volna kedves barátomhoz.

E szavaknál karját az ügyvéd karjába ölté, és vont a magával.

– Parancsoljon velem.

– Óh, nem parancsolok, csak kérek. Adjon nekem két hétre száz pengő forintot.

Az ügyvéd megállt, és szeme közé nézett Abellinónak azzal a sajátságos mosolygással arcán, aminél kiállhatatlanabb mosolygást bizonyára senki sem látott, aki valaha abban a helyzetben volt, hogy pénzt kérjen igen kockáztatott sikerrel.

- Én adjak száz pengőt kedves nagyságodnak?
- Roppantul lekötelez vele. Irtóztató szükségben vagyok. A legnagyobb zavarban. Ha nem ad ön, becsületemre mondom, föbe lövöm magamat.
- De hát hogyan gondolja azt kedves nagyságod, hogy én kölcsönözzek nagyságodnak?
- Mon Dieu, csak ne nagyságolna annyit, kedves barátom. Higgye el, hogy nem bírnám magamat rávenni, ha éhen halnék is, hogy valakitől pénzt kérjek; egyedül önhöz van bizalmam. Hát nem tartoztam-e önnek már máskor is, s nem megfizettem-e becsülettel?
- Nem bizony; harmadfél esztendeig tartozott hatvan forintommal kedves – kedves izé (ezt a szót választá a „kedves nagyságos úr” és „kedves barátom uram” közvetítőjeül), s akkor is csak azzal a fenyegetéssel tudtam megvenni, hogy a kezemnél levő perében addig egy betűt sem írok, sem a kezemből ki nem adom.
- No, látja – szólt szelíden Abellino, mintha a felhozott tény éppen ömellette bizonyítana.
- Látom, látom; de ez a garancia többé nincs meg rám nézve, tudja kedves hm, hm (itt köhögéssel ütötte el a címet), hogy én nem tartom többé kezem között a pert.
- Hátha visszaviszem? – sietett mohón szavába vágni Abellino.
- Köszönöm alássan, csókolom a kezeit, nem instálok belőle. Elég volt abból ennyi. Az isten őrizzen meg attól minden jámbor prókátort, hogy méltóságod (már méltóságod) pörét viselje.
- Kérem, barátom uram. Ne beszéljünk olyan fennhangon itt az utcán! Mondja ön meg, hogy mi panasza van ellenem.

Mentül alázatosabb lett Abellino, annál dölőföbben pattogott Maszlaczký.

- Ejh, tudja azt jól kedves – igenis; minek magyaráztatja most újra? Kedves – ugyan, ne kényszerítsen engemet más címekre, mert mindjárt kijövök a contextusból – kedves nagyságod, hogy kedves nagyságoddal lehetetlen kijönni, kifárasztja még az enyimhez hasonlatos bárányi türelmet is. Azok az örökös skrupulozitások, azok a szünteleni praevaricatiók, azok a mindennapi subsumptiók, azok az elől meg elől kezdődő extravaganciák képesek volnának egy angyali prókátort is diszguztálni.

Abellino ugyan nemigen értett az elsorolt diákbűnökből egyet is, de ígérte, hogy azokat mind engedelmesen el fogja hagyni; csak adjon neki száz pengőt, s vegye vissza a pert, ha tetszik zálogul.

- Hja, mit csináljak én vele? Mire megyek én vele? Mikor kedves nagysád más nézetekben van, mint én? Én azon az úton nem folytathatom.
- Hát milyen nézetekben legyek? Mondja kérem! Adjak magamról írást; hogy is nevezte ön, cessziót? Mi? – No szóljon!

Maszlaczký úr vállat vonított.

- Az nem megy ám olyan hamar. Én csak a magam fejétől tettem az ajánlatot. Még nagy kérdés, ha vajon rááll-e arra nagyságos Kőcserepy úr? Azt sem tudom, hogy idebenn vannak-e most, nincsenek-e a villájukon odakünn.
- Óh, én bizonyosam tudom, hogy idebenn vannak. Jöjjön velem, menjünk együtt oda. Majd én megvárom önt a kapuban.
- Hová gondol nagysád? Csak nem mehetek tarka mellényben és gérokkban egy olyan úri házhoz, kivált este. Még azt hinnék, hogy tolakodom. Vannak illedelmi szabályok, amiket respektálni kell.

Abellinónak el kelle nyelni, hogy őt, a divat kiszolgált vezérét egy fiskális figyelmeztesse az illedelem szabályaira.

– Tehát mikor? – sürgeti szorongva. Maszlaczký úr meggondolta magát.

– Holnap tíztől tizenkettőig táblai ülés van, fél egykor a nagyságos úr hazajön; fél háromig informálhatom. Méltóztassék megjeleni nálam pontban három órákor; otthon leszek. Reménylem, hogy jó sikerrel.

– Kérem önt, vegye rá! – rimánkodék Abellino.

– Rajta leszek – monda Maszlaczký úr oly büszke hangon, mint aki meg van győződve afelől, hogy valakivel nagy jótéteményt követ el.

Abellino egész hazáig kísérte a derék férfiút, a kapuban elválva is megszorogató kezeit, és nagyon lelkére kötötte, hogy mire ő jönni fog, már készen legyen az engedménylevél, hogy neki csak alá kelljen írni.

A pillanat szorultságában még ő sürgeté azt, amit néhány nap előtt visszautasított. Óh, jól tudta ezt előre Maszlaczký úr, hogy így fog következni, ismerte ő már a maga emberét. Az ügyvédnek szükséges pszichológusnak lennie.

Maszlaczký úr szállásán senki sem volt már ez órában. A vén huszár otthon lehetett már Budán, ahonnan nappalra átjárt; fráter Bogozý bizonyosan új kollégákra akadt, kikkel a vadpohár érdemes szertartását segített végrehajtani; a fiskális úr egyedül volt mind a három szobában. És az alatta lakóknak mégis úgy tetszett, mintha mind a három szobába számtalan emberek jönnének, mennének egész éjfélig – pedig csak maga járt-kelt ott Maszlaczký úr, magában mosolyogva és kezeit dörzsölgetve nagy vígan; jókedve elvégre annyira kezd fajulni, hogy énekelni is próbált, azon a kellemetlen embergyilkos félhangon, aminek hallása a legjámborabb kedélyt is képes dühbe hozni. Hogy mit énekelt, azt nem lehet megismerni, annyira hamis és alakjából kivetkőztetett valami volt az, s nem is az volt benne a nevezetes, hogy miként, hanem hogy egyáltalában énekelt, hasonlatosan Kreutzberg oroszánjához, melynél csodáltuk azt, hogy kimondja e szót: „mama!”; nem szépen, de elég, hogy kimondja.

A házban lakók, kik fölijedtek álmaikból e kísérteties éneklésre, fejökre rántva takaróikat, gondolhatták magokban: „Valami nagy dolog érte ma Maszlaczký urat, mert megint énekel! Minden lélek dicsérje az Urat!”

A fiskális úr pedig még azon este levelet írt nagyságos Kőcserepy úrnak. Mindössze ennyi volt a levélben:

„Tisztelt kedves barátom uram!

Consummatum est. (Elvégeztetett.) Holnap estefelé bátor leszek tiszteletemet tehetni.

Dátum s a többi.

Kedves barátom uramnak

alázatos szolgája
Maszlaczký Gábor, m. k.”

Kívül nagyobb a cím, mint belül a tartalom.

Nem is ment el délben a tanácsoshoz, hanem reggel jókor, még az ülés előtt elküldé neki ezt a levelet Bogozýtól, azon izenetet nyerve feleletül, miszerint szívesen váratik.

Amint majd meglátandjuk, régen értették ők már egymást ebben a tárgyban, s közös erővel dolgoztak e kedvenc eszméjükön, évek óta, szép egyetértésben.

Amint a három órát ütötte délután, már ott csöngetett az ajtón Abellino, s fenndobogó szívvel nyitott be Maszlaczkához, remegve kérdezvén:

– No, széna-e, vagy szalma?

A fiskális gyötrő tempóval készült a felelethez, elébb kényszeríté leülni, azután mindenféle írásokat keresgélt, utóbb egy hosszú értekezéshez fogott, melynek tartalmából a nyugtalan kliensnek meg kelle érteni, mennyi rábeszélés- és fáradságba került a tanácsos megnyerése, ki egy igen nemeskeblű férfiú, aki magáért semmit sem szokott tenni, s eleinte hallani sem akart az ajánlatról; később azonban mégis hajlandó volt ráállani, de csak úgy, hogy ő egyenesen Abellino javára teszi ez áldozatot, s a Kárpáthy jószágot csak mint fidei commissumot, mint hitbizományt veendi át, s annak minden tiszta jövedelmét Abellinónak utalványozza. Ennél azonban ő – az ügyvéd – jobbnak látta egy bizonyos kerek összeget kötni ki, miután meglehet, hogy Kőcserepy túlságig vitt lelkiismeretessége miatt a régi terhek kifizetésében Abellinónak még majd annyi sem maradna, sokkal célszerűbb leend az indítványozott huszonnégyezer forintban megnyugodni, ugyebár? Ez csaknem hetven pengő minden napra. Már ez csak szép pénz.

Abellino nagy kínlódások és feszengekések között hallgatta ezeket végig. Értette is, nem is, de bizonyára nem tartotta a fejében. Úgy szeretne volna mondani; „Add ide már azt a száz pengőt, aztán csinálj, amit akarsz!”

Maszlaczký úr végre eléje terjeszté a kész engedménylevelet, s kérte, hogy legyen szíves átolvasni. Abellino elborzadt a sok betűtől. Látta, hogy ott van a huszonnégyezer forint, egyébre nem volt gondja; megkérdezte, hova kell írni a nevét; egypárszor elcseppenté a tintát, odarántá az aláírását; megtanulta, hogy nem hátul, hanem elöl kell a pecsétet odanyomni. Fráter Bogozý és Maszlaczký úr előttemezék az okiratot, s öntének rá porzót, amennyit magába bírt venni.

Maszlaczký úr adott ezért fráter Bogozýnak egy forintot, ami arra indítá Abellinót, hogy ő is adjon neki egy aranyat, melyet ma reggel kapott a családi gondnoktól, napi illetőségében.

Ekkor aztán egy szépen összekötött csomóban elkészítve, kegyesen markába csúsztatá Maszlaczký úr a sürgetett száz pengőt, meg sem engedve, hogy nyugtatót adjon róla. Meg van róla győződve, hogy a kedves nagyságos úr, *mihelyt pénznél lesz*, nem fog róla elfeledkezni. Abellino nem ismert oly nagylelkű embert többet, mint Maszlaczký úr. Kicsinyben múlt, hogy meg nem csókolá. Meg nem engedte neki, hogy az előszobáig kikísérje; maga is kitalál az ajtón.

Ez a száz pengő oly boldoggá tévé ismét; régen volt ennyi pénze egy csomóban, valamennyi ördög mind felébredt benne ezen lágy bankjegycsomó selyemsusogására. Kevélyen és nyalkán kezde lépegetni, nádpálcájával nem gyámolítva köszvényes lábait. A lépcsőkön találkozott egy szép kis pirospozsgás szolgálóval, azt megszólította, egyet csípett az orcáján és – kezébe nyomta az egész bankjegycsomót, úgy, ahogy Maszlaczký úrtól átvette.

Szerencséjére a kis parasztyán a lábához dobta a pénzcsomagot, és elszaladt előle, különben rögtön visszamehetett volna másik száz forintot kérni Maszlaczký úrtól.

Így adta el Ézsau az elsőszülöttségi jogát egy tál lencséért.

V. Egy filozóf nő

Köcserepy tanácsosnőt a világ igen magas szellemi tekintélynek tartá. És nem minden ok nélkül.

Már gyermekkorában mint a legokosabb magaviseletű lyánkák egyikét szokták példaképpen felhozni. Midőn ifjú hajadonná nőtt, oly óvatosan, oly vigyázva lépdelt a világban, hogy még az árnyékát is kikerülte minden megrovásnak; más ifjú lyánkát szenvedélyei ragadnak, ő esztét bocsátá útmutatóul, s azon korban, melyben más érez, hevül és ábrándozik, ő figyelt és elmélkedett; a fiatal hódolók, kik egy új szépséget körülrajongnak, rosszul érzették magokat körül. Ő nem mulatott, nem enyelgett velök: ő *megbírálta* őket.

Nem is volt szerelmi viszonya soha, senkivel. Ez állítás nem túlzott. A szív minden kebelben egyiránt dobog, s van az életnek oly boldog kora, melyben minden szívdobbanás azt mondja: szeretni kell. Feltűnik a vágyó éraelem előtt egy-egy rokonszenvű arc, az érzelm lány viasza elfogadja annak benyomatát, s viseli, míg egy másik el nem törli onnan, vagy pedig viseli örökké; annak csak erényeit ismeri, annak bűneit megbocsátja, azért tűr, azért szenved, azért csalatkozik, és mégis hisz, mégis szeret; és ez a szenvedés, csalódás, ez a hit és szeretet – az *ifjúkor bohósága*. Eveline nem hitt és nem szenvedett soha. Örökké fürkésző szemei előtt nem maradt rejtve az emberi szív legtitkosabb gondolata. Neki is volt lelki ideálja, de attól ő annyi tökélyt, oly magas szellemi nagyságot követelt, hogy itt e földön e helyet senki be nem tölthetné. Egy-egy ifjú szemei, szavai az ő szívében is gyújtottak lángot, de ő oly hamar kiismeré annak tökéletlenségeit, ráakadt gyöngéire, hibáira, hogy vissza tudta magát vonni tőle, mielőtt indulata szenvedéllyé válhatott volna. És ez a *bölcsesség*.

Én istenem! Milyen boldogtalanok volnánk mi férfiak, ha a nők bölcsek akarnának lenni. Hiszen minekünk minden lépésünk, minden gondolatunk tele van hibával; mi lenne belőlünk, ha a szerelem engesztelő angyala helyett az ítélet volna leküldve ellenünk?

Eveline tizennyolc éves korában ment férjhez. Egy éltes főrangú úr vette el. Férje már túl volt azon a koron, mely az ifjúság könnyelmű hibáinak ki van téve; komoly, derék, tekintélyes férfi volt; az ifjú leányt nem kényszeríték kegyetlen szülők e házasságra, semmi zsarnoki befolyás, rokonok vagy a körülmények részéről nem hajtá ez összeköttetésre, ő egyenesen maga adott elényt (aquit) arra, hogy őt e derék úr nőül kérje. Emberek előtt, akikről tudta, hogy megmondják neki, annyira magasztalá annak jó tulajdonait, hogy a jó úr végre megkérdezé tőle, ha nem volna-e hajlama e tulajdonok úrnőjének ismerni magát. Eveline igent mondott. Pedig férje gazdagabb sem volt, mint ő.

Mintegy hat évig élt együtt vele. Sohasem hallotta őt senki panaszkodni, sőt igen boldognak állítá magát. Férjét mindenki előtt magasztalá; unalom volt hallgatni, annyit tudott beszélni a derék úr nemes jelleméről, kitűnő észtehetségeiről, tiszta, józan lelkületéről, keresztényi, őszinte becsületességéről; nem egy fiatal imádó, ki az excellenciás úrnő ritka szépségétől el hagyta magát tántoríttatni, hogy az élemedett férj rovására reményeket támasszon, megfagyva, elgémberedve hagyta el a bájos hölgyet, ki képes volt a szerelmes embert agyonbeszélni férje erényeivel. Azt mindenki elismeré róla, hogy derék, magaslelkű asszony, de félt tőle, mint a jégtől.

Az utolsó években férje folytonosan beteg volt. Ez idő alatt Eveline semmi nyilvános mulatságban részt nem vett, rokonain kívül senkivel nem társalgott, s példányát adá a hölgyi türelemnek.

Ő maga is elismeré, hogy ez nem szeretet, amit férje iránt érez, hanem becsülés, igen mélyen gyökerezett becsülés.

A férj hosszú betegségének halál lett a vége. Eveline őszintén megsiratta őt, és sohasem szűnt meg emléket tiszteletben tartani. Néhány év múlva a mehádiai fürdőkön megismerkedett Kőcserepy úrral. Még akkor Kőcserepy úr tizenhat évvel fiatalabb volt, mint jelenleg és igen szép férfi.

Eveline egyszerű észlelés nyomán azon meggyőződésre jött, miszerint Kőcserepy úrnak, eddigi élete folyamát tekintve, igen nagy eszű és igen szeretetreméltó férfinak kell lennie. Ki sorsát oly magasra bírta vinni, az csak ideál lehet a tökélyben. Megengedé ennél fogva magának, hogy az udvarló férfi iránt szerelmet érezzen. Tökéletesen sikerült maga előtt felfoghatóvá tenni, hogy ez érzelem a legrendesebb folyamú szerelem, melynek házasság lett a vége. Először eszének, másodszor szívének választja férjet; e szép mondatot jegyzé fel bámulói emlékébe a jeles delnő.

Tizenhat év óta csalhatlan meggyőződésére jutott annak, hogy boldogsága tökéletes. Második férje sokkal eszesebb és nagyobb lelki tulajdonokkal bíró férfi, mint volt az első, kit azonban Kőcserepy úr mindig csak a legnagyobb tisztelet kifejezésével említ, s kinek sírboltját halála évnapján rendszeren meglátogatja neje kíséretében, s együtt imádkozik vele annak lépcsőin. E tisztelet igen szép fénybe állítja Kőcserepy úr érzelmeit Eveline előtt.

Még egy más talizmánja is van Kőcserepy úrnak, mellyel Eveline-t magához bírja láncolni. Bármit tervez a jövő iránt, afelől előbb neje tanácsát kérdi meg, gyakran még bonyolódottabb ügyeket is elmond neki, s várja, minő ítéletet fogna azokban mondani Eveline. Ő is tökéletesen azon a véleményen van. Neje tanácsadásai rendszeren összeütnek az övével, ő is éppen úgy gondolta. Meglehet ugyan, hogy a kivitelben azután éppen ellenkezőleg fordulnak a tények, de már azt Eveline nem veszi észre. Ő csak annyit tud, érez, hogy férje őt lelke jobb felének tartja, hogy nála nélkül gondolatait sem rendezi, hogy öneki minden fontosabb határozatnál befolyással kell lennie, hogy észlelése, bölcsészete tartja fenn a család boldogságát, intézi annak jövőjét.

Házasságuk második évében gyermekök született. Ez volt Vilma. Több gyermekök nem is lett, ő egyetlen maradt. Szülők, kiknek egyetlen gyermekök van, nagyon hajlandók azt elkényeztetni, az osztatlanul rájuk jutott szeretet túlságos édessége elrontja a szívet, s ellágyítja a lelket. Eveline ezt jól tudta, s e tekintetben neki már egész életterve volt készen.

Óvakodnia kellett, hogy e közönséges hibájába a túlságos szeretetnek ne essék. Az apa bálványozta leányát, nem tudta előle eltitkolni szeretetét. Ezért az apának mentül kevesebb befolyást kellett engedni gyermekére.

Óh, Eveline már bölcsebben tudta magát viselni. Ő sohasem látta leányát egyedül, mindig egy feszes társalkodónő jelenlétében, ki a kis Vilma minden léptét, hangját igazgatta, ki megtanítja, hogy kell bölcs dolgokat mondani mamának, papának; mint kell a gyermeknek eltitkolni természeti hajlamait mások előtt, szoktatni magát koros emberek rendes életéhez, gondolkozásmódjához.

Azt gondosan el kelle titkolnia gyermek előtt, hogy ő anyja által szerettetik. Eveline arcán sohasem volt szabad észrevennie leányának azokat az enyhe kifejezéseket az anyai gyöngeségnek, miknek tudata a gyermekszívet annyira képes megrontani. Eveline jól tudta azt példából s észteni bűvárlatokból, hogy a szülők nyájassága gyermekeik iránt azokat lanyhákka neveli; jegyzetei voltak bölcs és tudós férfiak mondataiból, melyek arany bölcsességet tartalmaznak: „A cukor édessége elrontja fogukat, az anyai hízélgése a szívet”; „Aki ritkán érezte a szülői kéz dorgálását, annál sürűbben érzendi a sors keze fenýtését” stb... Ezek szerint Eveline szüntelen szigorú, figyelmes arccal fogadá leányát, legkisebb hibáit sietett észrevenni s azokat a

vétek súlyához aránytalan dorgálással szemére vetni; előre kitalálta legrejtettebb gondolatait, úgyhogy a gyermek mindannyiszor mintha egy kérlelhetlen, engesztelhetlen ítélőbírót látott volna maga előtt, midőn anyját látta. Pusztá tekintete által lesújtva, csüggesztve érzé magát, mert hiszen bizonyos volt felőle, hogy minden percben valamely nagy, megbocsáthatlan hibát követ el, amelyet még ő maga sem ismer, talán nem is sejt, de amelyet ama kikerülhetlen szemek már régóta megláttak, s mely miatt nem képes magát menteni. Az ő anyjának bizonyosan nagyon kell őreá haragudni... Úgy szerette volna sokszor megkérdeni: „Anyám, haragszol-e?”, de nem merte. – Ez volt Eveline rendszere.

Estenként azután, midőn mindenki lefeküdt, minden nesz elcsendesült a háznál, gyakran felvevé Eveline éjiasztala gyertyáját, s hálóköntösét magára véve, lopva, nesztelenül bement leánya szobájába. A gyertyát letevén a földre, hogy világot ne vessen annak lehunytt szemeire, leült ágya szélére, s ott elnézte éjfél utáni órákig az alvó gyermek arcát, megigazította váncosait, s midőn eljött tőle, lehajolt hozzá, hogy orcáját megcsókolja. Megtörtént ilyenkor, hogy a gyermek fölébredt. Akit maga előtt látott, az nem volt többé a szerető anya, a gyöngédség kifejezésével arcán, az érzelem könnyeivel szemeiben; a figyelmes, a soha nem nyugvó ór volt az, hideg, szigorú tekintetével, ki éjjel is eljön megtudni, ha leánya jól viseli-e magát; s talál hibát, talál megróni valót. Még az éjszaka sem rejt el előle semmit.

Gyermekeknek szoktak apró vágyaik, csekély követeléseik lenni, egy kis kirándulás, gyermeki társaság, csinos ruha vagy kedvenc csemege boldoggá tudja őket tenni. Eveline rendszeréhez tartozott ez apró kívánságokat megtörni, elnyomni. A gyermek lelkülete szokták a lemondáshoz. Tanulja meg, hogy semminek sem kell előre örülni. Edződjék lelke ez apró csalatkozásokkal azon sokkal nagyobbakhoz, amikkel majd későbbi években a sors látogatja meg.

És mindez igen bölcsen, filozófi következetességgel volt kimérve és keresztülvéve; Vilma sohasem tudhatta meg azt, hogy őt szülői szeretik, ő csak azt tudta, hogy vigyáznak rá – mint egy fogolyra.

Anyja leánya volt, ahogy mondani szokás.

Ugyanaz a figyelmes, vigyázó lélek, ugyanazok a vizsgáló szemek, amik Eveline-é.

Soha gyermeket ily komoly, magába vonult kedéllyel nem lehet látni. Minthogy iránta nem volt senkinek szabad szeretetét mutatni, ő is elrejtette a magát. Jól tudva azt, hogy ha valamit nagyon óhajt, az éppen azért sem fog teljesülni, iparkodott minden kívánságát, minden vágyát, ami örömet okozott volna neki, gondosan eltitkolni; amit néha oly jólesik elmondani, éppen azt hallgatta el, s úgy el tudta zárni lelke gondolatait, belsője érzelmeit hideg arca halvány vonásai mögé, hogy Eveline szemei soha nem hatottak azon keresztül. Még ha beteg volt is, eltitkolá, elhallgatta; nem panaszkodott, ment, ahová vitték, mulatott, táncolt, ahogy parancsolák; mindenki hozzá volt már szokva halaványságához; nem kérdezők, hogy tán valami baja van; csak midőn hazamentek, s egy-egy őszintébb leánycseléd, kinek nem volt semmi befolyása a nevelési rendszerre, találta vetkőztetés közben azt az észrevételt tenni, hogy mint reszketnek a kisasszony tagjai; annak is azt felelé Vilma: „Fáradt vagyok!” – nehogy a nevelőnő meghallja, hogy beteg. Mikor már ő azt megvallotta, már akkor nagyon régen kellett szenvednie, s már akkor nem volt képes tagjait megmozdítani; s emiatt sokszor percek múlva élete vagy halála, amidőn az egész háznál mindenki kétségbe volt esve, de e kétségbeesés hangjai hozzá soha nem hatottak. A tanácsosnő egész éjjelen át sírt és imádkozott, de azért Vilma olyankor sem látott benne mást, mint azt a szigorú őr, ki óránként pontosan megjelen ágyánál, beadni azokat a kellemetlen ízű orvosságokat, megtudni, ha úgy viselte-e magát, ahogy az orvos megparancsolá.

Maszlaczky fél órával korábban jött, mint a tanácsos úr haza szokott érkezni a táblai ülésből. Készakarva sietett.

A legdivatosabban volt öltözve, oly feszesen, oly kikerekítve, mint akire büntetésből van mérve az öltözet.

Az előszobában megtudva a pitvarnoktól,³ hogy önagysága még nem érkezett haza, a méltóságos asszonynál kívánta magát bejelentetni, azon választ nyerve, miszerint szívesen láttatik.

Eveline örömet látta a fiskálist. Lehetett vele vitatkozni. Az olyan emberek, mint Misztizláv, akik mindenre sietnek igent mondani, kiállhatatlanok voltak előtte; báró Berzyvel is kevésbé tudott mulatni, ki a legszebb logikai láncolatokat, a legbonyolódottabb gordiuszi csomókat egy-egy drasztikus élccel vagy egy bizarr szofizmával tépte széjjel, vagy sajátságos eszméjára kalandozásával úgy félrevitte a tárgyat eredeti indulópontjától, hogy Eveline maga sem ismerte ki belőle többé magát; hanem Maszlaczky úr tökéletesen az ő embere volt. Mert ami gondolatot az egyszer a fogaival megragadott, azt el nem ereszté addig, míg a szájába nem szakadt. Esztendőig elvitatkoztak egy-egy bölcs kérdés felett, kölcsönösen kifáradva és le nem győzve, s minden újabb találkozásnál új okokkal és erősségekkel tűzve össze. Kár, hogy e szép vitatkozások a világra nézve el vannak veszve, mert azon napló, melybe azokat őméltósága saját kezével feljegyezte – fájdalom – később saját maga által megsemmisített.

A méltóságos asszony a zongorateremben fogadá Maszlaczky urat, ki, amint az előteremben végiglépdelt, még hallá az ábrándmű hangjait, melyeket hihetőleg Vilma kisasszony ujjai csaltak elő a húrokból, mert Eveline maga sohasem bírt hajlammal a zene iránt, s azt ennél fogva kevés tökélyre vitte; de midőn az ajtón bekocogtatott, egyszerre elhallgatott a zene, s mire felnyitá az ajtót és belépett, már akkor csak a fehér öltöny ellebbenő fodrait láthatá, mik az átelleni ajtón eltűntek, s a teremben Eveline egyedül fogadá.

Maszlaczky úr gyönyörű két bókka mutatá be magát. Egész alakja, mely egyébkor oly meredt volt, mintha nyársban járna, ily alkalommal hajlott mindenfelé, s különösen megelégedve látszott lenni azzal, hogy a teremben annyi nagy tükör van, mikből saját mozdulatait ön-elégülten tanulmányozhatja.

A. tanácsosnő magával szembe ülteté Maszlaczkyt, letéve maga mellé a könyvet, melyet kezében tartott. Valami metafizikai mű volt.

Nincs unalmasabb az ilyen látogatási bevezetéseknél a társalgásban, amidőn egyik félnek sincs semmi mondanivalója a másikhoz, s kezdődnek beszélgetések így:

- Igen sajnálom, hogy Vilma kisasszonyt élvezetében megháborítottam.
- Óh, kérem, ő még gyermek, neki nem szabad élvezetei megháborítását érezni.
- Óvást teszek, kedves méltásd. Vilma kisasszony idestova anyja bájainak méltó mintaképe. Én már több ízben bátor voltam a nagyság kisasszonyt méltásddal összetéveszteni. Semmi csoda. Ugyanazon fönséges komolyság az arcon, ugyanazon fejedelmi termet, azok a megigéző szemek, még nem láttam gyermeket annyira hasonlítani anyjához, mint Vilma kisasszonyt.
- Adná az ég, hogy boldogsága is hasonlatos legyen az enyimhez – szólt malasztteljesen a tanácsosnő, ki a mondott magasztalásokat inkább leánya, mint maga számára fogadta el.
- Óh, e boldogságot méltásd nemcsak megérdemlé, de önmaga alkotá.

³ Ezerszer bocsánatot kérek, hogy egyszer életemben új szót mertem csinálni, ezt a „komornok” helyett kívánom értetni.

– Téveszmét monda ön; engem különös kegyeivel áldott meg az ég, mindkét férjem a legnemesebb lelkű férfi volt. Ezer közül egy, és én kétszer találtam az egyre.

Maszlaczky úr, ki nem akarta e dicséretet az ezer közül egyre száradva hagyni, s más részről tartott a magasztalások kifogyhatatlanságától, sietett elkapni a szó végét.

– Én pedig ellenkezőleg azt állítom, hogy a jó nő teremti a jó férjet, és amely nő boldognak vallja magát, az azt saját magának köszönheti.

Ilyen sarkalatos mondást vigyázatlanul kiejteni annyi volt, mint a tanácsosnőnek esztendeig tartó vitatkozásokra nyújtani anyagot.

– Hibásan fogja ön fel az életet, uram. Nőnek nincsen saját sorsa; mint gyermek, mint leány, mint feleség mindig idegen akarathoz van kötve, sőt egész életfolyama szenvedőleges hatása alatt áll másoknak, kikre gyakran alig van egyéb befolyása rokonszenveinél. A férfit férfivá neveli a világ, saját maga, a nőt szülői, nevelői, férje. És ez így van helyesen, lélektanilag. Amely nőt a világ nevel, azt rendesen el is rontja, s amely nő önmagát neveli, az aligha tud boldog lenni; mert a nő boldogsága éppen gyöngeségében áll s azon öntudatban, hogy nálánál erősebb lények őt pártolják, védik, szeretik, mert gyöngé. Ezért, megbocsásson ön, ha egy nő boldog, az szerencse, de nem érdem. Az a férj érdeme.

Maszlaczky úr engedte öméltóságát végigbeszélni, ami arra mutat, hogy valami mást forgat fejében, s csak azt a szót lesi, amelyikhez hozzáköthesse saját eszméjét. Rögtöni lelkesüléssel használá az alkalmat.

– Valóban boldog azon férfi, ki ily magas elveket viselő keblet mondhat magáénak. Ez az én ideálom. Kár, hogy az életben oly ritkán találkozhatni vele.

– Óh, uram, csak keresni kell – szólt jóindulatú hangon a tanácsosnő –, de önök helyökbe várják a sorsot, melyet teremteniök szabadságukban áll.

Maszlaczky úr kiegyenesedett e szóra, mintha valami nagy dolgot készülné mondani.

– Méltás asszonyom. Ha azon sorsot méltóztatnék ismerni, mely engem eddig üldözött, átlátná, hogy egész életem nem a fátum fölkeresésére, hanem annak kikerülgetésére volt hivatva; szenvedtem mint gyermek – csalódtam mint ifjú, és elfásultam mint férfi. Ez alatt a hideg arc alatt is érző lélek rejtőzik, méltás asszonyom; de minek beszéljek én saját csekély-ségem felől? Született, meghalt, boldogtalan volt, ez az egész sírvers.

Női kedélyeknek, még ha filozófok is, természetök a szomorú, a szenvedő embert vigasztalni.

– És ön sohasem talált volna eszményképére?

– Míg reményem volt, addig nem találtam, s midőn megtaláltam... akkor már nincs reményem többé.

Ilyen százértelmű mondatok nagyon kielégíték Kőcserepynét, mert sokféle boncolás alá lehetett őket venni. Figyelmes, vizsgáló szemét az ügyvéd arcára szegte, s annak arcvonalaiból lelkében olvasott.

– Önnek nincs oka elcsüggedni; kinek erős szenvedélye van, annak a szenvedély erőt is ad, s ha célja magas, segít küzdeni és fölemel. Ön még elég fiatal.

Maszlaczky úr fülig elpirult. Nem tudta, hogy tréfál-e a méltóságos asszony, vagy gúnyolódik. Hanem Eveline nyugodt, őszinte tekintete meggyőzhető afelől, miszerint ifjúságát nem gúnyból említé, mert bár képes volt a szíveken keresztülállni, de a parókat észrevenni nem.

– Nem, méltóság asszonyom – szólt nemes lemondással –, fiatal nem vagyok többé, nem az évek, a sors járása látszik meg arcomon, s engem hideg, részvétlen embernek tartanak; úgy nézek ki. – Mi voltam itt belől, azt nem tudja senki. Az az én titkom, az az én halálom.

Végső szavait a legtragikusabb elkomorodás hangján adta elő a fiskális, hogy a tanácsosnő szinte zavarodottan tekintte rá, és nem tudott neki mit mondani.

– Megbocsát méltóságod – szólt Maszlaczky úr a néhány percig tartott ünnepélyes időköz után –, hogy ily szavakkal terhelém becses figyelmét. Első és utolsó hangja ez belsőmnnek, s méltóságodon kívül soha nem hallá azt senki. Azért ismételve bocsánatot kérek.

Most a tanácsosnén volt a sor megzavarodni és elpirulni. Valami gondolatra jött. Ej, ej, szegény ember.

Szerencsére a tanácsos úr hintaja ekkor gördült be a kapu alatt, s ez véget vetett a kínos helyzetnek. Maszlaczky úr hátrátolta székét, s nemes lemondással kapaszkodva annak támlájába, nyújtá búcsúvételét a derék asszonyságnak.

– Én magamat ajánlom. Bátor vagyok reményleni, miszerint méltóságod nem gúnyolja ki legszentebb érzelmeimet.

E szavak oly elfogódott hangon valának elrebegve, hogy a tanácsosné attól kezdve tartani, nehogy Maszlaczky úr sírva fakadjon, és sietett neki kezét nyújtani, csak ne sírjon, melyet Maszlaczky úr megragadva, forró, rebegő, kifejezésteljes csókot nyomott annak havára, s azzal kalapját ragadva, úgy elrohant az ajtón, mint egy színpadi örült, aki megy Amerikába, s vissza sem jön többé.

A tanácsosnő bámulva nézett utána. Éles szemei egy tekintettel keresztülláttak lelkén.

Szegény, szegény kicsiny ember!

Kőcserepy úr már előre üdvözölve kiálta Maszlaczkyra, roppant tereme túlsó szögletéből.

– Alászolgája, kedves barátom, hozta az isten! Hozta az isten.

És azzal egymáshoz siettek, megragadák egymás kezét s összevissza szorongaták, mint akik évek óta távol voltak; megkérdezték, mint *szolgál* egymás egészsége; mintha a nagy uraknál még az egészség is szolga volna; mindkét férfi arca ragyogott a nyájasságtól, s nemes vetélkedés támadt közöttük, hogy a szobában alá s fel sétálva, melyik bocsássa a másikat jobb felől.

– Ügyünk félig nyerve van – monda Maszlaczky úr a napi kérdésre térve, s azzal kivoná frakkja belső zsebéből az aláírt engedélylevelet, s azt kiteríté az asztalra. Kőcserepy úr elővonta aranyhüvelyű szemüvegét, s míg végigolvasta az iratot, több ízben helyeslőleg bólinta fejével, míg Maszlaczky úr tetsző mosolygással vizsgálta a hatást a tanácsos úr arcán.

– Nos, nos? Jól van-e így?

– Tökéletesen rendben van – monda Kőcserepy, barátja vállára téve kezét. – A többi most az ön műve.

Maszlaczky úr büszkén felfújta magát.

– Hízlelek magamnak vele, hogy e művet végrehajtom. Én a Kárpáthy-birtok urává fogom önt tenni.

Kőcserepy úrnak lehetetlen volt azt egy barátságos kézszorítással meg nem hálálni, mely által okot adott arra Maszlaczky úrnak, hogy nyakába boruljon, és őt megölelje; mert Maszlaczky úr érzékeny ember, ha rászorul. Kénytelen volt szemeit törölni.

– Hány éve már annak, barátom uram, hogy mi egymást ismerjük? – kérdé elszorult hangon a tanácsostól.

– Tizenhat éve annak – felelt az hasonló érzékenységgel.

– Tehát tizenhat éves régi barátságunk volt-e valaha egy keserű óra által megszakítva?

– Soha! – viszonya a tanácsos úr, ki hajlandó volt Maszlaczký úr kedvéért mindazokat a keserű órákat elfelejteni, miket neki egy-egy kedvezőtlen ítélet által okozott.

Maszlaczký úr benne volt már a magasztos hangban.

– Reményilem, hogy e törhetlen barátságunk e per által, mely büszkeségem, egy örök szent kapoccsal fog megerősíttetni, melyet többé semmi el nem szakítand.

– Semmi, semmi! – sietett újabb kézszorítással erősíteni a tanácsos úr.

– Meg van-e győződve, kedves barátom uram – sürgeté tovább Maszlaczký –, hogy a törekvésre engemet semmi egyéb nem ösztönöz, mint azon végtelen tisztelet, miért ne mondanám: *szeretet*, mellyel kedves barátom uram és kedves családja iránt viseltetem.

– Óh, bizonyos vagyok felőle.

– Csak egy gondolat képes engem erővel ellátni a munkára, csak egy jutalom lelkesíthet fel oly mű kivitelére, melyet semmi kincs fel nem vállaltathatna velem, és ez az, hogy kedves barátom uram szeretetét, családja becsülését kiérdemelhessem.

Maszlaczký úr itt ismét közel volt már ahhoz, hogy sírva fakadjon, melynek meggátlása Kőcserepy úrnak aránytalanul sok kézszorítás és mosolygásba került.

– Biztosítom önt a becsülés legőszintébb, leghatártalanabb mértéke felől.

– Ily jutalom elég nekem – szólt az ügyvéd, szemeit megtörölgetve. – Íme, nekem ötszázezer pengőt kötelezett Kárpáthy Abellino, ha perét megnyerem. Én ez összegről kedves barátom uram javára – lemondok. Nekem nem kell, nekem elég önnek és családjának becsülését bírhatni; nekem ez elég jutalom.

– De kedves barátom uram, hova gondol? Ezt én el nem fogadhatom. A világért sem, sőt kérjen ön tőlem bármit! Bármit, mondom – és én nem érzendek kedvesebb kötelességet, mint azt teljesíthetni.

– Jó, kedves barátom uram – szólt Maszlaczký úr, mint ki valami nagyot gondolt –, ön kényszerít, hogy kimondjam, ami szívemen fekszik. Én kimondom. Igenis van lelkemnek egy legmélyebb óhajta, melynek teljesülte egyedül öntől függ, velem szállt volna a sírba, de ön kényszerített rá, hogy kimondjam: tegyen ön engem boldoggá – leánya kezével.

A tanácsos remekelt e pillanatban.

Arcán egyetlen varázsa, egyetlen futó kifejezése sem jelent meg a meglepetésnek, a bosszúságnak, a bámulatnak s egyéb rögtöni indulatoknak, mikre ez ajánlat bízvást feljogosíthatta.

Oly derült arccal fogadá azt, mintha hetekkel előbb értesülve lett volna felőle, s azt minden oldalról tanulmányozhatta volna. Nem mohón, de határozottan nyújtá kezét az ügyvédnek, a legőszintébb érzelmek reszketeg hangján szólva:

– Szívemből szólt ön – s azután, mintha nem bírta az érzések túlságos rohamával, elfordult az ablak felé, hosszasan kinézett rajta, majd ismét az ügyvédhez lépett, s némán végigszorongatá annak vékony karjait, legbensőbb egyetértése jeléül.

Maszlaczký szemei ragyogtak, mint ki egy kedvező ítélet fölolvását hallgatja. Fölöslegesen tartá e kifejezésteljes néma szünetet kérdezősködésekkel zavarni, csak öltönyét egyengeté magán helyre, s diadalmasan emelé fel fejét; büszkesége vonásai közé az obligát szerénység atyafiságos kifejezéseit törekedve vegyíteni.

– Sokszor gondolkoztam felőle – kezdé végre a tanácsos úr a szót –, minő sors fog várni egyetlen leányomra. Lesz-e, aki őt tudja szeretni, ahogy megérdemli? Talál-e férjet, ki őt megérdemlje? A mai fiatalság léha, tartaléktalan magaviselete méltán aggodalmakkal tölti el egy, a jövőnkbe tekintő atya szívét. Őszintén kell megvallanom, hogy e gondjaim közepett sokszor feltűnt előttem egy derék férfiú képe, s elgondolám, hogy él az én ismerőseim között egy komoly, érett eszű és szívű, szilárd jellemű férfi, kiben tökéletesen meg tudnék nyugodni, kinek bátor, erélyes tulajdonai mellett boldognak láthatnám Vilmámat... és ez az én kedves Maszlaczkym...

– Óh, kérem – vágott közbe Maszlaczký úr, ki roskadozni kezdett a reá halmozott magas-talások terhe alatt.

– De mindannyiszor le kellett mondanom e gondolatról – folytatá a tanácsos úr. – Mint remélhettem volna még azt, hogy ön, ki előtt még egy oly ragyogó pálya áll, ki sokkal magasabb összeköttetéseket remélhet, az én szerény családomra engedje vonatni figyelmét...

– Sőt inkább – sietett belekapni Maszlaczký úr –, nincs magasabb célja törekvéseimnek, s nem ismerek oly fényes összeköttetést, melynek elsőbbséget adnék efelett, s bárminő előremenetelt tartson is fenn számomra a sors, mindenkor büszke leendek azon lépésekre, mely által egy Kőcserepy kisasszony kezét megnyerhetném, egy oly család tagjáét, melynek hölgyei példaképei az erénynek és házias szendeségnek.

– Én pedig mondhatom, hogy annál nagyobb örömmel nem lephetett volna meg a sors, mint aminőt kedves barátom ajánlata okozott. Így, de csak így elfogadom önnek egész tervét a Kárpáthy-urodalom iránt. Hisz ön tulajdona leend az, s az egész Vilmám kezével annak férjére szálland. De büszke szívvel mondhatom uram, hogy az egész Kárpáthy-urodalomban nincs olyan kincs, mely e kézzel fölerjen.

– Óh, tudom, jól tudom azt; én fel tudom fogni boldogságom nagyságát. Bizonyára meg fogom én mutatni, hogy bárha nem vagyok is azon holdvilágképű sihederek korából, kik ifjú éveiket henye piperöcködésekben tékozzolják el, kik hősök a kávéházakban és más gonoszabb helyeken, de azért egy nőt igazán, valóban tudok boldogítani, ősz hajszálaim dacára. Azaz-hogy ősz hajszálaim biz énnekem még nincsenek, harmincon túl vagyok; ez csak úgy szólás-forma nálam az ősz hajszálakról. Már ifjonc koromban vénnek neveztek, komolyságom miatt.

– Éppen össze fogtok illeni; ő is ily komoly.

Maszlaczký úr tegeztetni hallván magát a tanácsos úr által, annyira el lőn ragadtatva, hogy megcsókolá a tisztas úr kezét; ami tekintve a helyzet ünnepélyességét, igen érzékeny és megragadó jelenet lehetett.

A tanácsos úr ezzel karjára fűzte a derék kérőt, s okosan értésére adott néhány tudni való dolgot.

– Vilma leányom most tizenhárom éves. Láthatja ön, hogy még nem férjhezmenetelre való.

– Óh, kérem, néhány év nem tesz rám nézve különbséget, én kész vagyok várni akárhány évig.

– Ő addig is nőm nevelési rendszere alatt marad. Eveline-nek mindenben rendszerei vannak.

– Óh, és mily csodás rendszerek – sietett tódítani Maszlaczký.

– Eveline saját nézetei szerint neveli gyermekünket, s én kénytelen vagyok elismerni, hogy nézetei helyesek. Hiába, bizonyos dolgokban a nőknek csapnivaló tapintatuk szokott lenni; közügyekben merek ítéletemre valamit adni, de ami a gyermeknevelést illeti, már ebben nőm előtt meg kell hajolnom!

A nagyságos úr egészen el látszott felejteni, miszerint pályáját a gyermeknevelésen kezdé.

– Ki ne hajolna meg őelőtte! – kiálta fel fanatikus elragadtatással Maszlaczký úr. – A női tökélyek, a hölgyi erények, az asszonyi bölcsesség mintaképe előtt! Valóban azon gondolat mellett, hogy ő anyjához hasonló leendő, szépségben úgy, mint erényekben, képes vagyok nem két, nem három, de tizenöt évig is elvárakozni... azazhogy – (nem végezte be az ügyvéd úr a frázist, a tizenöt évet mégis nagyon megsokallta).

– Azazhogy – vevé át a szót a tanácsos úr –, valami határidőt mégis kellene szabnunk; különben igen határozatlan reményeket költünk egymásban, s azt tudhatja, kedves Maszlaczkým, hogy én nem kevésbé sietek önt leányom számára biztosítani.

Maszlaczký úr úgy érzé magát, mintha mézzel kenetnének.

– Teszem föl, mondjuk azt, hogy meg fog történni ez a házasság fél év múlva, azon nap után, melyen Kárpáthy Béla kedvező végítéletet kap perében. Lássá ön, ebben mindnyájunk érdekei össze lesznek kapcsolva.

Maszlaczký furcsán vakarta az orrát erre az ajánlatra.

Az jutott eszébe, hogy hiszen ő végítélet nélkül akarja Zoltántól megnyerni a Kárpáthy-birtokot, s akkor az ehhez kötött alkuból könnyen kijátszás támad.

Nemes mosolygással monda:

– Tegyük fel még határozottabban. Legyen a boldog határidő fél év azon nap után, melyen a Kőcserepy-család a kárpátfalvi uradalomba beiktattatik.

E ravasz tételnél ismét azon diadalmas villogás szikráit hányták szemei, melyeket nem bírt eltitkolni, midőn valamely ügyes fordulatot adott a dolognak.

– Óh, én nem akarom oly messze tenni a határidőt. Sőt mentül közelebb, kedves barátom, kedves Maszlaczkým – tiltakozék Kőcserepy úr nemes vetélkedéssel. – Két-három év az egész. Rajtunk függ, hogy ez idő alatt a kitűzött határ eljőjön. Ugyebár, rajtunk függ? Ön dolgozni fog éjjel és nappal, hogy a pert siettesse. Másfelől én minden befolyásomat felhasználom, hogy annak kedvező irányt adjak. Ez nem leendő nehéz, mert az ügy igazságos. Világos igazság. Különben az engedményt el sem fogadhatnám; de bizonyos vagyok annak jogossága felől, s biztosíthatom önt, hogy a per meg lesz nyerve, s akkor semmi sem állandóbb ellent, hogy a barátság eddigi kötelékei a legszorosabb rokoni viszonyná fűződjenek közöttünk, s én kedves barátomat – kedves fiamnak nevezhessem.

E szóknál Kőcserepy megölelé a fiskálist, ki egész gyermeki áhítattal borult a marciális férfiú keblére, ki viszont lehajolva a kisdéd férfihoz, megcsókolá annak homlokát, jól vigyázva, hogy álhaját félre ne tolja az érzékeny nyilatkozat által.

Maszlaczký úr teljesen beleadta magát ez atyai ölelésbe. Elgondolá, hiszen Zoltánnali tervéről még a tanácsos mit sem tudhat, s talán csak nem akarja rászedni.

E gyöngéd jelenet után mind a két férfi félrefordult szemeit megtörölni. Midőn felindulásaikból némileg ismét magukhoz tértek, a tanácsos úr odavoná magához kedves Maszlaczký barátom uramat, s bizalmasan fülébe súgá:

– Fölösleges figyelmeztetnem, kedves Maszlaczkým, hogy az egész értekezésünknek *mindaddig* sub rosa kell maradni, nehogy a világ idejekorán megtudjon valamit tervezett összekötteté-

sünkről, s ebből kellemetlen következtetéseket formáljon. Tudja, ön ügyvéd, én pedig ítélő-bíró; bármily egyenes és igazságos legyen is eljárásunk, a világ könnyen balramagyarázza a tényeket.

– Tökéletesen felfogom ez aggodalmat; kedves nagyságod, kedves barátom uram ismer engem. Én tudok hallgatni, mint a sír.

– Még egyet, kedves jó Maszlaczkym. Mint az elébb is mondtam, Eveline saját rendszerrel bír a nevelésben, amit én kénytelen vagyok helyeselni, mert jobban érti, mint én. E rendszerhez tartozik az is, hogy a növendékleánynak egész addig az ideig, amíg annak alkalma el nem érkezett, nem szükség semmit házasságról, szerelemről s más efféle dolgokról tudni, ezt én igen helyesnek találom, s e részben úgy hiszem, hogy kedves barátom is egyetért velem.

– Tökéletesen. Tökéletesen. Az ilyen ifjonci ábrándozások sohasem szülnek semmi jót; én különben sokkal komolyabb férfiúnak hiszem magamat, hogysen hasonló hivalkodásokra képesnek tartassam. A határtalan tiszteleten kívül semmiben sem fog nyilatkozni azon indulatom, mellyel kedves nagysád, kedves barátom uram – miért ne mondanám? – kedves leendő rokonom családja iránt viseltetem.

E szavaknál mind a két kezét megfogja a tanácsosnak két kezével, úgy ahogy a stájeris táncot szokták járni, s megrázva azokat hevesen, még egyszer keblére veté magát a nagylelkű férfiúnak, s tökéletes lelki megvigasztaltatással kelt fel onnan, néma jelekkel mutatva, hogy mármost menni készül.

A tanácsos úr egészen az ajtóig kísérte kedves barátját, fél kezével karonfogva őt; midőn már a kilincs a kezében volt, hirtelen valami jutott eszébe Maszlaczky úrnak:

– És a méltóságos asszony...?

Köcserepy úr megnyugtatólag kegyesen hunyorított szemeivel.

– Legyen ön bizton e részről; én magam fogom őt efelől értesíteni. Megkímélem önt a jelenet zavarától. Hiába: a kérői szerep a legbátrabb férfit is zavarba hozza. Magam tapasztalásából mondhatom.

(– Én is – gondolá magában Maszlaczky úr.)

– Eveline önnek nagy tisztelője – veté utána Köcserepy úr. – Beleegyezéséről előre is szavamat adhatom. Isten önnel!

– Isten önnel – rebege utána Maszlaczky úr, oly arccal, aminővel Orestes búcsúzott Pylades-től, s érzellemmel csordultig telve hagyá el a tanácsos szobáit, s boldogsága érzetében a bérkocsistól, aki hazavitte, eldisputált egy negyedóra fejében húsz pengő krajcárt.

A tanácsos úr derült, vidám arccal lépett Eveline szobájába.

A figyelmes delnő mind e percig azon gondolatok elemzésével foglalkozott, miket Maszlaczky rejtélyes magaviselete keltett szívében. Mentül tovább fejtegette azokat, annál világosabban kezdett látni. Minden kombináció összevágott. Elhatározá magában, hogy férjével közleni fogja kételyeit.

Éppen jött.

Eveline gyöngéden helyet csinált férjének maga mellett a pamlagon, s kézcsókjára bocsátva őt, közelebb simult hozzá, s márványszépségű karját annak vállára nyugtatva, kérdezé:

– Találkozott veled Maszlaczky?

– Mindekkorig vele beszéltem.

– Miről?

– Pörös ügy. A Kárpáthy-rokonok vitája, melyben informálni kívánt. – Zoltán úrfi aligha el nem vesztí birtokát.

– Tudod-e, hogy Vilma mily kimondhatlan ellenszenvet érez ezen fiú iránt? Én meg nem foghatom. Más ifjak iránt legfeljebb közönyös, de ezt gyűlöli; valahányszor ezen lovagol, elfut az ablaktól, társaságokban figyelmezek rá, hogy őt mindenütt kikerüli, s ha táncolnak, inkább egész este ülve marad, csak hogy vele ne legyen kénytelen táncolni.

– Ez nagyon természetes. Az a fiú a legkiállhatatlanabb gyermekek egyike, akiket valaha láttam. A világ sokat tart felőle, mert gazdag. No, majd meglássuk, ha nem lesz az, mennyit fog érni.

– S oly bizonyos volna, hogy vagyonát elveszti?

– Maszlaczký tökéletesen meggyőződött felőle.

– S ezért volt nálad Maszlaczký?

– Igen.

– S nem gondolod, hogy egyéb okai is vannak Maszlaczkýnak e pörös ügynél, mik őt idejárni készítetik?

A tanácsos elbámult, bár nem mutatta ki. Hát neje is tudna már valamit az ügyvéd szándékáról? Ez baj volna, mert asszonyokat nehéz valamely szándék tiszta voltáról meggyőzni, ha még olyan homályos is az.

– Nos. És mi oka lehet? – kérdé teljes ismeretlenséget mutatva. Eveline a legmélyebb sajnálat és szemérem hangján susogá:

– Képzeld: ez a szegény fiatalember *belém* szerelmes...

Köcserepy elmosolyodott.

– Ez szomorú dolog rá nézve. Szegény fiatalember!

– De kérlek, ne éreztesd ezt vele. Ő titkolja e fájdalmát; de én egy pillantást vetettem lelkébe, mely mindent tudatott velem... Boldogtalan!

Mennyire lehetett szánakozni e szegény négy láb kilenc hüvelyk magas férfiún, ha elgondolta az ember, hogy ő Köcserepyné méltóságos alakja iránt ábrándozik.

Köcserepy úr komoly kifejezést parancsolt arcának.

– Ne kacagjuk ki e boldogtalan fiút ez érzelmeért, Eveline-em. Nem egyetlen ő, kit lelked nemessége meghódított. Az ily tisztelet viszonttiszteletre méltó. Tapasztalni fogod, hogy én, ezt tudva, még jobban fogom becsülni e derék embert. Bánj te is nemesen vele!

Eveline könnyezve ölelé át férjét. Óh, nemes hivatás! Lehet-e nagyobb mértéke a női gyöngédségnek, mint szelíden bánni egy ötödfél láb magas férfiúcskával, ki a világ legszebb és legerényesebb delnői egyike iránt ábrándozik?

E gondolatnál mennyei magasságig érzé lelkét emelkedni Eveline.

A tanácsos úr hagyá őt ebben a hitben; amit ő tudott, azt megtartá magának.

A későbbi találkozásoknál azután Maszlaczký úr és Eveline között a lehető legkellemetlenebb nemes nyájasság igazgatója a társalgást. Mindkettő úgy érezte magát, mintha valakinek egy marék eleven hangyát adnának, hogy vigye haza zsebjében, de szépen bánják velök. Maszlaczký úr azon hitben élt és mosolygott, miszerint Eveline jóságos pillanatai a tanácsos által közlött

ajánlat gerjesztette anyai szívességéből származnak, s emiatt kénytelen volt a legszerényebb, áhítatosabb alakot játszani; míg Eveline mindez ábrándos arcfintorgatást azon holdas indulatnak tulajdonítja, amit platói szerelemnek neveznek, s mely elég ok a megfelelő szánalom gerjesztésére s eredendő bölcsészeti elméletek elvonására.

Kőcserepy urat azután mind a kettő megbízottjává teszi; Maszlaczky úr éppen annyit tud neki beszélni azon örömeiről, miket Eveline kitűnő nyájassága gerjeszt szívében, mint Eveline az ideál érzelmek rendszeréről, miknek alakulását Maszlaczky úr lelkületében nyomról nyomra kíséri. A tanácsos úr meghallgatja mind a kettőt, s egyiknek segít örülni, a másiknak szánakozni, s ugyan őrizkedik őket felvilágosítani kölcsönös tévedésükről.

VI. Szentirmán

Akik vissza tudnak rá emlékezni, minő hely volt Szentirma a hajdani grófok idejében, s összehasonlítják azt a mostanival, hajlandók lesznek Rudolf grófnak valami emberfölötti hatalmat tulajdonítani, mely őt csodatételekre képesíté.

Ez a nagy térség itt, hol most a legszebb kalásztenger hullámszik, nem volt egyéb, mint egy nagy, láthatártalan ingovány, benőve magas náddal, melyben ősszel és tavasszal, mikor az egek csatornái s a hóolvadások vizei megeredtek, gyönyörűen lehetett csónakázni a mindenemű vízi szárnyasokra vadászva; itt valamelyik dombon – de isten tudná már azt, hogy melyiken? – szokott állani rendesen az a nádgunyhó, átellenben pedig, alkalmasint ott a szép lucernás kert helyén, a másik, amikben az öreg Szentirmay gróf, szomszédjával, a jó Kárpáthy János báróval egész éjszakákon át elült lesben a drága mocsári szalonkák után. Nyáron pedig, amikor a rekkenő meleg kiszárasztá a vizeket, fölséges rókavadászatok történtek az ősvilági náderdőben, melynek valahol alkalmasint volt határa, de hogy hol, arra csak a Berettyó és a Tisza tudtak volna illetékes feleletet adni.

Az esztendő három évszakában a Szentirmay és Kárpáthy urak birtokaik egy része fölött csak név szerinti protektorátussal bírtak, voltaképpen kigyó és béka és nádi madarak uralkodván azokban, teljes anarchiai országlással. Kastélyaik, falvaik ez időben minden idegen invázió elől biztosítva lehetének utaik járhatlansága által, s abban mindketten nagy büszkeséget is helyeztek, hogy őket minden bolond idegen útba nem ejtheti, s jószágait országút meg nem fertőzteté.

Nagy kényszerűség idején, ha ki kellett mozdulni kastélyából valamelyik úrnak, kilenc réven ment át, ahol mindenütt extrakompok várták, napokkal előre elküldött lovakat fogtak a hintóba minden rév előtt, s tizenegy nap telt bele, míg kivergődött saját uradalmából, s eljutott szárazabb földre. Egy-egy ily vállalatnak aztán oly híre volt az országban, mint közelebb Franklin expedíciójának a jeges tengerre.

Az ismeretes szárazföldek sem voltak igen boldog állapotban; a legjobb helyeket, miken az uraság gabonája állott, robotos jobbágy művelte, meg is látszott rajtok; egész tudományos természethistóriája volt minden darab földnek; egyiknek a sovány esztendő ártott meg, másiknak a kövér, itt az üszög pusztított, amott a szikfű rebellált; legelő volt a gazdaság nagyja, miken nyurga tinókat s bozontos csikókat lehetett találni gulya –, ménesszámra, melyeket megtizedelt szépen minden kánikulában a mocsárlégtől s szikkadt legelőtől otthonos járvány.

Szentirmához közelítve, észre lehetett venni egy hosszú keskeny gátat; útnak is használták, mikor odáig ért a víz; egyébkor csak mellette jártak el, s bámulatos volt, mennyire fejlődött a nemzeti ügyesség alföldi szekerészeinknél, kik a meredek gátról le és fel csapogattak a dülő-utakra nyaktörő veszéllyel.

Ez a jeles gát, minőt most is látni még az Alföldön eleget, egy dobogó hídnál végződött, mely nyáron át egy silány kis mocsári eret igázott le, de ősszel vagy tavasszal ez a kis hitvány patak úgy elhordta rendesen a hidat, hogy a pusztaság lábánál nem maradt ott egyéb. Sehogy sem lehetett e bajon segíteni, pedig állítottak fel jégtörőket is, csináltak a víznek sarkantyút meg futóárkot ki a szántóföldekre, hogy arra is tehessen egy-egy diverziót; de az mind semmit sem használt.

A hídon túl érve, kezdett meglátszani Szentirma helysége, egy magas tetejű torony nyúlt fel nagy gombbal a végén; négy szegletét négy kisebb fatorony ékesíté, mely építési különösség titkát még ez ideig nem sikerült felfedezni. Körös-körül hosszú, alacsony házsorok, náddal

fődelezve, miknek barnaságából itt-ott kivirított egy-egy utcasor friss sárga nádtetővel, annak bizonyására, hogy valamelyik elmúlt évben nagy tűz lehetett itt, s végig leégett szél mentiben a helység. Ez minden évben előfordult.

A helység körül semmi zöld; a házak körül senki sem ültetett fákat, kertet. Lehetetlen azokat a járó-kelő marhától megőrizni; tyúk, liba leesz, kikaparja a veteményt. Az ember csak lélek-kárhozatot nyer vele; jobb azt nem is ültetni. Csupán az árkok mentiben búsult egy sor bozontos üstökű fűzfa, melyet minden ősszel kopaszra lebotoltak a rözse kedvéért.

Maga az urasági kastély jó távol épült a helységtől, nehogy valami érintkezésbe jöjjön a rongyos viskókkal. Az út egészen félretért arrafelé, s szép olasz jegenyékkal volt kétfelől beszegve. A rendes úton járónak csak a távolból tűnt szemébe a roppant épület, kettős szárnyszakaszával, ódon tornácaival s egymástól távol eső ablakaival; a párkányzatok meredekein időjárásoktól megfeketült kőszobrok állongtak, mik úgy nyújtogatják karjaikat, mintha könyörögnének, hogy tegyen oda valaki egy hágcsót, hadd szálljanak le már.

Itt és amott egy-egy hosszú épület nyúlt el még odább, az gazdasági tanya lesz, azoknak sem volt szabad a kastélyhoz közel lenni.

A roppant váracs legalább nyolcvan szobára volt építve, s minden szoba bebútorozva, s szőnyegekkel, képekkel ellátva, mintha mindegyikben lagnának.

Hátul a kastély mögött nagyszerű angolkert, mesterséges romokkal és vízesésekkel; a platán- és gesztenyefák óriási magasságra nőttek e televény hűs földekben; a buja fű a rendezett erek partjain emberderékig ért, s minden növény három-négy akkora lett, mint más vidéken. Az angolkertet széles vadaskert zárta be, melynek roppant szálfái alatt nagy robajjal repkedtek az arany- és ezüsfácányok gyönyörű falkái, s buja fűvében egész csordaszámra legeltek a karcsú szarvasok, mik oly szelídek, hogy közelre várják a lovaglókat, s ha mulatság volt a kertben, odamentek a kerítéshez, sőt sokszor annyira leereszkedének, hogy kiszöktek a vadaskertből, s a jobbágyok szomszédos kukorica- és kölesföldet is megtisztelék látogatásaikkal.

Az egész kastély környéke más levegőt lehel, mint a többi vidék; itt gazdag, itt pazar volt a természet, s olyan jóleshetett forró évszakokban e hűs platánkoronák illatos, enyhe árnya alól széttékinteni a sárgára aszalt vidéken, melyen tikkasztó melegen feküdt az átfűlt lég, töve gyökeréig szikkasztva minden élő növényt...

... Mennyivel más látvány terül most az utas szemei előtt a Szentirmay- és Kárpáthy-uradalmak határain belől!

A beláthatlan nádrengeteg sehol sincs. Egyenes csatornák, mik mérnöki kiszámítással szeldelik át a tért, vezetnek le minden fölösleges árt a folyamokba, néhol zsilipekkel ellátva, mikről okszerűen öntözik a réteket. Az úttalan berkek helyét szabályos táblákban fedi a legszebbik vetés, s sivatag szé kifüves pusztán, hol a keresztülutazó átkozta majd a hínári döglevegőt, majd a tüdőemésztő port, mit a szél szemébe és szájába hordott, most messziről megüti a kedves illat a közeledő szaglóműszereit, mit a szellő a távol aranyló repceföldek virágporairól széthord.

Az egész táj képe megváltozott. Egész erdők kanadai jegenyékből fedik a folyamok kanyargó medreit, mik most egyenes átvágásokba vannak szorítva, s midőn a tiszai apró gőzösök a kies sziget mellett ott a vízközépen kikötnek, egész kertsort látni végig Szentirmáig, melyek között deszkasímaságú úton robognak végig a boldog földészek egészséges virgonc ötösfogatai.⁴

⁴ Remélem, hogy e kis anakronizmust azokkal a gőzösökkel és sok más egyebekkel nem veszi tőlem rossz néven az ítéset. Egyáltalában be kell vallanom, hogy az általam leírt tárgyak s alakok közül sok van olyan, aminek létezése csak a kegyes óhajtasok közé tartozik.

Minél jobban közeledünk Szentirmához, annál inkább feltűnik az átalakulás kedvenc képe. Nem *puszta* ez többé, hanem *paradicsom*; a háladatos föld ezeres kamatban fizette vissza ura szeretetét, a szorgalom műve megsokszorozta az önkényt adott áldást, s Isten keze látszik mindenik fűszálon – ember gondja mellett.

A rongyos házikók rendetlen sorai helyett csínnal épült utcákon visz az út keresztül, mik közül díszesen emelkedik elő az urasági kastély a templommal szemben. Rudolf odahagyá ősei váracsát, nyolcvan szobájával, nagy visszhangos kőfolyosóival s szélzúgásos tornácaival; oda építtetett lakást a helység közepére, a többi házak közé, s tíz év múlva egész piac támadt ott körül, úgyhogy az idegen előtt sokkal inkább városnak fog tetszeni e helység, mint akárhány alföldi háztorlat, amit mezővárosnak neveznek.

Kitűnnek az épületek közül a helységháza, paplakok, iskola, miket a főúr maga építtetett, s gondjával fenntart; a kertek alját elfoglalják a lakosok gyümölcsaszalói és selyemtenyésztő pajtai; minden ház oly vidáman tekint zöld redőnyeivel, ereszes kapujával az azon menőre, hát még ha e zöld redőnyök közül egy-egy életvidám arcú, ép falusi lyánka gránátszemei néztek ki.

Az ős váracs most lakatlan. Néhány kiszolgált cseléd s egy iszákos kulcsár lakja csupán, kinek jobb hasznát venni nem lehetett, mint hogy a kíváncsiságból odavetődő vendégeknek mutogassa végig a hajdankori ritkaságokat, miket a jobb ízlésű főúr többé használni nem tud, de irántok azért sokkal több kegyelettel viseltetik, hogysem azoknak csak egy darabját is idegen kézre akarná bocsátani. Maradjanak ott történelmi emlékek.

Rudolf gróf egészen másnemű épületekről gondoskodott, mint ősei; amott a rendezett patak egy papírmalmot hajt, melyre értelmes vezetők ügyelnek; itt az agyagtelek téglakemencéknek szolgáltatja használhatlan márgaföldét; ez a roppant épület itt takarékmagtár, az egyiptomi hét kövér és hét sovány esztendő meséjének okos követése; csodálatra méltó, hogy mit az ókori együgyű bölcsek oly régen fölfedeztek, a gazdag termésnek megtakarítását mostohább idők, korunkban még mint újítási példát ritkaságképpen kell ember elé hoznunk. Távolabb, a helység túlsó oldalán nagy, nyúlánk kémények vörös téglafalból emelkednek elé az alacsony tetősorok közül, bőven füstölögve; ezek munkás gyárak, az egyik hazai növényanyagból finom cukrot készít, másik az itt termett gyapjút fonja, szövi olcsó és tartós kelmékké, s alájok nem tűzeggel tüzelnek, hanem az uradalom saját bányájából vízen szállított olcsó kőszénnel. Egyik iparág a másikat emeli, meg is látszik az egész környéken; nincs használatlan föld, nincs munkátlan kéz, magok a rakoncátlan elemek is munkára vannak fogva. Nincs heverő, nincs éhező az egész uradalomban, s mindazon pompa közt, mely a földesúr lakát környezi, legfényesebb az, mely jobbágiai arcán tündöklék – a boldogság, az elégedettség.

Megbocsát a szíves olvasó, hogy ily unalmas részleteken végighordozom. Sokkal költőibb tájakat festhetnék néhány mérfölddel odább a szomszéd pusztákról, hol a nekivadult szél kergeti az *ördögszekeret* a marháktól ripacsossá gázolt avaron végtől végig, ott megállhatnak a sivatag közepén, leírhatnak a melankolikus kútgémet a láthatár végén, a hegyére repült sassal, az elmélkedő golyát a víz szélében s a tündéri délibábot, mely szeszélyes órájában mindenfélét mutogat, ami a földön nincsen, s elmondhatnak: ennek a földnek nincs semmije, de van költészete; és ezeket leírva hű volnék magamhoz, mert költői dolgokat jegyeznék fel. De vállainkon az *élet*. A költői délibábtól látogatott puszták ura *koldus*, és a kútgémes tájképnek neve: *nyomorúság, szegénység*. Dicsérjék mások a nádi életet s azoknak lakóit; árvaság az, és inkább sírhatna a költő, mint énekelhetne ez elhagyott pusztaságban, ha elgondolja, hogy itt nép és élet lehetne körös-körül, falu, város, mennyi elférne még üres telkeken, hol bojtortján virágzik, ha így volna, ahogy lenni kellene, mennyi boldog ember dicsérhetné az Istent – ékes magyar szóval!

Szentirmay Rudolf ősei tán egykor drága vérökkel szerzék meg azt a földet, hol utódaik laktak, s bizonyára e drága vércseppek hősi története megérdemelte, ha költőjére talált; de hát azon utód drága verítékcseppei, ki sivatagból Kánaánt varázsolt, nem érdemesek-e, hogy meg legyenek számlálva? Ki, mint *Szentirmay Rudolf*, ki a lelkes *István* grófot vevén tükörül, ösztönt, példát, áldozatot hoz a kornak, hogy nemzetét jólétre segítse, nem olyan jó fia-e a hazának, mint aki érte századok előtt a csatatéren vérzett?

E tágas, mosolygó udvaron élte át gyermekéveit a mi Zoltánunk. Ezek a fák éppen oly idősök, mint ő; két jávort ő maga ültetett a kert egyik dombja alatt, midőn még csak hároméves volt. A jávorpár alatt kis pad és asztalka állt, ez volt az ő kedvenc helye és azoknak a kis gyermek-társaknak, akik őt szerették. Pedig ki ne szeretne volna!

Már gyermekkorában legokosabb, legbátorabb és izmosabb volt minden kortársai között. Szomszéd földesurak úrficskái átjártak Szentirmára, s játékot rendeztek a kis Kárpáthyval. Ilyenkor Zoltán mindig a gyengék vezére volt, játszottak háborút, gyűlést, törvényszéket; aki mindig az elnyomott igazság tolmácsa, bajnoka volt, az a mi Zoltánunk.

Mint hétéves gyermek maga köré gyűjté a magánál nagyobb parasztfiuncokat, s tartotta őket bölcs beszédekkel, s megosztá velök falatját; majorosok, tehenészek nagy adó alá voltak vetve Zoltán úrfi által kiszolgáltatandó ozsonnázások miatt. Zsebpénzét, ajándékait megtakaríthatá, s midőn eljöttek az iskolai vizsgálatok, könyveket adogatott a parasztfiúknak, miket így vásárolt. Ha olykor meghallá, hogy ifjú pajtásai közül valamelyiknek baja van, ellopózott hozzá, vigasztalá, ételt, orvosságot hordott neki, és mindezt titokban, nehogy gyámjai vagy mások megtudják, s azt higgyék, hogy ő jó szívét akarja fitogtatni, vagy úri leereszkedést szenved. Óh, a gyermek érzése a legegyszerűsebb útja a bölcsességnek!

VII. Az örömnapi

Zoltán születésnapja volt. E napot a Szentirmay-család rendszeresen Kárpátfalván vagy Madarason, Zoltán jószágán szokta megülni. Előre készült rá cselédség, jobbágyság; a házakat meszelték, mint valami sátoros ünnepre. A parasztleánykák vízben tartogatták előre a nefelejcsét, mit majd koszorúnak fűznek, s az emberséges bátyámuramék hizlalták a tulkot, mit ősi szokás-ként a földesúr névnapjára szoktak levágni. Mindenki tudott valami meglepőt, valami kedvest tartogatni a bálványozott gyermek számára, ki szeme fénye volt kicsinynek és nagynak, kinek láthatásaért az öreg emberek napestig elácsorogtak a kastély udvarán, mikor a szomszédból odavetődött. Születése napján azután egészen az övék volt, akkor láthatták, beszélhetek hozzá, hallhatták nyájas szavait, megszoríthaták szép fehér kezeit, mik oly erősek voltak, mint az acél; megköszönheték neki mindazt a jót, amit esztendőn át velök éreztetett; hogy oly istenáldása volt rajtuk, mint az eső és a napfény; hogy a boldogságot itthon lakóvá tette födelek alatt, s elmondhaták neki, hogy az Isten engedje nekik e boldogságot sokáig élvezni, hogy láthassák őt évről évre nagyobbak, boldogabbnak, és áldhassák még a csecsemő gyermekek is, akik az ő nevén tanulnak gagyogni...

Mindazt oly igazán, oly érzékenyen tudták elmondani ezek az együgyű emberek!

Hát azután az ajtókon belül! Midőn a család egymagára maradt. Tele minden szív nemcsak a maga örömeivel, hanem még a máséval is.

Négy gyermeke volt Szentirmaynének, két fiú, két leány. Mind a négy úgy szerette Zoltánt, mint testvérét, s gyakran kedves civakodással törtek rajta, hogy melyik szeresse jobban – tán Katinkát kivéve, aki sejteni kezdé talán, hogy ennek az édes szeretetnek valami bánata is van, amit titkolni szokás, s ami a testvérérzelemben nincsen...

Születése napján a gyermekek mind megajándékozáék valami apró emlékekkel Zoltánt; a picike, a legkisebbik, alig harmadfél éves, még verset is mondott neki; óh, milyen vidám dolog volt az. Zoltán az ölébe kapta, és összevissza csókolá. A másik kettő duzzogott, hogy hát őket nem? Katinka már nem mutatta a duzzogást...

Ő egy pompás kötésű emlékkönyvet adott Zoltánnak, melynek kezdő lapjára ő maga rajzolt egy gyöngéd kézzel színezett képet, mely valami mohos követ ábrázolt, amire Zoltán neve volt írva, gyászfüzek árnyékolták azt be.

Zoltán enyelegve fordult a lyánkához.

– Te emlékkönyvet adsz nekem? Tán azt akarod, hogy elváljunk? Hisz emlékkönyv arra való, hogy elmenjünk messzire, egyikünk fel, a másikunk alá, s aztán sohase lássuk többé egymást.

Katinka nevetett rá. Hogy is lehet Zoltán oly bohó? Hisz önekik nem kell elválni soha. Ők mindig olyan gyermekek fognak maradni, s teljes világ végeig mindig együtt játszanak a kertben, és hajszolják a tarka pillangókat virágról virágra.

Még egy becses ajándékot kapott Zoltán születésnapjára. Egy statisztikai sorozat volt az, melyet valami vén tisztviselője, Varga uram, egykor jószágigazgató az öregúr alatt, írt össze számára; maga hozta volna el, ha ágyban fekvő beteg nem volna, amiért ezerszer kér bocsánatot. E sorozatban összehasonlítások voltak téve ezelőtt tizennégy évi adatokkal. Mi volt akkor a Kárpáthy-uradalmak jövedelme, és mennyivel emelkedett most, mennyi volt akkor a hasztalan kiadás, mennyivel kevesebb a mai, a nép mennyivel lett jobb és gazdagabb, mennyivel kevesebb bűneset fordult elő, úriszékeken alig használja már az uradalom pallosjogát. Hány iskolával szaporodtak falvai, mennyivel többen törekednek a műveltség felé, mennyivel

több házasság kötöttet, s mennyivel kevesebb töretett meg? Lovakra, kutyákra mennyivel kevesebb volt a költség, emberbaráti célokra mennyivel több?

Zoltán fel bírta fogni az ezen adatokban rejlő magasztalást. Gyámtyja műve volt az mind, azért örömmel fogadta azt, de magában gondolá, hogy ez emelkedő boldogságot egykor ő is nevelni fogja, s magas eszményképeire méltóvá küzdi fel magát. Oly jólesett volna most Rudolfot megölelhetnie, megcsókolni atyai, munkás kezét, mely oly erősen épít, oly kitartóan fárad, oly csillogóan biztossággal vezet, azt az imádott, azt a bámult kezet, mely oly csodaszépen rajzol, mint amilyen csodabiztosan lő, s oly édesen áld, mint amilyen keményen sújt.

De Rudolf nincs jelen az örömnapi reggelén, hiába várják őt délig is, akkor sem jó. A tisztelgők, a jobbagyok, tisztviselők üdvözlő küldötségei mind eltávoztak már; a család termeibe vonult vissza, s ott várták Rudolfot késő estig, s félreismerhetlen borút vont örömeikre az ő hosszas elmaradása. Maga Flóra sem bírta magának megmagyarázni e távollét okát.

Hisz Rudolf Szentirmán volt még tegnap, midőn az egész család ájtott, s úgy mondá, hogy korán reggel utánok fog jönni. S íme már este van. Talán valami baj érte? Különbö nem maradt volna el.

Flóra maga is nyugtalan kezde lenni, s estefelé kísértette gyermekeivel a kastély kertjébe; ott egy magas halmon, melyről mesterséges vízómlás rohant alá, a hajdani szittyai kastély ősi romjait megkerülve, letelepedett a kedves család; innen a magasból messze le lehetett látni az útra. De nem ment semmi mulatság úgy, mint máskor. Még a gyermekek is levertek voltak, s az örökre vidám Katinka arcán is elkomorulás látszék, ami oly jól illett életvidám, telt rózsaszínéhez.

Végre Zoltán nem állhatá a nyugtalanságot; engedelmet kért gyámtyjától, hogy lóra üljön, s átsiessen Szentirmára, megtudandó, nem érte-e a grófot valami veszély, de Flóra nem engedé; bizonyosan mulaszthatlan dolga van férjének, s nem venné jó néven családjá túlságig vitt aggodalmát.

Mégis könnyebben esik a szívnek, ha csak néhány lépéssel is eléje mehet annak, akit óhajta vár; az emberben van valami ártatlan babona, mely azt súgja, hogy csak meg kell indulni az elé, aki sokáig jó, hogy azonnal jöjjön. Tán ha elébb megindultunk volna, elébb megjöendett. Zoltán nem állhatá meg, hogy legalább a kert túlsó széléig, mit nagy facsoportok takartak el, gyámtyja elé ne kerüljön. A két nagyobb gyermek kétfelől karjába kapaszkodott, és ők is vele indultak, a két kisebb szinte sírva fakadt, hogy nekik nem volt szabad vele menni.

Flóra, bár nem mutatta, de komolyan aggódott. Ez a nap mindig nevezetes családi ünnepély szokott nálok lenni, és Rudolf sohasem maradt el arról; ilyenkor meg szokta csókolni gyámfiát, megdicséré egy évi haladásaért, megáldá, szeretetével elhalmozá, mintha mindannyiszor családjá új tagjává avatná őt, e napok benyomása mindig újabb szemet adott a lánchoz, mely az ifjút gyámtyja családjához fűzte, és íme, most egy szem elmaradt. Pedig egy szem híjával lebomlik a lánc! Rudolfot nagy dolognak kellett érni, hogy e családi ünnepet elmulasztá.

Bizony nagy dolog történt vele.

Midőn éppen kihajtatott egyik kapuján a Madarasra vezető útnak indulandó, akkor érkezék az udvarra parasztszekéren fráter Bogozy Pestről a másik kapun. Amint az ajtó elé ért, kiugrott kocsijából, leveté porköpenyét, sapkáját felcserélte kucsmával, kardját előkereste a szalma közől, s oldalára kötö, és azzal felment a tornácba, haragos tekintéllyel kérdezve a szembejövő sujtásos hajdútól:

– Itthon-e a méltóságos gróf?

– Nincs – volt a rövid válasz.

– Hm, az baj. Vagyon-e a méltóságos grófnak törvényes korú, de nem teljes korú fia? Értse meg jól: törvényes korú, de nem teljes korú.

– De furcsa – morgott a hajdú –, tudom is én; nem értek én diákul.

– Az szép; hát maga kicsodas? Hajdú?

– A méltóságos úr huszárja. Nem hajdú. Hajdú az, aki a vármegyeháza előtt strázsál.

– Hogy híják?

– Ebkérdi Pál – szólt a cseléd fitymálva s nagyon bosszantva az eddigi kérdések által.

– De komolyan feleljen kend, azt mondom! – kiálta rá Bogozy haragosan. – Úgy tekintsen rám, hogy én a tekintetes királyi tábla jurátus notáriusa vagyok, s exmisszióból jövök. Azért hivatalosan kérdem kendet: Kinek híják?

A hajdú a hivatalos szóra kivette a pipát a szájából, de azért megnyomta a feleletet, mondván büszkeséggel:

– Nemes Kánya Márton.

Bogozy feljegyzé azt plajbásszal egy nagy vörös tárcá fenekébe.

– Hány esztendő?

– Én magam csak negyvenkettő, hanem az apám elélt nyolcvanig.

– Állapotja?

– Köszönöm kérdésit. Egészséges vagyok.

– Nem azt kérdeztem, micsoda kondíció, hivatala van?

– Mondtam már egyszer: huszár; hanem a bátyám fiskális.

– Van felesége?

– Kettő.

– Bolond kend?

– Instálom, az egyik már meghalt.

– No, hát mármint fogja kend ezt az írást; ez idézőlevél, citatorium a méltóságos gróf ellen. Kendnek mint házhoz tartozó cselédnek, érvényesen adhatom ezt át.

– De énnekem, úgy segéljen, át nem adja az úr, ha százszor jurátus is.

– De gondolja meg kend...

– Nem gondolok én semmit! – szabódék a hajdú, kinek rettentő iszonyata volt mindenféle törvényes dolog ellen, s azt hitte, hogy aki egy olyan írást elfogad, azt mindjárt egzekválják is.

– Az én kezembe ugyan nem nyomja azt az írást. Én nem láttam, nem hallottam semmit, én nem vagyok senki, engem nem hírnak sehogy. Én itthon sem vagyok.

Azzal elosont az előszobába, s bezárta maga után az ajtót. Példáját látva, valamennyi cseléd szétfutott az udvarról.

Fráter Bogozyt egy cseppet sem zavará meg ez erőszakos eltűnés, előkeresett a tarisznyájából négy szeget és egy kalapácsot, s azokkal az idézőlevelet szépen kiszegezte az orra előtt bezárt ajtóra. Azután szépen felült a szekérre, visszafordítá a rudat, s elhajtattott, amerre jött.

A cselédek csak akkor mertek előjönni, s mily nagy volt megütközésök, midőn a veszedelmes iratot az ajtón látták fityegni kifeszítve, mint valami statáriumot.

Elszörnyedt minden ember. Minő irtóztató gyalázat ez! A kastély kapujára idézőlevelet szegezni!

– Le kell onnan tépni! – kiálta egypár vitézebb némből.

– Nem, hozzá nem nyúljatok! – szólt közbe a hajdú. – Ez törvényes dolog, s bajt szerezhet annak, aki hozzányúl a kezével. Hanem mindjárt tegyünk valamit! Hol a kis groom? Gyerejdek csak, te kölyökök! Hány esztendő vagy, te fickó? Nyolc? Nem igaz, csak hét vagy! No, megállj; vedd le te innen ezt az írást! No, ne félj, nem harap meg. Bele ne nézz! Senki se nézz bele! Ki is tudna ilyen ákombák írást elolvasni? Mármost ugorj a legjobb paripára, s vágtsd a méltóságos úr után, s ahol találsz, ott add át neki ezt a levelet! De siess nagyon!

Két perc múlva vágatott a lovászfű Madaras felé.

Feleúton érte a lovas a grófot. Rudolf megállíttatá kocsiját, amint ezt vágatva közeledni látta. A fiú elmondta hevenyében, ami történt, s átnyújtá a grófnak a veszélyes iratot, melyet fülénél fogva tartott két körme hegye közt.

Szentirmay átvette azt, és olvasni kezdé. Ha valaki figyelmeztet volna arcára e percben! Mily indulatroham viharzott azon keresztül! Mi volt ez? A leggyalázatosabb, legszörnyűbb vád, halálos mérge minden boldogságnak. Oly vád, melynek sötét színén keresztül nézve mindaz, ami jellemében nemes és szeretetre méltó volt, mint önző, förtelmes indulat kénytelen feltűnni, mely megaláz és lealjasít, s egy jótetteken épült jó hírnév életét egy mérges lehelettel semmivé teszi.

Szentirmay Rudolf gróf házasságtörő. Ezt mondja a kétnyelvű rágalom, és az önérdek mentő horgonyát leli e vádban; mert ha ennek árnyékát rávethet, kincseket szerzett általa. Rudolf reszketni érte minden tagjait, mintha valami utálatos hideg állat érintené testét delejes iszonyattal. Ez a csapás jól ki volt mérve. És éppen arra az örömnapi, midőn az egész család egy kedves ünnepet ül, midőn kicsinye-nagyja egy kedves születésnap megújultát üdvözliz; éppen ekkorra hagyták fel e vérig, e lélekig ható döfést. Milyen jól el kell készülni lenniök, hogy azt meg merték tenni.

Rudolf elsötétült arccal tekintte maga elé.

– Olvasta valaki ezen írást? – kérdezé a lovászfűtől.

– Hozzá sem nyúlt senki, én pedig csak nyomtatást tudok olvasni.

Azzal Rudolf összehajtá az iratot, s keblébe dugá, de egyszerre kidobta azt onnan, s lábával indulatosan rágázta.

Az mégis iszonyú, hogy nyomorult Mammonért hitet, boldogságot, becsületet így eltéphessen valaki, hogy valaki ellen erényes tetteit mint éles kardot fordítsák, hogy a legtiszteltebb férfinak azt mondják a törvény előtt: „Te egy nőnek becsutelen szeretője voltál, mert, íme, annak fiát úgy szereted, mint tulajdon gyermekedet”!

Mármost aztán menjen oda, és üdvözlje őt születése napján, és csókolja meg, miként máskor szokta, miként azt tőle óhajtván várják.

– Hajts vissza Szentirmára! – szólt Rudolf a kocsisnak, s néhány perc múlva újra otthon volt kastélyában. Amazok ott várhatták őt sokáig.

Késő éjjelig szobájában volt bezárkózva; a cselédek csak azt hallák, hogy jár szüntelen alá s fel, egy percre meg nem állapodva. Végre elcsillapult. Néhány perc múlva hallották csöngését. Huszárya sietett be hozzá.

– Üljön valaki rögtön lóra, s menjen Madarasra! Akármilyen korán reggel lesz, mire odaér, költse fel rögtön Zoltánt, s adja neki át e levelet. A nyitott kocsi álljon elő, fél óra múlva indulok Kárpátfalvára.

– Zivatar lesz, méltóságos uram – aggódék a hű cseléd.

– Annál jobb – monda Rudolf, s szótlanul haladt le a lépcsőkön, künn a folyosón várva nyugtalanul, míg lovait befogják.

Azok ott a madarasi kastélyban várhattak reá sokáig.

Zoltán és Katinka százszor is lementek megnézni az utat, nem közelít-e porfelleg Szentirma felől, s ismét visszatértek, gondolva, hogy mire még egyszer erre jönnek, akkorra bizonyosan meglátják.

A hosszas várakozásban egészen elfáradva, leültek egy fa alá, mely körül fehér, gömbölyű pad volt csinálva, s amint ott ültek egymás mellett, egészen elkomorodott mind a két gyermek, valami olyan nehéz, oly szomorú ült egyszerre szíveikre, magok sem tudták, hogy mi az. Az a fa, mely alatt ültek, egy szép halavány jávor volt, oly magas, oly karcsú; s amint ott alatta ült a két gyermek, csendesén hullongott alá reájok egy-egy elsárgult falevél.

Egy éppen a lyánka ölébe hullott, Zoltán felvette azt onnan.

– Látod, ez a levél milyen zöld volt egy hét előtt, s milyen sárga most. Tudod-e, hogy miért van az? Mert el kellett neki válni. Ilyen szomorú az elválás.

Katinka még az elébbi említésétől az elválásnak el volt érzékenyülve, csakhogy akkor elnevette azt, de most nagyon, nagyon lelkére vette ezt a szót, s bár nem felelt rá, de lassankint egypár könny támadt szép szemeiben, s végigfutott arcán, mint egy hulló gyémánt.

Zoltán minden erejét összeszedé, hogy e könnyek láttára el ne érzékenyüljön. Mintha szívét szorították volna össze erőszakos, láthatatlan kezek, mintha rossz jövődőt sugdosnának fülébe érthetetlen hangon. Minden ok nélkül úgy elszomorodott mind a kettő, egyik sem tudta, mi baja.

Ah, menjetek azon halavány levelű fa alól, gyermekek; ennek hervatag levelei fölött sokat könnyezett egy szerencsétlen asszony, talán most is ott jár, talán ő susog ott láthatlan alakban, s az ő csókjaitól hull alá a levél egyetlen *fiának* halvány homlokára.

Az esti zivatar a kastélyba térti kényszeríte mindenkit a kerti fák alól. A szél üvöltését, a zápor csapását, a villámok dördülését hallva, senki sem mert arra gondolni többé, hogy Rudolf megérkezessék, s a kisgyermekek félve bújtak jó anyjok keblére; Zoltán elővette a legnagyobb fiút, s egy természettani könyvből ritka állatok képeit mutogatta neki, míg Katinka egy szögletbe leült pici testvérével, s meséket mondott neki tündér emberekről; el-elakadt mind a kettő száján a szó, egy-egy hangosabb villámcattanásra.

A kicsinyek azután elaludtak, egymást biztosítva, hogy nem félnek. Ödönke, a legkicsinyebb, sorba csókolta mindenkit lefekvés előtt, s követelte, hogy őt Katinka fedtesse le, s miután annak nyakába vethette magát, ismét azt követelte, hogy vigye őt Zoltán bácsihoz, hogy azt is megcsókolhassa, s azután biztatá Katinkát, hogy ő is csókolja meg Zoltánt, amit az persze nem tett meg kedvéért; de annál inkább engedtek a buzdításnak a kisebb testvérek, kik egészen magokhoz vonták Zoltánt, gyöngéd karjaikkal átölelve, s hízeltételekkel elhalmozva. Hogy azt Rudolf mind nem láthatja!

Az eső korán reggelig szakadt, jókor hajnalban felkölték Zoltánt a levéllel, mit gyámatyja küldött.

Csodálkozva olvasá belőle, miszerint a gróf őt Kárpátfalvára hívja rögtön a levél vétele után.

– Mikor ment át a gróf Kárpátfalvára? – tudakozódék a bőrig átázott lovásztól.

– Az éjszaka.

– Azon borzasztó időben! – kiáltja fel Zoltán aggodalmasan, s remegve kezdett az öltözködéshez.

A háznál mindenki aludt még a felvert cselédségen kívül, midőn Zoltán lovára veté magát, s eltávozott.

Oly lassan lépett vele a ló, oly nehéz szívvel ment odább, mintha már vissza sem térne ide többet.

VIII. A befalazott ajtó

Rudolf egész éjjel nem hunyta be szemeit, a legnagyobb zivatarban érkezett meg Kárpátfalvára, ott rögtön fölkeresé a beteg jószágigazgatót, és sokáig egyedül értekezett vele.

Zoltánt ezer aggodalom kínzá az úton. Álmatlanságtól érzékeny képzelődése félelmes eseményeket rajzolt gyámatyja rejtélyes útjáról Kárpátfalvára, éppen az ő születése napján; az éjszakai sietség a legnagyobb viharban, a madarasi kastély szándékos kikerülése elég zavart félelemalakot gyűjte össze lelkében, miknek még a csípős reggeli szellő is odakölcsönzé borzadályát, mintha nem volnának a kísértetek maguktól is eléggé hidegek.

A kastély udvarára vágatva, első szava az volt az őt elfogadó cselédhez:

– Hol van gyámatyám?

A lovász tudósítá, hogy odafenn vár reá az írószobában.

– Nincs valami baja? – sürgeté tovább az ifjú, lováról lepattanva.

– Aligha nincs. Olyan rossz színben van, mintha beteg volna; késő éjszaka érkezett meg, s egész reggelig fenn volt, egyik szobából a másikba járt egyes-egyedül, még az öreg kulcsárt is visszaküldé, miután az ajtókat kinyitogatta; még most is ég a gyertya a szobájában, tán le sem feküdt, leveleket ír; még tán észre sem vette, hogy reggel van.

Míg a cseléd ezeket elmondta, Zoltán sietve haladt fel a lépcsőkön, s dobogó szívvel nyitott be az írószobába.

Rudolf háttal állt az ajtó felé valami iratokat pecsételve. Az ifjú lépteinek hangjára visszafordult, s oly nyugodt, oly hideg arccal fogadá őt, mintha ott belül semmi sem történt volna.

Zoltán szinte le volt hűtve e tekintet által. Előbb valami nagy szerencsétlenséget gyanítva, most egészen megzavará gyámatyja közönyös arca, mely éppen nem látszott részvétét felhívni.

Megszoríták egymás kezét olyan hidegen, olyan jelentéstelenül, mintha az csupa szertartás volna közöttük.

Zoltán figyelmesen nézte gyámatyja arcvonalait, de semmit nem bírt azokból kiolvasni.

Rudolf végzé a pecsételést, s száraz hangon monda:

– Zoltán barátom, foglaljon helyet!

A szegény fiú e szóra csaknem sírva fakadt.

– Kedves gyámatyám, ön engem eddig tegezni szokott.

– Igen, kedves Zoltán, míg ön gyermek volt; de idestova már férfi lesz. Ma van tizennegyedik születési évnapja.

Zoltán felsóhajtott. Máskor nem ily hangon szokta vele a gyámatyja születésnapját tudatni.

– Ön már azon korba lép, ahol az önállóság érzete nem engedi meg azt a gyermeki viszonyt, amiben eddig volt gyámja iránt, különben is ennek a viszornak most némi átalakuláson kell keresztülmenni.

Zoltán zúgni érzé maga körül a világot. Tán nem jól értette, amit gyámatyja mondott?

Rudolf észrevé a gyermek arcán azt a könyörgve kérdő tekintetet, s félre kellett fordulnia, hogy meg ne engedje magát általa hatni; érzé, hogy lelke szilárdságától szavainak reszketése meg fogja tagadni a valószínűséget.

– Önnek rövid időn el kell tőlünk válni! – szólt hirtelen és egyenesen a gróf, mintha nem akarná magát és a fiút a hosszas előbeszédnek kínjain keresztülvergődtetni.

Zoltán halavány lett, mint a fal. Valamit akart szólani, de minden gondolat, minden hang megdöbbszent szívéhez volt tapadva. Önkénytelenül egy székhez támaszkodék.

Rudolf úgy szeretett volna odamenni hozzá és keblére ölelni és vigasztalni.

– Üljön le, barátom! – szólt hozzá szárazon.

Zoltán szót fogadott, és leült.

Rudolf észrevé, hogy a fiú mennyire el van érzékenyülve, iparkodott mentül nyugodtabban beszélni hozzá.

– Ön elég komoly arra, kedves Zoltán, hogy tökéletesen megértse, amiket mondok, s átlássa, hogy nem valami rendkívüli eset az, amire önt elő kell készítenem, hanem a dolgok természetes folyása, s úgy hiszem, meg fog benne nyugodni, hogy én önnek javát akarom. Ön ifjúsági előkészületein már átesett, s anélkül, hogy önt szembe dicsérni láttassam, mondhatom, miszerint szívetől, esztől és karjától sok nemest, sok jót lehet várni. Ön szép tehetségekkel bír, s lelkének nemes tulajdonai mellett csak egy hiányzik még, mi azokat tökélyre fejlessze, az, hogy *világa* legyen önnek. Önnek az ifjúsági propylaeumokból az életbe kell átlépni; látni, ismerni saját észlelése után embereket és viszonyokat; ehhez ön Szentirmán és Kárpátfalván nem juthat. Az itteni együgyű emberek önnek nem szolgáltatnak anyagot tapasztalásokra, a kicsinyes falusi, házi gondok jó iskola leányok számára, de nem az férfiaknak, kik egykor világi állásuk előnyei mellett az ország jobbjai közé számláltathatják magokat; az életnek ily helyen szűk köre van, s pusztán könyvekből nem lett még senki bölcs. Tavaly kéthónapi utazása önnek velem a külföldön több ismerethez juttatá, mint kétévi tanfolyam. De én minden évben nem utazhatom önnel, családom, hivatalom s egyéb tekintetek nem engedik a hosszabb távollétet önnel, bármennyire óhajtanám is. Önnek legelőbb is fel kell menni Pestre; ez most a nemzeti érdekek középpontja, az új koreszmék gyűlhelye; itt fogja ön legelőbb megismerni azon helyet, melyet önnek idővel elfoglálnia kell, és az utakat, mik által azt meg lehet érdemelni.

Zoltán egy szót bátorkodott mondani:

– De azért ön gyámatyám marad?

Ettől a kérdéstől félt Rudolf. Egyenesen kellett rá felelni.

– Nem maradok az, Zoltán. Ily messziről nem viselhetnék önre gondot. Barátja, jóakarója maradok önnek; rajta leszek, hogy derék, önhöz méltánylattal viseltető gondokra ruházhasam át eddigi kötelességeimet ön iránt. Ha van ön gondolatában az ismerős hazafiak közt olyan, akihez inkább vonzódik, adja tudtomra, s én kieszközlöm, hogy az legyen önnek jövőendő gyámnoka.

Zoltán egész arcán, még összeszorított öklein is meglátszott, hogyan fojtja el felküzdő keservét, hogyan erősíti meg magát. Szemei szinte égni látszottak a visszatiltott könnyek miatt, midőn e felszólításra felelt:

– Úgy Tarnaváryt kívánom gyámul.

Rudolf elcsodálkozott e gyermekén. Őutána, kinek családjánál, mint édes fiú, oly mély, oly gyöngéd szeretettel halmoztatott el, Tarnaváryhoz kívánczik, kinek durva modorát mindenki ismeri, s ki valóságos zsarnoka a vele bármi érintkezésbe jövő fiatalembereknek.

– Igaz. Most ő hétszemélynökké neveztetett ki, tehát Pesten fog lakni; hanem, édes Zoltán: Tarnaváry úr nagyon szigorú ember.

– Éppen azért – viszonya az ifjú. – Ha Szentirmától el kell válnom, legalább érezzem azt mentül jobban.

Ez utóbbi szavakat csak alig susogva rebegte.

Rudolf úgy szánta szegényt, úgy sajgott a szíve, hogy így kellett bánnia vele. De meg kellett annak történni. Amaz undok vád után egy napig sem volt szabad Rudolfnak Kárpáthy Zoltán gyámjául maradni.

– Tehát majd megírom ön számára az ajánlólevelet Tarnaváryhoz, mert a jövő közgyűlésig is, mely efölött határozni fog, önnek már nála kell lenni. Addig átmehet ön szobájába.

Azzal tollat fogott Rudolf, hogy írjon.

Zoltán csak várta egy ideig, ha fog-e még hozzá valamit szólni, azután nagy szomorúan felkelt, és kiment a szobából.

Nem az fájt neki annyira, amit Rudolf mondott, mint hogy azt oly hidegen tudta elmondani.

Amint kilépett az ajtón, s azt becsukta maga után, néhány pillanatra önkénytelen megállt ott; maga sem tudá, mi történik vele. Minő vétkével, hibájával adott okot gyámjának e szokatlan hidegségre? Még az a gondolat fel sem támadt szívében, ami mindezek után jön: elhagyni egy egész világot, melyben szeretetik, s elhagyni egy gyermektársat, egy kedves, szép tüneményt, kit jobban szeret, mint az egész világot, kihez minden napnak egy-egy emléke köti, s belépni egy hideg, szomorúan zajos világba, hova őt az eddigi jó szellemeknek egy tekintete sem fogja kísélni! Még most csak első baljóslat benyomása alatt állt, s e sajgó érzelemben néhány percig ott mélázott még az ajtó előtt, midőn egyszerre valami megdöbbenő hang ragadta ki kábulatából... Valaki sír... Hallgatózni kezdett... Valóban, ezek keserű, keserű férfizokogás hangjai. Ott benn, az elhagyott szobában, egyedül maradt a gróf, s azt hiszi, hogy senki sem hallja, midőn ő visszafojtott érzelmeinek szabad kitörést enged: az örökké hideg, nyugodt férfi az, aki sír.

Zoltán egy perc alatt visszafordult, felszakítá az ajtót, s magánkívül rohant a szobába; ott megpillantva gyámatyját, fájdalomtól leroskadtan, odafutott hozzá, keblére veté magát, s olyan boldog volt, midőn az őt erősen szívéhez szorítá, s engedé, hogy könnyeivel áztassa kezeit, s nem titkolá előle többé, hogy szereti, hogy fájt neki e hideg szavakat intézni ahhoz, kit az erős szeretet úgy szívéhez csatolt már, hogy ha onnan le akarja szakítani, vérnyomot hagy maga után a seb.

E néhány pillanata a hallgatásnak, halk zokogás hangjaival átszellemülve, többet mondott, mint amennyi egy könyvben, mint amennyi egy szívben elfér.

Az is elmúlt. Rudolf megtörlé szemeit, s kezével nyájasan végigsimítva a gyermek hajfürteit, ki arcát keblére rejtve ölelte őt át, szeretettől, érzelemtől átmelegült hangon monda neki:

– Emlékezzél reá, Zoltán, hogy láttál engem sírni, és legyen ez életednek titka, amire sokszor gondolj, de el ne mondd senkinek soha!

Zoltán annyi édeset talált az előbbi fájdalomban. Bizalma, lelkiereje visszatért. Felemelé szép, lelkes arcát, mit a könnyek gyermeki zománca még szelídebbé tett, s kezeit összekulcsolva, kérdezé:

– Miért, miért kell énnekem önt elhagynom?

– Tőlem ne kérdd; elég jókor meg fogod azt úgyis tudni; és az a nap, melyben megtudod, nagy bánat, nagy szomorúság lesz rád nézve. Az Isten adjon szívednek erőt annak elviselésére.

Most elég legyen annyit tudnod, hogy nem a szeretet hiánya az, ami tőlünk elválni kényszerít, hanem egy átoknál terheesebb végzet, aminek közeledtéről nekem éppoly kevés volt sejtelmem, mint nincs teneked most. El kell bennünket hagynod, mégpedig úgy elhagynod, hogy vissza sem térhetsz.

Zoltánt a keserv ingerültté kezdte tenni:

– Ki parancsolhatja, ki kényszeríthet engem arra?

– Én – szólt Rudolf szelíden, s szomorúan vevé kezébe a gyermek kezét.

– Ön, gyámatyám? – szólt a gyermek elbámulva, ki még csak megközelítő eszmét sem bírt felfedezni. – Ah, az nem lehet; önt kényszerítik mások, alattomoskodnak, incselkednek; önt bizonyosan gyanúsítják azért, mert én gazdag vagyok, s így akarják önt tőlem elidegeníteni. De ki tilthatja azt meg nekem, hogy én a legnemesebb lelkű férfit, kit gyermekkoromtól fogva atyámul tanultam ismerni, a legkedvesebb, a legszeretőbb anyát s a legjobb testvéreket, kik engem, árvát, édes bátyjokká fogadtak, ne szeressem, amíg élek? Ki parancsolhat abban nekem?

– Senki, senki, édes Zoltán, te szeress minket, szeresd őket ezentúl is, mert mi is szeretni fogunk téged; mikor magadban lész, sokszor gondolj ránk, mert mi is sokat fogunk rólad beszélni, midőn egyedül vagyunk, és senki sem hallja. De amit gondolsz, amit érzel, ne mutasd, ne mondd senkinek soha, mert az nagy veszélyt hozna rád és reánk. Hogy miben áll e veszély, azt én neked meg nem mondhatom; egy rossz pillanat majd tudtadra adja. Érezz és hallgass! Én *kérlek* erre, és amire én *kérlek*, azt te meg fogod tenni.

Zoltán szótlanul inte igent.

– El fogsz bennünket hagyni anélkül, hogy a bámészkodók előtt mutatnád, miszerint az neked nem jólesik.

A fiú némán fogadta el a kíváнатot.

– Távol fogsz lenni tőlünk, és hozzánk levelet nem írsz, sem tőlünk levelet nem vársz, és mégis meg fogsz nyugodni abban, hogy mi szeretünk téged, és tudjuk, hogy te is szeretsz minket.

A gyermek nem tett egyebet, mint gyámatyja kezét szorítja ajkaihoz annak beszéde alatt.

– Azután, ha találkozni fogunk itt és amott a világban, úgy fogadsz bennünket, mintha csak futólagos ismerősök volnánk, akikhez többé semmi közöd.

Óh, ezt nehéz, igen nehéz volt megígérni.

– És sohasem lesz-e ennek vége? – kérdé felnyögve fájdalmasan a gyermek.

– Lesz, bizonyára lesz! – szólt Rudolf, megszorítva a gyermek kezét, s az újra éledni, erősödni látszott e biztatására. (Tehát nem örökké, tehát nem halálíg tart e rejtély; egyszer majd kitisztul minden, és akkor milyen szép lesz ismét újrakezdeni a boldogságot!...)

Rudolf még egyszer megölelé az ifjút, s azután nyugodtabban, könnyebbülten folytatá szavait.

– Amiért Kárpátfalvára hívatlak, annak oka nem csupán az, miszerint itt e súlyos jelenetet háborítlanabban hittem végezhetőnek, hanem egy családi rejtély átadása, melyet rajtam kívül élő ember nem bír.

A gróf ezzel fölállt, és csöngetett. Kétszer-háromszor ismételnie kellett azt, míg valaki eljött. Ő maga készakarva távolította el a cselédeket e helyről, s idő kell ahhoz, míg az öreg Pál gazda a lépcsőkön felcammog. Meglátva kis urát a vén szolga, szerét teszi, hogy kezet csókolhasson neki, orozva kerülvén hozzá, mert tudja, hogy különben nem engedné.

Rudolf iparkodik néhány tréfás kérdéssel belehozni a beszédbe Pált, és a közöny nyugalmaiba önmagát. Azután együtt kimennek a folyosóra.

Egy helyen megáll a gróf, s azt kérdi Páltól:

– Emlékezik-e még kegyelmed, hogy itt ezen a helyen hajdan folyosó volt, melyet a megboldogult Kárpáthy János úr befalaztatott, minthogy azon keresztül igen erősen ki volt téve a kastély az éjszaki szél rohamainak?

– Emlékezem bizony – szólt az öreg cseléd készséggel –, én magam vigyáztam fel a berakásnál, mert már akkor a megboldogult nagyságos úr a terítőn feküdt, midőn parancsát végrehajtott. Nem is azért falaztatá el e folyosót az én néhai jó öreg uram, mintha a szelektől félt volna, hanem azért, mivel e folyosó vezetett a boldogult nagyságos asszony szobáihoz, kit halála után fél esztendő múlva a jó úr is követett a sírba, s nem akarta, hogy őutána másvalaki azokba a szobákba ismét belépjen. Ezért berakatta a folyosót. A szobákban pedig minden azon módon maradt, ahogy azt a nagyságos asszony hagyta, egy szék meg nem mozdított a helyéről, sem egy könyvet elébb vagy hátrább nem tettek; még a zongora is nyitva hagyatott, ahogy volt, s én, ki azóta minden napot a kastélyban töltök, gyakran egyes-egyedül az egész alsó emeletben, sokszor hallom éjszakának idején, mikor minden mélyen alszik, csak én nem tudok aludni, mint zendül meg fölöttem az a muzsikáló eszköz, mintha ráütött volna valaki, és sokáig elzeng, zúg, bonog utána. Valami babonás ember azt hihetné, kísértő lélek jár ott fenn, de én jól tudom, hogy az én megdicsőült nagyasszonyom odafenn van és a boldogoknak karában, s az, ami úgy peng és döng éjnek idején, nem egyéb, mint egy húrja a zongorának, mely magától lepattan, és nagy hangot ad.

Zoltán gyermeki áhítattal hallgatá az agg szolga mondáit, míg Rudolf megveregeté annak meggörnyedt vállát.

– Elhiszem, jó öreg, hogy ezért falaztatott be a folyosó, de mégis az lett a következése, hogy most a szél nem járhatja a tornácokat, s emiatt, minthogy ritkán lakik valaki a kastély emeletében, az egész balszárny oly rekedt levegővel van tele, hogy az embernek szinte nyomja a mellét, mikor egy ajtón belép. Látszik is a bútorokon, hogy mind összeropadoznak, s az ablakok egészen elvakulnak a melegtől; azért mi ismét ki fogjuk nyittatni e folyosót, s inkább rácsajtót veretünk rá, hogy a kastély egészséges helyzete ki legyen békítve a megholtak iránti kegyelettel. Nemde, Zoltán?

A fiú némán inte igent. Úgy dobogott a szíve e pillanatban.

Az öreg Pál megcsóválta ősz, meghajlott fejét.

– Jó, nagyságos uram. Tudom én azt, hogy nem a levegőre gondolunk most. Jól van, igen jól van. Zoltán úrfi már megnőtt, nagygyá lett, idestova el is hagy bennünket. Nagyon jó lesz, ha elébb meglátja azt a szobát, ahol édesanyja, a jó nagyságos asszony élt és meghalt. Tudom, hogy sokat fog arra gondolni. Igen jól van, hogy ő azt meglássa.

Az érzékeny öreg kabátja ujjaival törülte szemeit, míg Rudolf egészen meg volt lepelve, hogy ez együgyű ember így nyomába lépett valódi érzelmeinek.

– Hívjon kegyelmed kőművest! – monda szárazon a vén cselédnek.

– Minek az, méltóságos uram? Nem nagy munka az egész, egy vékony falat keresztültörni. Minek azt tudatni más emberekkel? Elvégezzük azt magunk is, hiszen hárman vagyunk hozzá.

Rudolf figyelmesen tekintte az öreg arcára. Hogy tud ez oly összhangzóan gondolkozni vele? Hogy tudja ez, miszerint arról hallgatni kell, amiben a külszín után nincsen semmi titkolandó.

Néhány perc múlva csákányt és feszítővasat hozott elő az öreg, s hozzá kezdett látni a munkához. Vén legény volt már, nemigen akart neki szót fogadni a megbolygatott kő; két-három ütést elvárt minden téglá, mielőtt kimozdult helyéből. Rudolf levette felső öltönyét, s kivette a szolga kezéből a faltörőt; majd ő hamarabb készen lesz azzal. Izmos kezének csapásaira gyorsan omlott a fal; Zoltán és a vén Pál csak a téglákat segítették szétszedni, nehogy lehullásuk nagy zörejt okozzon. Néhány pillanat múlva akkora rés volt törve, hogy egy ember beférhetett rajta.

– Ne bántsuk tovább – tanácsolá Pál –, könnyebb lesz így ismét befalazni az egészet.

– Igaza van – helyeslé Rudolf, s azzal az írószobába sietve, két meggyújtott viaszgyertyával tért vissza, mert a felnyitott szobák ablakai is be vannak rakva, és sötét van bennök, mint valami sírboltban.

Egyik gyertyát Zoltánnak adá, másikat maga fogta kezébe, azzal előre belépett a tárt résen, kezét nyújtva az utána jövő fiúnak. Pál kívül maradt.

A zárt folyosón végighangzottak tompa, visszhangtalan lépéseik, s midőn az első ajtó előtt megállottak, mindkettő egymásra nézett, s azt gondolá, hogy mily szörnyű halovány a másik.

Rudolf annyira el volt fogódva, hogy mielőtt a kilincsre tette volna kezét, méla szórakozottsággal bekocogtatott az ajtón, s csak akkor döbbsen vissza.

... Ha valaki onnan belülről azt mondta volna rá: „Szabad!”...

Az ajtó perc múlva síró nyikorgással felnyílt, s csendesen beléptek mind a ketten, ismét betéve azt hátuk mögött.

A tizennégy év óta elzárt levegő nehéz, bágyasztó nyomással ült kebleikre, s meleg, élettelen roha enyészetes szagával. A gyertyák is halaványabban égtek, alig bírva megvilágítani a sugártalan setéséget, melyet még növelt a falak sötét kockás fatáblázata, a diófával kirakott palló, körül az elfeketült ősi képek, mik közül csak egy-egy delnő fehér arca, fehér kezei látszottak világosabban elő, annál gyászosabbá téve a többi, ami sötétben maradt.

Ez volt az előterem.

Szótlanul haladtak rajta keresztül a másik szobába.

Olyan szomorú volt elgondolni, hogy ezekben a teremekben az úrnő végsőhaja után semmi, semmi emberi hang nem hallatszott; aki erre gondolt, szinte óvakodott lépteit hallhatóvá tenni bennök. Még egy szót sem szóltak egymáshoz.

A második terem volt Kárpáthy né munkaszobája. Ott állt a zongora, egészen felnyitva, ahogy maradt, a támlán Chopin mazurjai. Sok húr szakadt róla, s összegöngyölödve állt felfelé. A zongora mellett állt a nagy támlás szék, a meghalt nő sálja keresztülvetve rajta, az asztalon hímzőráma és akvarellfestmény, félbenhagyott munkák. A nagy állóóra fekete márványtalapzatán most is azon órát, azon percet mutatta, melyben Kárpáthy né lelkét kilehelte.

A bútorok, asztalok mind finom porral voltak belepve, mely évek alatt a legelzártabb teremben is keresztülhat, és eltakarja a magára hagyatott fényt, a halott-pompát. A bársonyszőnyegek, mik még használva sem voltak, színeiket veszíték, s midőn Rudolf egy függönyt félre

akart vonni, kezében szétmállott az, az idő megemésztette, s tán az apró lepkék bábjai is segítettek pusztulásán, mik a megjelenő gyertyák körül oly sűrűn repkednek.

E szoba ablakainak egyikén a vastáblán valami kis lyuk támadt, tán egy kiesett szög helye, melyen keresztül a déli napvilág hosszú, vékony sugárt ereszt a szoba túlsó falára, mozgó alakokat tüntetve fel rajta, mint egy természetes camera obscurában. Néha valaki végigmegy az udvaron; ilyenkor mintha hosszú kísértetes árnyékok vonulnának végig a falakon, felfelé fordított lábakkal.

Minden olyan csendes, csak a hangosan őrlő szű hirdeti, hogy az idő él, halad és pusztít.

Most a harmadik szoba ajtaja előtt állottak.

Valami nehéz, valami súlyosabb, aggasztóbb a sírbolti rekedt levegőnél, fogta el Rudolf keblét, midőn e küszöbön átlépett, melynek oly szomorú emléke volt előtte.

Mintha csak tegnap történt volna, oly elevenen állt előtte minden; ott ült, ott sírt előtte a kétségbeesett nő, oda téve le imakönyvét; íme, most is ott hever az, félig kinyílván magától.

– Ez azon terem, Zoltán – suttogá Rudolf, a gyermek kezét megszorítva, s gyakran megakadva beszéd közben, érzelmei súlya miatt –, ez azon terem, ahol anyád meghalt.

A hátulsó falon állt egymás mellé akasztva az ősz Kárpáthy arcképe és nejéé, a szép, viruló Fannyé. Valóban olyan volt ő, ilyen ragyogók voltak szemei, ily feselő bimbók ajkai, a kép a megszólalásig hű.

Zoltán odasiet az arckép elé, s egy előtte álló támtalan zófára borulva, édesen, vigasztaltan zokog sokáig.

Rudolf háta mögött áll, s tekintete a képről az ifjúra s onnan ismét vissza tévedez.

Milyen nagy bűn a szerelem, hogy ily nehéz a büntetése. Íme, még a síron túl is megüldözi, aki benne vétett, s örökségül hagyja fájdalmát az utódokra is!

Mind a két kép a reá feltekintőre nézni látszik; ha Kárpáthyra vetődnek Rudolf szemei, eszébe jut az utolsó óra, melyet együtt töltött vele, amidőn végighordozá őt a jó öreg nábob ugyan-ezen termeken, könnyes szemekkel mondván el neki minden zug történetét, mely a szobában létezik, hol látta búsulni, hol nevetni, ábrándozni a feledhetlent. Itt ült, itt rajzolt, itt aludt, itt halt meg.

„Nézd – mondá Rudolfnak –, amott az asztalon egy félig megírt levél. Senki sem olvasta azt soha, még én sem; szentség az előttem.”

Ez a szó volt Rudolf lelkének alpese, boszorkány-nyomása. Kihez van azon levél írva? E gondolat sokszor felkölté őt álmaiból, sokszor megzavarta legboldogabb óráját. Mi lehet annak tartalma? Kit érdekel az?

Mindannyiszor megnyugtató lelkét azon felelettel, hogy hiszen igen közömbös dolgok lehetnek abba írva, s örök az idő, melyben azt senki sem fogja olvasni.

De ama balvégzetteljes idézőlevél újra felkölté benne a sírba temetett aggodalmait: hátha valami vigyázatlan szó van azon sorokban elejtve, s kezébe juthat azoknak, akik neki és Zoltánnak ellenségei. A nő ábrándozó volt, a nő szerelemmel volt eltelve iránta; mit ér, hogy a szerelem tiszta volt, mint az angyaloké? Egy leírt szó abból elég lehet arra, hogy külszínt adjon egy ármányosan kiszótt vádnak, és semmivé tegye egy ifjú élet minden jövő reményét s hosszú évek elmúlt érdemeit.

A legégetőbb gondolat ez volt, mely őt éjnek idején Kárpátfalvára hozta: „Mi lehet azon levélben írva?”

Meg kell tudnia, mi van azon levélbe írva.

Tolvajság, szentségtörés, amit cselekszik, jelleme idegenkedik azon gondolattól, hogy egy halott *levéltitkát* megsértse; de meg kell annak történni! Azon gyermek jövő sorsáért, ki most ott anyja arcképe előtt térdel, s érző lelke által anyja szellemével beszél, meg kell ragadnia a titkot, amit azon levél tartalmaz.

Remegve közelített az asztalhoz, s szíve hallhatón dobogott, midőn a kitárt irat fölé hajolt; szemei kápráztak, mintha valami szellem keze iparkodnék azokat betakarni. A papíron vastag volt a megüledett por, s egészen elrejté az írást. Mint aki egy lelken uralkodó kísértetet jön alvó sírjában megnézni, mint az elítélt rab, aki kíváncsi elolvasni halálítéletét, oly szorongva simítá le Rudolf a port a levélről, s szinte összerezsent, midőn ez ismerős vonások egyszerre előtte álltak. Komoly borzalommal tekintete maga mellé. Azt hitte képzelni, hogy amaz arckép szelleme e percben mellette ül, egy kezét vállára nyugtatja, másikkal pedig ír lassan, meggondolva.

„Szeretett Flórám!

(A levél tehát Szentirmaynéhez volt írva.)

Szorongató érzések vesznek körül, úgy érzem magamat, mint akinek holnap már meg kell halni...

(Szegény asszony, jól sejtett. Másnap reggel meg volt halva, gyermeke születését csak egy órával élve túl.)

... A meghalás, az elmúlás nem olyan nehéz énnekem, régen meg vagyok abban nyugodva. Elviszem az életet magammal csendesebb hajlék alá, s jólesik reá gondolnom. De egy rémem van, egy titka szomorú életemnek, melyet nem akarok velem egy sírba temetve tudni. Életemben is nehéz terhem volt ez, hát még az élet után! Én boldogtalan vagyok, azt láthatád. Jó férjem minden gyöngédsége, minden áldozata nem képes egy percre elfeledtetni boldogtalanságomat. Még ifjú gyermek koromban szerettem egy férfit, ki álmaim képe, bálványom volt, s ő semmit sem tudott e szerelemről, nem is ismert, nem is látott talán. Később eltűnt előlem, s nevét sem tudhatám meg, de szeretni, de álmodni róla nem szüntem meg soha. Tudod mily veszélyes helyzetből szabadított meg férjem; óh, de százszor veszélyesebb volt az, melybe áthozott; ez új világban össze kellett jönnöm azon férfival, kit oly fájdalom volt szeretnem. És akkor már én nő voltam, ő pedig, férj. Én a legboldogtalanabb asszony, ő a legboldogabb férj. Én megérdemlettem boldogtalanságomat, ő is megérdemlé boldogságát, s akként egy örök világ állt köztem és közötté... E férfi – a te férjed... Kinek vallhatnám azt meg Isten után, ha nem neked? Amily igazán szívembe lát Isten, úgy láss te is oda, s ha a fájdalomban, melyet kivallottam, bűn föltját találjátok, ítéldetek el engem; egész életemen át édesen viseltem e titok gyötrelmét, de most a halál előérzetével szívemben reszketek Isten előtt. Én tudom, hogy a gondolat is bűn volt, hogy vétkeztem, midőn álmodtam is felőle, vétkeztem ellened és az Isten ellen; pedig kéjjel, gyönyörrel gondoltam és álmadoztam. Minő ítéletet várhatok? Kárhozzatomat hallom-e, hogy Isten előtt, emberek előtt rejtett gondolatokban vétkezém, vagy azt mondja a mennyei irgalom: „Amennyit szeretett, annyit szenvedett”. Óh, ne hagyj válasz nélkül; látod, nem mentem, nem védem magamat előtted. Mondhatnám, nem vagyok vétkes, nem vétettem ellened soha, de én csak irgalomért könyörgök! Ha te kezedet nyújtod, arról megtudom, hogy Isten is megbocsát. Férjedet... óh...”

Itt félbeszakadt a levél. A különben is izgatag állapotú nőt e szavaknál görcsös ájulás fogta el, melyből csak halála órájára tért magához. Innen más szobába vitetett át, s a rövid végóra alatt nem jutott többé eszébe a levél, melyet félig megírt. Flórát ott látta ágya előtt, s ha Isten irgalmát, bocsánatát lehetett olvasnia lelkével, azt az ő arcáról olvashatá.

Rudolf szemei oda voltak tapadva e levél végszavaihoz: „Férjedet... óh...” mintha várta volna még, mintha biztatta volna: „Írjad tovább, írad ki, mit gondoltál felőlem”!

Zoltán még mindig azon helyzetben volt, melyben anyja arcképe előtt leborult, s nem vehet ésszé, ami Rudolf-fal történt e néhány perc alatt. Gyámatyja képe sápadtabb volt e pillanatban, mint egy halotté. Egészen el volt mélyedve a múlt jeleneteibe, midőn e boldogtalan nővel e szobában találkozott, midőn akarata ellen megtudta annak titkát, midőn hallotta őt keservesen sírni maga előtt... És most ismét ugyanazon sírás! Ah, hová vitte téveteg képzelődése? E zokogás hangja Zoltáné. Úgy hasonlít anyjához.

Rudolf lassankint magához kezde térni, s visszanyeré férfias nyugalját; a levelet összehajtogatta, s fölemelve maga elé, mintha mondaná valakinek: „E titok engemet illet!”, eltevé azt keblébe, ott van az legjobb helyen. Minő veszély volna az, ha e levél más kezekbe jutott volna, talán Zoltán elleneiére! Hogy tudnának a furfangos pörések e sorok ártatlan, tiszta aggodalmaiból undok vétekek és büntudattal teljes viszonyokat előtámasztani. Ez egyetlen bizonyíték lett volna ellene a világ előtt. Senki előtt sem, csupán a rossz világ előtt, mely mindig örömelebb hiszi a rosszat, mint a jót, s kegyetlenebb az ókor legvéresebb zsarnokainál, mert ez csak elítélai tud, kegyelmezni soha. De ez irat jó helyen van már. Rudolf egy nehéz szörnyetegtől érzé keblét megszabadulni, melyet éveken át lelke aggodalmain nevelt, mely örökké kiújult benne, mint a test belsejében támadt polip.

Fölkelt, s odalépett Zoltánhoz, megvilágítva előtte a kezébe vett gyertyával az arcképet. Maga a kép, e holt festmény, sokkal életszínűbbnek, sokkal mosolygóbbnak tetszett előtte, mintha ez is boldogabb, nyugodtabb volna most, mintha örülne annak, hogy veszélyes levele annak kezébe jutott, ki legjobban tudja azt őrzeni...

Fölemelé a gyermeket, ki szemeit nem bírta elfordítani anyja szép arcáról.

– Ezen órára sokszor visszagondolj életedben! És most vedd magadhoz, amit anyádtól örököltél: ezen *imakönyvet*. Vigyázz, hogy semmit ki ne szórj belőle, ami benne van, mert az mind drága emlék. Ne szégyeneld azt sokszor megnézni; annyi áldással érintkezik kezéd, ahányszor annak lapjait forgatod. A gyermekévek benyomásait tartsd emlékedben, mert azok tiszteletre méltók. Egyenes úton jársz, igaz légy, mert az a legkönnyebb és a legboldogítóbb szerep. Érzéseiddel ne légy pazar, de akinek odaadtad, ahhoz légy hű! S hogyha olykor keresztutakra vezet az élet, kérj tanácsot tenszívedtől, gondolj azokra, kik onnan felülről néznek le rád, atyád és anyád szellemére, s úgy cselekedjél, hogy ők boldognak lássanak téged. És most üdvözlöjök azokat, akik itt maradnak.

Még egyszer körültekintének a sötét szobákban. Elhalványult emlékek, alvó szellemek hadd aludjanak tovább. Az előteremben megszólal a zongora, mintha téveteg ujjak vonultak volna rajta végig. Zoltán megrezzenve simul Rudolf mellé... Semmi sem az; futó egerke szalad a billentyűkön keresztül, az támasztá a hangot. A szellemek alusznak csendesen.

A gyertyák továbbvitetnek, a két arckép régi homályába vész újra, a rekedt, hangtalan légben elhangzik az utolsó kulcsnyikorgás. Zoltán eltávoztában megcsókolja azt a kendőt, mely a nagy karszékra van vetve. Miután elhagyák az előszobát is, s végigmennek a folyosón a betört résig, mely előtt a vén szolga mozdulatlanul állt őrt. Mindkettő szívéből mintha nagy, nehéz hegyek emelkednének el, oly hosszan, oly könnyebbülten sóhajtanak fel a szabad légre jutva.

Ott künn vidáman, derűlten süt a déli napvilág a zöld hársfákon keresztül, s bámulva látszik kérdezni: „Hová, hová e sápadt gyertyákkal és e sápadt arcokkal?...”

IX. Az emancipált család

A Kárpátfalván töltött nap után egy hétre útra kellett indulni Zoltánnak.

Ez a hét nap hét kínos esztendő volt reá nézve. Tudta, hogy elmenetelének fájdalma gyámatyjának titka; hallotta, hogy Rudolf neje és gyermekei előtt oly közönyösen beszélt Zoltán elutazásáról, mint egy igen természetes és maga rendén következő eseményről, melynek okszerűen meg kelle történni; Zoltánból mívelt embernek kell lenni, egyetemi tanulmányokat végeznie, mert a tudomány nemcsak a szegény emberekre nézve kincs, hanem a gazdagokra nézve is az. Ezért Zoltánnak most a pesti, majd később a külföldi egyetemeket is meg kell látogatnia; abba néhány esztendő bizony betelik, de azután mint derék, jeles férfi fog visszatérni, s annál nagyobb lesz majd az öröm Szentirmán.

Így, ilyenforma magyarázatokban tudá meg Rudolf családja Zoltán közeli elutazását, s a gyermeknek magaviseletével igazolni kellett e kilátásokat, el kelle titkolnia azt, miszerint ő tudja, hogy ez eltávozás indokai mögött egy sötét, borzasztó gondolat rejlik, mely nem engedi lelkét megnyugodni, amíg annak gyökerére nem akadt, amíg azt ki nem tépheti, semmivé nem teheti, bármi legyen is az. Még neki kellett vigasztalni a gyermekeket, kik megsiratták, midőn kocsira ülni látták a jó kis bácsit, pedig azok azt hitték, hogy cseresnyeszüretre ismét idehaza lesz; neki kellett letörölni a könnyeket kicsikéje piros arcairól, pedig annak még megvolt az a boldog gondolatja, hogy egykor ismét meg fogja őt látni, délceg férfi alakjában, s addig is mindig fel fog dobogni szíve, valahányszor nevét hallja említettetni; neki nyájas mosolygással kelle fogadni jó gyámnya tréfásan gyöngéd szavát, hogy el ne feledkezzék róla; és ő jól tudta azt, hogy sok, sok időre, talán örökre elválik tőlük, s még csak levelét sem fogják látni soha.

Midőn megszorítja Rudolf kezét, ajkába kénytelen harapni, hogy könnyei el ne árulják.

– Gyorsan, gyorsan, Zoltán! – súgja Rudolf. – Majd ha egyedül leszel!

Még most sokan látják, cselédek, házhoz tartozók, talán ellenségek, titkos kémlelők; azok előtt vidám arcot kell mutatni! Isten hozzátok!

A kocsi kigördül az udvarból; akkor azután szabad a sírás, senki sem látja többé.

Flóra szomorúan tekint az eltávozott fiú után, most érzé csak, milyen nagyon szerette őt; búsán akasztá karját férje karjába.

– Mégis el kellett volna őt kíséred Pestig.

– Szokjék önállósághoz! Tanuljon magára felügyelni! – szólt Rudolf erőltetett, száraz hangon.

– Féltem Zoltánt, nagyon féltem.

– Mitől?

– Nem az úttól, hanem útja végétől.

– Tarnaváryt érted? Igaz, hogy ő nagyon szigorú.

– Nem őt, hanem családját.

– Igaz, leányomat egy napra sem küldeném oda, de férfinak, oly szívvel és fővel, mint Zoltán, hidd el, jó iskola az.

– Mégis, mégis, jobb lett volna neki, ha mindvégig közöttünk maradt volna! Egészen családkunk tagjának néztük már.

– A gyermekékezés elmúlik, kedvesem – sóhajta Rudolf, szíve mélyében tagadva, amit mondott, s megcsókolva nejét, eltávozott írószobájába.

Flóra kezén fogá síró kicsinyeit, kik még most is kendőt lobogtattak a távozó hintó után, és sorba ölelgeté őket. De csak mindig eszébe jutott az, hogy hiányzik közölök valaki, s ha Katinkára tekintett, fel kellett tűnni előtte, hogy ez a gyermek nem volt még ilyen halavány soha...

Rudolf előre elküldé Tarnaváryhoz Zoltán egykori nevelőjét azon tudósítással és kérelemmel, hogy addig is, míg a megye hivatalosan kinevezné, legyen szíves az ifjú Kárpáthy fölötti gyámságot átvállalni, miután ő arról lemondott.

Tarnaváry előtt már tudva volt az ok, ami Rudolfot e lépésre kényszeríté.

Képzeltetik azt a kellemetlen meglepetést, mely őt Rudolf levelének olvastával érte. Akkor ilyenforma magánbeszédet tarthatott magában (mert ő csak magával szokott bizalmasan beszélgetni)

„Hogy a patvar vitte volna el ezt az egész Szentirmayval való ismeretséget. Beh szép provincia jutott a számomra belőle; én most vénségemre gyermeknevelő legyek, gondoskodjam egy ilyen elkényeztetett, elbölcsesített kölyökről; vigyázzak magamra, hogy görbén ne találjak rá nézni; minduntalan azon törjem a fejemet, hol jár, mit csinál, nem tesz-e valami rosszat a nagyságos úrfi, nem hal-e a vízbe, nem rontja-e magát a táncban, tanul-e valamit, nem szeret-e bele valami masamódnéba. Aki teringette! Ez ugyan drága mulatság lesz nekem, aki a saját gyermekeimmel sem szoktam törődni.”

És ez egészen úgy volt. A méltóságos úrnak legkisebb gondja volt az, hogy családja tagjai mit csinálnak. Tán hirtelenében meg sem tudta volna mondani, hány fiú van köztük és hány leány. Néha egy hónapig sem jött velök össze. A méltóságos asszony szobái egészen el voltak különözve az övéitől, nem is ugyanazon a lépcsőn jártak fel hozzá, a gyermekek pedig éppen külön emeletben laktak, együtt az inasokkal, szobalányokkal, nevelőkkel és jurátusokkal, kik mind egy kategóriába számítottak.

A főispán úr országos ügyekkel volt elfoglalva, s az országos férfiak magas gondjai vámentessé teszik őt a családapai gondok alól.

„Szedtevette kölykei! – szokta mondani a méltóságos úr, mikor valaki e hanyagságát megemlíti. – Hát az-e az én dolgom, hogy az ő lélegzetöket lessem? Hadd üssék-verjék magukat, annál jobban nőnek. Ha én egész nap egyebet sem teszek, mint nekik tartok prédikációt, mégsem lesz egyik is jobb. Mind rossz a gyermek, én is az voltam. Ha vigyáznak rá, csak képmutatásra tanítják. Engemet is eleget ütöttek, hánytak, mikor gyermek voltam; fejemet beverték, penicilust vágtak a pofámba; most is itt a helye; ló ledobott, csónak felfordult velem, kezem, lábam törött, tízesztendős koromban elszöktem az apámtól, mert meg akart verni, s hat hétig voltam inkognitó disznópásztor, mégis itt vagyok, s főispán lett belőlem! Ők se legyenek különbek az atyjoknál.”

Ez a filozófiai nézet biz ott néha-néha alkalmazható *férfigyermekeknél*, de a méltóságos úrnak leányai is voltak, s leányokra nézve vannak azután még veszedelmesebb bukások a lóról leesésnél és szomorúbb bélyegek, mint amit a tollkés vág az arcon.

E bölcs nevelési nézet következése volt azután, hogy a főispán úr legidősebb kisasszonya, Toncsi, tizenhat éves korában megszökött egy fiatal zongoravirtuózzal, s mire szülői megtudták, már meg is esküdött vele. A főispán úr magánkívül volt, haragudott, mégpedig valamivel jobban, mint mikor Lőrinc úrfi, a kis majoresco, rakétával felgyújtotta a préházat; s a szemei elé került leánynak dühödt fúriával ordítá fülébe e szavakat:

– Ez többet meg ne történjék!

Ez nem is történt meg, hanem megtörtént az, hogy két hét múlva Toncsi viszont a férjétől szökött meg, és azután igen sok kalandja volt a világban; győzné azt valaki krónikába rakni, mikből, ha minden tizediket megtudta Tarnaváry úr, mit tehetett bölcsebbet, mint hogy vállat vonított, és példás flegmával azt mondá:

– Mit tehetek én róla? Én csak nem vezethetem kötélén...

A főispánné épp olyan keveset törődött gyermekeivel, mint férje: sokkal szebb és sokkal fiatalabb volt még, mintsem ily házias gondokkal foglalkozhatta volna idejét. Arra valók voltak az instruktorok és nevelőnők. A szállás olyan jól volt elrendezve, hogy a gyermekek, ha a házat felfordították, sem hallatszott a mama szobájáig, és ez igen célszerű volt. Valóban arról senki sem tehet, ha nagy családja van, mert a gyermek istenáldása, de nagy uraknak legalább megvan az a boldogságuk, hogy elbújhatnak előlük, és nem látják őket...

Egy szép esős reggelen érkezett meg Zoltán nevelőjével, ki őt Tiszafüreden találta elő, Pestre, s a fogadóban átöltözve, rögtön sietett a főispán úr lakába.

A kapuban megkérdezék a nagy prémű ajtónállótól, hogy „Itthon van-e Tarnaváry főispán úr?”, s az igen jó elméncségnek tartá azt felelni rá, hogy az nincs itthon, mert itt Tarnaváry *septemvir* lakik.

Zoltán megköszönte neki ez elmésen tudtul adott értesítést a főispán úr újabb rangfokozata felől, és sietett fel a lépcsőkhöz.

A folyosó ablakán kidülve nézte kényelmesen egy hajdú, mint esik az eső, s háromszor engedte kérdezni: „Merre kell öméltóságához menni?”, azután nagy röviden felelt, a csizmája orrával mutatva:

– Ott a kancellaré, ni! Fel van rá írva. Majd megmondják – s eközben fogai közül hegyeset köpött az alatt álló kocsis kalapjára.

Általában Tarnaváry úr közelében minden ember oly goromba volt, mint a pokróc. Tetszett nekik mintaképül.

A kancellária felé közeledve már azután könnyű volt eligazodni Zoltánnak, mert odabenn oly rettenetesen lármázott a méltóságos úr, hogy az egész ház visszhangzott a szedtevetéktől.

Ha valaki egy kapun benyit, s akkor egyszerre kilenc szelindek rohan rá, már az is elég kellemetlen multság, de még sokkal szorongatóbb helyzet az, mikor az ember egy idegen házba belépve, a család tagjait éppen civakodáson kapja, s a csör-pör zajában kénytelen elmondani, hogy kívánta tiszteletét tenni, amikor inkább kívánná, hogy ötven mérföldnyire lehetne onnan.

A hétszemélynök úr rettenetesen szidott egy jurátust s annak a révén még sok jelenlevő és nem lévő egyéniségeket, s Zoltánék belépésével egy cseppet sem engedte magát megzavartatni.

– Ördög mennykő teringettét! Ki látott valaha ilyen bolondot? A Bedlamba kellene az ilyen bolond embert zárni, oda is a veszett emberek közé, ott is megkötözni láncsal, vasláncsal! Milliom a lelke! Én is voltam fiatalember, csináltam sok bolondot, de ilyent még hallani sem hallottam, nemhogy láttam volna. Hogy a szivárványos zivatar hordana el valamennyi poétázó, ábrándozó embert, valamennyi ilyen sárkányon paripázó szélúrfit, mint maga. Még megüt a guta. Ha olyan flegmatikus ember nem volnék, képes volnék keresztülmenni a lelkén, ilyen ez és amaz!

Zoltán csak bámulva állt ott az ajtóban e nagy zivatar alatt, s zavarodottan hordta körül szemeit a tárgyakon. Egy kerek asztal körül írt vagy tizenkét jurátus, e percben mind úgy lehúzta a fejét az írásába, hogy ki nem lehetett venni, melyik az, akit a septemvir úr oly keményen dorgál, ki maga vörösre kigyulladt arccal járt hevesen az asztal mellett fel s alá, néha-néha egyet villantva szemeivel Zoltán felé, mintha intene neki, hogy ne köszönjön neki addig, míg ki nem dühöngte magát.

Kovácsot mindjárt megismerte Zoltán a többi közöl, de az háttal volt felé fordulva, s nem láthatta őt.

Tarnaváry dühe fokozatosan emelkedett, amiatt, hogy senki sem mondott neki ellent. Valami hosszan összehajtott papiros volt a kezében, azzal hadazott sokat, nyilván az lehetett a botránkozás köve.

– De hogy jutott magának eszébe ezt ide írni? Ezt? Ezt a firkát! Mi? Feleljen!

Eközben elébb az írást verte a tenyerében, végtére pedig olyat ütött öklével az asztalra, hogy ijedtében valamennyi jurátus mind „s”-et írt a félrecsúszott író tollal.

E nagyon hangos interpellációra végre fölemelkedék székeről egy szőke legény, ki most éppen nagyon halavány volt, s középen volt elválasztva a haja, s kissé elszánt, de inkább reszketésre hajló hangon bátorkodott ilyesmit mondani:

– Én esküszöm, méltóságos September úr (ijedtében septemvir helyett mondta), hogy nekem nemes céljaim voltak a kisasszonnyal.

– Ördög, mennykő! Üljön le kend a helyére! Ki kérte, hogy álljon fel? És hallgasson! Ki mondta, hogy beszéljen? Mit fecseg itt nekem előre-hátra? Bánom is én, hogy miféle céljai voltak, nem az itt a kérdés, hanem hogy minek írta ezt a számár verset az akció hátára?

A szőke fiú keseredetten ült le, de ha minden érzést el lehet is fojtani a félelemmel, ám a költői öntudatot soha. Annyit vissza kellett neki felelni, hogy:

– Kérem alássan, az a vers nem rossz!

Tarnaváry a fogait csikorgatta, s azt a bosszút találta ki a vétkes poétajurátus számára, hogy eleibe tette a kérdéses corpus delictit, s ráparancsolt:

– Mármost vakarja ki, ha ideírta!

Kétségtelenül a legkegyetlenebb büntetés neve: egy költővel saját versét kivakartatni.

Csak ekkor kezdte a septemvir úr Zoltánt figyelmére méltatni.

– Szervusz, fráter, szervusz. Hát már megjött? No, jól van. Most látja, hogy mérges vagyok; hát csak menjen át addig a feleségemhez, majd fráter Kovács átvezeti. Szervusz.

Kovács rögtön felugrott e szóra, s örvendve fogadá Zoltánt, ki amint könnyebbült szívvel elhagyá az írótermet, aggódva kérdezé, hogy micsoda nagy baj történt odabenn.

Kovács mosolyogva mondá el neki, hogy az a szőke legény, egy tehetős alispán fia, ki a septemvir úr középső kisasszonya, Julcsa iránt ábrándozik, aki már szinte tizennégy esztendő, s mindenféle utakat-módokat elkövet, hogy érzelmeit vele tudassa, miket Julcsa szinte szívesen meg szokott hallgatni. Így legközelebb azt a furfangot gondolta ki, hogy amint mindenféle pörös iratokat hordott haza a kúriáról, az összehajtott akciók üresen maradt felére írt verseket és szerelmi nyilatkozatokat, s ezeket előleges egytetértés mellett Julcsa kisasszonyra bízta, hogy azokat majd édes papájának kézbesítse; Julcsa kisasszony azután levágta az őt illető verseket és írásokat szépen, s a többit így adta át a papának. Legközelebb azonban szegény nyavalyás poéta ahelyett, hogy az akció üres oldalára írta volna a verset, költői

szórakozottságában az illető pörös okirat beírt felének tulsó lapjára írta azt fel, ahonnan azután nem lehetett többé elválasztani. Így sült ki a gonoszság, s a hétszemélynök úr jelenleg nem azért haragszik, hogy mint merészelt ez a gyerekjurátus azzal a gyereklánnyal ily tilos egyetértést kötni, mint inkább azért, hogy a verset a beírt papiros hátuljára írta, ezáltal elválaszthatatlanná téve azt ama megsemmisíthetlen okirattól, hacsak szépen ki nem lehet majd vakarni.

Zoltán azonban úgy járt, mint aki mennydörgéstől féltiben kimenekül a házból – az esőbe...

Alig fordultak be a méltóságos asszony szobáihoz vezető folyosóba, midőn egyszerre a leghevesebb szóváltás zaja üté meg füleit.

Ezúttal már igazán megrettent, mert e pörpatvar hangjai női hangok voltak, s nincs leverőbb valami fogékony kedélyekre nézve, mint nőket hallani perelni.

– Mi ez? – kérde Kovácstól meghátrálva, s önkénytelen annak karjába kapaszkodva.

– Úgy hiszem, a méltóságos asszony éppen az elmondottak fölött fejezi ki elégedetlenségét.

Valóban, a kifejezések erősek voltak.

Zoltán kételkedve nézett vezetőjére.

– Julcsa kisasszonyt szidják így?

– Óh, nem. Hanem a nevelőnét. Ez sokkal könnyebb.

A méltóságos asszony sohasem szokta szigorúságát az úrfiak és kisasszonyok csínjai miatt ő magokkal éreztetni, hanem illető nevelőikkel; egyszer azért, mert az úrfiak és kisasszonyok úgyis csak nevettek volna rajta; másszor pedig azért, mivel ez a fajta az alárendelt embereknek éppen legalkalmasabb arra, hogy a fensőségi érzet gyakorlatának alanyul szolgáljon, minthogy voltaképpen a mívelt emberek osztályához tartozik, s gyakorlatilag mégis úgy lehet vele bánni, mint a szegődött cseléddel.

– Ne menjünk most be – suttogá Zoltán Kovácshoz, elborzadva ettől a korlátlan perpatvartól. Ilyesmi előtte oly egzotikus tűnemény volt, mint a Vezúv kitörése. A kedves, szelíd, jó Szentirmay-családnál ilyesmit sohasem hallott ő, ott mindenki csupa szeretet volt egymás iránt, ott sohasem lehetett egyebet hallani, mint vidám, nyájas, enyelgő hangokat. Úgy szeretett volna harminc mérföldnyire lenni innen.

Kovács észrevette a gyermek zavarát, s örömet felvezette volna saját szobájába, de a pitvarnok már meglátta az ifjú bárót, s kevésbé törődve az előtte talán nem oly szokatlan zivatartól, belépett az úrnő szobájába, őt bejelenteni.

Erre rögtön elcsendesült a hangos szemrehányás, s néhány pillanat múlva kilépett az ajtón a nevelőné, egy üvegalmarcú blazírt kisasszony, akkora orral, mint egy gabnahajóé, pedig azt nem ezúttal kapta, magával vezetve Julcsa kisasszonyt, egy kis fekete képű, piros ajkú, karika szemöldökű leánykát, akinek, ha a szeme sírt is, de a szája nevetett, s míg a két ifjú mellett elment, alattomban jót csípett Kovács karján, s Zoltánt tetőtől talpig összenézte hamis tolvajszemeivel, a folyosó végén pedig szert tett rá, hogy a nevelőné szoknyáját legázolhassa.

Zoltán a falhoz lapult előttük, s lesüté szemeit, mintha ő szégyenlené magát, hogy azokat megszidták.

Erre azután kijött a pitvarnok, átvette őt Kovácstól, s bevezette a méltóságos asszonyhoz.

Karolina, így hitták a septemvirnét, most az előbbeni állapotával tökéletesen ellentétes helyzetben volt. A pamlagon feküdt, szétziláltan és felhevülve, úgy látszott, hogy nagy könnyebbségére válnék, ha egy kissé el tudna ájulni. Két szobalány tartott előtte üvegeket és medencéket, s nagyon látszott ügyelni nyögéseire.

– Óh, kedves Zoltán – nyögé Karolina, megpillantva a gyermeket –, ön megérkezett, hozta isten! Milyen nehezen vártuk. Jöjjön ide! Üljön le! Ide mellém! Óh, egészen magamon kívül vagyok. Minden gyermekség felizgat. Én igazán szerencsétlen természettel bírok, valahányszor a legapróbb csekélység történik ellenemre, mindjárt magamon kívül jövök. Nekem igazán nem jó semmiért megharagudnom. Képes vagyok, ha a leányaim egy hímzést elrontanak, az ájulásig esoffirozni magamat.

A méltóságos asszony nem tartotta Julcsa csínját többnek egy elrontott hímzésnél, vagy tán Zoltánnal akarta elhitetni, hogy az egész zaj egy hímzés miatt történt.

Azután egyszerre csupa jókedv, csupa kedély lett a méltóságos asszony; megölelé Zoltánt, elmondá neki, hogy milyen nagyon örült, midőn megtudta, hogy ezentúl az ő gyámfia leendő; milyen sok jót, szépet hallott eddig is felőle; megmutogatta neki szobáit, csecsebecsét, mindenféle haszontalanságait, amiknek a gyermekek örülni szoktak. Tudakozódott kedvenc ételei felől. Délben pompás, finom, ízletes ebéd várt rájuk. Zoltán megismerkedék a két legnagyobb kisasszonnyal, kik közül az egyik már egészen el látszott feledni a reggeli dorgálást. Cukorsüteménnyel, nyalánkságokkal elhalmozák. Karolina nem is szólt hozzá másképp, mint a legszenvedélyesebb szívesség hangján, s minden kérdését egy olvadékony kegyes mosolygással kísérte.

Délután elvitte őt magával és kisasszonyaival kocsikázni, este látogatóba mentek előkelő társaságokba, fényes mulatságba, hol Zoltánnak mindenki iparkodott kedvezni, hízelegni.

Azután ismét hazatértek; Karolina rábízta egyik pitvarnokára – ki ezentúl kizárólag Zoltánt fogja szolgálni –, hogy vezesse fel a nagyságos ifjú bárót *szobáiba*. A második emeleten volt két pompás kamra elkészítve számára, egyik az utcára, másik a gyönyörű kertre való kilátással. Minden a legnagyobb kényelemmel és pompával volt elrendezve. Ágya fölött hímzett csöngettyűhúzó aranyos fogóval. Arra Zoltán neve volt hímezve.

És az ifjú oly elhagyatva, oly szomorúan érzé magát e hízelgés, e nyájasság, e pompa és pazar kényelem közepett. Nem ilyen világ az, amiben a lélek otthon találja magát.

Midőn bezárta szobáját, s nem jött hozzá többet senki, előkereste bőröndjéből anyja imakönyvét, s homlokát kezébe nyugtatva, sokáig, sokáig elmerengve olvasott abból, míg a jótékony álm meg nem csókolta imát lehelő, szelíd ajkait, hogy megzilált lelkét szárnyaira véve, visszavigye oda, hova úgy vágyik, a csendes falusi hajlékba, a vidám, csevegő testvérek közé, az éber, örökdő atyai kéz ótalmába, a sárga jávor alá, ahol kedves kicsikéje ül mellette, és szedi kis kezébe a lehulló leveleket...

X. Gyásznapok

Minden nemzetnek van egy szent városa, melyre kegyelettel, büszkeséggel gondol. A nagy Németország honfiai elégtelenül mondják, hogy csak egy Bécs van a világon; az angol büszkén beszél Londonjáról, Párizstól számítja a francia a világ közepét, s az orosz megcsókolja a földet, midőn Moszkvába lép; – szabad legyen a magyarnak is édes örömet érezni, midőn Pestre gondol. Pestre fogunk menni! Pestet fogjuk látni! A szép ifjú Pestet, serdülő menyasszonyát Budának, e vén hadastyánnak, nagyszerű házsoraival, sokat emlegetett közintézeteivel, s annyi minden széppel, jóval, hogy a jövevénynek mind az öt érzéke kifárad, ha mindazt élvezni akarja!

Még ezelőtt egy századdal Pest csak egy kicsiny városka volt, elővárosok nélkül. Alig számított 800 házat nyolcezer lakóval, és íme, egy század múlva, több mint négyezer ház, egész paloták sorai emelkedtek fel a rónán, négy külváros támadt körüle, jólét, gazdagság fejlődött ki az annyi ideig elhagyott parton, s megszáporodott rajta az isten áldása.

A nemzeti kegyelet ide hordta mindazt, ami rá nézve drága volt; múltja emlékeit, jövője magvait, a gazdagság kényelmét, fényűzését, az ipar szorgalmát, a tudomány szellemét, a művészet csarnokait és a jótékonyosság menhelyeit. Mint a szív halkabb-sebesebb verése, indította a közszellemet az egész országban, minden rétegekben, fent úgy, mint alant, szellemi és anyagi életmozgásokban az új, az emelkedő főváros, a szép Pest, a mindennel bővelkedő Pest, melyet egyszer legalább életében meg kellett látni minden hazafinak, hogy meggyőződjék róla, miszerint ez a legszebb városa a világnak, s ami Pesten nincs, az aztán sehol sincs!

Gyermeki kegyelettel a kicsinyek, atyai szeretettel az ország nagyjai, bölcsei, tekintenek az ifjú fővárosra, s míg a homályban és szegénységben született ifjak új életpálya kezdetét látták magok előtt, midőn Pest sorompóin beértek, hol a szellem, a szorgalom hírt, önállást, vagyont szerez; addig a gazdagok, a főurak dicső küzdterét látták itt alakulni a honfitetterőnek, a boldogításnak.

Egy közös szív volt az, mely dobogott minden kebelben, melynek bánata fájt, öröme édes volt mindenkinek, s ebben az érzésben találkoztak egymással a kicsinyek és nagyok.

Egy nagy, nehéz sóhaj száll el keblemről, midőn e sorokat írom. A tiedről is, aki ezeket olvasod.

1838 volt az esztendő.

Előre tudhatjátok, hogy nem költészet az, amit leírok. Mind, mind, az utolsó tényig, szomorú, nagyszerű, porba sújtó s égis emelő események: enyészet – siralom – hamvazó nap az egész országra – óriási erőfeszítésű harca egyes nagy szellemeknek a sorssal, a fellázadt elemekkel; nagy, megpróbáló istencsapása, melyből hogy újjászülettünk, ez tudatja velünk azt a vigasztalást, hogy sokáig fogunk élni.

Talán nem voltunk még eléggé buzgók, talán nem szerettük eléggé sajátunkat, talán nem gondoltunk arra elégszer, amire szüntelen gondolnunk kellett volna: hogy, íme, eljöjjön Isten látogatásunkra, és elvegye azt, ami legkedvesebb volt, hogy megtudjuk, mit veszítettünk benne.

Az egész télen át isten csodái mutatkoztak előttünk fenyegető jelenségeikben. A felvidékeken meleg, olvadékony idők jártak, s az alvidékeken kemény, kitartó tél dühöngött. Északon már tél derekán zöldült a fű, s dél felé még tavaszho elején házmagasan állt a hófuvat, eltemetve

utakat, utcákat, úgyhogy minden város, honnan a havat kihordták, mintha nagy fehér bástyákkal lett volna körülépítve, úgy látszott elő.

A Duna decembertől elkezdve folytonos áradásban volt, úgy hogy március első napjaiban Pest alatt az ember emlékezetére hallatlan huszonegy fokra hágott; s estenként már lehetett hallani a folyam két partján levő helységek segélyharangozásait a távolból, miket a gátjait meghágott jeges vízár körülvelt, elborított, s a főváros utcáin láthatók voltak a menekvők szomorú csapatjai, kik rosszul öltözöttek, gyermekeikkel keblükön, egy-egy megmentett üszöcskével, a hű házikutyától kísérvé, jöttek a szomszéd falvakból, s ijeszték a jövő-menőket kolduláshoz még nem szokott fagyos arcaikkal.

És a csapás mégsem szűnt. Máskor amily sebesen jött, úgy el is szokott menni; most még egyre nőtt, egyre fenyegetett. Tudta mindenki az okát, és elborzadhatott, valahányszor reá-gondolt.

Pest alatt és Tolnán felül, hol a Duna hármás ágra szakadt, a magas vízállás dacára megállt a jég, s a hosszú hóesés alatt úgy megszilárdult, hogy midőn a felső jegek megindultak, nem bírták kinyomni helyéből. Ott megtorlódott a felülről jövő zaj, s minthogy odább nem mehetett, megtölté lassankint az egész Duna medrét, úgyhogy néhol a jég egész a fenéig állt, s a megtolult ár a szét nem rombolható torlaszon felül ömlött keresztül.

E gondolat a kétségbeesés volt.

A rémség, a pusztulás eddig is szörnyű volt, s mi fog történni akkor, ha bekövetkezik, amiről még kevesen beszélnek, amit csak a műértők, csak a szakemberek aggodalma képes felfogni egész rémletes nagyságában.

Ah, ha azt tudnák az emberek, ha értenék úgy, mint azok néhányan, akik már tudomást szereztek róla, de akik azt elmondani nem merik; hogy ugranának fel ágyaikból éjnek idején, hogy hagynák oda házaikat, futnának ki a város minden kapuin, s nem tekintenének hátra, amíg egy tornyot láthatnak belőle! E mindenki feje fölött függő veszély ez:

Feljebb, Visegrád alatt, hol a Duna kanyarulatot képez, hasonló jégtorlasz támadt, s amint *a fenéig befagyott* folyam a két sziklapart között megrekedt, az egész felső vidéket már mind vizeibe fullasztá, s Esztergomtól fel egész Bécsig nem hallani egyebet, mint irtóztató rémkiáltást!

De mi történik *velünk*, ha a visegrádi torlaszt *hamarább* széttöri a folyam, mint a tolnait, s az elélzúduló zaj itt éri ezt a másikat? Ah ez a félelmetes eszme verítékverő volt.

Óh, Pest, óh, országunk szíve!

Méltóságos Tarnaváry hétszemélynök úr lakában fényes vigalom volt rendezve ez estén.

Március tizennegyedikének éjszakája volt az.

Az ismerős és még sok eddigelé általunk nem is sejtett egyéniségek hivatalosak voltak e vidám estélyre, melyet nagy előkészületekkel rendeztek már több mint egy hét óta.

De táncolni most! Minő gondolat ez?

Ki áll olyan magasan, hogy ne féljen az Isten kezétől?

Kevesen gondoltak arra. Legtöbben az emberek közül nem szeretnek olyan gondolatokkal foglalkozni, amik kellemetlenek. Aztán Pest jól meg van védve, nagy gát fogja minden oldalról körül. Ha éri is valami baj, az legfeljebb a külvárosokban lesz érezhető. Ilyesmi sokszor előfordul, a józsefvárosi vityillókból kiönté a rongyos embereket, de itt a palotákban arról semmit sem tudnak. Azután nem is illik fölösleges aggodalmakkal rémíteni a szegény

köznépet, sőt még igen célszerű és megnyugtató, hogy lássa mindenki, miszerint a legmíveltebbek éppen nem aggódnak, hogy félelem nélkül járnak mulatságaik, kedvtöltéseik után, tehát nem félhet senki semmitől.

Pedig Tarnaváry úr maga sem ezen, sem pedig a másvilágon semmitől nem retteg annyira, mint a víztől. Soha még életében hajón nem ült. Fiatal korában követségi járulnokul neveztetett ki Nápolyba. Inkább lemondott róla, s egész pályautját újból kezdte, hogysem egy olyatén fabörtönbe bezárassa magát, melynek nincsen egyéb fundamentoma, mint a víz. E félelméből már több hónap óta titokban pincéjébe eleve elrejtetett egy csónakot, melyben szükség idején kimenekülhessen, s nagyon haragudott minden olyan beszélgetésért, melyet az árvízre vittek. Ilyenkor goromba volt, s letorkolt minden embert. Meg nem engedte, hogy valaki annak a lehetőségét higgye, amitől ő maga úgy rettegett, s Zoltán csak azóta kezdett kegyence lenni, amióta holmi tanárokkal való ismeretsége folytán kitudta, miszerint Tarnaváry úr lakása, a József téren, az egész városban legmagasabb helyen fekszik, s hogy az a környéken a legbiztosabb menedék.

Mielőtt e vidám mulatságban részt vennénk, keressük fel regényünk egyik hőstét, tekintetes Maszlaczký urat, ki szintén hivatalos oda, majd vele azután együtt eljöhethünk.

Éppen készül ő is. E percben igen érdekes helyzetben találjuk. Borotválkozik. Előtte két szál faggyúgyertya, azok közt a sakktáblás tükör, mellyel szembeszállva, Maszlaczký úr egész ügyszeretettel faragja érdemes ábrázatját, nagy kiszámítással és kellő gyakorlattal nyújtogatva nyakát és harapdálva alsó ajkát, az odavonatkozó részletek pontosabb tárgyalhatása végett. Orcájának egyik fele még be levén kenve fehér szappanlével, csak a revers oldaláról ismerhető meg annak mivolta, szemközt nézve pedig igen elevenen emlékeztet arra az indián csodaszülöttre, kit a „Fehér Hajóban” mutogattak, fele fehér, fele fekete ábrázattal.

Az óra éppen kilencet ütött, midőn sebesen vágató szekérnek zörgése hallatszik az utcán végig, mely a kapu előtt megáll, s rá sietséges csörtetés fel a lépcsőkön, a negyedik emeletbe, s a rögtön utána következő csöngetés tanúsítja, miszerint Maszlaczký úrhoz érkezett valaki. Hát csak hadd jöjjön, Maszlaczký úr egy cseppet sem zavartatja meg azáltal magát; csendes művészi nyugalommal fogja bal kezének két ujja közé orra hegyét, s azt felfelé emelve értelmesen, a jobb kéz ujjaira fektetett borotvával szelíden tisztogatja meg azt a tért, ahonnan a bajusz egy része kitiltatott, miáltal az arc sokkal fiatalabb kifejezést nyer.

Pár perc múlva bebukik az ajtón a késői látogató. Maszlaczký úr látja a tükörből, hogy a fráter Bogozý.

A fráter nem kíván sem jó estét, sem jó egészséget, hanem egész röviden, mégpedig rövid lélegzettel köszön be e szavakkal

– *A zaj megindult ma reggel Visegrád alatt!*

Más ember azon helyzetben, miben Maszlaczký úr volt, erre a szóra levágta volna a borotvával az orrát, vagy eldobta volna magától az egész szépítési eszközt, s félig fehér, félig veres orcával futott volna ki a házból; Maszlaczký úr mindezt nem cselekedte, hanem nyugodt lélekkel elővette a fenőszíját, hozzáfente a borotváját, s aközben igen csendes hangon kérdezé a frátertől:

– Beszélt Trommellal?

– El is hoztam magammal. Itt várakozik.

– Ugyan, küldje be, kérem! Aztán menjen vacsorálni, de ne beszéljen senkinek, hogy hol járt!

A jurátus eltávozott, s utána egy köpcös, köpönyeges hazafi sompolygott be az ajtón, kinek kövér, jól tartott képében sok hamis vonást hagyott a magát idehívatása felől tájékozni nem

tudás. Az egész arc inkább piros volt, mint veres, csupa merő durva elhújasodott vonások, miknek laposságát nagyon segíti kitüntetni még az is, hogy szemöldei vagy nincsenek, vagy olyan világosak, hogy gyertyánál nem láthatni, minélfogva szemei úgy jutottak húsos, kövér homloka két felére, mint valamely becsületes tengeri fókáé.

Látva, hogy a fiskális úr késsel jár az orra körül, nem beszélt addig, míg az művét nem végezte, hanem lebecsátkozék szépen egy szék szegletére, nagy, súlyos, havas köpönyegével megkeresztelve a betakart pörcsomagokat, amikre ráült.

Maszlaczky úr megtörlé arcát, s kedves elégtétellel járatá végig megsimult állán ujjai hegyeit.

– Kedves Trommel uram. Vannak magának ugyebár dereglyéi?

– Vannak. – Igen. – Vannak – felelt az érdekes úr, nagyon meggondolva a szót, mint akinek az önfenntartás ösztöne súgja, hogy ügyvéd kérdéseire valamit az igazságon vagy innen, vagy túl kell felelni.

– Hány?

– Kettő. Igen. Kettő. (Mégis könnyebben esett a lelkének, hogy egyet eltagadhatott.)

– Hát csónakja?

– Az van öt. Éppen öt. Minek tetszik kérdezni?

– Tudna-e még többet is kibérelni egypár napra?

– Minek, kérem alássan? Minek? Kéjcsónakázásra rossz idő van most.

– Trommel uram, kedves, én egy igen hasznos vállalatot tudnék önnek ajánlani. Tudhatja ön: ez nem első, és egy sem vált kárára.

– Köszönöm alássan. Tessék velem parancsolni!

– Önnek legalább tizenkét dereglyét és csónakot kell kibérelni, és azokat a szükséges legénységgel ellátni, mert Pesten nemsokára nagy szükség leend rá. Az árvíz el fogja önteni a várost.

– De, könyörgöm alássan, ez a magsztrátus dolga.

– Én nem mondom, kedves Trommel uram, hogy ön nagylelkűséget cselekedjék; én önnek vállalkozást ajánlok, ahol ezer száztólit lehet nyerni.

– Értem már, kedves tekintetes úr. De mégsem értem. Sokba kerül ám az, öt forint kell minden napra egy legénynek, tíz forint maga a csónak. Az ember kockáztat legalább hatszáz forintot. Aztán ki tudja, lesz-e belőle valami nagy szerencsétlenség? Ha az ember jó nyereséget akarna látni, arra nézve szükséges volna, hogy ne csak a külvárosokat, hanem a belvárost is elöntse a víz, ahol a gazdag urak, a nagykereskedők laknak, abból látszanék ki valami. Ezt pedig ki tudhatja előre?

– Én bizonyosan tudom – szolt Maszlaczky úr –, a belváros csatornáiban már több helyen eddig is színültig áll a víz, néhol deszkából kénytelenítettek gégeket építeni az emelkedő víznek. Azokban meglátszik, mennyivel magasabb az ár a föld színénél. És még magasabb is lesz. Én igen jó vállalatnak tartom, amit ajánlottam, s kész vagyok önnek az összeg felét átadni.

– S veszteség esetére nem kívánja azt tőlem vissza a tekintetes úr?

– Egy fillért sem.

– Hát ha nyerni találunk?

Maszlaczký úr erre egy kész szerződéslevéllel felelt, melyben meg is volt írva, miszerint ő és Trommel János uram közös vállalatra csónakokat bérlettek ki, melyek szükség esetén a közlekedést a két város között fenntartsák – mérsékelt vitelbérért.

Értsd alatta: oly díjért, aminőt egy halálrettegésben levő embertől ki lehet csikarni.

Utálatos rablás! Kizsákmányolása a közelgő szerencsétlenségnek! És ez is *tény*. Talán a legszomorúbb az egész katasztrófá alatt. Volt, aki előre számított hidegen, meggondoltan a közelgő vészből eredendő üzletre.

A két becsületes ember megértette egymást. Trommel uram átvette az előlegezett összeget Maszlaczkýtól, a szerződés párját nála hagyva.

– Mármost *rögtön* siessen ön a dolog után! Mert *a munka* még az éjjel elkezdődik.

A hajóskupec elhordta magát nagy sietve. Maszlaczký úr pedig csendesén füttyörészve köté fel fehér nyakravalóját, s tökéletes eleganciába téve magát, elküldött egy bérkocsiért, s néhány perc múlva a hétszemélynök elé hajtattott, melynek hosszú ablaksora ünnepélyesen világított a kívül oly sötét éjszakába.

A középteremből zongoraszó hallatszik elő.

Nagybőjt levén az idő, más zenét hallatni nem szabad. A szép Ilvay kisasszony zongoráz, kinek az orvosok megtiltották a táncot. Maszlaczký úr itt egy futó komplimenttel keresztülhalad. A tánc neki sehogy sem áll, nem szokott benne részt venni. Különben is sokkal több pszichológiája van, mint hogy ne tudná, miszerint célszerűbb a szülők kedvében járni, mint a kisasszonyokéban, ha az embernek komoly céljai vannak. Tehát egyenesen oda siet, ahol a hétszemélynök, Kőcserepy úr és neje whisteznek. Negyediknek szalmaemberképpen odaültették Misztizlávot, és egyre pörölnék vele, mert nagyon szórakozott, és minden számítás nélkül hányja a kártyákat.

– Én meg nem foghatom, ha minden ember oly konfúzus! – kiált Tarnaváry úr, ki szüntelen jár-kel alá s fel a termekben, mint a görög filozófusok horgas atomusa a káoszban. Az inas elejti a tányérokat, a szakács a kemencébe teszi a fagylatot, a táncszobában összezavarják a quadrille-t, s Misztizláv barátunk treffit ad ki, mikor pikkét hívnak. Mi lehet ma?

Óh, mi lehet ma! Irgalomnak Istene légy velünk!

Maszlaczký úr édesen ragyogó orcával érkezik meg, s kezet csókol a két delnőnek, ami nem volna különben szokásos.

– Csakhogy jön – szól örvendő Eveline, kinek szenvedélye a whist –, mindjárt elfoglalhatja Misztizláv helyét; felmentjük önt, Misztizláv. Úgyis látszik, hogy a fél szíve a táncszobában van.

– Egészen ott volna, ha Vilma kisasszony távol nem lenne. Zavarában olyan bókot mondott az egyik asszonyságnak, amivel a másikat megbántotta, kinek három kisasszonya táncol ott benn.

Pedig nem szórakozottság az, hanem a hideg borzalom! Elűzhetlen félelem sápadt alakja ül a mulatozók mellett, s ott benn a táncteremben sápadva mondják egymásnak a lejtő párok:

– Milyen hideg van! – Talán nem fűtenek itt?

A borzalom az, a lélekfagyasztó, a szívreszkettető borzalom. Isten keze függ mindenki felett!

Maszlaczký úr füleit az ütötte meg, hogy Vilma kisasszony nincs jelen.

– Hol van Vilma kisasszony? A kedves kisasszony. Talán nem beteg?

- De igen. Gyöngélikedik – sóhajta a tanácsosné asszonyság. – Azért honn maradt.
- Az igen különös – szólt bele a hétszemélynőkné –, hogy valahányszor nálunk mulatság van, Vilma kisasszony olyankor mindig gyöngélikedik.

Ez észrevétel nem volt ment minden malíciától.

- Sajátságos véletlen – monda Eveline; midőn azonban a háziasszony egy pillanatra felkel újan érkező vendégeit fogadni, a tanácsosné bizalmasan odasúgá Maszlaczký úrnak:

– Valóban a septemvirné nem alaptalanul gyanakodik; csak hogy ő nem sejt, nem észlel, ő igen közönséges eszmetehetségű nő, csak azt tudja, amit lát. Vilma csakugyan rossz kedvvel jó e házhoz, de annak sajátságos oka van; már egyszer említém ön előtt. Valami kimondhatatlan gyűlölettel viseltetik ezen ifjú Kárpáthy iránt, aki most... Tarnaváryék gyámsága alá adatott; amit én nem is csodálok; az ifjú ember egyike a legkiállhatatlanabb egyéniségeknek.

- Nemde, fiskális úr?

- Tökéletesen egyetértek nagysáddal.

– Vilma valóban beteg. De beteg attól a gondolattól, hogy ez ifjúval találkoznia kellene e helyen. Vilma nagyon szenzitív, benne sok magnetizmus van; ön hisz a magnetizmusban, ugyebár? Óh, én azt csálhatatlannak tartom. Vannak titkos rokonszenvek és ellenszenvek, miket a legkérgesebb szív sem képes megtagadni.

- Óh, vannak – szólt Maszlaczký úr tragikus sóhajjal, mit a tanácsosné sajnálkozó elértéssel látszott fogadni.

Ezalatt visszatért a háziasszony. Emánuel barátunk nagyanyja érkezett meg, kivel unokái elhitették, hogy ennek a nagy néptolongásnak az utcákon az az oka, hogy a török követet várják, s holnap ki lesz világítva a város. Ő szegény semmit sem tud arról a veszélyről, melyet csak egy vékony földhányás választ el még a várostól.

Velök együtt érkezett meg Berzy is, a zseniális báró, ki éppen most jövén a pesti partról, tele van kedves anekdotákkal, s azokat élcekkel fűszerezve szórja a társaság közé. Emánuel barátunk mindenütt a nyomában jár, s amit ő el talált volna felejtetni, siet utánatoldani.

- Rémmület van a pesti filiszterek közt, holt rémmület – tudósít a zseniális báró –, valamennyit meg lehetne riasztani egy sajtár vízzel; végig álltak az egész Duna-parton, ember hátán ember; ha mindenki csak egy követ hozna a töltéshez, s egy darab jeget vinne el a Dunából, nem volna mitől tartaniok. – Egy cukrásszal találkoztam a parton, aki nagy rémmülten sietett valahova. „Az idén olcsóbb lesz a fagyalt, uram, mint tavaly volt – mondám neki –, kaphatni jeget eleget.” Az ember úgy nézett rám, mintha kedve lett volna a Dunába belevetni.

Akadtt egypár, aki nevetett rajta.

- Hát a fürdőkádat? Mondja el csak a fürdőkáddali tréfát! – juttatá eszébe a fiatal epigon, Emánuel barátunk.

– Óh, az is igen jeles tréfa volt. Egy vén filiszter házában lakom, valami nagykereskedő, aki rendkívül fél az árvíztől. Megtudtam, hogy ugyanazon szobában alszik, mely fölött az én fürdőszobám van. A múlt éjjel tehát egyet fordítottam a fürdő kád csapján, s az onnan kiömlő víz egyszerre elkezdett a padlón keresztül az alanti szobába átsurogni. Képzeltetni azt a jelenetet, midőn az én Dandin Györgyöm egyszerre az orrára kapja a zuhanyt. Ez felugrik esze nélkül az ágyából, ki az utcára, mit én tudom, hogy öltözve; ordít, hogy itt az árvíz, míg a szomszédok el nem fogják, s eszébe juttatják, hogy az árvíz nem felülről, hanem alulról szokott kezdődni. Ekkor azután nekem esett, szakkerlőtozott mázsaszámra, felmondott, fenyegetett mindenféle perekkel, mi pedig majd megpukkadtunk kacagva.

Már ezen méltán is lehetett nevetni. A társaság nagy része osztá a vidámságot.

– De legszebb volt az a mostani – mondá Emánuel. – Azt beszélje el, báró úr. Az jeles volt. Majd agyonverték bennünket.

– Már az igaz. Hát egy külvárosi házban már annyira fölfakadt a víz, hogy az egész udvar tele van vele, s a kapun be nem lehet járni. A bejárás előtt hét csizmadialegény iparkodott torlaszt emelni nagy sietséggel. Erre én nagy harsány szóval bekiálték a kapun azon hangon, ahogy a vízfordó emberek szoktak kiáltani: „Donauwasser!”, „Duna-vizet vegyenek!” Hanem azután szaladtunk is, mert az én csizmadiám utánunk rohantak a sámfákkal, s alig bírtunk utat veszteni előttük.

Ezt az ötletet lehetetlen volt igen-igen elmésnek nem találni.

– Hol van Zoltán? Hadd mondjam el neki! – nyüzsgött Emánuel. – Ugyan, kérem, méltóságos úr, hol van Zoltán barátom?

– Tudja a hét mennykő! – dördült rá vissza a megszólított háziúr, ki már azon is dühbe jött, hogy mint mer ez a fiatal gyerek őhöz szólni, mikor nem kérdezik. – Keresd, öcsém. Én nem strázsálok a te Zoltán barátodat.

– De valóban, hol lehet Zoltán? – aggódék maga a háziasszony is. – Egész este nem láttam sehol.

Julesa kisasszony is bizonyítá, hogy ő sem találja, pedig már kereste is, mert vele táncra volt ígérkezve. Cudarság tőle, hogy meg nem tartotta a szavát.

Sem inasok, sem lovászok nem tudtak felőle semmit. Csak annyi volt bizonyos, hogy a paripája nincs az istállóba kötve.

Az jeles dolog volt, hogy a Kárpáthy család féltett ivadékáról még csak annyit sem tudnak a gyámatyái háznál, hogy otthon van-e, vagy nincs.

Maszlaczky úr és Köcserepy tanácsos úr különös tekintetet váltottak egymással. Az ugyan sajtószerű eset volna, ha a veszedelmes fiatalember valahol nyakát törte volna, vagy a paripa beleragadta volna az árvízbe, és ott fulladott. Mennyivel rövidebbé tenné az egész processzust!

Tarnaváry maga legkevésbé sem aggódott. Olyan nagy gyerek már nem vész el. Bizonyosan jobb mulatságra talált, mint itthon. Majd megjön a lélekadta.

– Uraim, dámáim, vigadjunk! Minek hagyták abba azt a táncot?

Mindenki folytatja előbbi mulatságát; a fiatalság a tánctermekekbe vonul, az élteesebb urak és asszonyok kártyaasztalaikhoz ülnek. A háziasszony átengedte helyét az öreg, nehezen halló úrnőnek, s maga a táncterembe engedé magát csábíttatni, csak egy keringőre báró Berzyvel, azután egy másikra Misztizlávval, meg egy harmadikra Emánuel barátunkkal és azután még ki tudná, hányra és ki tudná, kikkel. Néha-néha egy-egy távoli lövés dőreje vegyült a zene közé. Senki sem látszik azt észrevenni.

Már közel volt tizenegy óra, midőn a kapu alatt lódobogás hallatszott, s egyik pitvarnok jelenté, hogy Zoltán úrfi éppen e percben érkezett meg.

– Rögtön ide jöjjön, és adjon számat, hol volt! – riadt fel Tarnaváry úr.

– Azonnal jönni fog, de előbb átöltözik, mert minden ruhája csuromvíz.

A fiatalabb hölgyek kíváncsian kezdenek a mondottakra ügyelni. Vajon hol járhatott?

Öt perc múlva megjelent Zoltán.

Elragadó szép volt a gyermek. Különb is életvidám arcát a hideg oly pirosra festette, mint a rózsza, s szemeiben valami szokatlan felhevülés tüze látszott lobogni, termete délceg volt és izgékony, mint rendkívüli erőgyakorlat után szokott lenni nagy lelki és testeréllyel bíró egyéneknél.

A septemvirmé sűgott férje fűlébe, hihetőleg olyasmit, hogy ne szűljon most Zoltánnak ennyi vendég előtt, majd inkább ő kérdűre vonja elmaradása felűl. Nűknek az ilyesmi sokkal jobban áll.

– Ej, ej, kedves Zoltán, ön ily soká elmarad. Ön kis házigazda volna, s vendégeit várátja magára.

– Igen sajnálom, de vendégeim voltak nekem is, akiket nem lehetett korábban elhagynom.

– Kik és hol? – kérdű Karolina neheztelést éreztetű kíváncsisággal.

– Kilenc ercsényi lakos, kik egy lélekvesztűn menekűtek ki a jeges vízárbűl ruhátlanul és segélytelenűl, nem szabadítva meg egyebet, mint a pusztá, meztelen életet...

E felelet elhallgattatott mindenkit, csak Tarnaváry úr talált módot belekűtni.

– Képzelem, hogy megint az utolsó fillérig mindenét kihányta.

Zoltán reánézett nagy érzékeny szemeivel.

– És én tudom, hogy méltóságod hasonló helyzetben még a rajta levű kabátját is odaadná.

E válasz nagyon lefegyverzű a septemvirt. Megűtű Zoltán vállát:

– Igazán mondtad! Jűl ismersz. Azt tenném. No, ezért nem neheztelek rád! Ha szerencsétlen embert látok, már akkor a rajtam levű ing sem az enyim; olyan ember vagyok. Hová szállítottad őket, szegényeket?

– Ki a Rákosra, a vendéglűbe.

– Kár volt olyan messze. No, holnap én is küldűk nekik holmit. Nyomorultak.

– De nem addig van az, Zoltán barátom! – kiálta közbe. Emánuel. – Te elhallgatod a javát, ez csak mellékes dolog volt. Éppen most beszéltem a lovászoddal, aki veled járt, hiszen te nagy bravűrokat követtél el. Azt el kell mondanod nekűnk!

– Csekélység az. Nincs mit beszűlni rűla – szűlt Zoltán, restellve a válaszadást, de gyámja szigorűan fogta.

– Nos, mi volt az, Zoltán? Nekem tudnom kell, hogy ön hol járt. Mondja el!

– Az árvizet nézni kilovagoltam a soroksári tűltésen végig. Az borzasztű látvány! Az egész környűk egy nagy kűk tenger szűne, melyen nagy fehér tűmegekben úsznak az elszabadult jűgtáblák, s a fehér jegek között néhol egy-egy fekete tűmeg – valami távolról elhozott hulla...

Minű jűghideg borzadály futott végig egyszerre mindenki szűvűn! – Ott fekűdni a hideg jűgtáblán, némán, mereven, amint viszi alá a folyam a hullát csendesen, s űlnek körülűtte a jűgravatalon, meg-megrebbentve szárnyaikat – a fekete hollűk...

– A sűk tengervíz közűl négy falu tornya látszott elű, a házak már vízzel voltak elborítva; távcsűvemmel jűl kivehetűm, hogy a víz egész az eresz aljáig ért. Tűbben bizonyosan a tornyokba menekűlhettek, mert a vészharangozást gyakran meg lehetett hallani, ha a szűl felűnk fordult. Itt-amott, a torlű jűgtűmegek között láthatű volt egy-egy tutaj, mit hirtelenűben kűtágasokbűl, kapukbűl kötűztek össze, s rajtok egész családok, nűk, gyermekek iparkodtak kimenekűlni az ár közűl, lapátokkal, rudakkal evezve; és azután lehetett látni, mint közelít felűjűk egy-egy nagy, úszű jűgmezű, túlhan meg a másik; mi láttuk a magas partrűl, hogy fog

a két tömeg összeérni, míg a szerencsétlenek nem sejtve a szörnyű halált, törekedtek éppen azon helyre evezni; hasztalanul kiáltottunk feléjük; vagy nem értették, mit mondtunk, vagy nem bírtak többé segíteni magokon; a kétfelől jövő jégtorlat mindig jobban közreszorította őket, egyszerre összeért mindkét felől, néhány pillanatig látszott kétségbeesett küzdése az erőtlenségnek a rettenetes halál ellen, azután egy halálos kiáltás hangzott szét az egész vidéken, és azután ismét nem hallatszott semmi, mint az egymásba rohanó jegek harsogása, mik a tutajt és a menekvőket eltemették.

Nem táncolt e percben senki.

Mintha nehéz kövek fekünnének mindenki szívére, úgy elszorultak a keblek a fiú beszédjére, ki önmaga is reszketni látszott még azon rémlátványok jelenései alatt, amiknek szemtanúja volt.

– Egyetlen csónak bírt a töltésig vergődni. Ruhátlan, étlen, koldus módra menekültek ki házaikból. Egy anya volt négy gyermekével, közöttük a legnagyobbik ott veszett a vízben, amint atyját ki akarta menteni; a nő, az anya szeme láttára. Óh, borzasztó!

– Ezeket több emberbarát segélyével elszállítottuk szekereken a magasabban fekvő Rákosra; amint innen visszatérve a város felé siettem, négy ágyúval láttam nagy sietve végigvágatni a töltésen egy osztály tüzért, kiket ismét roppant néptömeg kísért. E sietség oka megfoghatatlan volt előttem, míg egy szemközt jövő lovas meg nem magyarázta, hogy a Csepel fokánál támadt jéggátot szándékoznak ágyúkkal szétlövetni, remélve, hogy ha egyszer a zaj rést találhat, azt majd saját súlyával tovább töri, s a város a legnagyobb veszélytől megmenekül.

– Nos, nos? És történt valami? – sürgeté Maszlaczky úr, kit ennél a jelenésnél kezdett érdekelni a történet.

– Hallották kegyetek talán az ágyúlövéseket egy óra előtt? Mindenki emlékezett rájuk, csak hogy egymást nem merték rá figyelmeztetni.

– Azok a réslövések voltak. Egy fiatal tüzértiszt vezette a munkálatokat. Minden lövésnél szikrázó port látszott vetni a felmagasodott jéggát, s amint a negyedik huszonnégy fontos teke közepébe csapódott, egy nagy darab elvált belőle, s csendesen odábbúszott. Azonban az utána tóduló zaj néhány perc alatt ismét betemette a lött rést, s teletömte recsegő jégtáblával a szakadékokat. Sziszifuszi munka volt az. Ekkor egy éltelen mérnökkari őrnagy érkezett oda lóháton, ki, amint végignézte távcsövével a környéket, megszüntette az ágyúzást. „Ezzel nem sokra fogunk menni – monda –, ez nem ér semmit!” Én odalovagoltam hozzá közel, hogy hallhassam, mit beszél. „Ott azt a jeget valami nem természetes gátnak kell fenntartani!” – monda műértő tekintettel. Többen a városbeliek közül értesíték, hogy ott egy erős jégtörőféle sarkantyú van a vízbe verve. „Úgy bizonyosan az lesz az akadály; ezt szét kell vettetni!” Figyelmesebben nézve, csakugyan láthatók voltak a jég által elborított sarkantyú itt-amott kiálló gerendái. Én bátorságot vettem magamnak e percben megszólítani az őrnagyot, „Uram, egy külvárosi csárda udvarán több nagy kútcsöveket láttam heverni, tán ha azokat lőporral megtöltenők, hosszában szét lehet szaggatni a jégtörőt.” Az őrnagy rám nézett e szóra, azután vállamra ütött: – „Hát menjen érte!” – monda, intve egy altisztjének, ki szekérszeivel velem jött, s egy óranegyed múlva ott voltunk a csövekkel, miket tulajdonosuk ingyen engedett át. Most azokat megtölték lőporral, s közéjükbe egy lyukat fúrtak, hova egy vascsövet lehessen alkalmazni. Azután hat legény csónakra szállt velök, s nagy küzdéssel keresztültörtetett mintegy százlépésnyire a zajon. Ott ki kellett szállaniok, mert a jég keményen állt, s kihúzták a csónakot a vízből. A facsöveket a vállakon vitték egész a jégtörőig; ott csáklyákkal rést vágva a jégben, lebocsáták azokat a cölöpök közé, úgy, hogy a csövek két vége be levén dugva, csak a közlő vascső ált ki a vízből, melybe azután kanócot dugtak, égő végét jó hosszúra hagyva, hogy idejük maradjon előbb visszatérni, mint a szétpukkanás

megtörténik. Azután sietve futottak, eveztek vissza a partra. Át voltak izzadva, mire odaértek. Az őrnagy figyelmezteté a körülállókat, hogy tartsák magukat távol, ő maga azonban lován maradt, távcsövével figyelmesen vizsgálva a jégtörőt. Én mellette maradtam, s láttam, hogy sokszor félretekintget reám, de nem mondta, hogy menjek onnét.

– Vakmerő kölyök! – kiálta fel Tarnaváry úr, kinek üstöke izzadni kezdett az elbeszélésnél.

– Most egy hosszú, kínos várakozás kezdődött. Feszülten, hallgatva leste mindenki az akna fellobbanását; egy szó nem hallatszott sehol. Így múlt el két, három perc, majd öt perc, majd elmúlt tíz, és a lobbanás mégsem történt meg. Talán kialudt a kanóc? De ki fog odamenni, hogy megnézzze? Hátha éppen abban a percben, midőn odaér, talál szétduzzanni az akna?

– No, azt én is szeretném tudni, hogy ki mer odamenni? – szólt közbe a septemvir.

– Pedig a halogatás veszéllyel járt, mert már egészen bealkonyodott, s az éj elronthatta volna az egész fáradság eredményét. A jég sokkal zajosabban és sűrűbben jött még, mint azelőtt, s a Duna oly szemlátomást áradt, hogy ahol elébb szárazon álltunk, ott már a lovaink lábait kezdte érni a víz. Ekkor maga az őrnagy ugrott le lováról, bele a csónakba, s négy legényt magához véve, parancsolá, hogy evezzenek vele a jégtorlatig. Én is leugrottam lovamról, mit ő észrevéve, hirtelen visszafordult, s kemény, parancsoló hangon kiálta: „Megtiltom mindenkinek, hogy velem jöjjön! Egyedül megyek”!

– Azt ugyan okosan cselekedte – szólt Tarnaváry úr, könnyebben lélegezve.

– Azonban mielőtt a torlaszhoz érkezett volna, a csónak a sűrűn jövő jégtáblák közé szorult, s bár mindnyájan kiugráltak belőle, mégsem sikerült azt kiszabadítaniok, az őrnagy maga kétszer esett bele veszélyesen a vízbe, s a rohanó ár végre levitte a csónakot a kiöntésre, s ott megfeneklettek vele egy jégmező közepén. Már ekkor homályos volt az idő, nemigen lehetett látni; még egy csónak volt a partnál, s öt-hat jurátusféle fiatalember állt körüle, kiknek igen jó bátor arcaik voltak; én bizony meg mertem őket szólítani: „Jó barátim, ne próbálnánk-e szerencsét?” Azok egyszerre elértettek, s mind a csónakba ugráltak velem együtt.

– De csak nem örültetek meg? – kiálta fel elsörnyedve a septemvir.

– Kedves gyámatyám, látja, hogy itt vagyok épkézláb, semmim sem hiányzik; tíz percig egyedül Isten kezében voltam. Mi szerencsésebbek voltunk. Minket a zaj egyenesen a torlatnak szorított. Mielőtt társaimnak eszökbe jutott volna, én kiugrottam a jégre. Csak azt kiáltottam vissza nekik, hogy emeljék ki a csónakot, nehogy a jég összezúzza.

Azzal futottam az akna felé. Már nem tudom, mit kiáltottak utánam, de úgy tetszett, mintha egész parthosszant egy ordítás terjedt volna el erre. „Isten velem!” – mondtam szívemben, s odaugrottam az akna elé, megragadtam a gerendát, melynek a cső volt támasztva, s oda tekinték. A kanóc ki volt aludva. Egy kissé megrázkódott bennem a lélek. Most kivettem égő szivaromat, s a kanóc végét meggyújtottam, és újra helyére illesztém. Azután siettem vissza a csónakhoz.

A gyermek ez elbeszélésnél oly fehér kezdett lenni, mint a fal, mintha csak most borzadna el azon veszélytől, amelynek kitette magát.

A körülállók szívdobogását lehelete hallani; Tarnaváry úr a hideg izzadságot törölgeté homlokáról.

Maszlaczky úrnak egypárszor az forgott már a nyelvén az egész hajemelő elbeszélés alatt, hogy tulajdonképpen mi joga merészkedett Zoltán úrfi minden gyámnoki beleegyezés nélkül ily életveszélyeztető kalandba elegyedni, amely utoljára is nálánál külön emberekre volt bízva, de sohasem bírt vele szóhoz jutni, mert az asszonyok mind körülfogták az elbeszélő gyermeket. Emánuel barátunk nagymamája odahúzta őt maga mellé, helyet készítve számára

a causeuse-ön, melyet ő azonban nagy tiszteletből nem foglalt el, s a septemvirné nagy részvéttel és anyai gondossággal törölgeté csipkés batisztkendőjével Zoltán homlokát, s anyai gondossággal igazgatá helyre szétbomladozott hajfürteit. Báró Berzy pedig a kártyázóasztalra téve le íróárcáját, menten feljegyzé Zoltán mondásait, hihetőleg a club of travellers magazinja számára, könyökével az asztalra dőlve, s lábát oly messze elnyújtva, hogy a septemvir háromszor keresztülbotlott benne.

– Nos, nos – sürgeté a zseniális báró, plajbásza hegyét szájában megforgatva –, nos, ifjú barátom, mi történt azután? Zoltánt feszíté az a tudat, hogy valaki az ő szavait leírja, s e perctől iparkodott sokkal szárazabban adni elő az egész történetet, ami azonban a tárgy természeténél fogva kevésbé sikerült neki.

– Az történt, hogy miután meggyújtottam a kanócot, nem tudtunk visszajönni, mert a zaj közt megfeneklett a csónak, s minden megfeszített törekedésünk mellett is azt vettük észre, hogy inkább közeledünk az aknához, mint távozzunk tőle. A kanóc pedig egyre sziporkázott.

A szörnyűködés hangjai hallatszottak a körülállók közt.

– Ah, ah! Ne mondja ön tovább! Ne mondja tovább, Zoltán, mert mindjárt rosszul leszek! – kiálta közbe a septemvirné, s addig meg nem hagyta magát engesztelni, amíg egészen oda nem vonta magához Zoltánt, saját kezeivel győződve meg róla, hogy csakugyan itt van, és nem történt neki semmi baja.

– Engemet az ilyesmi nagyon alterál – bizonyítá még azután szenvedő fájdalomérzéssel, mit a mellette ülő asszonyságok siettek osztani és helyeselni. Tercsa és Julcsa kisasszonyok pedig ott a háta mögött állván, mindjárt megszólták édes mamájokat.

– A mama minden estélyen el szokott ájulni.

– Furcsa, hogy mikor magunk vagyunk, akkor sohasem ájul el. Báró Berzyt hátráltaták az intermezzók. Már az utolsó szót is leírta.

– Hát a parton állók mit csináltak, hé? – kérdé Zoltántól.

– Mit tett volna ön, ha ön állt volna a parton? – kérdé viszont Zoltán, elégtételt véve a báró kíváncsiságaért.

– Az egyszerű: odakiáltottam volna önnek, hogy menjen vissza, s oltsa ki ismét a kanócot.

– Azt nem tettem volna meg – szólt Zoltán büszkén –, mert itt ezek megmentéséről volt szó, nem az enyimről. Kőcserepyné odainté legyezőjével magához Maszlaczkynál azalatt.

– Nem találja ön e mesét rendkívül unalmasnak?

– És valószínűtlennek. A fiatalember igen eleven képzelődéssel látszik bírni.

– Mentül tovább figyelek rá, annál jobban fel tudom fogni Vilmám ellenszenvét. Mennyi suffisance ilyen fiatalembernél.

– És mennyi arrogancia. Mikor én annyi idős voltam, szólni sem mertem ily nagy társaságban. A fiatalembernek szerénynek kell lenni! Hallgatni, midőn magánál idősebbeket lát; figyelni, midőn azok beszélnek, és felelni, midőn kérdezik. Ez az én elvem.

Ezalatt ki egyet, ki mást találgatott, hogy mit cselekedett volna Zoltán megmentésére, utóbb is neki kellett megfejteti a talányt.

– A veszély találékonnyá tesz: még egykori jó gyámtyámtól tanultam azt, hogy ahol legközelebb a vész, ott legközelebb az Isten. A legnagyobb szorongattatás percében egy gondolat támadt fejemben, ezt Isten súgta nekem. A derék őrnagy azon törekedett, hogy egy kötelet hajtasson hozzánk, de az mindig távol esett el tőlünk. Ekkor én odakiáltottam hozzá, hogy

csavartasson egy gombolyag zsineget egy puskavesszőre, s azt lövesse felénk. Így a zsinegen át magunkhoz vonhatjuk a kötelet.

– Bravó, bravó! – kiálta fel báró Berzy, s a társaságban lehete hallani a teljes meglepéltség moráját; erre a gondolatra nem jött senki, pedig nagyon egyszerű volt.

– A derék őrnagy rögtön lőfegyvert és zsineget teremtett elő, ő maga rendezé, ő maga célzott, nehogy félremenjen a puskavessző, vagy bennünket találjon. Derék ember. Úgy lőtt, mint Tell Vilmos. A vessző éppen fejünk fölött süvöltött egy ölnyire, a maga után vont zsineget közibénk vágva le. Nehány pillanat múlva meg volt erősítve csónakunk orrán a kötél, túl a parton száz meg száz ember kapaszkodott bele; öt perc múlva kinn voltunk a parton. De ideje is volt. Alig jutott időnk megköszönni mentőink segélyét, midőn egy felvillanó láng vakítá el szemeinket, mely égő gerendákat s szikrázó jégdarabokat lövellt fel az égbe, s kétfelé csapta a jeges árvizet maga körül, oly iszonytató fényt vetve szerte, mintha a jégtenger helyett egy lávatenger fogott volna bennünket körül, mely lassú morajjal azonnal megindult.

– Az különös – szólt közbe Maszlaczky úr, ki szerette az általános bámulat emelkedését kétkedő bölcsészetével alábbszállítani –, az nagyon különös, hogy mi e rettentő explózióból semmit sem hallottunk.

– Ez onnan van, minthogy a pukkanás mélyen a víz alatt történt – felelt neki Zoltán. – Egyébiránt az messze van ide, s önök tánccal voltak elfoglalva.

– Tehát ön eszerint megmenté városunkat – szólalt meg Köcserepy úr, örök mosolyával, mézédés hangján, melyen keresztülértett a gúny.

Zoltán szilárdul állta ki a tanácsos nyájas tekintetét. Tudta ő már azt jól, hogy ez ember neki kérlelhetlen üldözője, bár az üldözés okát még nem ismeré; tudta, hogy ez a nyájas mosoly gyűlölettel, irigységgel van megtelve, és talált választ a gúnyos dicséretre.

– A mentség onnan felülről jó, nagyságos úr. Hanem annyit bizonyosan mondhatok, miszerint a városba visszatérve, a parton állóktól hallottam, hogy a jég sebes haladásban van, s az ár fél óra alatt hat hüvelyket esett.

– A gutát! – kiálta fel Maszlaczky úr, akinek oly jólesett ez a tudósítás, mintha a perköltésekben elmarasztalták volna. Kellemetlen meglepetését csak a többiek öröme nem engedte észrevenni. Rögtön sietett a kalapját, felöltönyét előkeresztetni, megígérve a társaságnak, hogy azonnal autentikus tudósításokat fog személyesen hozni a Duna-vízállásról, csak addig mulassanak, amit nála nélkül is megtettek volna.

Zoltán tudósítása elüze a kedélyek fellegeit, semmi baj sincs többé. Isten csak meg akarta ijeszteni az embereket, s látva bűnbánásukat, megengesztelődött irántuk, elfordítá felőlük ostorát. Igaz ugyan, hogy ezren meg ezren úsznak még most is a koldusbotra jutva veszélyes járműveken, ezren meg ezren várják házaik tetején ülve vagy fák gallyaira kapaszkodva, körülvéve jeges vízártól, a mentséget vagy a halált, de azért azok, akiknek semmi bajok sincs, minek sírnának?

A tánc most újul még csak fel igen jókedvvel. Zoltánnal mindenki akar táncolni. Ő az est hőse a lyánkák előtt, kik által szeretetre méltó gyermetegséggel engedi magát elragadtatni, kézzel kézre adatni, hízelgéssel, gyöngédséggel elhalmoztatni, oly tüzzel, oly ifjú bájjal senki sem tudja táncolni a lengyelt, mint ő. Még a kártyateremből is előjönnek őt nézni ilyenkor.

– Ez a fiú valaha kicsapongó világfia lesz! – mondaná Eveline Maszlaczky úrnak, ha az jelen volna, ki azonban e percben bosszúsan nyargal alá s fel a Duna-parton, a hideg szélben, s a partokat ellepő embertömegen keresztülfurakodva, kérdezősködik nagy aggodalommal:

– Mit csinál a víz?

– Hála istennek, apad – felelnek neki.

Már nyolc, már kilenc hüvelyket mondanak neki. Mentül odább tudakozódik, annál többet hall, s mindenki hozzáteszi:

– Hála az istennek!

Az utolsó éppen tizenegy hüvelyknyi esésről tudósítja – hála az istennek.

„Hála istennek! Könnyű nekik azt mondani; a pimaszok, a gyávák! Hogy örülnek a más becsületes ember kárán.” Ők nem tudják, hogy Maszlaczky úr háromszáz forintig úszik ebben a mulatságban.

Egészen elbűsulva kellett visszatérnie a septemvir úr lakába, még a kapuban is hallotta, hogy kiáltotta egy az Új téren végigfutó ember a szemközt jövőknek:

– Egy láb és egy hüvelyk az esés!

Ez volt esteli tíz és tizenegy óra között.

Maszlaczky úr, mint egy bús bagoly, jelent meg a vidám társaságban, a heverőben levők siettek nála kérdezősködni.

– Háromszáz hüvelyk az esés – felelt a tisztelt úr. Akkor is háromszáz forint volt az eszében.

– Mi a patvar? Háromszáz hüvelyk? – kiálta Tarnaváry, s kérlelhetlen kacagásával oly zavarba hozta a fiskálist, hogy az alig bírta magát helyreigazítani, miszerint nem háromszázat akar mondani, hanem csak tizenkettőt.

Ah, tehát mégis igazat mondott Zoltán, tehát csakugyan megfordult a veszély. Ennek az öröme valódi keresztényi kötelesség örvideni. Az inasok széttárják az ebédlő ajtajait, a férfiak karjaikat nyújtják a delnőknek, s átvonul e vidám társaság a gazdag lakomához. Az ízes ételek, a lelkesítő bor poharai mellett elmúlik utolsó ösztöne is a vak félelemnek. Idebenn lenni jó.

Nem az ős, patriarkális magyar lakomák egyike ez, hol minden ember tisztességesen asztalhoz ül, kinek-kinek el levén rendelve a maga helye, s elkezdik a levesen, és végigfolytatják az egész fogáson, háziúr és asszony agyonfáradnak a kínálkozásban.

A haladó korszellem más módot hozott be, asztal csak az ételek számára áll, ott van felhalmozva, mi szemnek és szájnak tetszik, mellettök kanalak, villák, kések és tányérok mind egy halomban; ki-ki vesz magának, amire szüksége van, ott kezdi, ahol akarja, eszik, iszik, kínálás nélkül, s letelepszik, ahol helyet talál, a legszemesebbé a legízletesebb falat, a legkényelmesebb hely, senki sem fűszerezi kínálkozásaival a vendégséget, az emberek úgy esnek át rajta, mintha rabolták volna, s félnének, hogy egy másik társaság rajtok üt, és elhordja orruk elől.

Némely finomabb arszlánnak sikerül többek társaságában kanalat, villát rekvirálni, s egy-egy elhagyott szoba látogatlanabb szögletében magát külön etablírozni, hol fesztelenebbül végezheti étkezését, szabadon beszélgethet egymással, s nem kénytelen más szavára figyelni, itt-ott szelídebb suttogás, nevetés vegyül a titkos tányércsörgés közé, pár fiatal lyánka vonult egy szögletbe, s egy tányérról esznek holmit valami fiatal gavallérral, s beszélnek isten tudja, miről.

Báró Berzy az erkélyt foglalta el Ilvay Matilddal, másnak nem jött volna eszébe e gondolat, mert ott most még hideg van; de Matild át van melegülve, s jólesik hevült arcának a hideg éji szellő; a zseniális báró fagyaltot hozott oda számára. A kisasszony orvosai régen megtiltották neki a fagyaltot, s óvták a szellőtől, minélfogva ő mind a kettőt meglopta, ahol lehetett, s

báró Berzy sokkal zseniálisabb ember, mint hogy valakit ily apró öngyilkosságokban megakadályozzon.

Míg azonban ők a társaság zajától különválva fecsegték az erkélyen, alant az Új téren sajátos zajgás kezdte magokra vonni figyelmét. Egész csoport emberek álltak meg itt-amott, és valamit figyelmesen látszottak nézni.

Matild szerette volna megtudni, hogy mit néznek ott. Tivadar lekiáltott egy azon menőre, hogy mi az?

– Szökőkút! – volt alulról a rejtélyes felelet. A válaszadó sietve haladt odább.

– Mi az? Szökőkút? – szólt Tivadar. – Örült ez az ember, vagy ittas?

Azzal odakiáltott egy inast, s felkérte, hogy menjen le a térre, s tudja meg, mit néznek ott.

Az inas visszajött néhány perc múlva, s azt hozá válaszul, miszerint az Új téren számtalan kis, apró szökőkutak vannak; az embernek csak a pálcáját kell leszúrni a földbe, s egyszerre mintegy fél láb magasnyira szökik fel utána a víz.

– Ah, az érdekes lehet – szólt a báró –, ilyesminek még hírét sem hallottam. Szökőkút a leszúrt pálca után; Mózsés története a bibliából. Engedelmeből, nagysád, efelől szemeimmel kell meggyőződnöm. Ez grandieuse lehet.

Matild maga biztatá, hogy csak menjen, s ő maga a nyitott erkélyablakon kihajolva nézett utána, fedetlen kebelével, a csípős hideg éjszakában.

A báró eltávozásáról ott benn nem tudtak még semmit. Neki különben is szokása volt elmenni, anélkül, hogy a társaságot zavarná, a kis szökőkutakról ott a ház előtt senki sem tudott a konyhákon túl semmit.

Pedig az borzasztó jelenség volt akkor!

A Visegrád alatt áttörő zaj érkezett meg ez órában, s néhány perc alatt *két lábnyival* magasabbra növelte az áradatot, hogy az irtóztató nyomás miatt keresztülhatott a víz a föld alatt, s a közvetlen téren önmagától kezdett felbugyogni.

Ekkor volt tizenegy óra éjfél előtt.

Ott benn durrogtak a pezsgőspalackok.

Néhány éltesebb férfi, köztök a septemvir és a tanácsos, félrevette magát egy csendes benyílóba, ahonnan nem hallatszik elő a lárma, s ott egész fesztelenül engedé át magát szilaj vigalmainak.

– Igyatok, urak, be van zárva az ajtó! – kiálta a háziúr, kinek arcán fényesen ragyogott már a bor szülte izzadság. – Nem megy ma innen el senki!

Akik megpróbálták nyitogatni a szomszéd termekbe vezető ajtókat, tapasztalták, hogy azok csakugyan be vannak zárva. A kulcsokat a háziúr eldugta.

A tanácsos úr komolyan szabódott, hogy őneki haza kell menni. Maszlaczký úr is támogató ebbeli nézetét, okul adván, hogy a kisasszony beteg.

– Félsz, hogy leiszlak! – ordíta Tarnaváry, megragadva a távozni akaró kezét. – Félsz, hogy az asztal alá iszlak? Ha nem félsz, maradj itt! Ha nem félsz, hogy leiszlak, maradj itt, és igyál te le engem!

A tanácsos leveti e szóra felöltönyét, melyet már magára vett, s odavágva magát az asztalhoz, monda:

– Jól van, tehát leiszlak én téged.

– Elvárlak, elvárlak! – kiáltozott Tarnaváry, erős öklével ütögetve az asztalt, miközben szemei égő parázsként villogtak. Maszlaczký úr szepegeve vonta magát magas pártfogója és barátja karszéke mögé.

– Nem ér semmit a bor – mondta Kőcserepy –, ezzel soká tart a vita. Adass rosztopcsint. Ezzel hamarább elkészülünk.

A szolgák előhozták az erős lengyel pálinkát. Kőcserepy színültig tölté vele poharát.

– A te egészségedért, barátom!

Összekoccintottak. A tanácsos egy hajtással beönté az égető nedvet, s arca nem változott el utána; éppen úgy mosolygott, mint azelőtt, két könyökét az asztalra téve. Tarnaváry szemei könnyezni kezdtek utána, hangja észrevehetőleg rekedt volt, bár váltig köszörülte.

Újra poharat töltöttek.

– Legújabb pered jóvoltára! Hahaha! – koccinta felköszöntve a septemvir. – De annak elibe állunk!

A két pohár nedve egyszerre tűnt el.

Hirtelen újra töltött a tanácsos. Mondhatatlan gúny ült édeskedő arcán.

– A te kedves gyámfiad egészségére!

Maszlaczký úr elnevette magát.

A septemvir kordialiter felkapta poharát, de feleútjában megállt vele. Szemei a legnagyobb ijedelem kifejezését veszik fel. Arcán nagy verítékcseppek kezdtek gyöngyözni.

Mintha valamit hallott volna; valami távoli zúgást, valami névtelen morajt, suhogást, hasonlatost ahhoz, minőt álmában hall valaki, ha fülébe sugdosnak. És senki sem vette azt más észre.

– Nos, barátom. Sokalrod a poharat? Tedd le, ha félsz tőle – gúnyolódék a tanácsos. – A te kedves...

Mi volt ez!!

Jóságos irgalom istene, ne hagyj el!

Az álló föld megrendült alattuk, a falak megrázták tömör vállaikat, az ajtók, az ablakok dörögtek, mintha láthatatlan kezek ráznák azokat kívül, s felriadt szellemek akarnának szabadulni kívülről-belülről, kétségbeejtő morajjal.

Hah, mint elsápadt egyszerre minden arc, hogy hallgatott el minden hang a földrengés rettentő jelenetére! Hova lett a kérdés, hova lett a kihívó dac, az Istenről elfeledkező elbizottság?

Künn a várfokon három mennydörgő lövés zavarta fel az éjt. A Duna átszakasztá gátjait, s megrengetve a félelmes földet, ömlött ki medréből a város két oldalán.

Vész, vész, vész!

Fuss, – menekülj, – imádkozzál, – térj Istenhez! Itt az ítélet, itt a halál! Ki tart meg, ha elhagyott az Isten – és a föld?

Az egész környék lázas reszketését érzé a földnek e pillanatban.

Hogyne reszketett volna! Hogyne érezte volna mély fundamentomaig a gyötrő láz borzadályát, amidőn országa büszkeségét, egy század fáradaimainak emlékét, mint romot érzé leroskadni vállaira? Óh, a föld jobb anyánk nekünk, mint amilyen fiai mi vagyunk neki. Ez régi dolog, és mégsem akarja senki elhinni.

Egy pillanatig halálmereven álltak a vigalom szobájában levő férfiak, ki-ki azon helyzetben, melyben a rémület perce érte. A félig felemelt poharak a kezekben, az ajkakon a félbeszakadt szó, az arcokon a halálsápadt mosoly, melyből a rém kilopta a vért, s csak a torz kifejezést fagyasztá a vonásokon.

A másik pillanatban mindenki rohant az ajtók felé. Azokat nem lehetett kinyitni. A házigazda maga zárta be azokat, s a kulcsokat elrejté.

– Hol a kulcsok, uram? – kiálta Kőcserepy hörgő hangon, míg az ajtó kilincsét el nem bocsátá kezéből.

Akihez a kérdés intézve volt, a septemvir, most is ott ült az asztal előtt, a félig felemelt pohár kezében, az ajk kacagásra nyitva, mintha neki tetszenék ez a mulatság, mintha nevetné a többieket, mintha mondani akarná: „No uraim, erre a nagy ijedségre egyet”!

De a szemek pillantása merev volt, és sötét ónkarika gyűrűzött körülök, mely meghazudtolá a nem való mosolyt.

– Ide a kulcsokkal, uram! – kiálta ekkor egy jelenlevő inas, eldobva a kezében tartott palackot. Nem volt méltóságos, nagyságos úr e helyen többé, a legmagasabb úr éppoly veszendő alak volt, mint a nyomorult cseléd.

De amint megragadá a szolga urának karját, azon percben kihullott annak kezéből a pohár, s az úr lehullott a földre eszméletlenül. Óh, átok! Nem mondhatja meg, hová rejté el a kulcsokat.

Künn a termekben az ijedség rémsikoltásai, lenn az utcákon futó tömegek rémületes ordítása! A harangok vészt konganak, s a várfokról egyre dörögnek az ágyúk, hogy reszket bele minden ablak! És innen nem lehet kimenni!

Hasztalan dörömböltek a zárt ajtókon, ki fogja azt meghallani? Mindenkit saját rémülete űz, senki sem törődik a másikéval. A táncteremben is szétriadtak a párok, ki-ki ott hagyta táncosnőjét, ahol a rémületben felejté; cselédek, urak, mind lefutottak az udvarra, a fényes delnök könnyű selyemöltözeteikben, fedetlen kebellet álltak a hideg éj alatt, könyörögve saját cselédüknek, hogy tegyenek értök valamit, magok sem tudták, mit. A lépcsők közepén egy ájult nő hevert. Eveline volt az. Midőn a földrengésre, a lövések hangjára ő is futott le a többiekkel együtt a lépcsőn, egy alatt álló azt kiáltá, hogy a Duna a váci temető mellett szakasztá el gátját, s már a Váci utat is ellepte. És a tanácsosék háza ahelyen állott. A tanácsosnő egyet sikoltott: „Vilma!”, s azzal összerogyott a lépcsőn, féltetével aláfordulva. Az utána jövők kikerülték vagy átléptek rajta; kinek jutott volna most eszébe más bajával terhelni magát.

Azok ott fenn a kétségbeesés dühével rugdalták az ajtókat, miknek szerencsétlenségükre igen szilárd alkotásuk volt, amidőn egyszerre az étteremhez vezető ajtó felől lépteket hallottak közeledni, s nemsokára a zár mellé feszített tör-eszköz recsegése hallatszék, az ajtó mindig jobban feszült, s egyszerre rögtön felpattant, kirúgva a meghajlott zár nyelvétől, s a rémült társaság előtt állt Zoltán.

Egyedül őneki volt szíve meghallani a bezárkóztak segélykiáltásait. – Füleivel hallotta azt más is, de szívét bezárta előttük.

A tanácsnok szemközt állt vele. Nem rettent-e meg ez attól? Tán jó volna azt kikerülni? Tán engedni kellene másoknak, hogy köszönetet mondjanak neki bátor szívéért? De az ifjú éppen őt kereste. Megragadta kezét.

– Jöjjön, uram, gyorsan! Hintaja be van fogva. Neje elalélt, de már a hintóban ül magához térve. Siessen haza, mert a veszély hamarabb odaérhet.

Azzal futott vele együtt le a lépcsőkön. Már ekkor mindenki az udvaron állt.

Nagy veszély pillanatában rendesen ahhoz csatlakozik a félők tömege, akiben legtöbb lelkierőt lát, legyen az nő vagy alacsony sorsú férfi avagy gyermek.

– E helyen nem jöhet a víz, még ha harminc láb magasra hágna is – monda Zoltán siettében az udvaron jajveszékelőknek, kik közül legtöbb azt sem tudta, mihez kezdjen.

Hazamenni? Hátha az ár útban kapja, s aztán vissza nem menekülhetnek. Itt maradni is veszélyes, mert az áradás, *meglehet*, hogy nem fog rögtön elvonulni, ahogy szokta máskor, hogy amilyen gyorsan kiöntött, oly hirtelen ismét visszavonult. De hátha most órákig fog tartani? Hátha napokig!?

A tanácsosék hintaja a kapu előtt állt már. A többiek mind néhány órával későbbre rendelék fogataikat, s gyalog, báli öltözetben hogy induljanak neki a fekete éjszakának, melyet e percben egyetlen lámpa sem világított meg; azokat is elmulaszták meggyújtani a fenyegető veszélyben, s az egész város mély sötétségbe volt burkolva, s e sötétségből százszorosán borzasztóan hangzott elő a rémület kiáltása, a vészharang, a vészlövés összevissza bonyolult csoportok nyargaltak a sötét utcákon, nem tudva, honnan jön a veszély, köztük egy-egy sikoltozó némbor, aki gyermekeit nem találta a borzalom órájában.

– Gyermekek, gyermekek! – lihegé a gazdag úr is, kinek leánya betegen feküvék otthon a távoli házban, míg ő nejével mulatni jött idegen lakba. Egész teste reszketett, midőn hintájába ült, hol már akkor neje feküdt, kínos görcsök között.

– Hajts! Hajts sebesen! – kiálta a kocsisnak. – Óh, leányom! Haza, haza!

A gazdagnak is fáj ott azon a helyen! Mindent meg lehet tagadni, csak az apát nem.

Zoltán alig segíté hintájába a tanácsost, azonnal visszafutott a lóakolba, s lovát eloldva, felkapott rá nyereg nélkül, s a tovagördülő hintó után nyargalt, az ottmaradókat biztatva, hogy nemsokára vissza fog térni biztos válasszal.

Néhány perc alatt utolérte a hintót; bekiáltott a tanácsoshoz, hogy csak maradjanak nyomában, ő majd elő fog nyargalni, megtudandó, ha nem lehetlen-e már a hazajuthatás.

Azzal előrevágatott. Nyomában mindenütt a sebesen rohanó hintó.

Amint a Váci út elejére értek, oly sűrű volt a szemközt tóduló néptömeg, hogy alig lehetett keresztülhaladni rajta.

Mindenki onnan jött, arrafelé senki sem látszott menni.

A háziállatok, tehenek, lovak bölgve futottak az emberek között – mind onnan, arrafelé egy sem.

A menekvők bámulva pillantának fel a szemközt jövő hintóra és lovagra; egy-kettő, akinek nem volt oly nagy oka sietni, rájuk kiáltott, hogy forduljanak vissza, ne menjenek tovább! – Azok haladtak előre.

A leopoldvárosi templomon innen már gyérülni kezdte a futó néptömeg, itt-ott bukdácsolt csak nagy ereje szakadva egy-egy targoncás, hevenyében összehányt matyókkal, vagy egy elkésett asszony, ki síró gyermekeit vitte ölében.

Óh, milyen boldog az az asszony! – sóhajta fel a tanácsos magában, ki szüntelen nézett ki a hintóból Zoltán után, néha-néha megpillantva őt a sötétben.

Az emberek mindig kevesebben voltak az utcán. Itt-ott a házak ajtai, ablakai nyitva látszottak. A kivilágított szobákon végig lehetne látni, senki sem volt bennök, mind elfutottak onnan.

A távolban látszott már Kőcserepy magas háza. Az első emeleten két ablakban halvány világ drengett, a többi sötét volt.

Az ott Vilma hálósobája; a többiekből bizonyosan elfutott mindenki.

Ekkor egyszerre úgy tetszék, mintha az utca színén a túlsó oldalról valami sötét csillám kezdene támadni...

... Ez az árvíz!

Valami borzadálygerjesztő e látvány, midőn a széles utca fenekén lassankint meg kezdenek látszani a házak sötét alakjai és az ablakok csilláma, amint a növekedő vízár fekete tükrét mindig előbbre tolja.

Egy alacsony lebuiban még most is danolnak és kurjongatnak. Hogy fognak azok egy perc múlva majd jajveszékelni!

A hintó és a lovas már eltűntek a sötét éjben, csak a távoli gördülést hallani még. Lassankint az is elhangzik. Célhoz ért-e, vagy megállt útközben?

– Vízben vagyunk, nagyságos úr! – kiálta a kocsis a kihajló tanácsosnak.

– Csak hajts gyorsan!

A paripák toborzékolva vágattak neki a nevedő árnak, bőszyűten ágaskodva vak félelmökben, s a kocsisnak minden erejére volt szüksége, hogy a hintót félre ne ragadják.

És az ár egyre magasabb lett; ahogy előbbre haladtak, a lovak nehezen bírtak már menni, hasig gázolva a vizet, s egy zökkenőnél becsapott a víz a hintóba.

Eveline lábait a vékony atlaszcipőkön át ellepte a jeges hullám, s ez egyszerre magához téríté.

– Hol vagyunk!? – sikolta fel, a hintó ablakát felrántva.

A tanácsos átkarolta nejét, nehogy kirohanjon féldelíriumában a hullámok közé, mik egyes roppant jégdarabokat kezdtek már a hintó kerekeihez súrolni.

– Hajts! Hajts! – ordíta a kocsisnak kétségbeesetten.

Az még egyszer lovai közé csapkodott, de a paripák nem mozdultak tovább. Egyiknek szűgyéhez csapódott egy roppant jéghasáb, mitől megrettenve, félrefordítá a rudat, úgyhogy a hintó egyet kanyarodva, keresztbe állt az utcán. Eveline egyszerre végiglátott a sík úton.

– Jézusom! – kiálta fel elborzadva, s minden ízeiben remegve bújt férje keblére, aki éppen úgy reszketett, mint ő.

Hallatszanak-e emberhangok?

Óh, igen, az ablakokból, a háztetőkről, szerencsétlen, gyámoltalan emberek, kik ott szorultak lakásaikban, jajgatva kiáltanak segély után. A föld alatti csárdából egy részeg ember jött elő, káromolva istent és elemeket. Vad szitkozódásai borzasztó visszhangot költenek az éjben. Egyszer egy nagyot ordít, azután nem káromkodik többet. Hihetőleg elbukott, s ott fulladt a vízben. Miért nem halad már ez a hintó?

– Többet érne, nagyságos uram, most egy rozzant csónak. Eveline a halál kétségbeesésével kulcsolta karjait a tanácsos nyaka körül, egyre Vilma nevét zokogva. És ők nem juthattak többé oda.

E pillanatban ismerős hang szólalt meg a hintó mellett. Zoltán érkezett vissza lóháton, de egészen átázva.

– Vissza kell fordulni, nagyságos uram! Egész a ház közeléig lovagoltam, paripám több helyen úszott. Lehetetlen kocsival a házba jutni többé, a víz egész a kapu homlokát tartó szobrokig ér már.

Köcserepy minden izma vonaglott e hírre.

Alig mondá el Zoltán szavait, midőn a kocsis, nem várva újabb parancsot, visszafordítá lovait.

– Leányom, Vilmám! – kiálta fájdalmas sikoltással a tanácsosné, erőszakosan ragadva meg a hintó ablakát; tán képes lett volna azon kirohanni, és elveszni gyermeke miatt.

Zoltán odahajolt, s megnyugtató hangon mondá:

– Legyen nyugodt, nagysád! Térjenek vissza a septemvir úr lakába! Én kinyargalok a Duna-partra, s az első csónakost, akivel találkozom, ide fogom hozni, és néhány óra múlva karjai közé viszem Vilma kisasszonyt.

Eveline magánkívül ragadá meg az ifjú kezét, s – maga sem tudta, hogyan történt – csak azt vevé észre, hogy megcsókolta e kezét. A kocsis türelmetlenül csapkodott a lovak közé, s néhány pillanat múlva újra visszafelé vágatott a hintó, míg Zoltán egyikén azon mellék-utcáknak, mik a Dunához vezetnek, amennyire lehetett a vízben sebesen haladni, elsietett.

A tanácsos hintaja az Új tér felé tartva, ott szerencsésen szárazra ért, már akkor az egész tér el volt lépve menekvőktől, kik minden oldalról odatódultak, s a tömegeken keresztül csak lépést haladva lehetett a septemvir lakáig jutni.

Ott is nagy volt a zavar. A háziúron eret kellett vágatni, s e percben a láz töré. A vendégek közül senki sem mehetett haza, a hintók kimaradtak, miután egyik városrészről a másikba lehetetlen volt járni. Mindenki jajveszékelt, mindenki el volt csüggedve. Ki tudta volna egymást vigasztalni, midőn mindenkinek saját félelme volt?

Az egész város felett egy rémkiáltás hangzott ezer meg ezer ajakról.

E veszélyes órában Maszlaczky úr különös bátorságot tanúsított a csüggedtek közepett. Biztatott mindenkit, hogy fel sem kell venni az egész veszedelmet, majd elmúlik az; máskor is volt már ilyesmi Pesten, akkor sem lett semmi különös baj. Aztán, ha tovább talál tartani, majd megjelennek a *mentőcsónakok*, ki-ki megszabadulhat, átmehet Budára vagy ki Cinkotára; egy becsületes emberbarátnak, Trommel uramnak itt több rendbeli járműve van, az bizonyosan sietni fog polgártársait kiszabadítani e kellemetlen helyzetből.

Amint a tanácsosék visszaérkeztek, ő volt a legelső, aki a hintó ajtaját kinyitá, aki Eveline-t kiemelni segíté.

– A leányom! Egyetlen jó leányom – suttogá fülébe a roskatag nő, mire Maszlaczky úr egy hős állását véve fel, nemes elhatározással monda:

– Nagysám! Legyen nyugodt! Ha veszély fenyegeti Vilma kisasszonyt, az én keblem legyen a legelső, mely azt felfogja róla. És ha látatenger volna az, mi ez utcákat elönti, e két kar megszabadítandja őt. Barátom, számítson reám!

Azzal megcsókolá Eveline kezét, Köcserepyt megölelé, s belebújva télikabátjába, sietett Trommel uramhoz.

Trommel háza nem messze esett ugyan az Új térhez, s odáig kevés vizet kellett Maszlaczky-nak gázolni, de maga a ház, melyben az érdemes úr lakott, még a többinél is alább feküdván, ide már csak keresztbe tett deszkákon lehetett eljutni.

E deszkák egyikének végén áll a derék úr. Háta mögött az udvarban négy-öt csónak volt látható egészen *lengő* állapotban (flott).

– Jó reggelt! – kiálta Maszlaczky úr, egy sovány lámpa világánál felismerve ügyrészését, s szívesen vette, hogy az felsegíté őt a deszkára.

Szép glaszétópánjai egészen tele voltak vízzel.

– Hát rendben vagyunk-e?

– Amint látni méltóztatik – szólt Trommel. – Tessék besétálni hozzánk!

– Nem lehet, sietek. Elő hamar egy dereglyével!

Trommel uram néhány szót sűgott egy révész fűlébe, s azzal elkezdtek egy csónakot evezőkkel s kormányval ellátni.

De mindez oly lassúsággal, oly kimért tempóval történt, hogy a fiskális úr százszor elveszté türelmét ezalatt.

Maszlaczky úr aggodalommal hallgatá az utcákön aláhömpölygő jégdarabok moráját, s bizalmasan sűrgeté az érdemes Trommel urat.

– Ugyan, kedves Trommel úr, legyen szíves parancsolni embereinek, hogy siessenek.

Ő maga nem mert nekik parancsolni, mert csak alig állt azon az egy szál deszkán.

Erre Trommel úr maga is hozzáfogott a készüléshez; de csak azt szerezte ezáltal, hogy még lassabban haladt a munka; ahol valami meg volt kötve, azt ő ismét eloldozta, s lehetőleg gátoltatta a kimozdulhatást.

Amely arányban pedig Maszlaczky úr átázott lábai fázni kezdtek, azon mértékben fogyott türelme; aggodalmái növekedését pedig mértanilag kiszámíthatá a falon, melyen percről percre magasabb vízállást mutatott a növekedő ár. Már az ablakon folyt be, s a fiskális úr kénytelen volt a deszka túlsó végeig hátrálni előle. „De miért nem sietnek jobban?”

– Kedves barátim, ne szuszogjanak oly soká! – szólt végre kifakadva.

Trommel úr erre visszafordítá fejét, s egy tökéletes révész gorombaságával válaszolt:

– Hát ha jobban tudja az úr, csinálja maga!

Maszlaczky úr nem tudta egyelőre, hogy mi történik vele.

– Kedves Trommel. Azt tartom, hogy jó volna sietnünk.

– Csókolom kezeit. Ha mi olyan bolondok vagyunk, hogy siessünk, akkor senki sem fizeti meg a fáradságot, hadd reszkessenek előbb egy kicsinyt az emberek, annál jobban előadják majd a pénzt.

A vállalat érdekében helyesen beszélt a derék férfiú, de Maszlaczky úr ezúttal nem azon szempontból vevé fel az ügyet. Neki Vilmát kellett megmenteni, ezáltal elszakíthatlan kapoccsal kötni magához a Kőcserepy családot, hálára, tán melegebb érzelmekre is kötelezni le a fiatal lyánkát, mint szabadító nemtő jelenni meg előtte, midőn legsűrgetőbb a veszély. Egy ily jelenet mégis többet ért Maszlaczky úr számításiban egypár száz forintnál.

– Igenis, kedves Trommel uram, önnek igaza van általánosságban – de in specie, részletesen tessék kivételt tenni. Én a magam részére óhajtok egy csónakot, saját rendelkezésemre.

– Ohó! Arról szó sem volt köztünk. Az nincs a szerződésben, hogy az úr még *extra* is használja a csónakokat. Az volna csak furcsa!

– De, kedves barátom, én nem üzérkedni akarok azzal, hanem saját használatomra kívánom azt.

– Lirum-lárum. Ahol az úr lakik, oda nem megy a víz. Én nem hagyom magamat megcsalni, tudja az úr; ha nem tetszik az úrnak a szerződés, én visszaadom a pénzét, adja vissza az írásomat.

Maszlaczký úr most látta át, hogy micsoda kelepcebe került. Trommel úr ki akarja őt játszani a jövedelmes vállalatból. Ugyan jól kiválasztotta emberét. Kellett neki oly hidegvérű alak, aki százas uzsorát vegyen a szerencsétlenség helyzetéből, s ez egyenesen őrajta kezdi el szerepét; hagyja őt rimánkodni, könyörögni egy szál veszendő deszka szélén, s nem hajt reá addig, míg osztályrészéről teljesen le nem mond.

Egyszer életében vállalt magára Maszlaczký úr emberbaráti szerepet, annak is így megadta az árát. Látta, hogy itt nincs sok válogatás.

– A szerződést is visszaadom önnek, kedves – azazhogy: Trommel úr, és a pénzemet is otthagynom. Tegye el! Hanem adjon egy csónakot rögtön.

– Akár dereglyét, ha így beszél. Már ha énvelem szépen beszélnek, akkor én mindent adok. Látja a tekintetes úr, hogy a magam házát is veszendőben hagyom, csak hogy másokon segíthessek.

Ezzel rögtön készen állt Maszlaczký úr előtt a dereglye, benne négy izmos révészlegény csákyákkal, evezőkkel; a fiskális úr széttépte a szerződést, s többet nem is vesztegetve a szót a hajósmesterrel, beleugrott a dereglyébe, s parancsolá, hogy hajtsák azt a Váci út felé.

Eleinte szűk, sötét sikátorokon vitt a rémséges út, miknek alacsony házaiba az ablakokon folyt már be a víz. A rozzant háztetőkről szerencsétlen menekvők kiáltottak segélyért, s rimánkodva nyújtogatták összekulcsolt kezeiket az elsiető üres dereglye felé, mintha isten volna, aki ott alatt jár. Hasztalan. A dereglyét hidegvérrel hajták tovább a révészek, pálinkabűzű elméncségekkel vigasztalva a kétségbeesőket.

A leopoldvárosi templom előtt a lépcsőzet alsó fokán egy vén koldusasszony feküdt, kinek már nem volt ereje az oszlopszat talajára felkapaszkodni. Egyik révést megatották a vén koldusnő nyögései, s hajlandó lett volna őt fölvenni a dereglyébe.

– Nem érünk rá! – kiálta közbe Maszlaczký úr. – Majd visszajövet.

„Legalább csak az oszlopszatra segítsék tehát fel” – rimánkodik a nő.

„Nem lehet azért most megállni! Csak tovább! Ki veszi számba Pest város koldusait?”

Hanem amint a templomon túl kanyarodtak, ott egy magas ház erkélyéről erős, parancsoló hang kiáltott le hozzájuk.

– Révészek! Száz pengőt kap, aki engem innen Budára átszállít!

– Nem érnek rá! – sietett Maszlaczký úr felelni. Hanem a révészek megálltak e szóra.

– Csitt csak! – szólt a kormányos. – Hány száz forintot mondott az úr?

– Kettőt! – kiálta onnan felülről.

– Én négyet értettem.

– Adok hármat.

– Ne alkudjatok, semmirekellők! – ordítá Maszlaczký, egészen felbőszülve azon szemtelenségen, hogy rajta kívül még mástól is fogadnak el rendelkezést. – A dereglye az enyim, kizárólag az enyim! Én fizettem meg az árát.

– No, látja az úr – szólt a kormányos az erkélyen alkudozóhoz –, ez az úr nem engedi, hogy felvegyük. Hiába, ő parancsol.

– Megadom a négyszázat!

– Már az más; tessék leszállani! Ide a vállamra lépjen!

– Én parancsolok, gazemberek! – rikácsola éles hangon Maszlaczký. – Én parancsolok!

– Ebnek parancsol az úr! – riad rá a kormányos. – Szolgái vagyunk mi az úrnak? Azt tesszük, amit akarunk.

– Én megfizettem a dereglye árát.

– Azt végezze el az úr Trommellel, nekünk semmit sem adott. Legények! Ki a Dunára! Ha nem tetszik a multság, tessék kiszállni! Maszlaczký úr ekkor könyörgésre fordította a dolgot. Ékesen előadta, miszerint neki okvetlenül meg kell szabadítani a Kőcserepy-házból a tanácsos leányát, ki ott betegen fekszik, az istenre kéri, menjenek oda vele; hanem a révészek megvigasztalták szépen, hogy ne búsuljon semmit, a Kőcserepy-ház igen szilárdul van építve, nem dőlhet össze egyhamar, ott voltak az építésénél. Erősen áll az. Sőt a kormányos egész megnyugtatólag mondhatá becsületszavára, hogy ő bizonyosan tudja, miszerint a tanácsos úr egész családjával együtt kiment még tegnapelőtt falura, nem is jön be a héten.

Maszlaczký úr sírt, ordított dühében, szidta, fenyegette a fickókat. Nem használt semmit. Választania kellett, hogy kiszálljon-e a vízbe, vagy akarata ellen megtegye a halálveszélyes utat Pestről Budáig.

Ezen félelmetes éjszakákon a királyi tábla ülnökei közül többen, a történhető veszély ellen óvakodva, a kúria épületébe rendelik jurátusaikat, hogy ott kétóránként fölváltva a levéltárhoz vezető teremekben őrködjenek.

Az éjfél előtti órában éppen Kovácson volt az őrállítás sora. Már egy óranegyed óta hallá a lövéseket és vészharangszót s az utcákon futók kiáltozásait, s érzé a pillanatig tartó földrázkódást, mely miatt a nagy levéltárszekrények mind úgy dübörögtek, mintha a beléjük zárt százados pörök megelevenültek volna, s végítéletet sürgetnének; valahányan kihaltak belőlük, actorok és incattusok, mind lábaikkal rugdálnák e szomorú kripták ajtait, a minden alvó lelkek elszabadulásának éjszakáján. Magok a falakon függő ős nagyúri képek is, arannyal és hermelinnel és büszke arcokkal, úgy látszottak remegni faragott rámaikban, s mindenünnen az ifjú örre néztek, az egyetlen síron inneni élőre közöttök, mintha kérdenék tőle: „Hát te nem remegsz-e”?

A fiatal jurátus arca sápadtabb volt az övéknél. A rémület és veszély hangjai törtek mindenünnen felé. Hallá, mint futnak ki a nagy épületből mind az emberek, aki benne laknak, hogy sietnek végig lihegve a hosszú folyosón, és neki egyedül kell ott maradni, neki nem szabad elhagyni helyét. Ott járkált alá s fel a szikrázva lobogó gyertya világánál, kivont karddal.

Óh, az a kivont kard olyan sokat tud beszélni, ha van, aki olvasni tud róla! Az elmondja, hogy van az embernek egy kedves jó barátja, aki kettővel fölér veszély idején. Akinek kardja van, az soha sincs egyedül; a kard elmondja, hogy a magyar született katona, s a katonának meg kell állani rendelt helyén, ha a világ összeomlik is kerüle.

A vészharangszó miatt nem lehetett hallani az óraütéseket. Ki tudja, mennyire haladt már az éjszaka? Tréfás órákban szokás volt az ifjak közt beszélni egy néhai vén tabuláris ügyésről, ki egész nap ott szokott ülni a levéltárban, pörtárban, s írt, írt szakadatlanul végevárhatlan replikákat, exceptívákat, információkat, eldönthetetlen hosszú perekben, s minthogy rövid volt neki a nappal, éjszaka is ott írt sokszor, mégsem bírt semmit elvégezni; s minthogy rövid volt neki az élet, most a halál után is följár, s előszedi éjfél után a penészes pereket, s ír nagy

sebesen, írja azokat a hosszú, véghetetlen, tekervényes feleseléseket, és mégsem tud végére jutni... „Ha most az csak idejönne! – gondolá magában a fiatal jurátus... – De jót húznék a hátára!” – veté utána magában, egyet suhintva kardja lapjával, s alig gondolta el, midőn nesztelenül megnyílik a főajtó, s belézung rajta egy tetőtől talpig fehér alak, füle mögé dugott íróttal, nagy remegve s kezeit fázékonyan hóna alá dugdosva, éppen mint valami kísértet, aki jön replikákat írni éjfélnék idején.

– Ki vagy? Megállj! – ordíta rá a jurátus, kardját felé tartva hegyével.

– Ugyan, ne ijeszgessen a tens úr, mikor különben is úgy félek! – szabódék a jámbor kísértő lélek, aki nem volt más, mint a kúria kapusa, ki okiratokat másolt szobájában, s onnan jött elő nagy reszketve a vész harangjaira. – Senki, egy lélek sincs az egész házban, csak mi ketten – mondá fogvacogva, s majd belebújt a fűtött kályhába. – Csak azért jöttem a tens úrhoz, hogy megtudjam, nem kell-e újra befűteni? De úgy megijesztett a tens úr.

– Köszönje, hogy megijedt, mert különben rosszul járt volna. Hány óra már?

– Tizenegy még mikor elmúlt!

– Úgy engem régen fel kellett volna váltani. Ki következik utánam?

– Tarnóczay tens úr. Kétszer izentem már utána, hogy jöjjön, de azt mondja, hogy vesztésben van, regresszírozni kell magát. Most megint utánaküldtem a kisfiút, csak az úton meg ne ennék a halak.

E szelíd kívánsága a jámbor kapusnak menten teljesüle, mert azon percben nagy dalolás hangzott végig a folyosón, sarkantyúpengéssel vegyülve, s nemsokára belépett a terembe a kisfiú lámpással, utána Tarnóczay tens úr, nyalka, kifent arcával, melybe szerelmes volt Pesten minden második némben.

– Jó estét, koma! – kiálta az érkező, őrt álló társára. – Untad már magadat? Szerencséd, hogy svarc vagyok, mert reggelig itt ülhetnél helyettem. Megkopasztottak csúful. Csúnya kozákok vannak ott. Mindig sláger, egyre-másra sláger. Te fattyú! Hol van az a fattyú?

– Kérem – tiltakozék a kapus –, ez az én valóságos törvényes fiam.

– Elhoztad a puncsodat, fattyú? Tedd le ide, fattyú! Nesze egy garas! Nincs biz az nálam. No, majd ha lesz, kapsz egy húszast, te fattyú!

A kapus dörögve cibálta el onnan a fiát. Kovács is felölté zekéjét, és eltávozott.

Tarnóczay tens úr utánakiálta:

– Aztán ha a Privorszkyba még, a helyemre ne ülj, mert ott peched lesz, csúnya peched.

Kovács nem ügyelt rá. Tarnóczay úr még azután is jó sokáig eldörmögött:

– Milyen jó ándungjaim voltak, aztán mégis mindig letájcsoltak, egyre bakala; csizta bakala! A legjobb gusztámat elrontotta a spicc; hiába brennoltam, kaufoltam, pászoltam, aufmisoltattam, nem változott a szerencse. Ma nagy malőrben voltam, engem uccse. Még sáphoz sem jutottam.

Hagyjuk őt morogni. Menjünk addig a Privorszkyba.

Régen megvolt, most is megvan az a szokás, hogy a kávéház helyett a tulajdonos nevét szokás említeni. Ez időben éppen Privorszky termei voltak a törvénytudó fiatalság kedvenc gyűlhelye, s nem tartozott a ritkaságok közé ott még éjfélek után is vidám társaságokat találni párolgó püspökital mellett, földig érő füstfelleg között, kártyai replikákba elmerülve.

A játékasztal most is sűrűn körül van ülve, csupa fekete atillás ifjak, kiknek oldalára kard van kötve, ez oly regényes kiegészítő része a magyar viseletnek, s kivált éjszaka idején elmaradhatlan, mivelhogy a fiatal törvénygyakorló testületnek nem egy tetteleges vitatársa van a helybeli céhek harcvágyó fiatalsága között, s ilyenkor azután előfordulható esetekben vajmi jó szószóló a kard.

Egy szép arcú fiatalember adja a bankot, osztja a kártyát; mert egészen nekihevült a játék küzdelmeibe; fején daliásan félrevágott kucsma, nagy sastollal. Az ember úgy szeretne másutt találkozni hasonló alakkal, talán lovon, tán villogó karddal kezében, heves csatazaj közt vagy lelkes tanácsban, magasztos beszéddel ajkán, nem e rút szenvedély eszközeivel izmos kezeiben. Úgy nem illettek ez ifjú arcokhoz az irigység, a káröröm kifejezései. Átok reá, aki azokat előidézte!

Az asztalon nagy összeg pénz hever. Messze lakó apák, anyák fáradságos keresménye, tán az oklevélért járandó utolsó arany, melyet gond nélkül vet oda a sorssal nem törődő ifjú könnyelműség. A kártya fordul, itt vesztenek, ott nyernek. Egyes szitok, egyes örvendő kiáltás áll ellentétbe egymással.

Ott egy szögletben ül a vén jurátus is, fráter Bogozy, ki gordon hangjával meg-megszólal, mondván:

– Áll egy húszas!

Azt a húszast ugyan nagyon szeretné látni a bankadó, mert már nagyon sokszor elveszté Bogozy anélkül, hogy egyszer elővette volna.

Éppen nagy szerencsében volt a bankadó, s annál nagyobb dühben a pontárok (pointeur) midőn belépett a terembe Kovács.

Egész arcából ki volt kelve a derék ifjú, a borzalom és felindulás látszott minden vonásán.

– Barátim – szólt elfogódott hangon, mialatt a bankadó a kártyákat keverte –, halljátok e vészharangozást?

– Régóta hallgatjuk – szólt a bankadó ifjú.

– És tudtok játszani részvétlenül? Az árvíz ellepte a várost!

– Bánom is én; én Bogozy hátára ülök, őbelé nem megy a víz.

– Azt nem mondhatod, hogy bánod is, mert jó szíved van, s ily óriási szerencsétlenség órájában nem maradhatsz hideg vérrel. – Mi közöm nekem a Hausherrek bajához? Én megfizettem előre a házbért, az én gazdám házának nem szabad összeomlani.

– Úgy van, segítsenek magukon, azért háziurak! – kiálta fel egy borzas fiú. – Tán biz azért sajnálkozzunk rajtok, amiért minden hónapban stájgeroznak?

– Amiért nem világítják a lépcsőket?

– Amiért kilenc órakor bezáratják a kaput?

– És amiért kiteszik a szegény legény szűrét, ha nem tud fizetni?

– Hahaha! Nekünk nincs házunk Pesten.

Ilyen mondásokkal özönlék el a víg fiúk fiatal társukat, ki a legutóbbi szóra nyugodtan felelte:

– De azért mégis a mienk *Pest*...

Ezzel nagy szó volt mondva; senki sem tudott ellene szólani.

– És ha Pest elveszett, elveszett az nekünk is, elveszett az egész országnak...

E szomorú mondásra a bankadó letette maga elé a kártyát, és figyelni kezdett:

– A kúriától idáig jöttömben – folytatá Kovács – egy szegény kézműves neje veté magát lábaimhoz. A Józsefvárosból futott ide; ott a Stáció utcában levő házából riasztották ki a betörő hullámok; két kisgyermek volt. Erőtlen karjain nem bírta őket magával hurcolni, hanem felvivé a padlásra, s maga a nőttön növő vízben elfutott, hogy számukra segínyt szerezzen. Most már nem tud többé visszamenni, s az a híre, hogy azon utcában egyre omlanak össze a házak. A szegény nő hajfürteit tépte kínjaiban, s könyörgött, hogy szerezzek mentséget gyermekei számára; ő, ki egész vagyonát elveszti e percben, egész életén át dolgozni fog, hogy leróhassa azon költséget, amibe gyermekei megmentése kerülni fog. Én azt mondtam neki, hogy várjon reám a szegleten, s egyenesen futottam ide.

– Akkor, istenemre, jó helyen jársz – szólt a bankadó, egészen áthevült arccal. – Erre már én is vállalkozom.

– Én is, mi is! – kiáltának a többi ifjak, székeikről felugrálva.

– Megálljatok, barátim! – szólt a bankadó. – Az a szegény asszony mindenét elveszti ez órában, talán annyit, mint amennyit mi egy óra alatt elpazarlunk; ím, az asztalon most hever egynémely pénz, enyim is, tietek is, egy kártyafordulón úgyis ki tudja, kié lenne mindaz; hárítsuk össze olvasatlanul, s adjuk annak a nyomorultnak.

– Jó lesz, igen jó lesz! Helyesen van – kiáltának az ifjak valamennyien. A vén Bogozy is felkelt, kivette mellénye zsebéből a sokszor emlegetett húszast, s odaveté a többi közé.

– No, te se mondd többet, hogy nem láttad a húszasomat!

Az egész összeget pedig papírba takarták, lepecsételték egész hitelességgel, s vevény mellett átadták a kávésnak, s azzal siettek kardjaikat felkötni.

Néhányan az ifjak közül a szerencsétlen nőt siettek elhelyezni, kinek a kúria becsületes kapuőre nagy szívességgel nyújtott ideiglenes szállást. Azalatt a többiek futottak egyenesen a Dunaparra.

Ah, szomorú látvány volt az. Két-három helyen omlott keresztül a víz a megrontott gát felett, zuhogó dörgéssel szaggatta tovább a veszélyes törést. A sötét éjszakából messze kifehérltek e zuhatagok, s mint mikor felhőszakadás után a hegyekről aláúg a rögtöni ár, olyszerű moraj terjedt el a város két oldalán, mely e percben tökéletesen sötét volt. És e sötétség közepett az a kiismerhetlen vézslárma, mely az egész fölött emelkedett, mint egy gonosz álom...

Hol egy csónak!

Ah, azoknak dolguk van most. A nemesebb lelkű hajósok rég a vész színhelyén vannak már járműveikkel, a számítóbbrak pedig várnak még, hadd legyen a veszély még nagyobb, hadd legyen a segély még drágább.

De, íme, egy mégis ott látszik lappangani a lerontott kikötő deszkaomladéki között, behúztak a jó emberek minden evezőt, magok is végigfeküdtek a csónakban, hogy annál kevésbé legyenek észrevehetők.

– Héj, hó! Legények! – kiálta rájuk Kovács, ki legelső vette őket észre.

– Nos, hát mi lesz? – kérdé mogorván a kormányos, s vele együtt három révészlegény kezdé főlemelgetni karimás fejét. Hiszen ezek a mi ismerőseink, akik Maszlaczký urat elvitték!

Hogy járhatták meg ezalatt Budát? – Története van annak.

Miután a legsűrűbb jég közé bevitték áldozataikat, s egy negyedórai életveszélyes küzdés után sem bírtak odább menni a partnál, akkor ama gazdag úr még egyszer annyi összeget ígért

nekik, csak hogy *ne* vigyék át Budára, tegyék akárhová az ég alatt; mely óhajását Maszlaczký úr is osztá, s istennek hálákat adott, a révészeknek pedig tíz forint borravalót, midőn valahol a pávák szigete körül száraz földre tették, a mennyei gondviselésre bízván, hogy Kőcserepy tanácsos úr beteg kisasszonyát megszabadítsa.

– Ide azzal a csónakkal, atyafiak! – kiálta sebtén a fiatal jurátus a révészekre.

– Hát aztán ki fizet? – kérde a kormányos, két tenyerébe fektetve széles pofáját, amint hason feküdt.

– Mi fizetünk.

– Hát mennyit?

– De emberek! Hogy tudtok alkudni e rettentő órában! – szólt elszörnyedve a meleg keblű ifjú.

– Hagyd a filantrópiát, barátom, ne vesztegesd azt itt – szólt közbe a kávéházi bankadó. – Pénz kell ezeknek, nem szép szó. Kaptok minden órára öt pengőt, fickók.

A kormányos éktelenül felkacagott, s röhögve fordítá fejét társaihoz.

– Halljátok ezt? Öt pengőt; még talán azt is csak krajcárt, Ötvenért sem mozdulunk innen.

– Hát miért nem?

– Azért, mert százat is kaphatunk.

– Ah, az iszonyatos! – kiálta Kovács. – Van-e kendtekben lélek, hogy saját hasznukra tudnak gondolni, midőn ezer meg ezer kétségbeesett ember kiált segítség után?

– Nem árt nekik, ha egy kicsinyt megfürödnek! – válaszolt rá a kormányos, s a révészlegények olyan jó elmésségnek tarták e mondást, hogy hahotával kacagtak fel rá.

– Ejnye, ti semmirekellő, szívtelen kutyák! – ordíta fel Kovács e kacajra, s nemes haragjában kirántá kardját, s beleugrott övig a vízbe, egy kezével megkapva a csónak láncát.

– Ide mellém, barátaim! Foglaljuk el erővel, ha jó pénzünkért nem adják!

A révészlegények rögtön nekiestek csáklyáikkal megtámadójoknak, de Kovács vitézül védelmezte magát; az egyik csáklyát, mellyel hozzá döftek, derékban szelte ketté, s megrúgva lábával az ingó csónakot, olyat lódított rajta, hogy a másik kettőnek munka volt megállni benne.

Ezalatt fráter Bogozy, kiben a lélek örült, hogy verekedésre került a dolog, hirtelen leoldá rozsdás fringiáját, s odaveté a mellette állónak, mert először is abban a kard ketté volt törve, nem lehetett használni, másodszor pedig ő is a somogyi kanással szokott tartani, aki verekedésbe sohasem visz fegyvert, azt tartván, hogy majd lesz az ellenfelének, tehát csak úgy puszta marokkal rontott bele. Egy gondolat volt neki a partról a csónakba ugrani, a másik: nyalábra kapni a kormányost, s kivetni a vízbe; a többi azután egymás után következett. Bogozynak igen könnyen ment ez a munka; bele volt már gyakorolva, s hasonló esetekben igen hirtelen elhatározottsággal bírt; míg más ember azt kérdezgeti az ellenféltől, hogy *mit akar?* azalatt ő a magáét régen a földhöz vágta, meggyomrozta, s ott is hagyta.

Kovács ugyan könyörgött neki, hogy ne hánýja ki a legényeket a vízbe, elég leend, ha lefegyverzik őket, s becsületszavokat veszik, hogy a jurátusok ellen nem fognak többet harcolni; de Bogozy csak akkor hallotta, hogy miről van szó, mikor a jó emberek már mind a vízben lubickoltak.

– Hadd fürödjének egy kicsit, nem árt nekik! – szólt Bogozy nagyot nevetve. – Kormányos gazda, ugye jó elméncség volt ez kendtől?

Az ifjak elfoglalták a csónakot, míg a legyőzött révészek tüszkölve és káromkodva iparkodtak kigázolni a partra, ökleikkel fenyegetve Bogozyt, ki már akkor, megragadva izmos kézzel a kormányrudat, az áradat omlásához irányzta a csónakot. Az evezők gyorsan csapkodták a habot; a tüzes fiatalság szélesebben hajtá tova a csónakot, végig a Nagyhíd utcán. Azon a szép, gazdag, ragyogó Nagyhíd utcán, melynek már csákllyával sem lehetett a fenekét érni.

Hova lett Zoltán?

Ha tudná Kovács és fiatal társai, hol van az ifjú nemzedék szemefénye ez órában, a derék ifjú sarjadék, kiben egy jobb kor vezérét reményli a képzelet dús fiatalság maga előtt látni, hogy fordítanak meg egyszerre a kormányrudat, s indulnának másik irányban keresni az annyiszor emlegetett ifjút a sötét tekervényes sikátorok között.

Ott küzd a bátor gyermek a tóduló zaj között fáradt paripáján. Az éles jégdarabok mind kivérzik már lova szügyét, s a szorongatott állat a vész balérzetében fel-felnyerít halálos félelemmel, szokatlan ordításának hangjával megrémítve a rajta ülő szívét.

Nem lehet előremenni!

A paripa mindig jobban gyengült, roskadozott; Zoltán lehajolt a kedvenc állat nyakára, s gyöngéden megsimogatta, megveregette.

– Csak még egy percig ne hagyd el magadat, kedves jó paripám! – szólt hozzá hízalgő szóval.
– Látod, mindjárt a parthoz érünk, ott azután megpihenhetsz, kedves lovam, hű állatom.

Az okos állat, mintha értené, amit ura beszél, új erőfeszítéssel rugaszkodott neki a szemközt omló hullámoknak, olykor félig fölkapva a torló jéghasábokra, mik erőszakosan hátranyomták, amidőn egyszerre valami tompa robaj üté meg füleit; a paripa egyszerre megtorpant, s oly gyorsan kapta félre fejét, hogy Zoltán csaknem kiesett a nyeregből; a másik percben az előttük álló egyemeletes ház irtóztató robajjal omlott össze, oly közel hozzájuk, hogy a hullámot túlcsapta Zoltán fején. A rémjelenetet nem eleveníté egyetlen emberi hang sem. A ház lakói vagy elmenekültek már, vagy szótlannul ott veszték mind.

A paripa rémulten hánykódott lovagja latt, s szemei az ijedtségtől fénylettek a sötétben. Zoltánnak egész erejére volt szüksége, hogy a nyeregben maradjon.

A leomlott ház vastag porfelleget támasztott a szűk utcán, s amint azt nagy lomhán felemelte a szél, akkor látszott meg, hogy a sikátor egészen el van zárva a halomba omlott kő- és porladéktól, melynek romjai körül magasra állt ki egy-egy tört gerenda, s a helyökből kivágott ajtók, ablakok rámai, ereszei.

Lehetetlen volt ez úton továbbmenni. Az omladék járhatlanná tette az utcát. Zoltán kénytelen volt lova ösztönére bízni magát. Az akarátja ellenére is mindig vissza akart fordulni; most tehát ereszté, hogy menjen, amerre akar.

Visszafelé sokkal könnyebben lehetett haladni; a sodró ár is segíté az úszó mént siettében, s nem kellett szügyével az éles jegek ellen törnie. Mindamellet érzé Zoltán, hogy a ló ereje végfogyatékán van; olykor egész nyakig elmerül, s alig bírja már fejét fenntartani a víz felett, lélegzete reszket és mindig rövidebb lesz, s egy helyen egészen elbukik.

Máskor átúsztatta e paripával a Dunát, s ki sem fáradt az bele. De most a jégdarabok összesebzik az izmos állatot, s a vérvesztés és hidegség elvevék kitartó erejét. Tán jó volna sorsára bízni a szegényt. Talán megmenekülhetne lovagja nélkül.

Zoltán tudta, hogy itt úszással menekülni nem lehet. A víz jéggel volt tele, a zaj eltemette volna a legvakmerőbb úszót is. Éppen a leopoldvárosi templomig vergődtek, még a legfelső lépcső állt ki a vízből. Zoltán itt leszökött lováról a lépcsőre, kiránta fejéből a kantárt, s azzal elereszté a gyötrött állatot. Mintegy harminc lépésnyire úszott az tovább, akkor egyszerre visszafordítá fejét, s amint elhagyott urát megpillantá a templom lépcsőzetén állva, kiemelkedék a vízből, s hangosan, fájdalmasan felnyerített, visszafordult, odavergődött ismét hozzá, nehéz, erőltetett vonaglásokkal odáig küzdte magát, ott a lépcsőzet alján leroskadt, szép karcsú nyakát kiemelve a vízből, s félig elborult okos szemeivel feltekintte gazdájára, mintha mondani akarná neki: „Ülj fel ismét, meneküljünk együtt, amíg bennem tart.”

Zoltán lehajolt hozzá, ölébe vette a hű pára fejét, mely fájdalmasan nyögve, lihegve feküdt gazdája lábainál, kit a legnagyobb veszély órájában elhagyni nem tudott.

E percben úgy tetszék az ifjúnak, mintha a sötétben valami nyugtalan emberi hang szólna hozzá, rémesen, susogva. Odanyújtá kezét, s érzé, hogy azt egy másik kéz görcsösen ragadja meg, utána egy félig vízben fekvő alak vonaglik fel a lépcsőzetre.

A koldusasszony volt az, kit a révészek itt hagytak.

Egészen eszméletén kívül volt már, s csak a vak ösztön dolgozott benne, midőn emberi neszt hallva, kinyújtá kezét a vízből.

Zoltán egészen kiemelte őt onnan, s átengedve neki az egyetlen száraz helyet, melyen állt, maga egy lépcsővel alább hágott a vízbe.

A szegény asszony reszketett a hideg és a belső hagymáz miatt. Zoltánon jó meleg zeke volt, azt leveté magáról, s betakarta vele a koldusnőt; hisz ő azért nem fog megfázni, báli öltönyét jól összegombolá, karjait összefonta mellén. Ez is meleget fog tartani.

Az éjszakai szél csípősen fűtt a templom előtt, egészen átjárva az ifjú könnyű öltözetét. Kalapját régen elvesztette, hajfürteit szabadon zilálta szét, s térdig a jeges vízben állt.

– Nem, nem fogok fázni, nem szabad fáznom – mondogatá magában. – Csak eleinte esik rosszul, azután majd belefásulok. Az éjszaka nem lehet már hosszú, s reggelig majd csak érkezik segély.

Néha-néha valami gyáva démon azt suttogta fülébe: „Talán ez a koldusasszony nem is él már, mit használ neki a meleg öltöny; vedd el róla, mit árt neki, ha kissé a vízbe ér? Szorítsd odább!”

„Nem, nem! – szólt magában, megkeményítve reszkető testét. Tűrni fogok! Várni fogok! Ez csúnyább volna, mint a rablás, mint a gyilkolás. Nem szabad gyávának lenni!”

A víz azonban egyre nőtt, már térdein felül kezdte érni az ár, s az ifjú szíve lassankint elkecsereledék.

Eszébe kezdett jutni az édes otthon, a csendes, boldog szentirmai esték, a vidám kacagás órái a nyájas, derült ismerősök között; s az édes hallgatás percei a jávorfák alatt, a kedves kicsike mosolygó arca, gyöngéd kezecskéje az övében. És itt körül a jeges, halálos ár, torladozó fehér-fekete zajával, halálnyögés a közelben, halálordítás a távolban, halál lába alatt, halál feje fölött. Úgy szédült, úgy bágyadt, olyan nagy vágya támadt leomlani ide a hideg hullámba, s elvégezni hiú örömeit, kínzó bánatot – egyszerre.

De nem! Nem. A gyáva csügged el, a törpe omlik le az élet terhe alatt. Nem ilyen vég, nem ilyen sors van a bátrak számára megírva; lelke büszkesége, önérzete súgja, hogy egy dicső, tett gazdag jövő vár reá, s a tűrés, szenvedés csak előkészület ahhoz.

E gondolat úgy átmelegíté a szívet; ez nem engedi érezni a szél hideg fuvallatát. Ah, valóban Orkhán szultán kevésbé fázott szellős sátorában, mint utóda, Mahmud, ki a török paradicsom nyolcadik gyönyöréül egész szobákat húzatott be drága prémekkel.

E történelmi emléken nyugodott az ifjú tétova lelke. Mahmudnak jobb lett volna bátor lélekkel, mint prémmel látni el magát. Lám, a bátorság mint melegít! Már az utolsó lépcsőt is mossa a víz, a jég köszörüli a templom oldalát, s a lépcsőzetnél egész fagyos torlaszt emelt.

E pillanatban a széles utca végén vereses fény kezdett derengeni. Zoltán azt is csak képzeze játékai közé vette, egyikéül azon fényes gondolatoknak a jövőről, mik e percben lelkét melegíték.

A fény mindig határozottabb kezdett lenni, s nemsokára egy úszó talp tűnt elő, melyen néhány fáklya volt kitűzve. Több férfi evezővel és csákllyákkal hajtá a tutajt, mely sebesen látszott előretörni a jéggel elegy vízsíkon.

A fáklyák közepett, a kormányrúdnál állt egy izmos, herkulesi alak, főveg nélkül, egy könnyű kabát vetve vállaira. Daliás barna arcára ki ne emlékeznék? E villogó, vakmerő szemekre, mik tudnak a napba nézni és meg nem haragudni, a szénfekete bajusz magasra kondorulva fedezi a büszke, szép metszésű ajkakat, miknek minden szava annyi szívet, lelket szokott meggyújtani, míg a dacos áll, határozott gödrével, fényes fekete szakállal van koszorúzva. Ki ne ismerte volna őt, ki ne tudná, ki volt? Ki ne emlékeznék reá? Pest város három legszomorúbb éjszakáján ezren és ezren hallották e nevet mint szabadulásuk jelszavát hangzani, és utánamondák, áldva, megasztalva, Istenhez imádkozva.

E férfi – *Wesselényi Miklós*.

A nagy, széles tutaj már akkor tele volt megmentett nőkkel, gyermekekkel. Hiszen minden férfi örömet nézett szembe a veszéllyel, ha családja gyöngébbjeit megmentve tudhatá.

A nagy országférfi bölcs nyugalommal állt a kormányrúdon; midőn ép, erős épületek előtt haladt el, miknek erkélyéről úri halvány arcok tekintettek le rá, kezével inte nekik: „Ti várhattok még, ti nem vagytok nagy veszélyben, lakástok sokáig kiállja a vizet, nagyobb veszélyben levőket kell megmentenünk”! De ha roskatag földszinti házacsokát pillanta meg, hol a rongyos háztetőről nyújtják felé kezeiket a nyomor félig öltözött alakjai, ott sietett, ott megragadá izmos kezeivel az evezőt, egyenként szedte le a boldogtalanokat félelmes menhelyeikről, s meleg pokrócokba takarva, a tutajon elhelyezé, s tovább hajtotta azt ismét, ár ellenébe, vész haragjába.

Zoltán szótlánul bámulta a szemközt jövő tüneményt. Úgy rémlett az neki, mint valami álomlátás; e magas, dicső férfialak a fáklyák dicsfénye közepett, homlokán az istenihlet vigasztaló derűje, lábainál a szabadulás hálátelt arcainak csoportozata, mint egy bűbajos tünemény az ind mítosz regéiből, hol az emberalakot öltött Brahma elkárhozott csoportokat ölelve fel, sikamlík végig fényes hajójával a sötét tenger színén.

Az ifjú egészen elfeledett kiáltani. Talán nem is szólt volna, ha a szabadító arra nem irányozza tutaját. Gondolá, hogy a templom is adhatott menedéket valakinek, s aki azt Isten zsámolyánál kereste, az ne csalatkozzék hitében.

– Hahó! Van-e ott valaki? – hangzék mély, mennydörgő hanga a szabadítónak, melyhez hasonló hangot nem hallottunk sem azelőtt, sem azóta; szelíd biztatás és üző rettenet, az oroszlán haragja és az oroszlán szerelme hangzott abban.

Zoltán még most sem felelt volna; valami magyarázhatatlan kábulat fogta el idegeit, hogy nem tudott szólni; de a szabadító éles szemei észrevették.

– Ott emberek állanak! – kiálta, s míg baljával a kormányrudat irányzá, jobb keze iszonyú lökést adott a csáklával a tutajnak, hogy az keresztültörve a zajló jég felett, néhány pillanat alatt ott termett a templom előtt.

– Miért nem feleltek? Ki van itt?

Zoltán csak most kezdte föleszmélni. Megismeré Wesselényit.

– Egy koldusnő, uram.

– Nyújtsa kezét.

– Nem bírja, mert félholt.

A szabadító közelebb nyomult, s azon pillanatban ő is megismeré a gyermeket.

– Zoltán! Te itt vagy? Hogy jössz ide?

– Egy beteg gyermeket kellett volna megmentenem, de lovam nem bírta a zajban úszni, s ide szorultam.

– Egy beteg gyermeket? – szólt Miklós, mialatt egyik szolgája átemelte a koldusnőt. – Zekédet pedig erre a koldusnőre adtad. Így majd magad is beteg gyermek fogsz lenni. No, lépj hát ide!

– De uram, meg kell ígérni önnek, hogy segítségemre lesz azon szegény gyermek megszabadításában.

– Hol van? Ki az?

– Kőcserepy leánya.

– Ah, veszélyben vannak, s te mented meg őket? Különös játéka a sorsnak! Ezért kár volt magadat áthútened, fiam. Kőcserepy úr háza erősen épült, nem omolhat össze, aztán neki vannak jó barátjai elegenden, akik sietni fognak segítségükkel kedveskedni.

Zoltán keserűen felelt:

– Báró úr, ez nem azon éjszaka, melyen az ember ellenségét megkülönböztetheti barátjától, ha azt veszélyben látja.

– Lelkemre, fiú! Ez az ember nekem csak az országteremben ellenfelem, de neked az életben ellenséged. Lépj át, nem érünk rá itt sokat feleselni!

– Nem lépek át! – szólt a fiú durcásan. – Én megígértem az anyának, az anya kétségbeesve kért. És ha apám gyilkosának ígértem volna is meg, megtartanám. Itt maradok, várok, míg jön más, aki odavisz.

A szabadító nem feleselt többet, hanem megkapta nagy, rettentő kezével a fiút öltönyénél fogva, s úgy átveté a tutajba, mint a pehelylabdát.

A paripa vergődni kezdett a vízben, midőn urát távozni látta.

– Kié az a ló? – kérde Miklós, ki bolondja volt a paripáknak.

– Kössétek a tutaj mögé, hadd ússzék utánunk. – Nagyobb kár volna érte, mint egypár rideg, haszontalan kreténért!

Tudni lehetett, hogy kit értett a kretén alatt?

Zoltán csodálkozva szemlélte e különös férfit. Ki oly erősen tudott szeretni, mennyire az gyűlölni is, hogy még a vízbe fülök közül is ki tudja válogatni azt, aki barátja és azt, aki ellensége, s míg egy koldusért, egy pár gyermekeért százszor veti egy óra alatt kockára életét, azért, akit nem szeret, még csak kisujját sem képes kinyújtani.

– Fogd ezt a csáklyát, és segíts! – kiálta mély gordonhangján az ifjúra. Zoltán megköszönte neki, mert ezáltal kimelegedett.

Pár perc múlva ismét rákiáltott mennydörgő hangon:

– Húzz egyet abból a kulacsból, ha mondom!

Zoltán engedelmeskedett. A szerémi szilvaszesz jótékony meleggel árasztá el rögtön belső részeit, s a kemény munka közben egészen visszanyerték idegei előbbi rugékonyságukat. Gyönyörűség volt nézni, hogy dolgozott, hogy izzadt. Miklós le nem vette róla szemeit.

Már közel voltak a Kőcserepy-házhoz. A két ablakban most is égett a halvány szövétnekvilág, a többi sötét volt már.

– Szegény leány! – sóhajtja magában Zoltán –, hogy félhet most oly egyedül.

Eközben elkezdett fordulni a tutaj, s Zoltán örömmel tapasztalá, hogy Miklós a Kőcserepy-ház alá kormányozza a tutajt. Örömmel ugrott oda hozzá, s hátatellen csókolá meg a derék férfi kezét.

– Nem azért teszem – szólt ez alányomott, döbörgő hangon –, mintha megérdemlenék, vagy mintha félténém őket, vagy szánakoznám rajtok, mert csak addig imádkoznak, amíg a veszély tart, s ha kiszabadultak belőle, ismét káromolják az Istent; hanem teszem teérted. Teszem azért, hogy te elmondhasd nekik: „Íme, ti el akartok engem veszteni, én pedig megszabadítlak benneteket”! Helyben vagyunk.

Miklós előtt tudva volt már az iszonyatos per és annak minden titkos alkudozásai és összeköttetései a Kőcserepy családdal. A tutajt megállították a két kivilágított ablak alatt, hozzákötve a földszinti ablakok kiülő vaskosaraihoz, s egy készen tartott lábtót nekitámasztának az ablaknak, melyen Zoltán ifjú erejének heves gyorsaságával futott fel. Miklós maga tartotta a lábtó alját, mintha le volna az verve a földre.

– Ne félj, fiam! – dörmögé utána.

Csak egy homályos lámpa, fehér tejüveggel leborítva, világítja a szobát. Lehetett volna világosabbá is tenni, de a beteg semeit sérté a fény. Különben is minden bútorzat oly fehér, mintha valami fiatal halott számára volna felékesítve a szoba, aki meghagyta, hogy őt ne feketével, hanem fehérrel gyászolják. Székek, szekrények fehér fából, a háttérben egy kis alabástrom kandalló, melyből már a tűz kialunni készül, előtte egy porcelán fényernyő, melyen homorműben (konkáv) egy angyal alakja van bevésve, ki a légben repülve, két, keblén szunnyadó gyermeket ölel. Midőn a tűz néha fel-fellobban, a fehér angyal mindannyiszor megjelenik a homályos háttérben, mint valami tünemény, mely ismét tovarepül, ha a láng elaludt. Még a képek rámai is fehérek, csak széleiken láttatva vékony aranyozott vonalt, s metszetek és festvények helyett élettelen gipsz domborműveket (bas-relief) foglalnak be.

Milyen hideg lehet ebben a szobában, ahol minden olyan fehér.

Még maga a szenvedő lyánka is, aki ott a fehér ágyon fekszik. Kezei egész csuklóig fedve a hálóköntös fodraitól, hajfürtei a csipkés hálófőkötő alá szorítva; ha azokkal a sötét, fekete semeivel nem nézne a lámpa világába, olyan jól beillenek azon gipsz mellszobrok társának, amik íróasztala tetejéről bámulnak – nem tudni, hova.

– Ne tégy már többet a tűzre... – szól bágyadt hangon valakihez. – Gyere ide hozzám, Liza!

E szóra az angyalos ernyő mögül előtűnik egy alig tíz-tizenegy éves leányka. Szép, teli arcú gyermek; az is fehérbe öltözve, mint minden tárgy, ami e szobában van, de orcáit mégsem sikerült összhangzásba hozni a többi kísértetszínű dolgokkal, mert azok pirosak maradtak, mintha egyetlen élő rózsaszínű alak járkálna egy egész színtelen holdvilági völgyben.

A lányka mosolygott, mintha örömét fejezné ki afelett, hogy beteg úrnője magához hívja, s úgy iparkodott visszatérni hozzá, eközben óvatosan lábhegyein lépkedve, s előrenyújtott kezeivel minden bútort megérintve, amihez közelíte, míg nagy fekete szemei merően felfelé látszottak nézni azokra a fehér tündérékekre, mik a szoba tetejéből kiemelkedtek.

Ez a leányka vak...

Vakon született, és rá nézve mindegy: fehérén vagy feketén van-e bútorozva ez a szoba és ez az egész világ, mezeivel, egével, csillagaival, amik órá nézve mind nem léteznek.

Egykor a pesti vakok intézetét látogató meg szülőivel Vilma, ott látta meg a több ifjú szerencsétlenek között ezt a kislyánt. Nagyon megszánta, megszerette, s addig könyörgött szülőinek, míg azok magokhoz vették a boldogtalan árvát.

A tanácsos úr azt gondolá, hogy a vaknövelde őfensége a főhercegnádor pártfogása alatt állván, e gyöngédség által annak magas kegyét magára fogja vonni, Eveline pedig mint filozóf nő, igen helyesen okoskodék, hogy a leánykának társasága a legkevesebb veszéllyel jár Vilmára nézve. A vak leány nem taníthatja őt tiltott eszmékre, hisz ő maga sem ismer semmit, nem hízelt neki, mert hiszen azt sem tudja, mit neveznek szépnek.

Eddig igaza volt.

A vak gyermek társasága legkevésbé volt veszélyes Vilmára nézve, ahogy szokták a filozófok értelmezni a veszélyt fiatal lányoknál. Egész napokon át eljátszott vele, ápolgatta, öltöztette a nálánál pár évvel fiatalabb gyermeket, kit „leánykám”-nak szokott nevezni s oly különösen illett a sápadt gyermekarchoz azon mélabús anyai kifejezés, mellyel kis társnőjét ápolgató, oly komolyan, oly meglelt tekintettel, mintha számtalan évvel volna nálánál idősebb, mintha nem is anyja, hanem valami nagyanyja volna annak.

Éjszaka maga mellett hálatta, imádkoztatá, lefekteté, betakargata, éppen, mint ahogy anya bánik gyermekével; reggel maga öltözteté fel, s egész nap elvesződött vele, míg egy-egy dalra megtanítá a zongorán vagy a gitáron, vagy különös mintákat kötni és olvasni a könyvre tett ujjai hegyével, míg oly tökélyre vitte, hogy a gyermek a legsűrűbb nyomtatást is el bírta olvasni túlérzékeny ujjával.

Olyankor azután, midőn gyakran fél napokon át elüldögéltek egyedül a budai nyári lakban, vagy hosszú éjszakákon, mikor Vilma nem tudta lehunyni szemeit, akkor odaülteté maga mellé Lizát, és meséltetett vele magának.

Óh, mennyi szép mesét tudott a kis vak leány! Csodálatos alakokról, képtelen tüneményekről, minőket csak egy vakon született túlömlő képzelete tud teremteni, aki sohasem látta a világot, s iparkodik azt maga elé állítani, egyes felfogásokból, miket hiányos érzékei közöltek vele, hangokból, mikről a tárgyakra következtet, emberek szavaiból, eget, világot, élő állatokkal, beszélő, csengő virágokkal, utazó erdőkkel tele mindenséget, hol emberek, állatok közösen uralkodnak – teremtvé maga elé; s képtelen történeteket szöve-fonva azokból, melyben emberek és angyalok, állatok és növények, mennydörgés, tűz, vihar és nap játszanak csodálatos regéket. Vilma olyan örömet hallgatta mindig e furcsa meséket, miket Liza oly folyvást tudott mondani, mint egy hosszú álmot.

Vilma egy idő óta nagyon sokszor volt beteg.

Tapasztaltabbak azzal nyugtatták meg a szülőket, hogy ez állapot csak természetes stádiuma a hajadoni kifejlődésnek.

A lányka különösen kerülni látszott minden zajosabb társaságot. Olyankor mindig feje fájt, s ha ezt mondá, bizonyára halvány arca s égő szemei nem engedtek benne kételkedni. Eveline hozzászólt e pillanatnyi bajokhoz; az orvosok azt állították, hogy mindez igen természetes, és nem kell rajta megütközni. Eveline emlékezett rá, hogy hasonló idős korában ő is hasonló bajokkal küzdött, azóta pedig soha a feje sem fájt. Mert ő bizton elmehetett a meghívások után, s bár anyai szívének jobban esett volna gyermekével otthon maradni, de miután az elme-netel miatt Vilmának mi baja sem történhetett, az elmaradás pedig könnyen kellemetlen súrlódásokra adhatott volna alkalmat, ebből a leglogikább mérlegezés útján ki lehetett vetni, hogy Eveline távolléte metafizice helyes.

A kis Liza odaült egy zsámolyra Vilma ágya mellé, s kis úrnője gyöngéd kezét keblén szorongatá, magában tusakodva afőlött, hogy milyen különös, hogy ennek is csak öt ujja van, mint a vaknövelde zeneprofesszorának, pedig az csak hegedülni tud, azt sem igen nagyon, míg Vilma úgy zongoráz, mintha mindegyik billentyűre külön ujja volna.

A tűz hangosan kezdett pattogni a kandallóban.

– Meséljek neked valamit, jó anyácskám, kicsi anyácskám?

Miről meséljek? Meséljek azokról a madarokról, amik a tűzben laknak?

Hogy lármáznak, mikor az ember enni ad nekik, fát meg szenet. Odacsapnak a szárnyaikkal az ember kezére, s hajtják be a meleget a nyíláson, és mondják: „Rop, rop, rop, pitt, patt! Ha nem adsz ennünk, elmegyünk”! Mikor a szegény ember egyszer télen épített magának egy kis házat, jégből építette, aztán kitapasztotta hóval, s abba elbújt, mert a szél haragudott rá nagyon. Odabenn előhitta a tűzben lakó madarakat, s a kezeit melengette nálok, azok csak pattogtak, csak kiálták: „Rip, rop, ennünk adj, mert meghalunk”! De a szegény embernek nem volt fája, elment hát a szomszédjához, aki gazdag ember volt; volt nagy háza, hogy egész az égig fölért és sok-sok fája. A szegény ember kért tőle, de az nem adott. Azt mondta neki: „Menj az erdőre, vágj magadnak”! A szegény ember kiment az erdőre fejszével, de a fák mind elmentek már előle. Amint meglátták messziről, hogy fejszével jó ellenök, kihúzták a földből azokat a hosszú-hosszú lábaikat, megereszték azokat a nagy suhogó szárnyaikat, s elfutottak, elrepültek. A szegény ember visszament a jéggunyhóba. A tűzmadarak alig beszéltek már hozzá. Nem vertek szárnyaikkal meleget, egyenkint elrepültek onnan, csak az utolsó hagyott ott egy pici-pici tűztojást; azt is beletojta a hamuba, hogy nem látszott. Ahogy azután a tűz elrepült, megjött a szegény ember ellensége, a szél, először a hasadékokon süvöltötte be: „Sírj – ríj – félj! – Ne beszélj!” A szegény ember reszketett. Azután az ablakokra került a szél, amik jégvirágokból voltak csinálva, azokat rázta: „Bújj – júj – fúj. Zúzmara zörög!” – A szegény ember bújt előre, és reszketett. Végre az ajtón dugta be fejét a csúnya szél, üvöltve, morogva: „Úr! Őr! Űr! Én vagyok az úr! Én vagyok az ör! Én vagyok az űr!” És azután megfagyott a szegény ember. Mikor aztán a gazdag szomszéd megtudta, hogy a szegény ember meghalt, odament hozzá, hogy a tűztojást elvegye tőle. Megtalálta azt a hamu között, s odatevé a pipájába, s hazavitte. Otthon lefeküdt vele, a pipa a szájában, a pipában a tűztojás, és elaludt. Éjszaka kikelt a tűzmadár a tojásból, talált ennivalót körös-körül; rop, rop, jöttek a többiek is egész seregestül, betöltötték az egész szobát, az egész házat, fel a háztetőre rop, rop, rop! Megnőttek nagyra, rettenetesre, megemészték a rossz embert házastól, kincsestől, míg csak porrá nem lett; a vén szél jajgatott a nagy tűzben, amint a tűzmadarak szárnyaikkal korbácsolták, s beleverték szakállát az égő parázs közé, s megpofozták nagy, éles körmeikkel. Képzelem, hogy fájt a gonosznak, aki csak a hideget és a zúzmarát szereti.

Ilyen képtelen meséket szokott rögtönözni a világtalan gyermek kis úrnője mulattatására, miket az figyelmesen végighallgatott, nem zavarva annak szerteszét csapongó képzeletét.

– Mondjak még mesét? – kérde egy másikra készen.

– Elég lesz, leánykám, feküdjél le te is, ne találjanak fenn, ha meg találhatnak jönni.

– De hátha majd tudni akarják, hogy van kis anyácskám?

– Semmi bajom sincs.

– Hiszen az elébb sóhajtani hallottam. Én jól hallottam. Miért sóhajtott?

– Csak úgy rámjött a sóhajtás. Valamire gondoltam.

– Mire gondolt, kedves anyácskám?

– Arra, hogy engemet senki sem szeret.

– Hát én? – kérde a gyermek elszomorodva.

– Csak te.

– És a nagyságos asszony?

– Nem.

– Hát az édes papája?

– Az sem, senki sem. Minek is szeretnének? Mi oka volna rá valakinek, hogy szeressen? Mit szeretne rajtam?

– Mikor kegyed olyan jó és olyan szép – rebegé a gyermek, úrnője kezét ajkához szorítva.

– Az nem igaz; én nem vagyok sem jó, sem szép. Azt csak mondják, de nem igaz. Én magam jobban tudom, hogy milyen vagyok. Rossz vagyok, és rút, azért nem is szerethet senki.

– De hogyan lehet az? – kérde a vak leány, elbámulva a hallottakon, ki nem bírta képzeletével utolérni azt a gondolatot, hogy valaki magát rossznak és rútak ismerhesse, ha mindjárt ép szemekkel bír is, s kívül és belül láthatja magát azokkal.

– Miből gondolhatja az én kedves kis anyácskám, hogy őt nem szereti senki, mikor mindenki úgy szereti, úgy keresi kedvét? – rebegé a gyermek, kezecskéjét reszketően jártatva végig Vilma forró testén, mintha azt a fájó részt keresné rajta, ahonnan ezek a szomorú gondolatok jönnek, s azt hinné, hogy ha rajta fogja tartani kezét, majd meggyógyul bele.

– Kedvemet keresik, ugye? De én jól tudom, hogy terhőkre vagyok! Szüntelen beteg, szüntelen nyavalygós, az egész ház szemben hízeleg, és ki nem állhat. Én kiállhatatlan vagyok, látom minden ember szeméből; tudom magam is, hogy kiállhatatlan vagyok, s nem bánám, s tudom, hogy más sem báná, ha már régen-régen a föld alatt volnék.

A vak gyermek elfakadt sírva e szóra, s hevesen átölelé kis úrnőjét, zokogva:

– Ne mondja, óh, ne mondja azt! Mi lenne akkor énbőlőlem; ki szeretné akkor a szegény árva Lizát?

Vilma gyöngéden simogató végig a vak gyermek fejecskéjét, mint valami komoly édesanya. Még csak nem is sírt.

– Ne búsulj te, gondoskodtam én felőled. Ha én meghalok, itt van írószekrényemben egy ezüstpersely, ami pénzt ajándékba kaptam, azt mind abba szoktam rakni. Ez a tied lesz, ha én meghalok. Látod, mikor ezelőtt négy esztendővel idehoztak hozzám, akkor mindjárt elkezdtem rólad gondoskodni. Minden darab pénzt félretettem az én kisleánykám számára. Régen,

régen megírtam én azt már egy levélbe, le is pecsételtem az ametiszt gyűrűmmel, melyen a nevem van, öt fekete pecséttel – itt van a fiókomban –, hogy az én kisleánykámra hagyok mindent. Tied lesz az a kis zsámoly is, amelyen ülsz, magam hímeztem, az ágyam és hímzett takaróm, a hajból font karperecem, te viseled azt majd, és megemlegetsz róla.

A szegény vak leányka úgy sírt, úgy zokogott, és könnyörgött kis úrnőjének, hogy ne mondjon neki több ily félelmetes meséket, mikor abból úgysem igaz egy szó is; ő még sokáig fog élni, olyan derék úrnő lesz belőle, mint édes mamája; őneki ne is akarjon semmit is hagyni, mert neki semmi sem kell, csak hogy az ő kedves úrnőjének szavát hallhassa.

Vilma pedig mosolyogva cirógatá a gyermeket, mintha örülne annak, hogy őt valaki így megsíratja.

E pillanatban úgy tetszék, mintha titkos rázkódás futna végig a ház alatt.

– Jézusom, mi ez!? – kiálta, felszökve zsámolyáról a vak leányka.

– Hintó járt a kapu alá – szólt Vilma, ki a keresztülfutó földrengés hatását, az ágyban fekvé, nem érezte oly erősen.

– Talán anyám érkezett meg.

– Nem, nem – rebegé Liza, s nyugtalan kebelével kezdte el hallgatózni. Arca egészen elsápadt, hogy Vilma ijedten emelkedék fel vánkossairól, megragadva a reszkető gyermek kezét.

– Mi lelt, mit hallgatsz?

Még Vilma nem hallott semmit, de a vak idegei sokkal érzékenyebbek; mit a természet az egyik érzéktől megtagadott, azt a másikban iparkodott kipótolni. Ő már hallotta azt a zúgást, zajgást, mit a gátjait átszakasztott folyam rohanása támasztott, a titkos dübörgést, mit a föld alatti csatornákon át a pincékbe rohanó víz omlása okozott, s a nőttön-növekedő vészkiáltást egyes emberek, majd százak, majd ezerek ajakáról, és nem tudta magának kimagyarázni, hogy mi az; azért állt ott oly halványan, mint a fal, és keble lihegett, erősen zihálva, és szemei forogtak, mint ahogy egy vak szemei tudnak forogni céltalanul, tétovázva.

– Mit hallgatsz? – kérdezé újra Vilma, kerekre nyílt szemeivel a sötét ablakra bámulva.

Egy halvány villanás derítette fel egy pillanatra az ablakokat, s rá egy ágyúlövés erőszakos, taszító dördülete rázta meg azokat. Liza sikoltva esett térdre a dörgés rögtöni hangjára. A város felé fordított ágyúkból sohasem volt szokás löni; ezt a mennydörgő, ablakrázkództató csattanást nem hallotta ő még soha. És ismét egy lövés, és egy harmadik is... azután elkezdtek kongni a harangok, először egy toronyban, azután kettőben, háromban, valamennyiben.

– Tűz van! Tűznek kell lenni valahol! – monda Vilma, a vészharangra figyelve.

– Tűz – hebegé utána a vak leány. – A tűzmadarak repülnek. Ki vétett ellenök? – gondoló téveteg lelkében.

– De messze kell lenni, mert odakint egészen sötét van – susogá Vilma, a fekete ablaktáblákra függesztve szemeit. – Ne félj, leánykám, semmit se félj – biztatá a gyermeket, ki odahúzódott keblére félénken, remegve, és hallgatá a mindig közeledő zajt, a hömpölygő morajt, a megmegrendülő vészordítást, a távolban omladozó házak siket zuhanását, és egyre jobban reszketett és halaványult.

Az egész házban nagy zaj és hurcolkodás keletkezett egyszerre; hallatszottak az emeleten végigfutók dobogásai, a nyugtalanító jajveszékélések, amikből nem lehetett az ijedelem okát kivenni. Vilma háromszor is csengetett már a cselédeknek; egy sem jelent meg a hívásra. Hallatszott, hogy vágják be magok után az ajtókat, hogy futnak el. Egy-egy nőcseléd sírva keresi a mellékszobában nem talált holmiját, de a hívásra nem felel, nem hallja, vagy nem ér

rá. Senki sem törődik vele, hogy a szomszéd szobában két gyámoltalan lény marad el, egy beteg leány és egy vak gyermek.

A zaj, az emberlárma mindig közelebb jött az utcán, végre egyes futók száguldó rohanása kezdett kivehető lenni, s a rémkiáltások közül még eddig rémséges zűrhangot képeztek, kihallatszott egy ijesztő vészordítás:

– Az árvíz!

– Jön az árvíz! Meneküljön, aki tud! A Duna két oldalon elszakította a gátot. Isten irgalmazz!

– Isten irgalmazz! – sikolta a vak leány, arcát Vilma vánkossai közé temetve, s kétségbeesetten ölelve védnöje kezét keblére, mintha azt hinné, hogy az képes lesz őt megmenteni.

Az árvíz! Az árvíz! – Mi volt az ő képzeletében az árvíz? A híg, fagyos elem meghódította a földet, egy rettentő hatalom, melyet ember nem képes feltartóztatni, rászakadt, ráomlott az élők fejére; a hullám jó nagy zúgással, morgással, mint ahogy jött azon negyven kárhozatos napon, melyen a Biblia szavaiként oly irtózatossá módosult az Isten a földről mindazt, ami él; hasztalan kiáltás, imádkozás, nincsen hova szabadulni; a rémséges hullám egyre nő, egyre árad, túlcsap a legnagyobb házak tetején, a legmagasabb tornyok csúcsán, és addig nő, addig dagad, míg be nem tölti azt a véghetetlen űrt, ami a föld és az ég között fennhagyott. Ah, az irtózatossá, irtózatossá!

A szegény gyermek homloka hideg verítéket vert e rémeszmék láznyomása alatt, miket eleven képzelete rettentő képekkel népesít meg. Úszni ott a vizek tetején, mikor sem fa, sem hegy nem látszik már ki többé a vízegyetemből, járni az utcák fenekén, s minden lélegzetre éltető lég helyett megölő vizet szívni be; találkozni a vízfenék hideg csodáival; akárhova nyúl, az ő csúszós, iszapos, pikkelyes testeiket érinteni, s a meleg, pelyhes ág helyett ott a nyúlós, utálatos iszapban feküdni, a csúnya, evickelő férgekkel egy fészekben, – víz alatti nyálkás virágok között, víz alatti süketes hangok rejtélyes mormogása mellett. Óh, hogy reszketett, hogy nyögött e gondolatok rémei alatt...

A futók, a menekvők örületes ordítása lassanként elhangzott, csak néha időközönként riasztá fel a támadt hallgatást egy-egy segélykiáltás bizonytalan hangja. A házból mindenki eltávozott már, akár meg lehetett volna őket számlálni, amint a lépcsőkön nagy dübörögve végigfutottak.

A két gyermek szorosan tartá egymást átölelve. Az egyik lázasan reszketve halálfélelem miatt, a másik oly nyugodtan, csendesen, mintha mindaz, ami alatta és felette történik, rá nézve nem volna ijesztő, ismeretlen, megfoghatatlan.

Nemsokára hallani lehetett, mint omlik be a pinceablakokon a víz nagy zuhogva, bugyborékolva, folytonos rázkódásban tartva az egész épületet; néhány perc múlva megteltek a föld alatti üregek, s a túltömött nyílások tompa bőföggéssel adtak helyet a kiszorított lúgnak; még egy-egy nagy hörgés hallatszott, mintha valami óriási állat fulladna a vízbe, s okádná vissza a torkába rohanó hullámot; azután elfojtott csend állt be néhány percre.

Csak a reszkető gyermek lihegése hallatszott odafenn a szobában, ki képzeletében ott volt azon nagy ismeretlen állat előtt, mely lábaik alatt oly rémségesen fuldoklik.

Két-három perc múlva elkezdtek egyes pattogások, roppanások hallatszan az egész épületben; de az mind oly közel hangzott, mintha lábaik alatt történnék.

A pincékbe tódult víz most emelgetni kezdé a tömör boltozatokat, a meghajlott vaspántok voltak azok, amik úgy ropogtak, s a földszinti szobák padlatának egyes deszkái, amik az ellenállhatlan feszítéstől felpattogtak, támaszták az ijedelmes hangokat.

Egy pohár állt a beteg leány éji asztalán, abban egy ezüst kávéskalán. Lassankint elkezdett csengni a pohár, amint a kalán hozzáverődött; mintha az is félne, mintha az is vészhangot akarna adni, miként a félrevert harangok a toronyokban.

Egy rémületes óra folyt le így, melyet nem számlált a percinga otthonos petyegése, mert a folytonos rázkódástól maga a falióra is megállt, s a tizenegy órát úgy ütötte el, hogy minden ütésnél percekig megpihent.

Egyszerre valami hosszasan készülő moraj kezdett támadni az épület belsejében, mely úgy hangzott, mintha az egész ház porrá omolnék, s egyik kő a másikon keresztül akarna rohanni. Egy irtóztató dördülés következett reá, mely lomha morajban végződött percek után.

A vak leány úgy nézett merev, világtalan, sötét szemeivel, mintha azt várná, hogy ha a napsugár nem hatott át azoknak örök éjszakáján, e halálos rém alakja keresztültörhetne azon.

A lépcsőzet omlott össze. Még sokáig hallatszott utána, amint a hátramaradt rész kőfokai egyenkint utánaestek, s az omló köpor suhogva csordult alá a falon.

Vilma csendes nyugalommal ölelé át reszkető társnéját, s amint kezei összeértek, imára kulcsolá azokat felette, és nyugodtan hallgatá a rombolás közeli neszt.

Valóban nem félt attól, ami következik.

Az életunalom szenvelgése nem szokatlan tünemény növendék gyermekeknek; sokszor hallani gyermekektől azt a balga óhajtatást, hogy bár meg tudnának halni – kik még nem is éltek; de ha magok előtt látják a halál eleven képét, elfeledik a szenvelgett életunalmat, s reszketnek a fenyegetett életért. Vilmánál ez óra ijedelmeiben volt a léleknek legszomorúbb, legvalóbb próbája. Oly közel hozzá a halál, és ő nem érzett félelmet előtte. Jöjjön, ha jöni kell. Végig-gondolt mindazokon, akikhez rokonlanc köti, egyik nevénél sem is jött szemeibe könny. Majd elfelejtik – kigyógyulnak. Az az egyetlenegy, aki megsiratná, akinek fájna, ha ő nem lesz, vele együtt vesz el; úgy vesz el, hogy majd ha a romok közül hulláikat előkeresik, még akkor is egymást átölelve fogják tartani.

Valami könnyű recsegés hallatszott a szobában. Odatekinte, s észrevevé, hogy az átelleni falon egy vékony repedés támadt, a papírszőnyegek kettéhasadtak egy helyen, s látható volt, mint repednek szép csendesesen odább. A nyílás mindig hosszabb, mindig tágabb kezdett lenni, a papírszőnyeg pattogott a falon.

A vak leányka felgerjedt figyelmét nem kerülték ki e hangok; jól meg tudá azokat különböztetni.

– Ugye, most mindjárt meg fogunk halni? – kérde Vilmától, arcát annak keblére rejtve.

Vilma nem felelt neki rá, csak erősebben szorítá magához. Valóban ő maga is azt hitte, hogy úgy lesz. Elnézte szép csendesesen, mint tágul egyre a támadt hasadás, már kilátni rajta az éjszakába, egy-egy ködös csillag néz be rajta a vigasztalan távolból. Már egész a tetőig hasadt a repedés, az egész boltozás menete látható, ahogy építve van, még csak aláfelé kell neki végig-hasadni, s azután elérni az ablakok közeit, és azután vége van mindennek, vége egy pillanat alatt, vége hamarább, mintsem bánni lehetne az életet, és azután a vak és a látó között nem lesz különbség, egyik oly boldog lesz, mint a másik, és oly hideg, mint a másik.

E gondolattal zárta le szemeit, hogy becsukva találja azokat az örök álmok.

– Hahó! Itt álljatok meg! – hangzott egy mély, szívrendítő, szívbuzdító hang ott alant, a vízben úszó utcán.

– Ah, a szabadító jön! Az Isten eljött! – kiálta felsikoltva a vak leány, s örömprepesve emelkedik fel úrnője fekhelyéről, s rohanni és szólni akar, de egyikre sem volt képes.

Jól mondad, jó leányka. Isten jár a vészek között. Az ő lelke vezérli a nagyok, a nemesek gondolatát, hogy ott legyenek, hol őhozzá imádkoznak. Áldott a kéz, áldott a szív, akit Isten kiválasztta, hogy általa hirdesse csodatételeit. – Wesselényi van ott alatt.

A másik pillanatban egy lábtó csapódott az ablakhoz, mely annak üvegeit bezúzta.

Vilma hevesen szökött fel e hangra ágyából.

– Ruháimat! – kiálta, ijedten kapkodva öltöneyei után. Az a gondolat, hogy meghal, nem ijeszté meg, de az igen, hogy meglepetik.

Alig volt ideje felsőruháját magára rántani; valaki sietve futott fel a lábtón, s benyújtva kezét a tört ablakon, felnyitá a táblákat. Csak a lebecsátott fehér függönyök takarták még el az érkező alakját.

– Ne még! – susogta Vilma alig hallható hangon, amidőn a következő pillanatban szétváltak az ablak függönyei, s a párkányról alálépve, előtte állt – Kárpáthy Zoltán.

Vilma nem reszketett eddig, de most elkezdte minden tagjaiban remegni, a vér majd arcába szökött, majd ismét szívébe vissza; egyszerre piros lett, majd ismét fehér, mint a halál.

Igen, ha a halál angyala jelent volna meg előtte, nem érzett volna láttára annyi félelmet – annyi gyönyört.

Zoltán egy pillanat alatt észrevette a veszélyes repedést a falon, s odasietve Vilmához, megfogta remegő kezét.

– Kisasszony, siessen velem jőni, a falak repedeznek!

El kellett bámulni rajta, midőn Vilma visszahúzta kezét, s szótlanul leült ágya szélére. Olyan volt e percben, mint valami álomjáró.

„Óh, igen, hiszen e leány beteg” – jutott hirtelen eszébe Zoltánnak, s megpillantva a karszékre vetett meleg téli sált, azt hirtelen felkapta, s szótlan a lányka vállai körül keríté.

– Mármost siessünk!

– Hová? – kérdezé a lányka, felvetve nagy sötét szemeit, amik Zoltánt úgy zavarba tudták hozni.

– Szülőihez! Kétségbe vannak esve ön miatt!

– Kétségbe vannak esve? – ismétlé az ifjú szavait a leányka, keserű mosollyal. – Hát miért nem jöttek értem?

– Az lehetetlen volt.

– Mindenkinek lehetetlen volt, csak önnek nem volt lehetetlen.

Zoltán türelmetlen kezdett lenni.

– Vilma kisasszony, az istenre kérem, tegye félre irántam való haragját ebben a pillanatban, akármiért neheztel rám, és siessen velem menekülni, mert az alatt álló derék szabadítóknak még sok dolguk fog ma lenni.

A vak lányka is odaveté magát kis úrnője keblére, hevesen könnyörögve:

– Menjünk innen, menjünk, a ház leszakad, a víz elnyel, meghalunk!

Vilma felállt.

– Előbb azt a lánykát mentse meg ön – sűgá remegve Zoltánnak. – Látja, kétségbeesnék, ha ő maradna utoljára. Kérem. Zoltán szót fogadott, ölébe vette a vak gyermeket, ki azonban nem akarta elbocsátani úrnője kezét.

– Hát Vilma? Vilma nem fog jönni? Én nem maradok el Vilmától! Én nem megyek el nála nélkül!

– Én is elmegyek – biztatá Vilma –, veled leszek. Engedd magadat vitetni!

– De ki ez az ember, aki engemet visz? – kérdé az ismeretlenség félelmével – én nem ismerem. Hova visz?

– Csak menj – szólt Vilma érzékenyen –, olyan ember az, amilyen csak egy van.

Zoltánnak egész a tutajig mindig fülében csengett ez a szó: „Olyan ember, amilyen csak egy van”. – Mit tesz az? Olyan bohó vagy olyan rossz, vagy olyan jó?

A leány pedig odafenn erőtlenül rogyott le fekhelyére.

Tehát szülői kétségbe vannak esve miatta! De azért nem azok jöttek őt megszabadítani, hanem engedték e munkát egy ifjúnak, akit gyűöltek, akiről soha egy jó szót nem szóltak előtte, akiről azt hitték, hogy ő is utálja, és akit meg akarnak rontani.

Mert a figyelmező gyermek előtt nem volt titok, hogy Zoltán ellen valami nagy, valami megsemmisítő terv van készülöben, és e tervnek fonalait az ő szülői tartják kezökben, hogy Zoltán egykor minden vagyonát el fogja veszíteni, és azt ők szerzendik meg, és azzal leányuk leend gazdagabb. Ha tudnák, mit cselekesznek?

Zoltán sietve tért vissza a szobába. Vilma ismét felemelkedett ágyáról, de nem bírt lábain állani, oly gyenge volt. Valóban nagyon betegnek kellett lennie. Zoltán sürgette, hogy nyújtsa kezét, és siessen vele menni. A leány akart volna, de nem bírt megmozdulni. Tán még valami nehezebb ült szívéen, mint a betegség.

– Látja ön, hogy lépni sem tudok.

Nem volt pedig sok idő a tanakodásra.

– Úgy megbocsásson ön – szólt Zoltán –, nincs más mód, mint hogy önt karomra vegyem. S azzal nem várva be a feleletet, hirtelen átkarolta a leányt, mielőtt az ellenemondhatott volna.

E pillanatban oly sebesen vert a leányka szíve, hogy lehetetlen volt azt nem hallania.

– Boruljon reám kegyed, és ölelje át karjával nyakamat erősen!

A lyánka hevesen, lázasan lihegett. Ő reáboruljon? Átölelje nyakát? Óh, igen; reáborult, arcát fejére fekteté, s karjával, mind a két karjával odaszorítá magához az ifjút, és azon percben megeredtek könnyei, és Zoltán érzé, mint hullanak arcára e forró harmatcseppek.

Ah, e pillanatban megtudta, mi az a sötét delejes sugár, ami a lyánka szeméből úgy szokott reá világlni, mint a harag. Szegény gyermek, szegény gyermek!

Betakargatá őt meleg kendőjébe, és sietett vele ki a romlatag épületből.

Amint az ablakban voltak, Zoltán egyik lábát a hágsó legfelső fokára téve, a leány hideglelős reszketéssel ezt sűgta fülébe:

– Óh, Zoltán, hajítson ön engemet le innen a vízbe, hadd vesszek el; jobb lesz mind a kettőnkre nézve.

Az ifjú még erősebben szorítá őt magához, s le nem tévé addig öléből, míg Lizához nem ért vele, ahol rábizta a vak leánykára, hogy tartsa átölelve úrnőjét, nehogy ki találjon a vízbe esni.

– Odább! – kiálta érchagon a szabadító, s izmos karjával felragadá a csáklyát, egy hatalmas taszítást adva azzal az elhagyott háznak, mire a tutaj az utca közepére lódult. A ház pedig, mintha ez egyetlen emberi lökés ingatta volna meg, elkezdett elébb tetőtől talapjáig két helyen végighasadni, a külső fal mindig külebb hajolt, az ablakok üvegei szerteszét pattogtak, s azzal egyszerre az egész előfal levált, iszonyú robajjal omolva a vízbe, s fehér porfelleggel borítva el az egész környéket. Amint a por felszállt, csodálatos volt e házra nézni. Az előfal úgy bukott le, hogy az épület hátulja megmaradt, mintha egy színpad függönyét húzták volna félre, akként lehetett végiglátni a tág szobákon. Némely terem egészen épen maradt, a zongora, asztal, karszékek szokott rendben álltak, másutt egymásra volt dőlve minden, mint valami nagy költözködés idején.

Zoltán aggodalmasan keresé szemeivel a fehér szobát. Arra nem lehetett ráismerni többé. A felső emeletből az egész fölötté levő szoba reászakadt, s a sötét idegen bútorok eltemették az egész kis fehér menedéket, a porrá tört fehér romok fölött zöld kályhák, barna pamlagok.

Úgy tetszék neki, mintha azt hallaná háta mögött susogni:

– Miért nem hagytak engem ottan?

Más oldalra ment. Ettől a szótól jobban fázott, mint a csípős éji szélről.

A tutaj tovább úszott a Váci út mentiben, mindig jobban megrakodva megmentett szerencsétlenekkel. A terhet le kellett már rakni az Új téren, addig is, míg alkalmasb helyre lehetne szállítani.

A Nagyhíd utca szegletén összetalálkoztak egy csónakkal, mely nagy ügyetlenül evickélt volna előre, de a benne levő hat vagy hét férfi közül egy sem tudott kormányozni, a jég minden pillanatban megreszkettette, s a folyamár az utca közepére sodorta őket.

– Hova igyekeztek? – kiálta rájuk a szabadító, látva gyámoltalanságukat.

Azok nem tudtak a nagy igyekezet miatt felelni. Szerencsére Zoltán felismerte közöttük Tarnaváry cselédeit. E csónak a septemvir pincéjéből húzatott ki, hol előre készen állt, de míg Tarnaváry magához nem tért, senki sem tudta, hová van elrejtve. Most azon hihetőleg Kőcserepy házához siettek.

– Itt a kisasszony! – kiálta rájuk Zoltán.

Azok nem tudtak közel jönni, a tutajnak kellett hozzájuk vergődni.

Egypár úrfi volt a csónakban, a vitézebbek közül. Nagyon örültek, hogy a kisasszonyt megmenekülve látták, tudniillik, hogy nem kellett érte olyan messze menni, s meleg buzgalommal ajánlkoznak, hogy hazáig már majd ők is elszállítják. A szárazföld már oda nem volt messzebb húsz lépésnél, s a víz csak csípőig ért.

Zoltán látva, hogy itt úgysis elég segítő kéz van, közel sem ment, midőn Vilmát a tutajról a csónakba szállíták. Az volt boldogabb az úrfiak közül, aki karját ajánlhatta neki, aki helyet csinálhatott számára.

– Hát te nem mégy velök? – kérdé Wesselényi az ifjú Kárpáthytól.

– Én itt maradok segíteni, ha ön megengedi.

Wesselényi megveregette a fiú vállát. Eleinte azt hitte, hogy szerelmes a lyánkába, akit meg akar szabadítani, s most látta, hogy miután megszabadítja, miután látja, hogy elég kéz siet számára helyet készíteni, ismét hátravonul, s még csak nemes bátorsága jutalmát is átengedi másnak.

Az úrfiak elszállíták Vilmát szerencsésen a Tarnaváryházhoz, nagy diadallal vitték szülői karjai közé; a tanácsos és neje összeölelték, csókolták őket egyenkint; három óráig tartott, amíg elbeszélték, mily iszonyú veszélyek közt jutottak a kisasszonyhoz; csak hogy megmenthették, az isten áldja meg őket érte. Hogy a legnagyobb veszélyből ki szabadította meg az egyetlen leányt, arról fölösleges lett volna nekik beszélni. És Vilma – egy szót sem szólt Zoltánról senkinek.

De nem is örült senki látásán. És nem könnyezett, midőn mások sírtak. És nem hálálkodott, midőn megmentői égig dicsekedtek nagy tetteikkel.

Hallgatott. Beteg volt.

Talpon volt már minden ember, tele munkával minden kéz; akiben csak ép szív dobogott, akiben csak bátor, emberszerető lélek élt, sietett menteni, szabadítani azokat, akik nálánál erőtlenebbek, akik nálánál nagyobb veszélyben vannak. Minden utcán, minden téren lehetett látni e küzdő hősöket, kik ajtókból, gerendákból összetoldozott lélekvesztőkön siettek embertársaik mentésére.

A történet feljegyezte lapjaira e hősök, e bátrak neveit, s nem méltók-e e nevek, hogy irántok a későbbkori költő lelkesülni tudjon; kik merész, elszánt csatát vívtak – az *enyészet* ellen, ezer veszéllyel terhes három nap, három éjjel tartó harcot; s diadalmasan tértek meg abból, mert amidőn a romboló vész kétharmadát a fővárosnak sírhalommá változtatta, e derék, e bátor férfiak küzdése mellett nem jutott annyi sír számára több halott, csak *minden ezer közül egy!* – (Hiteles kimutatás szerint.)

Nagyobb az ő nevök, mint a csatatérek hőseié!

Most mutatták meg őket, kiket haza atyjainak nevez a hit, hogy nem hiába viselik e szent nevet, most mutatták meg, kik honfiaknak nevezik magokat, hogy meg tudják érdemelni címeiket. Tizenhat év ködös távola takarta el ez emlékeket, de még most is fényesek, most is magasak ez alakok, s ha az emlékezet végighordozza őket szemeink előtt, most is megjelenik szemekben a könny, és nem tudjuk, mi az: öröm-e, vagy hála, vagy fájdalom.

A legelső borzalmas éjszakán látjátok ott a sötét vizek felett végigsikamlani *Wesselényi* hajóját. Mint az őrszellem maga, jár ő a legveszélyesebb helyek között: szűk utcákon, omlatag házak mellett, miknek vízből kiálló tetején halálfélelem közt reszkető csoportok várnak reá, várnak az Isten kezeire. Az ember nem mindenható. Egyszerre nem szabadíthatja meg az egész világot. Óh, mint szeretné, ha azon karoknak, miknek ereje a hitregék mondáival határos, valóban volna azon hatalma, hogy ezeket ragadhatna ki a halál öléből, ha azon kebelnek, mely küzdeni tanult vésszel és viharral, volna hatalma visszanyomni az elemek veszedelmét is, ha azon mennydörgő szónak, mely előtt annyiszor megrendült az emberi akarat, volna ereje visszaparancsolni medreibe a rontó áradatot, miként vissza tudta üzni annyiszor a rontó szenvedélyeket, oda, ahonnan kijöttek! De az ember nem mindenható. A hősnek az a fájdalmas szerep jutott: mérlegre vetni az emberi fájdalmakat, ítéletet tartani a veszély közepett afölött, kit kell megmenteni rögtön, ki várhat tovább. – Itt egy ingadozó ház tetején sírva kiáltanak hozzá; de amott már nem is kiáltanak, mert a ház összeomlott, s lakói a romok közé vannak temetve. Azokat kell előbb megmenteni. Oda a romok közé, oda a legnagyobb veszélybe! Ti többiek imádkozzatok addig, tinektek még vannak perceitek élni, ezekre már a halál tette kezét. Rajta, férfiak, rajta bátran, küzdeni a halállal, belerohanni a sírba, kiragadni a haldoklókat az omladékból! Egy-két ütést az omló gerendáktól ki venne most észre? Jeges áradatot, melyben nyakig kell gázolni, ki bánna most? Két-három férfi ereje van most minden karban, százé meg százé az övében; fél kezével képes feltartani a dülő háztetőt, s másikkal kiragadja az alélt veszendő népet. Mindenünnen sírás, mindenfelől jajszó kiált felé, és ő nem

szabadíthat meg mindenkit. A csónak, a tutaj már túl van terhelve, senki sem fér rá több, és még annyian vannak.

– Gyermekeket adjatok csak ide! – kiált indulattól reszkető hangon a szabadító, s a háztetőkről, az ablakokból remegő karokkal rakják kezeibe apák, anyák apró gyermekeiket, mintha Isten kezeibe tennék le őket, s áldva néznek az eltávozó után, felényire sem érezve a veszélyt, hogy gyermekeiket megmentve tudják. „Visszatérek ismét!” – hangzik a messzeségből, és a nyomorultak onnak várják a hajnalt, amerre az ő fáklyáinak fénye elhaladt.

Minden mozog, minden kéz cselekszik. Itt egy polgár, köztisztelőtű férfi hajtja a csónakot, amott egy szerzetest látunk felgyűrt csuklyával a vizek közt evezni, szóval és karral vigasztalva a veszendőket.

Amott úszik egy dereglye, megrakva kenyérrel, az utcákon. Az emberek éheznek is. Ki az, akinek eszébe jutott, hogy az éhezőkön segíteni kell, addig is, míg meg lehet őket menteni; ki osztja ott a kenyeret, a hajó ormára felállva, a sápadt szűkölködőknek? E férfiú *Dessewffy Aurél*.

Künn a legtávolibb városnegyedekben láttok küzdeni egy *Szapáryt*, mint emeli karjain, vállain a rongyos, nyomorult embereket csónakjába, mint tör a vízben úszó házakba, a betegeket mély vizek közül hordva elő, s kezében Pest város térképével kiszámított terveket alkot, órákra osztva fel a napot és éjszakát, hol, mikor kell megjelennie, okosan, előrelátva, mint a gondviselés.

A főutcákon *Prónay Albert* jár, a főispáni helyettes, mellette bátor hivatalnokai, *Pajor, Egressy*, buzdítva, szabadítva azokat, akik félnek, akik romlásnak indulnak, mindenütt helyükön, mint illik a megye első hivatalnokaihoz.

Félig betegen, de elfeledve minden fájdalmát, alig gondolva magával, tör a segélyért kiáltók közé egy *Podmaniczky*. Áldhatják az Istent, akikre rátalál; minden szűkölködőt közel jószágára szállít, s saját palotáját megnyitja előttük; lakjanak abban. Osszák meg vele, amije van.

Így tett egy *Károlyi*, így a két *Eötvös*: Dénes és József; *Szapáry Ferenc, Draskovics, a Wenckheimék*, kiket három nap és három éjjel láttatok mindenütt, ti, akik vártátok a szabadulást, és bizonyosságot tehettek róla, hogy ők megérdemlették ezt a címet: „A jók java.” *Optimates*.

Éjfél után két órákor már minden utca meg van népesülve; száz meg száz úszó jármű szeldeli az árt. A legtöbb csónakon, dereglyén *Szitányi* név olvasható. A derék nagykereskedő a vész kitörése pillanatában sietett minden hajóját, egész szolgálati személyzetét nemeskeblűleg a hatóságok rendelkezése alá adni. Bizonynal ő is készen volt a veszélyre, ő is számította annak közelgő perceit, de számította nemes áldozatkészséggel, s midőn megkondukt az óra, az áldozattevő nem találta elégnék vagyonát letenni a nyomor oltárára, magát az áldozattevő kezét is odaadta, és ment fáradni napszámosaival egy sorban.

A küzdők, a szabadítók a legveszélyesebb utcákon találkozhatnak egy barna, izmos vállú férfival, ki dörgő, mély szóval hívta fel a nyomort, hogy jelentse magát, s ahol romokat talált, mindenütt megállt elébb, nem maradt-e ottan élő, nem hallatszik-e a halálküzdelem nyögése, s úgy kereste, úgy kutatta a szenvedők rejtekeit, mintha azoknak vesztesége volna az övé, az ő fájdalmuk az ő fájdalma, az ő menekülésök az ő menekvése. Pedig e férfi talán ez órában minden vagyonát elveszti. Ez *Füstkuti, a nyomdász*. A hullám az ő nyomdájába is betört. Annyi szorgalmas év keresménye, annyi fáradtság jutalma ott lett semmivé a vizek között; de a nemes lélek nem ér rá most saját vagyonát menteni, becsebb annál a polgárok élete. A ház, melyben lakik, tömör boltozaton épült; alant a hullám foglalta el veszendő vagyonait, fenn az emeleten száz meg száz menekült áldja szabadítóját, kiknek éltét ő foglalta vissza a hullámtól,

s kiket étellel, itallal és meleg nyughellyel ő lát el, rájuk költve el, amiye még vagyonából megmaradt.

Mindenütt új meg új jelenetei a csodának, a borzalomnak, a fényes polgárerénynek és a mély fürtelemnek!

A Leopoldváros egyik utcájában a segélykiáltozás közé vad, embertelen szitkok hangjait halljuk vegyülni. Istentagadó rablók járnak ott az éj borzalmában, s a védtelen könnyörgökét a mély sötétség közepett ingó házaikban fosztják ki, elrabolva tőlük, amit azok vagyonuk romjai közt legbecsesebbnek találtak. A rettegők örömmel látják jönni a csónakot, mely őket biztos révbe vigye, s midőn átadták magokat nekik, akkor ez emberarcú ördögök mezetlen rakják ki őket a pusztá romokra. Hol van most az Isten, aki őket megbüntesse?! Szabad a bűnnek a vásár! Nézzétek, hogy bujdoklik csónakával a sötétben a gyalázatos szenvedély a házak falai mellett. Bele ne lépj, ifjú, szép hajadon, ki a szabadulást várod; a kéjenc förtelmes karjai várnak ott, ki az Isten ítéletóráját alkalmasnak találta arra, hogy undok bűnökkel népesítse meg az éjt. Elhal a sikoltás a fekete éjben. Ha hallaná is valaki, hogy jöhetne segíteni? Alant az ár.

De mégis van, aki hallja; hallja az Úr! Íme, fáklyafény közeleg a sötétben a rablók felé, s egy csónak sikamlík alá gyorsan az utcán. Benne ülnek a jurátusok, a mi ismerőink.

– Megállj! – ordít a gazokra Kovács; társai fegyvert ragadva állnak a csónakban, mely nyílsebesen közelít a rablók felé.

A kéjenc csónaka elfutott, magányos martalékát elhagyva a romok között, de a rablók szembeszálltak. Három csónakjuk volt nekik, az ifjaknak csak egy. A megrabolt nép áldva, buzdítva nyújtja kezeit a bosszulók csoportja felé, míg átkozva mutat a szörnyetegekre.

– Előre, barátim! – kiált Kovács, merészen odakormányozva a csónakot a rablók közé; hárman vannak egy ellen. Az mit sem tesz. Himpellérek azok, ti pedig jó vitézek vagytok, kard van kezetekben, vágjatok közéjük! Úgy, ni! Az egyik csónak már a falnak szorult. Azt a felingerelt nép kövekkel fogadja, révészei kénytelenek kiugrálni a vízbe, hogy a két tűz közül megmeneküljenek. De a másik kettő dühösen áll ellent. Sikerült nekik a jurátusokat közreszorítani; a jámbor Bogozy a csónak orrán állva már egy ütést kapott a homlokán csáklyával, a többit számba sem vette, s Kovács kardja markolatban törött ketté, amint az egyik rabló a nehéz evezőlapáttal nekisújtott. Már két-három csáklyát döftek csónakuk oldalába, s azon törekesznek, hogy azt felfordítsák, amidőn egyszerre a rablók háta mögött egy váratlan ellenfél kiáltása riad fel. Füstkuti jő ott, a nyomdász; a futó kéjencet éppen az útban fogta el, s csónakát elvette, a magáé után kötve, amidőn meghallá a kardcsattogásokat. Éppen jókor érkezett. A rablók nem várják be, hogy odaérjen, hanem megfordítják hajóik orrát, s egy melléksikátoron keresztül menekülnek a Duna felé.

– Utánok! – kiáltanak az üldözők; s végigkergetik a gaz orvokat a vízben úszó utcákon, kik iparkodnak nyomot veszíteni a tekervényes sikátorok között.

– Megálljatok! – dördül meg egyszerre a közelből egy erős férfihang. Izmos, magas férfi jő szemközt csónakkal, egyenesen a rablókra. A derék mészárosmester *Dorn* az, csónakja tele van menekvőkkel. A rablók körül vannak fogva. Nincs mit tenni más, keresztül kell nekik törni magokat. Hátral az erősebb ellen, egész erővel a gyöngébbnek kell fordulniok. Az egyik csónak emberei előreszegzett csáklyákkal rohannak a mészárosmesterének. Egy izmos mészároslegény áll felgyúrt karokkal a csónak orrában, s két marokra fogja az evezőlapátot. Ne hagyd magad, fiam! A rablók nekidöfnek a csáklyákkal, az evező egyet süvölt a levegőben, s ahová lecsapott, egyszerre két zsivány bukott le alatta. Emberül van, fiam, remekbe sem adhattál volna külön csapást! A rablók meg vannak szorítva; a jurátus, a nyomdász és a mészáros kezei képzelhetni, milyen kék és zöld nyomokat hagynak magok után, ahol

megmarkolásszák őket. Egy nagy terebély fához viszik őket. Megérdemlenék, hogy arra akasszák fel sorba; de azt nem fogják cselekedni. Azon fát egy egész család lepte meg, mely omlott házából oda menekült fel. Most a családot leszedik a csónakba, s a rablókat rakják fel a fára. Ott hadd várjanak addig, míg valaki értők jön, hogy ítéletet tartson fölöttük. Az elvett csónakot aztán felosztják a győztesek egymás között, s mennek tovább ítéletet, igazságot tartani azok fölött, kik e borzalom éjszakáján a bűnnek virrasztanak.

A diadalmas hangok elmúlnak, a fáklyafény lassankint eltűnik szemeink elől, ismét sötét, fekete utcákon megyünk végig, a hömpölygő ár mentiben, a kivilágítatlan házak előtt. Minő zilált kép tűnik fel újra előttünk!? Egy sziget a vízözön közepett, melyen a fél város menekvő népe gyűlt össze; ez az Új tér. Kétszáz lépés előre, kétszáz lépés oldalra, és körös-körül a fagyos hullám. Ezen a körülzárt téren ezer meg ezer férfiú, nő, gyermek, akiknek nincs semmi biztosságuk, egyedül az élő Isten ott fenn. A menekvő emberek között félénken húzzák meg magokat a kóbor állatok csoportjai is; háziebek, lovak, tehenek, mik hazulról elszabadultak, s miket az ösztön ide vezetett, úgy kiáltanak, úgy nyögnek, úgy üvöltenek, mintha a világ romlását éreznék előre, s húzódnak az emberek közé, akik oly tehetetlenek, miként ők magok. A tér vásári bódékkal van most tele, az idegen kereskedők megnyiták sátorait a jövevények előtt, s ott várják a futókkal együtt az utolsó menhelyen a közelgő órákat, könyörögve, imádkozva, térdepelve. Még jobb itt a kunyhók alatt. Ime, a magas paloták itt körös-körül, hogy ingadoznak. Mint a villámfutás terjedt el a csoportok között a híre, hogy a roppant Derra-ház, egyike a város legszilárdabb épületeinek, összeomlott! A szörnyedés láza növekszik. Mi történik ennyi emberrel, ha az áradat még néhány lábnyira emelkedik? Itt egymás karjai közt fognak meghalni mindannyian. Rémület látni, mint bontják az előrevigyázóbbak a vásárgunyhók tetőit, hevenyészett tutajokat rovátkolva belőlök. Oh, Úristen, hát el fogod sülyeszteni ezt a várost? A vásártér közepén félelemgerjesztő ének szokatlan hangjai hallatszanak. Ott a héber kereskedők vénjei gyűltek össze egy fabódében, azt kivilágíták ünnepi lámpáikkal, magokra teríték halotti lepedőiket, letevék a szentírást a földre, s arcra borulva körüle, imádkoztak az erős bosszúálló Zebaoth istenhez, s ott siratták az elenyészendő világot, melyre elbocsátá a haragvó Jehova az ő pusztító angyalait, és nincs, aki megvédelmezzon bennünket azok ellen. A rémület éjszakájában oly borzasztóan hangzanak a vének siralmai, hogy a bátrabb szív is megdöbben hallatukra. Igazán vége volna-e hát mindennek ez éjszakával? Száz lépéssel odább orgonahang és zsoltárok éneke zeng az éjben. Ez a protestánsok templomából jó, hol a nép ezrei kiáltanak Istenhez az utolsó menedékhelyről. Éjszakai ima, éjszakai ének! Kiben ne remegne a lélek? És távol a hullám moraja zúg, és távol a nép siralma üvölt...

Összeomlanak a magas paloták is, nemcsak a nyomorultak gunyhói. Amott egy kétemeletes ház erkélye hajlik alá; átellenben földszinti vityilló tetejét nyaldossa a hullám. A palota urát megmenték, a gunyhóban minden csendes. Amott gazdag kereskedő, itten szegény asszony lakott. A kereskedő, midőn a csónakba lépett, s életét megmenté, csak akkor jutott azon gondolatra, hogy pénztára, minden iratai a házban maradtak. Nosza, fel! Ki lesz a bátor, aki azokért visszamegy? Ötezer pengő a jutalma, aki a pénztárt lehozza. A révészek fejüket csóválják. Nagyon meg kellene annak unnia életét, aki így kísértené a sorsot. Senki sem ajánlkozik rá. Ekkor egy kopott, szegényes napszámos evez oda rongyos lélekvesztőn a gazdag úrhoz, s ajánlkozik, hogy ő lehozza a pénztárt. A kereskedő tétovázás nélkül nyújtja át kulcsait. A napszámos már a ház előtt van, midőn hátratekint, s meglátja, hogy a szomszéd gunyhó padlásablakából valami fehér int felé. Egy szegény vénasszony integet onnan kendőjével; szólni már nem bír, csak a kendőt lobogtatja. A napszámos visszafordul:

– Megbocsásson, jó uram – szól a kereskedőnek –, elébb ezt a nyomorultat szabadítom ki innen, az ön pénztára azután is ráér – s azzal a kicsiny ház tetejére szökve, megragadja az aggnő kinyújtott kezét:

– Ide hozzám! – kiált az ájúldozónak... Azon pillanatban ropogva dül össze az épület, s a hullám összecsap mind a kettő fölött. A kereskedő háza még órák múlva is fennállt; a nemes lelkű szabadító ott veszett a romok között. De megtalálta őt, aki minden nemes halálát feljegyzi – az Isten...

És ennyi szép, ennyi megragadó jelenet között volt még egy lélekemelő tünemény: *a katona mint honpolgár!* Amint a veszély kitört, a hadparancsnokok gyorsan gátakat vonattak a kaszárnnyák előtt, hogy az ár azokat el ne foglalhassa, s míg a helyőrség egy része hatalmasan küzdött meg az erőszakos elemmel, elűzve azt udvarai elől, az alatt a többiek úszó tutajokon, hidászdereglyéken indultak ki a nemes csatába, hol nem halált, de éltet kelle osztogatni, s a megszabadított szerencsétleneket odahordták kaszárnnyáikba, ott átadta neki a katona meleg szobáját, fekhelyét, kész ebédjét, megosztá kenyerét velők, s ápolta a betegeket, vigasztalta a szenvedőket, mintha teljes életében azt tanulta volna.

Egy magas épületből mindenki megmenekült már, csak a legfelsőbb emeletben van még egy családapa beteg nejével és gyermekeivel; egy csónak érkezik oda bátor harcfiakkal, megállnak az összevissza repedezett ház alatt, s kiáltják fel neki, hogy kössön össze lepedőket, és azokon bocsássa le egyenkint családjá tagjait. Az ember követi e találékony eszmét, s egyenkint leeregeti nejét, gyermekeit, kiket a derék harcfiak a csónakba elhelyeznek. Midőn az utolsó gyermek is lent van, egyet roppan a ház, s az egész előfal mennydörögve zuhan alá, csak a két oldalfal áll még, a tetőzet gerendáitól összetartva. A csónak menekülni kénytelen az omló közápor elől. De a megmentett gyermekek sírva karolják át a bátrak térdeit, s kezeiket ölelve esengnek, hogy atyjokat is mentsék meg számukra, ne vigyék el őket innen atyjok nélkül. Ekkor egy fiatal hős kiválik a többi közül, kiszökik a kőhalomra, egy aláhajlott gerendán felkapaszkodik az emeletbe, s keresi az apát. Az ájultan fekszik a szétnyílt padozaton. A bátor harcfi hirtelen körüle csavarja a mentőlepedőt, s gyorsan lebocsátja az aléltat az ablakon. Úgy recseg-ropog minden körülötte; a halál torkában áll. Egy perc múlva a gyermekek örömkiaáltása tanúsítja, hogy az apa meg van mentve; erre egy irtóztató roppanás következik, az egész ház omlik, bomlik, a tető is alázuhan. Hidegvérrel, meleg szívvel hallja a derék bajnok e halálos rémhangokat, s egy kiálló gerendáról azon percben, midőn minden összeomlik, a víz közé veti magát, s a bámulat örömríadása között úszik ki mentőcsónakához. Nevét nem jegyezte fel senki a deréknek, csak annyit tudni róla, hogy tűzér volt.

Vajon hogy fogna esni, ha ennyi borzalmas jelenet között egyszerre csak valaki elnevetné magát?

Hallga! Ez valóban kacaj: Ép, tele torokból jött jókedvű röhögés, ahogy csak az ember víg mulatságok alkalmával szokott nyeríteni, kedves anekdoták fölött.

Egy csónak evez végig a szomorú utcákon, benne öt vagy hat férfialak ül, azok nevetnek oly jóízűen, hogy szinte elnémul bele a veszélykiáltás, a haldokló nyögése, s mintha gonosz csúfolódó szellem kísértene a vész közepett, gúnyolva az imádkozókat, oly borzasztóan, oly visszásan hangzik e kacagás a puszta falak között.

Ah, ezek a mi kedves ismerőink, báró Berzy, Misztizláv, Emánuel barátunk, Abellino és még egypár jeles gavallér, kik egy csónakra tettek szert, s kedélyesen hajókáznak alá-fel, gyönyörködve e nagyszerű látványban.

– Fameuse! Grandieuse! – kiáltá minden utcaszegletnél Misztizláv barátunk, mire báró Berzy azt válaszolta, hogy ennél sokkal különb áradást látott Szentpétervárott, midőn a Néva elszakasztotta a gátat s az árbocos gályákat a császári palota udvarában tette le, s a színházból hazatérő hintókat Kronstadt előtt fogdosták ki. Olyan itt nem tud lenni!

Abellino a csónak fenekén ült, mert ő becses személyét inkább féltette, mintsem a jelenet nagyszerűségét élvezhette volna, s igen könyörgött nemes barátainak, hogy fel ne fordítsák a csónakot, mert az ember könnyen katarrust kaphat, ha ilyenkor megfürdik.

A kacajra az adott okot, hogy amint a Váci utcán végigeveztek a kéjcsónakázók, egy második emeleti ablakban valami fiatalembert pillantának meg, ki igen sajátos munkával volt elfoglalva. Menekülnie nem lehetett, de ha lehetett volna is, nem volt hova. Az ifjú sokkal jobbnak találta meleg szobájában bevárni a veszedelem végét, hogysen ismeretlen kilátások fejében magát nyakig benedvesíteni. E helyzetben csupán egy ijesztő körülmény tűnt fel előtte, az nevezetesen, hogy bekövetkezvén az éhség órái, mit cselekedjék akkor. A furfangos jurátus – mert mi is lehetett volna egyéb – azt gondolta ki tehát, hogy egy hosszú spárgára szegből csinált horgot alkalmazott, s azt lebecsátva a második emelet ablakából, amint a rohanó víz a vásártereken felkapott fagunyhókból csoportosan hozta alá a vízszínen úszó gyümölcsöt, zöldséget és kenyereket, azokat ügyesen horgára keríté, s felvonta magához. A kéjcsónakázó gavallérok előtt ez egészen új ételmezési rendszer oly bizarrnak, oly mulatságosan bohónak tetszett, hogy lehetetlen volt magokat visszatartóztatniok, miszerint az utcán végig ne kacagjanak rajta. Már azt még a zseniális bárónak is meg kellett engedni, hogy hasonló zsánerkép a club of travellers asztalán sem fordult még elő, aminthogy e jelenetet rögtön le is rajzoló térdére fektetett tárcájába, mihez Emánuel barátunk tartotta a lámpást.

A kedélyes mulatságot néha megzavarja a háztetőkön, ablakokban álló szerencsétlenek segélykiáltása, kik az előttük elhaladó csónakosoknak szívszaggató hangon könyörögnek, pazarolva isten nevét reájok. Az ilyen jajveszéklést hallani nagyon kellemetlen. Báró Berzy vállalta magára, hogy e mulatságrontó megszólításokat talpraesett élcekkal fogadja. – Elmés-ségét bámulni merjük.

Egy tisztes asszonyság kiált le hozzájuk valami erkélyről.

– Sajnáljuk, madame – szól a báró kalapot emelintve –, nem vagyunk látogatáshoz öltözve.

Milyen jeles élc!

Másutt szegény, rongyos ember kapaszkodik a lámpásvasra. – Ne búsulj, fickó! – vigasztalja báró Berzy. – Akit az istenek függni rendelték, nem hal az a vízbe.

Gyönyörű tréfa.

Összerepedezett házak előtt megállanak, becsengetnek az ajtón, s Tivadar bekiált:

– Hej, házmester! Nincs ebben a házban kiadó szállás? Pompás egy ötlet.

Egy óra előtt azt gondolta ki az elmés báró, hogy csónakával odavezett egy házhoz, melyben a jeles ifjúság által közönségesen ismert hölgyek laktak. Azok mind künn ültek az ablakban, s várták a szabadulást, remegő szívvel, mint más bűnös ember.

– Ide, szép istennők! Itt a szabadító! – kiálta a vidám báró, s a kellemetes ifjak leszedték magok közé a félénk nimfákat, s azután egy óra hosszat keresztül-kasul hajókáztak velök a város minden utcáin, oly bolondul hintázva a csónakot, hogy a némberek sikoltozva rimádkodtak nekik, hogy inkább tegyék ki őket valamelyik puszta házba, csak ne gyötörjék tovább; végre aztán visszavitték őket oda, ahonnan elhozták, s újra kirakták a hajóból.

Ily tréfák közt folytak le a vidám multság órái. Abellino a csónak közepén puncsot főzött, melytől a vigadó csoport oly derült hajnalkedvbe kezdett jönni, hogy utoljára még egy barcarola énekléséhez is hozzáfogtak. Csak az a kár, hogy gitárt elfelejtettek magokkal hozni.

Midőn a zseniális báró a legszebb fisztulákat vágta, mihez Miszti gyönyörű tremoló félhangon gargarizálta a contrealte-ot, Emánuel barátunk küzdve gugaszakadtából a baritonnal – íme, egyszerre fényes tünemény kezd támadni előttük az utca túlsó végén, s a kíváncsi ifjak egy tágas dereglyét látnak szemközt úszni, körülűzködve üvegharangok alá borított fáklyákkal.

Az evezőlegények mind fényes, ezüst vállszalagos cselédek, a kormányos aranyhajtókás egyenruhába öltözött férfi; a hajó közepén egy fiatal, karcsú alak áll, kezében hosszú csáklyával. Feje fődetlen, magas homlokára izzadt csigákban feküsznek gömbölyű hajfűrtjei, szelíd szemeiben, hosszúkás komor arcában mély megilletődés tükrözi magát; látszik rajta, hogy együtt sír azokkal, akik ott körül vannak, s kezeit áldva csókolják. Az egész hajó árva menekvőkkel van már tele.

– Ki lehet az? – kérdik egymástól a jeles ifjak. Valamennyi mind közellát, s szerencsétlenségre senki sem hozott magával opernguckert. Csak midőn már húsz ölnyre ért hozzájuk a dereglye, akkor veszik észre az ifjú mellén a hímzett csillagot, s megismerik a főherceget.

Az ifjú herceg régebben szemügyre vette őket.

– Önök danoltak oly szépen, uraim? – kiált reájok csengő, tiszta hangon, s magyarul.

Báró Berzy nagy ügyességgel felelt:

– Ámbár ez éjszaka nemigen hasonlít a velencei karneváléhoz, fenség.

– Valóban nem. Régen járnak már önök az utcán?

– Kezdet óta, fenség. Jelen voltunk a gátszakadásnál, láttuk mint omlott össze a legelső ház, hogy hágott az árvíz utcáról utcára. Mindez nagyszerű volt, grandieuse; csak az a kár, hogy én ennél már szebb jelenetet láttam Szentpétervárott, midőn a Néva elszakasztá a gátat s a vitorlás hajókat a cári palota udvarában tette le; olyan itt nem tud lenni.

– Veszett-e emberélet áldozatul? – kérde a herceg elfogódott hangon.

– Óh, mi az, fenség? – vigasztalá a báró. – Szentpétervárott, mikor a Néva elszakasztotta a gátat, négyezer ember veszett a hullámok között, nem számítva a hajókon levő muzsikokat, akiket lesepert a tengerbe. Olyan itt nem fog lenni!

– De reménylem, hogy önök siettek embertársaikon segíteni.

E kérdés olyan hangon volt föltéve, miszerint kitérő feleletet nem lehetett rá adni.

– Megvallom, fenség, az ilyesmit az ixioni munkák közé számítom, sőt tudom érteni Bajazidot, ki az ütközetben minden bajnokát elvesztvén, midőn egyedül úsztatott át a folyón, észrevevé, hogy egy harcosa lova farkába kapaszkodva, menekül vele; ekkor azt mondá, ha elveszett a többi, vessz el te is, s levágta a menekvőt. Mit csinálnék egy emberrel, kettővel, annyi közül? Különben is azt tűztem ki hivatásomul, hogy a club of travellers számára részletesen leírd az eseményeket, s apróságokkal nem foglalkozhatom.

Misztizláv tenyereit dörzsölé örömeiben, hogy ilyen szépen kívágta magát a zseniális báró, míg Abellino aggódva nézett majd reá, majd a főhercegre, nem érthetve minden szót a beszélgetésből.

– Jöjjenek önök utánam – monda az ifjú herceg, egy csáklyalökéssel elhagyva a jeles ifjakat.

– Szerencsénknek tartandjuk – mondanák azok egyszerre, s követék az ifjú főherceg járművét.

A főherceg felvonult az Úri utcán, néhol megállva, ahol éppen segélyre volt szükség.

Az Úri utca végén, a ferencrendi templom és a Kúria-épület között van egy kis emelt tér, mely szárazon maradt, mint valami kis sziget. E szűk tér lovakkal s marhákkal volt jelenleg tele,

miket bérkocsisok, szegényebb emberek hajtottak ide; kik ide menekültek, azokat a jámbor atyák s a Kúria titkári és levéltári ügynökei helyezték el a középületek veszélymentes nagy termeibe, csak egy-egy izmos legény, szőrruhás szerzetes vagy kardos jurátus jött-ment a körülzárt szigetkén, keresve, ha nincs-e valami gyámoltalan menekvő a bömbölő, nyugtalankodó állatok között. A főherceg ide irányzta dereglyéjét.

Amint annyira közelítettek a szárazhoz, hogy a lapátok a kövezetet horzsolták, megállítá dereglyéjét, s odainté a bárót csónakával.

Az sietett nagy készséggel.

– Méltóztatik parancsolni?

– Tessék kiszállni a csónakból!

– Hová, fenség? – kérde az megdöbbenve.

– Akárhová, a víz már nem mély. A csónakot majd átadom másnak, aki jobb hasznát tudja venni, mint mulatságból alá s fel hajókázni rajta.

Ez rettentő ítélet volt a mi ifjainkra. Valamennyien úgy érzék magokat, mintha a csónak forogna velök. Csak báró Berzynek volt elég lélekjelenléte oppozícióra gondolni.

– De könyörgünk, fenség, mi gentlemanek vagyunk, nemesemberekkel nem szokás így bánni.

– Aki ily országos csapásból mulatságot tud csinálni, akinek nincs szíve a szerencsétleneken segíteni, az előttem nem nemesember. Tessék csak kiszállni, uraim, és tessék megpróbálni, mit tesz az: veszélyben lenni, és imádkozni a szabadulásért.

– De enfin, ez privát ügy, fenséges, uram, és nem tartozik semmi tribunál, semmi jurisdictio elé. És utoljára is, én kozmopolita vagyok. Az én anyám egy herceg Korsovsky leány volt, én született orosz vagyok anyai részről, nekem nincs semmi közöm Magyarországhoz, én lehetek oly közönyös, mint akármely más idegen!

– Vessétek ki őket a csónakból! – kiálta indulatosan a főherceg, egészen magánkívül ragadtatva ennyi arcátlan cinizmus által. – Fordítsátok fel a hajót!

Azon pillanatban megragadák a főherceg kísérői csáklyáikkal a csónakot, s a zseniális báró, ki eddig összefont karokkal, napóleoni pozitúrában beszélt a főherceggel, e mozdulat által kényszerülve volt leülni, s megfogózni a csónak párkányába.

Társai megrémülten ugráltak ki a csónakból, mégpedig Misztizláv legelől, s iparkodtak kime- nekülni a szárazba, csak Abellino feküdt végig a csónakban ijedten, és rimánkodott a bárónak, hogy adja meg magát diszkrécióra, és ne kockáztassa társai életét.

– Kinek van kedve a csónakot átvenni embertársai szabadítására? – kiálta ekkor a téren állókhoz a főherceg, mely felszólításra egyszerre három-négy izmos ifjú szökött oda, s megkapva a hajó orrán levő láncot, annál fogva kivontatták azt a szárazra a benne levő két gavallérral együtt.

A támadt zajra a Kúria épületének ablakain több odamenekült előkelő hölgy jelent meg, kik kendőikkel elismerőleg integettek a főherceg felé.

– Ah, itt szép dámák vannak! – monda báró Berzy, mintha ebben a pillanatban semmi más egyéb gondolni valója nem volna. – E szép dámákkal meg kell ismerkednünk. S azzal, mintha éppen csak ez az egy ok bírta volna reá, hogy a csónakot elhagyja, kilépett abból nagy pípesen, büszkén összevissza gombolva kabátját, először jobbról balra, azután balról jobbra, s tökéletesen courtoisie-val üdvözlé az ablakból letekintő úrhölgyeket, s szüntelen fölfelé nézve, úgy nekiment egy riskatehénnek, hogy alig bírta a sálját kiszabadítani a szarvai közül.

Társai megszegyenülve követték, mint kiknek orruk vére folyt. A zseniális báró vigasztalta őket, hogy ne búsuljanak, itt is elég mulatságos kaland vár rájuk, a Kúria teremei mind tömve vannak szép hölgyfélével, ebből még ezerféle regényes helyzet, tréfa és bohóság fejlődhet ki. Ott azonban azt a vigasztalást kapták, hogy a felső teremek nők és betegek által levén elfoglaltatva, tessék az alsó termekbe vonulni, hol a férfiak vannak elkülönözve.

– Sacrebleu! – kiálta Berzy – micsoda semmirekellő lehet az, akinek ilyenkor is eszébe jut ez a pedantéria? Mikor felfordul a világ, legalább az ember azt profitírozhatná, hogy szabadabban társaloghasson.

Kénytelen voltak azonban az alsó teremekbe vonulni.

Fi donc! Milyen atmoszféra volt az! Zsíros parasztok, rongyos kézművesek, síró-rívó kölykek s mindenféle csőcselék egy bűzös rakásban. Ah, ezt nem lehet kiállani. Inkább ki az ökrök és tinók közé! Ott a zseniális bárónak sikerült egy bérkocsislovat kibérelni, s arra felülve, legalább gentlemanhez illő helyzetben tölteni az éjszakát.

Csak Abellino maradt a csónakban. Ő kinyilatkoztatá, hogy inkább kerékbe hagyja töretni magát, de lábait be nem nedvesíti. Ő különben is, könyörög alássan, semminek sem oka. Ő mindent akar, és szívesen segített volna, de társai a lelketlen semmirekellők. Ő ezentúl is a csónakban kíván maradni, s inkább húzza az evezőt, csak ne tegyék ki a partra. Az emberek megengedték neki, hogy ott maradjon, hanem azután ők kérték, hogy ne cselekedje azt, hogy evezzen, mert mindnyájukat felforgatja, csak maradjon veszteg a hajó orrában.

A főherceg hajója ismét továbbment, a parton állók üdvriadásától kísérve; oly tömve volt már menekülőkkel, hogy egész a párkányaig süllyedt a vízbe. E drága teherrel indult neki a bátor fejedelmi ifjú a tengerré áradt Dunának, hogy a zajon keresztül vigye őket Budára. Nem kellett félnie; ahol annyi tette van az erénynek, ott sok keze van Istennek. Az úszó jégtáblák kikerülnek, félretérnek a szent teherrel rakott hajó előtt, mintha láthatlan jó szellemek vezetnék azokat félre, s a fényes jelenet mint tündér tünemény sikamlík át a háborgó folyam fekete tükrén, melybe tűzcsillámot vetnek a királyi várnak kivilágított ablakai.

Ah, ott is ébren vannak ezen az éjszakán!

Egy ősز fejedelmi férfi, a főherceg-nádor lakik ott, ki ezen az éjszakán hatvanhat szobáját a királyi várnak nyitattá meg a szerencsétlenek előtt, saját termeiből kiköltözött értők, s mint atya, ki gyermekeit várja, áll ajtajában, vigasztaló szóval fogadva az érkezőket, s nyájasan, érző részvétellel vezetve fel úri termeibe a sápadt, reszkető népet, kiket daliás fia a halál örvényei közül kiszabadított.

Fenn a fényes termekben gyöngéd ápoló kezek fogadják a szenvedőt, a boldogtalant; egy édes jó *anya* arca mosolyog mindenki elé, egy oly édes, szelíd női arc, melynek láttára elfedi a szenvedő bánatát és veszteségét. Mindenkit ő helyez el, figyelmét nem kerüli ki senki. Nagyobb része a megmentett népnek beteg, gyámoltalan, kór; azokat híven ápolja, gyógyítja, vigasztalja biztató anyai szóval.

Egy nagy kórház a királyi vár, hol a sóhajtasok között hálaadó ima hangzik széjjel a magas gondviseléshez, ki a kétségbeesőt ide vezérlé, s a lázas szenvedőknek úgy tetszik a mély éjféli órákban, mintha égi derű között egy túlvilági hölgyalak járna-kelne ott közöttük, oly bájos, oly szelíd, oly jó, mint minőket az oltárképekre festenek, mint egy édes, ifjú testvér ama szegény házából, kinek ápoló kezétől megenyhül minden fájdalom, még az is, ami a lélekben rág, még a veszteség fájdalma, még a kétségbeesés is, kinek édes zengzetű szavára meg kell gyógyulni a szívnek, kinek égi mosolyától el kell múlni a bánatnak, mert e tünemény mosolygása és beszéde boldogabb jövők reménye.

Pedig az nem tünemény. A bájos, szende hercegnő az, Magyarország nádorának tündeszép leánya, akit úgy szeretett az egész nemzet, úgy szeretett – mint egy szentet.

Ama három gyásznapon éjjel-nappal ottan járt ő – e mennyei vigasztalás a siralmas népek közt.

Miért kellett neki olyan korán az égbe szállni!

XI. A cenki szenvedő

Három nap és három éjjel tartott Isten látogatása Pest felett, három nap és három éjjel hangzott siralom és jajszó a főváros kapuin belől; harmadnapra lefutott az utcákról az ár, és akkor elcsendesült minden.

Ah, milyen reggel volt az, milyen látvány, milyen szomorú kép! A város kétharmad része romban feküdt, egész népes utcák helyén egy-egy magányos ház állt csak, az utcák végig fölszántva s behintve iszappal, a rút fekete sár közt félig eltemetett hullák, miket a gúnyos elem arccal fölfelé szokott fordítani; itt a lovag, amott paripája, anya és csecsemő egymás keblén fekve, karjaik oly szorosan fagyosan vannak egymás körül fűzve, hogy nem lehet őket elválasztani, egy koporsó kell mind a kettőnek; romokkal fedve a zajos vásártér, ferdére nyomva, összeroppedezve a napok előtt még oly pompás házak, mik állva maradtak, mintha tűnődnének, hogy ne omoljanak-e ők is a többi után.

Aki nem sírt eddig, sírhatott most.

Menjünk haza.

De hová? Nincs többé *otthon*. Alig ismeri meg romjaiban a házat, ki egykor benne lakott. Amit benne hagyott, jobb, ne is keresse. A gazdag pompája, a szegény *szegénysége* mind egy sorsra jutott; *nyomor* az, ami ott maradt.

Most sírt még csak, aki nem sírt eddig.

Nem három nap, egy egész század múlt el. Az idő visszafelé haladt, és ami élt, az mind nem születetté lőn.

Az egész országon végigsikoltott e rémkiáltás

„Nincsen Pest!”

A gyönyörű, a kedves város, melyre öröm volt gondolni, hová minden ember úgy ment, mintha hazamenne, melyhez a legboldogabb jövő reményeit kötötte minden honfi, mit képzeletében még szebbnek tudott alkotni a jövőben, mint amilyen eddig vala, honnan szellemi magasságát, anyagi jólétét várta eljövendőnek a nemzet, az ország középpontja, a nép szíve, íme, nincs többé; nincs, nincs, nincs.

A szép remények, a büszke álmak és annyi évek fáradságos iparkodása semmivé téve, lerontva, az ábrándokat éppen úgy eliszapolta a hullám, miként az ipar kézzelfogható teremtményeit.

Hetekig, havakig jártak a bujdosók az ország minden vidékein, kik egykor Pest lakosai voltak, s a romlás napjai után elhagyták feldúlt lakhelyeiket, menhelyet esdve idegen megyékben. Még az élő nép is elvándorol az ország fővárosából, nincs mit keressen ott többé; megy, aki mehet távol rokonai után; kinek rokona sincs, az megy koldulni; tisztos jámbor arcok járnak házról házra, kiknek szeméből kiesik a könny, ha alamizsnát kell kérni, s ajkaik szokatlanok még a keserű „isten fizesse meg” kimondásához.

Óh, mint a hideg láz, terjed ez a betegség az ország minden ereiben végig. Mindenki érzi, mindenki siratja ezt a keserű bánatot. Nincs többé hol örülni a magyarnak.

E napokban betegen feküdt cenki kastélyában az a férfi, kiről egykor a történet ne mondjon más emlékmondatot ennél: „Legjobban szerette hazáját”, és tudni fogja róla mindenki, hogy ki volt.

Már akkor, ahogy ezek történtek, régóta küzdött ő faja jólétéért, más utakon, más eszközökkel, mint aminőket az eddigi nagyok használtak, s éppen azért kétszeres fáradtsággal, mert nemcsak elleneivel volt harca, hanem saját ügyfeleivel is.

Ő hordott követ kő után azon nagy épülethez, melynek kigondolása is óriási, mert annak boltozatjai egy egész nemzetet takarnak be, neve annak a magyar nép szellemi és anyagi boldogsága. Ő volt építőmester és napszámos egy személyben ez óriási munka mellett.

Hányszor bele kellett fáradnia! Hányszor kellett éreznie, hogy az ember tevékeny testébe csak kínzásul adattak az isteni vágyságok! Hányszor találkozhatott azzal a mítoszi sötét szellemmel, ki éjjel lerontja azt, amit a jók nappal építettek!

Elfáradva, életkedvtelen, közönyösen gyógyulás és halál iránt, feküdt a nemes férfi betegágyában, midőn jön az országrendítő hír, hogy romba hullt Pest!

Ha valakinek drága volt a főváros gondolatja, neki tízszeresen volt az. Mások csak egy szép várost sajnálhattak abban, de nála egész élte építményének alapköve volt ez. Ki érezte e csapást úgy, miként ő?

És íme! A rémséges hírre, melytől megbetegült az egész ország, ez az egy beteg férfi meggyógyulva kelt föl ágyából. Ily hír vétele után neki nem volt szabad betegen feküdni többé! Nem! Ha halva lett volna, még a sírban sem leendett szabad feküdnie; feltámadt volna onnan, hogy a teremő jelszót eldörögje: „Pest nem vészett el, Pest felviruland új jóléttel, új örömmel!”

És a jelszó visszahangzott minden szívből, a csüggedést, a bánatot áldozat és tetterő követte; milliók gyűltek össze a nagyok és kicsinyek áldozataiból, hogy ha elveszett, ami kedves volt, támadjon helyette még kedvesebb, és az ékes, ifjú város lett még szebb és gazdagabb, mint volt egykor, népe újra megsaporodott, jólét és áldás takarta el a nyomor és veszteség emlékeit, miként földből emelkedő paloták sorai eltakarták a siralmas romhalmokat, s meglátszott a boldog földön isten jobb keze.

Oly csodás feltámadása nem volt még földi halottnak soha, minő Magyarhon fővárosáé.

Adják az idők, hogy Pest visszafizesse jóltevőinek azt, amit tőlök egykor nyert: nagyságát, jólétét. Egy nagy eszmét már ajándékozott nekünk fölvirágzásával:

„Aki önmagát újrateregetni képes, az halhatatlan.”

Ámulva, andalogva járunk végig a poraiból kiemelkedett város utcáin, partjain, s úgy tetszik a képzeletnek, mintha kőkolosszok ormain, e paloták homlokzatán, e ligetek árnyékából mindenütt egy bús, bánatos szellemarc tekintene felénk, sötét, beárnyalt szemeivel, aki mindenütt ott volt, ahol alkotni, ahol újjáteremteni, ahol boldogítani kellett; csak ő maga nem lett boldog, csak ő maga hullott szét a nagy munkában. Lesz-e isten, aki valaha a szétbomlott remekmű darabjait ismét egymásba illeszti?

XII. A hétszemélynök levelei

Szentirmay egy évig fel nem jött jószágáról Pestre; családja előtt így is sok talányos maradt Zoltán minden előkészület nélküli elutazásában; a rejtély még aggodalmasabbá lett volna, ha ők Pestre feljönnek, s tapasztalják, hogy a kedvenc, a szeretett ifjú még csak fel sem keresi őket. Rudolfnak ezt ki kellett kerülni. Családjának még azt sem volt szabad tudni, hogy Zoltán nem levelez Szentirmára.

Azért ő mindig tudott kérdezősködéseikre felelni. Minden lépése Zoltánnak tudva volt előtte; minden héten kapott levelet Pestről, melyben egy előtte egészen ismeretlen kéz tudósítá egykori gyámfia hogyléte, haladása, apróbb bajai felől, előrebozsátva, hogy ő ezeket a leveleket nagyságos főnöke, a hétszemélynök megbízásából írja, levén ő senki más, mint egy jámbor juratus tabulae regiae notarius, akit Kovácsnak hínak.

Rudolfot ugyan meglepte néha az a meleg, részvevő hangulat, melyben a *megbízott* tudósítások tartva voltak a jurátus által, sokat is írt, sűrű négy oldalt mindannyiszor. Ez holmi jurátustól igen szép buzgalom, ki négy sorral is lerázhatná nyakáról az ilyen akcidenziát nem hozó komissziót, hanem az ifjúi részvéten alig volt annyi csodálkozni való, mint nagyságos Tarnaváry úr e rendkívüli figyelmén, melyet is nem mulasztott el neki egynehányszor igen meleg férfias szavakkal megköszönni, melyeket, midőn levélben olvasott a hétszemélynök úr, nem tudta, hogy micsoda gorombaságot gondoljon Rudolf felől; azt-e, hogy az esze tisztul, vagy hogy vele kötekedni akar. Ő biz egy szóval sem bízta senkire, hogy Rudolfnak minden héten levelet írjon. Azt hitte, hogy az Rudolftól csak élc volt, amiért *egyszer sem* tudósíttatá.

A pesti gyásznapok után még egy levelet kapott Kovácsról Szentirmay, melyben leírja Zoltán magaviseletét a vész napjaiban. Szentirmay elolvasá a levelet nejének és leányának, s az ifjú hő érzelmű irata abban az elégtételben részesült, hogy a legszebb szemek könnyei hullottak reá. Óh, ha e percben ott lett volna közöttük Zoltán!

Ezen levél vétele után hetek, havak múltak, és Rudolf nem kapott újabb tudósítást. Eleinte csak várt, később türelmetlenkedni kezdett, végre levelet írt Tarnavárynak, hogy amely gyöngéd figyelmet ez ideig éreztetett vele, azt legyen szíves ezentúl is folytatni, s ha netalán az eddig levelezett Kovács nevű jurátus nem érkeznék e levelezés folytatására, kegyeskedjék e teherrel másvalakit megbízni heverő emberei közül.

Már erre csak kénytelen volt a hétszemélynök ősi restségét leküzdeni, s megerőtetvén magát, írt sajátkezűleg Rudolfnak. Ha a levél egy archeológ kezébe jut, az kaldeai rúnákat vagy skandináv kriptográfiát fog kiolvasni belőle, oly minden korlátokat túlcsapongó féktelenség-gel valának annak betűi elhányva-vetve, felkarmolva vastag orrú mérges tollal, mely szerte-szét freckelte a tintát, kicsiny és nagy pontokat és felkiáltójeleket lövöldözve körös-körül mindenüvé, ahol nem kellett, néhol az egész sor csupa „m” betűből látszott lenni, csak imitt-amott lóduván ki belőle valami hosszabb betűnek a nyele, sehol egy comma föltéve, de annál több etcetera; hogy pedig a törvénytelen összevonások minőségéről, amik abban előfordultak, fogalmunk legyen, nem szükség csak a levél kezdő sorait ideiktatnom, mely zengett ekképpen:

„Ks btom! mlgs gr. úr.

Vt szcsém f. é. küldött tb rendli lleidet kézh vennem, llyekk folytán g értettem, h Te kd I ik j. t. r. n-om pr. dil. rel kat küldöz az i. úr fl.”

Olvasd

„Kedves barátom! Méltóságos gróf úr.

Volt szerencsém folyó évben küldött többrendbeli leveleidet kézhez vennem, melyeknek folytán megértettem, hogy Teneked egyik juratus tabulae regiae notariusom propria diligentia (saját buzgalmából) relációkat küldöz az ifjú úr felől.”

Látni való, hogy ilyenformán igen sok betűt megtakaríthat az ember, s ennél fogva az ily írásmód előkelő uraknak eléggé nem ajánlható, akik nem a könyvárus számára vetik a betűket.

„Erről én semmit sem tudok, mert én nem bíztam rá a levelezést. (Így folytaták tovább a nagyságos hieroglifok.) Amit tett Kovács, azt maga jószántából tette. Én bizony erre a célra külön hivatalt nem tarthattam. Hogy az érintett levelezések megszűntek, annak oka ez: Kovács letette a cenzúrát – praeclarummal –, s ilyenformán megszűnt jurátusom lenni; az ifjú úr pedig feltette magában, hogy ő külföldre utazik, oda lesz egypár esztendeig; elég nem szép tőle, hogy ő maga nem tudósított semmiről, mikor te még most is olyan jól emlékezel róla, pedig milyen galibába hozott tégedet. Az a per különben rád nézve igen jól áll, ha nem restellenéd egy kissé kitenni magadat, eclatanter megnyerhetnéd, pedig Kőcserepy erősen üti a vasat; már nyomára jöttem az érdekelt-ségnek, cessziója van attól a bolondtól. Zoltán az árvíz alkalmával a haláltól mentette az egyetlen leányát. Szeles kölyök. Magam is majd elpatkoltam akkor, azóta nem iszom rosztopicsint. Rettenetes dolog volt az, barátom, na de hiszen olvashattad az újságokból. Zoltánt három napig nem láttam, mindig Miklóssal járt; olyan szeles bolond lesz belőle, mint az; nem fog rajta semmi. Egyébiránt maradok igaz barátod és alázatos szolgád Tarnaváry.

U. i. Majd elfeledtem, hogy Kovács cenzúrázván, elébb hazament szülőihez, onnan felhívta őt az úrfi, hogy kísérje a külföldön, ő bizonyosan tudósítani fog.

N. B. A küldött leveleidet elégettem; baj lehetne, ha ellenfeleid kezébe kerülnének, pedig én is körül vagyok véve az auscultansaikkal, ennek a Kőcserepynek a szemei mindenütt ott vannak.”

Még egy postscriptumot kezdett a derék úr, de azt már kitörölte, elégnek találva egyszerre ennyi által bebizonyítani, mennyire terhesnek találja, hogy elébb gondolkozzék is rajta, amit le akar írni.

Különben minden levelét azzal szokta végezni, hogy nem írhat már többet, mert a papirosa szélére jutott, meg hogy a posta indul, és hogy jövő alkalomra több maradjon, s más afféle haszontalan kifogásaival a lusta levelezőknek.

Rudolf ebből annyit megtudott, hogy Zoltán a nagyvilágot járja, egyelőre egészen ismeretlen ifjú kíséretében. Előkereste Kovács leveleit, azoknak eszméiből, vonásaiból iparkodva felfedezni írójok jellemét; ezek a figyelmesen, de férfias biztossággal odavetett vonások egyenes lélekre mutatnak, a kezdőbetűk egyszerűsége szabadelvűségre mutat, a toll gyöngédebb kezelése, ahol csak Zoltán neve előfordul, bizonyítja a szeretetet, mellyel ez ifjú növendéke iránt viseltetik, s a cikornyátlan aláírásban meglelhetni a magát túl nem becsülő szerénységét, a komoly, ábrándtalan férfit.

Mindezek csalóka elvonások is lehetnek, de a gondolkozó fő a legapróbb dolgokban is mély titkokat tud meglátni. Rudolf sokszor visszatért e gondolatra, és mindig megnyugodott benne. Az ifjú kedély jövőjére nagy hatással van az első rokonszenv és az első szerelem. Ép lelkeket értek ilyenkor; a kreténnek nincs rokonszenve, sem szerelme.

Rudolf meg volt győződve afelől, hogy Tarnaváry kinnal és verítékkal írt levele után ismét egy örökkévalóságig várhat, amíg tőle egy másik levelet kap. Mekkora lehetett meglepetése, midőn alig múlt el pár hónap, s ismét megérkezének a nem is várt becses hieroglifok, mikről a címet a pesti posta ugyan nem tudta elolvasni, de annyit kivehetvén belőle, hogy Szentirmára szól a levél, csak elküldte oda, gondolván, hogy majd rátalál, aki ott lakik.

Rudolf remegve önté ki a porzót, mely legelőbb is kihullott a levélből, s mellyel oly bőséggel szokott bánni a hétszemélynök, hogy mikor Széchenyinek írt levelet, a nemes gróf elébb rendesen kiküldé azt a pitvarnokától, hogy kefélje le az előszobában. A nagyságos úr írását éppen úgy a homok közül kellett kiásni, mint a becsületes egyiptomi hagyományokat.

A levél oly sűrűn tele volt írva, hogy még a széleire is jutott írás keresztben, hosszában, hogy keresni kellett, hol az eleje, hol a hátulja, mint a Calvinus János köpenyegére írt tízparancsolatot és hiszekegyet.⁵

Megtalálván a kriptográfia kulcsát, Rudolf ilyenformát olvasott ki abból, nem minden fejtörés nélkül:

„Ks. btom. mlgs. g. úr!

Számtalan dolgaim közepett, mikkel el vagyok halmozva (oda tehetne volna zárjel közé: „és amiket sohasem végzek el”), fáradságot veszek magamnak, hogy hozzád ezt a levelet írjam. Tudhatod pedig, hogy mennyire nem kenyerem a levélírás, hogy képes vagyok inkább elmenni gyalog oda, ahova valami izennivalóm van, mintsem leüljek neki, és írásba tegyem.

Zoltán fráter Németországban időzik, kaptam tőle két, Kovácstól három levelet. Amit ő írt, azt nem értettem, mert igen cifra, hanem a Kovácséiból megtudtam ennyit.

A kölyök – mi az eb ingének, minek nem, el nem képzelhetem – beállt Berlinben a filozófiai kurzusba, s a napokban letette a doktorátust, küldött is egy egész láda nyomtatott disszertációt, fel nem bontottam, azon módon küldöm neked, tétesd a családi archívumba. Hiába, csak mindenik Kárpáthynak van valami bolondsága. János úr ilyen idős korában már leányokat szöktetett el, Abellino pedig háromféle adósok börtönét is megjárta; ez meg a lánchordta, doktorságot szerez; ugyan mi a kőnek az olyan embernek, aki félmilliót költhet esztendőnként? Valamelyik őse azt verte a fejébe, hogy Kárpát-falván kollégiumot épített, mintha előre érezte volna, hogy egyik utódja professzor fog lenni, s praelegálhat majd a fűzi és nádi múzsáknak.

Ha ezt az öreg nábob megtudná, megfordulna a sírjában; ő még szintaxist sem végzett, s gyűlölt mindent, amit doktornak neveznek, még a lódoktort is.

A gyerek alig van tizenégy esztendő, az ilyennek még labdázni kellene; engemet tizenégy esztendő koromban, hej, be sokszor elfenekeltek, hogy a leckémet nem akartam megtanulni, pedig most a kisujjamban van a corpus juris. Nem ér semmit az a koránérés; az ilyen romlik el aztán leghamarább. Az én fickóim bezzeg azt sem tudják, mi fán terem a könyv; pedig az egyik kamasz már tizenégy esztendő, azért mégis fogadom, hogy olyan státusférfiak válnak majd belőlök, hogy csak úgy ragyognak. Meg is írtam az öcsémuramnak, hogy nekem az ilyen ostobaságoknak hagyjon békét; pusztuljon rögtön abból a tudós Németországból a kínjába; menjen Párizsba, ott első

⁵ Olvasóink közül többen emlékezni fognak e hajdan szokásos képekre, miken nagy reformátorok arcképei levén lerajzolva, öltönyeik egész redőzete egyetlen hosszú sorozatból van alkotva, melyben hitágazataik sarkalatos tételei foglaltaknak; hajdan csaknem minden protestáns háznál láthatók voltak e jellemző képek.

dolga legyen felkeresni valami szép grizettet vagy más effélét, az aztán majd bevezeti a világba, csak arra az egyre vigyázzon, hogy ott a bolond franciák között valami párbajba ne keveredjék, hanem ha valaki kihívja, mondja neki, hogy *ökölre* szívesen! Az nem veszedelmes, s ott aztán nem féltem a fickót, öklei elég jók, ha csak a doktorátus meg a porosz koszt meg nem rontotta.

Azonban kikoptam már a papirosból, azért levelemet befejezve, maradok stb.

U. i. (a levél szélén) Kőcserepy mennykő ember; ellenfeled ügyvédét, Maszlaczkyt, nagyon megnyergelte; amint veszem észre, azzal hitegeti, hogy a leányát neki fogja adni. Félbolond! S ez meg olyan egész bolond, hogy elhiszi, s eget, földet pokollá változtat ellened és Zoltán ellen. Én csak azon csodálkozom, hogy mikor annyi helyen leült az istennyila, miért nem tud beleütni éppen ebbe az egy emberbe.

Alásszolgád T.”

Rudolfot egészen felvidítá e sajátságos, vad kedéllyel írt levele a hétszemélynöknek, ki nyers, egyenes szívű emberek szokásaként csak első feltűnésével szokott ijedelmet gerjeszteni, de hosszab ismeretség után a legtisztább őstermészetű szívbe engedett látni. A kérdéses per nem aggodtató tovább Rudolfot; Kőcserepy befolyását eléggé ellensúlyozá Tarnaváry makacs magatartása; arról, hogy Kárpáthy Abellino Zoltánnak e per által árthasson, szó sem lehetett, a saját magát érhető kellemetlenségekhez pedig már hozzászoktató magát Rudolf.

Rögtön válaszolt a hétszemélynöknek, megköszönve szíves figyelmét iránta.

Alig múlt el néhány hónap, ismét új levelet kapott tőle. Úgy látszik, hogy a hétszemélynök úr kezdi mulatságát találni a levelezésben, melyet rá nézve a tárgy furcsasága tesz egyre érdekesebbé.

„Ks btom stb.!

Ki nem jövök a csodákból. Zoltán egyik bolondból a másikba esik. Alig ugrattam ki a doktorátusi katedrából, megint mit cselekszik? Ahelyett, hogy az én okos tanácsaimat fogadta volna, s egyenesen ment volna Párizsba, útba ejti Genuát, ott hajóra ül, s onnan ír nekem a hajó fedezetéről gyönyörűséges tirádákat a tengerről, hogy milyen szép a tenger, hogy milyen pompás dolog a zivatar, hogy micsoda mulatság az orkán zúgása mellett a vitorlakötelekbe kapaszkodni stb. nekem! aki utálok a tengert és mindenféle néven nevezendő vizeket, s aki nem jártam másként vízen keresztül soha, hacsak álló hídon nem, s aki rá nem ülnék egy gőzhajóra, ha mindjárt Széchenyi maga volna is a kormányos, s három tűzkármentesítő intézetbe volna is asszekurálva minden hajam szála. Azután engedelmet kér, hogy ő meglátogathassa a tengerparti városokat, s hogy magának némi fogalmakat szerezhessen a tengerészetről, ott nagy bölcsen előadva, hogy milyen nagy szüksége van magyar embernek arra, hogy a tengeren otthonos legyen; hogy milyen derék volna, ha magyar ifjak tengerésznek képeznék magokat, s hogy mekkora kedve volna őneki ebben a részben példát mutatni mások előtt! No, iszen gyere csak haza! Hát azért neveltünk téged becsületes, okos embernek, hogy a cethallal nyelesd el magadat, hát azért van teneked hetvenkétezer hold földed a legáldottabb vidéken, hogy az óperenciákra jársz ladikkal szántani? Olyan dühbe jöttem, hogy maig is emlegeti nagyobbik fiam, ahogy pofon találtam vágni Zoltán helyett; mindjárt stafétát küldtem a kölyök után, hogy leszálljon rögtön arról a fatömlöcről, mert én vasban hozatom vissza, én felelős vagyok életeért az egész vármegye előtt, ha valahol el talál süllyedni a tengerbe, rólam semmiféle tenger le nem mossa, hogy én öltem el az ellenségei kedvéért!

Persze a levél sohasem jutott el hozzá; nincs a tengeren sem stáció, sem vendégfogadó, s én ettől az időtől kezdve két álló hónapig nem hallottam róla egy commát sem. Képzelheted azt az anxietást, amit ezalatt ki kellett állanom. Hol járhat, mi történhetett vele? Nem süllyedt-e el vele a hajó, nem vetette-e ki a szél valami puszta szigetre, mint Robinsont? Hátha eltévedtek a tengeren, elfogyott az eleségök, s most a csizmájokat főzik meg, azt eszik, s ha az elfogy, akkor majd egymást eszik meg, vagy hátha valami tuniszi rabló elfogta, s elvitte, eladta valami szerecsen fejedelemnek. Ezt legjobban megérdemelte volna!

Két egész hónapig kellett ilyen halálos aggodalmakat kiállanom, ekkor kapok csak tőle levelet Calais-ból. Tudja patvar, honnan került oda?

Csak hogy megvan a lánchordta kölyke; bizony már attól tartottam, hogy a magaméi közül kell egyet helyette adnom, ha elvész. Jól is leszidtam azután egy levélben, azt tudom, hogy nem teszi az ablakába; nem a magyarnak való a tenger, az anglus sem menne arra, de nem fér egymástól a szárazföldön, ember hátán ember, mint a fügelevél, mi pedig egyik toronyból nem látjuk a másikat, olyan tágan vagyunk, hát mi a lelkét keresnénk a víz hátán?

No, de végre Párizsból kapok tőle levelet. Itt már, gondoltam, csak észére fog térni; ha mindannak a szépnek és jónak, amin Abellino bátyja keresztül-kasul járt, csak egy tizedét elveszi, az neki éppen elég lesz, s azzal átesik a korhely esztendőkön, amiken minden fiatalembernek át kell esni, mentül előbb, annál jobb. Levelét is azzal a hittel bontottam fel, hogy bizonyosan pénzt kér; játékház, mulatság sokba kerül abban a drága városban, illendő is, hogy ha egyszer magyar mágnás, tegyen ki magáért, hadd lássa az a sok puruttya nép, hogy mi sem tökmaggal élünk idehaza. Egy szó sincsen abból. Az én Zoltánom, ahelyett, hogy a hozzá illő klubokba vezettesse magát, megismerkedett nyakra-főre mindenféle ütött-kopott tudós, bikfic komédiás néppel, nyifnyaf poétákkal s más efféle csavargókkal, azok között tölti az idejét, velök estélyezik, nálok vesztegeti talentumát. Összeírt nekem egy csomó kimondhatatlan nevet, s azzal akart megvesztegetni, hogy hozzátette mindegyikhez, hogy ez ilyen híres, meg amolyan híres. Jutnék csak én oda közétek, tudom, hogy még híresebbek lennének. Ezek az emberek egészen kicsavarták Zoltán eszét a helyéből. Még egy színművet is írt, amire Hugo Viktor (csak tudnám, hogy melyik a keresztnéve?) azt mondta, hogy tökéletes romantikai iskolai mű. Sőt egyszer annyira vették, hogy egy irkászokból és pénzért síró emberekből (értsd: színész) álló társaságban többféle nyelveken szavalt, miket azok nem ismertek, s azok közül egyhangúlag mindnyájan a magyart találták legszebb kiejtésűnek. Hiszen azt elhiszem, hogy a magyart találták legszebbnek, de az mégis rettenetes, hogy egy magyar mágnás ivadéka Párizsban nyilvánosságos estélyeken több ember előtt kiálljon, és hadonázzon, lármázzon mások mulattatására, mint a pesti kávéházakban a tirolise zengerek. Bárcsak meg ne tudnák idehaza, mert engem megeszen a szégyen. Haragomban azt akartam neki írni, hogy ha illendőbbben nem viseli magát odakinn, hát nem küldök neki több pénzt; hanem a levele végén megelőzött, mert azt írja, hogy ne fárasszam magamat a pénzküldéssel; mert amit elvitt magával, azzal két esztendeig is beéri. Piha! Magyar mágnáshoz való az ilyen zsugoriskodás? Kivált külföldön; még azt gondolják majd róla, hogy nincs neki. No, ezeket a leveleket nem szeretném, ha amice Maszlaczky megkaphatná, mert ezekkel a világra be lehetne neki bizonyítani, hogy Zoltán nem az apja fia.

Legutóbbi levelében példálózik, hogy idestova elhagyja Párizst, és átmegy Angliába. Szeretném tudni, hogy hát ott miféle új csodát talál ki a bosszúságomra, mert valami még lesz belőle; Németországban hónapjig esett a tudományba, Génúában nyakig a tengerbe, Párizsban fülig a poézisbe, még hátra van Angliában a kátrány és szirup; abból tudom, hogy ki sem fog látszani.

A legközelebbi gyorszekéren veszed a kérdéses színdarabot, ha komédiások járnak arra, még el is játszathatod a kárpátfalvi színházban. Hogy nem él az öreg János úr, hogy megláthatná! Ugyanehhez van mellékelve egy csoport költemény is, amiket Zoltán úrfi franciából fordított valami Berengártól (talán Béranger?), aki nem lehet valami nagyon fain ember, mert azt írja róla Zoltán, hogy be is volt csukva. Ezzel jobb lett volna, ha elhallgat.

Nemsokára várhatod újabb levelemet; addig is maradok stb. Tarnaváry.”

Rudolf kacagott jókedvében e levél olvastára. Azon kacagott-e, hogy e derék, nyers, nyakas hazafi, akit semmiféle lében meg nem főztek, minő sajátságos nézpontból veszi fel a dolgokat, vagy afölötti örömeiben, hogy Zoltánt nemes, emelkedett, magasztos irányban látja haladni; minden, amit tesz, amit érez, egy túlömlő, érzelemgazdag ifjú kedély nyilatkozványa, a tudnivágy, a becsérzet, a használni törekvés, a veszélyek bátor fölkeresése és a költői, az ábrándok után vezető hajlam, mind ezek a legszebb díszai egy nemes lelkű ifjúnak, ki hivatva van arra, hogy gyermekkorától fogva ideálja legyen a férfitökélynek. Valóban, ilyené akara őt nevelni; csalódnia kellett volna, ha másformának látja, s első elégtétel ez volt rá nézve a sorstól, hogy az ifjú egyedül, kivetve a világba is az maradt, aminek ő nevelte.

Amit ígért a septemvir, nemsokára meg is tartá.

A küldött levél hosszabb volt minden eddiginél.

„Ks brom stb.

Kátrányon és szirupon végeztem a múlt levelemet, kátrányon és szirupon kezdem ezt. Úgy nézz ezentúl a szemem közé, hogy én ezentúl nem leszek többé septemvir, hanem cukrot főzök, te meg szintén nem fogsz lenni főispán, hanem posztót szövész; Zoltán, amint hazajön, rögtön állít az egyikünk számára egy cukorfábrikát, oda betesz engem, mellé egy posztógyárat, oda beállít téged, magának meg egy irtóztató nagy kovácműhelyt emel, ott fog készíteni rettenetes mennyiségű ásókat, kaszákat, penicilusokat és gőzhajó-masínakat. Már ezentúl a magyar embernek ez lesz a hivatása. A sok prókátor, táblabíró, a sok vitézkötéses dalia, a nagy méltóságos rendek mind tanulnak – ki szőni, ki fonni, ki meg patkószegeket csinálni, s a tekintetes karok és rendek csak úgy sodorják a selyemcérnát egyik falutól a másikig; az iskolában nem szintaxist és grammatikát, nem metafizikát és nem mitológiát fognak ezentúl tanítani, hanem tanul a sok szedtevette kölyke porcelánt csinálni, meg indigót főzni, otthon maga befesti az apja szűrét kékre, zöldre. Ilyen világ lesz itt, mihelyt Zoltán megjön.

Amik eddig történtek a fiúval, az még mind tréfa volt. Eddig csak versben volt bolond, most már prózában az. Úgy teleszedte magát Angliában reformokkal, hogy, ha rajta állana, tetőtől talpig újra öltöztetne valamennyiünket, még az ökreink szarvait is másformára szabná. Hogy ott milyen boldogság van, milyen gazdag a nemzet, mekkora a hitel, milyen óriási az ipar, mennyi új találmány, mily üzlet, mily gyors emelkedés! (Nem is tudom, hogy minek lakunk mi itt, s mért nem megyünk oda?) Azzal ijesztget, hogy jöjjön csak ő haza, majd megmutogatja, hogy lehet ipar és tanulmány által a nemzet gazdagságát tízszeres fokra emelni! Hohó! Ne siess úgy, öcsém! Hagyj te nekünk békét a te Angliáddal. Itt ugyan nemigen hánykolódunk a millióinkkal, s nagyon megnéztük azt, aki *pengőben* beszél; de viszont nem is halnak nálunk éhen az emberek százával, ezrével, s ha nincs is kreditünk, de nincs adósságunk, mint a te Angliádnak, akit körül lehetne rakni háromszor azokkal a tallérokkal, amiket nem bír fizetni.”

Negyedik levele a 7vir úrnak.

„K. b. m.

Ha az isten megengedi érni az én kedves gyámfiamnak, hogy nagyra megnőjön, csodákat fog velünk elkövetni. Eddig csak tréfának vettem a dolgot, de most már látom, hogy komolyan fenyegetőzik.

Legközelebbi levele Londonból érkezett; elküldeném azt neked, de meg akarom tartani magamnak mint kuriózumot. Nevezetesebb pontjait, illetve kommentárjaimmal együtt, olvassad. Így kezdi:

„A szentírás szavaiként sokkal könnyebb *a hajókötélnék a tűfokán* keresztülmenni, mint a gazdagnak a mennyországba jutni.’

(– Itt parenthesisbe teszi, hogy régi fordítások szerint hibásan van héberből a hajókötel *tevénék* áttéve – hol a patvarban tanult ez a gyermek zsidóul?)

„Szomorú ítélet a gazdagokra nézve!’

„A mondat logikája az, hogy a gazdagoknak sokkal több módjuk, több eszközük van arra, hogy vétkezzenek, mint másnak. Az ő szenvedélyök ismerteti meg a romlottsággal a nép erkölceit, az ő pénzők híja vásárra az erényt; azon a piacon, ahol az ártatlanságot árulják, ők az egyedüli fogyasztók; az ő okatlan fényűzésök fosztja meg az emberi tökélyt, a nemzeti emelkedés utáni törekvést életnedveitől; az ő hidegségök áll jég-hegyként, jeges felhőként az ég és a föld között, kétségbeejtve a melegebb szíveket, kik náluk nélkül hasztalan törekesznek minden nagy és szép után; az ő nagyravágásuk, viszályaik hoznak vészt, pusztulást az emberiségre, s mindazért, amit tettek, őket éri legkevesebb vezeklés itt a földön. Azért nem juthatnak ők a mennyországba.’

(Ez ideig meglehetősen kemény prédikáció. De megengesztel mindjárt.)

„Ama nagy szellemnek, ki e szigorú ítéletet hozta a gazdagok felett, nagy öröme lehetett ott fenn az égből, ha a legutóbbi évek alatt letekintett erre a kis földre, s ezen a kis földön a mi kis hazánkra, s látta, miként ment át vékony selyemszálként a tű fokán hatalmasaink legnagyobb része, mint iparkodott azt a mély sebet, mit Isten keze ütött hazán és társadalmon, elfedezni oltáráldozataival, mint érdemelt ki egyszerre két mennyországot, egyet mint embertárs, mást mint jó hazafi.

Óh, csak mostan érzem, mennyi édes kötelességet ruházott Isten arra, kinek gazdagságot adott; egy nap alatt annyi jót tehet az, mint más egész életében; amin egész nemzedékek hiába dolgoztak, azt öneki elég meggondolni, akarni – és létrejöött; teheti boldoggá, naggyá, míveltté nemzetét, építhet a jövő ivadékok számára, s még a mennyországba sem egyedül megy fel, oda is ezeket vihet fel magával.

Óh, nagy és nemes hivatás gazdagnak, hatalmasnak lenni! Ha én visszatérek jó hazámba, fogadom az égre, nem leszek utolsó, aki e hivatást betölteni törekszik. Csak most látom, milyen szegények vagyunk odahaza, pedig milyen gazdagok lehetnénk.

Más nemzetnek nagy, népvilágító szellemei vannak; nekünk is van elég, azok a homályba vannak temetve; fel fogjuk őket keresni, felemeljük őket, hogy új fényt, új nagyságot kölcsönözzünk tőlök, s velök emelkedjünk. Más nemzetnek vannak nagyszerű emlékei, nálunk is vannak, akik azt megérdemelték volna; a mi kötelességünk őket megmenteni az elfeledéstől. Más nemzetnek tudománya, ipara, gazdagsága, hatalma van; s vajon a mienknek nincs-e természeti esze, szorgalma, bősége és ereje, hogy mindazt megszerezze? Csak vezére legyen.

Sohasem örültem, hogy a sors gazdaggá, főnemessé engedett lennem, most örülök annak.

Anglia jó iskola annak, aki tanulni akar és tenni tud.

Mikor egész nap London utcáin járok, elkezdve reggel az ipartárlatokon, s végezve este a Drurylane színházon s az éjszakai parlament ülésein, s azután hazatérve, eloltom a lámpásomat, s behunyom szememet, akkor magam előtt látom Pestet.

Midőn elhagytam azt, egy összedőlt, néphagyott rom volt az; csak húsz évig építhesünk rajta fáradatlanul, én istenem! Mivé fog lenni az?

Hogy látom magam előtt e paloták sorait, mik büszkén néznek a Duna vizébe fényes ablaksoraikkal. Minden magyar főúr építtet magának házat a nemzet fővárosában, hogy oda térjen meg örömeivel, ragyogásával, miket eddig máshová hordott; amott magas oszloptos csarnokok felé hullámszik a nép, mik nagy népes intézetek számára épültek; az idegen szemei megakadnak nemzeti múzeumunkon, melynek termeiben múltunk becses ereklyéi lesznek összehordva, elismerőleg járandja végig szellős bazárjaink boltíveit, hol a hazai ipar és terményvilág gazdag választéka tanúskodik haladásunk felől; benézhet közintézetekbe, egyetemeink, színházaink, középületeink nem fognak félni egybehasonlító ítéletétől, és minden, amit lát, el fogja ragadni, hogy midőn elhagyja Pestet, árnyékos ligeteivel, hűs szökőkutaival, fájjon a szíve utána, és még akkor is megálljon hátranézni, midőn az alkony eltakarja azt szemei elől, s csak ezernyi lámpafény mutatja, hova szállt le egy darabja a csillagos égnek.

(– – Nota bene: tegnap este tíz órakor a kocsisom felfordított a Bálvány utcán, mert a lámpások már kialudtak, s az utca közepén nekimentünk egy halom omladékkőnek. Szerettem volna, ha Zoltán fráter ott ült volna mellettem, amint ezt a sok furcsát *behunytt szemmel* kigondolta.)

És hogy ne legyen a két város között több válaszfal, ott álland, mit még most csak rajzban látni, a világ nyolcadik csodája, a lánchíd, egyik partot a másikhoz kötve, mintha óriások csinálták volna remekben!’

(– Itt álljunk meg egy szóra. Erről a micsodáról már Széchenyit is hallottam beszélni, s azért nem állhatom szó nélkül, mégpedig először azért, mert nem értem; másodszor, mert nem hiszem; és harmadszor és ezerszer azért, mert nekem nem kell! Nem! Ha lehetséges volna is, hogy valaha ilyen monstrum elkészüljön, nekem törjék el a lábam, ha valaha reá lépek, hogy ott engemet mint ős nemesembert mindenféle vámszedő kaputomnál fogva megragadjon, s én ott a zsebemből krajcárt keressek elő, mint holmi armer Reisender mesterlegény, s a túlsó félen meg a cédulát kérjék el tőlem, mint egy fontos talpú, zsírszagú paraszttól. Inkább csónakon vitetem át magamat! Pedig irtózom a víztől, és nem ültem hajón soha; de csónakra ülök, és azon megyek át, mert nem irtózom sem a Dunától, sem a tengertől úgy, mint attól a gondolattól, hogy engemet vagy a hintómat megállítsanak Magyarország kellő közepében egy krajcárért vagy kettőért!)”

XIII. Az élet mártírja

Két esztendő múlt el e levelek dátumai között, s azon két esztendő, vagy előbbre, vagy hátrább, de mindenesetre nagyon messzire elvitte régi helyéről a világot itt Magyarországon.

Legkisebb hivatást sem érzek magamban bírálatot hozni azon idők küzdelmei felett, midőn két erős pártnézet harcolt egymással a jövő birtokáért, hanem követem krónikáiról Lisznyay Györgyünk példáját, aki jónak látja a Mátyás király után történekről, *rövidségnek okáért*, egy szót sem szólni.

Mindannyian fogunk emlékezni azon mozgalomgazdag időkre, midőn a nemzet címeres osztálya, dicséretes országlási vágytól áthatva, megyegyűléseken és azokon kívül szenvedélybe menő elvtusákkal keserítette életét, s minden néven nevezett párt kifogyhatlan furfangú buzgalommal toborzá vezéreit és közkatonáit. Mily nagy eredmény volt, ha egy-egy híres pártvezért sikerült a másik pártnak a maga részére hódítani; mennyi áldozattal járt egy ily eredmény, s mily erőfeszítés, mily pénz- és munkavesztegetésbe került ismét az elpártolt helyét másikkal pótolni, az elveszett csatát újrakezdeni, az eltántorult megyét ismét visszahódítani! Minderről már csak a régieknek van fogalmuk; az újabb koreszmék előtt oly otthoniatlanok ez eszmék, mint a lovaghősök és a trubadúrok korszakai, s egyéb a költészettel határos általánosságai a történelmi múltnak.

Akkor senki sem csodálkozott azon, hogy egy szabadelvűségéről híres megyében egy előkelő gazdag család egyetlen ivadékát tizenhat éves korában teljeskorúnak nyilvánították.

Ez az alig tizenhat éves ifjú volt Kárpáthy Zoltán. Saját kívánatára a környék legelső celebri-tásai veték befolyásukat a mérlegbe, hogy a nagyreményű ifjút a gyámnoki felügyelet alól kiszabadítva, saját sorsának urává tegyék. Elég indok szólt mellettök. Az ifjú két világrészt beutazott, tapasztalatainak eredménye ott feküdt a közvélemény asztalán egy kétkötetes útinaplóban, melynek sorain a tárgyak újszerű felfogását, nemzeties irányát, nagyratörő lelket lehetett észrevenni. Így csak érett ésszel lehet írni, aki így gondolkozni képes, az valóban megérdemli, hogy férfinak neveztesse. Legnagyobb oka azonban a mellette kifejtett buzgalomnak az volt, miszerint benne egy hatalmas bajnokot vélt magának nevelhetni a haladó párt, mely akkor azon megye kormányán ült, s titkos örömmel látta már előre bal oldalra téve át azt a széket a nagy zöld asztal mellett, melyen az ősz nábob annyi esztendőn át a jobb oldalon ült.

E nagykorúsági engedély kivívására fejet csóváltak az öregek, míg a fiatal nemzedék annál hangosabb éljént kiáltott rá.

De senki sem kiáltotta oly hangosan ezt az éljént (tulajdonképpen vivátot), mint tekintetes Maszlaczky úr.

– Vivát! Vivát! Victoria! – hangzék egy, a Szent Mihálykapu melletti sikátorban levő szűk emeletes ház még szűkebb lépcsőjén az ismeretes vékony hang, mely előttünk már mint Maszlaczky úré nevezetes.

A Mihály-kapu Pozsonyban van, azért az emeletes házat Pesten senki ne keresse, melyben Maszlaczky úr még a lépcsőkön kiabál. Egészen útiasan van öltözve, ahogy éppen a gőzhajóról szállt, s mint aki nagyon jól tudja itt a járást, vágat felfelé, tarisznyáját hóna alá kapva.

Az említett ház nem épült holmi hercegi lakók számára, sem kapuspáholya, sem előszobája, sem tágas lépcsői nincsenek, hanem ha valami magyar mánás szállásolta bele magát, annak az inasa kinn előszobázhat a folyosón, mint éppen Abellino Williamja, akit tulajdonképp nem

hívják Williamnak, hanem Ferkónak, s aki jobb szeretné, ha kifizetnék a hátralevő bérét, mint hogy angolul beszélnek hozzá.

– Victoria, William öcsém, victoria! – kiált rá, meglátva az ácsorgó fickót a fiskális, s confidenter legyezget felé a kezével, mit az olyformán akar viszonzni, hogy ő is nyújtja a fiskális úr felé a kezét, ki azonban rossz néven veszi a félreértést.

– Itthon van a nagyságos urad?

– Itthon – felel véghetetlen szánakozást és lenézést tanúsító hangon az inas, s vállvonítva mutatja Maszlaczký úrnak, hogy menjen be, ha kedve tartja. Nem érdemes az egész dolog, hogy az ember jelentést tegyen róla.

Maszlaczký úr derült arccal nyit be a szobába, melybe a belépőnek a legelső dolga az, hogy a szeme világát őrizze, mert az ablakok bíborveres függönyökkel vannak elfedve, s amint a nap odatűzik, okos embernek meg kell vakulni a szobában, melyben minden tárgy rózsaszínűre van festve.

Amint a nagy verességtől magához bír térni a fiskális, nagy megdöbbenéssel veszi észre, hogy senkit sem lát a szobában, míg egy tarka spanyolfal mögötti rejtekből valami gyöngé, fáradt hang nem nyögdéssel felé.

– Ki az? Ki van itt?

Maszlaczký úr félénken lépett a spanyolberekhez, mintha attól tartana, hogy valaki csak azért beszél ott olyan gyenge hangon, hogy őt odacsálja, s azután nyakon ragadja, és jól megtépázza. De egészen megilletődött, midőn félrehúzza a papirosliget egyik szárnyát, egy megismerhetetlen, alakatlan vázat látott ott a nem éppen fényűzéssel rendezett fekhelyen szétterülni.

Valóban nagy mértéke kellett a jóakaratsnak hozzá, hogy valaki e beesett arcú, sápadt, sovány alakban Abellinóra ismerjen. Haja kihulltával homloka aránytalanul megnövekedett, s a képe olyan vékony volt, s itt-amott átlátszott, másutt meg felverte a borotvátlan tüske.

Sokáig mereven nézett Maszlaczkýra azokkal a mozdulatlan szemeivel, amiknek oly kőszzerű színe volt, mintha ó-elefántcsontba volnának foglalva színehagyott zöldes turquoise-ok. Úgy látszott, hogy nem ismert rá addig, míg az meg nem szólította.

– Az istenért, nagyságos báró, méltóztatik talán beteg lenni?

Szaváról aztán ráismert Maszlaczkýra, s telegráfszerű készséggel veté feléje hosszú, száraz kezét, melynek sárga bőrén keresztül meg lehetett számlálni a kék ereket.

– Éppen nem vagyok beteg, drága fiskális úr – monda mosolygással keverve szavait, de amely elsoványult arcára nagyon rosszul illett. – Ha tovább maradna itt, megláthatná, hogy semmiképpen sem vagyok beteg. Au contraire. Ellenkezőleg.

– Ellenkezőleg? Nem értem én azt.

– Ellenkezőleg, új egészséget gyűjtök. Új vért, új egészséget.

– Új vért, új egészséget? – ismétlé gépszerűleg az ügyész, akinek most annál okosabb nem jutott eszébe, mint a mesebeli öregasszony, aki a hétszáz esztendő vért kibocsátotta az ereiből, s azután fiatal lyánkák vérére szivattyúzta beléjük vissza.

Egy asztal volt Abellino ágya mellett, azon egy tányérban fél zsemlye állott, láthatólag igen száraz, és egy marok öregre darált só.

Abellino odamutatott hosszú, sovány mutatoujjával.

– Látja azt ott, fiskális úr?

- Hm. Mi lesz abból?
- Gondolja csak. Most akadtam egy ügyes orvosra, aki egészen új embert fog belőlem teremteni. Új vért, új kedélyt, új egészséget, isten tudja, meddig tartó élettel.
- Nono.
- Kérdi ön, hogy mi által teszi ő e csodát? Egyszerű, uram! Egy fél zsemlye és egy marék só.
- A patvar!
- Mindennap be kell vennem egy adag sót, előbb csak egy szemernyit, most már több latot, egész fél fontig napjában.
- Teringettét, attól szomjas lehet az ember.
- Pokolbeli szomjas, a nyelvem a szájam padlásához szárad, és nem szabad inni egy csepp vizet sem.
- Hát?
- Enni is csak egy száraz zsemlyét szabad, háromnapos száraz zsemlyét, nézze, hogy kopog; csak minden ötödnap engedtetik meg azt egy vízbe mártott zsemlyével fölváltani.

Maszlaczky úr egy darabig csak nézett, hogy higgye-e mindazt, amit most neki beszélnek. Abellino meggyőzte őt szavai valóságáról, ott szeme láttára költve el néhány sólabdacsot, szájalomgerjesztő arcfintorgások között; nyomorult arcának, mely oly vékony volt, mintha valami numizmatikai gyűjteményből kereste volna ki a legviseltebbet, minden vonása az undor, az émely legiszonyúbb kifejezésére torzult, s a lenyelt labdacsok után szemeinek égésén, vékony, elkékült ajkainak tátongó lippegésén ült a legkínzóbb, a legepesztőbb minden állati ösztönök közül, a szomj, a tengerivó szomj.

– De hát nem szomjazik, kedves nagyságod, ilyenkor? – kérde szánó borzalommal a fiskális, kiben annyira felgerjedt e látványra az emberszeretet, hogy kész lett volna neki egy pohár vizet adni.

– Óh, dehogynem – viszonzza az önkínzott, száraz égő nyelvét alig bírva forgatni. – Pokolbeli szomjúságot érek. Ilyenkor azt képzelem, hogy meg tudnám inni a Dunát. A Dunát meg a Tiszát, meg valamennyi vizeit az országnak. Legyen csak vége a gyógyrendszernek, kimegyek a hegyek közé, beveszem magam egy forrás mellé, ott iszom napestig a jó hűs forrásvizet; azt, azt.

A báró úgy biztatta magát, mint ahogy beteg gyermekeket szokás vigasztalni.

– De kedves báró, hát mire való ez az öngyilkosság? – kérdezé aggódva a fiskális; azon aggódott leginkább, hogy ha el találna halni Abellino előbb, mint a Kárpáthy jószágok Kőcserepy kezére jutottak, a per állapotja nagyon meg fog nehezülni. – Mire való ez az inquisitionalis kínzás?

– Mire való, édes barátom? Nézzen ide!

Ezzel a szóval odanyújtá a fiskális elé halálszáraz karját.

– Látja itt ezeket az ereket? Ugye látja? Az egyik milyen kék, a másik milyen piros. Ezek a kékek a régi rossz vért viszik ki, a régi rossz anyagot, a megromlott életnedvet; ezek a pirosak pedig friss, új, eleven vért hoznak vissza. Látja, milyen lassan vernek ezek a kék erek, tulajdonképen alig látszik, hogy ütnének; az nagyon jól van, ki kell nekik egészen apadni, ahelyett a piros erek fognak megtelni mindig jobban jobban.

(Látszik, hogy a báró úr valami kuruzslótól tanulhatta az anatómiáját.)

– Óh, én egészen új ember fogok lenni! A doktorom biztosított felőle, már három hetet kitöltöttem, még három hét van hátra. És azután kell majd megnézni Kárpáthy Abellinót. Lovat fogok tartani, lovagolok. No, ugyebár, azt tehetem huszonnégyezer pengő jövedelem mellett? Visszanyerem délceg alakomat, meghízom. Nem, nem hízik meg oly kövérre, mint Jancsi bátyám, olyan hassal nem szeretném keresztülnézni a világot, de izmos, délceg fogok lenni, a jövő farsangon már táncolhatok. Még meg is házasodom. Bizonyosan megházasodom. Komoly szándékom van reá. Elveszek egy tisztességes leányt, hozzám illő családból, akit megszeretek, és aki engem is szeretni fog. Majd meglássák, milyen szép életet fogok élni. Az orvosom azt mondja, hogy el fogok élni még húsz esztendeig is. Ugyebár, ugyebár, kedves Maszlaczky, az meglehet, abban semmi különös sincs, hogy a cesszióba bele van írva, miszerint azt a huszonnégyezer forintot nemcsak én, hanem a *maradékaim* is fogják kapni? Teszem föl, ha meg találnék házasodni. Az bele legyen írva. Okvetlenül fiatal leányt veszek el.

(– Majd elveszed te az öreg kaszást! – gondolá magában az ügyész, fejével pedig ráhagyta a mondást.)

Abellino úgy örült magának! Mennyi önszeretet kell hozzá, hogy valaki hiú ragaszkodásból az élet örömeihez, ily kínzáson vigye keresztül magát. Az indu fakír legalább a mennyország örömeiért visz véghez magán hasonló embertelenséget, amit ez kiáll azért, hogy – az árnyékvilág tüköréből látott napjait még néhányal megtoldhassa.

– Kedves nagyságos úr, de vajon egész bizonyossággal tudja-e azt, hogy ennek a kínzásnak kívánt sikere lesz? – kérde Maszlaczky, aggódva kliense állapotján.

– Csalhatatlan a siker! Nem veszi észre hangomon, milyen csengő, hogy megerősödött? No, majd meglátja. Én magam érzem, hogy javulok, hogy erősödnek belső idegeim napról napra már eddig is. Olyan könnyűséget érzek a mellemben, úgy tágu minden pórusom, úgy zsi bongnak a gangliák, a májam, lépem szemlátomást lappad; a hallásom kezd megjönni. Minden legkisebb hangot meghallok. Bár próbálja meg. Nyomjon egyet azon a kis repetíróórán az asztalomon, s én megszámlálom, hogy hányat ütött. Egy, kettő, három, négy. Ugye, négyet ütött?

Az ugyan egyet sem ütött, mert nem volt felhúzza, hanem az ügyész ráhagyta, hogy annyit ütött.

– Hát még a szemeim! Nem is lehet hasonlítást tenni a mostani szemeim meg a régiek között. Most egyszerre ráismertem önre, amint belépett, pedig máskor húsz lépésről meg nem bírtam volna ítélni, kicsoda ön; az inasom-e, vagy valami handlirozó zsidó.

(– Üm. A fantáziája nemigen javult a nagy kúrában – gondolá Maszlaczky úr.)

– Még a hajam is mind újra kinő. Nézzen csak ide a fejem tetejére; látja itt ezt a sok apró, fehér szöszforma szálakat? Ebből mind haj lesz. Szép fekete bodor haj, amilyen volt ifjabb koromban; igen szép hajam volt, az egész világ szerelmes volt bele.

Itt felsóhajtott a beteg e szomorú visszaemlékezésnél, s egy pillanat alatt ismét halálszomorú képpé esett össze galvanizált arca, mintha azt hallaná magában mondani, hogy mindaz, amit beszélt, csak hiú hazudság volt, amivel önmagát áltatja, hogy roskadozó, omladozó épület az, melyben lakik, és semmi teremő erőnek sem lehet már kedve azt egészen újból építeni.

Ez elhallgatási percet sietett felhasználni az ügyvéd.

– Kedves nagyságod, én most öröndetes hírről jövök Pestről. Annak is nagyon örülök ugyan, hogy nagyságodat a javulás útján látom, e nem annyira kellemes, mint gazdaságos gyógyrendszer mellett; azonban...

– Óh, nem gazdaságos – ragadá ki az ügyvéd szájából a szót Abellino –, nagyon is sokba kerül. Magának az orvosnak minden napra egy aranyat fizetek, amiért felügyel rám.

– Az biz elég sok.

– Hanem a gyógyszerekről ő gondoskodik.

– Már az más. Azonban még inkább kell örülnöm azon, hogy ügyünk örvendetes megoldatása küszöbén áll.

– Hogyhogy? – kérde Abellino, törekedve magát fél könyökére emelni, hogy jobban hallhasson.

– Kérdéses pörünknek e napokban kelle az ítélőszék előtt fölvetetni. Ahhoz, hogy megnyerjük, meglehetősen kevés reményünk volt.

– Csak az istenre kérem, ne izgasson most, hanem egyenesen a végét mondja a dolognak.

– Azt azonban elérhetjük általa, hogy Szentirmayt homályba állítsuk a világ előtt.

– Tovább, tovább, ezt már mind tudom.

– Azt is tudja méltóságod – kedves – miszerint Kárpáthy Zoltán e napokban nagykorúsági engedélyt kért, és azt meg is nyerte.

– Azt nem tudom, nincs is hozzá semmi közöm.

– Kedves nagyságod – monda Maszlaczky úr –, ha én azt tudom, miszerint kedves nagyságod sőt eszik, ide nem fáradok, hanem elvégzem a dolgaimat írásban; mert azt jól tudom, hogy mikor az ember sőt eszik, akkor türelmetlen; ha énnekem sós ételt adnak a vendéglőben, az emberek szeme közé ugrálok, mint a hörcsök. Már évek előtt mondtam kedves nagyságodnak, hogy a mi céljaink létesítésére semmi sem oly kíváncsú, mint kedves nagyságod Zoltán öccsének szívbeli nemessége, s azért minekünk különösen ezt kell figyelemmel kísérnünk. Az ifjú odautazott, meg is jött, járt Amerikában is, igen mívelt ifjúvá képezte magát, semmi kicsapongása hírére nem hallani, testben-lélekben ép, egészséges, lelkületére nézve ábrándos és tettek után vágyó. Mindezek helyett, én elhiszem, hogy kedves nagyságod sokkal örömebb hallaná azt a leírást unokaöccséről, hogy az egy korhely naplopó, haszontalan ember, kinek csak hivalkodáson jár az esze, kinek jelleme nem ér egy fapénzt, aki nem szeret semmit, és akit nem szeret senki. Ez nagyságod magánindulatát nagyon kielégítené. De nem volna belőle semmi haszon perünkre nézve. Ha ő olyan korcs fickó volna, amilyennek őt kedves nagyságod képzelni szeretné, akkor ő azt mondaná az egész Szentirmay ellen folytatott perre, hogy vigye őt a tatár, ahova akarja, tegyenek a gróffal, kinek mit tetszik, ő azért egy fillérről sem mond le, hogy a grófot e kellemetlenségtől megmentse. Még ő maga tréfát csinálna belőle, hogy úgy kell neki, mit udvarolt az anyjának, s legvalószínűbb esetben is félvállról venné a dolgot, jól tudva, hogy hasonló esetekért senki sem lötte még magát föbe. Szentirmay majd kimentti magát a felesége előtt, majd kibékül vele, a szép kis Katinka pedig már régen el volna nála feledve, emléke régen kitörülve szívéből új meg új szépségek által, akik kegyeikkel éppen nem bánnak fukarul gazdag ifjak ellenében. Azonban egészen másképpen áll a dolog: egészen úgy, ahogy nekünk szükséges, hogy álljon. Tessék reám figyelmezn!

E figyelmeztetés alatt egy előttünk eddigelé ismeretlen egyéniség jött be észrevétlenül az ajtón, melyet a fiskális úr maga után nyitva hagyott. Kövér, borotvált arcú úriember, egy szál frakkban, mely a hasán elől nem akar összeérni, orcájának két domborulata oly kövér, hogy szinte elvész közöttük a kis tömpe orr, mely lyukaival előreáll, mintha ő segítene a szemeknek nézni, melyek szinte hasonló sorsban részesülnek, a nagy kövérség miatt alig adódván nekik hely, ahol mozoghassanak. Csak a száj nem engedte magát kiszorítani helyéből, bár kétoldalt

sáncot képez mellette a pofakövérség, melyen túl nőni nem szabad, de alá és felfelé annál több meg van neki engedve, kétfelé dudarodva, mint egy-egy kolbász.

Az említett egyéniség már több perc óta áll a spanyolfal mellett felhúzott szemöldökkel, azaz hogy nem szemöldökkel, mert az nem volt neki, hanem azzal a valamivel, ami a szemöldök helyén volt, s orrát feltámasztva nádpálcája gombjával, figyelmeztet Maszlaczky úr szavaira; az a két orrlyuk úgy tetszik, mintha nemcsak nézni, hanem még hallgatni is szokott volna.

Mikor a fiskális éppen az érdekeséhez kezdett a beszédnek, akkor előlépett a kövér úr, s pálcája gombjával megérinté a beszélőt.

Az mint a galvanizált fordult egyszerre hátra, s ijedten bámult az idegen jövevényre, két hegyesen előrepödrött bajuszát mintha védelmül tartaná, ím, e másik ránéző szörnyeteg orrlyukai ellen.

– Mi tetszik, uram? Mit akar?

– Én megtiltom önnek a beszélést – felelt az érkezett, s ekkor kitűnt, hogy még a nyelve is oly éktelenül kövér, miszerint alig bírja forgatni szája üregében, s emiatt minden nyelvhangot kettősen ejt ki, s ahol csak lehet, selypít.

– Kicsoda az úr? – förmedt rá Maszlaczky, magához térve az első ijedtségből.

– Én a méltóságos báró háziorvosa vagyok, doktor Mauz.

– Én pedig a nagyságos úr családi ügyésze vagyok, Maszlaczky, s kérdem az úrtól, hogy micsoda jogon tiltja meg nekem, hogy beszéljek, micsoda törvénycikkelynél fogva?

– Uram – szólt doktor Mauz, nyakát kravátlíja közé igazgatva –, az orvosok jogai nem alapulnak emberi, hanem isteni törvényeken; én megtiltom önnek a beszédet, mert megtiltottam betegemnek az izgatottságot, és erre jogom volt, mert az orvos korlátlan uralkodója az ő betegének, és a páciens föltétlen rabszolgája az ő doktorának, és én nem engedem meg, hogy itt valaki haszontalan *patvarkodásaival* az én kúrát félbeszakítsa.

– Haszontalan patvarkodásival?! – kérde Maszlaczky úr, s már ekkor felállt a székéről.

– Haszontalan patvarkodásival – ismétlé doktor Mauz.

– Én pedig nem engedem meg – kiálta Maszlaczky úr egy hanggal magasabban –, hogy az én processzusomat valaki elrontsa haszontalan *kuruzsolásaival*.

A doktor vére főni kezdett ez érzékeny riposztra, s minthogy nála ez indulatot nem lehetett a szemek szikrája által kifejezni, az orrcimpák szokatlan tágulásának kellett e jelenséget magokra vállalni.

– Méltóságos úr! – szólt a pácienshez fordulva. – Én követelem méltóságodtól, hogy ezt az *embert* bocsássa el rögtön magától, különben én megyek, és sohasem jövök vissza.

Maszlaczky úr lábujjhegyeire emelkedve, viszonzá:

– Kedves nagyságos úr, én praetendálom, hogy ezt a *dominust* dobassa ki innen, vagy én dobom ki az ablakon az egész processzust.

– Ha én itt hagyom az urat a kúra közepén – lihegett a doktor –, akkor mehet ön aztán meggyógyulni a *paradicsomba*.

– Ha pedig én ott hagyom a pert a levata előtt, akkor mehet ön koldulni az *óperenciákra*.

Abellino összetett kezekkel rimánkodott összeveszett udvari személyzetének, hogy, az istenért, csendesüljenek le, amivel még jobban összeveszté őket.

– Majd én az úr rongyos exceptívái miatt kockáztatok egy ilyen remek kúrát.

- De majd én kockáztatok az úr bűzös decoctumai miatt egy tizenkét éves pert.
- Amelyik még másik tizenkét évig el fog tartani, ugye?
- Amelyiknek végét fogja érni a kliensem hat hét alatt, ha addig az úr értetlensége meg nem öli.
- Uram, ezt énnekem ne mondja, én diplomatikus orvos vagyok, ön pedig egy simplex pervesztő.
- Az úr egy sarlatán, az úr egy pénzcsaló, az úr nem is doktor, hanem csak *borbély*!
- Az úr pedig *tyúkprókátor*!

A két diplomata azon a ponton állt, hogy a fakultás becsületéért egymást kihajigálja az ajtón. Abellino egy szót nem bírt csillapításukra feltalálni, s csak hosszú, sovány kezeit terjengette feléjük.

– Mit! Mi vagyok én? – kérde Maszlaczky, mintha nem jól hallott volna, s odalépett a nálánál háromszor nagyobb tömegű ellenség hasához.

- Tyúkprókátor!
- Az úr pedig egy méregkeverő!

– William! William! – jajgatott Abellino, mire aztán bejött az inas, ki is, hogy a harcos feleket egymástól elválassza, azt a furfangot gondolta ki magában, hogy legelőbb is Maszlaczky úr fülébe súgta:

– Ugyan, mit tud lármázni vele a tens úr? Nem tudja, hogy minden délután részeg? A részeg embernek még a szénásszekér is kitér.

– Vagy úgy! – monda Maszlaczky úr –, no, akkor hallgatók.

Azután a doktornak súgta William:

- Engedje útjára menni, doktor úr, jó ember az, csak hogy most fel van pálinkázva.
- Már az más – engedékenykedék az orvos, s megvetően elfordult ellenfelétől.

Ez, együgyű hadicsel által sikerült a háborút lecsillapítani.

– Úgy én elmegyek innen – monda gúnyosan a fiskális, kalapját véve. – Az *ilyen* embernek a *szénásszekér* is kitér.

– Úgy sajnálom, hogy a szót vesztegettem – monda az orvos, kezeit hátul összetéve, s az ablakhoz sétálva. – Az ilyen állapotban inkább szánalomra és gyógyításra méltó az ember.

Maszlaczky úr az ajtónál állott már, Mauz úr az ablaknál; a fiskális nem állhatta meg, hogy még egyszer oda ne mondja, búcsúszóképpen – Kuruzsoló!

– Pervesztő! – kiálta egyszerre a doktor, fejét hátrafordítva, s csak szája egyik végén bocsátva ki a szót.

Maszlaczky becsapta maga után az ajtót, s a lépcsőkön végiglépdelve, elég hangosan mondogatá utána a többi megtisztelő címet; nem akart belőle egyet is hazavinni:

– Méregkeverő, mirigyfőző, borbélylegény!...

Melyet meghallva az orvos, utánarohant, s az ajtón kidugva fejét, utánakiáltá:

– Zugprókátor, tyúkprókátor, pervesztő, pénzért hazudó!!!

Az ügyvéd eltűnt a kapu alatt, akkor meg rohant Mauz úr az ablaknak, s azon kihajolva, kiáltozott utána: „Pervesztő!”, Maszlaczky az utcáról fel: „Méregkeverő!”, és mikor már olyan messze elment Maszlaczky, hogy egymás hangját nem hallhaták, akkor is visszafordult, mutatójával a képét faragva, mintha ezáltal akarná Mauz úrnak mondani, hogy ő csak borbélylegény, mire Mauz úr egy csomó papirost vett a hóna alá, s azt lehullatá onnan az utcára, ily elmésen fejezve ki a *pörvesztés* eszméjét.

Abellino félholtan maradt ott magában a küzdőtéren. Legnagyobb baj volt, hogy nem tudhatta meg, miért jött Maszlaczky, s mit akart neki mondani Zoltán felől.

Másnap összeháldkozott a két összezördült diplomata a promenádon, melyet az elparasztosodó kor kezdett már akkor sétánynak nevezni, s ezáltal kétségessé tette, ha vajon *convenant* dolog-e még azon a helyen fashionable társaságoknak megjelenni. A doktor az egyik, a fiskális a másik végén jött az allénak (mit a barbár nyelvújítók szeretnének egyszerűen fasornak nevezni), s amint megpillanták egymást, ahelyett, hogy mint rendes ember cselekedett volna, rögtön hátat fordítának egymásnak, s visszatérnének, ki merre jött, mind a kettő derült orcával sietett egymás elé, doktor Mauz messziről nyújtotta már a kezét, Maszlaczky pedig sietett azt megragadni és megrázni, ahogy természetől kitelt, s szíve fenekéből biztosítá a doktor urat, miszerint rendkívül sajnálja a tegnapi esetet, s reményli, hogy a doktor úr szokatlan hevességét a szokatlan körülményeknek fogja felróni, mire doktor Mauz is bátorkodott reményleni, miszerint a fiskális úr tekintetbe veendi *sanguinicus temperamentumát*, melyről ő már nem tehet, s azzal nagy ölelkezések közt békét és dac- és védszövetséget kötöttek egymással, szentül bizonyítván, hogy újdön barátságukat a legkisebb félreértés felhője sem fogja ezentúl megháborítani, s végre karöltve siettek végig az utcákon, melyek első viszáldásaik tanúi valának, egész Abellino lakáig.

A két derék úr meggondolta az éjen keresztül, hogy nagy balgatagság önekik egymással háborút folytatni, miután egyik a másiknak nagy hasznára van. Az ügyvéd úrnak ugyancsak nagy szüksége van rá, hogy egy oly balgata ember, mint Abellino, mentül tovább húzhassa e földi életét, a doktor úrnak pedig arra, hogy állandó páciensének állandó pénztára is legyen, s e kettős érdeknél fogva célszerűtlen nekik egymás működését paralizálni, amit nem is fognak cselekedni ezután.

Engedjük őket menni karonfogva a magok útján.

XIV. A titok

1840-ben nagy elevenesség jellemző a Pozsony fővárosi életet. Országgyűlés volt, mely ezt a tisztes hajdankori fővárosát Magyarországnak rövid időre galvanizálni szokta. Országgyűlésen kívül bizony igen csendes külseje a derék városnak. Elpusztult várát csak a gettóba rekesztett zsidóság őrzi, történelmi emlékü királyhalmát körülövi a fű, szép ligeteiben, ha megzendül is valami árva kintorna, alig akad egy-egy szekundánus diák, aki azon elábrándozzék; s ha estenden a nagy tót szekerek végig nem csörtetnének a köves utcákon, fülszaggató zajt ütve vaskarikáikkal, az ember nyolc órákor lefekhetnék aludni, hacsak kedve nincsen százados színdarabokat nézni a szomorú színházban, miket elárvult vándorok adnak elő gyér hallgatók előtt, az üres páholyok mint egy örökké tartó ásitás fordulván a színpad felé, hogy a játszó személy szinte elkívánja az ásitást tőlük. A polgárságnak csak vasárnapja van, hétköznap nem ér rá mulatni, főurak pedig csak nagy gyéren laknak a fővárosban, egy-egy meghasonlott kedélyű delnő, kit a világ kezd nem érdekelni; egy leszállt másodszülött, ki vénségére takarékosná kénytelen lenni, s lejtött lakni rozszant kastélyába, hogy a bécsi házbért meggazdálkodja, és még azután egynémely elhangzott politikai celebritás, aki szeretne közel is lenni, távol is egyszerre azon helytől, ahonnan büszkesége elűzte, s ismét visszavonja. A legfényesebb épületek üresen, laktalan állanak. A roppant országházban eltévedhet a látogató, míg a visszhangos folyosókon találkozik valakivel, akitől megkérdezheti, hogy merre menjen vissza. Az aranypajzsos Grassalkovich-kastély udvarán kaszálni lehet a fűvet, melyet nem gázol egyéb egy gyomorhártya-sérves házfelügyelőnél, s a hercegprímási palotának minden ajtaja és ablaka be van zárva, és az nagyon jól van, mert az udvarhosszant labdázó diákok még beüthetnék labdával, s ha egyszer egy nehézkes, világossárga jármű végigmotoszkál a hallgatag utcákon, abba is olyan békeszerető tátosok vannak fogva, mintha csak fogadásból járnának még a világon, hogy melyikük tudja a másikat kiböjtölni a világból, ők-e, vagy a parókás kocsis, vagy a fogatlan duennák és rokokó chevalier-k odabenn a salugádoros hintóban.

Mennyivel más élet, más világ zajgott itt, midőn országgyűlések voltak! Mintha az ifjúság máskor távol lakott volna, s csak most egyszerre térne haza sokadmagával; a zárva volt paloták kapui mind kinyitva, azokon fényes aranypaszomántos huszárokba fogódzott hintók gördülnek ki és be; a csendes polgári házak ablakain nagyszakállú hazafiak arcai könyökölnek elő, a ligetben egzotikus cigányzene búsong, a cukrászboltok előtt kalpagos, atillás ifjúság üli körül az asztalokat, s a népes színházban *csárdást* kiabálnak!

Színházba az ember nemigen azért járt, hogy a becsületes vándorok művészetét bámulja, s ismereteit öregbítse, mint inkább avégett, hogy ott ismerőseivel találkozzék, s magát az előadás alatt kedvére kifecseghesse. Itt meg lehete találni a hon legnevezetesebb férfait, legbájosabb delnőit, s akinek nem volt elég alkalma Wesselényit hallhatni az országházban, meghallhatá itt kényelmesebben, mert ha a remek férfiú elkezdett sutogni a földszinten, megérthették azt körös-körül valamennyi páholyban szerte.

Egy estve a szokottnál is nagyobb tolongás volt a városi színházban; valami jóteknő célra rendeztek hangversenyt, s egy Pozsonyban a felsőbb körökben ismeretes delnő, gróf O***né is fel volt lépendő a cél iránti szívességből.

A nemes cél sokakat bevont a színházba, akik különben tájékára sem szoktak menni; még több vonzerővel bírt az ismeretes grófnő fellépte. Az emberek természetesen azt hiszik, hogy egy grófnőt látni a színpadon már magában elég arra, hogy érdekes legyen; de valójában szépen is énekelt. A hangverseny egyéb részei is ügyesen voltak válogatva. Kivétel nélkül mindenki igen szépen énekelt, zongorázott és flótázott, vagy amit kedve tartott.

Mi, nagy urak azért szeretjük különösen az operákat és egyéb zenés előadásokat, mert az ember nem kénytelen odafigyelmezni, beszélhet azalatt a szomszédjával, kacsingathat a szomszédnéjára, vizsgálhatja a páholyokat, fecseghet kedve szerint; azért meghallja a dobot is, a klarinétot is, s ha közbe-közbe valami érdekes anekdotát mond el másnak, vagy éppen elhagyja a termet, hogy egy csésze fagylaltot beszopjon, megint visszajöhet anélkül, hogy az előadás fonalát elveszítette volna.

A jelen volt delnőket bizonyára sem Tell Vilmos nyitánya, sem a következő cavatinák, sem az ünnepélyes „Eja mater” szimfóniái nem hozták olyan különös izgásba, mint egy fiatal férfi arca, ki ott ült mindjárt az udvari páholy mellett Tarnaváry hétszemélynök páholyában, szemközt a septemvirnével.

Sohasem láttak érdekesebb férfiarcot. Fiatalsága még csaknem leányi széppé teszi, míg nagy szemeiben a férfibátorság lángjai égtek, miket ha körülhordott a teremen, elfeledték a terem szépei Mozartot Beethovennel, és a színpadon éneklő grófnét velök együtt.

Minden távcső feléje volt fordítva, a mindenünnen célba vevő szép szemek napsugárai alatt égni kellett az ifjú arcának, legalább az oly piros volt, mintha kívül-belül tüzelnék, bár eléggé iparkodott magának oly helyzetet adni, mintha éppen nem jőne zavarba. Igyekezett Tarnavárynéval fesztelen beszélgetést folytatni valami igen közönyös tárgy felett, melyet a szép delnő oly arckifejezésekkel fogadott, mintha azt a legérdekesebb és mulatságosabb dolognak tartaná. Akik távolról nézték, eleget irigykedhettek rá, milyen jól mulat ezzel a gyönyörű fiúval. Vajon hol vette a septemvirné? Talán rokonságához tartozik? Senki sem ismerte, ki lehet. Ki emlékezett volna már rá, hogy évek előtt látta valahol mint gyermeket, mint serdülő fiút. Hogy elváltoznak az ifjú arcok néhány év alatt. Tarnavárynénak pedig tetszett az, hogy a jelen volt delnök mind oly kíváncsian nézik a vele beszélgető érdekes idegent.

– Ön miatt felgyújtják a delnök ezt a páholyt – szólt csintalanul Tarnaváryné. – Az egész világ látcsövei ide vannak irányozva. Kérem, védje ön magát egy kissé!

– Hogyan? – kérde az ifjú, a tapasztalatlanság tétova tekintetével.

– Hát vegye fel távcsövét, s nézze vissza az önre nézőket! Ha nem mer rájuk visszanézni, meglássa, hogy megigézik.

Az ifjú szót fogadott, s körülhordá távcsövét; egy helyen megakadt vele, s oda sokáig nézett. Kőcserepyék ültek ott. Háttal a színpadnak és halavány arcát feléje fordítva, Vilma. Az ismeretlen ifjú reszkető kézzel tette le szemüvegét.

– Nos, mi lelte önt? Hogy elhalaványodott egyszerre – szólta meg mosolyogva a vidám septemvirné.

– Én? Óh, dehogy! – mentegetőzék az ifjú, s újra felvette a szemüveget, és vakmerő mozdulattal nézett vele a szemközti páholyokra.

Most döbbsent még csak meg igazán.

Éppen szemtől szemben velök ült egy előtte egészen ismeretlen család, két agg delnő kétfelől és azok között középen egy szép, fiatal, viruló leányka, vidám, piros és mosolygó, oly ismerős és mégis oly ismeretlen, ki amint észrevette, hogy az ifjú odanéz feléje, egyszerre bizalmas fejbólintással üdvözlé őt, ismerősen mosolyogva felé, s azután mind a két delnőnek suttogva mondott valamit.

– De mi lelte önt most újra, kedvesem? – nevette a septemvirné. – Most megint úgy elpirult, hogy a szeme fejeéig piros. Ön nagyon fogékony az ígézetek ellenében.

– Nem tudom – hebegé az ifjú –, valami ismerősöm köszöntött, akit nem ismerek.

– Hol ül? – kérde Tarnaváryné magyarázatképpen.

– Itt éppen velünk szemben. Most ne nézzen kegyed oda, mert mind a hárman ide néznek. Két éltelen között ül egy szép fiatal lányka, aki kétszer is üdvözölni látszott, és én nem tudom, hogy ki lehet.

Tarnaváryné a színpad felé irányza távcsövét, ami arra való volt, hogy az üveg mellett a kijelölt páholyra nézhessen.

– Azok Szenczy grófék, az öreg grófné és agg hajadon testvére; hanem a lánykát bizony én sem ismerem. Még sohasem láttam. Egészen ismeretlen előttem. Bizonyosan valami unokája lehet a grófnénak, akit valahol kolostorban neveltek ez ideig.

– Szenczyék? – találgatá magában az ifjú. – Nem emlékszem rá, hogy ismertem volna őket.

– Ah, menjen ön, mit titkolózik – évődék vele a septemvirné –, hisz az a kis barna valahányszor ide néz ön felé, mindannyiszor mosolyog.

– Pedig én nem ismerem.

– De valahol csak kellett, hogy összejöjjön vele. Gondolkozzék csak felőle!

– Nem emlékezem rá. Úgy tetszik... De mégsem lehet. Nem tudom elgondolni, ki az?

A fiatalembert kínzani látszott ez a gondolat, mert csak alig várta, hogy valaki jöjjön a páholyba, azonnal használta az alkalmat a megszökésre, a zseniális báró Berzyre hagyva azt a lovagias kötelességet, hogy a septemvirné mulattassa.

Az előcsarnokba leérve, közévegyült az ott csoportozó ifjak seregének, kik a lépcsők elejét elfoglalva, várták a hazaszállongó delnők jövetelét, bámszkozva a parányi lábacsok után, melyek ilyenkor világosságra szoktak jöni.

Egyik közölök megnézte az ismeretlen ifjút, a többi nem sokat ügyelt rá, könnyű volt neki közöttük elvegyülni.

Odabenn az utolsó darabok járták már, a páholyi közönség egy része nem várta be a végét az előadásnak, hanem igyekezett a tolongás elől kitakarodni hamarabb.

Nemsokára egyik tündéri csoport a másik után szállt alá a lépcsőzeten. Óh, azt meg kell nekik engedni, hogy igen szépek. Mind igen szépek. Sokszor elgondolkozom rajta, hogy minek fárastják magokat annyira a nagyságos és méltóságos urak szegény közrendű lányok után, mikor saját delnőik annyira bájjal vannak felruházva.

Most ismét egy érdekes hölgy pár száll alá a lépcsőzeten. Ez Kőcserepyné leányával. Az anya most is oly büszke szépség, a leány most is oly halovány. Maga a tanácsos hátul jön, karjára akasztva neje sálját, melyet a világért át nem engedne másnak, s oly nyájasan beszélgetve nejével és leányával, mintha az egy idegen asszonyság és idegen kisasszony volna, akiknek udvarolnia kell.

Az egész család szorosan a mi ifjúnk mellett halad el, ki egész illedelemmel megemelinteli előttük kalapját, halkan üdvözölve. A tanácsos úr szerfölötti nyájassággal fogadja köszönését, könyökével szinte elsodor két másikat, aki elfeledett neki köszönni; pedig fogadni lehetne, hogy ő sem ismeri azt a fiatalembert, mint más. A nagyságos asszony hidegen bólint fejével, anélkül, hogy érdemesnek tartaná megnézni, ki köszönt neki. Vilma pedig rászegzi nagy, sötét szeméit, azután feltekint velök atyjára s ismét anyjára, s anélkül, hogy az üdvözlést csak egy ajkmozdulattal viszonzná, siet előre, a tornác alá robogó hintójukhoz.

Az ifjú különös érzéssel tekintett utána. Olyasvalamit gondolt, mintha sajnálkoznék rajta.

Ez elbámulás percei alatt ismét több meg több csoport vonult végig az előcsarnokon; ő maga sem tudta, hogyan történt, amint egyszer visszafordult, szem-szemben találta magát azzal a szép ismeretlen nővel, kinek bizalmas mosolygása oly zavarba hozta az imént. Az egyik éltesszonyt vezetve karján.

Most még vidámabban mosolygott a lyánka, amint őt megpillantá, s kedves gyermeki könnyelműséggel szólítá meg az ifjút:

– Zoltán! Jó estét, Zoltán!...

Az ifjú az egész paradicsomot érzé magára szakadni! Ez a hang, ez megmondá neki, hogy ki az ő szép ismeretlenje. Hisz ez az ő szívereklyéje, az ő lelkének örök boldogsága, az ő reménye, hite, vágyódása. Ez az ő kicsikéje, Szentirmay Katinka.

Az ő kicsije! De mennyire megnőtt, megszépült, mióta utoljára látta! Akkor még játszi gyermek volt, most már ékes hajadon. És ő nem ismert volna rá, pedig mindennap gondolt rá; elment volna mellette, és a szépsége látásán érzett bámulatot hűtlenségnek vádolta volna magában a régi eszménykép iránt.

Pedig a lyánka is megismerte őt! Lám, elfeledte arcát mindenki, aki évek előtt látta, és ez rá tudott találni a férfikor által átidomított vonásaira a hajdani játszótársnak, az édes testvérnek...

Kinek jutott volna eszébe, hogy egy ilyen pillanatban okosan gondolkozzék; ki emlékezett volna ilyenkor hideg, megfontoló eszmékre? Évekig odajárni a világban, sehol sem menekülhetni egy kedves, bájos emléktől, s azután ismét véletlenül föltalálni a kedves emlék szép ideálját, s akkor elébb gondolkozni rajta, ha örüljön-e a viszontlátásnak, vagy ne; az nehezen volna emberi feladat.

Dehogyan gondolt arra Zoltán. Odarohant; röviden bemutatta magát; ismerték is már híréből; s azzal feledve volt nála minden fogadás, amit valaha Szentirmaynak tett, leánya bűvös-bájos szép szemei mellett.

Mennyivel szebb lett a kedves kicsike, amióta nem látá, még szebb, mint képzeletében maga elé bírta hozni. Már nem is merné őt kicsikéjének nevezni, hisz oly karcsú, oly délceg hajadon lett azóta. Aztán talán nem is szabadna azt többet tenni. – Ki tudja? Sok idő elmúlt azóta. Emlékezik-e még a hajadon azokra a boldog óráira a gyermekábrándoknak, amik csak úgy tűnnek elő, mint az álom, ha az ember később visszagondol rájuk, s úgy mosolyoghatna rajtuk, ha szomorúsága engedné. Vajon emlékezik-e még a leányka, miket mondtak ők egymásnak, mikor ott ültek a magános jávor alatt, hogy sohasem fogják egymást elfeledni, hogy amilyen véghetetlen ideig kell még élni, amíg mindketten felnőnek, olyan véghetetlen örömmel fognak gondolni egymásra. Óh, édes, tiszta örömei az ifjú éveknek, milyen rosszak, milyen boldogtalanok, milyen nyomorúak leszünk, mikor megszűntünk fiatalok lenni.

Az első pillanatokban alig talált Zoltán öröme szavakat. Nem győzött betelni az édes látással, csaknem elfeledte az udvariasság nehéz kötelességeit, mikkel azon ismeretlen delnök irányában tartozott, akik Katinkát kísérték. Szentirmayné közel rokonai voltak. Őszintén örültek rajta, hogy Zoltánt megismerheték, kit még azelőtt nem láttak. Reményüket fejezik ki, hogy őket gyakran meg fogja látogatni az országgyűlés alatt. Szentirmayékkal együtt laknak. A kárhozatos akadályt Zoltán és Rudolf között ők sem ismerheték.

Zoltán sietett e reményt a magáévá tenni. Óh, sokszor, igen sokszor fog ő Szenczyékhez menni. Katinka önfeledt örömmel mondta rá, hogy az nagyon szép lesz.

A csarnokajtónál azonban ezúttal el kellett volna egymástól válniok, ha a véletlen sors a szerető szívek kezére nem játszik, mely nem restelli nyilatkozatait gyakran a legcsekélyebb emberekre bízni. Szenczyék hintaja nem érkezett meg időre, a kocsis bizonyosan elmulatott valami rangjához illő társaságban, s elfeledkezett úrnőről, nem először, nem is utoljára.

– Óh, az a semmiházi, már bizonyosan megint leitta magát – sopánkodék az agg nők egyike, kit még kisasszonynak neveztek; az asszonyság azonban jószívűen biztosítja, hogy gyalog is hazamehetnek, hiszen az idő szép, holdvilág van, s aztán Zoltán lesz olyan jó, hogy elkíséri őket, ámbár kissé messzecke laknak.

De hogyan lenne olyan jó; bár a város túlsó végén laknának, hogy odáig mehetne velük! Karját ajánlja az éltesebb delnőnek.

– Köszönöm, Zoltán – szól az mosolyogva –, nem haragszik, hogy így nevezem. Mi csak egymásba szoktunk kapaszkodni Judittal, ő az én gavallérom, én pedig az övé. Tudja: ő kisasszony, én pedig özvegyasszony vagyok, akármelyikünket megszólna a gonosz világ, ha egy nőtelen legénnyel látnának karonfogva menni, csak maradjon ön Katinka mellett.

A két öreg jót nevetett e tréfán, s egymásba kapaszkodva tipegtek az előrebocsátott fiatalok után, csak arra kérve őket, hogy ne szaladjanak olyan nagyon, mert az ő lábaik már nem olyan frissek, mint voltak Napóleon idejében.

Az ifjú és a leányka eleinte szép illedelmes távolban haladtak egymás mellett, amíg a tolongás árából ki lehetett jutniok; később azonban, ahogy sötétebb utcákba kezdetek hatolni, természetnél fogva közelebb kellett húzódnunk Katinkának Zoltánhoz, majd egy csúnya nagy kőben megbotlott szegényke, mire Zoltánnak valódi kötelessége lőn, hogy karját ajánlja védencnőjének, s mikor aztán ez az ismerős gyöngéd kezecske ott volt hajdani helyén, ott szíve és karja között, mintha sohasem vált volna el tőle, olyat érzett, mintha egyenesen hazamenne ő is oda, ahova e lyánkát vezet.

Mennyi mondani-, mennyi hallgatnivalójuk volt! Óh, arra kevés volna egy hó, egy év, egy egész élet...

Most is az az őszinte gyermek volt mind a kettő, akinek egymás előtt nincsen titka, aki nem rejtegeti sem örömét, sem bánatát, sem hajlamait, mert tudja, hogy azok mind osztva vannak. Katinka elmondta, mennyit emlegették ők Zoltánt; ő is, s a kisgyermek mind. Hogy várták vissza. Tulajdonképpen neheztelni kellett volna, hogy Zoltán őket nem sietett felkeresni, de az neki eszébe sem jutott, s ha egykor gondolatjába ötlük is ez a szemrehányás, találni fog ő száz mentséget Zoltán számára, mikkel oly tisztára fogja mosni, mint a kristály, mert az igaz szeretetnek az a tulajdonsága, hogy kegyencét önmaga ellen is tudja védni.

Zoltán gyönyörködve függött szemeivel a beszédes leányka ajkain; mennyi boldogság csak hallgatni is ez ajkak beszédét, s mennyi édes van még azokon túl! Ha valami tündér azt kérdezné tőle ez órában, hogy mit adjon neki az egész világból, beh hamar tudna rá válaszolni.

Milyen kár, hogy a hintó szemközt találkozott velük, s Szenczyné ráismert korhely kocsisára.

Az esküdött mennyre-földre, hogy ő ott állt a színház előtt, de nem vették észre, s rövidebb dolog volt elfogadni a mentséget, mint utánajárni.

Mind a két hölgy megmagyarázta jól Zoltánnak, hol laknak, s Katinka újra elmondta azt neki, mintha azt hinné, hogy így jobban megtartja, s azzal elváltak tőle.

Zoltánnak még vissza kellett menni a színházhoz, hogy Tarnaváryné hazakísérje, ki az utolsó hangot is ki szokta várni, s csak onnan tért ideiglenes szállására haza.

Milyen boldog álmái voltak ez éjjel, egész gondatlansággal engedé át lelkét azoknak, egy édes mosolygásból állt az egész jövő előtt, melytől elfeledett mindent, ami elmúlt.

Még álmában is mindenütt őt látta, övele járt a gazdag, virágos mezőkön, hallgatta édes szavait, gyönyörködött búbajos, gyermeteg mosolygásában, átolvadt lelkével őszinte, tiszta szemeibe.

A kedves álomból prózai csöngetés hangja riasztá fel. Pitvarnoka belépett hálósobájába, egy levelet nyújtva át neki, melyet Szenczyék inasa adott át neki.

Zoltán Szentirmay írását ismerte meg a borítékon, s e vonások egyszerre kijózaníták lelkét. Szinte tudta, mi van ezen levélbe írva, akár fel se törte volna.

„Kedves Zoltán, ön feledni látszik, amit nekem ígért. Ha azt nem akarja, hogy én menjek el Pozsonyból, akkor önnek kell eltávoznia innen. Sz. Rudolf.”

E jéghideg szavak elűzték az álmot a szemről – a szívről. Észébe juttaták Zoltánnak a kárpátfalvi szomorú jelenetet, rejtélyes fogadásával. Milyen messze elüldözte őt ez a rejtély!

Egész testében reszketett, midőn fölkelt, mint akit a láz gyötör. Megalázva, megtörve, földre verve érezte magát...

Egyszerre észrevevé, hogy *reszket*. Ő reszket, ki azt hívé magáról, hogy bátor, hogy erős lelkű; reszket egy ismeretlen gondolattól, mint félénk gyermek az éjszakai hangtól. Ő, kit a tengeren, midőn elővett a tengeri láz, azt mondhatá magának: „Én nem akarok, nem fogok beteg lenni!”, és fölkelt, és nem lett beteg; ki ha elfáradt, ha nélkülözött, azt mondhatá magának: „Én megtiltom neked, hogy pihenj; megtiltom, hogy éhezél!”; most ne mondhatná-e azt lelkének: „Én megtiltom neked, hogy félj!”.

Megkeményíté szívét, nem szabad remegni, de meg kell tudni, minő titok az, mely közte és a Szentirmay család között áll, szemébe kell nézni a hidrának, s fejére gázolni annak, ha még akkora volna is.

Hol kezdje? Egyetlen gondolatja sem volt még rá. Annyit tudott, hogy rögtön el kell utaznia Pozsonyból. A gőzös reggel indult, még azzal elmehetett. Hová? Pestig bizonyosan. Onnan talán tovább.

Sietve elkészült. Inasát hátrahagyta, hogy másnap holmijával kövesse. Ajtaját azalatt tartsa zárva, s ne szóljon senkinek elutazása felől.

Míg a gőzösig sietett, addig támadt egy gondolatja; még akkor csak tétova, kifejezetlen eszme volt, de estig kifőzhette azt magában. Leült a lapátkerék elé, órahosszant elnézve, hogy törí fehér porrá a hullámot a csattogó lapát, millió fehér gyöngyöt hajtva a víz alá, majd meg elnézte sokáig, hogy omlik a fekete füst a magas kémény korona alakú kürtözete közül, sűrű, egymást hengerítő gomolyokat képezve a világoskék égen, azután elállt percig a gőzerőmű mellett, mely szörnyeteg fejét le s fel emelgeti, vaskönyökeivel számtalan egymást kerülgető iját-fiját taszigálva. Az utazók között szép delnők is voltak, akik el nem tudták gondolni, mit nézhet egy ilyen szép, elegáns fiatalember órahosszant az unalmas hullámegyformaságon, az alakatlan füstfelhőkön, s a gőzgépek változatot nem szenvedő örök küszködésén.

Pedig ő sokat látott és gondolt azalatt.

Amint Pesten kikötött a gőzös, a legelső bérkocsiba vetve magát, Kovács szállására hajtatott.

Kovács már ekkor egy év óta Pesten lakott mint a Kárpáthy család ügyvédje. A régi öreg ügyvédet, ki János urat kiszolgálta, egy év előtt revokálták ama mennyei bíró elé, akitől nincs többé apelláta. Ő már intra dominium van, bírván azt a jószágot, mely egyedül van biztosítva arról, hogy aviticitas útján tulajdonosától vissza nem pereltetik, tudniillik: a sír.

A jövedelmes és a nagy fontosságú állomásra nézve igen természetesen a legtöbben vágyód-
tak az igen tisztelt ügyvédi karból, s nagyon valószínű volt, miszerint a törvényes gyám, a

méltóságos septemvir úr valami nagy tekintélyű, tapasztalt és meglett fiskálissal fogja e fontos helyet betölteni, különös ellenszenvvel viseltetvén minden fiatalember iránt, mintha mindegyiknek az orráról látná, hogy ez is egy veszedelmes újító, aki a régi jó rendet fel akarja forgatni, aki vasúton akar járni, és adót akar fizetni.

Annál meglepőbb lehetett tehát, midőn megtudták, hogy a hétszemélynök által ez állomásra alkalmazott egyéniség egy fiatal, most cenzúrázott ügyvéd, akinek még semmi gyakorlata sincsen: valami Kovács vagy kicsoda.

A fölületes vizsgálók ebben valami rendkívüliségre véltek akadni, s a tényt Tarnaváry jellemének egyéb különösségei közé sorozták; pedig az nagyon fölfogható volt; Tarnavárynál a heveskedés, gorombáskodás csak modor volt, azért ő valódi fogékonysággal bírt a becsületes, őszinte jellemek iránti tiszteletre, s ha szerette is a zsarnok szerepét, de egyesíté vele a pártfogóét. Azon ifjak közül, kik nála töltötték törvénygyakorlataik éveit, ha sok mulatságos üzés-hajtás emlékeit vitték is el tőle magokkal, de később az életben minden alkalomnál tapasztalhatták, hogy a kemény, indulatos ember saját előszeretettel hajlék hozzájuk. Ez előszeretettel sehol sem lehetett annyira indokolva, mint a jelen esetben. Tarnaváry tarthatott tőle, hogy ha e rendkívüli pert, mely Zoltán ellen foly, egyikére régi ismerős ügyészeinek bízza, azok nem maradnak menten minden befolyásától azon aggodalomnak, mely őket egyéb ügyeikre nézve Kőcserepy mint tanácsos ellenében leszorítva tartja, míg ez eszes, tudományos ifjú, kinek az első pere lesz, nemcsak hivatási ambícióból, de védence iránti személyes előszeretetből is, teljes lelkével, hitével fog azon csüggeni.

Még mielőtt Zoltán megérkezett volna, hazahívátá Kovácsot. Zoltán csak két hónappal későbbben jött meg.

Amint Pestre ért az ifjú, egyenesen Kovácshoz sietett, kit késő este is munkában talált.

A fiatal ügyvéd őszinte örömmel látta megérkezni ifjú védencét, kit még külföldön hagyott el. Zoltán mondá neki, hogy az ő szállásán fog maradni, ha szívesen látja. Kovácsnak nagyobb örömet nem is mondhatott volna.

Az ifjú Kárpáthy már szinte egy hétig ott tartózkodott ügyvédje szállásán, s még semmi készüléket sem mutatott, hogy máshová akarna menni. Kovács egynehányszor előhozta neki, hogy talán jó volna az ifjú báró számára állandó lakást bérelni ki, de ez mindig kitérőleg felelt, hogy ő jól érzi itt magát, s úgysem sokáig akar Pesten maradni.

Napközben gyakran bevetődött Kovács írószobájába, s gyakran meglepte ügyvédét, midőn az, jöttének neszére, hirtelen eldugta írásait, s mindannyiszor igen zavarodottnak látszék.

Zoltán úgy tett mindig, mintha nem venné azt észre; beszédet kezdett az ügyvéddel, s szórazottság színe alatt annak irományai közé iparkodott tekinteni. Hanem Kovács oly óvatosan dugott előle mindent, hogy sohasem vehetett észre semmit.

Egyszer mégis oly véletlenül lepte meg az ügyvédet, hogy annak a nagy sietségben nem maradt ideje valamennyi irományt jól összenyalábolni, s amint azokat sebtében íróasztala fiókjába lökte, egy vékony csomag az asztal alá hullott belőle.

Zoltán nagy készséggel sietett azt felvenni, s míg a szerfölött zavarba jött ügyvédnek átnyújtá, hirtelen megtekinté a csomag címetét „Béla Kárpáthy, contra Zoltanum Kárpáthy et Rudolfum Szentirmay!”

„Ah, ez hát a göcs!” – gondolá magában.

– Micsoda pöröm van énnekem Abellino bátyámmal? – kérdé, közömbösséget színelve, az ügyvédtől.

Kovács iparkodott egész ügyvédi nyugalmit összeszedni, ami neki annál rosszabbul sikerült, mennél jobban erősítette. Először is füle hegyeig vörös lett, azután pedig majdhogy ríva nem fakadt. Csak mondani kellett volna neki, hogy sírjon, mindjárt megtette volna.

– Ugyan, ne turkáljon az írásaim között nagyságod – kiálta, bosszankodással akarva elűtni a dolgot.

– Hát turkállok én? Ez leesett a földre, s én felvettem – szólt Zoltán nevetve, de e nevetés alatt úgy dobogott a szíve!

– No, hát legyen szíves ideadni.

– Mindjárt, mindjárt, jó barátom, hadd nézzek egy kicsinyt bele!

– De instálom, kegyeskedjék nem bontani ki; ott minden szépen rendbe van szedve, alfabét szerint; hányjon el belőle egypárt, akkor aztán én felforgathatom megint az egész levéltárt, amíg ráakadok.

– De hiszen nem hányom el. Nézze meg az ember, hogy félti ön tőlem a saját peremet. Csak szabad tudnom, hogy mi van a saját peremben?

– Ugyan mit nézhet egy unalmas osztályigazítási peren? Ez csak gyermekies kíváncsiság.

– Hozzám fér! – felelt meg e szóra Zoltán, s bontani kezdé a pörzsomagot.

Eddig tréfásan folyt a vitatkozás, de amint Zoltán a per kötőlékét feloldá, az ügyvéd egész megilletődéssel lépett hozzá, s érzéstől reszkető hangon kérte, kezeit összetéve előtte:

– Óh, *kedves Zoltán!* Ne nézzen azokba az *átkos* iratokba.

Az ifjú szorongó tekintettel nézett fel ekkor ügyvédjére, s mintha a régi kísértet egész terhével szállna keblére, oly fulladt hangon kérdezé:

– Mi van ebben az írásban?

– Isten ne engedje, hogy ön e kérdésre valaha választ kapjon! Én mondom önnek hitemre, becsületemre, hogy ha valaha fog ön akadni emberre, aki azt tanácsolandja önnek, hogy ez iratokból csak egy sort elolvasson, az önnek halálos, gyilkos ellensége.

Zoltán e szavak alatt mindig görcsösebben szorítá kezei közé az iratokat, hogy szinte összegyűrődtek ujjai alatt, szép arca halovány lett, mint a fal.

– Barátom, igaz jó barátom – szólt reszketeg hangon Kovácshoz. – Ön tudja, hogy engem egy ismeretlen végzet évek óta elkésérülten üldöz, hogy a legboldogabb reményt, amihez ragaszkodtam, valami láthatatlan ok, valami sejthetetlen átok mindig – mindig széttépi szemeim előtt, hogy nekem bűnhődnöm kell, és nem tudom miért, hogy kerülnöm kell azokat, akiket szeretek, és nem tudom, miért. Van-e e pernek összefüggése azzal az átokkal, ami az én szívembe van égetve?

– Én nem felelhetek önnek!

– Úgy itt lakik a kísértet! – kiálta Zoltán, s kezével a perre ütött, míg szemei mondhatlan érzéstől ragyogtak.

Kovács megfogta az ifjú kezét.

– Uram, édes jó uram. Hiszi-e ön azt, hogy van a világon ember, aki önt nálamnál jobban szereti? – egyet kivéve.

– Csak azt az egyet ne említette volna ön most!

– A szemem könnyezik, és a szívem reszket, amint itt kérem önt, és ha az a másik itt volna, éppen így könnyezve, reszketve könyörögne önnek, vesse el kezéből azt az iratot, mert átok és lélekjárázat van annak minden soraiban, mert azon perctől kezdve, amidőn ön azokat megismeré, megszűnt ön fiatal lenni, és lett öreg-öreg ember, megszűnt ön szeretni tudni, és megtanult gyűlölni, irtózni, iszonyodni. Óh, adja ön azt az írást nekem vissza, és ne fürkészsze énnálam a titkokat, miket Isten irgalma örökre takarva tartson minden ifjú lélek előtt! Ön még gyermek, oly ártatlan, mint a gyermek, bár oly érett, mint egy férfi. Legyen önben elég férfierő, lemondani e kárhozatos tudnivágyról, s menjen ön azután örülni az életnek, ami tele gyönyörrel van tárva ön előtt.

Zoltán komoly, nyugodt arccal állt Kovács elé, s hideg tekintettel nézett annak szemeibe.

– Édes jó barátom! Mi évekig jártunk egymással, s megtanultuk egymást ismerni. Láthatott ön sok veszélyes próbával szemben; bizonyosságot tehet róla, ha remegtem, hátráltam-e valamelyik előtt. Ha nem mondaná is ön, érzésem, szívem borzadálya mondja, hogy aminő veszély torkában sem az égő hajón, sem az indusok berkében, sem a tűzokádó krátere előtt nem voltam, olyan előtt állok most; de én meg akarom azt ismerni, és ha a halál van ebben az írásban, el akarom azt olvasni, és ha az ördög lakik is benne, előhívom azt onnan. Három év óta futok egy névtelen kísértet előtt, meguntam már a hátrálást, szembe akarok vele fordulni, meg akarom tőle kérdeni, hogy híják, és miért üldöz. Én meg akarom ismerni azt a pert, és esküszöm, hogy nem ijedek meg, akármire találok benne.

– Súlyosan volna ön büntetve esküvéseért, ha azt tenné.

– Fogom tenni!

– Az én tudtommal nem – szólt ekkor Kovács határozottan. – Én becsületszavamat adtam egy férfinak, akit ön éppen oly mértékben szeret, mint amelyben én becsülök, hogy soha önt e per tartalmával megismertetni nem fogom, nem engedem. Én becsületszavamat adtam erre. – Most tessék felbontani az iratokat!

Zoltán e szókra összeköté a percsomagot, s szótlánul visszatette az ügyvéd asztalára.

Kovács hévvel szorítá meg ifjú védenccé kezét, alig hallhatólag rebegve:

– Köszönöm, köszönöm...

Az ifjú oly, mondhatni elektrikus dühvel nézett az összekötött perre, mint valami gyűlöletes fenevadra, s a gyermeki indulat egész elfojtott hevével tévé rá reszkető kezét:

– Azért ne higgye ez a kísértet, hogy nem fogok vele beszélni.

Azzal eltávozott, és Kovács három hétig hírért sem hallotta védenccének, ki most már saját házába költözött, melyet egykor az öreg nábob annak az örömeire építtetett, hogy neje Pesten kíván lakni, de amelyben nem lakhatott soha, sem ő, sem felesége.

Zoltán szót fogadni látszott a baráti tanácsadásnak; felkereste a legvidámabb társaságokat, sietett egyik mulatságból a másikba, s midőn olyan jól mulatott, mindenütt arra figyelt, nem hallani-e valami neszét annak, amit ő meg akar tudni.

Egyszer végre nyomára jött, hogy ellenfelének ügyvédje Maszlaczký. Talán őáltala könnyebben hozzájuthatna a perhez? Egy ízben összetalálkozott vele, s előhozta neki az ügyet. Az ügyész finomul kicsúszott a kérdezősködések alól, biztosítva Zoltánt, hogy ez csak az ügyészek dolga, és a védenccnek addig, amíg nagykorúságát el nem éri, nincs befolyása az ilyen ügyekre.

De még aznap sietett Maszlaczký úr levelet írni Kőcserepy úrnak, mely e pár rövid szóból állt:

„Már pedzi!”

Azt ugyan rögtön megtehetette volna, hogy a pert az ifjú kértére neki megmutassa, de az köztudomásra jöhetett, s ügyvédi hírnevének sokat árthatott volna; úgyis jól tudta, hogy Zoltán nem engedi magát visszautasíttatni, amerre egyszer megindult.

Egy napon a Városligetben sétálva, Zoltán megpillantott egy nagy bajusszal ellátott patriótát, aki egy jegenyefának vetve a hátát, nagy világmegvetéssel szedegeté elő kopott atillája hátulsó zsebéből az oda elrakott görögdinnyemagokat, melyeket szépen megtisztogatva, evegetett csöndes kényelemmel.

Zoltán megismeré az öreg Bogozyt, kivel még az árvíz idején kötött ismeretséget, s odasietve a vén szittyához, megszólítja:

– Jó napot, Bogozy! Mit csinál itt?

A vén sas félretekintett, s anélkül, hogy a jó napra fogadjistent mondana, felel egykedvűen:

– Ebédelek, ahogy látni tetszik.

– Konfekt talán?

– Nem konfekt biz az, mert ez ebéd. A dinnyéjét megettem vacsorára, a magját ebédre hagytam. Ilyen a szegény legény sorsa gazdag városban.

– Hát még mindig a régi állapotban van? – kérdezé Zoltán részvétellel.

– Az a bajom, hogy nem vagyok.

– Tán ismét nem sikerült a cenzúra?

– Az a nagy baj, hogy sikerült.

– Hogyhogy?

– Hát addig, amíg jurátus voltam, csak akadt exmissióm, akcidenciám, de amióta felesküdtém, elestem ettől a jótól, s most csak abból éldegélek, amit a körmölésből kapok.

– Hát nem folytathat pereket?

– Ugyan ki bízna rám a perét?

– Már miért?

– Mert attól félhetne, hogy a felperest egzekváltatom, vagy beiszom a perét, vagy egy kézre játszom az ellenfelével. Tudja: szegény embertől minden kitelik.

Zoltánt nagyon szomorította ez a cinikus beszédmod. – Tehát most mivel foglalkozik?

– Mondtam, hogy körmölgetek.

– Még mindig Maszlaczky úrnál?

– Nála is, másutt is, aki fizet. Tíz krajcárért írok egy ívet. Ha tud valakit nagyságod, utasítsa hozzám, majd én felkeresem. Zoltánnak egy gondolat ötlött a fejébe.

– De bizony most jut eszembe, énnekem magamnak is volna valami íratnivalóm.

– Az isten áldja meg, nagyságos úr, ne bízsa másra, én leírom egy szó hiba nélkül, olyan szépen, mintha metszve volna. Sok-e?

– Egy egész per. Hanem egy kis utánajárás is kell hozzá.

– Előkerítem én. Hol van? Elmegyek érte Erdélybe is, ha parancsolja.

– Nincs olyan messze. A „Kárpáthy contra Kárpáthy et Szentirmay” pert akarnám leírni.

– Hisz az legkönnyebb, nagyságod fiskálisa Kovács, minden percben kiveheti.

– Igen, barátom, de azt akarom éppen, hogy ő ne tudjon felőle, mert az a szándékom, hogy az így leírott pert majd elküldöm Londonba egy híres jogtudósnak, hogy adjon tanácsot iránta, s lássa, nem akarnám Kovácsot azzal megbántani, hogy megtudja, miszerint másutt is kérek véleményt az övé mellett. Zoltán úgy hazudott, mintha tanították volna rá.

– Úgy! Értem – szólt Bogozy. – Tökéletesen értem. Tehát ezt nem szabad senkinek megtudni. Ne féljen nagyságod, azért meglesz az. Majd rálesek, mikor Maszlaczkéhoz kerül a per. Egy éjszaka fennmaradok, s míg ő alszik, azalatt lerápiálom az egészet, azután majd leírom abból tisztán.

Zoltán alig bírta rejtve tartani izgatottságát. Mint aki valami jó alkut csinált, sietett foglalt adni Bogozynak. Tíz arany akadt a kezébe, azt odanyomta a vén fiú markába.

– Fogja ezt előre, ha meglesz, még tízenyit adok.

Bogozy a fogásáról azt ítélte, hogy ötkrajcárosok vannak a markában, s csak akkor szörnyedt el, mikor a sárgaságukat megpillantá.

– Csak nem bolondult meg? – mormogá magában. – Nem tudok én ebből visszaadni. Uram, sárgát tetszett adni fehér helyett.

– Csak hadd maradjon. Ha le van írva a per, száz aranyat kap érte.

Azzal elsietett. Bogozy hiába kiabált utána, hogy legalább hát tartson belőle magánál kilencet, ne hagyja nála mind a tízet, mert ő még ma mind elkölti, amúgy meg majd apródonként kikéregetné. Zoltán felkapott lovára, s otthagya a jámbor Bogozyt, de aki azért csak megette a dinnyemagot mind egy lábíg.

Arannyal fizetni nemigen volt szokás az én emlékezetemre ebben a világrészben, ahol mi lakunk, s ha valaki aranyat adott ki, azt mindig egy nemével a pironkodásnak tette, mert nagyon megnézték érte az embert, s bizonyosan mindenki azt gondolhatta felőle; „Ugyan, már hogy tudja elkölteni?” Szegény legénytől még azt is megkérdezték, hogy hol vette, s purifikálni kellett érte magát, hogy tisztességes úton-módon jutott hozzá; ha pedig rendes életű ember adta ki, abba a gyanúba keverte vala magát, hogy minden más pénze elfogyott, s arra szorult, hogy aranyat költsön; sok helyen nem is tudták, hogy mit kell belőle visszaadni.

Fráter Bogozy a legnagyobb titokban iparkodott túladni a Zoltántól kapott aranyokon; *elcsaklizta* (műszó) *kutyébereknek* (szinte műszó), felváltogatta ismerős pincéreknél szép suttyomban, de egyen mégis rajtakapták, s híre futamodott, hogy Bogozy aranyakat vált. Kit ölt meg értők?

Megtudták az esetet társai, kik egy irodában dolgoztak vele, s besúgták Maszlaczkynak. Maszlaczkynak pedig feltűnt a dolog.

Bogozyn egy cseppet sem látszott meg, hogy pénze van, még a könyökén támadt szakadást sem foldoztatta be, pedig másutt is kopott volt már az atillája.

– Ejnye, amice – támadt rá egyszer a principális, mintha csak most venné először észre, mutatóját mintegy értelmezésül a megszólított atilláján támadt lyukba fúrva –, ejnye, amice, nem foldathatná be már egyszer ezt a lyukat itt az atilláján?

– Nem tudnám, hogy miből – viszonzva készen Bogozy, fel sem tekintve a papirosról.

– Hát abból a sok aranyból, amit itt-amott elprédál.

Bogozy neheztelve tekintte fel e szóra.

– Ugyan már ki fütyülte be azt is?

– Hja, van énnekem egy kis madaram, aki nékem mindent megmond. Hol vette maga azt a sok aranyat?

Bogozy gondolkozott rajta, hogy mit találjon ki. Minden jó gondolat messze volt tőle.

– Loptam – felelt végre mulatságos flegmával.

E szóra Maszlaczký úr felüté az orrát.

– Kedves barátom uram, hogy mondhat ilyen szót, hogy „loptam”? Illik az ilyen szó egy diplomatisztált férfi szájába? Hogy tudnék én ilyen közönséges gondolkozásmódot megengedni magamnak? Piha! Még csak tréfának is! Én a múltkor néhány aranyat feledtem az asztalomon, amit később nem találtam ott, de én a világ minden kincseért ki nem mondanám ezt a szót, hogy „valaki ellopta”. Énkörülöttem csupa feddhetlen jellemű emberek vannak, s nekem a szemem égne ki, ha valamelyik azt olvashatná ki a szememből, hogy én azt gondolom, hogy ő lopott. A szemem égne ki!

Bogozynak nagy kedve lett volna a tele téntatartót hevenyében Maszlaczký úr szemei közé vágni, nehogy kiégjenek; hanem elgondolta, hogy a leírandó pert másutt nem kapja meg, ha itten összevész, s ahelyett durcás nyugalommal viszonzá:

– Nehogy azt gondolja a tekintetes úr, hogy én loptam el az aranyát; mert nekem, ha tudni akarja, nagyságos Kárpáthy úrfi adott a múltkor egy párt, tessék megkérdezni tőle, ha olyan nagy kedve van utánajárni.

– Micsoda Kárpáthy úrfi? Melyik Kárpáthy úrfi? – tudakozódék gyorsan a fiskális.

– Hisz azt a vén invalidus gavallért csak nem hívom úrfinak.

– Tehát Zoltán? Mi köze önnek Zoltánhoz? Miért adott az önnek aranyakat?

– Hát mert kértem tőle; mert nem volt mit ennem. Ő pedig ismer még a nagy árvízből, hát adott néhány aranyat. Az neki annyi, mint másnak két garas.

– Kedves barátom – szól Maszlaczký úr, pozitúrába vetve magát. – Azt én egyáltalában nem szeretem, hogy az énkörülöttem levő adjunktusok vagy jurátusok összeköttetésben legyenek olyan pörfelekkel, akik ellen valami ügyet folytatok. Én nem zárhatok el minden titkot a jurátusaim és adjunktusaim elől, s ezen a csatornán át sok kiszivároghat, amit nem lett volna szabad másnak megtudni. Most éppen a Kárpáthy-féle perben dolgozom, és nagyon megütközve hallom, hogy segédeim egyike éppen akkor indokolatlan ajándékokat fogad el az ellenféltől, holott én legnagyobb peremet is megszoktam önnek a kezei alá bízni.

Milyen gyönyörűsége lett volna Bogozynak a legeslegnagyobb pert, mi éppen keze alatt volt, megfogni fülénél fogva, s úgy hajítani szerteszéjjel, hogy minden írás kilencvenkilenc felé repült volna belőle; de csak tűrte, a száz aranyra gondolva, s haragjában olyan cifra betűket írt, hogy ember legyen, aki el tudja olvasni.

– Én olyan gondatlan vagyok – pattogott tovább is Maszlaczký úr –, hogy sohasem zárok el semmit, én tele vagyok bizodalommal minden ember iránt, és én nagyon könnyen megadhatom az én bizodalmamnak az árát.

Azután nagy haragosan a szobájába távozott az ügyvéd, maga után csapva az ajtót, s még onnan belülről is sokáig elhallatszott dörmögése, de aki keresztülláthatott volna a falon, hogy utolérte volna a bámulás, azt látva, hogy az ügyvéd e bosszús dörmögésekhez milyen vidám arcot csinál, hogy mosolyog, milyet rándulnak az ajkai, hogy hunyorgat szemeivel, s kezeit nem szűnik meg dörzsölni, s valahányszor elmegy a Kárpáthy-pör mellett, mindannyiszor rejthetetlen örömmel tekint reá; csak hogy el nem neveti magát, olyanokat rándul szeme, szája, arca.

Végre magához tér a sok kézdörzsölésből, s örömeinek annyira nem tud parancsolni, hogy elkezd magában füttyülni, míg észreveszi magát, s a szájára üt: – odakinn meghallhatják.

A megtöltött csibuk visszaadja nyugalma. Az ilyen pipaféle nagyon alkalmas arra, hogy az ember arcát megfossa minden kifejezéstől.

– Bogozy! – kiált nyájas, kellemes hangon.

A szólított engedi magát még egypárszor hívatni, s csak azután jön be.

– Hát haragszunk-e még? – kérdi familiáris nyájassággal Maszlaczký a duzzogó besenyőt, mire az fölöslegesnek tartja feleletet adni.

– No, ne haragudjék – szól tovább Maszlaczký –, lássa, én heves ember vagyok. Kurta nyakam van, hamar a fejembe megy a vér. Én nem akartam önt megbántani. Nem is önre céloztam. Hiszen régen ismerem már kedves barátomat; ismeri az egész világ; hűsége, férfias szilárdsága, lelkiismeretes hallgatagsága példabeszéddé vált. Ezt öntől senki sem vitatja el.

Bogozy is jónak látta valamit szólni a dologhoz.

– Hiszen csak azt restelltem, hogy a tekintetes úr azok előtt a bikficek előtt szidott le. Négy-szemközt nem bánom, mondjon akármit.

– Azt is helyre fogom tenni. Meglássa ön. Fényes elégtételt fogok adni. Én most kénytelen vagyok elutazni néhány napra Pestről. Ez idő alatt önre bízom az egész irodát. Ön ügyeljen fel mindenre! Háljon itt az én szobámban! Minden kulcsot a kezére bízok: a levéltárét, a perköltségi pénztárét, mind. Ön fizesse a frátereket s minden előfordulandó sportulát és expensát. Ami pénz jön be, azt vegye át és nyugtatványozza. Adok rá felhatalmazást. Egy pörömben kompareálni kell, ott majd ön fog megjelenni helyettem, s felveszi a levátát. A többiről pedig, ami előadja magát, mind pontos naplót fog vezetni, s magának a jurátusok működéseiről teljes tudomást szerez. – Nos tehát, meg van-e ön velem elégedve; elhiszi-e már, hogy nem akartam önt megbántani, hogy teljes bizodalمام van hozzá; no?

Bogozy csak mind azt gondolta magában, hogy mégis jobb szeretne ő egypárt az oldalbordái közé suhintani a principális úrnak, hogy tökéletesen meg legyen elégedve, s csak a nyakát tekergette a nagy megtiszteltetésre.

– Adjon hát kezét! – monda Maszlaczký úr, elfogva Bogozy tenyerét, ki engedte azt szorongatni, mint egy darab fát, s amint eleresztette a principális, menten kilódult a szobából, fensőbbsege érzetében érzékeny fabarackkal tisztelve meg egy apró jurátus fejelágját, akire gyanúja volt, hogy az árulta el az aranyakat.

Maszlaczký úr pár óra múlva útra készen állt; a vén huszár vitte utána bőröndjét, köpönyegét. Az irodában tudtára adá a személyzetnek, hogy távollétében Bogozynak fognak engedelmeskedni, akit alteregójának hagy hátra, amiből az következett, hogy amint kihúzta lábát az ajtón, a fráterek mind abbanhagyták az írást, Bogozyra hagyva, hogy végezze el, amit ők nem győznek. Amice Bogozy azután, hogy tekintélyét fenntartsa, az úrfiakat egytül-egyig mind a földhez verte, kit az ágy alá dugott, kit az asztal alá, kit meg kidobott az ajtón. Egyszóval emberül feltartá a rendet egész délig. Délután nem kellett, mert a fráterek feleslegesnek tartották megjelenni.

Azt szerette csak Bogozy. Háborítlanul maradt az egész szálláson. Első dolga volt a Kárpáthy-féle pert előkutatni. Vett két konc papirost, azt is Budán vette, hogy még csak a papiros se hasonlítson ahhoz, ami az ő irodájokban van. Az iratot pedig egyenesen állította maga elé, ezáltal a betűk hátrafelé dülve, nagyon különbözővé tették azt szokott írásától. Ha valaha napfényre találna jöni, könnyebb lesz az eltagadás.

Maszlaczký úr mindezen dolgok mellett feddhetetlen, becsületes ember. Hát tudhatja ő, hogy mi történik azalatt irodájában, amíg ő távol van? Hát tartozik ő azt megérezni, megszagolni, hogy míg ő jóhiszeműen dolgai után jár, azalatt egy esztelen ember az egész Kárpáthy-pert lemásolja, s átadja annak, akinek azt nem volna szabad látni, s kést üt a szívébe egy ártatlan, semmi rosszat nem sejtő ifjúnak, akinek még csak sejtelve sincs azon undok eszmékről, miket az a per tartalmaz? Nem úgy járt-e ő el e tárgyban, mint derék, meggondolt férfiú; nem rőtta-e meg nyilván, több ember hallatára, tanúk jelenlétében segédjének azon gyöngeségét, hogy Kárpáthy Zoltánnal összekötötést kezdett; nem tiltakozott-e azon lehetőség ellen, hogy valaki ellenfelét azon titkokkal meg fogja ismertetni, amik az ő irattárában vannak eltemetve? Tehet-e arról, ha valaki bizodalmaival galádul vissza fog élni; okolhatja-e őt józan ember a következményekért, ha éppen az, akire rábízta, hogy okirataira felügyeljen, ez okiratok legveszélyesebbikét el fogja árulni? Óh, nem. Bizonyára Maszlaczký úr a leglelkiismeretesebb ember, aki még csak nem is gyanítja, hogy mi történhetik azalatt odahaza, amíg őt fontos ügyek távol tartják, s aki legnagyobb lármát fog ütni, ha Kárpáthy Zoltán a rejtett okiratokkal megismerkedik, s ez világ elé kerül, s ezen esetben okvetlen fényes elégtételt fog szolgáltatni a világ előtt: minden irgalom nélkül el fogja magától csapni Bogozyt. Erre előre készen lehet.

– Holnap estére készen leszek a perrel – ezt súgta Bogozy egy napon Zoltán fülébe, kivel az utcán találkozott.

Hacsak nagyon kevésbé lett volna pszichológ a jámbor pacinacita, észre kellett volna vennie azt a szokatlan sápadást, ami az ifjú arcán elvonult e szókra.

– Elvárom önt – monda neki, kérges tenyerét megszorítva. Másnap egész délután nem mozdult ki szobájából az ifjú, meghagyva cselédeinek, hogy ha egy ilyen s ilyen alakú úriember tudakozódik utána, azt vezessék fel hozzá; másnak senkinek sem lesz otthon.

Milyen lassan mászott neki az idő, amíg este lett! Százszor megnézte az óráját, s minden hangosabb léptekre az ajtóhoz sietett figyelni. Véghetetlen nehéz volt a várakozás, amíg beesteledik.

Annyira izgatott volt, hogy minden legkisebb zöreire összerezzen, könyveket vett elő, hogy olvasson belőlük, s nem tudott odább menni az első sornál, amit elolvasott sem emlékezett rá, minden óraütés kizavarta a szövegből.

Legérdekesebb tanulmányait vette elő, miket Kováccsal együtt tanult végig, s amint azokon végiglapozott, úgy kezdett emlékezni lassankint az ifjú jó barát értelmes arcára, mint oktatja őt nemes tanácsokkal, mint mondja neki szelíden: „Ha kedves ön előtt az én szavam, és még egy másiké, ki önt még jobban szereti, ne nyúljon ön azon átkos iratokhoz, miket erőszakosan meg akar ismerni; hagyja azokat nem letteknek, nem ismerteknek maradni, ott ahol vannak, énértem, és még egy *másik* kedvéért, aki önt oly nagyon szereti!”

És azután feltűnt ennek a *másiknak* emléke előtte, midőn a kárpátfalvi kastély zárt szobáin együtt járt vele oly búsan, oly szomorúan, midőn keblére ölelte őt könnyezve, s oly érzékeny szóval kérte őt, hogy szűnjék meg keresni e bánat, e könnyek okait örökre, hagyja el őt, és sohase tudja meg, miért kellett őtöle megválni.

Elmaradt, elábrándozott ennél a gondolatnál.

Egyszerre rögtöni kocogtatás az ajtón riasztá fel ábrándozásából. Mintha hívatlan kísértet kopogtatna be, ugrott fel helyéről. Pedig várt reá.

– Ki az?

Legalázatosabb szolgálja, Bogozy bókolt be az ajtón, engedelmet instálva, hogy ilyen későn háborgatja a nagyságos urat. Hóna alatt volt a per.

Zoltán minden vérét fejébe érzé tolulni, alig látott, alig bírt szólni, alig felkelni helyéről.

Bogozy úr odahelyezé asztalára a leírt pert, melynek borítékjára nem sajnálta kicifrázott, lapidár betűkkel írni fel a hármaskör címet.

Zoltán úgy érzé, mintha nem az asztalára, hanem a szívére tette volna azt le, s minden egyes lapnak egy mázsányi terhe volna.

Meg akarta köszönni, de nem jött ki nyelvén ez a szó. Érzéke megtagadta a köszönetmondást ily átkozott szolgálattételért. Bogozy azt hívé, hogy jó lesz neki leülni, miután annyi lépcsőn felfáradt, s jó mulatságot talált a falakra aggatott képek sorba bámulásában.

Az ifjú merően nézett a per címére, mintha egy baziliszkot nézne szembe.

– Le van ám az írva utolsó betűig – bizonyítá Bogozy, ki kezdte észrevenni az ifjú csodálatos tekintetét. – Nincs benne egy vakarás, sem egy betűhiba. Bár tessék felbontani!

Ő maga akarta meggyőzni az ifjút állítása valóságáról.

Zoltán inte neki, hogy hagyja abban. Ne nyúljon hozzá. Maradjon ott, ahova leült.

Azután kivont fiókjából egy tekercset, abban volt száz arany. Szótlanul odanyújtá Bogozynak.

– Ejnye, tehát csakugyan nem tréfált a nagyságos úr? Pedig bizony isten, ez sok. Ennyit nem szokás adni. Ejnye, csak már megcsomagolhatnám ezt a nagy szívességet; ha parancsolja még a nagyságos úr, leírok akármilyen nagy pert ráadásul.

A jámbor kuturgur sohasem tudta, mi van abban a perben, amit ő Zoltánnak lemásolt; ő az iratok tartalmával nem szokott törődni, csak írt betűt betű után, ahogy maga előtt látta, s ha készen volt vele, el lehetett volna hitetni vele, hogy saját halálítéletét írta.

– Legalább ne adott volna ennyi aranyat nagyságod, sokkal jobb szerettem volna bankó-cédulában – szabódék még egy ideig Bogozy, de miután látta, hogy Zoltán semmit sem felel, csak egyre azt az összekötött per borítékát nézi, elkezdte ajánlani magát, s kihátrált az ajtón, anélkül, hogy Zoltán észrevette volna, mikor ment el és merre.

A gyermekérzelmek egyike, mely bennünket a késő vénségig el nem hagy, az ismeretlentől félelem.

Egy zárt, beomlott pincebolt, melyet senki sem látott soha nyitva; az ember milyen félve halad el mellette; ki tudja, mi lakhatik abban. Egy távoli jajkiáltás, mikor éjszaka sötét erdőben pusztá mocsáros helyen utazunk. Ki tudja, mi kiálthat ott?

Minő kísértetek, minő rémek fognak előjönni, ha felbontod azt a papirosba kötött temetőt! Nem érzed-e előre azt a halottszagot, midőn egyenként felleplezed azt a sok susogó szemfedeleket? Nem látják-e szemeid azokban a fekete betűkben a tekergő, vonagló sírbeli férgeket, amik úgy mászkálnak a halott szemfödelén, miután testét megrágták? Nem döbbsz-e meg majd, ha az éjfél fogja ütni, s azt veszed észre, hogy jobb felől, bal felől sápadt alakok ülnek melletted, kiket vakmerő kézzel előhívogattál a sírból, kik téged ismernek, s te is ismered őket, s szomorúan vállaidra teszik kezeiket, s szemeidbe néznek; midőn előtted íróasztalodon ott fog guggolni a pokolbeli fantom, vigyorgó arcával, hegyzett füleivel, s hosszú lábujjait végighúzza az iratok sorain, hogy olvassad tovább, midőn fejed, szíved zúgni fog, mintha tele volna a múlt idő minden gyötrelmes tüneményével, midőn melledet, mint valami nehéz álom, fogja nyomni a még nehezebb tudás, melyből nincsen felébredés? Undok, átkozott tünemények fogják váltogatni egymást szemed előtt, minő alakokról még sejtetted sem volt, miknek csípése halálos, lehelete dögvész, látása undorító, s ezek közepett fogod látni azoknak képeit,

kiket legjobban szeretsz, kínlódva, dühöngve s hasztalan törekedve e csodás, utálatos alakok érintésétől megmenekülni, magokról letisztítani azoknak fertelmes kéznyomait, elhárítani azt a nyúlós, ragadós mérget, miket arcaikra köptek. És te magad ülni fogsz közöttük mint egyetlen, mozdulatlan élő annyi eleven kísértet közepett, kire pokolbeli vigyorgással néznek a gyűlölet alakjai, pokolbeli kinnal az üldözötteké!

Ah, legyen meg! Akármilyen van e dohos sírban, nyílják meg! Jöjenek elő, akik benne laknak.

Zoltán felbontotta a pört.

Kertre nyíló szobájába vonult vele vissza, két megelőző terem ajtaját bezárta maga után, senki sem háboríthatá, semmi nesz nem zavarhatta meg.

Mielőtt beletekintett volna, eszébe jutottak jóakaró barátja szavai „Most még fiatal gyermek vagy, ha ezt a pert elolvasod, öreg, öreg ember fogsz lenni!...”

Lássuk hát, mitől lesz az ember olyan vén!

A legelső irat volt a keresetlevél Kárpáthy Zoltán ellen.

A kelet (dátum) mutatta, hogy akkor Zoltán még csak egyéves volt, midőn a keresetlevél ellene megíratott.

Mit véthetett ő egyéves korában?

Mintha valami élő, haragos szellem zuhogna ott belül, úgy dobogott a szíve. Úgy dobogott, és azután ismét elállt, mint a lejárt órainga.

Tehát azért idéztetett meg ő, mivel nem lett volna szabad születnie, mert az atyja már öreg ember volt akkor.

Tehát öreg ember volt az atyja, és neki nem volt szabad születni.

Még nem értette a talányt. Valóban, Zoltán tizenhat éves volt, és még előtte rejtély volt ez a gondolat. Hiszen szeretni mindenkinek szabad.

Csak olvasd tovább.

Minden sor egy hét, egy hónap, egy esztendő reád nézve. Következtek a bizonyítékok. Óh, mi utálatos dolgok voltak azokban. Az ifjú arca égett, és teste reszkedett minden ízeiben, mentül tovább olvasá e kárhozatos, kigondolhatatlan eszméket. A legbűzösebb szív fenekén nem származhatnak ilyen gondolatok önmagától, hacsak vetve nincsenek bele!

A forró, égető veríték csorgott arcán, homlokán alá. El akarta hajítani azon iszonyú s azon megölő iratokat, fel akart ugrani onnan és elfutni messze, messze! Fel akart ébredni ebből az irtózatosságból; de nem lehetett, nem lehetett, többé nem küldheté vissza az egyszer előidézt rémeket koporsóikba, végig kellett néznie, hányan jönnek még elő abból a felnyitott sírból; el kellett olvasnia mindent az utolsó betűig, mert ez nem volt álom, hanem nehéz, nehéz, ólomnehéz való!

Ezek az imádott arcok, miknek emléke a kárpátfalvi sötét szobából oly messze utakon eljárt vele, milyen bemocskolva, befertőztetve jelentek meg előtte! A cimborák undok vallomásaitól bemázolva, a legrettegetőbb rémkép volt az atyai arc. Milyen éktelenek a sárral bemázolt vonások. Hát az a halavány nő, kinek szelíd, komolybús anyai arcára oly jó volt visszagondolni, kit bár élve nem látott soha, de kivel álmában sokat beszélt; mily irtóztató volt reá gondolni e meggyaláztatásban! Oly meztelenül, elevenen kimondva ellene a legszörnyűbb vádak, úgy megtépve, úgy elrongyolva! Ha valaki álmodott már olyat, hogy édesanyját látta koldulva az utcán, hogy facsarodott el szíve álmában: „Édesanyám, hogy jutottál e nyomorba?” – De ez több annál. Olyan bűnvádat hallani kimondva e tiszta, ez angyalarcú nőre, ki

gyermekét a sírból is feljár látogatni, aminőt még említeni sem hallott azelőtt, aminőt nem ismert, amiről fogalma nem volt!

Az élet el-elállt szívében. E rémséges alakok elfojtották lélegzetét. Hiába küzdött ellenök, ott ültek mellén, szemébe vigyorogtak pokolbeli nevetéssel, kényszeríték velök társalogni, kényszeríték őket megismerni, s odatarták beundokított arcaikat, hogy csókolja meg őket; üldözték belpoklos karjaik ölelgetésével, arcára leheltek mirigyos leheletükkel. Óh, irtózatoss!

Hanyatt dült, és behunyta szemeit. Úgy nyögött, mint akit súlyos, halálos kór gyötör, s e gyötrelme közepett, ott a pamlagon fekvé elaludt.

És amint elaludt, ímé, újra látta a kárpátfalvi kastélyt, mintha ott a bezárt szobákban járna ismét, ahova nem hat a napvilág, s az a két festett kép éppen úgy mosolyogna reá, miként akkor, oly tiszta, oly nyájas arccal, s mintha kilépnének rámaikból, s élő, beszélő alakok válnának belőlük, és egy harmadik alak is járulna hozzájuk, az is oly nyájas, de hatalmasabb, erősebb férfialak, s mind a hárman beszélnének hozzá szép, igen szép szavakat, amikből csak annyi marad a lélekben, hogy igen vigasztalók voltak; mind a három alak maga világítja magát, mert napvilág nem jár abba a terembe.

És ezután sok szép, sok kedves dolgot elmondanak neki. Emlékezni azokra nem lehet, de mind olyan jó, olyan érzékeny szavak azok, hogy a lélek egészen elcsillapul alattok, és a szív görcsös szorongása kitágul, és a könnyek megerednek, és végigcsorognak az arcon.

Zoltán arra ébredt fel, hogy erősen sírt. A párna, melyre arcát lehajtá, egészen át volt nedvesülve.

Egészen megkönnyebbült, megerősödött szívvel érzé magát. Az óra éppen egyet ütött. Tehát az éjféli, a rémek órája elmúlt. Azt átaludta. Tudja isten, ez is vigasztalóan hatott rá.

Sok rémes, sok iszonyító gondolat elveszti erős mérget az első álom után. Zoltán úgy érzi, hogy most nem látja oly irtózatossáknak az asztalán fekvő iratokat, mint néhány órával előbb.

Hiszen ezek csak az egyik fél vádjai. Még hátravan a másik védelme. A vádlottak ugyan régen a sírban fekszenek, ők nem védhetik magokat; ott fekszenek egymás mellett mind a ketten. Ámde a fényes alakok a visszarémlő álomban *hárman* voltak. Egy hatalmas, arkangyali alak él még közölük, az meg fog felelni majd mind a hármokért. Óh, bizonyára az le fogja mosni atyjának, anyjának halavány vonásiról azt a szennyet, azt az átkot, amit más, utált emberek reájok halmoztak.

Zoltánnak annyi nyugalmat adott e gondolat, hogy midőn Szentirmay legelső védiratát kezébe vette, mielőtt annak olvasásához kezdett volna, felállt, s a nagy éjszakai csendben végigment csendes szobáin; inasa, vadásza mélyen aludtak fekhelyökön. Zoltán elhaladt mellettök, anélkül, hogy felköltene valakit, az ebédlőben poharat keresett elő, pezsgő vizet csinált magának, azt kiitta, s egészen átjőzanulva tért vissza kerti szobájába.

Oly büszkén, oly daccal lépett most a nyitott írásokhoz, mintha mondaná nekik: „Ha van még ismeretlen rémetek, adjátok elő, hadd lássam”!

Pedig még volt. Következének a védiratok.

A komoly, nemes védelem minden sorában meg lehele ismerni annak íróját, mintha maga előtt látná őt, ahogy él, ahogy beszél; emberfölötti nyugalommal arcán, villogó haraggal szemeiben.

Óh, milyen jólesett ezen sorokat olvasnia! A gonosz, lélekégető vádak után e bátor, megvető visszautasítás; a derék, öreg emberek tanúbizonyságait, egyszerű, mesterkéletlen vallomását az ősz cselédnek, a vén jószágigazgatónak, mik a tisztelet égi zománcát lehelték a meggyalázott alakokra.

Szentirmay védíratái lángra gyújták az ifjú elfagyott lelkét. Oly szenvedéllyel tudott megfelelni elleneinek, mintha az ő keserű szívéből olvasta volna azokat. Ő tudta csak leírni a vádlókat tetőtől talpig, úgy amilyenek voltak, undok valóságukban; legázolta őket, letiporta a földre, szemökre hányta becsstelenségöket minden kímélet nélkül. Ah, milyen jó volt ezt olvasni!

És midőn az ő anyjáról szólt, mily tiszta kegyelettel, mily hódolattal említé. Minden fertőből, mit az ármány készített emlékének, üdvisztán emelte ki őt, s midőn leírta, miként élt, mit szenvedett, miként halt meg, lehetetlen, hogy a legridegebb bíró szemét is el ne futotta volna reá a könny. Ah, milyen jó volt azt olvasni, milyen jó volt fölötte sírni!

A védírat minden gondolatját mély, forró szeretet sugallta, de egy őrangyal szerelme, mely tiszta, önzetlen, jutalomtalan. Mennyi édes hálát kellett érezni Zoltánnak Rudolf iránt ennyi szeretetért. Ő maga is észrevette azt, hogy e védlevél nem pusztá törvénykezési okirat, mely a holt betűkre hivatkozik; egy élő szózat az, mely megmozdítja az emberi szíveket, hogy azt mondja rá a bíró: „Az nem jött tanúkkal, okiratokkal, furfanggal, fortéllyal, mégis ennek van igaza”.

Úgy is történt.

A legelső ítélet fonalát metszé a pernek, a hivatkozott tanú Mayerné, kit Zoltán e percig névről említetni sem hallott, s csak a rettenetes perből tudta meg, hogy az neki nagyanyja, e gyalázatos emberkalmár, a leánya tisztasága ellen elvállalt eskütől bíróilag elmozdított.

Tehát mégis van igazság a földön.

A szokatlan lélekrázkódások annyira elfáraszták Zoltán kedélyét, hogy néhány pillanatra félbe kellett hagynia a per olvasását, és saját eszméi folyamának engedni át lelkét.

Mennyi szeretet tűnik ki Rudolf védíratából! Lehet-e megholt anyja nevére nagyobb diadal, mint hogy ily ihlett férfitől védelmeztetik? Lehet-e igazolva egy nő erénye fényesebben, mint ha a legerényesebb férfi mondja: „Én tiszteltem őt!”?

De hátha mégis? Hátha akadna gonosz szív, aki a tiszteletet balramagyarázná; ha akadna ördög, aki megragadná az őrangyal kezében a pallost, s rákiáltana: „Látszik, hogy szereted, te magad vétkeztél vele”!

Ah, ki jöhetne ilyen gondolatra? Ki lehetne ilyen átkozott? Ez csak agyrém. Vesd ki fejedből! Felejtsd el, mintha nem lett volna.

E rémgondolattól szabadulandó, a per olvasását kezdé folytatni ott, ahol az a bírói ítélet miatt megszakadt, s ismét újrakezdetett. – És íme, ott, mindjárt az első lapon írva látta azt a gondolatot, azt a sejtelmet, amit szívéből el akart üzni; megírva világos, érthető betűkben, kifejezve száraz, egyenes szavakban, kimondva, ujjal mutatva.

„Te magad voltál védenced büntársa! Te magad vagy gyámfiad bűnös atyja!”

Ah! Tehát ez azon átok, mely őt Rudolftól elszakítja! Itt az ok, amiért őneki Rudolf házát soha nem szabad többé látni, amiért Rudolf családját örökre kerülnie kell. De örökre?

Összehasonlítja az új idézőlevél kézbesítését azon nappal, melyben Rudolf vele a kárpátfalvi kastélyban találkozott. Az idő összeütt.

Kétségtelen. Ez a csomó, mely megoldásra vár.

Tovább egy betűt sem olvasott a perből. Nem akarta tudni, hogyan vádolják Rudolfot, hogyan védi ő magát. Előtte tisztán állt, mint egy szent.

Nem érdekelte többé a per folyamatja; jobbra dül-e, balra dül-e? Ki nyerhet, ki veszhet benne?

Csak arra gondolt, hogy ha ily botrányt kivetnek a világba, legyen az igaz vagy hazugság, milyen örök mélység támad öközötté és az egész Szentirmay család között, milyen begyógyíthatatlan sebeket fog az ütni azon jó, áldott emberek szívén, kiknek azért kell lakolniok, mivel őt szerették.

És ha azon kedves gyermekre gondolt, kinek kettős képét hordta már szívében – a régit és az újat –, milyen szomorúnak látta mind a kettőt.

Még nem tudta, hogy mit fog cselekedni, de annyit érzett, hogy ezt mind ő okozta, s hogy most egy szent, nagy kötelesség fekszik rajta: ezt mind jóvátenni.

Valami homályos eszme borongott már szívében, de még nem tudott magának alakot adni.

Fölkelt, felöltözött, a pert összeköté, s elzárta szekrényébe. A szürkület éppen mutatkozni kezdett az átelleni házak barna tűzfalai mögött, a távoli háztetők, kémények tündökleni látszottak a kelő napsugártól. Zoltánt üzte valami hazulról.

Heves járkálása neszére ébredtek cselédei, s midőn kilépett az ajtón egészen felöltözve, lovásza azt kérdezé, hogy ne nyergelje-e meg paripáját.

– Nem kell – monda Zoltán –, gyalog akarok kimenni.

– Pedig egészségesebb a lovaglás – jegyzé meg a lovász szokott bizalmasan.

– El akarok róla szokni – szólt odavetőleg Zoltán –, s azután, mintha még valamit gondolna, odafordult a régi hű szolgálóhoz, különös tekintettel nézve reá, s kimagyarázhatlan hangnyomattal mondvá:

– Szegény fiú, te!

Azzal eltávozott hazulról, a cselédek egymás szeme közé néztek; inkább ők mondhatták volna uroknak: „Szegény fiú!”, olyan dúlt volt arca.

Leérve az utcára, elkezdett barangolni alá s fel, végigment a leghosszabb utcákon. A reggeli zajtól elevenülő várost egyik végétől a másikig bejárta. „Itt gyárak, ott iskolák fognak épülni” – gondolá egykor magában. A régi Pest mindenütt épülőfélben volt már. Egész új utcák támadtak, s a régiek is megszépültek.

Egy ember mennyit tehetne! Egy gazdag ember mennyi áldást áraszthatna erre az országra, jó példával, lelkesítéssel! De mit használ, ha másnál van a lélek, másnál van a birtok, együtt nem tud lenni a kettő.

Az utolsó házakat is elhagyta már; künn rendetlen, homokos, posványos telkek terültek a város körül. Mennyi élet elférne még itt olyan emberektől, kiknek egy kimondott akaratja többet tehet, mint százezrek fáradsága, milyen nemes eszme volna utolérni évtizedek alatt, amit a múltak századok alatt elhanyagoltak.

Mindig tovább, mindig tovább barangolt a poros, rögös, rendetlen úton, egyszer maga is észrevevé, hogy már nagyon messze eltávozott a várostól.

Ott megfordult, hogy visszatérjen.

Egyszerre előtte áll mind a két város, ahogy könnyű reggeli ködből kiemelkedett palotáit a kelő nap tündérvilággal elárasztá.

Milyen szép és milyen nagy lehetne még!

Mennyi munka, mennyi áldozat, mennyi honszeretet kellene még ahhoz!

És Zoltán szemeiből kicsordult a könny ennél a gondolatnál.

– Én mindebben nem fogok részt vehetni többé!

Már ekkor meg volt érelve lelkében az a gondolat, amit tennie kell, amit megtenni fog.

XV. Egy férfiszó

Még akkor is jókor reggel volt, midőn Zoltán andalgásából hazatért; pitvarnokát elküldé ügyvédeért, kéretve Kovácsot, hogy mihelyt érkezése lesz, jöjjön hozzá.

Annyira tele volt a feje a messze jövőendő iránti gondolatokkal, hogy midőn előteremén végighaladt, s ott a nagy, földig érő tükörben megpillantá magát, csodálkozva állt meg, kedve lett volna azt kérdezni magától: „Ki ama fiatalember?”. Ha egy meglett, koros férfit látott volna abba a tükörbe tekintve, az legkevésbé sem lepte volna meg. A lélek olyan könnyen vénül! Szinte nehéz volt magával elhitetni, hogy a tegnap este óta csak tizenkét óra múlt el; neki úgy tetszett, hogy az tizenkét esztendő.

Kovács nem sokáig váratott magára, Zoltán még mindig gondolataiban elmélyedve járt alá s fel szobájában, midőn meghallotta barátja ismerős szavát, ki az előteremben tudakozódott felőle. Hirtelen rendbe kellett szednie magát, hogy az előtt zavartnak ne mutakozzék.

Mosolyognia kellett előtte, nehogy szíve fenekéig engedje látni.

Nyájas kézzorítással fogadta, s kényszeríté, hogy üljön le. Ő maga állva maradt, hogy járkálhasson; e pillanatban nem lett volna képes egy helyben ülni.

– Kedves barátom – szólt vidámságot szenvedve –, nekem egy sajátságos önző gondolatom támadt, hanem hiszen az önzés emberi dolog, ugyebár?

Kovács csak a fejével bólintott, nem tudva, hogy mit akar ezzel mondani.

– Lássá, én megvallom gyöngeségemet – kezdé újból Zoltán, egy felkapott tollal mindenféle elképzelhető forgatásokat elkövetve –, hogy én magamat valami különös derék embernek képzelem. Ez bohóság, de ön előtt megvallom.

Az ügyvéd ráhagyta, s várta, hogy mi lesz belőle.

– Például – monda Zoltán, s a kezébe vett tollat egészen gömbölyűre hajtotta össze –, én azt hiszem magamról, hogy nekem már van annyi eszem, amennyinél több ezután sem lesz, tíz esztendő múlva sem.

Kovács összefonta a karjait, úgy hallgatá.

– Ne ítéljen el, kedves jó Kovács – monda Zoltán, s most már a toll orrát kétfelé hasította –, én egy kissé nagyravágyó vagyok, engem nem elégít ki az, hogy az én jövedelmeimet mások kezelik, s mások határozzák meg, hogy hova tegyem.

Kovács még mindig nem mutatta, hogy ért valamit.

– Teszem föl, nekem annyi új eszmém van, amit szeretnék kivitelbe hozni – folytatá Zoltán, s ezzel már leült Kováccsal szemben, a megkínzott toll egyik orrát begörbítve úgy, hogy tökéletes csáklyaformát adott neki, mintha legelébb is egy hajóhadat akarna megkezdeni –, és nekem arra mind oly kevés eszközöm van, pedig, mint mondják, atyám roppant gazdagságot hagyott rám, s nekem még sokáig kell várnom, amíg arról önállóan rendelkezhetem. Meddig is kell várnom?

– Jól tudja ön – viszonzá Kovács szárazon –, még hét esztendeig!

– Az sok, az nagyon sok! – szólt Zoltán felugorva, s lecsapta a széthasgatott tollat. – Addig irtóztató volna várakozni!

– Nagyságod azt akarja megtudni – monda Kovács, okos szemeit az ifjú arcára szegezve –, hogy lehető volna-e nagyságod számára nagykorúsági engedélyt eszközölni?

– Igen, igen, azt akarom. Meg akarom előzni az időt, mely nem enged oly sebesen haladnom, mint ahogy én akarnám. Nagyszerű vállalatok, nagyszerű nemzeti mozgás támad mindenfelé, és én nem vehetek azokban részt, mert még éveim hiányzanak, pedig tudom, érzem, hogy sokat, igen sokat tudnék használni azzal az erővel, mely fiatalságom miatt így meddően hever.

Kovács úgy szánta e beszéd alatt fiatal védencét, mert a lelkébe látott annak, s elgondolá, minő kínba kerülhet neki ez eszméken végigjártatni lelkét, mikor az egészen más gondolat alatt szenved.

– Értem. Értem. Ön nagykorú szeretne lenni – azért, hogy *megismerhesse végzetteljes perét...*

E szóknál vége volt Zoltán erőltetett szerepének; lerogyott a székre, titka ki volt találva.

– Már ismerem azt – rebegé, nyitott fiókjában a leírt másolatra mutatva, s azután tenyerébe hajtá fejét, és sírt keservesen, ahogy gyermekek tudnak sírni.

Az ügyvéd szomorúan tekintte rá, azután odalépett hozzá, és megölelte.

– Óh, mennyit szenvedtem! – nyögé az ifjú alig hallgató panasszal.

– Elhiszem.

Zoltán letörle könnyeit, s nagyot sóhajtvá, reszkető lélegzettel szólt:

– Megbocsát ön, hogy ily gyöngén viselem magamat, midőn éppen azt kellene bebizonyítanom, hogy erős vagyok; de e könnyekkel tartoztam annak, ki értem még keserűbb könnyeket hullatott, s akinek még sok mással tartozom, amit még mind le fogok neki fizetni.

– Ez volt, amitől féltem – sóhajta fel az ügyvéd, valódi megilletődés hangján.

– Mitől? – kérdé tőle Zoltán csodálkozva.

– Attól, hogy el fogom veszteni ezt a pert, mihelyt ön ennek létezéséről tudomást kap.

– Bár úgy elveszne az, hogy soha nyoma se maradna.

– Tudom, hogy ön ezt óhajtja, kedves Zoltán; megbocsát, hogy így nevezem most is, a címmel ráérek, majd ha önt teljeskorúnak elismerendik.

– Akkor még kevésbé lesz arra szükség, mert akkor szegény, szegény ember fogok lenni.

– Talán nem egészen.

– Mit mond ön? Akkor ön engemet nem ért. Én ezt a pert meg akarom semmisítve látni.

– Azt tudom. Az ellenfélt nagy áldozatokkal reá fogjuk bírni, hogy lemondjon folytatásáról.

– Nem *áldozatokkal*. Egészen nekik engedem a vitatott tárgyat; lemondok minden jogomról atyám birtokaihoz, címemről, születés adta rangomról, s leszek egyszerű polgár, mint más.

– Hová gondol ön?

– Most csak egy gondolatom van, hogy bármi árt szabjanak ellenfeleim a kárhozatos pör megsemmisítésének, én nem alkuszom velök, beléegyezem. Az, hogy azoktól, akiket szívemből gyűlölök, akiknek azt a fájdalmas éjszakát, amit átéreztem, meg nem bocsáthatom soha, miután jogos birtokomról lemondtam, alamizsnát elfogadni nem fogok, mint bizonyos áll előttem. Hogy azután mi történik velem, az a jó isten dolga. Elég fiatal vagyok még pályát kezdeni magamnak; ott fogom azt kezdeni, ahol más szegény ember; midőn gazdag voltam, jóakaróim sok hízalgő tulajdont ruháztak reám, meg akarom látni, bírok-e azokkal mint szegény ember is. Valami azt súgja bennem, hogy jobb fogok lenni így, mint ha gazdag maradtam volna, de ha bizonyos volnék felőle, hogy az utcák szemetjén halok meg mint hasznavehetlen tagja a világnak, aki csak addig ért valamit, amíg pénze volt, mégis azt

tenném, amit elhatároztam magamban. Önnek ki kell eszközölnie, hogy nagykorúsági engedélyt kapjak. Ha e szándékomat vagy ön, vagy Szentirmay rosszul felfogott gondoskodásból megakadályozzák, akkor nem tudom, mi fog történni! Én csak azt tudom, hogy ha ez undok per a világ elé kerül, és énnekem meg kell várnom azt, amíg hét esztendeig végigkínzanak vele, én ez alatt a hét esztendő alatt elvesztem az eszemet, de izmaim megerősödnek, s hogy akkor nem ölöm-e meg azt, akit utamban találok – azt csak a Mindenható tudja!

– Ön teljes diadalt szerez ellenségeinek.

– Nagyobbat szerzek magamnak, ha be tudom bizonyítani, hogy gazdagság nélkül is meg tudok állni a világban. Én minden munkára kész vagyok. Tudok nélkülözni, tanultam dolgozni. Szomorú dolog volna, ha Magyarországon egy pár munkás kéz el nem tudná tartani gazdáját. És hát végre, ha minden kötél szakad, ha kitűnik utoljára is, hogy nem érek semmit, s ha ezen a téjjel-mézzel folyó földön, mely minden ember számára megtermi kenyerét, csupán számomra nem virulna zöld ág, akkor elmegyek a tengerre, és senkinek sem fogok terhére esni, sem barátaimnak, sem ellenségeimnek.

– Kedves Zoltán! Most hagyjuk el egy kis időre ezt a patetikus tért, s beszéljünk mint filozófok ez ügyről. Azt előre is kimondom, hogy lebeszélni önt azon szándékáról, miszerint a Kárpáthy-pert megsemmisítse, nincs gondolatomban.

– Ezt köszönöm önnek – szólt az ifjú, melegen szorítva meg ügyvédje kezét.

– Hogy ön ezt tenni foga, arról bizonyos voltam, azt tudtam előre, mihelyt meg fogja ismerni e per tartalmát.

– Örülök e jó véleménynek.

– Fájdalom, hogy én nem annyira örülök rajta. A pernek ily kimenetele előre látható volt. Nyerni, sikert aratni azon az alapon, melyre keresetüket alapíták ön ellenfelei, nem lehetett. Dacára azon igen gyanús pártolásnak, mellyel egy nagy befolyású ember az igazság mérlegét lenyomni törekedett, sokkal több lelkiismeretesség van bíráinkban, hogysem ily gyenge okoskodásokat oly súlyos vád bizonyítékául elfogadhatnának.

– Ki lehet azon nagy befolyású férfi?

– S ön nem gyanította volna? Nem látta ön még Kőcserepy tanácsost mosolyogni?

– Valahányszor találkoztam vele.

– Tehát tudnia kell önnek, hogy akire ő mosolyog, annak legnagyobb ellensége.

– Én nem vétettem neki soha.

– Sőt egyetlen leányát megszabadította ön. Nem is haragból ellensége önnek, hanem amiatt, hogy Kárpáthy Béla cessiót adott neki a Kárpáthy-uradalmakra.

– Hogy lehetne az?

– Maszlaczký, a tanácsos jó barátja, rábeszélte ezt a gyöngé fejű embert, hogy huszonnégyezer forint évi díjért adja át örökre a tanácsosnak a jószág iránti jogait.

– Midőn még a per meg sem volt nyerve.

– Midőn még meg sem volt kezdve. Óh, ezeknek az uraknak bizonyos játékuk volt. Azt tudták, hogy a per ily tartalommal sohasem fog ítélet alá kerülni; de volt gondjuk rá, hogy önt majd annak idejében megismertessék vele.

– Megbocsásson. Mentenem kell őket. Én magam jártam utána, hogy e pert megismerjem. Maszlaczký itthon sem volt akkor.

– Maszlaczký sohasem dolgozik saját ujjával, neki sok kéz áll rendelkezésére. Én meg fogom azt tudni előbb-utóbb.

– Kérem, ezt ne tegye! Olyan ártatlan ember szenvedne tán emiatt, aki egészen az én kedvemért, az én kértémre fáradott, aki nem is tudta, hogy mit cselekszik, aki azt hitte, hogy nekem jó szolgálatot tesz ezáltal.

– Jól van. Maszlaczký gondoskodott róla, hogy valaha szeme közé ne vágassák, miszerint a titoktartására bízott ügyet éppen ő segített elárulni, de mégis úgy van. Ez gyalázatos dolog volt tőle, hanem én hát magamra vállalom.

– Hogyan?

– Azt bizonyosan meg fogják kérdezni, hogy kettőnk közül melyikünk ismertette meg önnel a pert. Legyek én az. Tőlem ifjúi könnyelműségnek fogják azt venni, de Maszlaczkýt álnoksággal vádolnák miatta. Ne tartozzék ez a kérdés a dologra! Én egyszer mint ügyvéd, másszor mint jó barát állok itt önnel szemben; fogadja, amit mondok úgy, ahogy e két minőség mondatja velem.

Zoltán az ügyvéd karjába ölté kezét, s figyelmesen hallgatott annak szavaira, míg a teremben alá s fel sétáltak egymással.

– Az egész pert megóvjá az, hogy Abellino biztosított évdíjat kapott ígéretül Kőcserepytől. Ez ugyan mély titok volna, ha Abellino saját maga száz zaklató hitelező vigasztalására szigorú hallgatás feltétele alatt tudomásra nem juttatja a dolgot. Így jutottam én is hozzá. Rudolf grófnak nem is szóltam efelől, mert amilyen heves ember ő, s amilyen kényes ügy az egész, ha megtudná, hogy Kőcserepy minő szerepet játszik e perben, képes volna vele rendkívüli dolgokat elkövetni; ami, meggondolva azt, hogy a tanácsos állásánál fogva egykönnyen meg nem sérthető, Rudolf politikai ellenfeleire nézve nagyon kedvező ürügyöt adna őt működése hatályos teréről leszorítani.

– S következhetnék ily eset is gyámatyámra nézve?

– Azt hiszi ön, hogy ha Szentirmay csak egy távoli reményével bírna annak, hogy ez utálatos perben férfira akad, aki legalább megállhat előtte, nem régen karddal vágta volna ketté a csomót? S ez még rosszabb lenne reá nézve, sokkal rosszabb. Üdvösebb, hogy ő Kőcserepyről egyelőre ne tudjon semmit. Abellinót férfias találkozásra nem is hívhatja, mert az nyomorék, vak, tehetetlen, kimerült; Maszlaczký pedig egy helóta, aki gyávaságával szokott kérkedni; s az igen jó, hogy Szentirmaynak ilyen ellenfelei vagynak. Valamivel különb emberek régen földönfutóvá tették volna.

– És mindezt énmiattam! Nem maradok adós, nem maradok adós annyi szenvedésért! – sóhajta Zoltán, halavány arcát megtörölve kendőjével.

– Minekünk, illetőleg nekem mint ügyvédnek az a kötelességem: Kőcserepy érdekét elválasztani Abellinóétól, s egyedül az utóbbit vonni a kérdésbe.

Zoltán kezdett nem figyelni arra, amit az ügyvéd beszélt; Kovács az éjszakai virrasztás- s a háborító indulatviharnak, amit kiállott, tulajdonítá az ifjú védenc szórakozottságát, s félbeszakítá beszédét:

– Talán jobb lesz, ha délután beszélünk erről tovább, s most lefekszik ön, és kinyugodja magát.

Zoltán feltekintett rá, nagy, könnyben úszó szemeivel, s indulattól remegő hangon viszonzá:

– Nekem mindegy, akármit fog cselekedni, én átengedem a vitatott birtokot akárkinek; mindegy rám nézve, ki fog beleülni. Nekem nem kell belőle semmi. Csak egy követelésem

van. A kárpátfalvi kastélyban van egy befalazott folyosó, a helység mellett van egy bekerített tér; az a folyosó anyám szobáihoz vezet, ez a kerek tér az ő sírját rejt. E kettőhöz ne legyen joga senkinek...

Az ifjú nem bírta befejezni beszédét. Elfordult, lerogyott térdre egy szék előtt, s arcát karjaiba rejté némán; nem lehet tudni, hogy sír-e, vagy meghalt.

Kovács részvételtjesen nézte, és nem zavarta meg az ifjú tiszteletre méltó fájdalmát, míg az magától ismét föl nem emelkedék.

– Óh, anyám, kedves jó anyám!

Karjait az ég felé terjeszté, mintha magához akarná őt onnan ölelni.

– Mennyire meg van gyalázva édes, édes arcod! – susogá magában beszélgetve. – Az a jóságos arc, amely engem mindenüve kísért; jó nemtőm, jó angyalom.

Azután Kovács karjára tette kezét.

– Tegye ön helyettem, amit jónak talál! Nekem ne legyen benne szavam! Az isten őrizze azokat, akik velem ezt cselekedték, hogy valaha találkozzunk egymással! Végezze ön úgy, hogy én össze ne jöjjek velök soha. Mindenre felhatalmazom önt. De végét vesse a pernek minden áron, minden áron! Oly keserű vagyok, csak most kezdem érezni, képes volnék megölni valakit, talán magamat. Siettesse az ügyet; ha ennek sokáig vége nem szakad, belőlem igen rossz ember fog lenni. Félek magamtól.

– Legyen nyugodt! Én tudom, hogy a szív nemessége a legnagyobb kincs, ha a többi el fogja is ön veszteni, ezt nem hagyom elrabolni öntől soha. A világ ki fog nevetni mint ügyvédet, ön becsülni fog mint barátját.

A két ifjú megölelte egymást. Kovács tanácslá Zoltánnak, hogy túlságosan ne evődjék a gondolattal, iparkodjék szórakozást keresni, mások előtt ne mutassa búját, és most feküdjék le, és pihenje ki magát.

Zoltán csak mindenre a fejét csóválta; megígérte, hogy le fog fekünni. Szüksége is volt rá, mert egész teste olyan volt, mint a tűz.

Midőn Kovács elhagyta, az előszobában meghagyá a pitvarnoknak, hogy délig senki se háborgassa Zoltánt, mert lefeküdt.

– Talán beteg? – kérdé ijedten a hű cseléd.

– Nem nagy baj, csak hogy sokáig fenn volt az éjjel.

A jó ember kétkedő arccal tekintte rá, mintha még többet akarna megtudni.

– Szegény jó fiú, te – monda elmentében az ügyvéd.

– Már megint „szegény fiú!” – gondolá magában a szolga.

– Mit sajnálkoznak ezek őrajta? Előbb az úr, most meg az ügyvéd.

Azt sajnálták, „szegény fiú”, hogy ilyen jó, hű szolgának hogy kell majd más gazdát uralni; mert Zoltán nem lesz többé gazdag; a jó isten tudja, ki fog majd őrá is gondoskodni.

XVI. Alku egy veszendő lélekre

Régi mese, s csaknem minden vallás hitregéiben előfordul, hogy egy-egy veszendő lelket kiszemel magának az a furcsa szellem, mely a gonosz elvet képviseli a világban, nevezzék azt sátánnak, démonnak, Asmódinak vagy Mephistophelesnek; sokféle neve levén e minden országban kurrentált, de soha el nem fogott föld alatti iparlovagnak, amely veszendő lelket azután, hogy gonoszul ne járjon, egy másik ideális szellem, kit egyszerűen csak angyalnak szoktak nevezni, vesz pártfogása alá, s küszködik azzal a fáradságos munkával, hogy egy nyomorult párát megőrizzen attól a balesettől, hogy saját jókedvéből beleverje az orrát a pocsolyába, ami bizonyára csakis angyaloknak való időtöltés, emberi türelem régen sorsára bízna az ilyen ostoba fickót, s engedné, hogy vigye hát vagy ötet az ördög, vagy ő az ördögöt, ahogy megalkudtak egymással, s nem törődnek velök többet.

Ilyen nem emberi idegeknek való feladathoz fogott a mi ügyvéd barátunk, amidőn felment Pozsonyba, hogy Abellinót lelki eszközökkel az igazság és értelem soha nem ismert útjára térítse.

Néhány hónap letelte alatt sikerült neki védenie számára a kívánt engedélyt megszerezni. Nagyon kevés akadállyal kellett megküzdenie; a pártküzdelmek erős befolyása mellett oly egyéniséget, mint Zoltán, örömet látott mindenki önállóvá téve, annyival inkább, hogy még maga a gondnok, Tarnaváry is helyeslé Zoltán felszabadíttatását a gyámsága alól; hihetőleg örült, hogy megszabadult e nyakára nőtt fiúrólí felelősségtől.

Amely nap megkapta Zoltán az engedélyt, a másikon már Pozsonyban volt Kovács, s megtudva, hogy Abellino hol lakik, sietett őt felkeresni.

Mint tudjuk, Maszlaczky is éppen odafenn volt akkor.

Az a kis epizód az orvossal gátolá, hogy Abellinót értesíthesse arról, amit erősen gyanított, miszerint Zoltán csak azért folyamodott nagykorúsági engedélyért, hogy a per fölött önakaratúlag rendelkezessék. Könnyű volt ezt kitalálnia, miután tudta, hogy az ifjú a per tartalmát megismeré, s rögtön azután folyamodott az engedélyért.

Az ügyvédnek pszichológusnak kell lenni!

Másnap karöltve tért vissza az orvos úrral a fekvő szerencsétlenhez, ki nagyon csodálkozott azt látva, hogy még nem lőtték egymást keresztül. Arra mindkettő nagyon okos ember volt. Ügyvédek és orvosok nemigen szoktak párbajt víni. Az elsők igen jól tudják, hogy ez törvényen kívül eső aktus, az utóbbiak pedig ismerik az innen származható fizikai következtetéseket; azután egy hivatása szellemétől áthatott ügyész azt mindig tartozik szem előtt tartani, hogy ő éppen a támadott viszálykodások törvényszerű eligazítására van rendeltetve; egy józanul gondolkozó orvos viszont könnyen elképzelheti, miszerint nem azért kapta a diplomáját, hogy sebeket *csináljon*, hanem inkább, hogy azokat *begyógyítsa*; azért a párbajnak e két fakultásnál helye nincsen. Maradjon az elégtételtevés módja könnyelmű grófoknak, báróknak és más olyan embereknek, akik fegyverek kezelésére vannak rendeltetve.

– Kedves nagyságod, hogy érzi magát tegnap óta? Sokkal jobban néz ki; a kedves doktor valóban csodát követ el, valóban remekel.

Ezt Maszlaczky úr mondta.

Doktor úr sietett a bókot visszaadni.

– Két héttel hamarabb elhagyandja az ágyát méltóságod, ha azon jó újságokat megtudja, amikkel barátom uram szolgálni fog. Maszlaczky úr remek ember. Alig várom, hogy valami perem legyen, hogy rábízhasam.

– Én alig várom, hogy beteg legyek, hogy magamat doktor úrral újjáalkottassam.

– Ugyan mit csinálnak önök? – nyafogott Abellino panaszos, kényes hangon a két egymásnak hízelt diplomata.

– Hát mit csinálunk?

– Ne komplementozzanak annyit *az én* jelenlétemben – hozzátevé azonban, nehogy megbántsa a két urat –, *egy beteg ember* jelenlétében.

Vagy úgy?

– Az nem igaz, hogy én jobban vagyok. Inkább egészen odavagyok – nyögte Abellino, alig bírva a száját összeragasztani.

– Az önök csúnya veszekedése miatt az egész éjjel lázban feküdtem.

Abellino oly nyögve, szótagolva beszélt, mintha most tanulná a silabizálást ábécéből. A két diplomata engedte magát leckéztetni.

– Csúnya dolog az, egy beteg ember előtt úgy összeveszni. Tudhatják, milyen idegzetes ember vagyok. Három héttel visszaestem a gyógyulásban.

Maszlaczky macskai hunyászkodással szólt közbe:

– Hat héttel előbbre fogja vinni a jó hír kedves nagyságodat, amit ma hozok.

Máskor oly hetvenkedő, most oly tejcukorédes volt. Megvolt annak a saját oka.

– Hát mi az, mondja el – erőködék Abellino. Kín volt hallgatni, ahogy beszél.

Mind a két férfi közelebb lépett az ágyhoz, mosolyogva.

– Zoltán ügyvédje Pozsonyba érkezett, s meg fogja látogatni kedves nagyságodat.

– Hát azután? – kérde a beteg, kinél egészséges korában is nehezen mozogtak az értelem kerekai.

– Hihetőleg egyezkedést kíván ajánlani.

– Minek fárasztja vele magát? Engemet úgyis elvisz már az ördög idestova. Nem várhat addig? Azután majd senki sem háborgatja.

– Az istenért! Hogy beszélhet így méltóságod? – szólalt meg ekkor az orvos. – Méltóságod éppen most van abban a stádiumban, hogy életműszere újjáalakuljon, még kétheti kúra, azután egy kis friss kirándulás a marienbadi fürdőbe, azután a nyarat Ischlben tölteni, s úgy fog méltóságod hazatérni, mint egy Antinous. Nézzen meg engemet méltóságod, ne mást; én saját magam kiálltam ezt a kúrát, olyan vékonyá száradtam, mint egy keszeg; és milyen vagyok most? Tessék rám nézni! Beteges, nyomorék voltam, végrendeletet tettem, fiatal feleségem volt, azt hitte, majd kedve szerint férjhez mehet másodszor; csalatkozott, azért is én éltem túl őt, s én házasodtam meg másodszor.

Abellino elmosolyodott. Arra a gondolatra-e, hogy milyen jó tréfa volt az orvostól túlélni a fiatal feleségét, aki még utána férjhez akart menni, vagy tán arra, hogy még hasonló remény benne is támadhat.

– Semmi organikus baja sincs méltóságodnak, s egészen magához fog térni, mihelyt az élet aggodalmával nem lesz terhelve, mihelyt ismét úri kedvtöltéseit feltalálhatja, utazhatik,

mulathat, vadászhat, kényelmesen élhet s több efféle; s e tekintetben tisztelettel kell átengednem a helyet fiskális barátomnak, mint aki gyógyrendszerem e hátralevő részét egyedül képes kiegészíteni.

E képzeletingerlő biztatásokra elevenülni kezdett Abellino csontvázarca; nagy küzdéssel felemelkedett könyökére, s nem vette észre, hogy alig bírja a fejét tartani.

– Igazán? Igazán úgy lesz az, doktor úr? Ha az csakugyan igaz, akkor én kiviszem a diétán, hogy az urat kinevezzék nemesembernek! Én magam teszem le az indigenátusi díjt.

A doktor úr igen hízelgőnek találta ezt a biztatást; *mondhatnékja volt pedig*, hogy inkább tegye az ő kezébe azt az indigenátusi nem tudom mennyit, s neveztesse ki őt parasztembernek. Kopogtak az ajtón.

– Lehet! Szabad! – kiáltottak mind a hárman.

Jól sejtették. Zoltán ügyvéde volt az érkező.

Kovács szelíd, csendes természetű ember volt, hanem ezt a tulajdonságát nem hordozta az arcán. Kissé túl a rendén is barna volt, alacsony homlokkal, sűrű, szénfekete hajjal, vastag szemöldei elől csaknem összeértek, úgyhogy aki közelebbről nem ismerte, könnyen azt gondolhatta magában, hogy ezzel az emberrel nem jó volna valami félreeső helyen egyedül találkozni. Meglehet, hogy ez alkalommal még a szokottnál is kevesebb gondja volt arra, hogy nyájasként lássék.

Elmondta röviden, hogy ő ki és mi, és hogy néhány percnyi beszélgetést óhajtana a nagyságos úrral a tudvalevő perben; emellett néhány oldalpillantást vete a jelen levő két úrra, mely elég világosan látszott kifejezni, miszerint nem bánná, ha ebben az órában műutazáson volnának. Rosszabbat nem kívánt nekik.

Maszlaczky úr észrevette e tekintetet, és sietett azt bevágni. – Mi bizalmas emberei vagyunk a nagyságos báró úrnak; én ügyvédje vagyok, ki jogaira örködni tartozik.

– Én pedig házi és családi orvosa, ki becses egészségére felügyel.

– Mi egy percig sem távozzhatunk el tőle.

– Úgy van – erősíté Abellino együgyű túlzással –, ezek az urak itt laknak nálam, itt is hálnak mindig.

Kár volt Kovácsnak meg nem kérdezni, hogy az ágy alatt-e vagy a faliszekrényben.

– Jobb szerettem volna, ha négyszemközt beszélhetünk, de így is el kell azt fogadnom.

– Tessék leülni, kedves kolléga úr! – kínálkozék Maszlaczky úr nagy készséggel, s leültetett minden embert Abellino ágya körül, ez utóbbi nagy bosszúságára, ki azt szerette volna, hogy mind a hárman tiszteletteljesen állva maradjanak.

– Egyenesen a tárgyhoz szólok. Nagyságodat sem akarom hosszasan terhelni. Nagyságodnak egy pere van védecem ellen, s én fel vagyok általa hatalmazva, e pert nagyságoddal lehetőleg kiegyenlíteni.

– Miután Kárpáthy Zoltán úr önagysága nagykorúsági engedélyt kapott, ezt előre kellett volna önnek bocsátania – jegyzé meg Maszlaczky úr. – No, csak azért mondtam, kedves kolléga úr, hogy az információknál mindig szükséges megtartani a logikai rendet. Egy ügyvédnek logikával is kell bírni.

Kovács meg sem köszönte a szíves oktatást, hanem igen lapidáris stílusban folytatá:

– Védencem nevében bátor vagyok nagyságodnak egyezkedési ajánlatot tenni. A Kárpáthy család birtoka két egyenlő uradalomból áll, egyik a kárpátfalvi, másik a madarasi. Jelenleg mindkettő igen jó karban áll, s célszerű kezelés mellett kétháromszázezer forint évi jövedelmet ad. Védencem rokoni osztályt ajánl nagyságodnak. Bármelyiket tetszik választani az uradalmak közül, azt engedi által, a kérdéses per megszüntetését tűzvé ki feltételül.

Abellinónak a lélegzete elállt ez ajánlatra; már a kezét nyújtotta felé, midőn Maszlaczky úr felpattant helyéről, s hevesen közbevágott.

– Semmi alku! Vagy mindent, vagy semmit, kedves kolléga úr. Egy Kárpáthy Abellino ily ajánlatot nem enged magának tenni, midőn pere végeztéhez közelít. Miért nem tették önök az ajánlatot, midőn a per kezdődött, és miért teszik most, midőn ítélet alá készül? Mert látják, hogy el fognak mindent veszteni.

Kovácsnak sok felelnivalója lehetett volna e kérdésekre, de egy negyedik jelenlétében el kellett hallgatnia védenca titkát. Maszlaczky nagyon jól tudta, hogy Kovács ezt nem mondhatja ki, de nem sejtethé, hogy egészen más titkot fog kibeszélhetni.

– Uram. Ön az elébb engemet egy becses dologra tanított, hogy az ügyvédnek logikájának kell lenni. Van szerencsém viszont egy másik tanulssággal szolgálhatni. Az ügyvédnek *hűségének* kell lenni védenca iránt. Én nem állítom, hogy ez önnek nincs, hanem annyit bizonyosan tudok, miszerint ön védencétől cessziót csikart ki egy harmadik ember részére a Kárpáthy-uradalmak felől, s neki csak holmi koldusalamizsnát biztosított a másnak elszerzett roppant jövedelemből. És most, midőn én az önök által ígért huszonnégyezer helyett kétszáztezret ígérek önagyságának, ön közbelép, hogy ezt meggátolja, mert jól tudja, hogy ha mi kiegyezünk, az adott cesszió minden alapját elveszti, olyan körülmények mellett levén az kibocsátva, melyek be nem következtek, s akkor ön ama harmadik számára vesztette el ez ügyet, melyből védencét magát ki akarta játszani. Ez, uram, olyan tény, amiért önnek védenca, ha kedve tartja, önnek holtá napjáig tartó hallgatást (szilencium) szerezhet, amiért ön elvesztheti ügyvédi oklevelét. Én bátor vagyok nagyságos Kárpáthy Béla urat egyszerűen felhívni, vajon többnek tartja-e az általunk ajánlott kétszázezer forintnyi jogos és becsületes évi jövedelmet a saját ügyvédje által rátukmált huszonnégyezer forintnyi gúnyos alamizsnánál?

Abellino e szókra kiugrott az ágyból. Mint egy sírból feltámasztott csontváz. Fogai össze-
verődtek, s a két keze reszketett.

– William! William! – rikácsolá. – Gyere be! Öltöztess fel! Megyek. Azonnal megyek. Szörnyűség ez, gyalázat, amit velem tesznek. A kaputomat, a csizmámat, William!

Maszlaczky közel volt az elájuláshoz. A doktorhoz fordult asszisztenciáért, de az is majd megette.

– Ügyvéd úr! Annak a másik ügyvéd úrnak tökéletes igaza van! Én szilenciumot adatnék az úrnak! Ilyet még nem hallottam. Hozzám ne jöjjön kend! Én félek az úrtól. Ez crimen stellionatus!

Maszlaczky úr érzé, hogy még így sohasem volt megakadva életében. Abellino csakugyan az öltöztetéshez fogott, ámbár minden csontja csak az ágy felé húzta vissza.

– Jól van, nagyon jól van! – dohogott magában a fiskális úr, s ő is elkezdte felső kaputját magára venni. – Csak tessék méltóságodnak azt tenni, amit ellenségei tanácsolnak! Tessék engemet kidoboltatni mint országos csalót, tessék ellenem szilenciumot kéretni, tessék azokat a nagy befolyású urakat, kiknek ügye kedvező állását köszönheti, kompromittálni! Ezt én megérdemlettem, amiért tizenhat esztendeig fáradtam nagyságod ügyében, minden díj nélkül, most legalább egyszerre *nemesemberhez* illő módon megjutalmaztatom. Óh, csak tessék!

Maszlaczky úr e beszéd alatt egész torkig begombolta felsőkabátját, s most meg azon volt, hogy egy irgalmatlan nagy sált a nyaka körül tekergessen, mialatt Abellino William segélyével sem bírt annyira menni, hogy csizmáit felhúzza. Nem volt jártányi ereje. Kénytelennek érzé magát cipőit vétetni elé. Azok meg nem voltak hetek óta kitisztítva, s szépen kizöldültek azalatt. Óh, milyen rendetlen ember vagy te, William!

Maszlaczky úr már a kesztyűit is húzta.

– Én, kedves nagyságos úr, örökre eltávozom. Lesz idő, midőn kedves nagyságod örömet kérdezősködnék utánam, én távol leszek. Menjen nagyságod, ahova hívják! Térjen kedves unokaöccséhez vissza, csókoljon neki kezet, akár az orcáját is! Nagyon hasonlít az édesanyjához. Sőt az édesatyjához is. Igen kedves emlékezet leend nagyságodra nézve övele találkozhatsz. Szentirmay gróf is igen jó ember, derék férfiú. Szívesen fogja nagyságodat látni. Kár volt addig is háborúságban élni vele. No, de mindezt el fogják nagyságtok egymásnak feledni. Kibékülnek, megosztoznak, összeölelkeznek. Énnekem mindezekre semmi gondom többé! Nagyságodnak senki sem vethet karaktertelenséget szemére! Miért vetne? Nagyságod jó keresztény, aki tizenhat évi szenvedést örömet megbocsát halálos ellenségének egynehány ezer forintért. Én megvallom, hogy nem vagyok oly jámbor szamaritánus. Engem nem bántottak nagyságod ellenségei, nekem nem rabolta el az orrom elől szeretőmet Kárpáthy János úr, engem nem csúfolt, nem szégyenített meg, engem nem járattak tizenhat esztendeig koldulni őseim házába a mindennapi falat kenyérért, engem nem tettek világ csúfjává, de ha énnekem nyújtanák kezeiket, és ajánlanának egy egész világot... Én szegény ember vagyok, fejemmel keresem kenyeremet – de én visszautasítanám, s meghalnék inkább az utcasárban, de büszkén. Én, Maszlaczky Gábor, aki nem vagyok sem gróf, sem báró, sem gentleman; de azért kezemet nem szorítaná meg az a tenyér, amelyik egyszer avval ütött.

Maszlaczky úr e beszéd alatt ismét letekergette a sált nyakáról, pedig senki sem kérte rá.

A szerencsétlen báró a beszéd alatt kínosan összegörnyedt ágyában, nehéz fejét tenyereibe süllyeszté, sovány könyökeit pedig sovány térdeire szegezte, lábszárait vigasztalanul lógatva alá ágya széléről, melyen ült.

William elhozta a cipőit kitisztítva, a báró azokat a fejéhez vágta neki, hiszen két felemás!

Azután ismét hanyatt dült ágyába, magára rántva takaróját, s kőszárga szemével merően nézett fel a plafonra.

Kovács összefont karokkal nézett a dühöngő ügyvédre, kinek gúnyos kitöréseit a tehetlenség ömlengéseinek tulajdonítá, s egy szóval sem szakítá félbe.

Maszlaczky úr lassanként kigombolta újra felsőkabátját, anélkül hogy felszólíttatná rá.

– Hadd menjenek az együgyű emberek önkényt a kelepcebe. Ha valakinek kedve tartja a szerencsáját kihajítani az ablakon, ki gátolhatja meg abban? Én nem. Ilyen dolgokkal nem fárasztom magamat. Elég sok ideig voltam ennek az ügynek bolondja. Nem nagyságod kedvéért, koránse tessék hinni. Ha egy angyal nem kényszerített volna rá, tettem volna tán egy lépést az ügyben? Soha! Igen, egy angyal, aki azt mondta: itt e szegény, sorsüldözte ember, mennyivel boldogabb életre volna méltó, segítsük őt felemelni, szerezzük vissza elrablott örökségét, tegyük őt boldoggá, tegyük üdvözlötté. Igen: üdvözlötté! Tudja ön, mit vesztett ez órában? Egy tiszta, ártatlan lélek szeretetét, kinek keze önt ősei javadalmainak teljes birtokába vezette volna be, s ki önt nemcsak gazdaggá, de a legboldogabbá tette volna ez ég alatt. Áldom a Mindenhatót, hogy azt nagyságodnak elébb meg nem mondtam. Legalább így egy ártatlan gyermek kigyógyul abból a képzelgésből, hogy önt boldoggá tehesse.

A derék pszichológus férfiú képes volt saját eljegyzett mátkája kezével kecsegtetni védencét, hogy őt megnyerhesse magának. Gondolá, hogy úgysem fog ez addig élni.

– Ah, de mit érdekli ez nagyságodat? Mit gondol nagyságod családi örömeikkel? Csendes otthon, bájos fiatal nő, vidám, csevegő család, derék utódok! Mit gondol nagyságod azokkal?

Óh, pedig Abellino szívének ezek voltak legkedvencebb eszméi, mint minden megvénült bűnösnel szokott lenni.

– Mi szükség nagyságodnak családról gondoskodni? – folytatá éles, metsző gúnnal Maszlaczky úr. – Hiszen kibékülhet Szentirmay gróffal, s akkor nem szükség családi boldogságról aggódni...

– Uram – kiálta fel Kovács, felpattanva helyéből –, e tárgyról megtiltom önnek beszélni!

A tiltakozás oly hangon s oly mozdulattal volt téve, hogy a jelen levő három férfi mind némává ijedt, s a jámbor orvos ijedtében akkorát kezdett csuklani, hogy féltetni lehetett, miszerint saját magán keresztülesik.

Kovács szemei úgy szikráztak, ajkai úgy remegtek, hogy méltán lehetett attól tartani, miszerint valaki csak a Szent Mihály-kapu melletti házban lakik, azt azon az egy ablakon mind kihajigálja.

Abellino az orráig rántotta magára takaróját, s Maszlaczky úr két lépést hátrált visszafelé. Csak azután jutott eszébe, hogy nem szükség félnie, sőt inkább volna rá nézve óhaj tandó, hogy bár megütné ellenfele; ezáltal crimen majoris potentiaet követne el, mégpedig két tanú jelenlétében – s ismét közelebb lépett.

– Mit tilthat ön meg énnekem? – szólt, kétfelé vágva kabátja elejét mellén. – Azt, hogy védencemet ellenfelei által rászedetni ne engedjem? Azt, hogy beleszóljak egy ügybe, ami engem is érdekel? Vagy mit?

– Azt, hogy Szentirmay grófról tiszteletlen hangon beszéljen! – szólt Kovács határozott egyenességgel.

– Azt én világért sem teszem. Tettem-e valaha? Kivéve, amit kötelességem parancsolt. De bizonyára azt nem engedem Szentirmay grófnak, vagy önnek, vagy Kárpáthy Zoltán bárónak, hogy az általam összeállított per végén védencemet részökre hódítsák. Ha önök felét ígérük a Kárpáthy-uradalmaknak, azt én is biztosítom; ha önök ígérük kétharmadát, én ígérem háromnegyedét; ha önök odaígérük egészen, én meg ráadásul egy bájos angyal kezét ígérem hozzá. No, tessék árverezni!

E szókkal Maszlaczky úr kihívólag ült le Abellino ágya elé.

– Tessék árverezni!

– Tessék! – akará mondani az orvos is, ki ismét Maszlaczky pártjára állt, de a csuklás ismét szó közt kapta, s majd a feje tetején lökte ki a hangot.

Kovács hallgatva tekintett Abellinóra, kinek arcán kínos feszültségben látszott kifejezve lenni az a gondolat, hogy könnyű már őneki százezreket, milliókat, földi angyalokat ígérni – mikor a sír szélén fekszik!...

Kovács mély szánalom- és megvetéssel tekintte a tehetetlen, nyomorú emberre, kit minden új szó új gondolatra térített, s ki most annyi visszás befolyás között nem bírt testének, lelkének megállapodást találni.

– Hagyjanak az urak énnekem békét! – nyavalygott, türelmetlenül rugdalva nyoszolyája végét. – Mit háborgatnak az urak egy szegény beteg embert? Menjenek innen; végezzék el egymással, ahogy akarják, csak éntőlem ne kérdezzenek semmit; én nem írok alá semmit, én nem felelek semmire.

Azzal befordult a fal felé, s elkezdett sírni, hogy milyen istentelenség az, hogy őt nem engedik meggyógyulni.

Kovács átlátta, hogy pere el van veszve; annak a nyomorult embernek egy óráig sincs saját akaratja.

– Holnap reggelig írásban fogom önnel közleni véghatározatainkat – mondta Maszlaczkához fordulva, s azzal vette a kalapját, és eltávozott.

Abellinót annyiba sem tekinté, mintha egy darab fa fekünnék ott előtte, paplannal betakarva. Valóban úgy feküdt ott, mint egy darab fa.

Maszlaczký úr kezeit dörzsölé, s ágaskodott örömeiben; kedve lett volna nyelvével is csettenteni, s felállni a szék tetejére, onnan örülni.

A darab fa megmozdult az ágyban. Meglátta az ott maradt két férfit.

– Hát önök miért nem mentek el? Menjenek! Az istenre kérem, hagyjanak magamra! Ne jöjjön hozzám senki, nem akarok látni senkit!

Maszlaczký úr vidáman tekergeté nyaka körül nagykendőjét, s odahajolva a beteg feje fölé, édes gyöngédséggel suttogá fülébe:

– Kedves, édes kedves nagyságom. Nemsokára célnál leszünk!

„Nemsokára célnál leszünk” – sугá utána magában a darab fa, gondolván a minden célok céljára, a fekete sír fenekére. Maszlaczký úr majd felrúgott asztalt, széket a nagy búcsúvétel közben, s már az ajtó kilincsét tartá kezében, midőn a doktor, ki eddig az ablaknál állt és kinézett, visszafordult, fontos gyanakodó képpel mondva:

– Még nem láttam őt a kapun kimenni.

– Kit? – kérdé Maszlaczký úr megrettenve.

– Azt az elébb elment embert. Semmi jó sem néz ki a szeméből. Nem mernék vele találkozni este az utcán. Azt hiszem, stilétes pálca volt nála. Úgy nézett barátom uramra, mikor elment, mintha valami rosszra gondolna. És itt ezen a sötét lépcsőn úgy ütheti valaki az embert pofon, hogy azt sem tudja meg, ki volt.

– Doktor úr – szólt Maszlaczký –, menjünk együtt!

– Nem tehetem – szabódék amaz. – Nekem konzultálnom kell a pácienssel, az eltart soká, egy óráig, kettőig is.

– Uram – szólt Maszlaczký a rettegés vakmerő hangján –, ez öntől szívtelenség. Engemet így egyedül hagyni a veszély torkába menni! Ön képes volna elhallgatni, hogy valaki gyilkost kiált, és segítségére nem sietni.

– Én, uram? Én anélkül sem védelmezhetném meg önt, nekem nem az a foglalatosságom. Én békességes ember vagyok, én nem szolgállok senkinek salvus conductus gyanánt.

Maszlaczký urat az izzadság verte. Örömei már elővonták, hogy röpjön Kőcserepy karjaiba diadalhírével, de azon tudat, hogy szárnyai nincsenek, ismét azon gondolatra hozta, hogy tán jobb volna itt maradni. Végre feltalálta magát. Ott künn az ajtó előtt ácsorgott William, azt körülfogta szépen.

– Lelkem, jó William, ráérsz most, ugyebár? Nesze egy tízes, kísérj el hazáig! Csak a bérkocsiállásig, onnan visszajöhetsz! Ugyebár megteszed?

William megtette egy tízesért, hogy elkísérte Maszlaczký urat, ki elől hagyta őt menni a sötét lépcsőn, mint egy avantgarde-ot, a kapun kijutva pedig hátul hagyta fedezetnek.

A békeszerető orvos, meglátván az ablakból, hogy Maszlaczky viszi magával Williamot, nagyon természetesen saját becses élteért kezde remegni.

– Elviszi az egyetlenegy férfit a háztól! Az az ember vissza talál jönni, s mind rendre gyilkolhat bennünket. Az egész emeleten nem lakik más, mint egy vénasszony, szakácsnéjával. Nagyságos uram, én ajánlom magamat! Én senki kedvéért el nem vágatom a gégém. Alázatos szolgálja!

Kapta a kalapját, elfutott; a botját itt feledte, ezért még egyszer visszajött. Bot nélkül nem tanácsos hazamenni, s míg a sötét lépcsőn le nem ért, szüntelen beszélt hátrafelé, mintha oda hátul öten-hatan állnának, akik őt kíséрни szándékoznak, akik bevilágítanak utána. Protestált, hogy ne fárasszák magokat, s csak a kapun kívül mert lélegzetet venni, érezve, hogy itt már mégis a nyilvánosság és a törvények ótalma alatt van.

Az a darab fa pedig odafenn feküdt csendesen, mereven a maga kínlódási helyén. Hogy őneki e percben kincssel tölt ládákat ígértek, hogy őt hosszú-hosszú élettel biztatták, hogy új meg új tarka örömmel, víg élettel, csendes élettel, szeretőkkel, feleséggel, kéjmámmal, családi nyugalommal játszottak szemei közé, hogy a régen óhajtott gazdagság s a vele együtt szomjazott bosszú ott függ megérve kezei előtt, és hogy éppen ez órában senki, egy lélek sincs, aki őreá gondoljon, hogy egymagára van hagyatva ebben a szegény szobában, ahol minden nyomorúságát hirdeti, hogy sehol, sehol az ég alatt nincsen nálánál nyomorultabb, elhagyottabb ember – mindezekről annyi tudása, annyi érzete sem volt, mint egy darab fának, mint egy elrothadt, elhajított, reves, szúórlötte fának...

XVII. A lemondás

Egy hétnél több nem kellett a hivatalos működések lefolyására. Maszlaczky úr gondoskodott, hogy minden a leggyorsabban haladjon, nehogy Abellino előbb meg találjon halni.

Zoltán ezalatt lement Kárpátfalvára. Keresztül kellett esnie az utolsó kísértésen: elbúcsúzni a régi eszméktől.

Nem ez a gazdagság, nem e birtok, nem e hatalom elvesztése volt az, ami legnehezebben esett lelkének, hanem a hozzájuk csatolt eszmék.

Mennyi jót, mennyi nagyot tudott volna ő tenni, ha mindennek birtokában marad!

Mennyi megkezdett eszme fog veszendőbe menni azáltal, hogy ő egyszerű, birtoktalan fiává válik a hazának, ki majd idestova azzal lesz elfoglalva, hogy saját sorsáért küzdjön, s a közügyekben ne számítsanak rá többé.

Lemondása saját sorsán kívül sok egyéb körülményt hozott zavarba, mikért felelősség hárított reá. Néhány hónap előtt felbízta jobbágyait, hogy az örökválság nagy eszméjét ők hozzák legelőbb létre, megegyezését előre bírták, a váltsági csekély összeg meg volt határozva, összegyűjtve, s a korszellemmel haladó párt mint diadalára várt azon napra, melyen e nemzetünket újjászülő tény létre fog jöni.

Ennek abban kelle maradnia. Kénytelen volt könnyes szemekkel mondani el a derék emberek küldöttsége előtt, hogy csak tegyék el boldogabb napokra a váltságdíjaikat, s tartogassák azt szerencsésebb napokra, mert ő megszűnik jószágaival rendelkezhetni, nem szabadíthatja fel őket, s isten tudja, milyen urok lesz azután.

Mikor a becsületes ősz emberek utólszor megszoríták kezeit, mikor eltávoztak előle, anélkül, hogy egy szót tudnának mondani, akkor eszébe jutott egyszer, hogy tán mégis többet áldozott fel, mint amennyit szabad volt áldoznia, hogy a fiúi érzet kötelessége tán nem nyomná le a mérleget, melynek túlsó felében a honpolgár kötelességei vannak letéve. Egy percig gondolkozott rajta, hogy nem méltó-e azon gondolat, melyben egy új nemzedék boldogítása foganszott, arra, hogy három ember élete holtig keserű legyen miatta; hogy nem könnyebben elhordják-e ők, Szentirmay és ő, az egymásért szenvedett gyalázatot, mint ez árva nép, mely önbűne nélkül szenvedni öröklött terheit.

Magasztos volt a gondolat, de Zoltán sokkal erősebb akarattal bírt már ekkor, mint hogy egyszer megkezdett útjából visszatérhetett volna. Odaadta a „nagy hazafi” nevet a „becsületes ember” nevéért; az utókor magasztalását a szív nyugalmáért.

Mi lesz e derék munkás népből, mely másfél évtized alatt boldogságra, lelki jólétre emelkedett Szentirmay gondjai által, hová fog lesüllyedni ismét egy vesztegető, pazarló, szívtelen úr rendszere alatt, ki csak nyerni, zsarolni tud, s saját fényével elszívja a közjólét ételszínét.

Hogy fognak félbenmaradni a megkezdett közintézetek, iskolák, kisdédóvók, takarékmagtárak, hogy változnak majd át béreslakokká, mikben boltokat nyitnak az új földesúr, hogy azokon keresztül szíja ki a föld népének valahogy még megmaradt zsírját, hogy szaporodik el or, tolvaj és zsitány a munkaképtelen vidéken, melynek ápolásához, ha akarna, sem értene az új gazda, mert csak a készet pusztítani tanulta, s özön adósságot hoz magával gyarapítás helyett, ami azután szaporodik, gyorsabban, mint a féreg, s egy emberélet alatt széthull az egész roppant uradalom, s vad, idegen nevek hasogatják széjjel egyes darabjait.

Keserű volt rágondolni, végigkövetni az egész eszmét, s nem találni abban sehol megállapodást.

Néhány hónap előtt nagy hazafiak felszólítására nevezetes összegeket írt alá közcélú vállalatokra, miknek létrejötté nagy diadala leende a haladó pártnak, rossz sikere annál nagyobb kudarca minden javulást ellenzők szemében. Most e kötelezettségeket teljesíteni többé nem állandó hatalmában; ki fogják nevetni, le fogják nézni, mint hitvány gyermeket, ki nagy számokat írt le, amiknek mennyiségéről még fogalma sem volt.

Ez a gondolat kínozta legjobban. Minő arccal fog megjelenni azon komoly férfiak előtt, kik azzal tisztelték meg, hogy aláírását úgy fogadták, mint egy igazi emberét, s nem kérdezték tőle, hogy hány esztendő. Még e megaláztatás is várt rá, még erre is készen kellett lennie.

Nehéz volt a kísértet pohara, melyet ki kellett ürítenie, de kiitta azt az utolsó cseppig.

Egy egész napja volt arra, hogy búcsút vegyen azon kedves emlékektől, mik Kárpátfalva minden zugából élő szóval látszottak hozzá beszélni; bejárta a pusztát, a pusztát temetőt, beszélt a pusztát levegővel, itt és amott; tele volt az rá nézve élő alakokkal. Estefelé magához hívatta atyja hajdani jószágigazgatóját, a becsületes Vargát, s átadta neki a falakról leszedett családi képeket, a levéltár okiratait, vigye azokat magához, azon pusztára, melyet Kárpáthy János végrendeletileg hagyományozott hű tisztelőjének, s őrizze meg ottan.

A jó öreg ember ajkai görcsösen remegtek, midőn átvette a család ősi emlékeit, s szekerére rakatá. Annyit bírt rebegni ifjú ura előtt, hogy azért ne hagyja el örökre ezt a tájat, legalább néha őt látogassa meg egyszerű pusztáján, melyet áldott emlékü édesatyja jóvoltából bír.

– Köszönöm, jó öreg bátyám – monda az ifjú erőltetett jókedvvel –, meglehet, hogy ha egyszer a világon nem lesz hová lehajtanom fejemet, majd csak megjelenek a kegyed kapuja előtt, s azt mondom, ide jöttem lakni, van-e szüksége kegyelmednek valami béresre?

Varga uram nem találta ezt a tréfát valami elmésnek, s nem késett azt kinyilatkoztatni:

– Édes ifjú uram, nagyon tudnék keseregni az ilyen mondáson, ha nem tudnám, hogy ennyire nem fog jönni a dolog; nagyságod, ha már lemond is uradalmairól, de szűkölködni azért nem fog, mert megboldogult édesatyja végrendeletében több százezer forintba menő összeget hagyott Szentirmay gróf rendelkezésére, azon általános utasítással, hogy azokon hazai vállalatok mozdíttassanak elő. A méltóságos gróf ez összeg nagyobb részét olyan részvényekbe fekteté, mik annak idejében akármikor készpénzzé fordíthatók, s egyik veszteségét pótolja a másik. Ez összegek még mindig elégségesek fognak arra lenni, hogy nagyságodat a szűkölködéstől s a megaláztatástól megőrizzék.

Zoltán egy rettenetes álomból ébredt fel e szavakra. Neki még néhány százezer forintja marad, mellyel rendelkezhetik! Ez megváltó gondolat volt rá nézve. Tehát módjában lesz azon nagy, becsületbeli kötelezettségeket beváltani, mik az egész Kárpáthy-uradalomnál, de az egész kárpáti hegyláncnál is nehezebben nyomták szívét. Helyt fog állhatni azon fogadásokért, amiket tett mint gyermek, s miket úgy tekintének, mint férfi fogadásait! Ez újra fölemelte, ez acéllá edzette szívét! Lehet, hogy e kötelezettségek kielégítése után igazán szegény lesz, hogy semmije sem marad, de mit tesz az! Megmarad a becsület, a férfiszó szent tisztasága, s drága az olyan helyen, ahol arra kell építeni a jövőt...

Zoltán kifizetteté a jószágain levő tisztviselők és cselédek egész évi fizetéseit; ki tudja: az új birtokos fogja-e őket továbbra is megtartani?

Mindenről leltárt készített, számadást csinált, hogy az új birtokos rendben találja az egész gazdaságot, s azt ne mondhasa, hogy ő valamit elvitt onnan. Még azt a hintót és azokat a lovakat is leltárba íratta fel, amiken idejött; azok is a Kárpáthy-uradalomhoz tartoznak, viselje egészséggel az új birtokos. Ő maga azon bérelt szekéren utazik vissza, melyen ügyvéde fog megérkezni Pestről, kit minden órán vár.

Kovács pontos ember; éppen akkor hajtatott be a kastély udvarára, midőn a gyertyákat meggyújtották.

Minden cseléd, minden ácsorgó jobbágy olyan gyászos képpel nézett eléje. Tudták már, hogy a Kárpáthy-uradalom a jó Zoltán úrfi kezéről egy idegen, még nem is ismert gazda kezére fog kerülni, bár e változás okát még csak sejtelemmel sem bírták utolérni, s mindenki olyan csüggedt volt, mintha saját sorsa változását érezné.

Kovács egy bekötözött iratcsomagot vett ki kocsija üléséből, s azt hóna alá véve az ifjú báró után kérdezősködék. Az ismeretes pitvarnok az ajtóig vezeté, ott megmondta neki az ügyvéd, hogy senkit se bocsásson be többé, s azzal belépett a levéltári terembe, hol a Kárpáthy-ösök pallosjogi gyakorlata hajdan úriszékeket tartott, s evégett tágas kandallóval látták el.

Az öreg Vargának gondja volt tüzet rakatni e kandallóba, mert az idő őszi esővel járt, s elkelt a meleg szoba. Zoltán elfáradtan ült egy karszékben, inkább lelki, mint testi küzdelemtől, az öreg Varga segített neki hallgatni.

Az ügyvéd megjelenése föleleveníté mind a kettőt, Zoltán eléje ment, míg az a kezében tartott iratcsomót már messziről nyújtá feléje:

– Itt van...

Azok az átkos iratok, azok a gyalázatos, utálatos, fertelmes eszmék, miket egy ördögi kiszámítás úgy össze tudott szedni, végre itt vannak letéve, átadva annak a kezeibe, akinek lelkét, életét megmérgezik, tehet velök amit akar, nem kénytelen tőlök félni, velök álmodni többé.

– Minden irat között van? – kérde Zoltán, midőn a pert remegő kezeibe vette.

– Magam győződtem meg róla; az eredetiek adattak át. A per megszűntnek nyilatkoztatott, a felperes visszavonta keresetét, s Köcserepy befolyásának sikerült magát e pert a levéltárból kitöröltetni.

Zoltán dobogó szívvel fogá a csomagot, s úgy, ahogy összekötve volt, belehajítá a kandalló tüzébe.

A három férfi szótlanul állt a kandalló körül, s szemeit le nem vevé az égő percsomóról, mely apródonként foszlánnyá égett. Az egyenkint felhajló tüzes lapok úgy lobogtak a kandalló forró légvonatában, mintha valami pokolbeli kéz hajtogatná fel azokat, hogy még egyszer végigfusson az izzó sorokon, s minden kihamvadtt lap foszlánya felrepült a lángok közé, a kürtön kiragadtatva az erős légvonal által, mely úgy bömbölt, úgy üvöltött a szűk kémény csöveiben, mintha valami örülne vagy haragudnék ottan belül. Az egész percsomónak még csak hamva sem maradt ott; minden eltűnt, csupán a kemény borítéktábla hajladozott összeguzsorodva a parázs között, fekete felszínén végigjártak csavargó vonalokban a kósza tűzférgek, amik halottaikat keresik.

Milyen könnyebbült szívvel sóhajtottak fel mindhárman.

– Nincsen többé!

Zoltán örömtől ragyogó arccal fordult az öreg jószágigazgatóhoz.

– Megírhatja ön Szentirmay grófnak, hogy látta ez iratokat hamuvá égni.

– Még szebben hangzanék ez nagyságod szájából reá nézve – szólt az öreg. – Most már semmi sem gátolja, hogy őt meglátogassa, ők bizonyára nagyon örülni fognának, ha Kárpáthy Zoltán ismét családjuk tagjává fogadtatnék.

– Tudom, jó barátom. De most még korán volna az. Eddig ők tiltottak vissza engem, most én tiltom el magamat. E percben semmi sem vagyok. És én senkinek sem akarok terhére esni; legkevésbé azoknak, akik szeretnek.

Kovács tetszését inté fejével. Ilyennek ismerte ő Zoltánt mindig. A sorsváltozás nem változtat a jellemen.

– Még egy izenetünk van – szolt, változatlan arccal vonva elő oldalzsebéből egy pecsétetes levelet, mely Zoltánnak volt címezve.

A levelet Maszlaczky írta, melyben tömérdek virágos szóhalmaz között tudatja vele, miszerint sikerült neki kieszközölni a jószívű Kőcserepy tanácsostól, hogy *saját jóindulatából* (ez duplán is alá volt húzva) Zoltán számára tizenkétezer forint vitalitiumot rendeljen élete fogytáig, mely nemeslelkűség a derék méltóságos úrnak nagy becsületére válik; másodszor szinte az ő nemeslelkűségének befolyása egy másik nemes lelkű kedélyre idézte elő azt a nemes lelkű eredményt, miszerint Kovács ügyvéd úr ezentúl is megmarad előbbi hivatalában, a Kárpáthy család ügynökségét a Kőcserepy családdal váltandván fel, miután ő (ti. Maszlaczky úr) ügyis egészen más állást fog elfoglalni a méltóságos úr családjánál. Jelen levele szolgáljon biztosítékul az ígért dolgok hitelessége felől; egyebekre nézve pedig ajánlja mind a kettőjüknek legszívélyesebb pártfogását stb...

Zoltán egészen elpirult, midőn e levelet végigolvasá. Annyira felingerlé az, hogy minden észrevétel nélkül négyfelé repesztette, s a tűzbe akarta vetni. Csak akkor jutott eszébe, hogy e levél Kovácsot is érdekli, s bánni kezdte, hogy azt elrepeszté, barátja szerencséjét akadályozva azáltal; hátha ő elfogadja az ajánlatot.

Egy tekintet e változatlanul komoly arcra ismét más gondolatra téríté. Összemorzsolta a levelet, s a tűzbe vetette.

Csak azután mondta meg Kovácsnak, hogy mi volt abban foglalva.

Nem kételkedett, hogy az ifjú ügyvéd éppen oly megvetéssel hajította volna a neki tett ajánlatot a tűzbe, mint ő a magáét, s a fiatal jogtudós jobban örült védenre e merényletének, mint bárminő jutalomnak, mely a csalárd emberek előtt megfogható, és megszámlálhatóságánál fogva becsben szokott tartatni.

Ő is úgy cselekedett volna, s jólesett neki, hogy Zoltán nem is mondta ki az ellenkezőt.

Másnap még hajnal előtt elhagyták Zoltán és az ügyvéd Kárpátfalvát. Varga ott maradt a jövődő uraságnak átadni a számadásokat.

Egész csendben távoztak el a kastélyból, mikor még mindenki aludt. Cselédjeitől még este elbúcsúzott Zoltán; a pitvarnok is megtudta, hogy miért hívták őt „szegény fiú”-nak. Zoltán tudára adá, hogy ezentúl nem leendő módjában őt tarthatni.

Midőn a kárpátfalvi vadaskert végéhez értek, mely kétfelől a nagy jegenyefákkal beszegett út mellett terült, éppen akkor jött fel a nap, s a két utazó akkor vette észre, hogy amerre keresztül kellett haladniok, az egész út hossza el volt lépve parasztemberekől; férfiak, nők és gyermekek állták el az árokpártokat, s midőn szerény bérkocsiján elhaladt előttük a volt tulajdonos, hangos éljenkiáltással üdvözlék minden oldalról.

Megtudták a jó emberek, hogy mikor utazik el, s bármilyen titokban tevé, rálestek, hogy még egyszer láthassák, hogy utána kiálthassák: „Hordozza az Isten szerencsével! Hozza vissza minél előbb újra”!

Tizenkét lovaslegény rúgtatott a fák mellől kocsijához kétfelől. Marci volt a vezetőjük, a megboldogult úr lovásza. Zoltán kérte őket, hogy maradjanak el tőle.

– De biz elkísérnök a világ végeig is!

Egész a tiszai révig elnyargaltak kocsija mellett, csak a parton maradtak el tőle, ott is utánakiálták, kalapjaikkal integetve felé:

– Hozza vissza az Isten minél előbb!

Zoltán eltávozott Kárpátfalváról, anélkül, hogy vesztett örökségére csak egyszer is visszatekintene. Ha a tárgyak is úgy mentek volna vele mindenütt, mint az emberek szívei!

Éjjel sem pihentek meg sehol, váltott lovakon utaztak tovább, s másnap este Kovács laka előtt álltak meg Pesten.

Midőn le akartak szállni, nagy meglepetésökre a Kárpátfalván elhagyott pitvarnok jött kocsijokhoz annak ajtaját kinyitni. Zoltán nem tudta, mit mondjon neki. A jó fiú hátul a bakon ülve jött el velök Kárpátfalváról.

– Már engemet Zoltán úrfi nem hagyhat el magától, ha nem fizethet is, majd csak megélek valahogy.

XVIII. Rossz diadal

Amely kapun reggel kihajtatott Kárpáthy Zoltán ősi kastélyából, délben azon csörtetett be a tágas udvarra tekintetes Maszlaczký úr. Egy rossz félfedelű bricskában ült, mert fedett hintóban életveszélyes dolognak tartá utazni, nyakig és sarkig szürke porköponyeg biztosítá a küllevegő befolyása ellen; egyéb történhető veszedelmek ellen pedig elhozá magával fráter Bogozyt, ki Pesttől idáig aludt, s Tamást, a nagyothallót, ki ült a kocsis mellett, s az egész úton mindig beszélt a forspontos kocsisokkal; a szekérszörgés miatt és különösen Tamás speciális süketségénél fogva ugyan valószínű, hogy egyik sem hallotta, hogy a másik miről értekezik, de az mindegy; szegény ember a maga bajáról szokott beszélni, s elég neki látni, hogy más hallgatja.

Az udvaron elébb leszállítá a fiskális úr fráter Bogozyt, hogy tudja meg, nincsenek-e itten kutyák, s ha vannak, csukassa el, kötöztesse meg, veresse vasra s több afféle.

Bogozy azzal a megnyugtató válasszal tért vissza, hogy a *volt* ifjú nagyságos úr emberekkel szokta őriztetni a házát, nem oktan barmokkal; az öreg nábob kedvenc agarai pedig rég megtértek már az ő apáikhoz, csak egy vén ordas él még belőlük, annak sincs már foga, s az is a tisztartónál van biztos őrizet alatt.

Ezt hallva le mert szállni a fiskális úr, s betért a kastély tornácai elé, meghagyva segédének és huszájának, hogy csak mellette maradjanak mindig; olyasmi foroghatott a fejében, hogy a Kárpáthy családnak valami ősi tisztviselőjétől még kitelik, hogy őt, az új birtokos meghatalmazottját valahol, valami rejtett kaszatömlőbe letaszítja.

Az öreg Varga fogadta a fiskális urat. Kölesönösen elmondák egymásnak, milyen minőségben állanak egymással szemközt, s azzal szabad tetszésére bízott Maszlaczký úrnak azon kezdeni, amit legmulatságosabbnak talál. Ha tetszik, mindjárt átveheti a kulcsokat.

– Még nem – szölt a fiskális úr, nagyon meg levén elégedve azon felsőbbbségi öntudattal, miszerint ő járatosabb némely dolgokban, mint ez az öreg ember. – Én nem a jószágot átvenni, csupán csak azt rendbehozni a birtokos megérkezte előtt, jöttem előre. Maga a statutio a birtokos jelenlétében, hivatalos személyek által fog megtörténni, egész ünnepélyes szertartással. Ennek ez a rendje.

Varga uram sokkal rosszabb kedvében volt, mint hogy e kelletlen oktatásért neheztelhetett volna; igen szépen kérte az ügyvéd urat, hogy tessék hát organizálni minél elébb.

Maszlaczký úr e kék magyar nadrágos s régi divatú, kifent ősz bajuszú embert látva, azt hitte, hogy ez is csak valami vén alárendelt tisztviselő, s iparkodott vele egész magas bizalmasságát éreztetni.

– Csak előre, öregecském; menjen maga előre, nyissa fel az ajtókat, végig akarok menni a szobákon.

Varga uram az öreg Pált hívta elő, hogy teljesítse az ügyvéd úr parancsát. A vén szolga sokkal szomorúbb volt a szokottnál, még a bajusza sem volt kipederve.

– Ő a kulcsár? – kérdé Maszlaczký úr.

– Nem kulcsár – felelt Varga uram.

– No, kulcsár fog lenni. Vén cselédek már csak kulcsárnak valók, egészen illeni fog annak. Hajdúnak egy kicsinyt vénecske.

Palkó megállta felelet nélkül, s kitárta mind a két szárnyajtót a jövevény előtt, mintha nem fért volna az be az egyikben is.

– Phü! Milyen dohos szag van itt. Micsoda illat ez, kedves öregecském? Ez a szoba tán Kárpáthy János úr halála óta sem volt szellőztetve. Nyissuk ki csak azokat az ablakokat.

Ez a „nyissuk” Pálnak szólt, ki olyan szépen engedelmeskedett, hogy kitört két ablaktáblát a könyökével.

– Óh, óh, óh! Kend ügyetlen ember. Jól van, jól. Nem kulcsárnak való kend, kocsisnak hamarabb. Az öreg lovakhoz. Öreg lovakhoz öreg kocsis. Ez így illik össze ugye, hehehe.

Az ügyvéd úr szokás szerint elmés kezdett lenni.

Pál csak annyit gondolt magában, hogy majd leszek én még kertész is, szakács is, csak várj.

Maszlaczký úr minden szobát keresztül-kasul járt. Sehol sem volt a dolgok rendével megelégedve.

– Ezek a csillárok rossz helyen függenek, ezek az ablakok nem elég magasak, az ajtóknak nem erre kellene nyílni; a kandallók kimentek már a divatból, s micsoda festések ezek? Micsoda ronda mázolás! Ezeket papírszönyegekkel fogjuk befedezni. Óh, így nem maradhat. A Kőcserepy család sokkal finomabb ízléssel bír, mint hogy ilyen dolgokat megtűrhetne maga körül. A bútorok legalábbis húszesztendősek. Nono, természetes. Pör alatti jószágra senki sem örömet költ. Ez rendén van. Majd másképp lesz ezután.

A jó Vargának keserves volt ezt hallani, aki jól tudta, hogy Szentirmay gyámi évei alatt a jószág legnagyobb jövedelme nagyszerű javításokba ruháztatott be, míg a pusztaságot paradicsommá változtaták át. – De ugyan mit feleselt volna érte ezzel az emberrel.

Maszlaczký úr aprólékoskodó emberek szokásaként minden zeget-zugot összejárt, padlást, konyhákat, pincéket, s természetesen mindenütt számtalan javítanivalót talált; semmi sem volt úgy, ahogy kellett volna. A cselédeket általában igen szép kilátásokkal biztatta.

– Nem lesz ám azután Csákiék szalmája az uradalom, mint eddig volt. Minden osztálynak meglesz a maga felügyelője, egy főpincemester fog állíttatni a vincellérek és borkezelők fölé, egy főháztartó jön a kulcsárok nyaka közé, okleveles szakács veszi kormányzata alá az eddigi szakácsokat; mindenről számot kell adni; a kocsisok, inasok, lovászok, kertészek mindennap beadják számadásaikat a konyhamesternek, pincemesternek, kertmesternek és istállómasternek, mely úri mesterek viszont számadással és felelősséggel tartoznak az udvarmesternek, és így tovább. Óh, egészen más rendszer fog itt ezután lenni!

Zoltán egykori cselédei mind próbált, hűséges emberek voltak, akik gyermekségök óta uraik jóvoltából nevedve, meg sem tűrték maguk között a tolvajt, a csalót; olvasatlan pénzt lehetett volna rájuk bízni. Maszlaczký úr mintha arcul verte volna valamennyit. Csak összenéztek, és köszönet nélkül eltávoztak előle.

– Nos, kedves öregecském – monda Maszlaczký úr, kedves bizalmassággal ütve Varga uram vállára –, most még csak egy van hátra: vezessen el engem azon szobákhoz, melyek Kárpáthy Zoltán úr által kivétettek, mint melyeket felnyittatnunk nem szabad. Illik, hogy ismerjük azokat, nehogy a szerződést tudatlanságból megrontsuk.

Varga uram inte neki, hogy menjen Pál után, ő maga hátul maradt, még Tamást is előrebocsátotta.

A hosszú folyosón végighaladva, egy zöldre festett fal előtt állott meg a vén Pál, s ujjával oda mutatva monda:

– Ezek a szobák.

– Másunnan nem lehet beléjük jutni?

– Nem.

– Ez igazán különös kívánság; az embernek így saját lakásán megtiltani a járás-kelést. Ezek a szobák így valóságos holttetemet képeznek ebben a kastélyban.

Bogozynak helyeselni kellett az ötletet.

– Vajon nem szoktak-e innen kísértetek előjární? – kérdé tréfásan az ügyvéd úr a vén szolgától.

Az egész komolysággal felelt:

– A jó embert nem kísértik.

Maszlaczky úrnak nagyon tetszett ez a bohó komolyság. Nem állhatta meg, hogy ne nevéssen rajta.

– Mulatságos vén gyerek. Nem fél a kísértetektől, de hiszi őket. Hát maga, kedves öregecském, fél-e tőlök?

Varga uram, kihez a tréfás megszólítás intéztetett, szótlánul tekintte az ügyvédre, s ez meglepetve látta, hogy az öregember szemeit elborította a könny.

Az agg férfi hosszan végignézett könnyes szemeivel a profánus alakon, s azután elfordult tőle, nagyot sóhajtvá.

– Az ördögbe, milyen gyöngék ezek az öreg emberek, mindjárt elpityerednek – gondolá magában a fiskális úr.

Varga uram sietett arról a helyről, s csak a levéltári teremben tért annyira magához, hogy szólni bírt.

– Parancsol ön még velem valamit? – kérdé az ügyvédtől. Első eset volt életében, hogy valakit önnek szólított, akinek címe is van. Maszlaczky úrnak fel is tűnt ez a gorombaság. Csak per „ön”.

– Kedves öregecském, hogy írná az én nevemet, ha levelet írna?

– Tekintetes, nemes, nemzetes és vitézlő Maszlaczky Gábor táblai ügyvéd úrnak.

– Ugyé?

– Tehát bátor vagyok tekintetes, nemes, nemzetes és vitézlő uraságodtól alázatosan kérdezni, parancsol-e még velem valamit?

– Csak menjen, öregecském, a lakására a másik öreggel együtt, majd ha kelleni fog, előhívatom.

– De én messze lakom innen, s Pál is nálam lakik.

– Hol?

– A saját jószágomon, melyet megboldogult Kárpáthy János úr öméltósága hagyományából van szerencsém bírni.

– Tehát ön nem ezen jószág tisztviselője?

– Nem.

Maszlaczky urat e felfedezés nagyon nyájassá tette. Nem nézte ki ebből a kékben járó emberből, hogy saját ura legyen; azt hitte, valami kasznár. Most már kedvében iparkodott jární; kérte, hogy maradjon *nála* ebédre.

– Köszönöm, otthon várnak.

– Igenis, várnak bennünket ebédre – erősíté Palkó, Varga mellé furakozva, s nagyon látszott örülni, hogy Maszlaczký urat itt hagyhatják, amit meg is cselekedtek, megígérve, hogy az ünnepélyes beiktatásnál ismét hivatalos minőségben meg fognak jelenni; addig tartsa magánál Maszlaczký úr a kulcsokat, s mulassa magát, ahogy tudja.

A két öreg eltávoztával Maszlaczký úr sorba feküdte a pamlagokat, kritizálva azoknak rugalmi képességét, s valamennyi órát a kastélyban mind összehasonlított a magáéval; természetesen egy sem járt jól, csak az övé.

De ha rosszul jártak is az órák, azért csak mégis eltelt az idő, s kisebb-nagyobb pontossággal már a három órát is elverték délután, s ilyen időben kivált utas ember gyomra meglehetősen érzékeny szokott lenni.

– Későn ebédelünk – mondogatá Maszlaczký úr, éhségében alá s fel sétálva, azután pedig egy Hugo Grotiust szemelt elő a könyvtárból, azzal kezdett el mulatni, s azonközben szinte négy óra lett már.

– Ez a fatális Zoltán ifjú angolosan szokott ebédelni, öt órakor. Úgy szoktatta a cselédeit. Menjen csak, fráter Bogozý, mondja meg a szakácsnak, hogy az én kedvemért térjenek el ezúttal a régi rendtől, hatfélénél többet ne csináljanak, hanem konfektet adhatnak akár-mennyit, a majonézt, köztünk mondvá, nem szeretem, de ha önnek tetszik, megeheti. Bort a fehér villányiból hozzanak, desszerthez a ménesiből. Vadpecsenyét nem bánom, ha készítenek. Ebben az uradalomban híres fácskás kert létezik. Tésztaneműekből az édeseket szere-tem. Magának csináltathat túrós csuszát, az inasoknak pedig parancsolja meg, hogy csak ide terítsenek, úgyis ez lesz az ebédlő, mert könyvtárnak nagyon zajos. Azonközben hozzanak abból a régi szilvóriumból appetitorium végett.

Bogozý az ilyen küldetést számítá a legkedvesebbek közé, s nem is mondatta azt magának kétszer, hanem szaladt ki az ajtón. Oda volt egy álló óráig. Maszlaczký úr azalatt el nem tudta gondolni, hogy mit gondoljon. Mindenféle mulatságot elővett, amivel éhes ember szokta üldözni az időt, az ablaknak állt dobolni, végiglapozott húszféle könyvet, semmi sem maradt azokból a fejében, talált egy tucát kártyát, s rakta vele a Napóleon-pasziánszot, egyszer sem jött ki. Mikor már hetedszer nem jött ki, akkor jelenik meg fráter Bogozý kétségbeesett ábrázattal.

– De ugyan hol járt, amice dilectissime, a poklokban?

– Mindenütt, ahova csak lábbal menni lehet!

– Hát miért nem ebédelünk már?

– Hát legelőször is egyetlenny inas nincsen a háznál, aki asztalt terítsen; másodszor sehol egy szakács, egy kukta vagy csak egy árva szolgáló, aki egy főzőkanalat megmozdítson; következésképpen sem hat tál étel, sem konfekt, sem desszertek, sem vad, sem szelíd pecsenyék, sem édes, sem keserű tészták nem egzisztálnak sehol, de még csak tűz sincs rakva, és még csak egy árva ember sincs, akitől meg lehetne kérdezni, hogy hova lettek a többiek.

– De hát hova lettek?

– Most mondom, hogy nincs, aki megmondja.

Ez már aztán jó mulatság.

Maszlaczký úr mérgében fütyöket hányt.

– Hova lettek? Hogy mertek elmenni hír nélkül? A semmirekellő gazemberek! Hát a kamarák kulcsait hol hagyták?

– Azok Varga uramnál maradtak. Kínálta a tekintetes urat, mért nem vette át? Az pedig holnap reggelig vissza nem jön.

– Nem tesz semmit. Gazfickók! Még énvelem dacolnak. Egy sem fogja a lábát többé a kastélyba tenni. Menjen, fráter, a tisztartóhoz, mondja meg neki, hogy rögtön ebédet készíttessen számunkra. Én parancsolom.

Bogózy sietett, meg is találta a tisztartó lakását. Maga a tiszt nem volt otthon, hanem egy pirospozsgás gazdasszonyka éppen akkor szedte ki a kemencéből a jó illatos kapros túrós lepényt. A fráter letelepedett a menyecske mellé, körülcirógatta, elmondta neki, hogy az ő ura milyen körmönfont gazember, hogy kiszúrta azt a derék Zoltán úrfit ebből a jószágból. A menyecske jóltartotta a frátert lepénnyel és hideg sülttel; bort is adott neki hozzá, s a két zsebét megtömte boszorkánypogácsával és füstölt kolbásszal estére, de megátkozta a bélét, ha ad belőle a gazdájának.

A fráter aztán megtörülte a száját, s hazatérve Maszlaczky úrhoz, elmondá neki, hogy a tisztartó nincsen itthon, csak egy vén cseléd van a háznál, az is himlőben fekszik, s minden kulcs el van zárva.

Maszlaczky úr fűjt dühében, mint a cethal, Tamást küldé el másodszor, hogy keressen fel valami boltot, és hozzon akármi ennivalót, ha egyebet nem, szalámit, azt megehetik ecettel, olajjal. Tamás azt mondta, hogy érti; s aztán a boltban kért ecetet, olajat, mert más minden van odahaza.

Maszlaczky urat majd a guta ütötte meg, amint Tamás visszatért, semmit sem hozván magával, mint két üveget ecettel, olajjal.

Hogy vágta a hátához!

– Menjen kend az ördögökbe, s hozzon akárhonnan, ha egyebet nem, hát kenyeret!

Bogózy pedig majd szétpattant nevetésvágy miatt Tamás tévedésén, s nem állhatta meg, hogy az ajtóban a markába ne dugja saját proviantja egy részét, némajátékkal mutatva, hogy másnak ne adja.

Késő este tért vissza Tamás a boltból a kastélyba, hozván magával egy kitudhatatlan dátumú páros zsemlyét. Az volt Maszlaczky úrnak ebédje és vacsorája, ki maga is megvallá, hogy deákora óta annál keményebb, szívósabb, haraphatlanabb portékával nem beszélt.

Ha azt az én kedves Kőcserepy barátom tudná!

Kedves Maszlaczky úr ilyen szépen rendbe hozott mindent rendszeralkotó talentumával; úgy, hogy mikor másnap reggel megérkeztek Kőcserepyék, a statuáló hivatalos vendégekkel, szolgabírákkal és alispánokkal, rokonokkal és szomszédokkal, az sem volt, aki a kaput kinyissa előttök, s ha velők együtt Varga uram is meg nem érkezik, s a kulcsok hollétét fel nem fedezi, kénytelenek lettek volna ostrommal bevenni a kastélyt.

Maszlaczky úr mint egy szomorú lélek tudósítá kedves barátját, a tanácsos urat, a cselédség rejtelmes eltűnése felől, amint a legelső gratulációk után négy szem közé kaphatta egy percre, míg a több úri vendégek a palota szobáit bámulták, magasztalák, bírálgták.

– Én meg nem foghatom, mi ütközött a cselédekhez?

– De én megfoghatom – szóla a tanácsos úr. – Ön bizonyosan rájok ijeszgetett jól, egyszerre rendet akart hozni ez elkényeztetett nép közé, s azok egész évre ki levén fizetve, szépen búcsút vettek a kapufélfától.

Maszlaczky úr bámulatában nem tudott mit felelni.

– Ördöge van önnek, hogy úgy kitalálja egyszerre az igazi okot?

– Mármost mi a patvart csinállok ennyi vendéggel? – haragoskodék a tanácsos. – Sem szakácsot, sem egyebet nem hoztam magammal, jól tudva, hogy itt egész személyzet van, s ön kapja magát, előrejön, hogy elkergesse őket. De ki bízta önre, hogy beleavatkozzék? Csak legalább a feleségem itt ne volna; az görcsöket kap, ha megtudja, micsoda rettenetes helyzetbe hozott ön bennünket. Itt az egész úri vendégcsereg, és sem egy inas, sem egy szobaleány, sem egy szakács a háznál. Mit csinál a feleségem, ha megtudja?

Maszlaczky úr nyomorultul érzé magát, mint egy leforrázott kutya. Így leszidatni tulajdon azon kastélyban, melyet az ő fáradságos küzdelme szerzett Kőcserepy úrnak, ugyanazon a napon, melyre mint diadalünnepre számított évek óta. És nem tudott mentségére mit felhozni, hiszen világos volt, hogy lehetetlen szakács nélkül ebédet főzni. Milyen szűgyen, milyen gyalázat!

Pedig azt a nagyságos asszony elébb megtudja, mint kellene. Ő azért bocsátá Maszlaczky urat egy nappal előre, hogy lövessen vadakat, készíttesse el a hosszabb munkát igénylő tortákat, zseléket, cukorsüteményeket; intézkedjék, hogy a másnapi vendégség asztala fejedelmileg legyen kiállítva, hogy az egész környék beszélhessen még esztendőik múlva is felőle – s íme, még csak tűz sincs a konyhában, és nem tudja az ember, hogy mihez kapjon.

A tanácsosné közel volt az elájuláshoz. Ilyen esetben vége van minden filozófiának. Adjátok egy nőnek Platót és Aristotelest, és égesse meg a szakács a rántást, veszni kell a bölcsészetnek. A konyhai gondok hatalmasabbak minden teóriánál. Csak próbáljon valaki álmodni olyat, hogy sok vendéget hítt, tele minden szobája úri csoportokkal, s egyre többen jönnek, délre jár az idő, és ő még nem tudja, hogy mit fog nekik főzetni, és kivel.

Eveline magánkívül volt, pörölt, jajveszékelt minden szisztéma nélkül; ha most megkaphatja Maszlaczky urat, kiássa a szemeit, minden argumentum a priori mellőzésével.

Szerencse volt, hogy Varga uram megszánta az asszonyságot, s megvigasztalá azzal az ígérettel, hogy majd ő elhozatja a pusztáról a maga szakácsnéját, süttet, főzet vele, nem lesz semmi fogatkozás.

Ez kissé megnyugtatta Eveline-t; csak arra kérte még Varga uramat, hogy húzzák mentül tovább a hivatalos eljárásokat, miáltal neki ideje maradjon tisztességesen elkészülhetni az ebéddelel.

Ezen tette által Varga uram lett a család becsületének s az egész nemes egybegyűlt társaságnak megmentője, melyért is az összes vendégcsereg Kőcserepy tanácsos úrral együtt iparkodott őt oly mértékben kitüntetni, amily mélyen éreztetik Maszlaczky úrral rejthetetlen és igen természetes neheztelésöket.

A jámbor ügyvéd le volt sújtva, le volt gázolva, beszélni sem mert, vagy olyanokat mondott, amiket maga sem értett, a statutió nál figyelmeztetni kellett őt másoknak a szokásos formákra; azon gondolat, hogy a nagyságos asszony most öreá haragszik, egészen elvette eszt, bátorságát, öntudatát. Rosszabbnak érezte magát egy inasnál, aki tányérokat tört el, s fél, hogy a béréből lehúzzák.

Estefelé lett vége a hivatalos szertartásnak, mely által Kőcserepy tanácsos a Kárpáthyak uradalmába beiktatták; akkorra elkészült az ebéd is.

A tanácsosnő filozófhoz nem illő buzgalommal sietett saját kezűleg nagy hirtelen elkészíteni azon süteményeket, mikhez Varga uram pusztai szakácsnéja nem értett. Varga uram s a tisztartók gondosságának sikerült az asztalokat illendő fénnel felruháztatni, s ha valami hiányos volt, az tulajdonítottatott Maszlaczky úrnak.

Az ebéd elég ízletes volt, a tanácsosnő maga is megjelent az asztalnál, természetesen igen fáradtan, kihevülve; magának kellett szegénynek a pörkölt tortát cifrázni, mert Maszlaczký úr megszőktette a szakácsokat. Minden volt ugyan elég, de még többnek kellett volna lenni. Eveline nem győzött bocsánatot kérni vendégeitől, hogy ily egyszerű vendégségben részesíti őket, hanem tudhatják, milyen balsors érte őket véletlenül, aminek nem ő az oka. És itt minden szem Maszlaczký úr felé fordult, aki szeretett volna a földbe elsüllyedni. Varga úrnak, ellenkezőleg, nem győztek eleget hálálkodni, nála nélkül a legnagyobb zavarban volnának. Varga úr valóságos jóltevője az egész társaságnak, hogy a szakácsnőjét idekölcsonőzte.

Varga úr pedig gondolta magában a sok magasztalás alatt: „Bár főzhettem volna számotokra mérget; nem az én hibám, hogy olyan bolond jó ember vagyok”.

Elég az hozzá, hogy ebéd végeztével a jó ősi borok, ami hiányzott a kedélyekből, azt is helyrehozták; ittak egymás egészségeért a jelen volt urak, asszonyságok, mindannyian pedig, és pedig több ízben ismételve a derék háziúr- és családjaért, melyet is a háziúr kellő áldomásokkal viszonzott.

Hagyjuk őket ott mulatni. Hasztalan mendemonda, ami ilyenkor történik; nem érdemes, hogy valaki jóllakott emberek beszédét leírja.

Távol az asztalok zajától, a pohárcörgéstől, a tósztok áldomásaitól, a kastély kertjében sétál két szép leányka egyedül, midőn mindenki figyelme egészen másfelé van vonva.

Az egyik a tanácsos leánya, Vilma, a másik a vak leányka. Ide, e száz meg száz esztendő arisztokratikus platánfák alá nem hangzik a teremek profánus zaja, ha vannak még tünderei a földnek és égnek, nyugodtan eljátszhatnak a hűs levelek alatt, s mérhetik parányi arasszal a sétáló lyánkák pici lábnyomait.

Liza odadőlt védnője keblére, ki őt gyöngéden tartja átölelve, úgy sétálnak együtt az angolkert tekervényes útjai kavicsán. Mind ketten két évvel idősebbek már, mint midőn legutolszor láttuk őket, egyik sem gyermek többé, a vak leányka arca sokkal ragyogóbb még, Vilmáé sokkal halványabb.

Halkal beszélgetnek egymással, még a falevél sem hallja meg, mit mondanak.

– Aztán odajött hozzám, és azt mondta, hogy öleljelek meg szépen, és el ne bocsássam kezedet, mert akkor esni fogsz, mélyen, mélyen.

A vak leány valami álmát beszéli el bizonyosan, amiről azt hiszi, hogy ébren történt. Reá nézve mindegy, akár álom, akár ébrenlét, szemei előtt zárva a fény, csak lelkével lát, s abban összezavarja a kettős lét tüneményeit.

– Úgy ám! Milyen erősen tartott bennünket ölében, tégedet az egyik karján, engemet a másikon, így repült velünk a levegőn keresztül, s alattunk meg a mély víz zúgott. Óh, hogy féltem!

– Sokat álmodol róla, Liza, sokat gondolkodol róla.

– Mindig, mindig. Talán te nem? Mikor olyan sokáig elhallgatsz, és haragszol, ha valaki megszólít, talán nem tudom, hogy olyankor felőle gondolkozol, mikor melletted alszom, kezedet kinyújtod, s nyakamat átöleled vele, talán nem tudom, hogy ő róla álmodol olyankor? Én nem láttam, én nem ismerem, én csak annyit tudok róla, hogy amint Istenhez imádkoztam a halálveszélyben, az ő szava felelt imádságomra, és midőn karjára emelt, kezemet végigcsúsztatám fején, olyan volt, mint a selyem, és arca, mint az égő bársony. És én mégis erről a hangról álmodom annyit, s erről a selyemhajról; hát te, aki láttad őt, aki azóta is láthattad, beszélhettél vele!

– Sohasem láttam azóta.

– Nem-e? – szólt egészen elszomorodva a vak leányka. – Miért nem?

– Messze utazott, igen messze.

– Igen messze! – ismétlé Liza.

Mit tesz az egy vak előtt: „Igen messze”?

– S nem jött még vissza?

– De igen.

– Hát mért nem jön ő is ide? Mit hagy várani magára, annyi időn keresztül? Sok nap elmúlt már azóta, ugyebár? Miért nem jön hozzánk beszélni? Látod, én csak szeretném szavát hallani, vagy ha a kezét megfoghatnám, azt a hatalmas, erős, azt a gyöngéd, selyempuha kezét; de te láthatnád is őt, talán meg is simogathatnád homlokát, mint az enyimet, talán beszélhetnél vele olyasmit, amin mind a hárman kacaghatnánk. Miért nem tud ő idejönni, ide mihozzánk?

Vilma szíve úgy szorongott, úgy dobogott. Tán meg kellett volna szakadnia, ha ki nem önthetné, ami kínnal telve volt az. Körültekinte, ha nem hallja-e meg valaki.

Senki sem járt hozzájuk közel, mindenkit elfoglalt a vigalom.

– Kedves Lizám – szólt remegve –, akiről te beszélsz, azt mi nem fogjuk látni soha, azzal mi nem beszélünk soha, azt mi legfeljebb megsirathatjuk titokban.

– Hát nem szeret ő minket? Ha nem szeret, miért jött oda, minket megmenteni; hiszen sokkal jobb lett volna, ha el hagy ott veszni. Vétettünk mi neki valamit? Mi oka van neki minket kerülni?

– Az igen szomorú dolog, kedves lánykám. Lásd, ez egy gazdag ifjú volt, aki, mert maga gazdag volt, jót tett a szegényekkel, s most ő is egyszerre szegény lett, és legjobban fájhat az neki, hogy másokon nem segíthet többé. Földönfutóvá lett. Semmije sincsen.

– Hogyan történhetett az?

– Más emberek elpörölték jószágait, miket atyja hagyott reá, csak azért, hogy ők annál többet hagyhassanak saját gyermekökre.

– Óh, gonosz emberek! – kiálta fel a vak leány elszörnyedve.

– Az Isten ne...

– Ki ne mondd! – kiálta Vilma, kezével befogva társnéja száját, nehogy kimondja az az őszinte átkot az *ő szülőire*.

– Azok az emberek, akik őt koldussá tették, az én szülőim, és ez a jószág, ez a kastély, melybe ma oly nagy zajjal helyeztek bennünket, az ő igazságos birtoka, ez a kert az ő kertje, és én szeretnék a föld alatt – a föld alatt lenni –, amelyről őt elűzték!

A leányka zokogva dőlt le egy mohos jávorfa tövében, magával vonva gyámoltalan társnéját, ki szintoly hevesen sírt, mint ő, világtalan szemeit az ég felé forgatá, mintha az Istent keresné ott, akit sehol sem lát.

– Minden virág, amit itt látok – folytatá a leány zokogva – azt mondja nekem: ez is az övé volt, ezt is őtőle rabolták el; minden ételnél, minden pohárnál az jut eszembe, hogy ő most talán éhez, szomjazik, s mikor én pihenek csendes ágyamban, talán ő neki nincs hová fejét lehajtani, akit elkergettek az én szülőim ősi örökéből, azért, hogy engemet tegyenek gazdaggá. Óh, ez a gondolat megöl engem!

A vak lánykát úgy megzavarta ez az eszme, hogy sírni is elfelejtett, mintha a túlságos rohamtól megtompultak volna túlérzékeny idegei. Csak tagolatlan szavakat bírt rebegni.

– Őtet tették nyomorulttá – kiálta fel ellenőrizhetlen fájdalomában Kőcserepy tanácsos leánya –, akiért a lelket is odaadtam volna, s nekem szerezték meg azt a vagyont, amit az ő átka terhel!

Ha valaki lett volna a kertben, okvetlen meg kellett volna az indulatos szavakat hallania.

– De meghidd, Liza, az Isten nem bocsátja azt meg nekik. Higgyed, hogy szomorú vége lesz ennek! Azzal fogja őket megbüntetni, ami nekik legkeservesebben esik. Egész életükben az volt a vágyódásuk, hogy engemet gazdaggá tegyenek. Én értem követek el mindent, miattam bántak olyan igazságtalanul övele; majd megtudod, hogy én meghalok nemsoká, és önekik nem lesz, akit szeressenek többé.

Milyen szomorú gondolat egy gyermek szívében: „Nem lesz nekik, akit szeressenek többé”!

Odabenn a víg teremben zajosan csendülnek össze a poharak, lelkesült vendégek rivalló hangon kiáltják az *éljent* az új birtokosnak, ki diadaltól ragyogó arccal ült a Kárpáthy családfők ősi székében, s életében talán először igazán szívéből örömmel mosolyog.

Pedig bizony mondom, nagyságos tanácsos úr, rossz diadal lehet még ez!

Azt mondják, hogy egyik holló nem ássa ki a másik szemeit.

A statutio éjszakáján senki sem aludt olyan rosszul a kárpátfalvi kastélyban, mint a mi kedves barátunk, Maszlaczky úr.

Mit ér neki; hogy a Kárpáthyak ellen megnyerte a perét, ha most a Kőcserepyek ellenében kell azt elvesztenie?

A nagyságos asszony keservesen meg van bántva általa. Egész nap egy jó szót sem szólt hozzá, este mindenkitől személyesen elbúcsúzott, órá pedig rá sem nézett.

Ez kétségbeejtő.

Ha valaki Vilma kisasszony után tudakozódott tőle, azt felelte:

– A konyhán van szegény, neki kell teljesíteni a szakácsné tisztét.

Maszlaczky úrnak mintha a szívébe döftek volna ilyenkor.

Este bocsánatot kért az elnyugodó vendégektől, ha tán hálósobáikban valami hiányosságot tapasztalandnak.

– Legyenek ezúttal elnézők, csak egy szobaleányunk van, magamnak kellett mindent rendeznem, a Vilma leánnyal.

Maszlaczky úr oly bűnösnek, oly minden mentségen alól álló gonosztevőnek érezte magát e szavaknál, hogy szinte jólesett volna neki, ha büntetésből neki nem is vetettek volna ágyat, hanem azt parancsolták volna, hogy feküdjék a pokrócon, melyen Kárpáthy János agarai szoktak hálani.

Milyen keserves hangulatban lehetett, midőn Tamás lehúzta a csizmáit; Bogozy régen horkolt a másik szobában. Amint lefeküdt, nem volt képes egy szemét is lehunyni; szüntelen azon törte a fejét, hogy tehesse jóvá szertelen hibáját. Szüntelen leveleket írt majd a tanácsoshoz, majd feleségéhez, egyszer érzékeny levelet, majd meg barátságosan vígat, ismét férfias komolyat, azután meg alázatos meghunyászkodót, s mikor elaludt is, egyre levelet írt, mintha tizenkét Kőcserepy tanácsos volna tizenkét feleségével, s mindeniket megbántotta volna, s

mindenikhez írna külön-különféle engesztelő, magyarázó, felvilágosító, behízelgő, figyelmeztető, barátságos, illedelmes, szenvedelmes, gerjedelmes leveleket, hogy mire felébredt, csuron izzadság volt minden hajszála.

Még aludt mindenki a háznál, midőn felkelt, felöltözött, Tamást felrugdalta álmából, gyertyát gyújtatott vele, felcihálta Bogozyt, hogy csináljon neki írótollat, s mind a kettő által titokban a poklok fenekére ajánlva, nekiült hajnalnak idején a levélírásnak; egy korán éber kakas segített neki gondolkozni az ablak alatt, minden három percben egyet kukorítva, melytől minden jó ötlet szanaszét szaladt menten a fejéből.

Mire a kastély élénkülni kezdett, elkészült a levél, tömérdek törléssel; letisztázta szépen, be is pecsételte gyűrűs címerével, s feltámasztva Bogozyt újra lefektéből, reábizta szörnyen, hogy azzal a levéllel fusson minden késelem nélkül a nagyságos tanácsosnő asszonysághoz, s kézbesítse neki: de kezet csókolni el ne felejtse.

Jobb időt nem is választhatott volna ki ennél. Este későn meghagyta Eveline Varga uram improvizáló szakácsnéjának, hogy reggel, mielőtt ő felkelne, forraljon vizet teának, a kávé meg készítse el, a teát majd elkészíti ő maga.

– Sohse fáradjon azzal a nagyságos asszony – biztatá a túlbuzgó szakácsné. – Majd elkészítem én azt.

– De főzött-e már teát?

– No, de akármennyit.

Ebben hát megnyugodott a tanácsosné, sőt még ki is adta neki a drága illatos pecco-teát az egész bádogszelencével. Reggel azután, mikor a reggelizéshez csengettek, kimegy a konyhára, s kérdi a szakácsnétól, hogy forr-e már a víz a teának.

– Óh, már be is főztem régen.

– Befőzte! Régen! – kiálta fel a tanácsosné, s majd elájult ijedtében.

Természetesen a befőzött tea olyan keserű volt, hogy ha valakinek egy kanállal le kellett volna belőle nyelni, inkább kivallotta volna, hogy megölte az apját.

Eveline szeretett volna valakit találni, akihez fejéhez vágassa az egész teásibriket; a szakácsnééhoz nyilván nem vághatta, mert ez a jámbor a legnagyobb buzgóságból követte el a hibát, azt gondolva, hogy a kínai teával is úgy kell bánni, mint a citromfűvel.

Ekkor jött fráter Bogozy a fiskális levelével.

Dehogy csókolta kezet, azt sem mondta, hogy itt van. Suttymban letette a levelet a konyhasztra, majd meglátja a nagyságos asszony, ha arra fordul, maga pedig szépen neutrális térre vonult a veszedelem elől.

Eveline, miután minden felállított elv és rendszer nélkül kidühöngte magát, egyszerre megpillantja az alkalmatlankodó levelet az asztalon.

– Micsoda ez? Hogy jött ez ide? Ki küldi?

Látja, hogy neki van címezve, felbontja, s legelső, ami szemébe ötlük: Maszlaczky Gábor szépen kikalligráfizott neve.

Ez jókor jött.

A tanácsosnő szobájába ment vele, hogy elolvassa, ami itt következik:

„Mélyen tisztelt és keblem minden érzetével innepelt úrnő! Nincs fájdalom az enyimhez hasonlatos, mely azon öntudásból támad, miszerint én nagyságodnak kellemetlen

érzelmeiket okozni valék szerencsétlen; én, aki életemet áldoznám fel azért, hogy nagyságod élete csupa kellemetes érzéseken folyjon keresztül. Bárha hibám öntudatlanul támadt, nem vagyok képes azt menteni: apellálok csupán nagyságod megbocsátani kész anyagi jó szívére, mely engemet e reményre eddig tanúsított kegyei által jogosít. Reményem, miszerint e rövid ború ismeretségünk egén annál mulékonyabb leend, minél inkább közeledni hiszem azon időt, melyben azon érzelmeimet, miket nagyságod eddig is kitalált, nagyságod lábainál bevallhatom, hová engemet azontúl is a legerősebb kapcsok láncolandnak, oly boldogság rég óhajtott érzetével, aminőt csak az én mindent feláldozó fáradozalmaim lehetnek képesek jutalmul kiérdemelni stb...”

Maszlaczky úr azt hívé, hogy valami okos dolgot cselekedett, amidőn ezt a levelet megírta.

Eveline arca lángvörösre gyulladt, amíg azt végigolvasta, s úgy reszketett kezében a papíros; mintha az a szégyenpír lobogtatná, mely arcát égeti.

Magánkívül kiálta szobaleányának, hogy sietve hívja ide férjét.

A tanácsos úr rögtön jött, s meglátva neje felhevült állapotját, aggódva kérdezé, hogy mi baja.

– Nézzed ezt! Olvasd! – rebegé Eveline, a fatális levelet férje kezébe adva.

Köcserepy úr változatlan arccal futotta át a levelet.

– Mi ez? Mit akar ez az ember mondani? – kérdé Eveline indultatosan.

Köcserepy úr érté, hogy mi az; azt is tudta, hogy mit akar a kis ember mondani. Vilmára céloz minden szavával. Ezt ő jól tudta.

Szépen összehajtá a levelet, s hidegvérrel nyújtá vissza nejének, átkozott nyugalommal feelve:

– Ez, úgy látszik, hogy szerelmi nyilatkozat.

– Nekem! – kiálta Eveline, felszökve helyéből, mint egy tigris, s kettészakítva a levelet. – Énnem?

– Úgy hiszem, hogy neked volt címezve.

De most igazán közel volt Eveline az elájuláshoz.

Lerogyott pamlagára, és elkezdett keservesen sírni dühében, szégyenében.

– Mivel érdemlettem én ezt? Mivel adtam én erre okot?

A tanácsos gonosz hidegséggel mondá:

– Úgy látszik, hogy szokott szívességeidet félreérthette, mert eddig tanúsított kegyekről beszél. Ezt magad szerezted magadnak. Miután érzéseit előre kitaláltad, nem kellett volna azoknak táplálékot adni.

Így tesz az, aki a meggyulladt zsírt hideg vízzel oltogatja, hogy a láng egyszerre a kéményen csapjon ki.

Eveline indulata nem ismert semmi filozófiai határt, kitöréseiben minden retorikai formát mellőzött; a szégyen leverte, a harag ingerlé, s e két visszás befolyás között egyáltalában nem bírta fölhaladni azt a belső harmóniát, amit az antik filozófok a világ fönnállása alapjául fölvettek.

– Iszonytató! Minő gyalázat! Én ilyen embertől...! Óh, ki nem mondhatni! Mivel érdemlettem én ezt? Én? Én!

A tanácsosnő szerette volna, ha férje azzal vigasztalandá, miszerint ő sem foghatja meg, mint lehessen valaki oly vakmerő, tekintetét Eveline feddhetlen erényeihez bűnös gondolattal emelni, s hogy Maszlaczký legalábbis megbolondult.

Ehelyett a tanácsos igen hideg nyugalommal mondá neki:

– Édes gyermekem, ez az eredménye az ilyen lélektani bűvárlatoknak. Hasonló okok mindig hasonló következményeket hoznak elő. Te sejtetted, nekem is mondtad, hogy ez az ember irántad különös érzésekkel viseltetik, s tanulmányul akartad őt venni. Emiatt tán elnézőbb voltál iránta, mint kellene; gyakran órákig elbeszélgettél vele, mindig szabad bejárása volt hozzád, szívesen láttad, elvitatkoztatok absztrakt filozófiai tételekről, metafizikus, pszichológikus rendkívüliségekről. – Én nem akartam ellenvetéseket tenni, én teljes bizalommal akartam megtisztelni nőmet; hanem, lásd, a férfiak nagy része olyan, hogy a nőket csak egyoldalúlag ismeri, s egyről-kettőről valamennyire következtet, s néhány olcsó diadal után azt képzei a legbüszkébb, a legerényesebb nőről is, hogy az is csak oly esendő, mint a többi, akiknek büszkesége meglágyult a meleg szavaktól, s akik kezdték Platón, s végezték Epicuron, s hogy utoljára nincs olyan férfi, akit a nők meg ne hallgassanak...

Kőcserepy úr jónak látá nem zúzni össze jobban Eveline-t elméje fensőbbiségével, ki valóban oly halavány volt már, amilyenre a színpadok minden arcfestéke sem tehetne volna.

– Mennem kell vendégeinkhez – szólta, gyöngéden megcsókolva neje halavány homlokát –, mondjam-e azt, hogy a tegnapi szokatlan fáradságtól gyöngének érzed magadat, s nem jelenhetsz meg közöttük?

Eveline némán igenlé a kérdést. A tanácsos eltávozott.

A tanácsosnő pedig sírt haragjában és szégyenében keservesen.

Kőcserepynek csak egy szavába került volna felvilágosítani, hogy semmi oka sincs erre a haragra és szégyenre, de Kőcserepy úr azt az egy szót ki nem mondta.

Eveline sietve előkeresé íróeszközeit úti bőröndjéből, s leült levelet írni: választ Maszlaczký úrnak.

Kevés gondja volt a trópusokra, periódusokra, stílusa nem volt igen virágos, hanem hangzott ilyenformán:

„Uram!

Én nem vagyok képes Önnek vakmerőségét eléggé méltón viszonzni. Levelére csak megvetéssel felelhetek, s lesz gondom rá, hogy akárhol találkoznom kell önnel, amitől isten őrizzen meg, ezt a megvetést eléggé érthetőleg tudtára adjam Önnek.

Levelét előbb megmutattam férjemnek, s azután a tűzbe vetettem. Több szót vesztegetni nincs akaratom – Kőcserepy tanácsos neje.”

Punktum, pecsétet rá. A szobaleány rögtön vigye el a fiskális úr szobájába.

A vendégek ezalatt végezték a reggelizést, melynél Vilma teljesíté a háziasszony kötelességeit, s egyenkint elbúcsúzva s még egyszer elhálálkodva szertartásosan, készen álló kocsijaikra ültek, s elhagyták a kárpátfalvi kastélyt.

Maszlaczký úr utoljára maradt. Arra várt-e, hogy ottmarasszák, vagy a válasz után epedett, vagy még valami végeznivalója volt a tanácsossal – elég az hozzá, hogy midőn az ő kocsija volt már csak az udvaron befogva, ő még ott maradt. Pedig már Vilma kisasszony is eltávozott a teremből, s nem volt ott más, mint maga a tanácsos.

Ez is olyan fagyos, olyan visszatartózkodó volt irányában; Maszlaczky úr háromszor is beszélgetésbe eredt vele víg, bizalmas, humorisztikus beszédbe; a tanácsos úr sohasem volt mosolygásba hozható; végre engedelmet kért, hogy szobájába kell mennie, némely dolgait elintézendő, s azzal otthagyta a fiskálist.

Maszlaczky úr is kénytelen volt felmenni szobájába. A lépcsőkön végiggondolta, hogy vajon mi oka lehet a tanácsos e hideg magaviseletének. Még mindig az inasokért haragszik, vagy tán csak azért kedvetlen, mert neje beteg, vagy talán valami családi jelenete volt a tanácsos-nével?

Vagy – talán nincs már szüksége az ő szolgálataira többé, nem akarja ismerni, hanem elhajítja, mint egy kifacsart citromhéjat?

Óh!...

Ennek a gondolatnak helyet sem engedett agyában.

Sőt kényszeríté magát vígan füttyörészni, midőn szobájába lépett.

Ott pedig várt rá Eveline levele.

A rossz kártyás reszketésével bontá fel a pecsétet, s amint végigfutott a levél nagyon takarékos tartalmán, csak elállt benne a lélegzet; azt képzelé, hogy a székek s asztalok a szobában mind táncra kerekedtek, s forognak körüle, mint Klimius Miklós körül a zsemlye.

Jól láttak-e szemei? Magyarul van ez írva, vagy valami idegen nyelven, amit csak kriptográf kulcs segítségével lehet elolvasni? Talán módja van az olvasásnak, a páros sorokat ki kell hagyni, s csak a páratlanokat olvasni, mint II. Jakab leveleit, amiket a börtönbe küldtek neki? – Akár jobbról, akár balról, nem volt annak más értelme, mint hogy kedves Maszlaczky úr, tessék kocsira ülni menten, és elkocsikázni innen istennek hírével.

A derék férfit úgy elkábítá ez a levél, hogy nekiment arccal az ajtónak, s csak akkor vevé észre, midőn a homlokát megütötte benne, hogy be van csukva, s előbb ki kell nyitni, azután lehet kimenni rajta.

Nem is futott, hanem, csak úgy bukott le a lépcsőkön, kezében a vészterhes levéllel, be egyenesen Kőcserepy úr szobájába – oly ijedten, mint akit üldöznek.

– Uram! Barátom! Kedves egyetlen barátom!

– Nos? Mi baj? – kérdezé a tanácsos csendes vérrel; még csak a két kezét is hátratette.

– Olvassa ezt! Olvassa ezt! – lihegé Maszlaczky, nyújtogatva eléje a levelet.

Kőcserepy megtett annyit, hogy az egyik kezét elővette a háta mögül, hogy a levelet átvegye és elolvassa.

Miután elolvasta a levelet a tanácsos, vállat vonított, és visszaadta.

Vállat vonított! Hát mit akar ez jelenteni?

– Tetszett olvasni? Mi ez, kedves barátom? Mit jelent ez a levél?

A tanácsos mosolygott. Olyan furcsán mosolygott. Mint mikor valaki azt akarja mondani másnak: „Énnekem most módomban volna igen gorombának lennem, hanem én ahelyett mosolygok, mert ez nekem jobban illik. Én tégedet mostan pofon is üthetnék, mert megérdemelnéd, és módomban is volna, hanem én inkább mosolygok, mert tudom, hogy az teneked még jobban fáj, hogy az téged kétségbe ejt, ijeszt és bosszant egy izromban”.

– Kedves barátom uram. Én meg nem foghatom – hebegé Maszlaczky úr, félelmében úgy a vállai közé húzva a fejét, hogy még egy arasszal kisebbnek látszott, mint azelőtt. – Én nem

tudom, én nem képzelem, hogy mit véhettem olyan nagyot? Én egy levelet írtam a méltóságos asszonynak, de hiszen abban semmi sértő nem volt. Itt van nálam a fragmentuma.

Amíg Maszlaczky úr zsebeiből előkereste az idézett rondítmányt (impúrum), azalatt a tanácsos folyvást galvanizálta a kicsiny, izgékony embert ráfüggesztett szemeivel, változatlan mosolyával, egyik lábát szép csendesén rázogatva.

– Ismerem, olvastam – monda azután, midőn az irat előkerült a fiskális úr valamelyik kiforgatott zsebéből.

– Méltóztatott? Igenis. A nagyságos asszony is említi, hogy leveletem megmutatta nagyságodnak.

– Igen természetes. Hasonló leveleket minden *hű* és *erényes* feleség legelőbb is férjével szokott közleni.

A *hű* és *erényes* szavak különösen meg voltak nyomva.

A jámbor fiskális most kezdett csak el világosan látni.

– Uram! Kedves nagyságos úr, csak nem méltóztatik arra a gondolatra jönni, hogy én...

– Kedves Maszlaczky, énelőttem ez a dolog régóta nem titok. Én szoktam tudni mindent, ami körülöttem történik, azért ha nem beszélek is róla. Minden szó, amit ön nőm előtt mondott, előttem tudva volt azon órában. Nőm régóta sejté azt, amit ön ma írott levelében elárult.

– De az istenért, kedves tanácsos úr, hát nem méltóztatott őt felvilágosítani?

– Nem értem. Hogyan?

– Uram, kedves uram! Kedves tanácsos úr! Én hitem szentségére esküszöm, hogy távol volt tőlem minden gondolat, amivel ily aljasságot elkövethettem volna. A nagyságos asszony nem jól értett engem.

– Már megbocsásson, édes Maszlaczky, ha előttem nőm szavának sokkal több súlya van, mint más bárkiének. Ez nálunk, férjeknél nagy gyöngeség, hogy nőnket tiszteljük meg legnagyobb bizalmunkkal, de olyan gyöngeség, ami nekünk jól áll.

Köcserepy úr mester volt a beszéd félreecsavargatásában.

– De uram teremtőm! Hiszen méltóztatik tudni, hogy engemet egész más vágyak, más remények csatolnak nagyságod becses családjához, hiszen én Vilma kisasszony kezét kívántam megérdemelni, s ebbe méltóztatott kegyesen megegyezni.

– Annál gonoszabb, uram, annál gonoszabb. Ön a barátság álarcával férközött szívem közelébe; én rokonomul, fiamul vettem fel önt házamba, s ön azon törekedett, hogy e bizalomért engem meggyalázzon. Leányom kezét kérte, s nőmet akarta elcsábítani. Ne szóljon, uram, nem akarom mentségét hallani. Ez olyan tény, melynél megszűnik minden barátság, minden tekintet, mely szétszakít minden köteléket, s nagyon csalatkozik, aki azt hiszi, hogy Köcserepy, azért mert csendes, udvarias ember, ennél a pontnál engedékenységet ismer. Ez az eset törvényen kívül áll! Ahol engem férji becsületemben megsértettek, ott én nem vagyok sem udvarias ember, sem jó barát, sem tanácsos, ott én csak férfi vagyok, s legyen az tulajdon édestestvérem, aki megbántott, lelövöm vagy kétfelé hasítom!...

Maszlaczky úr ijedten ugrott hátra, amint a tanácsos az asztal felé lépett, azt hitte, hogy a papirosnyíró ollóval szándékozik őt rögtön kétfelé hasítani.

Rettenetes dolog az, mikor az ember hosszú esztendőkön át valakivel a legbensőbb barátságban állt, akinek az arcát sohasem látta másként, mint mosolyogva, akinek kegyei által elhalmoztatott, attól egyszerre, mint a száraz mennykőtől megrohantatni, s azt hallani tőle, hogy ketté akarja hasítani!

A tanácsos észrevette szavainak hatását, s nagylelkű biztonsággal monda:

– E helyen védi önt a vendégjog; küszöbömön belől, házi oltárom előtt bármi ellenségem sérthetlenné érezheti magát; de másutt kerüljön ön, mert ha találkozunk még valahol a világban, az csak *golyóval* lesz!

E mérges szavakkal otthagya a tanácsos a kedves barátom uramat, ki sem fiúnak, sem leánynak nem érezte magát e percben, sőt annyira meg volt rémülve, hogy hinni kezdé, miszerint csakugyan elkövette azt a vétket, amivel vádoltatik, s annál fogva tökéletesen megérdemli, hogy őt a tanácsos megragadja gallérjánál fogva, s kidobja az ajtón, mikor aztán egyszer kinn van, akkor fegyverrel essék neki.

Szerencséjére megtalálta a kilincset és kalapját, kifutott a folyosóra, le a lépcsőkön; otthagya Bogozyt, süket Tamást és a porköponyeget, mind a hármát saját sorsukra bízva, felugrott a kocsijába, ígért tíz pengőt a fuvarosnak, ha lóhalálában elviszi Tiszafüredig, s el-kivágtatott a kárpátfalvi kastély udvarából, hogy még vissza sem tekintett; csak a vadaskerten túl mert hátrapillantani, ha nem jön-e utána lóháton a tanácsos puskával, hogy meglője.

Tiszafüredig itatni sem engedett a kocsisnak, még mindig nem levén megnyugodva afelől, hogy a dühödt férj nem érheti-e utol; sajnált volna ilyen fiatal korában áldozatul esni egy sajnos félreértésnek. De még Tiszafüreden sem érezé magát biztonságban, futtatott át Poroszlóra, eltagadta a nevét a vendégfogadás előtt, bezárkózott a szobájába, s csak akkor kezdett lassankint magához téregetni.

És amint azután magához tért, s nyugodtan végiggondolta, amik vele történtek, csak akkor látta át, hogy milyen nagy számár volt ő, hogy ilyen nagy lovat engedett magából csinálni.

Hogy elriasztották abból a házból, amit az ő furfangja szerzett meg a mostani birtokosnak, s milyen szépen megszabadult Kőcserepy attól az ígérettől, hogy leánya kezét öneki adja! Hogy kifizették ötét aprópénzzel, a legapróbb pénzzel a világon. Még örülhetett, hogy a bőrét elvitte onnan szerencsésen.

Ohó, nagyságos uram, nem addig van az; itt van a zsebünkben nagyságod levele, melyben ígéri, hogy az ügyvédi jutalmul ígért ötszázezer forint elengedéseért a Kárpáthyak elleni per megnyerése után leánya kezét kedves barátja urának adandja. Ám tessék tehát játszani a megsértett férj tragédiáját, hanem az ötszázezer forintot fizesse ki.

Ezt megírta még Poroszlóról Kőcserepynek Maszlaczký, s alig ért haza Pestre, midőn a választ is megkapta rá.

A tanácsos igen szép levelet írt neki; elmondá, hogy csakugyan komolyan hozzá akarta leányát nőül adni, de miután Maszlaczký úr annyira visszaélt barátságos leereszkedésével, azt igen természetesnek találndja, hogy olyan embernek nem adhatja; a leányát, aki nejét akarta elcsábítani; ami azonban az összeget illeti, az csak azon világos esetre volt ígérve, ha Maszlaczký úr a kérdéses pert megnyeri; úgy, de nem nyerte meg, mert abban ítélet sem hozott, az alperes jószántából egyezett meg nagybátyjával, sőt még a per maga is elenyészett, és arra hivatkozni sem lehet; a Kárpáthy jószágok birtokváltozása tehát nem tulajdonítható az ő fáradságának, hanem inkább Kárpáthy Zoltán atyafiságos érzelmének. Egyébiránt is neki nem volt ügyvéde Maszlaczký úr, hanem Kárpáthy Abellinónak; ha tehát hiszi, hogy valami követelése van, forduljon azzal őellene.

Maszlaczký úr közel volt hozzá, hogy a negyedik emeletről kiugorják az ablakon.

Mégis azt hiszem, hogy a nagyobb holló kivágya a kisebb holló szemét.

Gondolkozatok hát rajta, mit nyertetek!

Nagyobb örömmel jártok-keltek-e ti a kárpátfalvi kastély csarnokaiban, nyugodtabb álmot alusztok annak boltozatai alatt, többet élveztek, többet reményletek, mint azelőtt, mint odahaza?

Nem rág-e a féreg legkedvesebb örömeitek gyökerén? Nem mondja-e apa, anya, valahányszor leányára tekint: „Milyen halavány ez a gyermek!”?

Nem jár-e az aggodalom előttetek, mint az árnyék? Nem beszél-e a lélek néha-néha elégtelen, titkos undortól gerjedt szavakat ott belül, ott a csendes, hallgatag szívben, mikor senki sem kérdezi?

Van-e sejtelmek arról, hogy tulajdon gyermeketek minden tekintete egy súlyos, terhes szemrehányás elmúlt éltetek folyására; gyanítjátok-e azt, hogy ez a komoly gyermek mit gondol olyankor, midőn megvetéssel tekint az ajándékokra, az ékszerekre, ruhákra, mikkel a ti szülői szerelmek kedveskedni akar neki, hogy miért veszt el vágyát minden élvezet után, miért feledi tányérján legízesebb falatjait? Érzitek-e annak a titkos, rémületes szellemnek közellétét, ki ott ül mindig köztetek és öközött, a ti szíveitek és az ő szíve között, és elfogdos minden gondolatot, mely egyiktől a másikhoz szállhat?

Hát a megcsalt, hát a kijátszott társ? Sajnálja, vigasztalja őt valaki? Nem nevet minden ember a kijátszott ügyvéden, kit életében először, de oly csúfosan rászedtek? Nem beszélnek furcsa kalandjáról valamennyi kávéházban, sétányon, színház udvarán, kaszinóban? S jut eszébe valakinek azt mondani: „Szegény Maszlaczký”?

Nem várja-e mindenki, előre kacagva rajta, azt a mulatságos jelenetet, midőn a rászedett ügyvéd tizenhat esztendei kárba vesztett fáradságaért régi kliensét ragadja meg, Abellinót, kinek fél lába már a koporsóban, s nem engedi, hogy a másikat is utána húzza, nem engedi meghalni békességgel addig, míg meg nem fosztja attól az alamizsnától, amire ő juttatta, másnak kerítve el roppant gazdagságát? Hogy fognak majd huzakodni, hogy húzzák le egymás képéről az eleven bőrt, hogy szolgáltatnak elé tételt egymáson mindazoknak, kiket valaha megrontottak! Óh, azt gyönyörűség lesz elnézni!

Kisdud udvarszobájában, mely csinosan, tisztán, bár szegényesen van bútorozva, íróasztala mellett ül Kárpáthy Zoltán.

Késő már az idő; éjfél régen elmúlt, és ő még mindig ébren van, és dolgozik.

Mindazon kötelezettségeit, miket gazdag korában hazai vállalatok irányában tett, atyja átvett magánhágyományából leróta. Azután nem maradt semmije.

Semmije? Hát a tiszta szív, hát a gazdag lélek semmi?

Nemsokára egyikében legolvasottabb lapjainak egy útleírás töredékei jelentek meg, melyek költői eszmék, felfogásuk újdonsága, eredetiségük zamatja által egészen felvillanyozták a közönség kíváncsiságát az ismeretlen szerző iránt.

Ez ismeretlen új tünemény volt Kárpáthy Zoltán.

Költői vagy politikai volt-e a tér, melynek tehetségeit szentel? – fogja kérdezni a közvélemény ítése, mert a közvélemény előtt a politikus nevezetesebb ember, mint a költő.

Erre én felelni nem tudok, mert a határvonalt a kettő között nem ismerem. Csak annyit tudok, hogy sohasem olvastam jellemzőbb, élethűbb, tanulságosabb regényeket, mint Széchenyi politikai iratai, és soha meggyőzőbb, áthatóbb politikai műveket, mint Eötvös regényei. A kettő csak együtt valami; kivált nálunk, magyaroknál, hol az egyik élete a másikat szüli.

Zoltán rövid időn a legkedvezőbb ajánlatokat nyerte mindazoktól, kiknek a hazai irodalom emelése érdekükben fekszik. Utazási naplójáért oly árt ígértek neki, mely megszokott nélkülözései mellett évekig biztosítható anyagi zavaroktól; már hónapok óta dolgozik rajta. Naponkint tizenhat órát szokott íróasztala előtt ülni.

Ismerősei, jó barátai gyakran intik, hogy kímélje erejét, amire ő csak mosolyogni szokott. A lélek nem erőteti meg magát soha. Mentül többet kérnek tőle, annál többet ad; mentül többet merítenek belőle, annál gazdagabb forrást nyit.

Irodalmunk fejedelme, a feledhetetlen Széchenyi, figyelmezteté egy alkalommal a kegyelt ifjút örök emlékekben maradt életrendi mondatára:

„Nyolc órát fordíts álomra, nyolcat munkára, nyolcat mulatságra.”

Zoltán mosolyogva viszonzá:

– Úgy cselekszem: „Nyolc óráig írok munkából, nyolc óráig mulatságból.”

Valót mondott; a költészet istennője olyan kegyes, hogy akik temploma építésével foglalkoznak, azokat mulattatja. Édes munka, mely magával hordozza gyönyörét, mely ahelyett, hogy fárasztana, új erőt ad!

A lámpa egyformán világított, sötét ernyőjével árnyékban tartotta az egész szobácskát, csupán az íróasztalra vetve egy kerek fényfoltot, melynek dicsőrében az ifjú költő arca ragyogott.

Egészen átadta magát pártfogó múzsájának, lelke el volt telve a fényes költészet ábrándképével, s úszott az istenekkel határos világokban...

Hiszen ha annyira el nem lett volna merülve, észre kellett volna vennie, hogy szobája ajtaja nagy csendesen felnyílik, s rajta mosolygó kedves alakok lépnek be, elébb egy szelíd, nyájas anyai arc, biztató, mint az oltárképek Boldogasszonyáé, azután egy lengő angyal, bűbajos, gyönyörteljes, üdvöztető mosolygással, majd egy komoly, bánatos férfi, vonásaiban mély érzelem és törhetlen erő.

Az ifjú nem érzi e jelenet közeledtét, tán az édes szívdobogás, melynek magyarázhatlan gyönyörét csak a költői kedélyek ismerik, megsúgá neki, hogy jó szellemeitől van körülvéve, de szemei nem látták őket.

A komoly, erős férfialak hátul maradt a szoba árnyékában, az anyai szelíd arc odatámaszkodék az ifjú székére, oly közel hajolva hozzá, hogy ha az a két könnycsepp szemeiből kigördül, az ő fejére fog hullani.

Tán álmodja ő ezt a képet?

Ekkor a gyönyörű, angyalarcú gyermek piciny hókezét az ifjú arca elé teszi, s hátulról befogja gyöngéden szemeit.

Ez a gyönyörtől reszkette ébredve, kezeivel a sima kezecskéket tapintva, miknek édes érintése a szív mélyéig lehat.

– Ki van itt? – kérdi tőle egy ismerős, csengő hang.

– Te vagy! – sóhajt fel az ifjú gyönyörmámoreban, s amint székéről felszökve visszafordul, *őket* látja maga előtt, jó angyalait, a szelíd, nyájas anyát, kinek karjain felnövelkedett, s a kedves, elpiruló hajadont, kinek szűz tekintete mint testvérarc, mint édes álmokép él szívében.

– Istenem, istenem! – rebegi, odaborulva Szentirmay Flóra lábaihoz. Egy okos szót nem tud mondani. Hogyan tudna? Csak sír, csak zokog, és úgy örül, olyan boldog.

A szép gyermek, mintha vigasztalna, simogatja gyöngéd kezével az ifjú fejét, mely anyja kezén nyugszik; a két nő éppen oly szegény szavakban, miként ő maga.

Vége odalép hozzá a férfi, s az szólítja meg:

– Kedves Zoltán...

E hangra magánkívül szökik fel az ifjú, s az előtte álló férfi keblére rohanva, átölelé azt oly hevesen, oly erősen, mintha szíve akarna meghasadni; karjai görcsösen kulcsolódnak össze körül, ajkai elhálnak, elnémulnak, s perc múlva ájultan, eszméletlenül hanyatlik össze.

Midőn föleszmél, mindhárman fekhelye körül állanak; többször végighúzza arcán kezeit, mintha nem hinné, hogy nem álmodik. Azok megfogják kezeit, összeszorongatják, megcsókolják homlokát; e szorítás, e csók mind valóság, mind nem álom.

– Te nem akartál hozzánk jönni – szól Flóra mosolyogva, tréfásan –, lásd mi jöttünk el tehozzád, s mármost elviszünk magunkkal, és sohasem eresztünk el többé.

Zoltán kérdőleg tekintte Rudolfra. Helyette Katinka felelt, édes, gyermeteg modorával:

– Ismét a mi fiunk fogsz lenni, s nem lesz szabad tőlünk megszöknöd.

Zoltán még mindig nem bírt felelni.

Vége Rudolf szól hozzá:

– Amim nekem van, azt megosztom veled, örömet, bánatot. Velünk élsz, velünk örülsz, és hozzánk tartozol örökké. Elfogadod-e?

Zoltán a legunalmasabb, a legostobább ember lett volna a világon, s nem érdemelné, hogy tovább írjam róla ezt a történetet, ha azt felelte volna erre, hogy „nem”.

Szívéhez szorítja Rudolf kezét, összeölelte azokat mind, mind, akiket úgy szeretett; s ebben az órában nem volt boldogabb ember nálánál a földön, hacsak azok nem, akik őt ily boldoggá tették.

Engedjünk szép csendesen elmúlni *négy* egész esztendőt.

Ezekben az években nagyon gyorsan változott a világ képe. Gyakran néhány év, néhány hónap elég volt arra, hogy ismerhetlenné tegye a múltat, ami legnépszerűbb eszme volt ma, holnap az lehetett a legelvetendőbb; tiszteletben álló nagy jellemek rövidebb idő alatt, mint gondolák, túléltek híroket, s együgyű, súlytalan emberek juthattak nagy jelentőségre anélkül, hogy számot adhattak volna magoknak arról, hogy miképpen.

Néha az élet színvonalára merült egy-egy nagy eszme, mely az egész országot forrongásba hozta; a legszenvedélyesebb harcok ütöttek ki; megyéről megyére megújult az indulatos küzdelem, mozgásba hozatott minden faktora a közéletnek, pazarolták a pénzt, édesgették a szavazatokat, státuscínyokat követtek el, csodáit mívelték a hírlapi birkózásnak, két táborra osztották az egész országot, s nevezték egymást haladóknak és maradóknak, szabadelvűeknek és konzervatívoknak, pecsovicsoknak és kubinszkyaknak, fehér és fekete tollasoknak – és aki együtt nem élte át ezt a korszakot, a jövő ivadék törni fogja rajta a fejét, ha a zászlókra írt jelmondatokat olvasandja, melyek oly éles pártokra osztottak megyét, várost, gyakran még

családokat is, hogy miért küzdöttek azok felett oly keserűen, s melyik volt a szabadelvű, melyik a *tartogató* párt, és mi okuk volt egymást így nevezni.

Méltóságos Tarnaváry úr egyike a legindulatosabb, legszenvedélyesebb pártvezéreknek.

Az a csekély körülmény, hogy a méltóságos úr X. megyében a konzervatív párt legerősebb pajzsa, Y. megyében pedig a szabadelvűek leghathatósabb malleusa (így híják diákul a kalapácsot), senkit se hozzon zavarba az igen tisztelt hazafi jelleme felől; ő és még egy másik ember, meg egy harmadik, meg egy századik és ezredik, valódi szenvedélyből űzi a zöldasztali politikát, éppen úgy, ahogy az ember szokott szenvedélyes vadász, szenvedélyes dinnyész, szenvedélyes tengerész stb. lenni, minélfogva egy kínálkozó alkalmat sem mulaszthat el, hol valami hatalmas küzdelemre van kilátás.

Úgy állván azonban a dolog, hogy az igen tisztelt státusférfi vagyionainak egy része fekszik X., a másik Y. megyében, ezáltal ő tökéletesen két különböző hemiszfériumra van osztva.

X. megyében derék, tekintélyes, becsületben próbált hazafiakból, tősgyökeres ősnemesekből, tudományos írástudó férfiakból, előrelátó, meggondolt, megfontoló úriemberekből állt a konzervatív tábor, melyet viszont holmi Kutyfalvi-féle fráterek ostromolnak, kiknek az ellenzékcsinálás nem egyéb viszkető véralkatnál, s kiktől, ha az ember komolyan megkérdezné, hogy mit akarnak, tán magok sem tudnák.

Hogyne volna tehát X. megyében Tarnaváry septemvir úr a konzervatívok erős vára és őriző pásztora!

Y. megyében viszont megfordítva áll a dolog: itt a tartózkodó tábor feje először is Kőcserepy, akit a Zoltánnali per óta szívéből, véréből gyűlöl Tarnaváry; mellette egy csomó külföldieskedő félvér, negyedvér magyar lord, veszekedő renommisták, rabiátus kortesvezérek, szolgálatkész inaslelkek, kiknek a homlokára van írva az aspiráns név, kik esküsznek mesterök szavára, s kiket Tarnaváry úr még csak lenézni is restell. Viszont ellenökben a septemvir legkedveltebb egyéniségei állanak: Szentirmay Rudolf, akit tisztel, becsül, és Kárpáthy Zoltán, kit a közvélemény kegyencei közé számít, s kiről büszkén szokta a hétszemélynök úr elmondani: „Nem hiába, én neveltem a kölyket”!

Hogyne volna tehát Tarnaváry úr Y. megyében az ellenzék pörölye és láncos buzogánya!

Ez, úgy hiszem, oly világos és oly megnyugtató magyarázat, hogy ez után senki sem fog olyasmit szememre vetni, hogy én hasonló meséket most gondolok ki, s csupa malíciából ráfogok becsületes emberekre.

Ilyenformán akárhányszor megtörténik az, hogy egy és ugyanazon országos jelszót a méltóságos úr éppolyan erősen nekivetett vállal segít X. megyében megdönteni, mint amilyen erősen nekiveti aztán a másik vállát ugyanannak a közkérdésnek Y. megyében, hogy felemelni segítse. Ott Kutyfalviékat üti, itt Kőcserepyéket, s biz ő nemigen szokta nézni, hogy mivel üt az emberre. Üt, ami a kezébe akad.

Nagyszerű megyegyűlés van készülöben X. megye székvárosában; minden jóra való ember arról beszél. Az utcákon faluról bejött nemes atyafiak csoportosulnak, kik közt csoportonként elosztva látszik egy-egy kaputos, atillás hazafi, s ki magyarázza nekik az ügy mibenlétét.

Hogy mi volt e minden szíveket mozgásba hozó kérdés, az keveset tartozik ránk; olyasvalami, ami egy esztendeig élvezte a halhatatlanságot, s azután helyt adott a másoknak, melyen oly feszített erővel küzdöttek az ellenpártok, mintha annak győzelme vagy bukása volna az üdvösség, ami fölött azóta vagy merőben kicserélték már a véleményeiket, vagy egészen egy véleményen vannak felőle mind a ketten.

Nekünk elég annyit tudnunk, hogy e napra az ország leghírhedtebb szónokai jelentek meg a megye fővárosában, hatalmas, tüzes beszélők egyrészről, kik magokkal ragadják a hallgatóságot – unalmas, lepcsés szónújtogatók másrészről, kik megkínózzák a gyülekezet türelmét, s megszöktetik a teremből.

A kérdéses nap reggelén már korán elfoglalják a terem ülőhelyeit, karzatait az előjogos delnők, kik szándékoznak rendületlenül végigvárni a nemes *torna* (turnier) kimenetelét, karmantyúikon büszke lobogtatással viselik a fehér- vagy háromszínű szalagokat, melyek közül az első a Kőcserepy-, a másik a Szentirmay-párt jelvénye.

Jelen gyűlés nagy összemérkőzése volt a pártoknak, megelőzte ez a közelgő követválasztást néhány héttel, s azon végre szolgált, hogy mindegyik párt előadhassa a sarkalatos kérdések fölötti nézeteit; ha lehet, megnyerje ellenfeleit szépszerével, szellemi diadallal, s ha ez nem sikerült – aminthogy nagyon ritkán sikerült –, akkor aztán kezdődtek az eredménygazdagabb stratagémák, a korteskedések, ravaszkodások, nyílt és alattomos apostoloskodások.

Ez előjáték annyival volt érdekesebb magánál a tragédiánál, hogy itt még csupán az emberi szenvedélyek szerepeltek, egyéb hatalmas vis motrix-ok p. o. bor, égett szesz és ezüst huszások csak a krízis napjaira hagyatván.

A zöld asztal tetején még nem táncolnak sáros csizmában pöre atyánkfiai, sem az ólmos bot nem szól bele a vitatkozásokba; e derék, kardos hazafiak nem azért jöttek ide, hogy egymást kihajigálják az ablakon, s ez a nagy tömeg a székek mögött – ember hátán ember – nem azért tolakodott be a gyűlésterembe, hogy ordításával érthetlenné tegye a szónokok beszédét, hanem mindnyájan feszült figyelemmel, élénk részvétellel járulnak a szellemi harc elé, s ki-ki csak az egyik kezét iparkodik szabadon tartani, hogy kalpagját legyen mivel lebegtetni kedvenc szónokai felé.

A zöld asztal elején ülnek az ország notabilitásai, egyik oldalon Szentirmay Rudolf hattyúprémes, meggyszín bársonymentében, alatta aransujtásos fehér atillával, bogláros antik kardkötővel karcsú derekán; Tarnaváry kurta nyakával alig látszik ki mentegallérjából, melynek nyusztprémje a két vállat takarja; annyi rajta ezúttal a sujtás és paszománt, hogy nem különben néz ki, mintha meg volna kötözve vastag aranykötelekkel; beszéd közben azokat a köteleket nagyon szokta tépni. Most az egyik könyökével az asztal közepén van. Velök átellenben ül Kőcserepy tanácsos; ragyogó arcánál csak mentéje ragyogóbb, a kék dzsindzsulya prém közül nagy rubingombok villognak elő tűzsze meikkel, s dolmánya mindegyik gombjába egy-egy tökéletes kis óra van foglalva, melyek mind fel vannak húzva, járnak, mutatják az idő mennyiségét, s célkarikái Tarnaváry úr szakadatlan elméncségeinek, ki nem szűnik meg beszéd közben, ahol csak szerét teheti, ezt az órátárlatot odavetett élceivel meglövdözní; mint például: „Nem járnak együtt az óráink!” – vagy pedig: „Jobban felhúzza az óráit a nagyságos tanácsos úr, ha ezt, meg azt akarja”, – továbbá: „Pedig tudhatná a nagyságos tanácsos úr, jobban, mint akárki más, hányat ütött az óra!” stb... Osztoznak e tréfákban a nemes atyafiak is; Kiss Miska, a hírhedt kortesvezér, ki most is ott áll az asztal alsó végén világoskék viktóriadolmányban, piros hajtókára, fényes pitykéekkel, hosszúra nyúlt ülés után nagy pátosszal mondá egy ízben e szavakat: „Mély áhítattal olvassuk a nagyságos úr hazafiúi kebléről, – hogy már háromnegyed ötre!” stb. stb... Más, rövidebb türelmű ember rég leszedette volna az órás gombokat dolmányáról, de Kőcserepy úr azon jellemek közé tartozott, kik csak azért sem engednek, mert mások úgy kívánják; ezek saját maguk mártírjai.

Kőcserepy úr mellett látjuk báró Berzyt, elegáns magyar toalettben, csakhogy az atilladolmányhoz is feltette a fülig érő, magas inggallérokat, s szeme elé csípteté a félszemüveget, amiért Kiss Miska részéről neki is kijárnak a mulatságos glosszák, mikor feláll beszélni, hogy: „Hajtsa le az álla mellől azt a *kapcát*, mert nem hallani tőle a szót!”, meg hogy: „Jöjjön ki a szobából, s ne beszéljen velünk az *ablakon keresztül!*”.

Ennyi fényes alak között a zöld asztal körül csak két egyéniség tűnik fel egyszerű viselete által; az egyik magas, délceg ifjú, egyszerű fekete, prémtelen atillába öltözve, mintegy húsz-huszonegy éves, szép halaványpiros arcát sötét, gesztenyeszín szakáll köríti, összefolyva az ajkai fölött szelíden aláhajló fiatal bajusszal; mikor hallgat, olyan nyugodt, olyan szelíd egész tekintete, de látnátok őt, mikor beszél, hogy gyulladnak ki egyszerre arcai, tekintete, szavai magukkal ragadnak; beszédében sokkal több a költészet, mint a logika, éppen azért sokkal veszedelmesebb az, hangja a leglágyabb kérelemtől, mely a honfiszíveket megszelídíti, egész a viharos zengésig hajlékony, mely a tömegeken uralkodik. Ismerik őt férfiak és nők, ifjak és aggok, szeretik, bálványozzák, s leghatározottabb ellenfelei sem biztosak felőle, hogy az ifjú lelkesítő szavai után valaki a női karzatról, aki hozzájuk tartozik, talán saját feleségök vagy leányuk, nem fogja-e önkénytelen elragadtatással kiáltani:

– Éljen Kárpáthy Zoltán!

A másik megjegyzett alak báró Berzy mellett ül; különös egzotikus arc; a lehetőségig veres, úgyhogy arca felszínén a vékony vérerek egész hálózatát lehet pusztá szemmel látni; szén-fekete haja magasra simítva, hasonló színű vastag és rövid bajusza kevesellni látszik a helyet az orr és ajk között, s bozontosan kifordul minden viaszkolás dacára a vastag száj elé; az alsó ajk alatt kétujjnyi sima tér van borotválva, ott kezdődik azután egy csomó hosszú, seprőforma kecskeszakáll, mely tökéletesen hasonlít azokhoz, amiket színpadi emberek szoktak magoknak felragasztani. Az egész kép három rikító színnel látszik festve; a borotválások helyén ultramarin, másutt kármin és cinóber, haj és szakáll hamburgi korom.

Sohasem ült hasonló alak a zöld asztal mellett.

Neveli még a botrányt az a körülmény is, hogy a senkitől nem ismert férfi bátorkodott odaülni a tekintetes karok és rendek közé egy burnótszín felsőkabátban, amely lemelegedvén róla, egy szál fekete kvekker tűnt elő alóla közelszörnyedésre.

Tarnaváry urat egészen megigézni látszik e hallatlan tünemény, szemei minduntalan rajta járnak, s minden pillantása világosan azt látszik mondani: „Hát ezt miért nem dobják ki innen?”.

Kőcserepy és Berzy urak azonban, úgy látszik, hogy jó ismerősök vele, mert szüntelen odahajolnak hozzá vele beszélgetni, mégpedig igen nyájasan, ami őt Tarnaváry szemei előtt éppen nem emeli, legfeljebb szaporítja azt az okadatolatlan gyűlöletet iránta, amit nagyon ideges emberek szoktak érezni először látott alakok iránt, akiknek a képe nem tetszik nekik. Bárcsak szólna ez az ember valamit, hogy beleveszhetne kedvére.

Míg az elnök főispán megjelenik, azalatt ki-ki tölti az időt, amivel tudja; a nézők megkérdezik egymástól a szereplők neveit, a csintalan fiatalok torzképeket rajzolnak tollhegygel az ismeretesebb szónokokról, a nyitott ajtók előtt egyre sűrűbb lesz a nép; egy-egy vállalkozó szellem meg is kísérli keresztültörni magát valamelyik padig, hová fél lábát feltehesse.

Végre megnyílnak a középső ajtók, s kilép a főispán, egy simára borotvált arcú, idegen jellegű férfi, ki egészen kicseréltnek látszik magyar öltözetében; azon időben csak a klérus és a katonai státus nem viselt bajuszt, s szokás elleni volt más rendbeli férfit úgy látni.

A kilépőt gyöngé éljenzés fogadja, mit ő a legudvariasabb mosollyal és bókkal viszonz, s midőn székét elfoglalja, éppoly nyájas üdvözléssel köszön jobbra, mint balra, de senkivel sem szorít kezet, s csak messziről látszik, hogy mondana valamit, mert voltaképpen senkihez sem beszél.

Az elnök lemorzsolá a lemorzsolandókat. Elmondá az összegyűlés okait, a napi kérdés tárgyát, mindezt szép halk hangon, mint aki igen jól tudja, hogy neki sem kötelességében, sem érdekében nem áll a tüdejét megerőtetni. Beszéd után egy kicsinyt megint éljeneztek neki,

amire ő egy kicsinyt meghajtott magát, tulajdonképpen a titkárnak kellett volna magát meghajtani, mert a beszédet ő szerzette, hanem más részről őtöle meg elég szép volt, hogy azt megtanulta. Ezt a fáradságot senki sem volna képes oly megilletőleg méltánylani, mint talán a pesti nemzeti színház énekesei, akik legjobban megmondhatnák, milyen nehéz feladat valami egészen idegen nyelven betanulni valamely szerepet, s a tartalom ismeretének kellő hiányában, csak a megfelelő utasításokból (instrukció) tudhatni, hol kelljen mosolyogni, hol a kezét megmozdítani, a hangot felemelni s több efféle.

Nem is szólt ezután semmibe az elnök úr öméltósága, hanem bízta a tekintetes karok és rendekre, hogy csináljanak a kérdéssel, amit akarnak, csak hogy egyszerre ketten ne beszéljenek, maga pedig beburkolózott asztrakános palástjába, s az egész gyűlés alatt gyémánt szoliterjaival játszott; észrevehető volt rajta, mennyire unja ezt az egész előadást.

A szerepek igen célszerűen voltak kiosztva; az ellenzék indítványát egy általunk ismeretlen s bennünket kevésbé érdeklő fiatal szónoknak kelle előhozni, ki felől nyílt titok, hogy a Pesti Hírlap vidéki levelezője, s minthogy ügyesen tud formulázni, azért bízott rá a megelőzőt konferencián az indítványtevés. Ez azután ismét leül, és vele semmi dolgunk többé; hadd írja gyorsírási jegyeit békével.

Erre a túlsó félen egy agg táblabíró kel fel, hosszú nyusztprémes Zrínyi-kabátban, melynek hosszú ujjai úgy eltakarják a kezét, hogy csak olykor-olykor látszik ki a prém közül valamelyik ujj hegye; hasonló sorsa van tompa, elkopott hangjának is, mely úgy egymásba folyik, mintha valaki egy üres hordóba beszélne bele. Csak a jobboldaliak éljenzése, végzett beszéd után, engedi sejtetni az idegen hallgatóval, hogy a szónok az indítvány ellen beszélt. A jártasabbak ismerik az öregurat mint a megfontolt hazafiság őst, ki tiszteletes örökségül maradt az új ivadékra, minélfogva az első szó mindenkor neki adatik.

Most feláll Szentirmay Rudolf; a nyüzsgés, forrongás egészen elcsillapul a teremben, mindenki ünnepélyes figyelemmel hallgat el, minden arc felé van fordulva.

Beszéde halk, csendes menetű, semmi színpadi fogások, semmi mesterséges ömlengés, egy tökéletes logikai egész az elejétől végig, mely éppen egyszerűségénél fogva hat; egy kristály-prizma, mely minden oldalról átlátszó, s minden oldalra szivárványt vet. Velős mondatai meggyőzők, határozottak, állításai hozzáférhetlenek. Nem mond többet, mint amennyit éppen kellett, nem sérti, nem vágja elleneit, de meggyőzi. Nem kacérkodik a karzatokkal, nem iparkodik emfaticus kitérésekkel meghódítani a tömegek ítéletét, úgy beszél, mintha rajta és ellenfelein kívül csak egy megvesztegetlen bíró volna jelen, aki ítéljen közöttük: az a megfeszített Jézus ott a terem legmagasabb polcán!

Midőn beszédét elvégezte, az ember azt gondolná: „Mi szükség itt tovább beszélni? Ezek megcáfolhatatlanok”. A tömegek lassú mormogása bizonyítja a hatást, amit rájuk gyakorolt; az egyiket megszilárdítja, a másikat megingatta. Nyertnek és veszítettnek látszik innenről és túlról a csata.

De halljuk Kőcserepyt. Ő meg fogja menteni a diadalt.

Mint mosolyog! Örökké mosolyog. Végigmosolyog párthívein, hogy lelkeiket újra felelevenítse, és ellenfeleit is, pedig azok nem is óhajtották.

Gyönyörű színjátész, azt meg kell vallani felőle; művész a maga szakmájában. Tud sírni, tud elfogultan szívére utalni; ismeri, minő hatása van a fokenkénti hangemelkedésnek, biztosan kezeli az átjáratokat egyik indulatból a másikba; mikor keserű kezd lenni, azt hinnéd, hogy egy egész fájdalommal leküzdött élet beszél belőle; mikor látnoki hévbe jön, mintha egész Magyarország súlya fekünnék keblén, mintha azt a hármas halmot és kettős keresztet mind ő viselné! Könyörög ellenfeleinek, mint aki testvérileg szereti őket; feltárja keblét, mindenét

felajánlja, ami legdrágább előtte, csak hazáját engedjék neki megmenteni; amellet nem kíméli a legmerészebb szofizmákat, mindenről beszél, ami rettenetes, csak a tárgyról nem; száz okot felhoz, mely állításait igazolja, bárha a kérdéshez éppen nem alkalmazható egy is, s midőn székét ismét elfoglalja, úgy ül le, mint egy mártír, mint egy próféta, ki látta hazája veszedelmét, fel is áldozta volna magát érte örömmel, ha az önzés, a rosszakarat és pártviszátkodás nagy munkáját mindenütt meg nem nehezíté vala...

A karzatról taps, a teremből éljenek zengése kíséri a szónokot, s a hazája sorsát igazán szíven viselő ellenfél is teljes méltánnyal sóhajt fel e remek beszéd hallatára: „Miért nem lett Kőcserepy úr színész? Most ott állhatna, ahol egy Kean, egy Macready, s mennyi dicsőséget szerezhetne magyar nemzetének”!

A tömeg részvéte könnyen megvesztegethető, a pátosz, az érzelem hamar utat talál a szívekhez; többen az asztalon keresztül kezeiket nyújtogatják Kőcserepy úrnak; nagy szükség van rá, hogy Kárpáthy Zoltán felálljon.

Amint az ifjú szép, nemes alakja kiemelkedik a tömeg közül, egyszerre, mint egy jelszóra, a legviharosabb üdvkiáltás támad eléje. Itt jön a nép kegyence, a mindenkitől bálványozott szónok, ki hallgatóit odaragadja, ahova neki tetszik, kinek ritka ötletei, ragyogó mondásai örök emlékül maradnak fenn a zöld asztalok hívei között.

Ah, mint tud ez bánni a szívekkel! S valóban érzi, amit mondott, szenvedélye, indulatai nem állanak hatalmában, elragadják őt magokkal, és elragadnak vele együtt mindenkit, hogy a sűrű éljenéstől alig lehet beszédjét elvégezni, s midőn végmondataiban bátor önérzettel veszi fel az ellenei által elhajított kesztyűt, a felriadó zajtól megrendül a terem, hölgyek kendőikkel, férfiak kalapjaikkal integetnek az ifjú szónok felé, ki, miután feladatát végzé mint hős, visszavonul mint szemérmes szűzleány, pirulva és szemlesütve.

A tömeg már belejött a zajongásba, s a Zoltán után felállt báró Berzynek ugyancsak kell könnyörögni, hogy egy kis kihallgattatáshoz juthasson. Sok halljukozás után végre belekaphatott a zseniális báró óhajtott dikciójába, melynek folytán bőséges alkalma nyílt hetet-havat összehordani az angol meetingek, a dán volksthingek, a spanyol kortezek, a jenki kongresszek, a frank parlamentek, a mongol korultájok és a kaffer vigvangok természetei felől, melyekhez hasonlítva nagyon sok furcsaság és hiányosság tűnik fel a magyar táblabíró-gyűlések szokásaiban; elmondá azt is, hogy a nagy tekintélyű Pittnek és Foxnak micsoda véleményei voltak a kérdésben forgó tárgy felett, hogy kívánta azt alkalmaztatni Necker és Beccaria s több afféle nevezetes férfiak, kik öneki mind személyes barátai voltak. Ezzel még nem elégette be, hanem egyúttal alkalmat vett magának közrebocsáthatni, micsoda jótétemény az Arcansas és déli Virginia lakóira nézve, nemkülönben Otahayti, Új-Wales és a Carolina-szigetek vadembereinek, hol náluknál civilizáltabb népek gondoskodnak ruházataikról, akik nélkül mai napig tetőtől talpig mezítláb járnának, s soha magok esztől fel nem találták volna a harisnyakötés mesterségét, annál fogva semmi sem volna nevetségesebb, mint ha azt mondanák most, hogy elzárják piacaikról az idegen gyárművek termékeit, és hogy ez a hasonlatosság milyen szépen illik magyar hazánkfiakra, s több effélet, amelyekből senki sem lett okosabb, mint azelőtt volt.

Erre az egzotikus beszédre csak elhallgattak a tekintetes rendek, annyira helyen, időn és eszmejáráson kívüli halmaza volt az mindenféle münchhauseni csodadolgoknak, hogy egyhirtelen senki sem bírta magát beletalálni az eszmék ellenhelyzetébe.

E rövid időköz alatt feláll az asztal túlsó végén egy kék kurta dolmányos öreg bátyámuram, s egész tréfás naivsággal azt kérdezi a zseniális bárótól:

– Nagyságos uram, mivelhogy olyan sok földet összejárt, meg tudná-e mondani, hogy mi fán terem a lencse?

E minden várakozáson kívül eső ostobaságra, mely primitív együgyűségével minden hosszadalmas cáfolatnál maróbb hatást gyakorolt a zseniális báró fitogtató beszédjére, egyszerre oly általános hahota támadt az egész teremben, mely mind a két párt embereit egyiránt magával ragadta, s melyből öt álló percig nem bírt a tekintetes gyülekezet magához térni, s ezáltal oly dühbe hozta Tivadart, hogy az felkelt az asztaltól, felrúgta a széket, s keresztülvágta magát a sokaságon az ajtóig, rögtön kocsira ült, és elhajtott Pestre.

Ez általános hahota közepett senki sem látszott észrevenni, hogy amaz ismeretlen úr ott a fekete frakkban azzal a kármin és ultramarin színű orcával föláll a zöld asztal mellett, s csak midőn mindenki szemeit törülgeté a nevetés után, akkor ötlött fel, hogy a különös idegen áll a zöld asztal mellett.

Talán bizony beszélni akar? Halljuk, halljuk! No, ezt meg kell hallgatni. Tarnaváry úr most mind a két könyökével az asztalon van, úgy várja a beszédet.

Az ismeretlen minden mozdulata, minden arcvonása valami lenéző, kihívó megvetést tanúsít, csak úgy félvállról néz minden emberre, s midőn beszédhez fog, helyett hogy a szokásos „Tekintetes karok és rendek!” megszólítást előrebozsátná, egyenesen az „én”-en kezd.

– Én meg nem foghatom azt a rendetlenséget, amivel ez az egész gyűlés folytatódik!...

Az emberek egymás szeme közé néznek. Ilyen hangon nem beszélt még a tens rendekhez senki fia. Hozzá még az ismeretlen kiejtésében volt valami olyan különös, rosszul eső, bosszantó akcentus, mintha Kalotaszegen tanulta volna a magyarságot, s azután Párizsban elfelejtette, s Prágában megint újra tanulta volna. Mindig másutt húzza meg a szókat, mint ahogy kellene, a kettős betűkkel nem bír, s olyan arisztokratikus lassúsággal mozgatja a nyelvét, mintha restelné azt fárasztani ilyen csöcselékért.

– Én ilyen gyűlést soha nem láttam – folytatá az ismeretlen –, ahol az ember a saját beszédét nem hallhatja a nagy kiabálástól. Mindenféle ködmenes embernek szabad beleszólni az okos urak tanácskozásába. Ez kontraszt! Bölcsesség és durvaság egy szobában. Ez így nem mehet; én felszólítom a méltóságos elnök urat, hogy vagy parancsolja ki a lármázó sokaságot a teremből, vagy vigyen bennünket más terembe, ahol békével tanácskozhatunk.

No, hiszen lett erre lárma; már az utolsó szavait igazán maga sem értette a szónok. „Ki vele! Le vele! Fel vele!” – ordították minden oldalról fenyegető taglejtésekkel; tíz-tizenkét ember a padokról, a karzatról beszélt egyszerre nekihevílt arccal a szónokhoz, ki folyvást állva maradt, s lusta szemeit nagy megvetően hordozá körül a háborgó tömegen, melynek haragját sem érteni, sem félni nem látszott.

Csak arra csillapult le a zaj, midőn Tarnaváry fölkel, s helyre rángatva magán zsinóros mentéjét, inte az elnöknek, hogy szólni akar.

– Majd megfelel ő mindenkéért! Engedjük beszélni, legyünk csak csendesen! Halljuk!

Olyan hallgatás lett egyszerre, hogy a dongó röptét meg lehet hallani, mely az ablakokat ütögette lomha zizegéssel.

Tarnaváry mondhatatlan dölyffel nézett kétszer alá és fel az ismeretlen, s éles, öklelő hangon szólt egyenesen hozzá, amint szemközt állt vele:

– Nincs szerencsém tudni, mely ország szalasztá ide uraságot! Azt sem igen tudom, vannak-e ott örültek házai...

– Akció! akció! – kiálták egyszerre az ellenpárt emberei a sértegető szónok ellen. – Akciót neki!

Tarnaváry mérges büszkeséggel rántotta elő tárcáját, s odaveté a zöld asztalra.

– Itt van az akció díja! És egyúttal tessék még *másodszor* is kivenni belőle a márkás büntetést, lefizetem előre, mert szándékom van másodszor is okot adni rá.

Azzal folytatá, amit elkezdett.

Szentirmay, aki mellett ült, hasztalan rángatta mentéjénél fogva, csak annyival dühösebb lett.

– Nagyon kétlem, hogy akármely ország megfeleljen rendőri kötelességeinek, amely szabadon engedi futni dühös bolondjait; márpedig nem egyéb, hanem dühös bolond az, aki egy alkotmányos megyegyűlésen azt meri indítványba tenni, hogy a részvevő nemesi rendeket zárják ki a teremből.

A szónok oly sokat talált mondani, hogy a legvérmesebbek is elszörnyedtek bele, csak a vele szemközt álló alak nem mutatott semmi megindulást. Legfeljebb egyszer felemelé lusta szempilláit, s dühösködő ellenfelét végignézte vele.

– Honnan jött, miért jött ide közénk az úr, ahhoz semmi közöm; ez a terem nyitva áll okosnak, bolondnak; de azt írja fel a füle mellé az úr, bárki fia legyen, hogy nyilvános törvényeinket elébb megtanulja, s tanulja tisztelni, azután nyissa fel e helyen a száját, s máskor eszébe vegye, hogy akik e helyen együtt vannak, nem csűrhe csőcselék, hanem országos rend, aki alkotmányos jogait gyakorolja itten, s az a ködmenes ember ott csak olyan jó nemesember, mint maga a főispán, s olyan joga van neki itt lenni, mint nekem és az úrnak – ha ugyan joga van.

Tarnaváry e szavakkal büszkén veté magát székébe vissza, mint aki nagyon meg van elégedve azzal, amit cselekedett. Az ismeretlen még mindig állt, s amint a buzogányos férfi leült előtte, indulat nélküli hangon monda neki:

– Ha kívánja tudni uraságod, ki vagyok? Nevem *Dabroni Manó*, erdélyi nemes. Remélem, hogy bővebben meg fogunk egymással ismerkedni.

– Nagyot nőjön! – mondá rá megvető tréfával Tarnaváry.

A főispánt nagyon zsenírozta ez a jelenet. Igen kellemetlenül hatott reá; hevenyén meghajtva magát, felállt székéről, s kijelenté, hogy a mai gyűlést kénytelen felosztatni. Jurátusai nyitották előtte az ajtót, s ő úgy elfutott, mintha attól félne, hogy vissza találják hívni.

A rendek felálltak, s csendes zúgás mellett elkezdtek az ajtókon kifelé nyomulni, ami nagyon lassan mehetett csak, a tömeg sokasága miatt. Ezalatt idejük volt az ismerősöknek egymással beszédbe eredhetni.

– Kár volt az embert olyan keményen megtámadnod – szólt Rudolf Tarnaváryhoz –, a jámbor a szász földön lakott ifjúkorában, azóta külföldön tartózkodott, nagyjából Spanyolországban; biz az nemigen ismerheti alkotmányos szokásainkat.

– Akkor miért nem hallgat? – felelt Tarnaváry. – Fogja be a száját, ha nem ért a dologhoz! Tudom, hogy jövőre majd megrágja, amit kimond.

– Alig hiszem – szólt Rudolf. – Kőcserepyék jól tudják, hogy miért szerezték meg azt az embert magoknak.

– Hát miért?

– Azt majd megtudod.

Tarnaváry otthagya Rudolfot, s előretört az ajtó felé. Az ajtó mellett állt Misztizláv barátunk, ki szinte megijeszté sápadt arcával Tarnaváryt, amint odarohant hozzá.

– Kedves nagyságos urambátyám, az istenért, mit méltóztatott cselekedni?

- Hát mi a patvart cselekedtem?
- Miért tetszett úgy összetűzni azzal az emberrel?
- Elmenj fickó, engemet leckézni, vagy úgy lehordalak, hogy a lábadon sem állsz meg!
- De hát méltóztatik-e tudni, hogy kicsoda az az ember?
- Hát kicsoda? Tán csak nem angol követ, hogy ne legyen szabad lehordani?
- Ő egy híres...
- Micsoda híres? Én sohasem hallottam hírét.
- A leghíresebb párbajvívó egész Európában.
- Hát aztán? – veté oda félvállról Tarnaváry. – Hát aztán?
- Ez egy rettenetes ember – folytatá magyarázatát Misztizláv aggodalmas arc kifejezéssel –, aki még eddig akárkivel kiment párbajra, mindenkit megölt.

Misztizláv igen méltányolható okoknál fogva iparkodott mentül halkabban beszélni, hogy kettőjükön kívül senki se hallja, amit előad. Tarnaváry azonban olyan kiabálást követett el, hogy a lépcsők alján is meghallhatták.

- Micsoda? Hát zsvány az? Hát fel kell azt akasztani! Aki embert öl! Hát micsoda bolond ország az, ahol az emberek csak úgy egyre-másra elvagdalthatják egymás gégéjét?
- Kérem alássan – csitítá a fiatalember nagyságos urabátyját –, az ilyesmi nem nyilvánvaló dolog. Párbajok titokban szoktak történni, s olyanformán vannak mindig elintézve, hogy a hatóságok a dolgok folyamáról sohasem vehetnek tudomást. Óh, ez az ember legalább tizenkét olyan párbajt vítt, ahol az ellenfél halva maradt; hát még amikről nem is beszélnek. Spanyolországból is azért kellett neki eljönni, mert előkelő család egyetlenegy fiát szúrta le, csupán azért, mert ez azt állította, hogy a szivar, melyet szí, nem valódi cabanos.
- No, iszen jó helyre jött ide! – monda Tarnaváry. – Na, velem legyen neki baja, tudom, hogy azt emlegeti meg. Azért hengegett hát olyan nagyon a gyilkos, a sicarius, a brávó; no, megállj, kerülj a kezembe!

Misztizláv furcsa kérdéssel tekintette Tarnaváry szemébe: „Tán bizony a septemvir úr keresi az alkalmat, melyben a hírhedett vívót győzhetlensége hírétől megfossza. Az igaz, hogy birkózni nem volna tanácsos vele, mert nagyon meggyomrozná az embert, de kardja aligha volt valaha kihúzva kezében, s löni sem igen próbálhatott egyebet ártatlan nyulaknál”.

Egyszóval Tarnaváry egy cseppet sem ijedt meg azon titok felfedezésétől, mely Misztizláv fogait összevacogtatá, amíg elbeszélte, s e délceg önbizalom ragadni kezdte a fiatalemberre is. Ki tudja, hátha az öreg, éppen azért, mert nem tanult víni, természetes „üsd, nem apád” modorával leveri a Bramarbast.

Tarnaváry azzal szépen hazament a gyűlésről, s nem gondolt többet arra, amit félelmetes öccse beszélt neki. Otthon átöltözött, kényelembe tette magát, megebédelt úri kedve szerint, urafiaiit megegzaminálta, megdorgálta, s szép nap levén, kiveteté feketekávéját a méhesbe, ahonnan éppen le lehetett látni a szérűskertre, aholott egy ispán meg egy hajdú felügyelete alatt nyomtattak, szórtak a munkásemberek, onnan fumigálta az egész világot.

Egyszer nagy csörtetés hangjai vonják magokra figyelmét; valami idegen hang tudakozódik utána, s mire hátratekint, három férfi lép be hozzá a méhesbe; az egyik a híres sicarius, a másik két fiatalember, kiknek egyikében Emánuel barátunkat ismerjük meg, ki szinte hosszú legénnyé nőtt már fel, a másik pedig valami provinciális celebritás, ki mindig párbajok

elbeszélésével szokta mulattatni a rászorult hölgyeket, melyek sohasem történtek meg – s minélfogva mint híres párbajsegéd van kikiáltva a megyei székvárosban.

– Hm, jó napot! – szólt Tarnaváry egész illendőséggel és biztonsággal.

– Jó napot – viszonzának azok, egymást előrebecsátva.

– Tessék leülni! Van itt szék elég, nem szeretem, mikor a vendégeim állnak, én meg ülök.

Erre fontos arcával előlépett az említettük párbajsegédi celebritás, s a tárgyhöz mért ünnepélyes hangon elkezdé mondogatni:

– Uram! Ön tudni fogja, miszerint minden ember előtt van egy pont, amelyet legkisebb bántalommal érinteni nem szabad, s ez a pont a becsület pontja.

– Tudom hát; bizony nem is tőled fogom azt most tanulni, öcsém!

Az öcsémezésre alig hogy ki nem esett méltóságos szerepéből az ifjú ember.

– Ez a pont az, mely drágább mindenki előtt, mint az élet, mint a vér, mint minden a világon.

– Az is igaz; tessék folytatni.

Folytatta volna is a derék fiatalember, de egy alkalmatlan méh minduntalan körülrongta az orrát, s attól félt, hogy megcsípi, s ez a pont még a becsület pontjánál is erősebben érdekelte, amint nem is késett el-elhárító taglejtésekkel bebizonyítani.

Ekkor Dabroni maga lépett közbe türelmetlenül:

– Uram, ön jól tudja, hogy engemet megsértett.

– Rászolgált az úr – felelt lakonice Tarnaváry, pipája tüzeit tollkése szurkálójával felbolygatva.

– Ön e sérelemért nekem elégtétellel tartozik.

– Nem tartozom. Két izromban lefizettem érte a bírságot, amint láthatta az úr.

– Kénytelen vagyok önt figyelmeztetni, hogy ez ügy nem tréfa! – szólt indulatos hangon Dabroni. – A becsületsértést ringy-rongy pénzzel kifizetni nem lehet, azzal én meg nem elégszem.

– Hát indítson az úr pert; van bíró, aki ítéletet hoz benne; az nagyon egyszerű dolog.

Emánuel barátunk ajkpittyesztve fordult társához, elég hallhatóan súgva neki:

– Szepeg az öregúr.

Tarnaváry jól hallotta a szót, s a vér a fejében járt már, amidőn Dabroni kihívó tartással egész az orra elé lépett, s emberevő kék-piros orcáját odatartva szeme elé, fogcsikorgatva monda:

– Nem bíróról, nem prókátorról van szó, uram, hanem kardról és pisztolyról; önnek meg kell velem vívni!

Tarnaváry e szóra felugrott székéről.

– Héj, gyilkosok! Haramiák! – ordítá tele torokból. – Bicskás zsványok, gyilkos bojnyikok!

Azok megrettenve mondák neki, hogy de hát ne kiabáljon olyan nagyon, az minden bevett szokás és lovagiasság ellen van, lármát csapni, mikor az embert párbajra hívják; nem hallgatott rájuk, felkapott egy széket, amelyen ült, a másik kezével belemarkolt Emánuel barátunkba, s ott egy csomó üres méhkas közé úgy odavágta, hogy majd ott vészett benne; azzal becsapta az ajtót, nekivetette a hátát, egyre kiáltozva:

– Gyilkosok! Rablók! Haramiák!

A kihívó fél el volt zárva a visszavonulástól azáltal, hogy Tarnaváry úr az ajtóba vetette magát, s közelíteni hozzá semmi szín alatt sem volt tanácsos, mert úgy leüti az embert azzal a székkal, hogy sohasem fog többet párbajt vívni.

A lármára s gyilkos kiabálásra pedig felriadt az udvari cselédség, s a méhállványon keresztül lelete látni, mint rohan minden oldalról a méhes felé cséplő, nyomtató, hajdú és béres, cséppel, szórólapáttal, vendégoldalakkal...

„Nem jó dolog lesz itten!” – gondolá magában a két fiatalabb ember, s ahol rést látott a méhes osztályai között, sebtén kibújt rajta, s azzal, „Ne hagyd magad!”, futott a kerten keresztül. A celebris párbajsegéd sietében feldönté az útjában álló tele méhkast, az egész raj nekiesett, s bár a fogdmegek markaitól megmenekült is, de e kicsiny párbajvívók, kiknek egész point d’honneur-jöket felfordítá, úgy megszurkálták hegyes spádéikkal, hogy mire hazaért, maga sem ismert magára, egyik arca kétakkorára dagadván, mint a másik.

Emánuel barátunk másfelől csak fél frakkja hátrahagyásával menekült egy utána iramodott civilizálatlan szelindek fogai közül, s végighasította nanking mondhatlanját, amint a sövényen átmászott.

Csak Dabroni maradt meg a csatatéren rendületlenül. Összefont karokkal ott állt a méhes közepén, megvető nyugalma egy percig sem hagyá el.

A béresek és hajdúk odaérkezének, Tarnaváry ekkor kinyitá előttük az ajtót.

– Ahol áll a gyilkos. Az akar engem megölni! – szólt odamutatva Dabronira. – Fogjátok meg, kötözzétek meg!

– Uram – szólt e szóra egészen dühbe hozva Dabroni –, ez alávalóság, ez illetlenség! Ön lovagiatlan ember.

– Én az ország törvényeire felügyelő hivatalnok vagyok, akinek kötelessége önt elfogadni mint ország- s világszerte hírhedt veszekedőt, ki a nyilván- és magánéletben keresve keresi az okot a dulakodásra, s gyilkos módra leöldösi a legbecsületesebb embereket, kiknek nem az volt a dolguk, hogy egész életökben a kardot tanulják forgatni; igen jó helyre jött az úr hozzám, én majd elveszem a kedvét az ilyen lovagias haramiáskodástól. Kísérjétek a vármegyeházára! Ha nem megy szépszerével, meg kell kötni!

Dabroni egyszerre fenyegető állást vett, s egy veszett állat hangján ordíta:

– Aki hozzám mer nyúlni, halál fia!

– Dehogyan halál fia! – monda rá egy hajdú, ki hajdan pandúr volt, s azzal rárohant Dabronira. Kapott ugyan egy olyat a fejére, hogy holmi gyöngye koponya szerteszakadt volna tőle, de már az övé megszokta, s dacára Dabroni ütlegeinek, pofozásainak, átnyalábolta őt, s lerántotta magával a földre, ott azután a többi béresek, cselédek elnyomták; a nagy küzdelemben betörték az orrát, s gonoszul megtiporva, összeveissza kötözték egy hosszú ruhaszárító kötéllal, hogy mozdulni nem volt képes; úgy tették fel egy gyalogtargoncára, s azon szállíták a megyeházáig, átadva ott a várnagynak.

Tarnaváry nagy lármát ütött, törvényes vizsgálatot, bűnvádi eljárást követelt, s Kőcserepynek minden befolyását elő kelle venni a ispánnál, hogy Dabronit kiszabadíthassa a börtönből, s a további következtetéseket elsimítsa.

A derék gladiátornak azonban el kellett tisztulnia a székvárosból, s Pozsonyig meg sem állani, ahol aztán elegendő ideje maradt végigszemlélni azon furcsa prózai expediensen, amellyel ez az alföldi táblabíró a párbajkihívást viszonzta. Az ilyesmi a spanyol romantika előtt merőben ismeretlen eset.

Az előleges vitatkozó gyűlések után három hétre volt kitűzve az országgyűlési követek megválasztásának határideje.

A viták terén tökéletes kudarcot vallott Kőcserepy pártja.

Azonban még három hetők volt e veszteséget más úton helyrehozhatni.

Az ő követjelölt társa volt Korondy, jelenleg a megye első alispánja, a főispán kegyence, ennél fogva nagy befolyású férfi a megyében; valamennyi ügyvéd és ügyes-bajos fél, akinek pere van nála, kénytelen tőle remegni, s szükségből pártjára állani.

A tömegek előtt nekik meglehetősen állásuk van, mindkettő köznemes ember, ámbar odahaza büszkébb és hozzáférhetetlenebb és követelőbb bármelyik hercegnél; mindazonáltal nekik előnyük azt mondhani a bocskoros választók előtt: „Lássátok, mi éppen olyan közönséges nemesemberek vagyunk, miként ti; veletek egy rangban állunk, jobban ismerjük, hol fáj, mije fáj a szegény nemesembernek; jobban meg tudjuk védeni igazait, mint ezek a mágnási jelöltek, Szentirmay és Kárpáthy, az egyik gróf, a másik báró. Hogy bíznátok ezekre ügyeiteket, hogy várnátok, hogy majd mikor a mágnási osztály el akarja nyomni az alsóbb nemességet, akkor ők emeljenek szót érdekeitekért, hogy saját magok ellen képviseljenek benneteket!...”

Másik előnye a Kőcserepy-pártnak az volt, hogy a Szentirmay-Kárpáthy-párt legutóbbi értekezletén szilárdul elhatározá, miszerint ügye szentségét vesztegetésekkel nem fogja befertőztetni.

A praktikusabb hazafiak ugyan ily módon lehetetlennek tarták a győzelmet, s maga Tarnaváry, azt gyanítva, hogy a többség gazdálkodási szempontból egyez az indítványba, felajánlá, hogy ő egymaga kész az összes költségek viselésére; hanem azután addig könyörögtek neki, míg megígérte, hogy nem, egy pohár bort sem fog adni senkinek.

Mennyivel jobban értették ezt a másik párton; míg ezek bölcs beszédekkel jártak faluról falura, az emberek lelkeit hódítva, azalatt Kőcserepyék a sokkal könnyebben hozzájárulható úton kísérték meg a tömeget: az ínyen és a torkon keresztül, melyek, mint tudva van, sokkal értelmesebb orgánusok a szívnél.

Kárpátfalván is nagy konferencia volt. Előtte való napon a tanácsos úr három uzsorásnak eladta jövő évi gabona- és gyapjútermését kétszázhuszezer pengőért, melyért rendes idejében még egyszer annyit kaphatott volna, s ennyi pénz levén szekrényében, könnyen beszélhetett.

Fel voltak rendelve a járások, falvak legszájasabb emberei, az előcsahosok, kik tudnak részeg fővel részeg emberek közt beszélni, a kolompások, kik után a tömeg megindul, vidéki celebritások, kik, bár annyira még nem vitték, hogy a zöld asztalnál tudnának beszélni, de a falu házájánál, hordó tetején meg lakomákon pompásan el tudják azt ismételni, amit másoktól hallottak.

Mindenkinek kiosztották szerepeit: ki melyik járásba megy, hol fognak tanyázni, a falukon rendelet adatott a korcsmárosoknak, hogy ételről, italról gondoskodjanak, s amíg a nemes pártfelekre szükség lesz, ingyen legyen számukra minden, s ha tányért, poharat összetörnek jókedvökben, vagy valamelyiknek az érdemes atyafiak közül megtetszik a kés, villa, amellyel ebédelt, s azt tévedésből a csizmája szárába találja eltenni, ne üssenek érte lármát, engedjenek mindent történni; a tekintetes urak mindent kifizetnek.

Minden egyes szavazatképes férfiúnak két pengő forint ígértetett napidíjul az egész követ-választás folyamára, ingyen dínomdánom egész odáig, tollas bokréta a kalapja mellé, s forsponton szállítás a megye székvárosáig.

A kortesvezéreknak nyílt büdzsé adatott. Ki-ki határozza meg, mennyi pénzre van szüksége, költse, amire jónak látja, s adjon számot tetszése szerint; semmi áldozat nem kíméltetik.

Magok a fő-fő tekintetes urak is el fogják járni sorba a falukat sallangos parasztszekéren; pitykés dolmányokban, pörge kalapban, úgy, ahogy a többi nemes atyafiak járnak; ott lesznek a tanyázó testvérek közé, együtt isznak velök, összecsókolóznak a részegebbekkel, meghordoztatják magokat vállaikon, s tartanak olyan beszédeket, hogy a szegény kortes rekedtté ordítja magát az éljenzésben.

Cigányokról is gondoskodva lesz; a nemes törvényhozók nehéz jogaik gyakorlatában meg ne unják magokat, húzzák nekik kedvenc nótáikat.

A legügyesebb népszónokok megbízattak, hogy járják el rendre azon helységeket, ahol a Szentirmay-párt többségben van, térítsék józanabb gondolatokra az embereket; ígérjenek öthat pengőt egy szavazatért, mely tőle elpártol, s Kőcserepy számára eladó; terjesszék az elégtelenséget közöttük; mondják el nekik, hogy az illetlen szegény emberektől oly áldozatot kívánni, miszerint nyári munka idején saját költségükön menjenek alkotmányos jogaikat gyakorolni, holott Kőcserepy mindenkiről busásan gondoskodik, ami rendén is van, mert azt kívánni falusi embertől, hogy olyan nagy uraknak ingyen szolgáljon, csúnyaság. Áztassák el erősen Szentirmayt és Zoltánt, hogy azok mind a ketten el akarják árulni a nemzetet; hogy azt akarják, miként a nemesember is paraszt legyen ezután; amazok pártvezetőit biztassák, hogy ha megtérnek, a Kőcserepy-Korondy-párt nem lesz irántok háladatlan, e jövő tisztújításon megválasztják őket szolgabíráknak, esküdteknek s több efféle.

Ilyen előkészületek folytak Kőcserepynél éppen, midőn egy ismerős emberünk beállít hozzá a nagy tevékenység közepett.

Ez fráter Bogozy.

Nagyon alázatos képpel jött az atyafi, bátorkodik reményleni, hogy emlékezik rá valahogy a méltóságos úr.

– Hogyne, fiatal barátom, ön Maszlaczkynál praktizált, nemde?

Bátorkodik a kérdésre igent mondani; de most már nincsen nála, mert Maszlaczký úr gonoszban törte a fejét, mintha pert akarna indítani öméltósága ellen. Ő ilyen embert nem kíván szolgálni; inkább a méltóságos úrnak ajánlja fel tehetségeit.

A méltóságos úr előtt nagyon jó ajánlólevél a Maszlaczký rágalmazása. Bogozy úr majd lesz bátor igen sok anekdotát mondani róla.

Most pedig igen boldognak érzené magát, ha a méltóságos úr megtisztelné magas bizalma egy sugárával. Az alázatosan folyamodó maga is ebből a vármegyéből való, mégpedig a híres Kokánfalvából, ahonnan a legjobb markú, legjobb torkú kortesek szoktak kikerülni. Ő már gyakorlott az efféle eljárásokban. Sok alkalma volt rá. Országgyűléseken szerepelt, tudja, hogy kell az emberek nyelvén beszélni; ha a méltóságos úr rá merné bízni, valójában senki olyan hatalmas fel nem lovalná a kokánfalviakat, mint ő.

– Igen örülök ön szép tehetségeinek tért nyithatni, kedves barátom. Miben sem gyönyörködöm annyira, mint midőn fiatal embereket sikerül a józan elvek számára megnyerhetnem. Önt megbízzuk ezennel a kokánfalvi nemesség vezényletével. Ne kíméljen ön semmi áldozatot, melyet az ügyre nézve szükségesnek talál. Vegye magához most ezt a kétezer pengőt; ne engedje, hogy nemes barátaink szükségét szenvedjenek; ne mondja, hogy sok lesz, önnek

magának is úri módon kell előttük föllépni, hogy respektálják. Mi az ügy érdekében semmi áldozatot sem sokallunk, és ha sikerül önnek az ottani nemességet ügyünk számára megnyerni, számolhat ön hálánkra. Egy-két ezer pengőről biztosíthatom önt. Aztán közel van a tisztújítás, a főispán úr hallgat szavunkra, s egy aljegyzői hivatal üres.

A megtisztelt folyamodó bátorodik megjegyezni, hogy egy actuarius esküdt minősége még inkább betöltené óhajításai netovábbját. Ez még biztosabb kilátásba helyeztetik reá nézve.

Fráter Bogozy ezenfelül még teljesen equipírozott; kapott egy egész új atilladolmányt ezüstgombokkal, nagy hatágú pörge kalapot sallagos szalaggal, melynek cafrangjait, mint mondták, maga a nagyságos asszony hímezte. A filozófnő igazi spártai részvétellel osztá meg a férfiak küzdelmeit, egész nap harmadmagával kalapcsokrokat hímezve a közös ügy bajnokai számára.

A lovaggá ütött vén jurátus (bocsánat! fiatal ügyvéd) a jelen volt celebritások által összecsókoltt arccal s megszorongatott kézzel távozték el Kárpátfalváról, zsebében hordván a pátenst, mely számára a felhasználandó forspontok tetszés szerinti mennyiségét elrendelé.

„Ez jó fogás volt – mondták magok közt a Kőcserepy-pártiak –, a kokánfalvi nemesség igen sokat nyom a latban, mert hírhedett veszekedők mind; azok szoktak legtöbb széket, ajtót összetörni tisztújításon, s legtöbb beütött fej nekik köszönheti eredetét. Eddigél inkább látszottak hajlani Szentirmay pártjára, mert Kiss Miska, a Kárpáthy-család régi jó cimborája, tartotta őket pórázon, csak egy ilyen körmönfont fickó, mint Bogozy, lehet képes őket jobb útra téríteni, aminthogy bizonyosan megcselekszik, az semmi kétséget sem szenved; az ember oly alázatos, oly földig lekötözött úri pártfogói előtt, mint amilyen megátalkodott és impertinens kortesei élén.”

Arra, hogy egy ilyen kézcsókoló simplex ember olyan előkelő nagy urakat, kik őt asztalukhoz ültették, s kik vele kezét szorítani leereszkedének, meg találjon csálni, ugyan ki gondolt volna? Hogy lehetne ezt Bogozyról feltenni? Ez minden logikai, minden pszichológiai valószínűségeen kívül esik.

Néhány nappal a követválasztás határideje előtt sorba vették a követjelöltek a falvakat, személyes megjelenésekkel megerősítendő párhíveik bizalmát, mely alkalommal, amint Szentirmayék részéről nem hiányzottak a válogatott dikciók, még inkább gondoskodva volt Kőcserepyék által válogatott jó borokról, s mindkettő megtette a maga hatását.

Kokánfalván is megjelent Kőcserepy, s nagy meglegedésére szolgált az egész faluban egyetlen józan embert sem találhatni; mindnyájan édes kedves testvéröknek nézték, sorba csókolták, óhajtották, hogy igyék a borukból; veszteni való rossz volt! Csakugyan nagy hatással kell lenni ennek a Bogozynak a vad tömegekre, hogy rávegye őket, miszerint ettől a bortól leigják magokat. A fráter impromptu tartott is egy dikciót ott Kőcserepy hallatára, melynek hiányzott ugyan eleje-veleje, de a sok éljenzés és közbekiabálás miatt úgysem lehetett kivenni, hogy vajon a töltött káposzta fölött tart-e apológiát, vagy az alagutakról értekezik.

Kőcserepy teljesen megnyugodva hagyá el Kokánfalvát. Bogozy valamennyi „*fűzfán fűtyülő*”, „*kígen kopogó*”, „*kifordított subájú*” s más efféle népszerű epithetonokkal emlegetett szentekre esküvék, hogy az egész falu a miénk! Kiss Miska mutatni sem merte magát Kokánfalván azóta, hogy ő otthon van; azt jól is tette, mert szíjat hasítottak volna a hátából.

Eljött végre a nagy alkotmányos ünnepély napja, melyre oly szent lelkesüléssel egyfelől, mint borfogyasztással másrésről készülének hetek óta.

Minthogy a megyeház teremei nem voltak képesek befogadni a választók nagy tömegét, künn a megyeház kövel kerített udvara rendeztetett el számukra. Az erkély alá nagy faállvány emeltették, melyen a főispán s az ünnepély előkelői helyet foglaljanak, tarka függönyökkel s háromszínű lobogókkal felékesítve.

A megelőző estvén már tarka látványoknak volt tanúja a székváros; minden oldalról jöttek hosszú szekéssorral a választók tömegei; elül lóhátas legény vitte a lobogót, melyre a választottak neve fel volt írva, melyről a két párt feleit meg lehetne ismerni, amire egyébiránt még erősebb különböztető jel volt az, hogy Szentirmay hívei csendesen, szép rendben vonultak be minden utcán, pompásan öltözött, mentés, délceg lovagoktól vezetve; a szekerek mellett kardos ifjak nyargaltak a rendre ügyelve, s az egész menetet előre kitűzött tanyáikra vezették; míg Kőcserepy korteseit messziről meg lehetne sejteni a nagy ordításról, mellyel közeledtek; legelső volt a cigánybanda, mely az insurrectionalis marsot húzta, utána mindenik szekéren dalolta összevissza ki-ki a maga nótáját, s valahányszor egy-egy jótorkú embernek eszébe jutott emelt iccés üveggel felállni a szekérben, s elordítani magát: „Megállj!”, meg kellett állítani a lovait mindenik parasztnak, hadd mondhassa el ökelme a mondókáját.

– A mi nagyságos és tekintetes követjelölteinket, Kőcserepy és Korondy urakat az Úristen éltesse!

– Éljen! – ezer torokból.

S ez így ment minden utcaszegleten. Estefelé már oly muzsikálás és kurjongatás vette fel a várost, mintha minden ember férjhez ment és megházasodott volna benne. Tíz óra felé már egy kicsinyt verekedni is kezdtek, valami tanyát el akartak a tarka tollasok foglalni az egyszín tollasoktól, szerencsére az utóbbiak vezérei közbeveték magokat, és lecsillapíták a vitát, s ilyenformán az egész éjszaka minden nevezetesebb baleset nélkül folyt le, csupán a kortesvezetőknek kellett résen lenni mind a két felekezetről, hogy valamiképp a farkas be ne lopózzék juhaik közé, s rá ne beszéljen egyet és mást, hogy reggel átálljon az ellenpárthoz.

Az volt a szerencse, hogy a kokánfalviakat nem hozták be a városba. Már az hagyományos dolog volt, hogy őket az eldöntő nap előtti éjszakán a városon kívül eső „Térjkinéki” csárdában szokták hagyni, mert ha éjszakára behozzák, nem marad beveretlen ablak s megveretlen ember a városban. Nekik csak éppen a múlhatatlan órában kellett a hely színén megjelenni.

A Szentirmay-párt hívei rendszeres tömegekben levén felosztva, miket értelmes és nagyhatú férfiak vezettek, sokkal könnyebb volt őket rendben tartani, kormányozni, mint Kőcserepy rakoncátlan hadát, melynek nagy részét a túlságos bővölködés úgy eláztatta, hogy semmi szót be nem vett.

Ennek köszönhető, hogy mindjárt a legelső taktikai előnyt az elsőbbeknek sikerült megnyerni.

A nap kimenetele nagy részben az előnyös álláspont választásától függ, ezt tudja minden hadvezér, aki valaha csatatéren volt; vagy ha nem tudta, a legelső alkalommal bizonyosan megtanították rá. A választási harcmezőn kétségtelenül kedvezőbb helyzete volt annak a seregnek, mely a főispán s egyéb fő-fő urak állványához közelebb férközhetett; mert először is az ő kiabálását jobban lehetett hallani, mint ellenfeleiet, kik a túlsó oldalra szorultak, másodszor sokkal könnyebb volt onnan fenyegetőzni, hogy ha a főispán kiáltásait nem akarja meghallani, az egész faalkotványt szétszedik alóla.

Az volt tehát a legelső feladat, hogy korán reggel négy órakor, midőn a megyeház kapui megnyitattak, melyik párt foglalja el hamarabb a megyeház udvarát.

Szentirmay választói pontban három órakor hajnalban már mind talpon voltak, s végezve a rövid, de szükséges szíverősítő reggelizést, szép rendben, egymás sorjában megindulának

tanyáikról a megyeház felé, s midőn annak kapui megnyittattak, helyzetükhöz illő méltósággal vonultak be a tágas udvarra, s körülfogták a főispáni tribünt, anélkül, hogy ebben valaki által akadályozva lennének.

Kőcserepy embereibe pedig még hat órákor sem lehetett lelket verni. Hasztalan volt biztatás, kiabálás, a mulató tömeggel nem bírt senki, a vezetők rekedtté ordították magokat a nagy buzgóságban, s még utoljára csak azzal bírták őket kimozdítani tanyáikról, hogy az ivőedényeket mind összetörték, amikor azután néhány fanatikus bacchánson kívül, aki kalapkari-mából is megissza a bort, a többi ráadta a fejét, hogy meginduljon a vármegyeház felé. De ez is oly zavarral ment véghez, minden lépten-nyomon megállottak az utcán, felemeltek valakit a vállukra magok közül, s annak beszédet kellett tartani, ami némelynek nehezebbre is esett; egy helyen eszökbe jutott, hogy a követjelölt uraknak fáklyászenét kellene adni, s nagy erőfeszítéssel sikerült a vezéreknél elhíttatni velük, hogy korán reggel nem dívik a fáklyászene. Még felgyújtának a várost.

Ilyenformán túl volt hat órán az idő, midőn a legelső csapat Kőcserepy választói közül a megyeház udvarára nagy énekszóval bevonult, s elbámulva tapasztalá, hogy már akkor az udvar jobbik felét egész tömött rendben elfoglalva tartá az ellenpárt.

Kőcserepynél korán reggel volt még nyolc órákor, midőn a kortesvezérek megjelentek nála. A nagyságos úr diadala előérzetében kissé sokáig talált aludni. A derék pártkolomposok boldogoknak érezték magokat, ha egy dolmányt vagy egy mentét fölsegíthettek az öltözködő főúrra. Esküdségek és szolgabíróságok néznek ki azon mente és dolmány ujjáiból.

Minden jól megy, legkisebb aggodalomra sem lehet ok, a pozíciók megvíthatatlanok, a hadsereg a legjobb borszesztől van lelkesülve, az ellenség száma kevés. Ki merne valaha egy hadvezérnek ellenkezőt mondani? Ki merné őt arra figyelmeztetni, hogy hátha megveretik?

A szolgálatkész kolomposok egészen bizonyossá tevék a tanácsos urat, hogy diadala minden kétségen kívül van, s ő előre biztosítá őket hálás lekötöttségéről.

A tanácsos úr számára a főispán a megyeházban rendeltetett szállást, s annak hátulsó szobáin keresztül jól lehet már hallani a légbolygató „éljent”, mely Kőcserepy és Korondy nevei után riadozott. Szentirmay emberei nem kiabáltak; a hivatalos állványon még akkor senki sem volt jelen néhány kíváncsi patvaristánál egyéb, aki keresztülment rajta, s annak kedvéért biz ők nemigen erőttették meg hangműszereiket, hanem engedték az ellenpártnak ezt a mulatságot, kiknél kész volt az éljenzés, mielőtt valaki egy ablakon kidugta a fejét.

Kőcserepy tehát egész gyönyörrel hallhatá szobáiba saját nevének kizárólagos hangzását, s ragyogó arcával kérdező nejtől, kihez órákkal díszített harcias köntösében belépett:

– Hallja-e ezt az égzengést odakünn?

A tanácsosnő kezét nyújtva harcba induló bajnokának, igazi filozófi felfogással monda:

– A népszerűség sohasem szerencse; az az érdek méltó jutalma.

Eveline őszinte bámulója volt férje érdemeinek, s magában tökéletesen meg volt afelől győződve, hogy a haza és az emberiség eléggé soha le nem róható hálával tartozik Kőcserepy úrnak.

A tanácsos megcsókolá Eveline homlokát, megölelte leányát, s elvárta mind a kettőtől, hogy őt nézni fogják ablakaikból. Vilma arca olyan hideg volt, mint a hó, a diadalmas csók alatt, az ő szívét nem hatotta meg semmi gondolatja a családi örömmel; titkon szívében, midőn atyjára s anyjára nézett, s látta őket büszke, elbízott reménnyel egymást biztatni, az a keserű gondolat támadt: „Hátha megszégyenülnének?”.

A tanácsosnő figyelemmel vizsgálta gyermeke halavány arcát, mely e diadalban sem bírt kipirulni, s magában ezt következteté: „Ez a gyermek valakit szeret”. Nagy gyanúja volt, hogy ez a valaki Emánuel barátunk lesz.

Ez éppen illenék hozzá. Emánuel a legszeretetre méltóbb fiatalember minden ismerősök között, tanulmányait fényesen végezte, családja gazdag és nagy befolyású, Vilma örömet látja őt, örömet hallgatja, mint beszél előtte apró rágalmakat a család gyűlöttje, Kárpáthy Zoltán felől, s ha kifogyott belőlök, még ő biztatja rá: „Nem tud több rosszat felőle?”.

Azt a filozófó nem is gyanítja, hogy Emánuel barátunkat kora kicsapongásai azzá tevék, amit a Biblia „festett koporsónak” nevez, s hogy Vilma senkit a világon úgy nem gyűlöl, úgy nem utál, mint őt, s amidőn biztatja, hogy rágalmazza előtte Zoltánt, ugyanakkor gyönyörrel gondol a rágalmazottra, s édes eszmének találja őt szerető szívébe eltakarhatni. Mentül jobban szidják, mentül jobban üldözik, annál erősebben öleli ő magához annak eszményképét, mintha azt hinné, hogy az ő édes hivatása elleneitől megvédni őt.

A tanácsos úr magával voná hízelgő kíséretét. Ő maga is kíváncsi volt a harcmezőt, seregeik fölállítását megtekinteni; evégett egy hátulso terem ablakán kegyeskedett kitekinteni.

Ez a pillantás nagyon elrontotta belső jókedvét.

Egyetlen tekintettel keresztülláthatá, hogy kolomposai vagy magokat, vagy őt csalták meg, amidőn a diadalt minden kétségen kívülnek állíták. Sőt inkább nagyon is világosan látható, hogy az ő párthíveinek tömege kevesebb, mint Szentirmayé; más szemei ugyan csalódhatnak, a tarka tollasok tömegei a tágas udvar minden terén szétoszolva, százakra menő lobogóikkal kétannyit látszanak mutatni, mint Szentirmay tömött rendben álló falanxa; de Kőcserepy egy tekintetre meg bírja becsülni a két sereg számértékét, néhány százzal aligha többen nincsenek ellenfelei. És azonfelül a legkedvezőbb állást ők foglalták el. Itt csak ésszel lehet segíteni.

A kolomposok észrevették a nagyságos úr örök mosolyán keresztül a kellemetlen benyomást, s igyekeztek elsimítani azon új reményt adó biztatással, hogy a kokánfalvi nemesség még nem érkezett meg, miután az a városon kívül tanyázott, s ha az berukkol, bőségesen túlnyomja az ellenfél létszámát.

Kőcserepy mindamellett úgy kezdé érezni, mintha sokkal sebesebben vernének azok az órák ott a keblén; vagy talán a szíve volt az, midőn kolomposait visszabocsátá híveihez, s maga a főispán látogatására ment.

Valami futó gondolat háborította meg lelkét, hogy ezek az emberek pusztá szóval több eredményt bírtak kívívni, mint ő pazarlással; hogy többet érnek azok pusztá kézzel, mint ő minden kincseivel együtt. Óh, mennyivel jobban gyűlölné őket, ha az a gondolat megérnék szívében, miszerint azok magasan – magasan állanak öfölötte.

A megye előkelő rendei már ott voltak a főispán udvarlásán, mind a két párt fő-fő vezetői, kik kölcsönösen iparkodtak egymásnak alkalmatlanok lenni, s mind a ketten a főispánnak.

Amint Kőcserepy úr sorba mosolygá ismerőit, Korondy fülébe súgta halkan:

– A kokánfalvi nemességért jó volna előreküldeni, mert az ellenpárt rögtön szavazatot fog követelni.

Kőcserepyt ez a tudósítás nagyon megrettenté. Szavazás alkalmával a kapuk bezáratnak, s minden szavazó egyenkint bocsáttatik ki a megyeudvarról az őrálló huszárok kis ajtaján keresztül. Ennélfogva természetesen, aki már a szavazás kezdetekor a zárt kapukon kívül rekedt, az többé nem jöhet be.

Rögtön felszólítja a tanácsos Emánuel, hogy üljön lóra, s nyargaljon lóhalálában a „Térjkinéki” csárdához, beszéljen Bogozyval, hogy rakja szekerekre embereit, úgy, ahogy vannak, és siessenek megjelenni a színhelyen, különben az ígért diurnumot veszítik.

Emánuel sietve fogadott szót, s veszedelmes buzgalommal vágatott végig a városon, nemkülönben, mint aki egy ostromlott vár sorsát viszi magával, a felmentő seregért iramodván.

Azalatt a főispán és alispán és a tanácsos összesúgtak; a legjavasolhatóbb terv az volt, hogy a választás megnyitását mindenféle ürügy alatt el kell diplomatizálni addig, míg a várt segéd-sereg megérkezik.

Évégett a főispánnak hirtelen fontos levelet kellett kapnia valahonnan, azt hirtelen keresztülvonulni, bocsánatot kérni, hogy kénytelen egy pillanatra elhagyni a rendeket, s szobáiba vonulni. Azalatt a jegyzőknek nagy sietséggel kelle futkosniok a termeken keresztül, mintha rettenetes, elmúlhatatlan dolgokkal bíztak volna meg a főispán úr által, ki koronként megjelenik ajtajában, s bocsánatot kér a zúgó rendektől, hogy csak még egy pillanatig kénytelen távol maradni.

E diplomatikusan jegyzékváltások ideje alatt a künn levő választó közönség türelmetlen kezdett lenni; már tíz óra is elmúlt, ami falusi emberek előtt csak két óra járásnyira van az ebéd idejétől, amiből hihetőleg vacsora lesz, ha a méltóságos urak még sokáig késnek. A nemesség eleinte csak zúgni, később hangosan kiabálni kezdett, mind a két párt elkezdte jelöltjeit *éltetni*, amiből oly gonosz lármatámadt, hogy a gyűlésterem ablakai remegtek bele.

Végre Tarnaváry, ki mindenütt tuskéken látszott ülni, felugrott, nekigyürkőzött, s jobbra-balra taszigálva a főispán ajtajában álló hajdúkat, beront hozzá erőszakosan.

Kőcserepy és Korondy ott álltak az ablakban, türelmetlen várakozással; egy csomó fiatal-ember ott ácsorgott a főispán körül, iszonyú dologtalanság kifejezésével arcaikon; maga a főispán pedig pamlagán ült, s valami hosszúkásan összehajtott papirosból látszott olvasni nagy figyelmesen. Akkor kapta fel azt, midőn Tarnaváry belépett a szobába.

– Méltóságos uram – szólt, egyet csavarintva izzadt üstökén Tarnaváry –, megbocsásson, hogy így berontok, de kénytelen vagyok méltóságodat figyelmeztetni, hogy az idő telik, s az egybegyűlt nemesség odakinn türelmetlen kezd lenni.

A főispán vállat vonított, s tovább is figyelmesen nézett abba az összehajtott papirosba.

Tarnaváry föltette magában, hogy most igen higgadt kedéllyel fog szólni.

– Kérem méltóságodat, vegye tekintetbe, minő rossz származhatik abból, ha méltóságod még sokáig késlekedik. Az egybegyűlt nemesség odakünn hajnal óta készen várakozik, egy része ugyan jól felpálinkázva, de *a nagyobb rész* étlen-szomjan. Az emberek zúgnak, zajongnak, máris kezdenek egymással feleselni, ha méltóságod meg nem jelenik előttük, én nem tudom, mi fog történni. A leggyalázatosabb verekedés üt ki közöttük, mely szégyent hoz mindnyájunkra.

A főispán úr erre sem felelt semmit, szép nyugodtan olvasván abból a fontos okiratból, melyet kezében tartott; hanem helyette nagyságos Kőcserepy úr mutatta némajátékkal, hogy öméltósága nagyon el van foglalva most.

– Dolga van öméltóságának? – kérde Tarnaváry.

– Fontos, sürgető, mulaszthatlan! – sűgá Kőcserepy lassan, nehogy megzavarja őt fontos elmélkedéseiben.

De annál hangosabban beszélt Tarnaváry.

– Semmi sem fontosabb a jelen ügynél! Semmi sem elébb való kötelesség ennél, és én komolyan figyelmeztetem méltóságodat szent kötelességére.

Valami szerencsétlen titkárja a főispánnak arra a gondolatra talált jönni, hogy valahonnan a kuckóból előszóljalon:

– Bátorkodom emlékeztetni uraságodat, hogy itt a főispán úr szobáiban vagyunk.

Tarnaváry felöklelte a megszólamlót tekintetével.

– Tessék visszaülni az úrnak oda, ahonnan felkelt! Ez nem a főispán háza, ez a megye háza! S a főispán csak olyan szolgája az országnak, mint az úr a főispánnak.

A főispán megint csak olvasott, s a vállát vonogatta.

Tarnaváry föltette magában, hogy olyan szelíd lesz, mint a bárány.

– Méltóságos uram. Én elismerem méltóságod hazafiúi érdemeit...

A főispán egy új lapot fordított olvasmányában, s oda sem hallgatott.

E megvető közönyösség oly dühbe hozta egyszerre a bárány Tarnaváryt, hogy sem látott, sem hallott többé; az erőszakosan elnyomott vér mind a fejének rohant; egy perc alatt, mielőtt valaki csak sejtette volna, kikapta a főispán kezéből azt az írást, s úgy vágta a földhöz, hogy minden levele szétrepült.

– Ah, ez erőszak! Violencia! Crimen laesae! Actus majoris potentiae! – kiáltának a szobában levők, s ugrottak a földhöz csapott iratokat felkapkodni.

Késő volt már; Tarnaváry megleste, hogy mik voltak azok. A fontos, sürgetős okirat nem volt egyéb egy csomó *képes Charivarinál*, mely éppen akkor érkezett a postán, s melyben nagy gyönyörűségét szokta találni a főispán úr *üres óráiban*.

Tarnavárynak sikerült egy számot megragadhatni belőle.

– Ah! Tehát ezek azon sürgetős dépèche-ek! Ez azon fontos ügy! Ez azon elhalaszthatatlan olvasmány, mely miatt az összes nemességnek várakozni kell, mely a közügyeket háttérbe szorítja. Jó napot, uraim! Jó napot! Ez ugyan derék dolog.

Utolsó szavait már a gyűlésteremben mondá el Tarnaváry, mint valami elfoglalt zászlót rázva kezében az elrabolt Charivarit.

– Íme, tekintetes karok és rendek, itt van a mindennél fontosabb diplomáciai jegyzék, amitől országok sorsa függ, amiért úgy kellett szaladni a megye jegyzőinek, majd nyakukat törték. Ez ám ama sürgetős staféta, amit lóhalálában hoztak a főispán úrnak. Tessék! Olvassák önök is, hogy szólhassanak hozzá. Tessék uraim, a fontos dépèche-ek!

Míg a gyűlésteremben levő előkelők egy része szörnyűködött, más kacagott a bárány Tarnaváry dühös ragadományán, azalatt odakünn a köznemesség békétlenkedése a végső fokot érte el. A tarka tollasok belefáradtak már a kiabálásba, a vezetők a csillapításba, s a Szentirmay-párt emberei egyhangúlag kezdék sürgetni a szavazatot.

Bizonyosnak lehetete tartani, hogy szavazat útján ők fognak győzni. Az egyszerű felkiáltássali választás ezúttal a Kőcserepy-pártnak szinte nem használt, mert ellenfeleik álltak az erkélyhez közelebb.

E rossz helyzet régóta bosszantá az érdeemes atyafiakat, s több ízben megkísérlék már egyes csapatokkal amazok közé nyomulhatni, de itt oly szigorú rend uralkodott, hogy a zárt tömegben sehol sem lehetett keresztülhatolniok, s mindannyiszor kényszerítve voltak visszahúzódni a túlsó oldalra.

Az alkalom végre a leggonoszabb tanácsadó; a megyeház udvarának egyik szögletében nagy rakás téglák voltak felhalmozva, jövődöbéli építkezés végett; egy ideig csak arra használták a téglahalmazokat a tisztelt választók, hogy felálltak azokra, s onnan lármáztak; később azonban, midőn az ellenpárt a szavazást kezdé sürgetni, mulatságosnak találták amazokat olyanformán bírni más gondolatokra, hogy egynehányat azon téglák közül az előttük állókra hajigáltak.

Ez igen jó gondolat volt. Amazok oly sűrű tömegbe vették magokat, hogy minden elhajított kőnek emberére kellett találni közöttük.

A rossz példánál semmi sem gyümölcsözőbb; az ingerelt, mámoros sereg egyszerre rohant az alkalomnak, s mintha ez így volna legjobban, elkezdé ostromolni téglabombáival az ellenfél választóit. Ebből pokolbeli láрма támadt; a Szentirmay-párt emberei nem akarták magokat engedni, s ki botot, ki csákányt ragadva, elkezdék visszaverni támadóikat, egypár zászlót már el is vettek tőlök, s azoknak a nyeleit odaverék a zászlótartók hátaihoz, amiből ott a szűk, megszorult helyen a leggonoszabb öldöklés támadt volna, ha hirtelen maga Szentirmay és Kárpáthy meg nem jelennek párthíveik között; amidőn Zoltán a választók vállaira emelkedve, a mérges zsvajon keresztülható szóval hívá fel választóit, hogy rögtön hagyják el a megyeház udvarát, és protestáljanak ez alkotmánytörő erőszak ellen.

Józan választói igen helyesnek találták e felszólítást, s azonnal kezdtek a főkapun keresztül kifelé nyomulni.

Az ellenfél azáltal még vérszemet kapott, s a távozóknak rohant egész dühvel; vége volt a rend, a fegyelem utolsó színének is; „Üsd, vágd!” hangozott minden oldalról, a böszült ittas sereg üzte az előre menekvőket, kiknek hátul maradozói csak úgy bírtak a világos agyonveréstől megszabadulni, hogy elhajigálták megismertető tollaikat, s üldözőik közé vegyülve, ők is kiáltozák: „Üsd, vágd!” míg amazok mind ki voltak az utcára terelve. – Ekkor valaki elkiáltja magát:

– Ki kell őket verni a városból!

A merész gondolat rögtön pártolásra talál.

– Ki velők a városból! Hazáig kell őket verni!

Amazok sem veszik tréfára a dolgot, hanem látva, hogy ez már csakugyan nem mulatság, futnak, ki merre lát; ellenfeleik mindenütt nyomukban, egész a város végeig, s hogy a szavuknak álljanak, még az országútra is ki! Ők hazakergetik ellenfeleiket.

Egy csapat a legittasabb vérengzők közül ezalatt felrohant a lépcsőkön a furkósbotokkal, s az ajtóban álló hajdúkat földre verve, elfoglalá az előtermet, felugrált a székekre, asztalokra, s onnan ordítá torkaszakadtából:

– Le a mágnásokkal!

Néhányan a gyűlésterem ajtajának estek, s azt zárva találván, nekiveték vállaikat, hogy befeszítsék.

Az ajtó egyszerre felnyílt, s a dühödt vakmerők előtt állt Tarnaváry.

– Megálljatok! – ordítá rájuk mennydörgő szóval, hogy azok ijedten hallgattak el egyszerre.

– Nem tudjátok-e, hogy ez a hely szent? Ez a hely az ország terme! Ki innen, istentelenek! Takarodjatok ki rögtön, vagy aki e küszöbre merészli tenni lábát, azt én ezzel a kardommal hasítom ketté!

Az ugyan problematikus dolog volt, hogy vajon az a kard kihúzható állapotban van-e. De a fenyegetés oly határozott modorban volt téve, hogy a kortes urak jónak látták azt komolynak

venni, s szépen szálltak a zöld asztalról, s anélkül, hogy újabb ostromot kísérlenének meg a gyűlésterem ellen, szép csendesen kimentek az előteremből, csak az ajtóban állt még meg valami korifeus, s rekedt hangon onnan kezdett el dikciózni holmit; de azt is úgy túlkiabálta Tarnaváry, hogy maga nem hallotta, mit beszél. Csak elment azután ő is, amerre a többi.

Tarnaváry dühtől reszketve fordult vissza a gyűlésterembe. Éppen akkor lépett ki a főispán szobájából a nála volt urakkal, kik az egész botrányjelenet alatt nem is mutatták magokat. Most jött elő, s a főispán oly diplomacice mosolygott, mintha nem történt volna semmi.

– Méltóságos uram! – ordított rá Tarnaváry. – Én protestálok ez alkotmányszegés ellen, s óvást teszek minden lehető eredmény ellen, melyet nyers erőszak szült.

– Protestálunk! – kiálták minden oldalról Szentirmay pártfelei, amit a méltóságos elnök úr éppen annyiba vett, mintha Bécsben az olasz operában hallaná, mint kiáltanak bravót a jól kivitt ensemble-nek. Szép csendesen kilépett az erkélyre, s ott a számára rendelt helyet elfoglalá.

Az egész udvaron alig volt egyéb ember, mint néhány maraudeur Kőcserepy táborából, holmi vén fogatlan kortesek, akik féltették irháikat, s néhány okosabb honorácior, aki nem tartotta rangjához illőnek az utcákon végig verekedni.

– Méltóságos uram – szólt Szentirmay a legcsendesebb vérrel a főispánhoz –, hiszi-e méltóságod, hogy mai napon végre lehet hajtani ez alkotmányos lépést?

Az elnök Szentirmay irányában legalább volt annyi tekintettel, hogy kérdését feleletre méltatá.

– Praesentes concludunt. (A jelenlevők határoznak.)

Rudolf egy szarkasztikus tekintetet vetett az udvaron lézengő néhány választóra, s visszahúzta magát. A vele tartók mindnyájan elhatározzák, hogy együtt el fogják hagyni a megyeházat.

E pillanatban jött Bogozy a maga kokánfalvi híveivel. Mintegy háromezren lehettek mind-össze; a hátsó kapun vonultak be az udvarra, s mindaz, ami az első kapun túl történt, tudomásukon kívül esett.

Szép rendben történt bejövételök; elől lóháton Emánuel barátunk, ki e pillanatban a legfontosabb embernek képzelhette magát, s büszkén köszöntgetett fel kardjával az ablakokból alátekintgető hölgyekre, különösen a szép Vilmára; milyen diadalt hozott ő most magával.

Utána Bogozy jön, hosszú tenyérszalaga hátáig lobog kalapjáról, kezében rézbuzogányos botot visel, a sallangos dohányzacskó szíja mellé dugva.

A többi atyafiak is mind sallangos, kackiás vitézek, egyik kezében a rézcsákány, másikkban a kutyogós kulacs; gyönyörűség rájuk nézni!

Üdvözlük is őket mindenünnen, erkélyekből, ablakokból; a hölgyek kendőiket lobogtatják feléjük. Kőcserepy kalpagjával köszönt rájuk. Milyen pompás, derék fiúk! A főispán rögtön kiírta nagy betűkkel a fekete táblára e végzetes szót: „Vox”!

A menet szép toborzó lépésben járul a főispáni erkély elé, ott Bogozy felállítja őket katonás rendbe, s mikor sorban állnak, egyet int nagy menkű botjával, s megriad egyszerre háromszáz torokból:

– Éljen Szentirmay és Kárpáthy!

Mi volt ez? Hogyan volt ez? Álom-e ez? A nyelvek beszélnek-e rosszul? Vagy a fülek nem hallanak jól? Az erkélyen állók elsápadnak, elszörnyednek, a főispán felugrik helyéről, mintha alatta süttették volna el a bombát, s két kezével int, hogy hallgassanak el, ami által még rettenetesebbé teszi a veszedelmes éljenordítást.

Bogozy felemeli buzogányos botját, és egyszerre elhallgat az egész tömeg, egy intésére.

Odamutat botja bunkójával a fekete táblára: „Vox!, s azzal egyet int a kapuk felé:

– Be kell zárni a kapukat!

– Nem szabad! Nem szabad! Nem kell megengedni! – kiáltoznak alá az erkélyről, mire Bogozy stentorhangon felordít: – Praesentes determinant! (A jelenlevők határoznak!)

E szóra lehetetlen Tarnavárynak megállani, hogy hangosan fel ne kacagjon a teremben.

– Méltóztatott kimondani! – szól, odalépve az elnök széke mellé, s egyik kezével annak támláját ragadva meg, másikkal az előtte álló papírra mutat, hova az alispán untából tollpróbaképpen tízszer, tizenkétszer leírta ezt a mondást: „Praesentes concludunt”.

– Ne engedjétek a kapukat bezárni! – kiálta az őrt álló megyehajdúknak Korondy, az alispán.

Egypár sujtásos vitéz szót akart fogadni, amivel azt nyerte, hogy kilökték a kapun, s azután bezárták annak mindkét szárnyát, elébb megkérdezve, hogy akar-e még valaki *kimenni*. A felszólításnak rögtön engedett is néhány jámborabb fél, aki félt ott maradni a küzdtéren.

Csak Emánuel ficánkolt még ott egymagában. Bízott nagyon bársonydolmányában, prémes mentéjében, azt hitte, ahhoz nem mernek nyúlni, s lovát hánykódtatva, váltig iparkodott beszédet tartani az áruló tömeghez, de sohasem vitte tovább a megszólításnál: „Barátim, kedves barátim”. Senki sem hallgatott rá. Olyan szép tarka szalag volt kalpagjára tűzve, maga a tanácsosné kötötte azt csokorba, s azt mondá neki, midőn mentésen, kardosan meglátta:

– Az én hősöm!

Ezt a hős nevet meg kell érdemelni! A szép hölgyek mind őreá néznek. Egyedül ő mentheti még meg a Kőcserepy-ügyet. Kirántá kardját, s a kapuhoz nyargalva, elkezdte kiáltozni:

– Nyissátok ki a kaput! Aki hozzám mer nyúlni, halál fia!

Eleinte nem hallgattak reá, később azután könyörült rajta Bogozy.

– Adjátok ki az úrfi a kapun, ha úgy kérezkedik!

Egy pillanat alatt lekapták lováról az én hősömet, elvették a kardját, hattyúprémes mentéjét letépték nyakából, s kivetették a kapu tetején át, mint egy macskát. Senki sem kérdezősködött utána többet.

Ezalatt, hogy a szertartás megkezdéseig ne teljék hiába az idő, az érdemes választók seregéből koronként előállt egy-egy hangosabb hazafi, s fokoskíséret mellett épületes verseket mondott a gyülekezet felvidítésára.

Legelőbb egy görbedt nyakú, ősz bajuszú kortes emelte fel szavát, minden sor után diadalmasan tekintve végig minden jelen levő emberen.

Kőcserepy gavallér.
Van zsebében sok tallér,
Nem kell nekünk inggallér,
Lehetsz Pesten ácsvallér!

Az öreg megtörülte utána a száját, s a tömeg iszonyatos éljent kiáltott az ostoba versre.

Hetyke korteslegény ugrott ki utána, s dacosan csóváltgatta nyakát, míg a verset mondta.

Kőcserepy és Korondy!
Minket tovább ne bolondíjj!
Ha megittuk a borodat
Mégis megüljük torodat.

A kokánfalviak híres költők ebben a zsánerban.

Jött utána a harmadik; ez már valami nótáriusféle ember volt:

Szentirmay, Kárpáthy,
Hazánk igaz baráti.
Korondy, Kőcserepy,
Honunkat nem szereti.

Valaki oda hátul mindjárt rögtönzött reá:

Kőcserepy uram csak olyan tanácsos,
Akitől még soha nem kértek tanácsot!

Képzeltetni, hogy ezt a felvonást már nem nézték az ablakokból, a tanácsosnő elájult, a főispánné rosszul lett; milyen szégyen, milyen bosszúság!

– Ily részeg, ittas csapattal alkotmányos ügyeket kezelni nem lehet – monda Kőcserepy odafenn elhalaványult ajakkal.

Óh, a kedves, délceg, szeretetreméltó fiúk! Az elébb pompás, derék fiúk, most már részeg, ittas csapat. Pedig bizonyára azóta egy csepp bort sem ittak. Azelőtt sem itták Szentirmay borát; ha részegek, nem ő itatta le. Az irigység sem mondhatja, hogy Szentirmay vesztegette meg őket, Kőcserepy borát itták. Háladatlan hitszegők! Ez a név illik rájuk legjobban. Őt forintot kaptak fejenként, s mégsem adták el a lelkeiket.

Az urak odafenn végtelen zavarban voltak. A tarka tollas tábor mind künn szaladgált az utcán, Szentirmay vert táborát kergetve ki a városból, s mire hírt vettek a veszedelemről, a kapuk be voltak zárva; a fekete táblán kiírva a szavazat visszavonhatlanul. Mit lehet itt még tenni?

– A kokánfalviak érdemes vezére jöjjön fel egy szóra a terembe! – hangzott alá az erkélyről.

A nemes urak, gonoszat sejtve, nem akarták engedni, hogy Bogozy felmenjen.

– Hátha tüzes sárkánnyal volna tele mind az egész ház, vajh nem mennék-e fel? – monda büszke önbizalommal a szittyá vezér, s távolléte alatt alhadnagyaira bízva a fővezérséget, megindult ad audiendum verbum, maga előtt bocsátva hosszú bunkós botját.

Kőcserepy eléje futott, még az ajtóban elfogta.

– Mit cselekedett ön, szerencsétlen ember! – támadt rá fogcsikorgatva.

– Ha tudni kívánja nagyságod, megmondom, hogy mit cselekedtem; nagyságod és cinkostársa, Maszlaczky, az én tíz körmömet használták fel Kárpáthy Zoltán megrontására, mert ha én le nem írom neki azt az átkozott pert, nagyságod most nem ül Kárpátfalván; azért én most helyrehozom, amit vétettem azon derék hazafi ellen, akit az Úristen éltesen sokáig. Ezt cselekedtem, nagyságos uram.

– Ön gyalázatosan, undokul megcsalt engem; ön egy... egy...

– Mérsékelje magát, méltóságos uram! Tessék meggondolni, hogy én Kokánfalváról jövök, s kokánfalvi nemesembert még a pap se leckézzon meg a templomon kívül.

Azzal rá sem nézett többet, hanem ment egyenesen a főispánhoz. Illendően meghajtotta magát előtte, ahogy tudta, s szépen megállt ott, két keze a botja végén. A Kőcserepy-párt emberei úgy körülállták, hogy Tarnaváry minden törekvése mellett sem férhetett hozzá.

Az elnök sokat beszélt az előtte álló vad szittyához, de részint oly halkan beszélt, részint oly rossz akcentussal, kissé hebegve is, hogy aki nem volt szokva hozzá, ki nem találhatta, melyik idiómáját gyakorolja az indogermán szólásnak.

Bogozy csak hallgatta türelemmel; végtül végig várta az egész beszédet, helyel-közzel igen megelégedve látszott vele lenni, általában legkevesebb kételkedést, ellenvetést avagy tiszteletlen felindulást sem engedett arckifejezései közé vegyülni az egész beszéd alatt, mely kedvéért tartatott, hanem áhítattal állt ott az utolsó szóig, amidőn az elnök úr öméltósága ismét mentéjébe takargatta magát, azon hittel, hogy ezt az embert most az igaz útra térítette.

Bogozy ekkor a legnagyobb kegyelettel és deferenciával tevő töredelmes hangon ezt a végre tartogatott alázatos vallomást:

– Méltóságos uram, egy szót sem értettem ezen gyönyörű beszédből, mivel nagyothallok.

Nem ismerem azt a génuszt, aki ebben a pillanatban megőrizte Bogozyt attól, hogy Kőcserepyék rögtön nyakon nem ragadták, és le nem vetették az erkélyről nyakra-főre. Annyi bizonyos, hogy egyszerre öten-hatan kezdtek el hozzá beszélni, s ez a beszéd aligha volt valami magyarázat. Bogozy úgy tett, mintha semmit sem értene, pedig olyan közel jártak az orrához ökölrel, mint egy paraszthajszál.

Túldörgé valamennyi beszédét Tarnaváry harsány szava:

– Ne hallgasson senkire, Bogozy! Ezek az urak csak időt akarnak nyerni. Az ő embereik megtámadták a mieinket, s gyilkos verekedéssel kiűzték őket az utcára; a nagyságos urak engedték megtörténni a verekedést, s most meg akarják azt újítni, ki akarják nyitítani a kapukat, hogy bősziült hadaikat önökre bocsássák.

Bogozy e szóra felcsatolta eggyel magasabbra rezes fringiáját, s mutatá tenyérrel, hogy mármost ő is beszélni akar.

– Megértem a szép szót, méltóságos uram. Tehát az a szándék, hogy kinyitván a kapukat, birokra eresszenek bennünket a künn dörömböző ellencsapatokkal. Már hiszen ismerik méltóságos és tekintetes uraim a kokánfalvi nemesség híres krónikáját, aki nem ismeri, annak, ím, elmondom. Amióta Árpád e helyen megszállott, Kokánfalva nemes legényei mindig híresneves verekedők voltak. Ők pogány vallásuk gyakorlása miatt még II. András király alatt is beverték egynémely úr fejét, s ők magok hadat izentek egész Bihar vármegyének, mely határaik fölött igazságtalanul ítélt. IV. Béla király alatt csak Kokánfalva mocsárai közé nem jött be a tatár, s ha bement, ott maradt. Dózsa paraszthadát ezernyi ezerrel verte meg Dobzse László alatt egymaga e helység, s mióta Mohács alatt siralmasan elesett nemzetünk, hány különböző úr foglalta el már ezt a vidéket, de nem fizetett Kokánfalva egynek is harácsot soha, egy harapás kenyeret sem, sem pedig uraskodni oda még be nem jött senki apja fia, akit ki nem vertek; még csak szolgabíró sem járt a tájékon, mióta ember él. Az utolsó győri inszurrekciónál hátát vetette a többi nemesség a francia seregnek, a kokánfalviak ott is szembeálltak, s megfokosozták a nehéz vasasokat, úgy mentek azok panaszra Napóleon császárijokhoz, mondván: „Nem tudjuk, mi az *a görbe*, de nagyon rossz!” Azok *a görbék*, íme, most is kézben vannak, azok a kezek most is oly izmosak, mint ősapáinké, és semmivel sem kisebb bennünk a tudomány fejek beverésére, mint volt nyolcszáz esztendő leforgása alatt. Azért, ha azt kívánják a méltóságos és tekintetes urak, hogy most szavazatot adjunk rendes úton-módon, mi megteesszük azt is rendben, becsülettel; de ha jobban tetszik ököltre bocsátani

a határozatot, mi annak is állunk, kinyitjuk a kaput, s fogadom a Jeremiás keserűségeire, hogy úgy elkergetjük innen a tarka tollasokat, mintha soha itt sem lettek volna.

Ez a szép szónoklat mind lehallatszott az udvarra; a kokánfalviak ősi dicsőségük emlegetésére irtóztató ordításhoz kezdtek, amelyből annyi volt leginkább kivehető, hogy bizonyára kedvök volna egy új hősi tettel megszorítani apáik hírnevét.

A pártok mindegyike végtelen zavarban volt. Szentirmay odafutott a főispánhoz.

– Méltóságos uram, az emberiség nevében könyörgök, vessen véget e természetellen tusának, napolja el a választást, oszlassa el a választókat, különben a legirtózatossabb dolgok fognak ma itt történni.

– Történjék, ami akar! – kiáltott közbe dacosan Tarnaváry.

– Akik verekedve elhagyták az udvart, azok nem jöhetnek vissza többé! Méltóságod azt mondta, a jelenlevők határoznak; íme, tessék a jelenlevők határozatát meghallgatni!

Odalenn egyhangúlag kiálták: – Éljen Szentirmay, Kárpáthy!

Egy hang sem éltette Kőcserepyt.

– Méltóztatik hallani a jelenlevők kiáltását? – szólt Tarnaváry erőszakos hévvel ostromolva a főispánt.

A főispán hidegvérrel mutatott a fekete táblán kiírt szóra: „Vox!”

– Mi szükség itt szavazatra bocsátani a dolgot, midőn senki sem szól az ellenfél mellett?

A főispán ismét csak a táblára mutatott.

– Méltóságos uram – szólt Rudolf egészen magánkívül –, az lehetetlen, hogy méltóságod most szavazatot nyisson, hiszen amint ezek az emberek *egyenként* kibocsáttatnak az utcára, a felbőszült ellenfél rögtön agyonveri őket.

A főispán vállat vonított rá, s hideg nyugalommal nevezte ki a szavazatszedő bizottmány tagjait.

Künn az utcákon már hallható volt a künnrekedt fél vad ordítószava, mely az üldözésből visszatérve a kapukat zárva találta, s a menekültek által értesítve lőn a kokánfalviak árulása felől, kik most egyedül bitorolják a választási tért.

– Be kell taszítani szekerekkel a kapukat – ordíták odakünn, s rögtön hallható volt, mint rohannak nehéz társzekerekkel a zárt kapuknak, fejszéssel döngetve annak hevedereit, s kövekkel hajigálva a megyeház ablakaira, honnan minden nézősereg ijedve eltisztult.

– Tessék szavazatra menni! – inte a főispán.

– Tessék szavazni! – mondák utána Kőcserepy és hívei, gonosz kárörömmel fordulva Bogozyhoz, kit Rudolf és Zoltán meg akartak gátolni e merényletben, készebbnek nyilatkozva a lemondásra, mint ily jelenet előidézését megengedni.

– Önöket mind meggyilkolják odakünn! – szólt Zoltán, átölelve Bogozyt, s remegve miatta és társai miatt.

Ez nem volt azon ok, mellyel Bogozyt meg lehetett győzni.

– Csak tessék azt reánk bízni! – szólt hetykén, s ő maga indult meg legelőbb a szavazat asztalához, mely lenn a nyílt folyosón volt felállítva.

Ez asztal előtt kellett mindenkinek szavazatát adni, s azután kimenni a megyeház kis ajtaján, melyet kívülről egyre döngettek fejszével és ólmos bottal.

Bogozy odalenn összesűgött embereivel, s kiválasztva azt az ötvenet, akik legelőbb járuljanak a szavazáshoz, a kis ajtónál szépen bevárta őket, míg mind elvégzik a szavazást, s akkor megnyálazva tenyerét, markába szorítja buzogányát, s kinyitatta az ajtót.

– Üssétek agyon! – ez volt a legelső kiáltás, mely minden oldalról fogadta, amint kilépett.

– De ki üt hát agyon? – kérdezé Bogozy, megforgatva maga körül buzogányát, s kirohant ötven emberével a sokaság közé, jobbra-balra ütve, s véres fejeket osztva mindenfelé.

– Ti jöttök a kokánfalvi nemesség ellen? – ordíta a maroknyi csapat, mint a sárkány dúlva ellenfelei közt. – Ti akartok mivelünk kikötni? Nektek kell háború? Nesze háború! Nesze vitézség.

A kokánfalviak percről percre többen jöttek elő a megyeházból, a verekedés egyre dühösebb lett, az emberek a földre gázolták egymást, letépték ruháit, beverték orrát, fejét, lehasogatták füleit, leharapdálták egymás képét, kitepték üstökét, egy-egy ember felugrott a többiek fejére, onnan csépelte az alatta levőket, míg őt is le nem tiporták; nem hallgatott már odabenn senki a szavazásra, a főispán s hivatalnokok felugrottak az erkélyről, bezárkóztak szobáikba, a még hátra volt kokánfalvi atyafiság kinyitá az utcai kaput, s egyszerre kirohant a csatatérre. Ez a roham dönté el a diadalt; a Kőcserepy-párt emberei megsokallták az ütleget, s látva, hogy egy új tömeg jön ellenük, hirtelen visszafordultak, odahagyták a megyeházat, s azon az úton, melyen néhány óra előtt ők kergették el Szentirmay négyezer emberét, most ők magok futottak el a kokánfalvi atyafiak elől, kik megüzték őket a város végeig, elszedték zászlóikat, fegyvereiket, s úgy tértek vissza a megyeházához, nagy diadalmasan végig énekelve az utcán:

*Kinyílt a piros rózsza,
Szentirmay szakajts róla.
Még pirosabb a mi vérünk,
Azért ontjuk, kiért élünk!*

A Kőcserepy-családnál valaki nagy beteg lehet; cselédek, írkokok szaladgálnak orvosok után, a szállás ajtai be vannak zárva idegenek előtt, az ablakredőnyök lecsukvák. Mégis keresztül-hallatszik:

„Kinyílt a piros rózsza!”

XIX. Jellemek

Köcserepynek rossz éjszakája volt. Annyi veszteség mellett Eveline betegsége volt rá nézve a legsúlyosabb csapás. Férje meggyaláztatásán elájult a túlérzékeny delnő, s egész éjjel a legnagyobb kínok közt fetrengett; s ha néhány percre egészen magához tért, lankadtan susogá: „Minő gyalázat! Minő gyalázat”; és azután ismét elkezdett sírni, vonaglani, hogy ajkán a kín tajtéka habzott.

Milyen éjszaka ez!

Odakünn az utcákon egész éjjel hangzott a víg zene, a nemzeti induló, a fáklyák fénye bevilágítja az utcákat. Bizonyosan a nap diadalmas vezéreinek adnak fáklyászenét.

Mégis legalább egy vigasztalása volt a megbukott pártfőnöknek: az, hogy ha ő gyalázatosan vesztett, de ellenfele is gyalázatosan győzött. A szégyen közös. A diadallal ők sem fognak dicsekedhetni senki előtt. Az eredmény által ők is le vannak rántva azok sorába, kik személyeiket kiemelték, de letaposták az elvet.

Nem marad neki az a vigasztalása sem.

A fáklyászene hősei nem találták sem Rudolfot, sem Zoltánt szállásaikon; mindkettő egész éjjel távol maradt, csak másnap reggel jelent meg Zoltán egyedül a megyegyűlésen, amidőn a főispán kimondá a tegnapi nap eredményét. A jelenlevők szavazata Szentirmayt és Kárpáthyt választá meg követekül.

Mindkét név hangos éljent kapott. Csupán a kokánfalvi választók voltak jelen a teremben. A karzatok gyéren voltak látogatva, a hölgyek mind elmaradtak onnan.

Pedig kár volt nekik ez órában Zoltánt nem láthatni.

Halaványan, mint aki az egész éjt átvirraszta, kelt fel az ifjú az őt követi székében megerősítő éljenzések után.

Mindenki azt várta, hogy e megtiszteltetést meg fogja köszönni.

– Sokkal szentebbek előttem hazám törvényei – szól az ifjú, nagy, sötét szemeit a gyülekezeten végighordva –, hogysen azokat még ügyfeleimnek is meg engedném szegni. Ami tegnap e szent helyen történt, az örökké megsiratandó emlék marad énelőttem, és annak eredményét, midőn reánk nézve kedvező az, éppolyan kevésbé ismerem el jogosnak, törvényesnek, mintha az ellenkező esett volna meg, s alkotmányos jogaink durva megszegése ellen, amint óvást tettem ellenfeleimnél, éppúgy óvást teszek saját pártom ellen, s a választást semmisnek tekintem. Én oly helyet, hol alkotmányunk fenntartására kellene örködnöm, el nem foglalhatok azon az úton, melyen engem ez alkotmány megszegése vezetett, s a kényszer és erőszak, mely alulról jó, éppúgy ellenére talál bennem, mint az ellenkező. Én igazságot keresek, nem diadalt. Azért e választás ellen mind magam, mind jelölttársam nevében ünnepélyesen tiltakozom, a küldetést el nem fogadom, s új, jogszerű és törvényesen megtartott választást kívánok.

E szavak mindenkit megleptek. Az ellenzék itt-amott zúg utána, mintha bosszankodnék, de mégis olyan jólesett nekik ez a beszéd, hogy kedvök lett volna az ifjút szíveik mélységébe takarni; ami pedig Köcserepy híveit illeti, bizonyosan mondhatjuk, hogy Zoltán e váratlan lemondással legalább egyharmadát azoknak maga részére hódította úgy, hogy midőn néhány perc múlva megzendült az általános éljenkiáltás rá, azt – a jobb oldalon kezdték.

Maga a főispán is megrendítve érzé magát. Lehetetlen volt neki meg nem vallania maga előtt, hogy kettő közül ez az igaz ember.

Egész tisztelettel inte Kárpáthy felé, s valódi meghiúsult hangon monda a gyülekezetnek:

– A nemes báró lemondását nagyra becsülöm, és elfogadom. Az újabb választásra a jövő hét ugyanezen napját tűzöm ki, s férfiúi szavamra mondom, hogy amelyik párt a legcsekélyebb vesztegetéshez folyamodik, annak jelöltjei nem fognak kandidációba jönni! Ígérem és megtartom.

A főispán úr ezúttal őszinte és általános eljent kapott. Azt iparkodott is megérdemelni.

Szentirmay még a választás éjjelén sietett fel a kormányhoz a választás eredményét megsemmisíttetni. A következő hét alatt nagy felügyelet volt rá, hogy minden vesztegetésnek eleje vétessék.

A kijelölt napra a nemesség újra egybehívatott. Bölcs megfontolással, józanon, cselekvényök nemzeti fontosságától áthatva jelentek meg mindkét oldalon.

A szavazás mély csendben, egész kegyelettel ment végbe, legkisebb botrány, legkisebb undorító tény sem történt. A választók háromnegyede Szentirmay- és Kárpáthyra szavazott. Tehát csak egy negyedrészt maradt Kőcserepynek.

Tehát meg kellett győződnie afelől, hogy nem szeretet, nem becsülés vonta hozzá az embereket, hanem csak mámor. Midőn kijózanultak, megvetették.

Óh, mint kellett neki gyűlölnie ez embereket, kikről kénytelen volt elismerni, hogy jobbak, mint ő, mert hiszen azok, akik kezét szorítottak vele, még ők is elpártoltak tőle.

Hát még ha arra gondolt volna, aki szívéhez legközelebb áll, s akinek a szíve mégis tőle legtávolabb van és leggyűlöltebb ellenségeihez közel: tulajdon leánya...

A második választás letörlé az első gyalázatát; nem az intézmény volt kárhozatos, hanem azok, akik visszaéltek vele; nem a nép volt a rossz; óh, a nép mindig jó, hanem rosszak voltak azok, akik konkolty hánytak közé, s valahányszor hasonló esetek jöttek elő alkotmányos életünk történetében, annak sohasem a pártviszály volt az oka, mert e nép mindig meg tudott férni magával, hanem a vezetők lelketlen önzése, hiú nagyravágás, személyes ellenszenv; ami bűn volt, mindig a nagyok bűne volt, de nem a nemzeté, nem az intézményé.

XX. A nő védelme

Aki a múlt évtizedek küzdelmeit együtt át nem fáradta, aki maga is részt nem vett azon általános izgatottságban, szenvedélyekben, melyek akkor az idők urai voltak, az előtt valami egzotikus tárgy fog lenni amaz elkeseredésről fogalom, mely egy bukott pártvezér szívét eltölthette.

Szép olvasónéim közül igen sokan még nevelőintézeteikben voltak akkor, vagy még dajkáik meséit hallgatták, amidőn azon nemzeti galvanizmus felvillanyozta az egész országot, amire már csak *mi vének* emlékezünk. Legyen szabad saját fogalmat alkotnom a vénségről: aki e század *negyvenes* éveit mint férfi érte meg, vén az az *ötvenesekben*; legalább énnekem úgy tetszik, mintha nemcsak e század volna ötvennégy esztendő, hanem én magam is.

Még akkor milyen fiatalok voltunk!...

Köcserepy tanácsos palotája siralomház. Mindenki kerüli; legjobb barátai sem találják korszerű vállalatnak hozzá járogatni. Azelőtt mindennap két-három levelet kapott az ország minden vidékeiből, nagyhirű férfiakról, kik benne pártjuk támaszát ismerték. Magas kilátásokkal volt kecsegtetve, miknek elnyerése a fényes sikertől függött. És most mindennek vége; senki sem gondol rá többet, elfeledték, nem beszélnek róla, nem keresik, nem hívogatják, elvannak nála nélkül. A konferenciára küldött indítványait visszaküldték – hátirat nélkül... Semmit sem válaszoltak rá... De mégis: néhány betű volt rájuk írva veres iraccsal:

S. C.

a. r. t.

Talán csak a lajstromozó betűk azok, de ő ezt olvassa belőlök: „*Scart*”.

Scart! Minő gúny, minő megvetés! Scartba tették, mint az egyedül maradt makk hetest!

Nem mehet sehova falujából, attól félve, hogy mindenütt gúnnal fogadják; nem mer senkihez levelet írni, attól tartva, hogy olvasatlan utasítják vissza; nem viheti családját sehova, mert nem fogják őket meglátni; nem kereshet magának a közéletben, hivatalában szórakozást, mert nem fognak semmit reája bízni.

Minő szomorú alak: egy nagyravágyó pártfőnök, aki megbuktatta pártját.

Valahol egy távol levő megyében rokonai éltek, szegény közsorsú emberek, akik a bukás után elváltakatták neveiket *Vályogosyra*. Még azok is megtagadták.

S bár találna otthon, házi körében vigasztalást. De ott érzi még legjobban elhagyatottságát. Mindenki olyan szomorú körülményben. Nincs, akivel egy vidám szót beszéljen. Egy búskomoly nő jár a pompás szobákon keresztül, végtől végig valamennyin, s ismét vissza. Nem beteg már, de még rosszabbul van, mintha beteg volna; egész nap nem hallani szavát, csak szemlesütve jár fel s alá, mint aki mélyen, az örülésig gondolkozik valami rögeszmén, s csak olykor sóhajt fel nehezen, nem törődve vele, van-e valaki, aki hallja vagy nincs: „Minő szégyen, minő gyalázat”!

Jönnek naponként a fővárosi hírlapok, a nő mohón ragadja azokat; le van írva bennök hosszasan, körülményesen, megtoldva, felcifrázva férjének bukása. Egyszer gonoszul sajnálkoznak rajta, másszor megvetőleg szólnak felőle, és utána mindjárt következnek Kárpáthy ünnepelt diadalai a megnyílt országgyűlésen. Hogy dicsérik, hogy hódolnak neki! És ők ülnek itthon, Kárpátfalván...

Minő szégyen, minő gyalázat!

A tanácsos gyakran rajtakapja nejét a hírlapok olvasásán, s dühösen tépi azokat össze, s vágja a kandallóba, és megtiltja azokat házába bevinni. De mi haszna tépi össze? Ezer meg ezer példányban olvassák a hírlapokat az egész országban. Még az inasok is óróra beszélnek. Példabeszédképpen marad fel a neve.

Amarról pedig éneket készítenek, még az arató leányok is azt danolják a tarlókon:

„Rózsabimbó, borostyán,
Füzért köt a magyar lyán” – stb.⁶

Ilyenkor, ha közel lehetne hozzá, és egy kés volna kezében!...

– Ne búsulj, ne légy szomorú – szólt egyszer, midőn nejéhez belépett –, eljön neki is az ő napja.

Vilma ott ült az ablakban, és jól tudá, hogy akiről szó van, az Zoltán.

A férj bizalmasan beszélt neje előtt; leányától is miért titkolózott volna? Közös ellenségükről volt szó.

Miért titkolta volna el, hogy szíve örül, keserűen örül, mert amaz éretlen gyermek, ki az ő fejére mert hágni, bűnhődése elé megy, irtózatos bűnhődése elé.

Itt mégis lassabban kellett beszélni. Ezt mégis suttogva kellett elmondani.

– Van most Pozsonyban egy híres bajvívó, egy hatalmas spadassin, ugyanazon Dabroni, kivel Tarnavárynak volt esete. E Dabroni nekünk jó barátunk; most írt levelet, ő is meg van gyalázva az ellenpárt által, miként mi; ő is dühös, elkeseredett. Pozsonyban mindennap találkozik az úrfival, módjában van vele beszédbe elegyedhetni, beleköthet. Van-e az úrfinak valami különös érzékeny oldala, melynek érintésénél elfelejtkezik magáról, s elhagyja magát ragadtatni indulatától? Ezt kérdezi Dabroni. Óh, van, van; erősen érzékeny oldala van. Meg fogjuk azt ismertetni vele. A szemtelen kölyök! Bűnhődni fog. Véresen fog bűnhődni! Ne búsulj. Nem fogja azt mondhatni senki, hogy Kőcserepyt büntetlen meggyalázta.

S még ezután sokáig suttogtak e tárgyról, borzalmas, félelmetes dolgokat, miket jó ember kigondolni is félne. Nem gondolnak rá, hogy valaki hallgatja őket, hiszen ami nekik úgy fáj, fájni kell a vérükből vett vérnek is arra.

Nézzétek: milyen sápadt az a leány!

Az apa felkel és hozzá megy, megsimogatja szép fejét: „Milyen halavány vagy, édes szép gyermekem!”.

Hiszen igazán, önzéstelenül csak egyedül őt szereti.

A gyermek nem tehet róla, hogy olyan halovány. Hiszen azt megtiltotta magának, hogy remegjen, hiszen megállta, hogy fel nem sikoltott, midőn Zoltánról beszéltek, mintha az a hegyes kard, amiről szó volt, az ő szívébe döfött volna.

– Eredj, gyermekem, a szabadba – mondják neki apja, anyja –, eredj ki lovagolni kissé, a friss lég meggyógyít.

A leány megfogadja a szót, felnyergelteti paripáját, felveszi lovagköntösét. Milyen szép, milyen délceg benne! Az ablakból is utána néznek mind a ketten.

Hisz csak ez az egy igaz érzésük van. Ez az egy igaz érzés, mit a vadállat éppen úgy nem tud magától megtagadni, mint a tanácsos úr, kinek egyéb dolga is van.

⁶ Ismeretes országgyűlési dal azon évekből.

A délceg amazont csak egy groom kíséri, egy parányi törpe lovasz; az emberek köszönnek neki végig a falun: „De kár, hogy nem más leánya”.

Amint az utolsó házakat elhagyták, megcsapkodta lovát Vilma, s a paripa vágtatva rohant vele végig az országúton. Milyen sebesen nyargal, a szél lobogtatja fátyolát, hosszú lovagköntösét, mégsem pirítja ki orcáját.

A kísérő lovasz alig bír vele érni, a kisasszony nem fárad el. Már messze elhagyták Kárpátfalvát, a tornyait is alig látni, s a kisasszony hátra sem tekint.

A határból is kiértek, már kezdődik az a széles erdő, mely Kárpátfalvát elválasztja Szentirmától. Régi erdő, nagy tölgyfákkal, télen farkasok is laknak benne; a környékbeli uraságok nagy hajtóvadászokat tartanak ottan.

Itt megállítja lovát a kisasszony, s odaintve lovászát, leemelkedik nyergéből; a kantárt odaveti neki.

– Jártasd a lovakat itt alá s fel; várj itt reám, mindjárt visszajövök! Elmegyek az erdőbe ibolyákat szedni.

„Ibolyákat szedni! – gondolja magában a lovasz. – Rég elmúlt már az ibolyák ideje, tüske van ott és haraszt.” – S aggódva tekint úrnője után, ki egyedül, senkitől sem kísérve tűnik el előle az erdőben.

Egy gyalogút vezetett az erdőn keresztül; Vilma úgy gondolá, hogy annak a szomszéd falunál kell végződni, s amint a fák elfedték a lovasz szemei elől, elkezdett sietni rajta.

A hosszú öltöny, melynek uszályát kezében kellett tartania, gátolta a sietésben, a lovaglás miatt még egészen el volt fulladva. Különben is oly gyöngé, oly erőtlén volt. De az iszonyat erőt adott gyöngé idegeinek. Őt kell megmentenie! Csak erre gondolt, s nem volt szabad fáradtnak, aléltnak lennie, nem volt szabad félnie közelgő éjszakától, erdők sötétjétől, ismeretlen állatoktól; minden, minden más félelem elenyészett azon egy előtt, hogy őt meg akarják ölni.

Óh, bizonyára meg fogják ölni, ha azon irtózatossággal összehozhatják. Zoltán oly büszke, oly heves; egy szó elég neki, hogy a bizonyos halál elé kiálljon, s amaz ember előtt egy annyitól szeretett ifjút megölni annyi, mint játék. Meg fogja őt ölni minden irgalom nélkül.

Óh, hogy kellett sietnie. Az út oly hosszú, talán el is tévedt rajta; de nem; harangszó hangzik felé, szívét könnyebbnek érzi rá: az estharangszó. Még egy keveset kell csak sietnie, csak még odáig tartson ereje; az erdő tisztulni kezd már, a ritkásan keresztül meglátszanak a házak. Szentirmát látni a bokrok közül.

Odább már nem mer menni. Egy kis pórleány hajtja haza a mezőről libáit, azt odahíja magához.

A gyermek engedelmesen járul a szép úrnő elé.

– Ismered-e a grófkisasszonyt? – kérdi tőle Vilma szelíden.

– A Katinka kisasszonyt? Hogyne ismerném, ki ne ismerné azt?

– Elvinnél hozzá egy levelet tőlem?

– Akárhányat.

Vilma hirtelen leült a földre, s egy levágott fatörzsön tárcájából kitépett lapra írónnal e sorokat jegyezte fel:

„Zoltán ellen irtózatoss terv van készülöben; meg akarják ötlelni. Egy Dabroni nevű híress vívó van ellene uszítva; ha sikerül ötle vele összeveszítetni, Zoltánt megöli. Siessetek ötle megmenteni! Adjátok tudtára, hogy kerülje azt az embert, ahol csak meglátja. Hozzáatok el onnan; álljátok az ö és a gyilkos fegyverei közé, gátoljátok meg minden úton e találkozóss; tegyetek akármit, hogy ötle megmentésétek!”

Vilma reszketö kézzel hajtá össze a levelet.

– Vidd ezt Katinka kisasszonynak rögtön, ha ö nincs otthon, add a grófnénak; ha mind távol vannak, mondjad, hogy küldjék utánuk, mert ez sürgetös, nagyon sürgetös levél!

A kis porleány részvéttel nézett az úrhölgy fáradt arcára.

– A kisasszony oly bágyadt, jöjjön be a mi házunkhoz; nem messze van, pihenjen meg.

– Köszönöm, sietnem kell vissza.

Ésszébe jutott, hogy valami jutalmat kellene adni a kisleánynak a fáradságért, akkor vette észre, hogy tárcáját otthon feledé. Hirtelen leszakítá kebléről smaragdoss mellkapcsát, s odaadá neki.

– Fogd ezt jutalmul, és siess! Hozzáom ne jöjj többet vissza, mert én már nem leszek itten.

A kis porleány csodálkozva tekintett az ajándékra, amivel úgysem tudott volna mit csinálni, s látva, hogy az ismeretlen kisasszony ismét visszafordul az erdőbe, ö is a helység felé tért, s nem bírt magának semmit megmagyarázni abból, amit látott, amit hallott. Rögtön sietve ment a kastélyba, felkereste a kisasszonyt a kastély kertjében.

Azt a szép rózsarcú kisasszonyt, aki úgy mosolygott mindig, vagy akarta vagy sem.

S hogy elcsodálkozott aztán, midőm látta, hogy amíg a levelet olvassa a szép piross arcú kisasszony, az ö arca is olyan halavány lesz, mint azé a másiké volt...

– Édesanyám! – kiálta Katinka, visszafordulva utána jövő anyjához, s mire a levelet oda akarta neki nyújtani, már akkor leesett a földre, a sértö bokrok közé, a nedves kavicsra, élettelen, mozdulatlan.

A porleány elfutott onnan, mint aki nagy kárt tett valahol, még a smaragdoss ékszer is elhajította magától, s midőm anyja házához visszatért, ki nem lehetett belöle venni, mitöli ijedt meg oly nagyon.

Egy óra múlva, késö este egy fedett hintó vágatott ki a kastély udvarából négy tüzess paripával, melynek égö lámpásai késö éjszakai utazásra mutattak.

Egészen sötét volt már az erdőben, midőm Vilma visszafelé vette útját.

Miután célját elérte, miután a segélykiáltást hírül adhatá, azon erő, mely addig fenntartá, elhagyta egészen. A magány félelme elfoglalta lelkét, elszibbasztá idegeit; érzé, mily segélytelen, mily védtelen állapotban jár itt e rengetegben, egyes-egyedül, amire ezelött nem gondolt. Az út is bizonytalanabb kezdett előtte lenni, mintha nem ezen jött volna. Semerre sem látott már világosságot, mindenfelé csak az egyforma véghetetlen erdő. Kiáltnia akart, de a félelem visszafojtotta szavát; egész teste roskadozott, az öltöny is nehéz volt rajta, úgy vonta valami lefelé, olyan szívesen kínálkoztak a nagy, mohos fatörzsökök, hogy engedje rájuk omlani lankadt virágtermetét, hajtssa rájuk forró, szédülő homlokát. Mintha a fák is azt susognák neki, hogy ne menjen már odább...

Az országúton hagyott lovász nyugtalanul vártta vissza kisasszonyát, már az alkonyat is leszállt, s ö még mindig nem jött elő. Kiáltozni kezdett utána. Senki sem jött elő szavára. Éjszaka is lett, s a kisasszony mégsem került elő.

Kárpátfalván azalatt nagy ijedség volt a háznál. Hová lett az egyetlen lány? Éjszaka már! Lóra hirtelen minden cseléd! Fáklyákat gyújtsatok, kérdezzétek fűtől-fától, keressétek mindenfelé!

Maga a nagyságos úr is fáklyával, lovon nyargal kétségbeesetten, amerre mondják, hogy leánya eltávozott.

Az útfélen ott találják a lovászt a két paripával.

– Hol van leányom? – kérdi reszkető ajakkal a tanácsos.

– Elment régen az erdőbe virágot szedni, s nem jött vissza.

– Keressétek őt! Keressétek! – kiált a megrémült apa, s nem gondolva vele, hogy idegen úr birtoka, amelyet embereivel felkutat, keresztül-kasul száguldja az erdőt, leánya nevét kiáltozva.

Késő éjjel van már, midőn egy szolga megtalálja a kisasszonyt. Ott fekszik egy fa tövében, a zöld mohára nyugtatva fejét – némán, mozdulatlanul, halaványan.

XXI. A spadassin

„Ha ti bírjátok jól nyelvvel, én bírom jól karddal. Én emelek szót ellenetek a zöld asztal mellett, engemet kikacagnak; de álljatok velem szembe a zöld mezőn, és akkor titeket, fogadom, megsiratnak. Ti csak lármázni tudtok addig, amíg valaki tőletek megijed, de háttal mentek kifelé, ha egyszer valaki jól szemeitekbe néz. Hősök vagytok mindnyájan szájjal, de elsápadtok egy kivont kard előtt. Ti finom élceket szórtok ellenem, én nyílt gorombaságokat adok értök vissza. Száz meg száz ember bömböl ellenem: Le vele! Én szétnézek, és akire ránéztem, elhallgat. Úgy haragusznak rám, ha lehetne, elvesztenének egy kanál vízben; pedig tudhatják hol lakom, nem tagadom el szállásomat; mindenki számára otthon vagyok, s minden nyelven megértem a hozzám intézett szót. Pedig engemet nem mártott az édesanyám sarkam hegyéig a Léthébe, hogy sérthetetlen legyek, én nem születtem burokban, hogy ne fogjon a fegyver, sem amulettot nem hordok a nyakamban, mely a golyótól megőriz. És mégis úgy állok közöttetek, mint az oszlop. Magam kezdem szégyellni magamat, hogy az összes magyar nemességben nem akad egy férfi, akinek bátorsága volna szavaiért helyt is állni.”

Ilyen és még ilyenebb beszédek lehetett hallani mindennap a pozsonyi nyilvános helyeken, hol az akkori politikai élet hírhedt férfiai szoktak összegyűlni, amaz általunk már bevezetett és Tarnaváry által kivezetett egyéniség szájából, kit mi kármin és ultramarin arcáról s Dabroni névről ismerünk.

Jól tudta mindenki, hogy kivel van dolga! Egy rabiátus renommista, kit keresztül-kasul kergettek már egész Európában lovagias vértettei miatt, s ki most azért ül itt, hogy mint a veszett állat a düh vak ösztönétől vezetve, másokat összemarjon.

A szabadelvű párt első megjelenésénél visszautasította, s a konzervatívok nem tartják szerencsének, hogy hozzájuk szegődött, mert többet árt elveiknek, mint használ; veszekedő hevesége miatt nem lehet miatta tanácskozni, kénytelenek konferenciákkal elbújni előle; semmire rá nem vehető, semmi tekintélyt nem tisztel, az ülésekben minden kérdést túlhajt, s emiatt a legkellemetlenebb szövetséges, aminőt csak képzelni lehet.

Nyilvános hetvenkedéseit jól tudja mindenki, s iparkodik őt, amennyire lehet, kerülni. Az embernek nagy előnye van e tekintetben mindenki felett. Aki egész életében egyebet sem tett, mint örökké magánviadalokban gyakorolta magát, aki saját életével annyit sem törődik, mint egy elvetett szivarcsutakkal, akit semmi emberi érzéshez hasonló nem háborgatott soha, aki büszkeségét helyezi abban, hogy saját magát sem becsüli többre egy kósza vadállatnál, melyet ha valahol az erdőben lelőnek, senkinek sem szükség rajta sajnálkozni; az ilyen emberrel senki sem állítja örömet magát szembe, hanem inkább kikerülik, hadd menjen másfelé, s okosságnak tartják nem állni útjába.

E kihívó magaviselet azonban annál tűrhetlenebbé kezdett válni, minél hevesebbek, minél ingerültebbek lettek az országház termeiben viták. A fiatalság dühöngött, forrongott; egy alkalommal Dabroni a beszédjére zajgó karzatot tömegestül gyávának nevezte; a megsértettek összecsoportosultak járatos kávéházukban, dikciókat, határozatokat tartottak a meggyalázó ellen, s midőn a legjobban fel voltak a kölcsönös hevülés által tüzelve, akkor lépett be a kávéházba Dabroni, s gúnyosan mosolyogva foglalt helyet egy asztal mellett, mintha azt kérdené a nemes ifjúságtól: „Zavarom önöket talán?”.

Ezt a szégyent nem lehetett tűrni tovább. Egyike a legismertebb ifjú szónokoknak felhevült arccal lépett hozzá, s felszólítja a dühöncöt, hogy hagyja el azt a termet szépszerével, mert itt senkinek sem tetszik az ábrázata.

Dabroni hideg, kárörvendő önbizalommal kelt föl, s kérte a felszólítót, hogy legyen szíves őt szállása és honléte adataival megismertetni.

Az ifjú szónok odaveté eléje látogatójegyét, melyet Dabroni büszke mosolygással dugott keblébe, s azzal meghajtá magát, és eltávozott.

A felszólító ifjú hevesen kérkedett még azután társai előtt, hogy mint fogja ő megtanítani becsületre ezt a mangeur des petits enfants-t, ezt a kisgyermek-nyeldesöt, ezt a hetvenkedő Bramarbast! Úgy meg fogja őt vagdalni, hogy maga sem ismer többé magára.

Két napig azután egyébről sem beszéltek, mint a bekövetkezendő párbajról, mely Dabroni és a fiatal ellenzéki szónok között ez s ez napon korán reggel véghez menend; úgy beszéltek arról előre, mint valami nagy operai előadásról, melyet az érdekeltek mentül inkább köztudomásra akarnak juttatni.

A fiatal ellenzéki szónoknak jámbor, öreg anyja volt, ki meghallva egyetlen gyermekének e vakmerő vállalatát, nem késett rögtön hozzá rohanni, s addig sírt, addig könyörgött előtte, míg az ifjú egészen meglágyult anyja könnyeitől; az ő kétségbeesett arca mellett elfeledé társai túlzott várakozásait, az ő jajsavától nem hallható ellenfeleinek és minden ismerősének gúnyhahotáját.

„Elmegyünk innen, fiam – monda a jó aggnő, átkarolva egyetlen gyermekét –, oda, ahova hír sem jön a világból, ott fogunk elfeledve élni, ahol senki sem beszél rólad, egyedül én, akinek te mindene vagy.”

Az ifjú ingadozott, elveszté önakarátát, s végre beleegyezett, hogy anyjával még azon éjszakán elhagyja Pozsonyt, melynek reggelén meg kellett volna vónia Dabronival.

Az ifjú szónokról nem is lehetett többé hallani semmit. Valószínű, hogy igen boldog ember lett belőle, s fogott rajta a szerető anya áldása.

De Pozsonyban lett gúnykacaj, midőn a határozott órában segédei nála nélkül jelentek meg a küzdőtéren, szégyenpironsággal tudatva, hogy társuk véletlenül eltávozott.

Mily hahota támadt belőle.

„Íme, ilyenek a ti bajnokaitok! Ilyenek vagytok ti mind! Vitézkedtek nyelvvel, szóval, s csak olyan vitézek vagytok, mint amilyen hazafiak!”

Ez örökös gúnyt kellett minduntalan hallaniok a leghatározottabb jellemű férfiaknak; a tömeg előtt mindig ezzel lőnek megalázva, legszilárdabb álláspontjaikon mindig e vád tette őket megalázottakká úgy, hogy végre nem volt más szabadulás e kínzó ingerkedések közül, mint a legbátrabbaknak előlépni a jók java közül, s vagy leverni ezt a dühödt embert, vagy megmutatni neki, hogy nem félnek általa megöletni.

Hisz ő is éppen csak ezt akarta.

Az akkori politikai világ első kedvencei között emlegeté az ifjú Kárpáthyt, kiben a honfírények példányát bámulta ifjú és öreg, kit pártfelei szerettek, ellenei becsülének, a nők imádtak. Olyan lélek, aminő alak; szív és arc egyaránt nemes. Mindenki azt mondja: „Nagy jövődője van”...

Milyen gyönyörűség volna ezt a szép, ezt az imádott gyermeket, aki oly boldog, mint nemes, és oly okos, mint szép, akinek olyan nagy jövődőt ígérnek – egy ostoba karddal ledöfni! Lelőni onnan, mikor legjobban bámulják!...

Sehol sem találkozhatni vele, mert ő nem keresi a léha társaságokat, csak választottjaival jó össze. De van nyilvános élete: a zöld asztalnál mégis rá lehet találni. Jön alkalom, midőn egy fontos kérdés megvitatásánál elhagyják az alsó tábla főnemesi tagjai székeiket, hogy a felső

táblánál foglaljanak helyet. Ide Dabroninak is bejárása van. Születése által neki is jutott egy szék az ország legfelső törvényhozóinak zöld asztalánál. Itt nem kérdik tőle: van-e esze, hivatása, szilárd jelleme? Még azt sem kérdik: tud-e magyarul? Elég, hogy címere van.

Ez éppen szép alkalom most; a karzatokon a legdiszesebb nép. Mindkét párt hősei remekelnek eszes, lelkesítő szónoklatokban; a hallgatók éljenzése szaporítja a hatást.

A véletlen úgy hozta, hogy Szentirmay után Zoltán íratta fel magát a szónokok közé. Dabroni sietett az elnökhöz, utánok íratni nevét.

Azt sem tudta jóformán, mi lesz a megvitatandó tárgy, azt pedig éppen nem, hogy a megelőző két férfi mit fog beszélni; de hogy ő mit felelend nekik, arra már előre készen volt, fel is jegyezte előre magának egy széles papírra, s az egész ülés folyama alatt újra meg újra átolvasta azt, hogy minden szót aszerint mondjon.

Midőn Zoltán helyét visszafoglalá, midőn az éljenzés lecsillapult, felállt a bajvívó, s gúnyos arcát Zoltánra szegezve, hozzá intézte szavait.

– Minő különös az, hogy az előttem szolt két úr szavai rendesen úgy összhangzanak egymással, mintha különösen megegyeztek volna benne. Én nem kutatom, mi gyöngéd összeköttetés csatolja egymáshoz a két urat a magánéletben, de bárki előtt is méltán feltűnhetik azon fiúi ragaszkodás, mellyel Kárpáthy úr eszmejárása a nemes grófét követi...

Mit beszélt, mit nem beszélt még aztán Dabroni, azt hallani sem lehetett többé a rá támadt zajtól, csak azt látta minden ember, mint halványul el Zoltán, mint kel föl helyéből oly fehéren, mint egy halott, s szótlantul, visszatorlástalan, elhagyja a termet rögtön.

A tanácsterem reszketett a karzatok dühös tombolásától.

Ekkor *Miklós* báró felállt, és nem várva be, míg csendesség lesz, az egész zaj fölött uralkodó szóval dörgé:

– Én felszólítom a rendeket és a hallgatókat, hogy a szónok iránti *megvetésöket* szavazzák meg egy néma hallgatásban. Egyszerre olyan csöndesség lett, mint a sírban. Ez meg volt szavazva.

Dabroni arca pedig a siker dicsőségétől ragyogott, mint akinek a polgárkoszorút sikerült elnyerni.

Szentirmay semmi hatást sem mutatott arcán; ő tökéletesen tudott indulatain uralkodni.

Jól tudá, hogy Zoltán miért távozott el; előre sejtette azt. Meg kellett előznie az ifjút. Meggátolni őt abban, amit teendő volt, helytelen és kivihetlen eszme lett volna, de megelőzni lehetséges.

Két ifjú mágnás ült Rudolf mellett, azoknak halkan, egykedvűleg odasúgá:

– Legyetek szívesek ülés után velem jönni!

Szívesen ígérkezett mind a kettő.

Amint az ülésnek vége lett, Rudolf rögtön kocsijára ült két meghívott társával együtt, s hajtattott Dabroni szállására.

Az még akkor nem volt otthon.

Rudolf és barátai helyet foglaltak szobájában, s rá vártak, míg megjön.

Nemsokára hallatszott, amint füttyölve jött fel a lépcsőkön, s feltett kalappal lépett be termébe.

Némely embernek tetszik az, hogy – odahaza úgy érezheti magát, mintha kocsmában volna.

Rudolf sietett vele elvégezni dolgát.

– Önnek szándéka volt engem megsérteni – szólt hozzá egész nyugalommal.

– Úgy hiszem – viszonya a brávó –, hogy nem önt volt szándékomban megsérteni, hanem más valakit.

– Tudom. Nálamnál gyöngébb embert.

– Úgy tetszik, mintha ön féltene őt.

– Az meglehet. Úgy hiszem, hogy én megelőztem őt.

– Nem tagadom. Ámbár bizonyosan tudom, hogy ő is fel fog keresni.

– Az kétségtelen. Hanem már én egyszer megelőztem. Mikor van önnek üres ideje?

– Akár holnap.

– Előbb nem?

– Délután nem divat ily ügyeket elintézni.

– Tehát ön nem találkozhatik reggelnél előbb velem?

– Becsületemre mondom, senkivel sem.

– Melyik önnél a legkorábbi óra?

– Hat, reggel. Előbb nem öltözöm.

– Jó. A többit lesz ön szíves elintézni segédeimmel.

Rudolf azzal eltávozott, a többit társaira bízva, kik a találkozás helyét és a fegyvernemet egymás között elvégezik.

Alig távoztak el, midőn két új látogató jelent meg Dabroninál. Zoltán küldöttei voltak.

Egy kis találkozásra hívták meg a dunai ligetbe, másnap hat órára.

– Lehetetlen korábban szolgálnom önöket nyolc óránál – felelt Dabroni –, el vagyok foglalva becsületbeli dologgal. Ha azt végeztem, legfeljebb nyolc órákor parancsolatjokra állok.

Megegyeztek a nyolc órai határidőben.

Tehát mind a kettőt egymás után!

A spadassin örült, táncolt jókedvében; egymás után mind a kettő, két lövésre két madarat.

Újra csengettek szobája ajtaján.

– Tán még egy harmadik is jó?

Miklós báró nyitott be hozzá.

– Fráter! – kezdé, nem is üdvözölve Dabronit a báró. – Azt tudod jól, hogy te egy alávaló fickó vagy, s én csak azt bánom nagyon, hogy még eddig ki nem vertelek innen. Ma aztán betelt a mértéked, és én azt mondom, hogy ne tovább! – Te meg vagy bolondulva saját bámulatodban, s azt hiszed, hogy az emberek félnek tőled, azért, hogy utálnak. Ezt a hitedet egy kissé meg kell már ingatni. Ha teneked tetszik a gyilkos szerepe, énnekem meg tetszik a bakóé, s ha te az ésszel vívott tanácskozmányokba mindig a kardodat veted, illő, hogy akadjon valaki, ki egyszer már azt a hátadhoz verje. Reménylem, hogy ahova hívlak, ott leszesz.

– Avec plaisir – sietett mondani a spadassin; neki az gyönyörűség volt.

– Korán hajnalban.

– Csak ezt nem tehetem. Hat órákor találkám van, és nyolckor ismét.

Miklós haragosan dobantott lábával.

– Ördög vigyen el! Nem tart az olyan soká. Hat és nyolc között még két óra idő van, hétkor vagy eljössz, vagy itt várlak a kapudban, s erővel viszlek el magammal.

– Oly sürgető?

– Igen, oly sürgető. Mert ha hosszú időt adok, meg találja tudni a főlovászmester, s megakadályozza a találkozást. Nekem sietés kell.

– Kitől tudná meg? – szólt Dabroni. – Nekem nincs öreg anyám...

Ez gúnyos célzás volt a párbaj elől megszöktetett fiatalemberre.

Miklós báró igen drasztikus feleletet adott rá:

– Fráter, te szeretsz kifogásokat tenni, midőn találkozókra hívnak, ha ezt tudom, korbácsot hozok magammal és tanúkat.

– Elég! – kiálta fel böszülten Dabroni. – Hét órákor jelen vagyok. Küldheted tanúidat mindjárt!

– El ne késd az időt! – szólt a báró, hátat fordítva neki, s markába tört az ajtó kilincse, midőn azt kinyitotta.

Dabroni pedig ugrált és füttyölt örömeiben, és sipkáját hajigálta fölfelé, és felragadva a szegletből egy vitézt, úgy megvívott vele egymagában, mintha minden döféssel egy-egy köztiszteltre méltó bajnokát a közvéleménynek szúrná szívéen keresztül. Rudolf az utcán találkozott még Zoltánnal.

Amint egymást megpillanták, elébb úgy tetszett, mintha megdöbbentek volna, azután pedig jókedvvel siettek egymást üdvözölni.

Milyen jókedvű, milyen kedélyes iparkodott lenni mind a kettő. Karon fogták egymást, s végigsétáltak Pozsony utcáin, le és fel a Duna-parton; mennyi tréfás beszélni valójuk volt ezalatt! Apróságok, útbaeső csekélységek mennyire érdekelték őket; lehetett felőlük beszédet kezdeni, hosszú, közönyös beszédet.

Ebéd ideje is volt már, valóban észre lehetett venni; az órák ötre jártak délután; milyen tréfás dolog az, hogy ezt ők nem vették észre a nagy beszélgetés közben.

Rudolf meghívta Zoltánt, hogy ebédeljen ma őnála. Ő elfogadta szívesen, úgyis oly régen ebédelték együtt.

Ismét karöltve, vidáman visszatértek Rudolf szállására; felsiettek a lépcsőkön, oly gyorsan, mintha fogadásból tennék: „Ki hamarabb odaér”?

Zoltán elébb nyitotta ki az ajtót, de mégis Rudolfot akará előre bocsátani. Rudolf ellenkezett, hogy ő itthon van; Zoltán azt állította, hogy ő is itthon van, amiből nagy nevetség lett.

Amint így kacagva belépnek, egyszerre megdöbben mind a kettő.

Az előszobában hölgyi felsőruhák voltak lerakva, minőket utazók szoktak levetni.

– Ki van itt? – kérdé Rudolf elősiető cselédjétől.

– A nagyságos grófné és a kisasszony.

– Nőm és leányom.

Hogy elsápadt egyszerre mind a két férfi!

Mint akit valami nagy bűnös tetten kapnak. Egy percig nem tudtak mit szólni.

Rudolf hamarabb magához tért.

– No, az ugyan különös, hogy mi így meg vagyunk lepetve – szólt tréfás mosollyal –, ahelyett, hogy örülnénk, úgy nézünk, mint akik megijedtek.

Azzal megragadá Zoltán kezét, s vidám arccal vitte őt magával szobáiba.

A legelső ajtónyitáskor mind a két hölgy nyakában volt Rudolfnak.

Sírt mind a kettő, szótlanul, keservesen.

– Mi bajotok? – kérde Rudolf csodálkozva. – Mi történt veletek? Miért jöttetek ily hamar utánunk? Mi csak egy hónap múlva vártunk. Azt hittétek, ugye, hogy meg fogtok bennünket lepni valami tiltott kalandon, valami hűtlenségi csínyen? De hát örömtökből sírtok-e így?

– Nem, nem – szólt Flóra –, nézd ezt a levelet!

És azzal átadta Rudolfnak a titkos tudósítást Kőcserepy leányától.

Rudolf végigolvasta azt, és elmosolyodott rajta.

– Hát ennek köszönhetjük, hogy ily jókor látunk benneteket? Óh, mi kedves bohók vagytok ti. Nesze, Zoltán, olvasd!

Zoltán is elolvasta az iratot, és ő is nevetett rajta.

Katinka úgy intette őt, félig sírva, félig haragosan, hogy minek nevet, mikor ők már három nap óta kétségbe vannak esve emiatt.

Igazán kétségbeesve? Óh, azért a gyöngéd vallomásért százszor össze kell csókolni azt a gyöngéd, remegő kezecskét, azt a testvéri kezecskét.

– Tehát te remegtél miattam? Te féltettél engem? Nem szeretnéd, ha elvesznék?

Erre a szóra ismét újra kellett kezdeni a sírást.

A két férfi kénytelen volt még jobban nevetni.

– Ezek a bohók azt képzelik, hogy itt Pozsonyban csak úgy lövöldözik le az embereket, mint a madarat – monda Rudolf kötekedve, s összeölelgette kedves szép nejét.

Katinka ellenben elfordult Zoltántól, s úgy haragudott rá, hogy olyan könnyen tudja venni a dolgot.

– De hát, kedves kicsikém, azt képzeled-e, hogy engem minden bohó embernek módjában van, hírem, tudtom nélkül megölni? De abba még én is beleszólnék. Nem láttál-e még soha löni, vívni? Hát félek én valakitől? És éppen egy ilyen szájhőstől, amilyen a te titkos tudósítód összehoz. Egy ilyen ügyetlen ember, akit mindenünnen kidobnak, elvernek, s aki csak dicsekedni tud, s legfeljebb olyan emberekkel köt ki, mint Tarnaváry bátyánk, akikről tudja, hogy nem értenek a kardhoz.

Rudolf is segített ez eszmét bővíteni.

– Az igaz, hogy gyönyörű hidalgóval rémítettek meg benneteket.

– Valódi Don Quijote de la Mancha.

– Egy gyermekijesztő Bramarbas, akinek a gyávasága példabeszéd.

– Ez pompás tréfa volt akárkitől.

– Hihetőleg valami szenvedő lovag műve lehet – szólt Rudolf, tréfásan karolva át szép neje karcsú derekát, s édes csókot nyomva annak szép piros arcára –, valami szenvedő lovagé, akinek az imádottja nagyon sokat kacsingathatott ránk a színházban vagy a termekben, s aki azáltal hitt bennünket imádottja előtt népszerűtlenné tenni, hogy titeket iderendelt.

A két hölgy végre maga is mulatságosnak találta ez esetet, hogy el hagyta magát csábítani a férfiak jókedvétől, s abban egyeztek meg kölcsönösen, hogy akárminth történt, nagyon jól ütött ki, hogy ők hamarabb eljöttek egy hónappal a várt időnél, mármint nem is maradnak el Rudolftól egy napra sem többé.

– De már *holnapig* mégis el kell maradnotok – szólt Rudolf jókedvűen –, mert itt az sincs, ahova letelepedjete. Előbb rendbe kell hozatnom szállástokat, tehát reggelig csak vándoroljatok át Szenczyékhez, ők úgyis nagyon egyedül vannak; majd holnap azután hozzám költözhetek.

Ez igen természetes volt. Hiszen ez oly rövid idő.

A pitvarnok azonban jelenté, hogy fel van hordva az ebéd. Rudolfnak ki kellett menteni magát. Biz azt nem az ő szakácsa főzte, csak a kaszinóból szokta hozatni, hanem ami tán az ételek választékosságából elmaradt, azt kipótolá a viszontlátás édes öröme, egy-egy gyöngéd kézszorítás, egy tekintet több élvezet ad az istenek minden olympi lakomáinál. Estig az asztalnál ült a kis család, vígan tréfálózva, enyelegve. Zoltán ma kifogyhatlan volt az elménckedésben.

– Hogy féltettünk titeket – szólt Flóra, gyöngéden odasimulva férje átölelt karjához –, mikor távol voltunk tőletek; az ember olyankor a legnagyobb veszélyt is elhiszi azokról, akiket szeret.

Szegény asszony! És amidőn a legnagyobb veszélyben voltak azok, kiket szeret, oly nyugodtan, oly aggodalomtalan hajtá le fejét az egyik keblére, s nézett mosolyogva a másikra.

Azok poharat koccintottak szeretteik egészségére. Éljenek azok sokáig, és legyenek boldogok!

Soká nem lehetett fennmaradni; a hölgyek fáradtak voltak a sietős út miatt, nyugalomra volt szükségök. Zoltán magára vállalta, hogy őket elkísérje Szenczyékig.

– Holnap reggel hét órakor jöjj szállásomra – szólt Rudolf Zoltánhoz –, valami dolgunk lesz együtt.

– Hét órakor? – monda Zoltán meggondolkozva. – Eljöhetek.

– Ah, ti oly korán keltek fel? – kérdé Flóra.

– Megszoktuk falusi életünkben – tréfálózék Rudolf, és nejét és gyermekét megcsókolva, megszorítá Zoltán kezét is, és amidőn ilyen vígan enyelegve kezét szorítottak, az egyik gondolta magában: „Jó barát, holnap megbosszullak!”, a másik pedig gondolá: „Kedves gyermek, holnap megelőzlek”!

Zoltán kétfelől karjára fűzé a két hölgyet, s készakarva kerülőt tett velök, hogy mentül tovább együtt lehessenek; milyen boldog lehetett!

Hallható, érezhető, mennyire szerettetik; nem volt előtte titok, sőt hit és való, hogy egy drága szívet bír, mely gazdag szerelemben és hűségben, s azt tőle senki el nem rabolhatja ez életben.

Ez életben!

Még Szenczyékhez is fel kellett mennie velök, még ott is végig kellett hallgatnia, mennyire féltve, mennyire szeretve van; midőn elbúcsúzott onnan, a legkedvesebb mosolygás a világon kísérte ki, s a legédesebb hang kérte, hogy holnap reggel tíz órakor jöjjön el értök, őket Rudolffhoz vezetendő.

Holnap reggel tíz órakor! Elhozza-e ezt az órát az ő számára a holnap?

Hetet ütött pontban az óra, midőn Zoltán Szentirmay ajtaján csöngetett.

Hallotta ő a hat órát is ütni és az ötöt is és éjfél után minden órát. Még a nyolcat is meg fogja hallani.

A pitvarnok nyitotta ki az ajtót, s kérte Zoltánt, hogy csendesén lépjen, mert a gróffal *szerencsétlenség* történt.

Zoltán a földet érzé emelkedni lábai alatt.

– Mi történt? – kérdezé reszketve.

– A gróf korán reggel kikocsikázott, nem vette észre, hogy zekéje oldalzsebében egy töltött pisztoly volt, s amint a lovak megbokrosodtak, ő kiugrott, a pisztoly véletlenül a kerékhez csapódva elsült, s a gróft megsebesítette.

– Veszélyesen?

– Talán nem.

Zoltán értette a többit. Rudolf megelőzte őt a párbajban, és meglövetett; egy pillanat múlva ott térdelt ágya előtt.

A szobában nem volt Rudolfon kívül más, mint az orvos.

A véres öltönyök oda voltak levetve a pamlagra.

A gróf arca most is ugyanazon nyugalmas kifejezéssel bírt, mely mindig sajátja volt. Halk, de töretlen hangon kérte orvosát, hogy engedje egy pillanatra Zoltánnal maradni.

– Kedves Zoltán – szólt a sebesült az előtte térdelő ifjúhoz –, én veszélyesen meg vagyok sebesülve, még fél óráig öntudatomnál vagyok, azután beáll a láz, és másik félóra múlva nem élek. Hogy miért történt ez? Azt te jól tudod, de sohasem fogod senkinek mondani. Véletlen szerencsétlenség ölt meg, ezt mondd családomnak. Ezzel a halállal tartozom neked, tartozom azoknak, kik téged szeretnek ezen a világon és a másikon. Aki engem megölt, most emiatt kénytelen elhagyni ezt az országot, s te többet fel nem találod őt. Amott asztalomon van egy hozzád címezett boríték, azt vedd magadhoz, és majd ha nyugodt óráidban leszesz, bontsd fel és olvasd el; két levél van abban, az egyiket én írtam, a másikat édesanyád, mindketten halálunk órája előtt, annak előérzetében; mindkettő halállal hitelesített. E két irat meg fogja veled tudatni, hogy nincs okod pirulni, midőn emlékeinkre gondolsz, e két irat megnyugtatja lelkedet, ha volna annak még gyanúja a halottak iránt.

A tóduló vér meggátolá Rudolfot a további beszédben, pedig csak lassan, suttogva szólt. Zoltán az orvost akará szólítani, hanem Rudolf kezével intett neki, hogy maradjon. Minek volna pazarlani az időt?

Perc múlva ismét beszélhetett.

– Egy kérésem van hozzád. Hogy *e szörnyű mesének* vége szakadjon, hogy meg legyen az cáfolva örökre a világ előtt, *vedd nőül leányomat*. Ez el fogja hallgattatni az átkozott vádat...

Az ifjú úgy zokogott, hogy nem tudott egy szót is felelni.

– Igérd meg nekem, hogy szeretni fogod őt!

A néma kézszorítás felelé az igent.

– Igérd meg, hogy semmire sem gondolsz egyébire, mint hogy őt boldogítani fogod.

A még erősebben szorító kéz azt látszott mondani: „Igen; hanem előbb bosszút állok érted!”

– Ez ígérettel tartozol az én becsületemnek és az ő szerető szívének.

A haldokló szívét jobban nyomta a halál kezénél az a gondolat, hogy Zoltán is találkozni fog amaz iszonyú emberrel, hogy fel fogja őt futtában is keresni, vagy rá talál várni az, s vakmerően megjelenik a kitűzött órán még egy áldozatra. Azért követelte ez ígéretet oly nagyon.

– Most küldj el családomért! Te maradj mellettem!

Néhány perc múlva ott voltak a haldokló ágya előtt mind a hárman.

Rudolf már nem tudott szólni, csak mosolyogni tudott még reájok.

Flóra nem hihetné, nem volt képes a gondolatot befogadni, hogy Rudolf meghaljon; még tegnap oly kedves, oly vidám, és ma halott. Ez lehetetlen. Ily irtózat nem történhetik meg a világban. Nem is tudott sírni, egy könnycsepp nem jött ki szeméből. Tréfa ez, álom ez, hazugság e látvány? Érzékei csalják.

Rudolf odaszorítá halvány ajkaihoz a kedves nő kezét. Ah, ne tréfálj, szökjél fel ágyadból, neved, kacagj, mondd, hogy enyelegtél velők, hogy meg akartad őket kínni, hisz az lehetetlen, hogy te meghalj. Ne tagadd meg az Istent!...

Hanem a két gyermek úgy zokog.

Hát ők hiszik, hogy ő meg fog halni? Rudolf odavonja magához kezeit, s egymásba teszi azokat, úgy szorítja össze mind a kettőt.

A másik kezével Flórát szorítja kebléhez, s olyan édesen, olyan mosolyogva tekint rá.

Ezek a szép mosolygó szemek úgy megtörnek, úgy elhomályosulnak lassankint, ez a deli arc úgy elsápad, elfehérül, és a nő azt képzei, hogy az ő szemei homályosulnak el, az ő arca lesz halavány.

Egyszerre lecsúszik mind a két gyöngéden szorító kéz, s erőtlenül esik le a párnára.

– Anyám, anyám! – sikolt kétségbeesetten a leány, Flórát átkarolva; az pedig hidegen, aléltan rogyik le keblére, nem a könny, hanem a nehéz gyötrelem hideg verítéke csorog alá arcán.

Zoltán csengetésére megjelennek a cselédek, jön az orvos is. A két hölgyet el kell távolítani innen. Rudolfnak nincs többé szava hozzájuk. Rudolf arca nem mosolyg többé senkire.

Milyen rövid a halál útja...

Az óra háromnegyedet üt nyolcra. Zoltán halkán kérdi az orvostól:

– A golyót kivették-e a sebből?

– Itt van az – szól az orvos –, a mellén bement, és kijött a hátán.

Zoltán elveszi a golyót, és zsebébe rejti. Ugyanazt magát fogja visszaküldeni a gyilkosnak.

Az idő már közel, sietni kell; még egyszer megcsókolja Rudolf hideg arcát, s anélkül, hogy kedvesét megölelné, sietve elhagyja a házat.

Hátha az üdvösség maga várna reá, nem hagyná-e azt el, hogy felkeresse azt az embert, aki Rudolfot megölte!

Alant bérkocsija vár reá.

– Sietve hajts! Tíz perc alatt a ligetben legyünk!

Kőcserepy leánya beteg; nehéz lázbeteg.

Napok óta nincs senkinek nyugta a háznál; egyik orvos a másikat váltja fel. Senki sem találja el valóban, mi a kór oka. Egyik forró-lázhoz sejt, másik ifjúkori vérforgásnak tulajdonítja a kiismerhetetlen bajt, harmadik himlőt gyanít. Beszélnek-e valaha az orvos előtt arról, hogy a lélek is fáj?

A beteg nem tűrhet senkit maga előtt, egyedül a vak leánykát. Néha olyan okosan beszél, máskor meg összezavar mindent. Egyszer az üres szobában is embereket lát, akik nincsenek jelen; másszor a jelenlevőket sem látja, s a pusztaságról beszél, melyben eltévedt.

Egy reggelen odaszólítja vak ápolónéját.

– Add ide ruháimat, felöltözöm!

Liza nem meri azt magától tenni, hanem elküldi az ott levő cselédet, hogy kérje meg a nagyságos asszonytól, szabad-e az. Eveline rögtön siet oda. Már akkor Vilma öltözködik; felveszi ruháit, cipőcskéit felhúzza. Egész teste reszket, mint a nyárfalevél.

– Hová akarsz menni? – kérdi tőle Eveline. – Az orvos megtiltotta, hogy fölkelj. Mit akarsz?

A leány arca, vadul elpirul, sötéten ránéz anyjára, és öltözködik tovább.

Eveline szigorúbb akar lenni; keményebb hangon kérdezi:

– Miért öltöazol?

A leány egészen elváltozott hangon felel:

– Mert meg akarom őt menteni.

– Mit megmenteni?

– Megmenteni őt, hogy meg ne öljék.

– Kit meg ne öljenek? – kérdi Eveline elcsodálkozva.

– Kit? Kit? – szólt a beteg kigyulladt arccal. – Mintha nem tudnátok! Hiszen ti akarjátok őt megöletni. Ti! Ti!

És rámutatott anyjára reszkető kezével.

– Gyermekem, Vilma! – kiálta ijedten Eveline, s odafutott hozzá.

– Ne nyúlj hozzám! Ne nyúlj hozzám! Ti meg akarjátok őt öletni. De én nem engedem, nem engedem meg.

– Miről beszélsz, gyermekem, én leányom? Kedves gyermekem, térj magadhoz!

– Miért akarjátok eltagadni; hát nem hallom talán a kardcsattogást? Hát nem hallom, hogy verekszenek az erdőben, hogy csattognak a kardjaik. Óh, Zoltán, Zoltán, megálljatok! Én jövök. Odarohanok közéjük, kardvasaik közé. Engem öljetek meg! Óh, Zoltán, ne vívj! Tedd le azt a kardot! Megöl az az ember!

A lázbeteg e szavaknál átkarolá előtte térdelő anyját, és érezheté az a forró, égető csókokról, mikkel a beteg leány hagymáza rohamában keblét, arcát, ajkait elhalmozá, mennyire szereti az – nem anyját, hanem azt, akit ők üldöznek.

Ah, ezt nem mondta meg soha a filozófia!

A leány erőtlenül rogy össze, ágyába fektetik ismét; egészen magánkívül van már, összevissza beszél, de minden szavának az a vége:

– Megölik őt, és megölnék engem! Óh, Zoltán, óh, kedves Zoltán!

A tanácsosné ott áll az ágy fejénél, és reszketve szól férjéhez, ki oly sápadt, mint ő:

– Nézd, nézd, és hallgasd, mit beszél!...

Hat órákor vívott Rudolf a spadassinnal, nyolckor következett Zoltán.

A hét óra közbeesett. Ez volt Miklós báró találkája.

A spadassin nem futott el Rudolf megölése után; gondolá, még ráér két óráig maradni; elvégezni dolgát Miklóssal és Zoltánnal, s azután veheti nyakába a világot.

Miklóssal kardban egyeztek meg; egy nagy táncterem üres helyisége volt a viadaltér.

Hét órákor együtt voltak a vívók és segédek. Az ajtók bezárattak; a segédek tudósíták a feleket, hogy a szükséges előkészületek rendbe vannak hozva.

Azok kezdtek szótlanul vetkőzni.

Milyen pompás izmok, mily szilárd termet mind a kettő. Dabroni meztelen karján minden izom külön élni és mozogni látszik; a két csuklója szabadon mozog, anélkül, hogy a könyök megmozdulna, s egy feszülésre minden izom kidomborodik, csak éppen az tágul ki, amelynek a csapást kell intézni; – Miklós báró herkulési termetében kevesebb az arány. A természet nagyon is gazdagon akart nála kiállítani mindent; széles vállai egy egész világ emelésére látszanak szánva, és kinyújtott karjánál eszünkbe jut a történet, midőn pusztá ököllel küzdött félóráig a dühödt vadkannal. Egy ütés érjen meg ettől az ököltől, és ha vasból vagy is öntve, megtértél alkotódhoz!

Midőn a vívók szembeállítottak, akkor előhozzák a kardokat. Egyiknek sem voltak azok kezében addig. Jó két acélkard, háromujjnyi széles, lappal fedett vas kereszt-pajzzsal, minő a vívókardokon szokott lenni. Bizonyosak lehetnek benne, hogy el nem törik az semmi csapásra. És azt jó tekintetbe venni, midőn két oly vívó áll szemközt, kik nem szoktak karcolásra játszani egymással.

Miklós már ekkor tudta, hogy Rudolf meglövetett. Láthatni egész arcán, hogy most is erre gondol. „Miért nem előzhettem őt meg?” – gondolja magában.

– Siessünk, siessünk, uraim! – sürgeté Dabroni a rendes formásokkal elfoglalt segédek. – Énreám még egy harmadik is vár.

– Az istenre mondom – szól Miklós oroszláni morduláshoz hasonlatos hangon –, ez a harmadik hiába fog reád várni!

– Gondolja méltóságod? – szól gúnyos mosollyal Dabroni.

– Azt meglátod.

– Akar még méltóságod valamit látni? – kérdi tőle a spadassin csúfondáros gyöngédséggel.

– Semmit elébb, mint a te véredet! – kiálta Miklós, kezébe ragadva az odanyújtott kardot, s olyat dobant lábával, hogy az épület megrendül belé.

Mind a két vívó állásba teszi magát; a kinyújtott kardok összeérnek, amint köszörült éleikkel végigcsúsznak egymáson, olyan bántó hangot ad ez, hogy az ember szíve borzad bele.

Egy hosszú percig halotti csend van a teremben; a segédek félrevonultak. A két kard egymáson fekszik. A két vívó szemei egymást keresik, a düh szikráival Miklós szemei, a gúny kígyóigézetével Dabronié.

Miklós kezdi meg a harcot.

Egy merev csapással hirtelen leüti ellene fegyverét, s mint a villám csap egyszerre hozzá, neki a fejének.

Ha a spadassin védte volna magát elkésett kardjával e rettentő csapás ellen, kardostul, fejestül úgy hasította volna az ketté, hogy az ítéletnap sem csinált volna belőle egyet. De helyett hirtelen hátraugrott, egész testét hanyatt vetette, kardját is visszakarta, s engedte az ádáz csapást maga előtt elsüvölteni; a kard hegye nem járt messzebb teste előtt egy hüvelyknél.

A másik pillanatban már ismét helyén volt. Legkisebb zavar, megdöbbenés nem látszott arcán. Még inkább ragyogtak szemei, mint a gyakorlott játékosé, ki ellenfelét furfangosan meg tudta csalni.

A támadottból most ő vált támadóvá; a testét előrehajtva, egészen alácsúszott ellenfele kardjának, s cselvágásaival kényszeríté azt sokkal közelebből védeni magát s ezáltal őt rövidebb távolságra bocsátani.

Miklós segédei a hideg verítéket érzék arcaikon.

Látni lehet, hogy Dabroni sokkal gyorsabb vívó, mint Miklós, ki ellenfele mesterfogásait roppant ereje és lélekjelenléte dacára is nem mindig elég sikerrel bírja megghiúsítani.

Már egy lépést kénytelen volt visszafelé tenni. Ellenfelét ez még merészebbé teszi. Ő is egy lépést tesz előre.

– Ne féljen méltóságod, én követem!

Még gúnyolódni is ráér gyakorlottsági fensőbbsege érzetében.

Miklós haragosan vág hozzá e gúnyra. Dabroni felfogja kardjával a nehéz csapást, s végig-eresztve azt kardja élén, a keresztpajzs lapján engedi elveszni annak mérgét, s azzal vissza egy *alvágást* intéz a báróra, egyikét azon gonosz csapásoknak, miknek sebe gyógyíthatatlan; s amint a báró hirtelen annak védelmére fedetlenül hagyja bal oldalát, egy oldalcsapással odavág nyakához.

Haj! Az éles kard behatott!

A két segéd iszonyodva takarja el arcát. A báró nyakából egyszerre vastagon ömlik alá a vér, elborítva egész mellét.

A következő pillanatban egy irtóztató ordítást hallani; Miklós a düh vak elszántságával rohant ellenfelére. Egy kardvillanás látszott, egy csattanás hangzott és azután – ott feküdt a földön a spadassin, szótlanul és sápadtan.

A segédek odafutottak feleikhez.

– Nincs semmi baj! – dörgé Miklós, kezével befogva sebét. – Egy kis érvágás az egész. De ez nem fog vívni többet! Amazok elszörnyedtek. Az irtóztató csapás keresztülvágta a kard-markolat védő pajzsát és keresztül a markolatot a kézzel együtt; a spadassinak nem maradt, csak a csonka karja.

– Istené legyen a dicsőség! – hörgé Miklós, s nyugodtan segítette meztelen melléről letörölgetni a vért, míg az orvos azt a roppant mély sebet nyakán összevarrta...

...Ah, hogy futottunk (mint gyermekek) néhány hét múlva utána, midőn legelőször kijött az utcára, fekete ragasztvánnyal fedve gyógyuló sebét, hogy mutogattuk őt egymásnak, s hogy szerettük volna megcsókolni azt a drága sebhelyet és azt a kezet, amely azt visszaadta!

Pontban nyolcat ütött az óra, midőn Zoltán a ligetbe megérkezett. Segédei már vártak rá.

Fél kilencig semmi hír sem jött ellenfeléről. Akkor érkeztek meg annak segédei.

Odamentek Zoltánhoz, s kimentették ügyfelöket elmaradásaért, aki vele sem ezúttal, sem soha többé meg nem fog vívhatni, miután egy megelőző párbajban *jobb kezét elvesztette*.

Zoltán valami hideg borzadályt érte végigvonulni lelkén. Nem Rudolf elszállt szelleme volt-e az, ki őt láthatlan alakban védve környezé, és most elszáll tőle, hogy messze, messze, ott a magasban számot adjon azoknak, kiknek megfogadta: mint viselé gondját egyetlen gyermeknek?...

XXII. A kemény szívek

A kárpátfalvi kastélyban napról napra nagyobb a gyász. Nagyon beteg a kisasszony, mindig-mindig rosszabbul lesz, talán sohasem is gyógyul meg.

Minden éjjel új meg új rémlátásokkal képzeleg; álmodik kinyitott szemmel, és beszél fennhangon azokhoz, akikkel álmodik.

Atyja, anyja felváltva ülnek ágya előtt; ha az egyik éjjel, a másik nappal virraszt mellette, s azután elmondják egymásnak, miről beszélt, mit álmodott, s hosszan-hosszan eltöprenkednek fölötte.

– Ki lakik itt a mellettem való szobákban? – kérdezé egy reggelen a beteg, fehér ujjával megkocogtatva az ágya melletti elszőnyegezett falat. – Ki zongorázott itt az éjjel, a másik teremben? Itt mellettem jobbra!

A tanácsos gyöngéden végigsimogatja gyermeke lázas homlokát.

– Üres szobák azok, jó leánykám; nem lakik ottan senki. Az a folyosó is el van rekesztve, ami oda vezet.

– Nem, nem. Én mindent jól hallok – bizonyítja a beteg –, néha egyet pattanik a zongora húrja, s olyan soká eldöng magában. Éjszaka mindig járnak-kelnek odabenn, csoszognak, tipegnek, lábujjhegyen járnak; a ruháik suhogását hallom.

– Nincs ott senki, nincs ott semmi, édes gyermekem.

– Óh, van. Itt egy ajtó van az ágyam lábánál; tudom, hogy ott van, csak hogy a szőnyeg elrejtí. A múlt éjszaka éppen éjfélkor megnyílt az az ajtó ágyam mellett, s kijött rajta az a fehér asszony, aki itt mellettem lakik; milyen halavány volt, és milyen szomorú! Egy ideig ott állt az ágyam lábánál, és nézett rám csöndesen, aztán közelebb jött, s ide ült az ágyam szélére, szépen mellém.

– Nem lehet az, kedves leányom, én ültem itt ágyad szélén egész éjjel, és senki más.

– Óh, dehogy ültél itt. Én híttalak téged is, meg Lizát és a szobaleányt is. Egyitek sem volt itt, csak az a fehér asszony. Itt ült egész éjjel az ágyam szélén, s le nem vette rólam a szeméit. Gondolta magában: „Te is nemsokára ott fogsz lakni, ahol én lakom”.

Kőcserepy még azon órában átszállíttatá betegét az épület túlsó szárnyába, távol a befalazott szobáktól.

Pedig hát – én istenem – mi volt ott? Egy puszta berakott fal; kő és mész, semmi más. És azon belül? Üres tér, puszta levegő, amelyről tudja minden okos ember, hogy az nem egyéb, mint oxigén, hidrogén és karbonikum; az oxigén támasztja a rozsdát a zongora húrjain, attól pattogtak le azok; és az a kép ottan rámájában nem egyéb, mint vászon és apróra tört festék, nem szállhat az le onnan.

Ez világos dolog minden okos ember előtt, és mégis a legokosabb emberek egyike nem merte beteg leányát azon szobák közelében hagyni, ahol Kárpáthy Zoltán édesanyja utolsó óráit leküzdé.

Vilma nehéz, hagymázos forróbetegségben volt. Minden ideges embernek nem is jó volt vele érintkezni. Az orvosok magok tanácsláK Kőcserepynek, hogy különösen Eveline-t tartsa távol, mert a betegség ragályos. Ezt a betegnek nem volt szabad észrevenni. És még más valamit sem volt szabad neki megtudni, amit gondosan titkoltak előle.

Pedig a betegnek mindig azon jár az esze, hogy valamit kitudhasson, megálmodják, kitaláljon, amit előle rejtegetnek.

– Hol van Liza, az én Lizám? – kérde többször. – Nem láttam már régen.

– Itt volt, gyermekem – szólt nyugtatón a tanácsos –, de te aludtál akkor, nem láhattad. Majd visszajön nemsokára.

– Majd, majd – szólt a beteg elcsillapulva –, ha eljön, ébresszenek fel.

Mikor legsúlyosabb volt betegsége, akkor mindig Zoltánról álmodozott; ha órála kezdett el beszélni, az reszketés volt az egész háznál, mert akkor hideg gyöngyök izzadtak homlokán, akkor arca kipirosodott, mint a láng, akkor örülés volt nézni azt a fájdalmat, ami vonásaira nehezült, és hallani azt a hangot, mely sikoltásaiból a zárt ajtókon keresztülhatott.

Az atyának átölelve kellett őt tartani, és úgy takargatni vonagló gyöngye testét, mert ki akart szökni ágyából, s odavetni magát az égő szemei előtt látott alakok közé, kik alig két-három lépésnyire tőle éles kardokkal vívnak halálos tusát. Óh, mint sikoltott, hogy takarta el arcát. Most éppen a szívébe döftek: piros vére csordul.

És ezt a tanácsosnak végig kelle nézni, végighallgatni, érezni mindazt.

Egy napon Kőcserepy levelet kapott Pozsonyból. Reszketett a keze, midőn felbontotta. Abban tudósíták, hogy Dabroni egy kardcsapással örökre ártalmatlanná van téve.

– Hála neked, mindenható Isten! – rebege a keményszívű férfi, hogy nem történt meg az, amit ő oly bizton elrendezett. Közbetevé igazságos Isten embertörő karját, hogy meg ne történhesék az. Óh, milyen jólesett! Ez még reményt ad. Ez többet fog érni a gyógytudomány minden íreinél.

Futott a levéllel betegéhez.

– Nézd, kedvesem! Kárpáthy Zoltán él. Aki meg akarta őt ölni, annak az egész kezét levágták. Nem fogja őt bánthatni soha. Nézd, olvasd!

A beteg hitetlenül rázta fejét.

– Nem hiszem, ezt csak úgy gondolták ki, hogy engem elámítsanak. Engemet mindig bolonddá akarnak tenni; minek az? Tán azt nem tudom, hogy Liza hol van, az én vak leánykám? Azt mondják, hogy itt járt, mikor én aludtam. Óh, tudom én, hogy ő hol jár. Tán nem tudok én mindent? Tudom én, hogy Liza meghalt. Tán nem hallottam én, hogy kopácsoltak a múlt éjjel idefenn az emeletben; tán nem tudom, hogy az ő koporsóját szegezték be akkor? Kivitték a kerti lakba, ott énekelték el; tán nem hallottam én azt? Szegény kis leánykám, még arra sem lehettem ott, hogy a koszorút én tegyem fel a fejére, a halotti koszorút; még meg sem csókolhattam utoljára. Énelőttem azt hazudják, hogy él...

A tanácsos meg volt fagyva, és szólni nem tudott. Hogy olyan átható képzeleterejük van a betegeknek, ami nekik egy puszta hangról elmondja, amik történtek.

– Minek titkolnak el énelőlem mindent? A múltkor a postásip szólt a házunk előtt, a cselédek átvették a levelet az udvaron, s mondogatták nagy halkan: „Fekete pecsét”. Egy óra múlva bejött anyám. Ki voltak sírva a szemei, de nem akarta észrevetetni velem. „Kitől kaptál levelet?” – kérdeztem tőle. – „Ilvayéktól” – felelte. – „Csókoltatnak téged”. – „Hogy van Matild?” – „Nagyon jól – mondta anyám –, e napokban ment férjhez”. – Igen, férjhez ment a sírba. Tudom, hogy az volt írva a levélbe. Minek titkolják azt előttem? Mindenki meghal, aki engem szeretett – minden – minden...

A gyermek eltakarta szemeit, és sírt volna, ha tud.

Az a keményszívű ember ott a beteg leány ágya előtt úgy érezte, mintha az a nehéz, kemény szív morzsáról morzsára őrlődne ott belül, és hullana ezer darabra, s mindenik darabja olyan nehéz volna, mint egy nagy, súlyos kő...

– Hát mi nem szeretünk-e téged? – kérdezé leányától az apa, akinek úgy fájt ez a gondolat. – Hát mi nem szeretünk-e téged?

A gyermek végighúzta homlokán reszkető kezét.

– Óh, óh! Nem úgy kellett volna engemet szeretni, nem úgy...

– Nem úgy? Miért mondod azt, gyermekem?

Vilma sokáig gondolkodott, aztán egyszer érthetlen mozdulatot tett kezével szemei előtt, halkan susogva:

– Hiszen már úgyis vége van mindennek.

A tanácsos fájdalomtól leroskadva ölelé át egyetlen, lázbeteg gyermekét.

– Mi nem szeretünk tégedet? Óh, hogy mondhatod azt, hogy mi nem szeretünk téged!

A leányka csendesen megfogta atyja kezét, és odavivé szívéhez.

– Érzed-e, hogy mi van itten? Szív. De azt nem tudod, ugye, hogy ez miért dobog olyan fennhangon. Óh, azt senki sem tudja, sem ti, sem az orvosok. Csak hárman tudták még, és azok is mind meghaltak. Mindig kérdeztétek tőlem, miért vagyok oly szomorú, és azzal akartatok felvidítani, hogy őt szidjátok előttem. Elmondtatok róla minden rosszat, gyaláztatok, gyűlöltétek, és mégis azt kérdeztétek, miért vagyok olyan halavány? Elkezdtétek őt üldözni, kihajtottatok atyai házából, s idehoztatok engem, hogy szívjam azt a levegőt, amit ő megátkozott; őt koldussá tettétek, elvettétek mindenét, hogy engem pompában temesetek el. Úgy fájt, úgy fájt az nekem, és ti nem tudtátok azt soha. Nem volt elég, hogy elvettétek jószágait, utoljára elvettétek még életét is. Leölték őt hidegvérrel, irgalom nélkül – minden irgalom nélkül. Átverték a szívét, az ő szívét! Azt a kedves szívet, azt a kedves, édes szívet!...

A szegény leányka összekulcsolta e szóknál kezeit halvány ajkai előtt, s oly fájdalommal emelé szemeit ég felé, oly túlvilági fájdalommal, hogy egy ördögnek megesett volna rajt a szíve.

– Leányom, kedves jó leányom! – rebege az apa, és nem tudott neki többet mondani. Hisz a lázbeteg tudja, hogy mit beszél, de nem azt, hogy mások mit beszélnek hozzá.

– Látod, látod! Milyen szépen megélhettünk volna másképp – szólt a beteg leány. – Mi otthon, és ő itten. Hisz ő nem bántott titeket soha, nem volt szükség őt üldözni. Mi laktunk volna a magunk házában és ő is a magáéban, és sohasem szóltunk volna egymásról senkinek. Mihaszna vettetek el tőle mindent? Házát, birtokát, még a jó napvilágot is? Mármost lakhattok *egyedül* ebben a nagy házban, egyedül ebben a nagy világban. Hát mit ér az mármost titektek?

Ily őszintén csak a láz beszélhet, ilyen nyílttá csak az teszi a szívet, aki minden szívet lezár, s míg lezárná, kibocsátja azoknak titkait, s míg elhallgattatna, beszédessé teszen.

A tanácsos úrnak egy nagy gondolatja támadt ez órában. Ezt a gondolatot nem üzte el szívéből. Ezt menedékének tartá. Egészen más gondolat volt az, mint aminőkkel eddig szívét elterhelé, egészen ellentéte azoknak.

– Légy nyugodt, kedves gyermekem – szólt, odahajolva leányához. – Akiről beszéltél, annak semmi baja sincsen. Erről én téged meg foglak győzni. Ígérd meg, hogy nyugodt fogsz lenni addig, hogy nem gyötröd magadat. Hogy meggyógyulsz... énekem... az én örömemre.

A beteg felsóhajtott, s midőn atyja eltávozott tőle, halkan susogá magában:

– Nem lehet az; nem lehet az úgy. Majd megtudom én azt nemsokára.

Kőcserepy sietni akart azon eszmével, melyet magában forralt. Az orvossal találkozott a teremben, odahívta őt magához tanácskozni. Elmondá előtte őszintén, nyíltan, mit tapasztalt, mit tudott meg, és mit akar most tenni.

Az orvos tökéletesen helyeselte szándékát. Ha valami, még ez segíthet a beteg állapotján.

Kőcserepy azt is elmondta neki, hogyan és mi módon akarja e szándékát létesíteni. Az orvos elbámult rajta.

Az apa tört hangon rebegé:

– A világot magát odaadnám érte.

Erről tudósítani kelle Eveline-t is. A tanácsosnő a legiszonyúbb kínokat állta ki ezen napok alatt. Ha eszébe jutott valami, úgy sírt, hogy minden szobán keresztülhangzott; napok óta szemeit sem hunyta le soha, s ha leánya mellett nem volt, minden órában küldött izenetért:

– Hogy van?

Az volt a különös, hogy még ma éppen nem tudakozódott felőle.

Kőcserepy az orvos kíséretében ment nejét felkeresni. Az ajtóban megállt kissé hallgatózni, semmi neszt sem hallott. Előbb benyitott csendesen, széttétekintve, ha nem zavarja-e meg. A nagyságos asszony ott ült íróasztala előtt, és nagy figyelmesen írt kitárt naplójába.

Arca halaványabb volt a szokottnál, de tökéletesen nyugodt és csillapult.

Férje megszólítja, mire föltekintett, s inte nekik, hogy üljenek le; ő írt tovább.

– Kedvesem – szólítja meg a tanácsos, miután sokáig vártak reá –, valami sürgetőst írsz?

Eveline e szóra letevé tollát, s könyökét az asztalra téve, állát hüvelykujjára nyugtatá, s amint ki nagyon el van telve megkapott eszméjétől, elkezdé:

– Arról írok, hogy milyen különös az, miszerint az emberben két egészen különböző lény dolgozik: az ész és a szív; s aszerint, amint az egyik vagy másik lesz túlnyomóvá, változik át az ember jelleme, sorsa, élete, úgy, hogy mondhatni: „Mindenki két különböző embert foglal magában, az egyik az ész, a másik a szív embere. A szív és az ész két különböző ember...”

A két férfi megdöbbenve bámult egymásra. Eveline szemeiben és homloka kifejezésén volt valami, amit nem jó volt sokáig nézni.

– Kedvesem – szól Kőcserepy –, én Vilmáról akarok veled beszélni.

– Úgy? – szól a tanácsosné nagy kedvetlenül. – Majd mindjárt. Előbb ezt a fejezetet be kell végeznem. Mert a szív és az ész két különböző ember.

Azzal vevé ismét tollát, és naplójába mélyedve írt tovább.

Az orvos és a férj felkelhetett tőle, el is mehetett onnan, beszélhettek, amit akartak.

– Irgalmas isten – suttogá a férj, megfogva az orvos kezét, midőn lassan eltávoztak a szobából –, ez a nő még meg talál tébolyodni!

– Talán *már nem* – mondá az orvos.

XXIII. Csendesen

A tanácsos szobájába tért, s leült levelet írni.

Volt egy nagy, fekete bőrbe kötött naplója, melybe levelezéseit szokta feljegyezni, az eredetieket mindig magánál tartva; abban voltak összegyűjtve legtitkosabb iratai, a könyv táblájára fényes betűkkel volt sajtolva a sor:

„*E könyv holtom után elégetendő.*”

A legutolsó levél, melyet írt, Dabronihoz szólt.

Végtől-végig olvasá azt, és újra és ismét elolvasá. Ezzel a bűnhődéssel tartozott magának. Nagyobb, nehezebb vezeklés volt az neki, mintha télen, fagyban, mezítláb kellett volna bűnbocsánatért mennie ellenségei sírjaihoz; minden sor egy kegyetlen szemrehányás volt abból, egy saját fejére visszaesett kő.

Ő maga kínoztá ez eszközeivel a gyűlöletnek saját édes gyermekét. Minden törszúrás, melyet gyűlölete tárgyának szánt, elébb az ő szívéen ment keresztül; minden balsors, amit másnak készített, az ő lelkét sújtotta jobban.

Hogy olyan titoktartók a gyermekek! Miért nem őszinték szülőik iránt? Miért nem hiszik el, hogy azok őket igen szeretik?

Ha kérdezték a szomorú leánytól, miért olyan sápadt, miért oly méla, hogy nem felelt reá? És senki sem bírta azt kitalálni. Most már az is világos volt a tanácsos előtt, hogyan tévedt el Vilma a szetirmai csalitban. A féltett kedves életét megmenteni indult el ő, azon gyöngé, töredékeny testtel, midőn ők idehaza az iszonyú bosszútervet koholták, talán éppen akkor, midőn ő ama levelet írta Dabronihoz, elbízott, elkeseredett lélekkel – írt a kétségbeesett leány vad erdő szélében, reves fatörzsre hajolva mentő óvást titkon imádott ifja rokonaihoz, reszkető kézzel, reszkető szívvel.

Ezt elébb kellett volna tudni!

A nagy, hatalmas férfi vevé kezébe a tollat, hogy írjon.

Odakezdte a levelet mindjárt a másik levél alá:

„Kárpáthy Zoltán úrnak.

Uram!

Amit soha nem hallott tőlem senki, azt ön, ím, írásban olvashatja tőlem: *megbántam, amit cselekvém*. Jól tudom, hogy önnek joga van örülni, amidőn én sírok, de sokkal jobban ismerem önnek szívét, mint hogy önnek ez örömétől rettegjek. Egyetlen gyermekem halálos beteg, s képzelődésének az a kísértő réme, hogy ön meggyilkoltatott. Hála a Mindenhatónak, ez nem történt meg; ön él, és egy szavával, egy megjelenésével megmentheti szeretett lányomat, aki Istentől egyedüli örömem. Én ismerem az áldozatot, amelyet ön hozand, amidőn e küszöböt átlépi, de hiszem, reménylem, hogy ön mégsem fogja azt megtagadni az emberek legszerencsétlenebbikétől

Köcserepytól.”

Milyen nehéz, milyen keserű bűnhődés!

Hová lettek a büszkeség, a világszereplés bálványai, amidőn ezen levelet írta? Hová lett az öntelt, elbízott hiúság, mely eddigi életét vezette? Mennyi lemondás e néhány sorban, mennyi önmegalázás!

A levelet ismét leírta a tanácsos, s tisztartóját hívatva, rábízta, hogy vigye el azt Szentirmára. Zoltán és Szentirmayék a gyászos nap után rögtön eljöttek Pozsonyból, Rudolf bebalzsamozott hulláját magokkal hozva Szentirmára.

A nemes hazafi szerencsétlen végzetének híre az egész vidékre gyászosan hatott, s midőn Kőcserepy meghallotta azt, szíve nagyot dobbant, mintha őt vádolná abban.

Ez nem jó munka volt, ennek nem kellett volna így történni. Amint a levelet elküldé, ismét beteg leányához sietett a tanácsos.

A lyánka egészen magánál volt; a hagymázos lázroham után az elbágyadás tiszta percei következtek.

Az apa odaült betege ágyához.

– Hol fáj, én édesem, én kedvesem?

– Itt és itt – szólt a lyánka, szívére és homlokára téve kezeit. – Tudtam én, hogy az megöl engem!

– Miről beszélsz, kis leánykám, édes szívem?

– Tudod te jól, atyám, hogy mi az. Nagy fájás az. Ha Liza élne, megmondaná, mert ő tudta azt. Mondtam neki mindjárt, ahogy ebbe a házba bejöttünk. Mikor idefenn a sok vendég kacagott, vigadott, mi akkor odalenn a platánfák alatt sírtunk, mert tudtuk jól, hogy ezen a helyen meg fogunk mi halni. Óh, ha arra vigyázott volna valaki!

– Mire kellett volna vigyáznunk? – kérde a tanácsos, oly közel hajolva beteg gyermekéhez, hogy annak legkisebb suttogását meghallhassa.

– Ha arra vigyáztatok volna, midőn ebédeltünk, hányszor nevetett rajta más ember: ni; ez a két leány legízesebb falatját tányérján felejtí! Ilyenkor azt mondják, hogy távol levő rokona éhezik. Mi kezét szorítánk Lizával, és mi értettük, hogy mit tesz az. Mikor eljártunk a templomba imádkozni, tréfáltak velünk: „Mit lehet ebbe a falusi templomba járni? Miért imádkozhatnak két ilyen gyermek?” Mi tudtuk, hogy miért. Minden virágomnak, minden ruhámnak volt valami neve, valami jelentése: nem tudta azt más, csak Liza. Nem is fogja azt megtudni senki. Halottak estéjén meggyújtottunk három viaszgyertyát, az egyik vagyok én, a másik vagy te, Liza, a harmadik ő... Leghamarabb leégett az övé, azután a tiéd, kis leánykám, azután az enyim... De egyik sem soká maradt a másik után... Mit csinálnak a gyermekek?... Játsszanak magokban játékot... De azt a játékot érteni kell... érteni kell, mert anélkül nem ér semmit.

Látszott, hogy mihelyt Zoltán eszméjére tér vissza a beteg, rögtön előjönnek a veszélyes kór jelenségei is. Kétségtelen volt, hogy rá gondolni és meghalni – egy dolog.

A tanácsos nyugtalanul nézte óráját. Kiszámította százszor is, hány perc alatt érhet Szentirmára a tisztartó, hány alatt jöhet vissza ismét. De a véletlen lehetőségei kínozzák. Hátha nem találja ott Zoltánt? Hátha az megveti kérelmét, és nem jön el?

Az orvos ismét új gyógyszert rendelt; a tegnapit félretéteté, mint elvetette a tegnapelőttit és az azelőttit is. Egyik sem tudott használni, mint nem javítand a mai sem. A tudomány hatalmának itt vége van.

– Uram, segíts, uram gyógyítsd meg leányomat! – rimánkodék a tanácsos, kétségbeesetten szorítva meg a távozó orvos kezét.

– Én csak a természet szolgája vagyok – felelt a tudományok embere –, itt Istennel kell küzdenünk.

A tanácsos álmatlan aggodalommal járt egyik szobából a másikba. Már bealkonyodott, s a közelgő éjszakával a beteg kórjelenségei is súlyosabban kezdtek mutatkozni. Szentirmáról még semmi válasz sem jött.

Odakünn fergeteges, zivataros idő kezdett beállani; az egyszerre elfeketülő éjszakát csak a távoli villámok deríték fel olykor, miknek mordulása mindinkább közelgett, a sík rónán végigüvöltő szél csikorogva forgatta az új szélvitorlákat a háztetőkön, miken a Kőcserepy-címer pompázott, egyszer nagy csörömpölve dobott le közölök egyet.

Milyen gonosz éjszaka! Ki mozdulna ki ilyenkor csendes kandallója mellől, hogy útra keljen?

A beteg oly szánszalmasan nyögött, lihegett... Óh, és senki sem tud segíteni rajta.

Megint nagyot villámlott odakinn. Az ég olyan sokáig eldörög utána.

De mégis... mintha ez már nem az égzengés volna. Ez kocsizörej.

Hintó hajtattott be a kastély udvarára. Ez valóban megkülönböztethető. Hintógördülés. Pedig a tisztartó könnyű szekéren ment el. Tehát valaki jött. Idegen.

De ki?

A tanácsos sietett az érkező elé.

Amint a folyosón végigment, hallá, hogy a lépcsőkön felfelé jön valaki, s a kísérő pitvarnoktól felőle tudakozódik.

De ez nem férfi hangja volt, hanem nőé. Úgy tetszék előtte, mintha ezt a kedves, csengő, gyermek hangot ismerné már valahonnan; de nem tudott rá egész tisztán emlékezni.

A folyosó szögleténél szemben találkozott vele. Egy szép, sugár leányka volt az, egész gyászruhában.

Kőcserepy megdöbbsent előtte. Ez Szentirmay leánya. Azon Szentirmayé, kinek oly gyászos halála volt. Ez a fekete öltözet nem őt vádolni jön-e ide ez órában; ez a szomorú gyermek nem azért jött-e most, hogy őneki megmondja:

„Egyért egyet, apáért leányt!”

Óh, nem. A galamb fájdalmának nincsen mérge. A szomorú leányka nyájasan, szeliden siet a háziúr elé, s gyöngé kezét nyújtva neki, részvevő, bánatos hangon tudakozódik Vilma felől.

Hallotta a tisztartótól, hogy *barátnéja* beteg. A levél nem találta Zoltánt Szentirmán, Marionhoz kellett elkísérnie anyját Köhalomra. A tisztartó utána ment sürgetős levelével. Ő pedig rögtön sietett át Kárpátfalvára, a jó Vilmát meglátogatni, akivel úgy szerették egymást, s akit oly régen nem látott. Tán, ha őt meglátja, örülni fog.

Kőcserepy oly forrón szorítja a kezében felejtett kis kezét... Ártatlan, boldog gyermek, kinek még fogalma sincs a rosszról, a rútól, a gyűlöletesről!

Ezalatt a beteg szobájához értek, Kőcserepy előbb nyitott be óvatosan.

– Csendesen, csendesen! – suttogá a beteg, fehér ujját felemelve. Arca szokatlan égő pirosságán látszott, hogy ismét rossz éjszakája következik.

Katinka odalépett ágyához, és kezébe fogta társnéja kezét.

Valami vidám mosoly deríté fel egy percre a leányka arcát, amely azután ismét eltűnt onnan.

– Te is őt gyászolod, ugye? – kérdé barátnéja fekete öltönyére mutatva.

Katinka tudta már a tisztartó által Vilma rögeszméjét: azt hívé, hogy ő is Zoltánt gyászolja.

– Én atyámat gyászolom – felelt Katinka, és nem állhatá meg, hogy ennél a szónál könnyei meg ne eredjenek. El kellett takarnia arcát.

A beteg leány közelebb vonta magához barátnéját, s félelmesen szétekintve kérde tőle:

– Őt is megölték?

– Óh, nem – felelt Katinka, e percben inkább barátnéjára, mint saját bánatára gondolva –, véletlenül halt meg.

– Úgy? Véletlenül? – suttogá a beteg. – Gondolod te, hogy véletlenül halnak meg az emberek? Óh, én ezt jobban tudom. Sokkal jobban tudom.

És szemeivel atyjára nézett merően, sokáig, hogy a nyugodt, bölcs férfiú a vért érzé zsibbadni ereiben, és nem állhatá ki e kísérteti tekintet néma szemrehányását.

– Csendesen, csendesen, kedvesem – suttogá Katinka, a lázas beteg fejét kezébe emelve.

Milyen gyöngéden, mily édesdeden tud bánni a beteggel. Mintha tulajdon testvére volna!

A tanácsos úgy elnézi, majd a szíve szakad meg bele.

Katinka tudja már, mi fáj oly nagyon Vilmának, s suttog fülébe megnyugtató szót.

– Ne félj, Zoltán itthon van Szentirmán. Valaki megírta, hogy veszélyben van, és mi érte mentünk.

A beteg szemei úgy ragyognak e szóra. „Valaki! – gondolja magában. – Az a valaki én voltam. De azt te ne tudd meg soha!”

Azután ismét elkomorodik arca, szemei tétova járnak szét a szobában, a régi hagymázos víziók ismét visszatérnek.

– Még nem bántották őt – suttog halkán vissza –, de majd bántani fogják. Hallod, hogy köszörik a kardot? Én már hallom. Ott voltam, mikor beszéltek róla, hogy megölik. Eredj, eredj oda, ne hagyd őt elmenni. Beszélj az atyámmal; csak egy szót szólj neki, és semmi sem fog megtörténni; szólj vele, Katinkám, kedves jó Katinkám, siess!

A tanácsos ott áll az ágy fejénél, és hideg borzadály jár végig testén, amidőn ezeket hallja.

A beteg miket fog még beszélni!

Reszkető kézzel fogja meg az ifjú barátnő kezét.

– Hagyjuk nyugodni a beteget, kedves grófnő; kegyed is fáradt, térjen szobájába, amit elkészítettek számára azóta. Ne csókolja meg most, ne hajoljon reá; jöjjön velem, látogassa meg nőmet, majd holnap reggel meglátogatjuk ismét Vilmát.

– Eredj, eredj! – suttogá a beteg is. – Beszélj atyámmal, beszélj anyámmal érte. Ne időzz sokáig!

Kőcserepy gyöngéd erőltetéssel vonta el Katinkát leánya ágyától. Attól félt-e, hogy a beteg leány láza közepett valami irtóztató titkot fog előtte kimondani, vagy attól rettegett, hogy azon férfi leánya, ki most őmiatta nyugszik a föld alatt, míg az ő lázbeteg gyermekét ápolja, annak kórrágályát szívhatja rokon idegzetű testébe? Vész és romlás lehelete járt ököre, jól érezé. Jó volt abból mindenkit eltávolítani.

Sietett Katinkát átvezetni Eveline-hez.

A tanácsosné most is íróasztalánál ült, és naplóját írta.

Kőcserepy mondá neki, hogy Szentirmay Katinka kisasszony van itt, ki Vilmát látogatni jött el.

E szóra felkelt a tanácsosné, s Katinka elé járulva, megölelé, és megcsókolá homlokát. Miután leültette maga mellé, s hideg sötét szemeivel végignézte rajta, elkezdé:

– Hallom, hogy édesatyja, a gróf elutazott.

– Meghalt – igazítá ki Katinka, kit a megszólítás kellemetlen idegenül érintett.

– Egy dolog az, kedvesem – biztosítá Eveline hideg, méltóságos hangon. – A halál csak elutazás. Aki innen elköltözik, átmegy egy másik csillagzatba; onnan ismét egy másikba és onnan egy harmadikba, és így megy végig minden csillagzaton, és ez az örökkévalóság.

Katinka nem sok vigasztalót talált ebben a fölvilágosításban, amit Eveline azután még érthetőbbé kívánt előtte tenni.

– Így például meghal az apa, másutt: például az Uranusban vagy a Mezarthimban, ugyanakkor újraszületik; utána meghalnak gyermekei, egyenkint azok is követik atyjokat, s az Uranusban vagy Mezarthimban ismét reátalálnak, és ez az igazak jutalma.

Katinka nem felelt e bölcs szavakra semmit; a tanácsosné elmélázott sokáig, egyszerre fölkelte helyéből, s nyugtalanul lépett néhányat a szobában, azután megállt a szoba közepén.

– Igen, de hátha a gyermek hal meg előbb, azután a szülők? – kérdezé magától nyugtalanul. – Mi történik akkor? Mi lesz abból?

És aztán elkezdett alá s fel sétálni heves léptekkel, fejét tenyerébe hajtva.

Köcserepy kezét nyújtá Katinkának.

– Gyerünk innen – súgá halkán, nagyot sóhajtva. – Menjünk tova!

Az árva leány úgy reszketett, mint a falevél.

Milyen borzasztó éjszaka ez!

Ott kinn tombol a zivatar, a szél csavargatja a fákat, mik nyögve, zúgva hajladoznak haragos rohanása alatt; a zápor úgy vágja az ablakokat, mintha köveccsel hajigálnák, az orkán olyanokat taszít rajtok néha, mint az ágyúdördülés; azok a csikorgó, csörömpölő szélvitorlák forognak erre-arra, mintha nem tudnák már, hogy merre kerüljék ki a vihar haragját.

Milyen rút, átkozott éjszaka ez odakünn!

De iszonyúbb, vérfagyasztóbb éj van a kastélyon belől. Senki sem aluszik. Gyertyákkal, lámpákkal futkosnak egyik szobából a másikba, a gyertya kialszik olykor a sietők kezében a nagy szélrohamtól, mintha minden ajtónyitásnál egy gúnyos, mérges szellem leskelődnék, aki a lángot elfüni törekszik, s késlelteti a sietőket munkájokban.

Óh, bizonyára Köcserepy tanácsos örömebb volna ez órában künn a zivataros ég alatt, s hallgatná egy puszta árokpart mellé húzódva a lakatlan rónán a villámok dörgő csattogását, a szél üvöltését, mint hogy ott üljön a csöndes, langy szobában, mely biztos szőnyegekkel, meleg kárpitokkal van elzárva a viharok még csak hangjától is, s hallgassa ott azt a halk nyögést és azon őrvongó szavakat, mik egy halálfehér beteg ajkáról ellebegnek.

Amíg lázas látmányai tartottak, kín volt nézni a beteg küzdelmeit. A felhevült agy rettentő képzelme az arc minden vonásaiban kifejezé magát, s e nyugodt, szelíd angyaltekinetet egy elkárhozott torz arculatává alakítá. Ott mentek végbe szemei előtt a legszonyatosb, a legundokabb gyilkosságok, megnevezte az embereket, akik azt elkövetik, látta arcaikat vonásról vonásra; minden mozdulatot, minden döfést; hogy védi magát az áldozat, hogy rogy össze, hogy foly minden sebéből a vér; hogy kiált segítség után.

Mennyivel jobb volna ehelyett a zivatart hallgatni!

Éjfél tájon elcsendesül a kór, s tisztább percek álltak be nála.

Megismer mindenkit, atyját odahívja magához, s kéri, hogy nyissa ki íróasztalkája fiókját.

– Találsz ott az imakönyvem alatt egy összehajtott levelet, öt fekete pecséttel.

Kőcserepy meglelte azt a mondott helyen, és odavitte hozzá.

Vilma elvette tőle az iratot, és két kezébe fogá.

– Ez az én végrendeletem...

– Végrendeleted! – sóhajtja fel fájdalmas meglepetéssel a tanácsos.

– Ne félj – szól a mindent félreértő beteg –, csak arról rendelkeztem, ami az enyim! Ruháimat, amiknek úgysem vennétek ti hasznát, hímzéseimet, hagytam az én kis lyánkámnak, aki nincsen többé, aki már azóta vár reám valahol. – Más végrendeletet kell tennem. – Mert ez már nem ér semmit. – Osszátok ki ruháimat a szegény leánykák között, akik olyan jók voltak, hogy mindig köszöntek, ha velök találkoztam. – A kis ezüstperselyemben a megtakarított pénz van, névnap és ünnepélyek alkalmával kaptam azt mind, s félreraktam mind az én kis leánykám számára, hogy neki hagyhassak valamit. Arra sincs szüksége többé. Kerestessétek fel Szentirmán azt a kis parasztleányt, akinek egyszer egy idegen hölgy levelet adott az erdőben Szentirmay Katinka számára; adjátok neki ezt a pénzt; viselje magát jól, és legyen boldog...

Itt néhány percig elhallgatott a halvány beteg; a csendes szobában nem hallatszott más nesz, csak annak a parányi féregnek a kopogása, mely úgy el tudja magát rejteni az ágyak deszkái közé, s midőn megszólal, azt mondják, hogy ez a *halálóra*. Ott van ő a nagyurak hálószobáiban is, mint a szegényekében, s *tizenegyet* szokott ütni egymás után.

– Emlékedben tartod-e, atyám, amiket beszélek? – kérdezé a beteg. – El ne felejts azokból semmit is, mert én azt mind igen komolyan mondom, s kívánom, hogy úgy történjék.

A tanácsos megcsókolá kedves betege halvány kezét, s úgy fájt neki, hogy az őt nem tudja szeretni.

– Azután – szól a beteg, ismét erőhöz térve –, itt a bal kezemen egy fekete gyűrű, saját hajamból van az készítve; legyen ez a gyűrű Szentirmay Katinkáé. Viselje ő azt. És ha férjhez megy, adja ezt a gyűrűt annak, akit szeret: hűséges lesz hozzá az a sírig!...

– Óh, én kedves gyermekem! – zokogott a tanácsos, égő arcát betege fehér köntösébe rejtve.

A gyermek rátekint, s keserű, hideg bánattal mondá:

– Tenedek pedig és édesanyámnak hagyom drága ékszereimet, hagyom ezt a pompás kastélyt, ezeket a gazdag jószágokat, kincset, birtokot, gyönyörű kerteket mind, mind az egész szép világot! Milyen gazdagok lesztek utánam! Minden, minden rátok marad...

Óh, ez volt az út a megőrüléshez!

A tanácsos úgy várta volna még, hogy szóljon valamit hozzá, egy engesztelő, egy vigasztaló szót... A gyermek elhallgatott, és elfordult a fal felé, alig hallhatóan susogva:

– Csendesen... csendesen... csendesen...

Kőcserepy felkelt ágya mellől, s éjnek éjszakáján felment irodájába, a szemközt találkozó cselédeknek halkán súgva:

– Csendesen, csendesen.

Azok lábujjhegyen jártak a folyosókon végig. Még a zivatar is érteni látszott a csillapító szót, mintha neki lett volna az mondva, s elhallgatott, ellankadott – csendesen – csendesen...

Odafenn az írószobában dolgozott egyedül a tanácsos.

Szemei előtt amaz öt fekete pecsétetes levél volt letéve az asztalra, mindig arra nézett, úgy írt tovább; mintha eszméjét mindig ugyanazon tárgyhoz vezetné vissza, s onnan indulna ki újra.

Néha könnyebbült sóhajjal tekintte fel a magasba; mintha azon betűk, amiket leírt, súlyos, nehéz adósság mázsái volnának, amiket lelkéről lerázott.

Arcáról végképpen eltűnt ama megszokott mosolygás; egészen más volt tekintete, ily komolyan, ily megtörve.

Éjfél után egyet ütöttek az órák a kastélyban, a folyosókon élénkebb léptek hangjai hallatszottak. A kapus csengetett; az ajtók nyúlós csikorgással nyíltak fel. Kőcserepy nem hallotta sem az óraütést, sem a csengettyűt, sem a további neszt. Lelke egészen másfelé járt.

Azt sem vette észre, hogy valaki benyitja írószobája ajtaját, s csendes léptekkel, miknek zaját elfogja a padlatolat szőnyege, íróasztala elé járul; csak akkor rezzen fel, midőn az érkező, lámpája világkörébe érve, vele szemtől szemben megállt.

Ez ő...

Egészen átázva, összecsapzott hajfürtökkel, felhevült arccal állt a tanácsos előtt Kárpáthy Zoltán.

Az alig bírt szemeinek hinni, annyira megfoghatlan volt előtte, hogy ez ifjú, ki neki annyi keserőséggel tartozik, ily viharos éjszakán megjelenjen halálos ellensége hívására, azon ősi kastélyában, melyből őt csúfosan kijátszották – hogy vigasztalást hozzon abba ellenségei fájdalmának.

Szólni sem tudott hozzá sokáig. Az ifjú maga lépett hozzá közelebb, és monda:

– Ön hívott engem, és én eljöttem, uram.

– Ilyen zivatarban? – rebegé Kőcserepy.

Zoltán mondhatta volna erre, hogy ha Rudolf halálának emléke távol nem tartott tőled, ez a zivatar nem gátol akkor. De nem szólt semmit. Ezen búálázta arcot látva, lehetetlen volt neki szemrehányást tennie, lehetetlen volt őt meg nem szánnia.

És az nem válik soha ifjú szívének szégyenére, és jellemén nem ejt semmi csorbát, hogy amidőn ez, igazán, mélyen szenvedő embert ott látta maga előtt, néhány nap alatt megöszült hajjal, megvénült, szomorú ráncokkal jelölt arccal, kisírt szemekkel, elfeledé, hogy mennyit vétett öellene, *s kezét nyújtá elé...*

Milyen boldoggá tette őt azáltal!

Hogy szorítá meg azt a megbocsátó kezet a bánatos apa, s hogy szorítá azután szívéhez!

– Ön nemes... ön igen nemes... – ennyit bírt rebegni.

Az ifjú felöltönye csuromvíz volt. Kőcserepy észrevette azt, s készteté, hogy tegye kényelembe magát, odavezette a kandallóhoz, segíté levetni kabátját, leülteté a tűz mellé.

– Mint otthon. Mintha otthon volna ön – mondogatá neki, s rövid gondolkozás után kimondá:

– Hisz ön úgyis *itt*hon van már.

Zoltán csodálkozva tekintett a tanácsosra.

Az íróasztalához sietett, s azon iratot, melyet éppen most szerkesztett, odavivé az ifjúhoz, átadva neki, hogy olvassa el. Zoltán a legelső soroknál megilletődve hajtá azt össze.

Törvényes cesszió volt az, melyben Kőcserepy a Kárpáthy Abellinótól nyert engedélyt a kárpátfalvi és madarasi uradalmak iránt visszaruházza Kárpáthy Zoltánra.

– Mit akar ön ezzel, tanácsos úr? – kérde Zoltán egészen megzavarva.

– Csak az igazságot. Öntörvényes birtokosa e javaknak, más mindenki csak bitorló. Ezt nekem szemembe monda az én tulajdon leányom. Én visszaadom önnek jószágait, és magam elmegyek innen. Elég gazdag maradok még akkor is. Csak leányom maradjon élve; nem cserélek senki gazdagságával. Ő nekem mindenem. Csak most érzem azt, midőn közel állok elvesztéséhez. De nem fogom őt elvesztetni. Hazamegyünk szép budai lakunkba, ahol ő olyan boldog volt, ott ismét boldog fog lenni; nem törődöm én többet sem a világ zajával, sem a gazdagsággal; ő lesz az én kincsem, örömem, boldogságom. Nem lesz olyan boldog ember több, mint én. Hiszen már ez is azt mutatja, hogy ő megszabadul, miszerint ön eljött ilyen zivatarban. Az ön belátása meg fogja fordítani betegségét.

Zoltán oly igazán szívéből szánta ezt az embert, akit néhány nap szenvedése olyan éretté tett, ki önfeledt izgatottsággal engedi magát egyetlen valódi indulatja által elragadtatni, s gyermeket lelkesültséggel csügg fájdalmas *illúzióin*.

Tehát valóban csak *csalódások* volnának azok?

Igazán rá volna mérve azon büntetés a sorstól, hogy elveszítse azt az egyetlen kincset, amihez érzéssel ragaszkodott, s tán ez ártatlan gyermek szenvedéseinek nem tudja más orvoslását a végzet, mint hogy őt oly hazákba hívja, ahol ismeretlen eszme a fájdalom?...

Óh, ki tudna erre megfelelni? Hiszen hányan halnak meg ifjan és szeretve, viruló szépséggel arcaikon, boldog reményekkel szíveikben, s ha kérdi valaki: „Miért?...” „*Szerette őket Isten, mert ifjan haltak el*”... azt válaszoljuk rá.

– Jerünk hozzá... – monda a tanácsos, az ifjú karjába öltve kezét; Zoltán felölté megszáradt kabátját, s kételkedve kérdezi:

– Nem zavarjuk-e ez órában?

A tanácsos egy percre gondolkozott; azután azt monda Zoltánnak, hogy elébb le fog menni, hírt hozandó betege felől; addig legyen olyan jó, hogy várjon itt reá.

Kőcserepy eltávozásával Zoltán egyedül maradt a teremben.

Ugyanazon terem volt az, melyben huszonegy év előtt az öreg Kárpáthy János végrendeletét mondolá az egybegyűlt férfiak előtt, amelyen annyit sírtak valamennyien.

Az éjszaka csendes volt körülé, és a méla hallgatásban végigvonultak e kastély falaihoz kötött emlékei egész életének: elkezdve a nem ismert időkön, a csecsemő évnapiján, a születése órájában reá mosolygó szemek megtört halálsugarán, végig a gyermekörömek öntudatlan boldogságán, melynek édességét csak akkor tudjuk eléggé ismerni, midőn a távolból tekintünk vissza rája, a nélkülözéseken, az újrakezdett élet mindennapos küzdelmein, a keserű elváláson, s az üldöző titok kétségbeejtő ködalakjain, és ismét vissza a nem ismert, a soha nem látott alakokig, kikről csak képzelete beszélt olykor lelke előtt... És most íme, ismét itt van e kastély falai között, melynek küszöbe megátkozott kő gyanánt feküdt eddig útjába. Ide jutott vissza, csodálatos úton, szeszélyes játéka által a sorsnak.

Az egész igazán úgy tűnik föl előtte, mint egy álom, mint egy csodálatos, tüneményes álom.

– Jó reggelt, Zoltán!

E különös, éber álomból egy édes, ismerős hang ébreszti fel egyszerre.

Megrezzenve tekint fel. Katinka állt háta mögött.

Éppen reá gondolt most is. Lám az erős képzelet élő alakot teremt, a leányka valóban ott áll előtte, s őt nyájasan köszönti.

– Hogy jössz te ide? – kérdi Zoltán, ki Kőhalomról egyenesen jött Kárpátfalvára, Szentirmát nem is érintve, s így Katinka idejöttéről mit sem tudott.

– Meghallottam, hogy Vilma beteg, eljöttem őt meglátogatni. Ugye nem tettem semmi rosszat? Ezt anyám is megengedte volna.

Zoltán megszorítja a jó leányka kezét. „Nem tettél-e vele rosszat? Hogy ápolni, megmenteni sietnél annak gyermekét, aki neked még többet vétett, mint énnekem?”

– S hogy vagy ébren ilyen késő órában?

– Megtudtam a tisztartótól, ki érted ment, hogy ide hívnak, s én tudtam bizonyosan, hogy te eljössz. Egész éjjel vártam reád. Most tudtam csak meg a cselédektől, hogy megérkeztél. Mindjárt siettem hozzád. Látod, amint elindultam Szentirmáról, már akkor közelgett a zivatar. Sejtettem, hogy az téged útban talál, és nem fog visszatartóztatni, hogy átázva érkezel meg. Azért öltönyöket hoztam számodra; itt vannak e kis bőröndben. Öltözzél át! Látod, megbetegedhetnél e nedves ruhákban. Isten veled!

Azzal elfutott a kis kedves leányka, ki háziasszonyi gondosságában el nem felejté, hogy akit féltünk, annak nemcsak arcképét kell magunkkal hordoznunk, hanem egészségére is gondot kell viselnünk.

Zoltán érzelemtőlten tekintte utána.

Csupa szeretet! Csupa tiszta színarany szeretet!

Ennek a hosszú éjszakának nem akart vége lenni. Zűrzavar, zajos futkosás, ajtók csattogása s csitító suttogások, lábujjhegyen járás minden szobában, folyosón.

Valami babonás vén dajka keresve keresi viselt kalendáriumában, micsoda nap lehet ma, szentséges atyám; nem ez-e Kárpáthy Jánosné halálának éjszakája, ki ott benn kocogtat szellemujjaival a befalazott ajtókon keresztül, s számot kér azoktól, kiket valaha szeretett. Mit keresed, jámbor lélek, a napokat? Más évjárás, más időszámítás van ott, ahová a halottak megtérnek. Egymásra következik a hiba és a vezeklés, s nem vár az aratással az időkre.

Zoltán régen, készen volt már átöltöztetésével, midőn Katinka visszajött érte. Éppen a betegől jött. A jó leányka arca egészen fel volt dűlve, és szemei zavartak.

– Nagyon rosszul kell lennie – súgá Zoltánnak –, irtózatoss, ahogy háborog. – Hallgatni is rettenetes, amiket beszél. Mindig tégedet lát megölve, és egy halavány asszonyról ábrándozik, aki ebben a kastélyban meghalt, s meggyilkolt fiának hulláját viszi karjai közt. Nincs hova fektesse... Óh, az iszonyatos!

Zoltán sietett Katinkával a beteg szobája felé. A leányka tudatá vele, miszerint Kőcserepy az orvossal együtt legtöbb jót remélnek abból, ha a lázbeteg őt meglátandja, s meggyőződik róla, hogy él. „Hiszen ne féljen tőle” – tevé utána, kedves, bátorító nyomással szorítva meg Zoltán remegő kezét.

Óh, más oka volt annak remegni...

Még a szőnyegajtón keresztül is hallható volt a beteg fájdalmas sírása, nyögése. Itt szembe jött Zoltánnal az orvos, s tudatá vele, hogy a kórállapot éppen most van a válságpontján: az az élet és halál elválasztó pillanatja. Talán az ő arca ismét az innenső partra hívhatja vissza a már két világ határán tétovázó lelket.

A beteg szobáját csak egy halvány tejüvegű lámpa világítja; a háttér, honnan az ajtó nyílt, egészen sötét volt.

Ebből a ködös homályból támadtak elő a beteg kínos látványai, a fehér, a véres alakok, a sápadt arcok, a ködtermetek, a merev szemű kísértetek, az ismeretlen csoportok, a koporsóból előszálló rémek.

Senkire sem ismert; akárki jött ott be az ajtón, azt valakinek elnevezte, akitől fél, s irtózott minden jelenlevőtől.

A tanácsos reszkette ült ágya mellett egy alacsony zsámolyon, s fehér, reszketteg kezét tartá kezeiben.

Ekkor ismét nyílt az ajtó, s a háttér sötétéből lassan előlépett Zoltán.

A beteg egyszerre felemelé fejét vánkosairól, ajkai nyitva maradtak, szótlánul rebegve, szemeinek ragyogása leírhatlan gyönyört fejezett ki, karjait reszketteg terjeszté ki, arcai rózsákkal mosolyogtak; néhány percig így volt hang, mozdulat, lélegzet vétel nélkül, azután visszahanyatlott fehér párnáira, arcáról elmúlt a lázas pirosság, csak az édes mosolygás maradt rajta.

Néhányszor végighúzta kezét homlokán, nagyokat lélegzett, s pillanatok múlva csendes, nyugodt tekintettel nézett szét a szobában, mint aki terhes álomból ébredt fel.

Zoltán odalépett hozzá közel:

– Hogy érzi magát kegyed? – kérde tőle gyöngéd susogással.

– Igen jól... – viszonzá a beteg, s odanyújtá kezét Zoltánnak. – Köszönöm, hogy meglátogatott ön.

Ezentúl mindinkább magához kezde térni. Mindenkire ismerősen tekintett; megfogta atyja kezét, s odavonta őt magához.

– Kedves atyám – súgá fülébe –, hogy jön ide Kárpáthy?

– Mint e kastély ura, mint e jószágok birtokosa.

Vilma mindkét karjával átölelé e szókra atyja nyakát, és megcsókolá annak orcáját.

– Látnod, ez igen jól van. Ez nagyon helyesen van.

És a nagy, hatalmas úrnak ez az ölelés, ez a csók és ezek a szók jobban estek, mint ami az egész világon azokon kívül létezik.

– Így akartad te, és én így tettem. Ő vissza fog ide költözni, mi pedig elmegyünk innen haza, budai kéjlakunkba, ahol úgy szerettél mindig, ahol olyan boldog voltál, és ott ismét boldogok leszünk sokáig, sokáig.

– Köszönöm, jó atyám. Köszönöm, kedves jó atyám. Én értem tetted ezt. Óh, ha tudnád, milyen boldoggá tettél vele! Hogy szeretlek! Hogy örülök, amiért szerethetlek! Nem kell azt hinnem, hogy igazságtalan vagy. Azzal a boldog gondolattal, hogy te jó, igaz vagy, atyám, fogok meghalni. No, ne sírj hát, hiszen oly édes, oly édes az...

De a tanácsosnak lehetetlen volt ezen szónál nem sírnia.

– Egy óra előtt nagyon rosszul voltam – szólt hozzá a beteg vigasztaló hangon –, az rettenetesebb volt a kárhozatnál; féltem és irtóztam mindenkitől, tőled is. És most olyan jól érzem magamat, úgy szeretlek, úgy örülök neked. Ne sírj hát, hisz egy jó halál többet ér egy rossz életnél. Hol van anyám?

A tanácsos felsóhajtott e szóra.

– Ő nagyon beteg.

– Nagyon beteg? – ismétlé Vilma. – Szegény anyám! Mondd meg neki, hogy én őt nagyon szerettem.

– Ő is nagyon szeretett téged.

– Tudom. Csakhogy nem tudta azt úgy kimutatni. Hiszen mindenki szeretett engem. Most már mindent tudok. Olyan jó azt tudni, hogy engemet mindenki szeretett. Te is, kedves Katinkám, te is. Milyen jó voltál! Amint meghallottad, hogy én beteg vagyok, mindjárt jöttél hozzám ápolni, vigasztalni. De én is megemlékeztem rólad. Ugye, kedves atyám? Megmondtam, hogy ha meghalok, ezt a fekete gyűrűt, mely saját hajamból készült, adják teneked, legyen ez a te jegygyűrűd, viselje majd, akit szeretsz, és hű fog az lenni, amíg csak él, hozzád.

Nem nézett e szóknál Zoltánra, és az sem őreá, de azért úgy értették egymást.

A tanácsos gyöngéd aggodalommal szól gyermekéhez

– Pihenj egy kevéssé, kedves leánykám, aludjál!

– Majd később, még most nem – rebege ez, szétzilált hajfürteit arcából félresimítva. – Hiszen már reggel is van. Úgy szeretném látni a hajnalt, a szép hajnalt, amint az ablakomon besüt. Fordítsátok arra fekvésemet.

Katinka felkarolta beteg barátnőjét, az atya odaigazította vánkosait; arcával az ablak felé fordulhatott, mely már akkor világosodni kezdett.

Odakünn az éji zivatar után vidám mosolygó hajnal keletkezett, a mély égen pirosuló felhőcskék úszdogáltak; a hajnali harangszó csengett a vidék fölött, tündéri vigasztaló szókbán.

A beteg keble nyugtalanul kezde hullámszni... Mégis, mégis olyan szép ez az élet!...

Valami nyomta még szívét... Idáig rejtegette azt... Hová vigye tovább még?...

Szemei Zoltánt keresték, odafordult hozzá, és arcán két hajnal pírja derengett: a nap hajnaláé, és a szívé.

– Ugye, ön nem haragszik énrám? – szólt hozzá engesztelő, reszketeg hangon, s kezét nyújtá felé.

– Óh nem, óh, nem – sietett mondani Zoltán, megfogva az eléje nyújtott kezecskét. – Sohasem.

– Ön megbocsát nekem azért, amit szenvedett.

– Kegyed nem vétetett nekem soha.

– Ön megbocsát atyámnak – suttogá a beteg alig hallhatóan.

– Szívemből.

– Köszönöm, köszönöm. Még egyet kérek öntől. Ugye, ad ön nekem egy kis helyet, egy kis helyet itt a közelben; tudja, ott a fenyőfák alatt, amik mindig zöldek, amiket ön megtartott magának, midőn mindenét átadta, ott egy kis helyet énnekem.

Az ifjú szíve elszorult e szókra, nem tudott egy szót felelni rájuk.

Katinka is odaborult a beteg ölébe, az apa szép fejét tartá kezei közt; körös-körül volt véve szerető szívektől.

– Ugye, majd, Katinkám – suttogá a beteg –, sokszor meglátogattok ottan engem; virágot is ültettek oda, s ha rám emlékeztek, nem csúfoltok ki azért – hogy olyan sokat szenvedtem?...

– Óh, ne mondja azt, kedves Vilma! – esenge Zoltán, magához ölelve a beteg leánykát. –
Kegyed meg fog gyógyulni, és sokáig fog élni még boldogan.

És amidőn ezt mondá neki, mindig erősebben szorítá őt keblére, mindig jobban átölelé
karjaival omlatag termetét, ajkai csaknem a leányka arcát érinték.

És a beteg leány, amint ott feküdt az ifjú karjai közt, szép, tiszta szemeit felemelé hozzá, két
hófehér kezét összetevé lankadó keblén, s felsóhajta:

– Óh, én most vagyok legboldogabb – legboldogabb.

És egy szerető, egy üdvözült mosollyal bezárta szép szemeit...

...Légy boldog, kedves gyermek... a te boldogságodat többé nem zavarja semmi.

Künn a hajnalharang utolsó kondulásai rezegnek szét a tájon.

Ti, kik ott álltok körül, boruljatok le, és imádkozzatok csendesen... csendesen...

Csendesen!

A nap most lövelli legelső sugárait az ébredő tájra, ott künn a toronyőr kiáltása hangzik a
magasból:

„Hajnal van, szép piros hajnal!”...

...Halott van, szép fehér halott!...

XXIV. Fény és árny

Milyen különös dolog az!

Mikor az egyik oldalon lemegy a hold, akkor a másik oldalon feljön a nap. Az egyik félig elsüllyedve, a másik félig felmerülve. Talán éppen egymás szemébe néznek?

Milyen különös az!

Meghalt a szép, kedves lányka, s mennyi változást hagyott itthon halálával.

A *halál* még nem oly szomorú, mint amilyen szomorú a *temetés*. Erre a nagy mondásra egy kedves barátom tanított meg, aki azt temette el, kit legjobban szeretett.

A halál még szép, nyugalmas, vigasztaló – hanem a temetés a szomorú, a gyászos, a kétségbeejtő.

Az a folytonos temetés!

Először eltemetik a halottat, rátapossák a földet kezeikkel, lábaikkal, mintha meg akarnának győződni felőle, hogy csakugyan meghalt, és el van jól temetve.

Azután hazajönnek; eltakarítják a szobákból a megholt öltözeteit, nem nézheti azokat sírás nélkül, aki oly nagyon szerette. Elteszik, eltemetik lassanként, ami reá emlékeztetne.

Délben egy hely üresen marad az asztalnál; egy nagy, megmérhetetlen üresség! Csak egy kis tányérka helye a fehér abroszon, és mégis nagyobb pusztaság a föld minden sivatagainál!

Este egy szobában nem gyújtanak világot. Egy ágyat nem bontanak fel többé, egy nevet nem mondanak ki hívólag soha, soha. Aki említi is, csak sóhajt magában, s mindannyiszor temetkezni látszik; temetgeti bántó emlékeit.

Eveline jár alá s fel a kastélyban, kezében egy szépen bekötött könyvet hord.

– Ez Blair Hugó esztétikai munkája, ezt kell olvasni Vilmának, ez éppen neki való mű.

És jár vele szobáról szobára, egyik emeletből a másikba, a kastélyból ki a kertbe és a kertből ismét vissza.

– De hol lehet? Merre mehetett? – mondogatja magában halkán. – Az imént itt volt; már nincsen itt. Hol keressem most? Kérdezősködni nem mer utána senkitől, mert attól fél, hogy valaki azt találja neki felelni, hogy „meghalt”.

Néha azután mégis eszébe jut, hogy hátha csakugyan meghalt! És akkor rohan szobájába, ágyára veti magát, és sír! Sír keservesen, hogy az egész házban szertehangzik.

Azután csak ismét felveszi a könyvet, s megindul szobáról szobára szomorú keresésével, benyit minden ajtón, szétnéz, és magában susogja: „Már itt sincsen”.

És így megy ez a temetés első nap, második nap, harmadik nap. Negyednap társzekerek jelennek meg a kastély udvarán, felraknak rájuk bútorokat, házi eszközöket. A cselédség egy része útra kel velök. Sok ismerős arccal ismét kevesebb lesz, sok szoba üresen marad.

Ötödnap ismét folytatják a temetkezést. Eveline-t a nagy, fedett hintóba ültetik.

– Különös – mondja ő –, hogy Vilma jobb szeret atyjával utazni, mint énvelem.

A fedett hintó is kigördül az udvarról, a hátralevő bútorokat mind szekerekre szállítják, az utolsó cseléd szava is elmúlik a hangos folyosókról, csak egy üres hintó áll még útra készen a kijárási előtt.

Az egész nagy, pusztai kastélyban egyes-egyedül van a tanácsos.

Nincs többé onnan mit eltemetnie.

Ott jár a Kárpáthyak családi könyvtárában, e nagy, idegen képekkel, idegen okiratokkal tele teremben, melyben semmi nyoma sincs még az ő ottlétének.

Ki ismerne rá a hatalmas, büszke úrra ez órában?

Ez arról, mely örökké mosolygott, jó barátokra és ellenségekre egyaránt, hogy letörölt egy mindenkinél hatalmasabb úr minden hazug édességet, minden csalárd ragyogványt.

Szomorúan, alácsüggesztett fővel áll meg néha jártában, s elbámul maga elé. Mit bámulhat olyan nagyon azon az előtte heverő tollon? Majd felveszi, kezében forgatja, de másutt jár addig gondolatja! S tán később is, ha tollat veendő kezébe, ez a gondolat fog eszébe jutni, ez az elűzhetlen, ez az eltemethetetlen gondolat.

Majdan léptek hangzanak a folyosón, mikre a tanácsos magához tér, az ajtóhoz siet, hogy kinyissa azt az érkezők előtt.

Ismerősök jönnek.

Tarnaváry, Kovács és Varga Péter, a volt jószágigazgató. Szomorúan üdvözlik a tanácsost, és ő sem mosolyog eléjük, mint szokta egyébkor.

– Foglaljanak helyet!

Ünnepélyes ténnyre hívta őket ide Kőcserepy.

A Kárpáthy-birtok engedélyének visszabocsátása végett annak valódi urára.

Megígérte azt haldokló gyermekének. Merne-e valaha reá gondolni, ha ez ígéretet nem teljesítené?

A nagy komoly férfiak leültek a terem asztala körül, olyan messze egymástól a hosszú asztal mellett, mintha mindenik távol szeretne maradni.

A törvényes munka annak rende szerint be lőn fejezve köztük, a tanácsos saját kezű iratában átadta a lemondást.

Midőn a tanúk részéről is alá volt az írva, akkor látszott arcán valami halvány mosolygás; éppen nem hasonló azon hajdanihoz, mellyel a világ előtt szokta magát álarcozni; ez olyan mosoly volt, mely nem tud magáról semmit, csak azt tudja, hogy látja az, akit senki sem lát.

Ez a sóhajlás azt látszik lehelni:

„Ugye, meg vagy elégülve velem? Mármost térj mennyországodba haza...”

Az eddigi szavak mind igen hivatalos hangon és formában voltak mondva; az ilyen percekben úgy őrzi minden ember arcát, hogy azon valami kifejezést ne áruljon el.

Azután még egyszer összeolvasták az okiratokat, aláírták s előttemezték, pecséteiket reá nyomták, anélkül, hogy valaki valami mondanivalót találna, amit a másikhoz intézzen.

A tanácsos felkelt, azon ismeretlen mosolytalan arccal, melynek szomorúsága éppoly változatlan volt most, mint hajdan a mozdulatlan nyájasság. Meghajta magát az urak előtt, kik hívására megjelentek, felölté készen álló útikabátját, vette fövegét, s távozni készült. Folyvást egyetlen fölösleges szó nélkül.

Tarnaváry sem szólt hozzá mind ez ideig, s iparkodott nem nézni rá; félt, hogy kemény villogó szemei sérteni találják a bánatos férfit.

Hanem az ajtónál találkozniok kellett, s ott nem állhatá meg Tarnaváry, hogy ellenségének, ki a sors legsúlyosabb csapása után úgy megadta magát, őszintén, férfiasan kezét ne nyújtsa.

Kőcserepynek jólesett az. Talán várta is. Megszorítá Tarnaváry kezét, és azon pillanatban mind a két férfi arca ellágyult, érzékenyült.

A hétszemélynök éles, nyilazó szemeiben is látszott valami hívatlan vendég, valami ismeretlen, csillogó nedű.

A tanácsosnak, úgy látszott, volt még valami mondanivalója, s most idejét és alkalmát látta azt elmondhatni. Ez a tartós kézszorítás bátorítá őt arra.

– Midőn az ifjú Kárpáthy lemondott uradalmairól – szólt oly tört hangon, melyről alig lehet megismerni, hogy ez az övé –, akkor ő egy bezárt szobát tarta fenn magának e kastélyban, és egy bekerített folt földet a fenyvesek alatt, ahová más senkinek ne legyen szabad lépni. Most én távozom innen, most az én emlékeim maradnak itt. Legyen szabad nekem is egyet kérnem e kastély leendő uraitól. Egy kis szobácska itt, egy darabka föld odakünn énrám nézve is kedves emlék. Ahol leányom meghalt, ahol ő el van temetve, ne legyen azon két helyet látogatni joga másnak, csupán nekem és még egy embernek. Hogy ki az, ezt tudni fogja az ifjú Kárpáthy, és elég, hogy ő tudja. Isten legyen önökkel! Mondják meg Kárpáthynak, hogy én őszintén, szívemből kívánom neki, hogy legyen boldog.

Azzal felnyitá az ajtót a tanácsos, vissza sem nézve többé, oly hirtelen eltávozott a folyosón, hogy midőn az őt kísérni óhajtok a lépcső aljára értek, ő már kocsijában ült.

Onnan még egyszer üdvözölte őket; azután a hintó kigördült az udvarról; a három férfi kiment utána egész a kapuig, elkísérték szemeikkel a hosszú utcán végig, míg csak a távol jegyenesétány végén be nem kanyarodott... A távozó egyetlenegyszer sem nézett vissza.

Amint az utolsó házakon túl az országút a fenyvesek felé tér le, ott megállítá kocsiját, maga szállt, bement a temetőbe, felkeresett egy szép virágos sírhalmot, mely ezüstös ráccsal volt körülkerítve. Még most csak egy egyszerű fehér kő jelöli a helyet, a pompás fehér márvány síremlék még nem készülhetett el; ott azon kő előtt leborult, összecsókolá, megölelgeté azt...

Van-e olyan hideg, olyan nehéz, olyan kemény kő több, mint a sírkő?...

Egy virágot leszakított a sírról. Különös, hogy fünek, fának, virágnak van élete, csak öneki nincs! – Ezt a rózsát ő maga ültette, alig három hete fejlett ki rajta a legelső bimbó. Napról napra leste, számította, mikor fog kinyílni.

Ime, a rózsza kinyílt, és ő már halva van.

A letört virágot tárcájába rejté.

„Isten hozzád, isten hozzád.”

A sír ott maradt virágozni, hervadozni... A tanácsos utazott tovább ... csendesén ... szomorún ... egyedül...

Míg Kárpátfalva egyik felén egy bús, bánatos férfi távozik el, egyedül, senkitől nem kísérve, senkitől vissza nem óhajtván és soha vissza nem kívánczozva, a másik oldalon azalatt zöld ágakból, színes lobogókból diadalíveket készítenek, az utakat egyengetik, a házak falait meszelik mindenütt, mint valami közelgő sátoros ünnep előtt.

A régi, a kedves birtokos fog visszatérni.

Tárjátok ki a kapukat, tárjátok ki a szíveket, hogy jöhessen és mehessen, ahova neki tetszik.

Tartsátok akkorra örömeiteket, lakomáitokat, keresztelővel, lakodalommal várni kell reája, mintha mindenkinek vendége, komja, násznagya lenne, akire vártok.

A gyermekek tanulják az ő dalait, a leánykák öltözzenek fel ékesen azon napra.

Az öregek előre beszélnek róla, a könny is kiesik szemökből, hogyha mondják:

– Visszajön a régi gazda! Aki úgy szeretett mindnyájunkat, aki velünk kezét szorított.

A délceg legények tisztogatják lovaikat, fényesítik szerszámaikat, kalapjaik mellé bokrétákat tűznek. A határig eléje fognak menni a kedves jövevénynek, kit számukra visszahozott Isten!

Lám, megmondták ezt ők még akkor, midőn elvált tőlök!

Minden rossz esztendő, a *nemszeretem* napok, miket a bitorló új gazda alatt eltöltöttek, csak arra tanítá meg őket jobban, milyen boldogok voltak ők az eltávozott, a megsíratott gazda alatt.

A falu bölcsei is jobb napjaikat látták közeledni; még most is ott hevert helységök ládjában a megígért örökváltság díja, még csak kamatra sem adák, mert csak azt hitték, hogy hiszen ha meg nem jó Zoltán a zsenge kenyérre, majd csak megjő az új borra avagy pedig karácsonyi disznótorra; – jókor lesz, ha húsvéti páskabarányra érkezik is; – akármikor jön, csak eljön, végre is neki kell megnyerni a perét, mert az az igazság Isten előtt, s az Isten nem késik soká.

És, íme, úgy is következett az; mint a villám terjedt el a hír, hogy Kárpáthy Zoltán visszafoglalja ősei uradalmát, s visszahozza falvaiba a régi aranyidőket.

A család régi, hű tisztviselői, a hajdani jó cselédek, kiket a másik úr meghatalmazottja szét-riasztott, összeszedték annyi vármegyéből újra, s ott voltak napjára a kárpátfalvi kastélyban. A száműzött bútorok, a falakról elvándorolt képek, miket a volt jószágigazgató tartogatott magánál, visszaszállítottak, elfoglalták régi helyeiket; a családi címer újra kitűzetett elfoglalt helyére, a palota homlokára és a kapuk fölé. Minden visszaváltozott úgy, amiként volt évek előtt, hogy, midőn Zoltán visszajön, mindenét helyén találja; még azt a szeretetet is, amit a szívekben hagyott.

Szentirmán is múlni kellett a gyásznak.

Rudolf végrendeletében az volt írva, hogy Zoltán az ő halála után hat héttel nőül vegye Katinkát, kivel oly régen szeretik egymást, őt ne gyászolják tovább.

Azt egyedül Zoltán tudta, hogy e végrendeletet Rudolf még halálos sebe előtt írta, és hogy azt a sebet miért s miként kapta, és hogy házasságukat miért sietteté.

Nemcsak szerelmi, hanem becsületbeli tartozás is volt az.

E nemes férfi nevének tisztán kellett állania a világ előtt; e házasság az utolsó kételyt is elhallgattatá.

A fájdalom lassan-lassan elveszté éleit, helyet adva boldogabb reményeknek, és az igazaknak azon jutalmuk van, hogy nekik még fájdalmaikban is van valami édes. Gyönyör nekik a visszaemlékezés, bárha keserű is, s őket a bezárt sír nem fenyegeti rémeivel, megbánással, lélekfurdalással.

Szentirmay végső órájának titka egyedül Zoltán előtt volt ismeretes; csak ő sirathatta őt keserű szánalommal szívében, de annál édesebb szeretettel; a többi megnyugodott abban, hogy ezután ő leend családjoknak feje.

Flóra vigasztalá magát azzal, hogy hiszen elég sokáig volt boldog, s ezentúl gyermekeiben leend az. Óh, az igaz jellemek nem iparkodnak terhére esni Istennek és embereknek panaszaiikkal a megváltozhatatlanok fölött, hanem köszönettel fogadnak jót és rosszat, ami onnan felülről jön.

Zoltán kezéhez véve ősei örökét, jobb ismerőit összehívata házassága kitűzött napjára. Minden zaj és külpompa nélkül kellett annak megtörténni. Ki akart volna lármás vigalmat ülni, hat héttel Szentirmay tora után?

Ugyanazon napra halasztá jobbágyainak örökváltságát is.

A szertartás egész egyszerűséggel ment végbe. Zoltán megtiltott minden ünnepélyt, minden ragyogványt; úgyis, mi a világ minden ragyogványa olyan két bűbajos szem ragyogása mellett, aminő az oltár előtt szűzen, szemérmesen reá tekint.

De ha minden fényt és ragyogványt megtiltott is, azt csak mégsem tilthatta meg, hogy minden vidékből tengernyi nép özönöljék a templomba, s akik ott vannak körüle, mindenkinek szemeiben ragyogjon valami, s minden szív és lélek ki legyen világítva az ő örömében.

Ünnep volt e nap minden háznál, s ez órától kezdve ezernyi nép számítá élete boldogabb szakát.

Fényesebb pompával még senki sem ülte meg menyegzőjét, és több igaz áldás senkire sem szállott esküvője napján.

Ne hallgatott volna-e meg annyi igaz óhajtatást Isten?

Ne örültek volna-e azok, akik onnan a magasból lenéznek, midőn a boldog ifjú kebléhez ölelé régen-régen szeretett kedvesét, akiért annyit szenvedett, annyit áldozott, akit elvesztett és visszavívott, akihez hű volt örökké, és aki által boldog fog lenni halálíg?...

... – Hol van Vilma? – kérdi Köcserepy neje megérkező férjét, kit egyedül lát leszállni hintájából. A tanácsos sóhajtvá karolja át nejét, és nem tud neki mit felelni.

Ime, a fény és az árny...

XXV. Régi jó barátok

Mikor az ember hosszas ideig távol van valami helytől, ahol ismerősei laknak, s egyszer ismét véletlenül visszakerül oda, nem első dolgának találja-e sorba kérdezősködni hajdani ismerősei felől, megtudni, kiből mi lett, kivel mi történt; s olyan jólesik azután, ha azt mondják, hogy a jók a becsületesek most is élnek, boldogulnak, jól folynak sorsaik, a rosszak, a ravaszok pedig megbuktak, elpusztultak, gyalázatba estek.

Az ember szereti azt mondani ilyenkor: „Szegény emberek”, pedig nem igaz, nem sajnálja őket, csak alakoskodik; belül azt érzi, hogy „Úgy kell nekik, megmondtam előre, hogy ez lesz a végük”, s meg van elégedve a sorssal, és titkon hálát ad Istennek, hogy őt megőrizte bajtól, gyaláztatótól, s engedte előrehaladni, becsületesnek maradni.

Amidőn kárpátfalvai ismerőseinket elhagyjuk, s visszatérünk Pestre, éppen akkor legújabb újdonságul fogjuk hallani kedves Maszlaczký úr kudarcát.

Csak egyszer történt meg rajta, de már százféle változatban tudják azt előadni.

A tény körülbelül annyi, hogy kedves Maszlaczký úr egy kézre játszott a felperessel mint alperesi ügyvéd, s miután meg hagyta magát vesztegetni a felperes által, hogy a pert kliense számára elveszítse, akkor ismét a felperest is rászedte; az nem restelt lármát ütni ellene, és saját magát is bajba keverni, hogy őrajta bosszút álljon. Ebből azután igen csúnya láрма lett, Maszlaczký úrra száz meg százféle undokság sült ki; szerencséje volt, hogy vele együtt igen sokan belekeveredtek a kérdéses csávéba, s így ő valami hangosabb bűnhődés nélkül úszott ki belőle.

De mégis ottveszté, ami rá nézve drágább volt jó hírnél és névnél: ügyvédi oklevelét.

Szilenciumot kapott örök időkre. Többé soha semmiféle pert nem szabad folytatnia.

Azt hitte ugyan, hogy ezen a bajon könnyen segíthet. Akad fiatal okleveles ügyvédre, aki nevét odaadja neki, hogy annak jelszava alatt ügyködjék. Nem talált senkit. Nem volt olyan szerencsétlen ember a két fővárosban, aki eladta volna magát, hogy háta legyen egy olyan embernek, akit mindenfelől ütnek.

Még Bogozyt is előkereste; fényes ígéreteket tett neki, ha ajánlatát elfogadja.

A jeles fiatalember alázatosan köszönte a megtiszteltetést, de nem fogadhatta azt el, mert sokkal nyugodalmasabb kilátásai vannak; az ifjú Kárpáthyhoz folyamodott valami ispánságért, aki ugyan haragszik rá a követválasztás óta, s nem tudja neki megbocsátani, hogy a kedvéért ellenfeleit főbe verte; ha ez elutasítja, akkor megpróbálja még *előbb* Kőcserepy úrhoz folyamodni íródiákságért, majd azután gondolkozik róla, ha elfogadja-e Maszlaczký úr ajánlatát, vagy sem.

Maszlaczký úrra nézve megszűnt a világ „kedves barátom uram” lenni.

Ismerősei, ha az utcán találkoztak vele, kikerülték; régi, messziről mosolygó ábrázatok úgy néztek reá, úgy kapták félre a szemeiket róla, mintha sohasem látták volna; hajdani pártfogóit ha meg akarta látogatni, egyet sem talált otthon. Talán ki volt már adva az arcképe minden kapusnak, hogy ha ilyen és ilyen ember talál jönni, senki sincs a számára odahaza.

Boldogabb napjaiban gyakran találkozott az utcán egy nyomorult rongyos emberrel, ki embertől vissza nem emlékezhető idők óta járt ugyanazon rongyos atillában, télen éppen úgy, mint nyáron, s lábán egyebet nem lehet látni soha félregázolt sarkú csizmánál, de igen a lábait a csizma hiányosságain keresztül.

Ez valami silentarius ügyvéd, akit régen-régen valami csempészetért hallgatásban marasztaltak el, s aki azóta csak úgy tengett-lengett a fővárosban, emberek irgalmából. Néha meg megszánta valaki, s adott neki vagy egy kötélre valót, amit az még inkább beivott, mint hogy felakassza magát.

Maszlaczký úr emlékezett ez alakra élte fényesb szakából, gyakran találkozott vele az utcán; milyen alázatosan szokott köszönni mindig; csaknem a földig eresztette le a kalapját előtte, pedig annak is alig volt már karimája, és hogy szokott ő olyankor félrenézni, mintha nem látná a nyomorút, mintha nem hallaná azt a hangosan elmondott: „Servus humillimus, domine spectabilis, bonum mane praecor!”

Midőn senki sem akart többé Maszlaczký úrra ismerni, amidőn keresztülmehetett a város legnépesebb utcáján anélkül, hogy valakivel találkozzék, aki a kalapját megemeltse előtte, egyszer összetalálkozik a silentariussal.

A rongyos, szurtos alak messziről nyájasan nyújtá eléje kezét, s ha nem is vette le ezúttal kalapját oly mélyen, mint hajdan, de annál ismerősebb és öröndetesebb hangon kiálta eléje:

– Servus humillimus, domine spectabilis; quomodo dignetur valere? Hogy mint méltóztatik szolgálni az egészségének?

S azzal megfogá mosdáshoz nem szoktatott tenyereivel Maszlaczký úr kezét, és megszorogató az barátságosan.

Maszlaczký elszörnyedt; csak akkor tűnt fel előtte, milyen mélyen kellett buknia!

Ellökte útjából azt az egyetlen embert, aki kezét szorította vele, és futott haza, fel a negyedik emeletbe, s nagy kedve volt akkor meg onnan a negyedik emeletből kiugrani az ablakon.

Ez az eset megszöktette Pestről.

Összeszedé, ahol pénzei voltak, s gondolkozék rajta, hogy hova vonuljon el, ahol szépen összehúzódva, takarékossgal és uzsorával tisztességesen élhessen holtig.

Az mégis bántotta nagyon, hogy így be hagyta vágni pályáját; annyi küszködés után ily csúful lejártni magát. Olyan kedve lett volna még valakin megbosszulni magát, valakinek a vállán kiemelkedni szigorú helyzetéből. Minden ember magasabban állt nálánál.

Mégis úgy tetszék neki, mintha akadna még egy emberre, akit megrémíthet.

Kárpáthy Abellinótól talált irományai között holmi hánytvetett szerződéseket, avult kötelezvényeket, miket az hihetőleg gondatlan volt tőle visszakérni, vagy amiket tán sürgethetett, de azon választ nyerte, hogy biz azok eltévedtek, meglehet, hogy erről ellenokmányokat, térítményeket is kapott Maszlaczký úrtól, s igen valószínű, hogy azokat régen felhasználta parókája fodrozásához. Itt még szerencsét lehet kísérteni.

Könnyű volt a Kárpáthy-család bankárjától, aki rendes apanázsát utána küldözé, megtudni, hogy Abellino jelenleg Graefenbergben van; ott készített magából egészen új embert.

Azon időben kezdett leginkább Priesznicz neve és a hidegvízgyógyrendszer híre kapni nálunk. Abellino is elvivé Prieszniczhez roncsolt tagjait, adjon neki helyettök másokat.

Maszlaczký úr elszántan utána indult.

Gondolta magában, ha annak a huszonnégyezer pengőnek, melyet ő szerzett a bárónak, csak felét el lehetne tőle disputálni, az nem megvetendő halászat lenne.

Az ő sérelme világos; egy nagy perben tizenkét esztendeig fáradott, arra költött, és annyi szép és nagy sikerű munkáért mégsem kapott semmit. Igaz ugyan, hogy az ő saját balgasága, miszerint a számára biztosított összegről önkényt lemondott Kőcserepy részére, hogy leánya

kezét megnyerje, és hogy attól úgy el hagyta magát riasztani. És mármost ott nincs is mit keresni; a leány is meghalt, a jószág is vissza van adva Kárpáthynak; élők, holtak, igazság és hazugság, jog és csalás, olyan cifrán össze vannak keveredve, hogy aki ebbe a tömkelegbe bele meri magát mártani, soha ebben az emberi életben abból többet ki nem kerül. Itt nincs más orvoslat, mint Abellinót támadni meg; majd az talán megijed, s otthagyja a bőre egyik felét, csak hogy a másikon ne háborgassák.

Ez üdvös gondolatok közt látta meg Maszlaczký úr Graefenberg csergedező patakjait és susogó fenyőfáit, s elgondolá magában, hogy ha e sok szép patak mind-mind tinta volna, s ezeknek a fenyőfáknak minden tülevele egy-egy író toll volna, mégsem volna elég, hogy azt a pert teleírja, ami most, az ő fejében összevissza van gubancolva.

Megérkezve a fürdőintézetbe, rögtön tudakozódott a nagyságos báró után. Nem tagadták előtte, hogy itt van.

Mikor lehetne vele találkozni?

Akármikor. Graefenbergben nem csinálnak a kúrából titkot, folyvást lehet a betegekkel találkozni.

Odavezették Maszlaczký urat a kérdezetthez.

Künn a szabadban négyölnyi magasságról omlik alá egy embervastagságú zuhatag, az alatt állt valami nagyon kevés öltönnyel ellátott emberi alak.

Maszlaczký úr azt hitte, hogy meg kell annak ott halni rögtön.

Erre az arcra sehogy sem emlékezett. Ilyen kopasz fővel és piros pofával ő még nem látott embert, akit ismerjen.

Mondák neki, hogy az őnagysága, a báró.

Nem merte elhinni, amíg az ki nem jött a zuhany alól, s meglátva Maszlaczký urat, azon vizesen át nem nyalábolta.

– Szervusz, kedves barátom uram!

A lucskos alak azzal futott végig a harmatos fűben mezítláb, inte Maszlaczkýnak, hogy csak menjen utána, ki még ez ideig sálját sem merte levetni nyakáról, hogy a reggeli légtől torokgyíkot ne kapjon.

Bámulva kullogott a futó báró után. Mire azon szobába ért, ahol őt eltűnni látta, már akkor a nemes báró nyakig ült egy kád jéghideg vízben, s oly lubickolást vitt véghez, hogy Maszlaczký a szoba legszélső szegletében sem volt előle tökéletesen biztos.

Ilyen állapotban alig lehet peres dolgokról beszélni.

Elvárta, míg a nyugodtabb részei következnek be a kúrának.

Nemsokára két izmos fogdmeg állt be, azok kiugratták a bárót a vízből, s fogtak egy csomó vizes pokrócot, azzal körültekergették, bepólyázták, mint egy mézeskalács kisdedit, s lefektették szépen, hogy izzadjon.

– No, most nem szaladhat el! – gondolá Maszlaczký úr. – Különben is, ha az a cél, hogy izzadjon, hát segítünk egy kicsinyt rajta.

– Legkedvesebb méltóságos úr, méltóztatik-e még emlékezni azon kellemetes időkre, a midőn a Kárpáthy contra Kárpáthy-per alkalmatosságával annyi kedves pillanatot töltöttünk el együtt?

– Hagyja el, kedves Maszlaczkym, hagyja el – replikázott Abellino onnan a sok pokróc közül. – Infámis idők voltak azok, az a semmiházi sarlatán, az a doktor Mauz milyen iszonyatos kínzást vitt rajtam véghez. Miért is nem lőtte akkor főbe, kedves Maszlaczkym, akkor mindjárt, ahogy összeveszték. Tíz esztendő elrabolt az életemből; nem tízet, de húszat, a legszebb időmet. – Az a sok só, amit akkor megettettem velem, mind most izzad ki rajtam. Óh, ez a Priesznicz valóságos isten áldása, ha jó fátumom ide nem hoz, régen a föld alatt vagyok, régen.

– Az ugyan nagy kár volna – sietett nyilatkozni Maszlaczkym, magában gondolván: „Az kellene még csak, hogy te is meghalj, mielőtt illendően eret vághatnék rajtad”!

– Óh, kedves Maszlaczkym, én egészen más ember vagyok most, olyan tál aludttejeket megeszem reggelire négy-öt font fekete kenyérrel, amilyennek a láttára kilelt volna máskor a hideg; minden csontom helyreáll, új vérem támad, a hideg víz keresztül-kasul mossa egész belsőmet, még a bőröm is elváltozik, mint a kígyóé tavaszkor; milyen élet van itt, milyen élet! No, majd meglássa; korán reggel felkelünk, mosdunk, fürdünk, nyargalunk a jó friss esőben, mert itt mindennap van eső, mezítláb szaladgálunk, nem képzeled ön, milyen gyönyörűség mezítláb járni a hideg, harmatos fűben, a jó tocsogó sárban. Majd meglássa ön, ha csak egy hónapig lesz is itt, mennyire átváltozva érzendi magát; ez a Priesznicz úgy kimossa, úgy kiszapulja önt, hogy maga sem ismer magára.

Maszlaczkym úr gondolta magában, hogy szeretné látni azt a Prieszniczet, aki a szilenciumot le tudná mosni róla.

Abellino nagyon szeretett beszélni erről a tárgyról.

– Majd meglássa ön, kedves Maszlaczkym, az első két hét nemigen kellemetes, amíg az ember hozzászokik a zuhanyhoz, hanem azután...

– De instálom alássan – vágott közbe türelmetlenül Maszlaczkym –, én korántsem azért jöttem ide, hogy itt mosdjam és fürödjem, s igyam a vizet napszámban...

– Dehát miért? Itt nem szabad más kúrával élnie, Priesznicz azt meg nem engedi. Priesznicznek csak egy gyógyszere van, és az a hideg víz.

– Köszönöm alássan. Én nem vagyok beteg, semmi bajom sincs; azaz, hogy tulajdonképpen igenis nagy bajom van, hanem azon nem segít sem a hidropátia, sem az allopátia, sem a homöopátia, sem az izopátia etc. graeca, mert az egészen egzotikus valami baj.

– Halljuk, halljuk – kérde Abellino kíváncsian, aki még csak távolról sem remélte azt, hogy Maszlaczkym úr őt választandja orvosának.

– Méltóztatik tudni, hogy Kőcserepy tanácsos engemet milyen rútul rászedett.

– Hogyne tudnám. A leánya kezét ígérte önnek, s azután ráfogta, hogy a nejebe szerelmes, s megugrasztotta onnan. Ez zseniális ötlet volt tőle. Már hiába, kedves Maszlaczkym, én magát szeretem, de azt meg kell ismernem, hogy Kőcserepy ezúttal igen elmés volt.

Maszlaczkymnak kedve lett volna Abellinónak nekiesni, s amint ott a pokróc között nem mozdíthatta sem kezét, sem lábát, jól meggyomrozni.

Ennél azonban sokkal okosabb tromfot is tudott.

– Persze, persze; jó elmesség volt Kőcserepynek az én követeléseimet kivetni a nyakából, s azokat mind méltóságodra hárítani vissza.

Abellinót elhagyta a kacagás. Kezdett jobban figyelmezni Maszlaczkymra.

– Mit hárított ő énrám vissza? – kérde nagy szemeket meresztve.

Maszlaczký úrnak volt egy irtóztató nagy kabátzsebje, abban egy szokatlan terjedelmű sárga bőrtárca; azt most elővette, kibontotta, holmi avas papirost előkutatott belőle, s azt ki-terjesztve hajtásaiból, odatartá a pokrócba takargatott férfi elé.

– Tetszik ezt látni. Ez méltóságod írása, melyben nekem ötszázezer forintot kötelez a Kárpáthy Zoltán elleni perben tett fáradozásaimért.

Abellino kezdett izzadni.

– Azt méltóztatik tudni, hogy én követelésemről lemondottam volna azon esetben, ha Kőcserepy úr föltételeimet teljesíté. Miután azonban ez meg nem történhetett, én kénytelen vagyok elébbi követeléseimet ismét igénybe venni.

– De ki fogja önnek azt kifizetni? – kérde Abellino, s nagyon kíváncsi volt a feleletet hallani rá.

– Kőcserepy úr aligha, mert ő a jószágot vissza is engedte Kárpáthy Zoltánnak; az még kevésbé, mert neki semmi köze hozzám.

– Talán bizony én? – kérde megrémülve Abellino. Maszlaczký úr igen jónak találta mosolyogni azon, hogy Abellino ilyen ügyesen meg tudja fejteni a rébuszokat.

– Valóban, igenis.

Abellino úgy meg volt rettenve, hogy egy szóval sem bírta magát védelmezni.

Maszlaczký úr közelebb lépett hozzá.

– Azt tetszik gondolni talán, hogy én magamat ki engedem játszani? Talán azt mondja méltóságod, hogy én erről a követelésemről lemondtam? Van erről valami írás? Nincs egy betű sem. A szó nem bizonyít. Verba volant, scripta manent, a szó repül, a sor marad. Van méltóságodnak csak egy sora tőlem, hogy én követelésemről ezért vagy azért lemondok? Avagy talán azzal hiszi méltóságod magát védelmezhetni, hogy az a jószág kezére nem került soha? Hja, de tehetek-e én arról, hogy méltóságod cessziót adott róla Kőcserepynek, hogy huszon-égyezer rongyos forintért elpredálta egész úri birtokát? Tanácsoltam én ezt méltóságodnak? Nem méltóságod erőszakolta-e rám a cessziót, nem erőnek erejével küldött-e Kőcserepyhez?

Abellino minderre egy szót sem tudott válaszolni. Elébb a kezeit iparkodott kiszabadítani a pokróc közül, majd a nyelvével keresett valami megfelelő ígét, de nem bírt kibontakozni sem így, sem amúgy; Maszlaczký úr ott ült a lelkén, a nyelvén, a tüdején, mint a boszorkányos macska a mesében, melyet az álmodó nem bír magáról elhajtani.

Végre kétségbeesett ordításban tört ki:

– Héj! Segítség! Gyilkosok! Rablók! Meggyilkolnak! Segítsetek! Szabadítsatok meg!

A nagy riadalra összeröffen a fürdői cselédség, a szomszédok, ki félig, ki sehogy sem öltözötten, egy-egy pokróccal a nyakukban, víztől csepegve, borzasan, lucskosan rohantak Abellino szobájába, ki kézzel-lábbal kapálózott pokrócai közepett, s egyre gyilkost és tüzet kiabált.

Maszlaczký úr ijedten húzta magát egy szögletbe, s égre-földre esküdött a szobában tolongók előtt, hogy ő egy ujjal sem bántotta a nemes bárót; kiforgatta előttük zsebjeit, hogy ám nézzék, hogy önála sem pisztoly, sem peniculus, sem semmi egyéb öldöklő eszköz nincsen. A méltóságos úr minden bizonnal megörült, talán a vér a fejébe ment a hideg víztől, s attól egyszerre megzavarodott.

Alig bontották ki Abellinót a pokrócok közül, amidőn ez nekirohan Maszlaczkýnak, s ha el nem csípi idejekorán, az sül ki, hogy ő akarja azt megölni, nem az őtet. Csak arra kérte visszatartoztatóit, hogy engedjék meg neki, hogy a nyakát kitekerhesse annak az embernek.

Azt persze nem engedték neki, hanem ahelyett eltávolították Maszlaczký urat, Abellino-t pedig a zuhany alá vitték, s addig húzták a fejére a vizet, amíg azt nem mondta, hogy nem haragszik.

Abellino azonban tüstént felmondta a kúrát Priesznicznek.

– Vagy én nem maradok itt, vagy azt az embert kergessék el innen.

A fürdőtulajdonos leleményes ember volt. Amint megértette eleitől végig a két úr közötti viszátkodás okát, rögtön sietett Maszlaczký úr szállására, s ott igen udvariasan bocsánatot kért tőle ezen rendkívüli eset miatt, ami közte és a báró között történt. Azt nem kell olyan érzékenyen venni. A báró úr nem rosszaságból cselekedett úgy.

És itt bizalmasan megsúgá neki, hogy a báró úr igen jeles, derék ember ugyan, és minden tekintetben nagyon okos és értelmes, hanem néha-néha valamely monomániában szenved, az a sajátos rögeszméje van: hogy ő neki nincsen lelke, és hogy azt tőle bizonyosan ellopta valaki. Ez az ötlet igen mulatságos bohóság egyébkor, hanem néha-néha oda fajul, hogy eszébe jutván, miszerint neki magának lelke nincsen, a hozzá legközelebb állót kívánja elvenni; s biz ilyenkor nem tanácsos holmi vékony testalkatú embernek jutni melléje, mert hasonló lélekállapotban az emberek rendkívüli idegerővel bírnak, s egy kézzorítással képesek valakit megfojtani.

Egy óráig sem maradt tovább Maszlaczký úr Graefenbergben.

A másvilágon ám cseréljen vele lelket, akinek tetszik, de ezen az innensőn ugyan bizony senki se áhítozzék utána.

Soha e perctől fogva nem látta Abellino többé Maszlaczký urat.

Hanem azért csalatkozott, ha azt hívé, hogy megszabadult tőle. Ha személyesen nem tehetett tiszteletét, jöttek a levelei, amikben három tömött lapon keresztül kért, könyörgött, fenyegetőzött; biztatta, hogy megidéztesse, becsukja, egzekválta; ingerelte, hogy béküljön ki, bőszítette barátságos egyezségek ajánlatával, a kétségbeesés örvényébe hajtá hű szolgálatainak felemlegetésével.

Abellino bújt, futott előle egyik városból a másikba; Maszlaczký úr levelei mindenütt rá találtak, s olyan ravaszul voltak álarcolva, hogy Abellino mindig felbontá azokat. A címzet ismeretlen kéztől, néha franciául vagy németül volt írva. Mikor már azt hitte, hogy egyszer-jól elrejté magát valahol, megint csak kapja a veszedelmes leveleket, s ismét fut odább, mint a hajtott róka.

Végre kiköltözött az országból; ekkor már nem találhatott rá Maszlaczký úr olyan könnyen levél útján, tehát elővette hírlapokban.

Abellino majd itt, majd amott bukkant egy őt illető szerelmes nyilatkozatra valami külföldi lap hátulján.

„Báró K. B. úr felszólítatja Maszlaczký Gábor által, hogy ki nem fizetett ügyvédi díját térítse meg, különben az egész nevét ki fogja tenni.”

Vagy pedig:

„Báró Kárpáthy Béla úr, kinek tartózkodási helye nem tudatik, vagy maga, vagy meghatalmazottja jelenjen meg ez s ez napon Maszlaczký Gábornál fontos ügyek elintézése végett.”

Azután

„Báró Kárpáthy Bélával igen nevezetes közlendői vannak Maszlaczký Gábornak.”

S több ilyenféle.

Abellino dühösebb volt egy vért szagolt kannibálnál; nem tudott magán segíteni ez ember ellenében. Hiszen ha feleselni kezd vele, pörbe keveri, ha párbajra hívja, pört indít ellene, ha megdöngeti, pört akaszt nyakába, és abból sohasem lehet kikeveredni, soha kiszabadulni, soha végét szakítani.

Végre is Zoltán sokallta meg a dolgot, s felszólíttatá Maszlaczkyt, hogy szabja valami árát annak a lemondásnak, miszerint nem hozza többet összeköttetésbe a Kárpáthy nevet a saját becses nevével, s békét hagy Abellinónak és Kőcserepynek és a többi jámbor embereknek.

Maszlaczký először százezrekről beszélt, hanem azután leszállt ötezer forintig. Ez mindenféle sportulákkal és költségekkel együtt megint felment hatezer forintra; ezt azután kifizetteté neki Zoltán Kovács által, átvevén tőle Abellino ottfeledt iratait, s tudtára adván, hogy mármost aztán úgy elhallgasson ám ezzel a bajával, hogy szavát se hallják, mert ha még egyszer valahol valami úton-módon előhozza ezt a tárgyat, Zoltán nem fog sokallni öt forintot egy korbácsért és kétszázat azért a gyönyörűségért, hogy azzal Maszlaczký úron *hatalmaskodást* kövessen el a magyar jus privatum criminale értelmében.

Ez a drasztikus szer használt. Azóta nem tudnak Maszlaczký úrról mások, mint azok, akiknek pénzt kölcsönözget irtóztató uzsorára. Azoknak pedig úgy kell, minek mennek hozzá. Egy-kettő megszökik néha a felvett pénzzel, minden pszichológia dacára; a többin visszavásárolja azt az érdekes úr.

Más ember vesztését veszteségnek híják, az övé mindig *rajtavesztés*, s az ilyenekre mindig azt szokták mondani az emberek:

„Nagyon sajnálom, de ugyan örülök rajta.”

XXVI. A látnok és a világtalan

Múlnak az évek. Isten tudja, hány esztendő, hány század, hány ezred múlt el azóta!

Amíg a pálmafa törzsöke köszénné válik a föld gyomrában, amíg egyik helyen elhagyja a tenger régi partjait, s másutt új medret mos magának, amíg egy nagy világvárost népeivel együtt elfed, eltakar a por és a moha, amíg egy-egy állatfaj úgy kihal, hogy későn előkerülő csontjait a múzeumokba viszik bámultatni, amíg megváltozik az éghajlat, hogy a datolya-pálma helyén fenyő teremhet, hisz ahhoz ezer meg ezer esztendő kell!

A régi homályos múlt ködéből talán kitűnik még két félig elmosódott alak, kikre néha vissza-visszaemlékezünk.

Az egyik ott ül a dunai lánchíd oszlopán, nagy szellemének ez örök emlékéen. Lábai előtt terül két zajos város, lábai alatt folyik égszint játszó folyam.

És ő oly szomorún, oly mélán néz alá, mintha látná mindazt, amit más nem láthat, és semmit abból, amit mások látnak.

Óh, e sasszemekre nézve nincs többé világa a napnak, a sarkaiból kiforgatott lélek visszásan vet minden sugárt a szív sötétjébe, egy összedúlt világ van ott belől, amit a teremtés keze kétségbeestében összerontott.

Mennyi sötétség ül e sűrű, fekete szemöldök alatt! Elég volna napfogyatkozásnak. Milyen halaványság e dúlt arcúlaton! Elég volna halálnak.

Olyan búsán, olyan merően mit tudhat nézni semmi tárgyat nem ismerő szemeivel? Ha kérdenék, mit mondana? Ha mondana, ki értené? Ki értené, s ki tudná elviselni lelkén?

Messze, távol Graefenberg hús hegyei között roskatag férfi támaszkodik a levágott fenyőtörzsre, erőt vesztett vonásain a kelő nap fénye ragyog, sugarait nem látja ő, csak melegét érzi annak.

Miért néz mégis áhítattal kelet felé? Tán kedvesebb is van rá nézve ott a kelő napnál?

Óh, mint fájhat nem láthatni azt, amiről örökké gondolkozik! Körös-körül az egész világ be van zárva előtte. Szemeinek nincs világa többé.

Egy összetört remekmű!

Egy élő halott, aki hallja, mint szegeznek le koporsóját, és amit kiáltott, amit jelentett, az csak képzelet volt, nem látta, nem hallotta senki. Megtaposták a földet fölötte; azt mondták, hogy meg van halva, és senki sem kérdezte többé: „Vajon talán ez a szegény halott ott a sír fenekén nem érez-e? És nem fáj-e neki valami?”...

...Ez volt a vége hazánk két legnagyobb fiának: *Széchenyi István- és Wesselényi Miklósnak*, kiknek még csak a nagy szellemek szokott díját sem adta meg a nagy világ: „a dicsőítést a nemlét után”.

Legyenek e szerény sorok azon emlékkő morzsái, melyet számukra elfeledtek emelni.

A nagy szellem nem azért nagy, hogy jutalmat várjon vagy az életben, vagy a halálban, vagy a túlvilágon, hanem azért nagy, mert nem tud kicsiny lenni.

Ti pedig, Kárpáthy Abellinók, Berzy Tivadarok és a többi és a többi – szeretetreméltó képmásai könnyűvérű barátainknak, haladzatok tovább is mulatságosabb pályáitokon, okulva mások szomorú végzetén, s ne hallgassatok a poéták unalmas prédikációira, akik úgyis csak azért korholják mások viseletét, mert ők nem tehetnek hasonlóan.

Utolsó szavunkat végezzük Zoltánnál.

Mióta ő megtért ősei lakába, azóta a kárpátfalvi kastélynak nincsenek rémei, de van örömhanga reggeltől napestig. Ő kivívta magának a sorstól, hogy neki néhány évet előlegezzon a mennyországból, mert *a boldogságot nem elég megérdemelni, azt alkotni is kell tudni.*

Késői években egy hírlapi hirdetményben olvasá Zoltán, hogy egy hirtelen elhunyt külön főúr budai villáját fogják nyilvánosan árvereztetni.

Valóban elszomorodott rajta.

Az egész család úgy elpusztult, egymás után, egyik a másikat követve. Pedig bizonyára senki sem átkozta meg őket.

Zoltán rögtön elrendelé ügyvédénél, hogy azon villát minden benne levő tárggyal együtt vásárolja meg számára; ne jusson semmi idegen kézre abból, ami valaha Vilmáé volt, azon leányé, aki oly nagyon szeretett, és olyan sokat szenvedett.

Olcsó áron lett elprédálva minden, ahogy szokott költséges bohóságokkal történni, miket csak elmúlt tulajdonosuk becsült.

Később maga meglátogatta a helyet Zoltán. Szép neje karján lépett az elhagyott kertbe, hol évek előtt legelőször találkozott Vilmával, s hol úgy féltette kicsikéjét. Most mindarra visszaemlékezett.

A teremekben mindenütt az elhunyt leány képe. A meghalt tanácsos mindenütt maga előtt akarta őt látni.

Künn a kertben el volt hagyva minden, míveletlen elparlagult szőlő és kert; az utak benőve fűvel. A két fiatal szerető ott áll egymást átölelve; olyan szomorú mind a kettő – és mégis olyan boldogok!...

Végszó

Nem irigylek valamit jobban, mint azon regényíró boldogságot, ki bevégezt művével meg van elégedve.

Hasonló gyönyörűségben nem tudom magamat részesíteni, s őszintén meg kell vallanom, hogy a kivitelben mindig hátramaradok saját eszményemtől.

Különösen jelen regényemnél érzem azt a sajátságos helyzetet, amit a mezőtúri csaplóros érezhet, mikor megkérdik tőle a vendégei, hogy a feltett zavaros tartalmú palackok közül melyikben van a bor, melyikben a víz.

Egy alapeszme keresztülvitelével kívántam megküzdeni:

„Nemes irányú nevelés mint adhat oly lelki önállóságot gazdag ifjúnak, hogy ha véletlenül egyszerre mindenét elvesztené, mégis fenntarthassa magát azon magason, melyen azelőtt állt?”

„Hogy akinél ész, jellem és jó szív szövetkezett, arra nézve nincsen bukás az életben, mert ha egy pályáról elüzetett, másikon siethet feltett célja felé.”

„Hogy a leggazdagabbnál is többet ér az, amit belül, mint amit kívül bír.”

„Hogy egyik erény a másiknak szülője: aki jó honfi, az jó emberbarát is; aki a közügyekben igazságos, az magánügyeiben is az.”

Ez eszmék körül képzeltem alakítani az egész regényt.

Nem tartottam akadállynak azt, hogy regényhősöm első bemutatásánál még alig több mint gyermek, tizenhárom éves. Érzelme, vágya, jelleme legifjabb korában van mindenkinek, sokkal ragyogóbb még és sokkal tisztább, mint később; tizenhárom éves korában bármelyikünkönél *élet-ér* volt a költészet, *szűz gondolat* a szerelem, *önfeláldozás* a honfiéret; sokkal több volt a *hűség*, sokkal több a *résztét*, az idők csak eszesebbé tettek bennünket, csak a tudást szaporították, nem az érzést, s ha volna valakinek kedve visszagondolni azokra az első sóhajtások éveire, milyen elvesztett *egy világot* látna azokban a legtisztább, a legeszményibb gyönyörrel tele.

„Hagyd pirulni arcodat – mondá a görög bölcs az ifjúnak –, ne szégyelld ezt a színt.”

A pirulni tudás éveit a legköltőibb évek.

Ama per, mely regényhősöm jellemének próbatüzét képezi, nem tartozik a megszokottabbak közé, éppen azért tán alapjára nézve valószínűtlennek látszhatik. Magam is aggodalommal választottam azt közvetítőül, míg meg nem győződtem felőle, hogy hasonló tartalmú perek nem tartoznak törvénykezési ritkaságaink közé; napjainkban ugyan, mint az általános társadalmi szokások és erkölcsi fogalmak alóli kivételek, kevés tartalékkal bírnak a közéletben, s közsorsú, szegényebb családok történetében hallatlanok, de nagy, terjedelmes örökségeknél, majorátusi ügyek bonyodalmainál hasonló kivételek előfordulnak, s napjainkban is *két ily alapon* indított per forog a törvényszékek előtt.

Jelen esetben éppen nem igénylek a kérdésből jogi értekezést formálni; ez, mint a szíves olvasó tudni fogja, csupán Zoltán életének kritériuma.

A *pesti árvíz* jeleneteinél kissé tovább időztem, mint ezt a felvett tárgy egysége kívánta volna, de meg kellett bocsátani magamnak, s remélem, hogy olvasóim is megbocsátják, ha e nagyszerű jelenetnek, melyben ránk nézve annyi tanúság van, kissé nagyobb tért szenteltem. Amik

ott fel vannak hozva, mind történelmi emlékek, s alig van közelebb múltunkban szebb és vigasztalóbb pont, mint az, hogy országunk fővárosa miképp lett semmivé, és semmiből miképp emelkedett ki újra, miképp lett szebb, nagyobb és virulóbb, mint volt azelőtt.

E nagy, honérdekű esemény, ha nem képezi is alkatrészét regényhősöm élettörténetének, de egy nagyobb mérvű képet állít mellé, mely ahhoz oly sokban hasonlatos: *A mindent elvesztés és a mindent újra szerzés* eszméi itt és amott.

Ha ezen eszméket nem voltam képes eléggé tisztára kifejteni, az az én hibám és az én szerencsétlenségem.

A regényhős mellett egy női alak növi ki magát vezérlő jellemmé: *Vilma alakja*. Úgy hiszem, az olvasó is ehhez érez a többiek mellett legtöbb rokonszenvet, miként magam, és mégis ez tűnik el, ez áldoztatik fel a regény végezetén. Hol itt *a költői igazságtétel*?

A költői igazságtétel valóban szép dolog, és nem is nehéz munka, mihelyt a költő felteszi magában, hogy teremtsen egy mindenképpen rossz embert, s azt azután a jók és igazak megvigasztalására megáldozza. Ámde az életben nincsenek általánosságok, nincsenek tetőtől talpig gonosz emberek, akiknek balsorsa örömríadást gerjesszen, s én még nem láttam temetést, ahol valaki ne siratta volna a halottat; ami arra mutat, hogy valami jó van mégis minden emberben, s olyan ember nincs a földön, akit senki se szeressen. A sorsszeszély bizarr kivételeit nem értem ez általános szabály alá.

Ily felfogással a költői igazság helyébe a *költői szükségesség* lép. A legkedvesebb alakok szenvednek és meghalnak, nem azért, mert megérdemelték, nem is a sors, nem is a költő *szeszélyéből*, hanem az eszme kényszerűségéből, mely őket eszközeikül választá. A *Megváltó* élete és halála legvilágosabb és legnagyobbyszerű magyarázata e mondásnak.

Mi volt az, amit Zoltán Vilma iránt érzett? *Szerelem volt-e az?* – – Szeretsz valakit forrón, híven, igazán és szeretettel viszont. Nem ismersz mást, csak a szerelem boldogságát. Akkor egy véletlen pillanat összehoz egy más szerető szívvel, ki régóta hallgat és emésztődik eltitkolt, nem sejtett fájdalmával. – Mit felelhetsz e kérdésre? Megveted-e, elutasítod-e hidegen, mert te boldog vagy már, akkor nemtelenül, szívtelenül cselekedtél. Vagy reményt adsz neki, szívedben helyet nyitasz számára? Akkor hűtelen vagy. És mégis kénytelen vagy reá gondolni; tudod, hogy szeret, hogy téged szeretve hal meg, és kénytelen vagy érezni iránta, midőn legboldogabb vagy is. Ha tudod a *nevét* ez érzésnek, közöld velem, mert én nem tudom azt. – A szerelem érzése az, a szerelem vonzalma nélkül.

Ily esetben lehet-e költői igaztalanság a halál? A halált különben sem tartom megbosszulási eszköznek. Ez avult eszme, amit már a büntető törvények is kezdenek elégtelennek találni. És azt is jól tudom, hogy a szenvedő iránt mindig részvét marad a szívben, s a leggonoszabb ember is, ha a regény végezetén kiszenvedett, kivégeztetett, rokonszenvet hagy az olvasó emlékében. Ezt a rokonszenvet én inkább biztosítom a kedvesebb alakok számára.

Azért nem volt bátorságom egynek is az életéhez nyúlni azon alakok közül, akik a szerencsétlenség elvét képviselték. Az számukra a részvétet biztosítaná.

A legtöbbet az apró, mellékes alakok közül végül meg sem említettem. Szerettem elhagyni a regény bevezetése után azt a semmi érdekű toldalékot, melyben röviden elmondatik, hogy hát a mellékszemélyekkel hogyan, mi történt tovább, krónikai rendben, költői eszme és lélektani okulás nélkül, csupán mendemonda és kíváncsiság kielégítése végett, mint a hajdani jó vígjátékokban történt, ahol midőn végezetül a báró elvette a grófkisasszonyt, a tisztartónak meg el kellett venni a társalkodónét, s hátra levén még az inas és szobaleány: azok is összeházasodtak.

A mellékszemélyzet csak staffage-nak való, s pontos kirajzolásuk által a kínai tájképeket utánozzuk, ahol a távol levő hegy szintoly eleven színnel van festve, mint a rajta levő ház s az előtte álló mandarin, aki éppen most lépett ki abból a házból.

Végül a tisztelt olvasóközönség megnyugtatására ünnepélyesen megígérem, hogy a Kárpáthy-család geneológiáját tovább folytatni nem törekszem, s Zoltán boldog házasságából nem következik ismét egy új regény, mely májustól decemberig kísértsen az igen tisztelt Pesti Napló tárcájában, melynek érdemdús szerkesztője iránt, azon példás baráti türelmeért, hogy regényem hosszas menetelét szelíd rezignációval végigvárta, és engemet soha azon fenyegetéssel nem ijesztgetett, hogy, ha nem sietek, embereimet röviden összeházassítja – őszinte köszönetemet kifejezni el nem mulaszthatom.

Pesten, 1854. december 23-án.

teljes tisztelettel
JÓKAI MÓR